30200

BOHUSLAV BŘEZOVSKÝ

VASMENNYEZET

FORDÍTOTTA
TÓTH TIBOR

TÁNCSICS KÖNYVKIADÓ

A mű eredeti címe és kiadója:

ŽELEZNÝ STROP

Československý spisovatel, Praha 1959

A védőborító és kötésterv

VARGA GYŐZŐ

munkája

© BOHUSLAV BŘEZOVSKÝ, 1961

Translation © Tóth Tibor, 1961

Megjelent a Magyar Népköztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság közös könyvkiadási egyezményének keretében

Készült 4700 példányban a Táncsics Könyvkiadó, Budapest részére a Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó, Bratislava gondozásában

Az idő nem áll meg. Egyszer csak későn van...
A monológok ideje volt.

EGY LEVÉLBŐL

ELSŐ FEJEZET

1

Schejbal igazgató mindjárt reggel magához hívatta az irodába Ondřej Machartot. Ondřej kezet mosott a vízvezetéknél, felhúzta bőrbekecsét, nedves kezével lesimította a haját és ment.

A csarnok hosszában húzódó függőfolyosóról, mint mindig, valahányszor erre ment, lepillantott Marie Roznerovára. A lány éppen meggyújtotta az égőt, s a fény megvilágította arcát, amelyen a munka komoly gondja tükröződött. Mintha dicsfény övezte volna a fejét. Haját virágos kendő takarta, Ondřej megcsodálta fehér kezének karcsú ujjait, s e pillanatban legszívesebben odatámaszkodott volna a korláthoz és nézte volna a leányt.

Schejbal igazgató telefonált, helyesebben a kagylót füléhez szorítva hallgatott. Amikor Machart belépett a szobába, egy intéssel üdvözölte, és széles mozdulattal az asztalánál álló üres székre mutatott.

Ondřej azonban nem ült le, az ablakhoz ment és a behavazott gyárudvart nézte. Celestýn, a portás, éppen kitárta a kaput, amelyen két, kis tartályokkal megrakott teherautó hajtott be.

— Hozzák a lakkot — szólt Ondřej az ablak mellől, és cigarettára gyújtott.

— Mondom, hogy nincs senkim — kiáltotta Schejbal a telefonba. — Egyelőre találjatok ki valamit, később lemegyek.

Cafek lesz a szerelőműhelyből, gondolta Ondřej, ma három embere nem jött munkába.

— Hát itt van — mondta Schejbal, s Ondřejhoz fordult, aki időközben letelepedett az asztal mellett álló székre. Egy papirost tolt Ondřej elé.

A Legfelso Közigazgatási Bíróság végzése volt, azaz a végzés másolata, amelynek értelmében az ezerkilencszáznegyvenötös rendelet hibás értelmezése folytán államosított křižanovi gyárat visszaadják volt tulajdonosának, Marta Průchovának. A bíróság azzal indokolja döntését, hogy ezerkilencszázharmincnyolc vége előtt a gyár alkalmazottainak száma nem haladta meg az ötszázat.

1948. február 14., paragrafusok, számok, bélyegzők, olvashatatlan aláírás.

Ondřej szótlanul visszaadta a végzést Schejbalnak, és elnyomta cigarettáját a hamutálcában.

— Mit szól ehhez? — kérdezte Schejbal, de látszott rajta, hogy nem érdekli túlságosan Ondřej véleménye, mert fel sem nézett a napi postából.

Ondřej vállát vonogatta, és új cigarettára gyújtott. Hallgatott, ült és gondolkozott. Ma kedd van, tizennyolcadika, számolta magában, tizennegyedike pénteken volt. Már tele van az újsággal az egész gyár. Tudjisten, honnan értesültek róla az emberek! Éppen azon a napon nem érkezett meg az ígért bádog, és Prágából nem szállították a motorokat. Állt a hengerde, és a szerelőknek sem volt munkájuk. Nem volt mihez fogniuk, így hát káromkodtak. „Hodura disznó volt — mondta Benedikt. — De nála sohasem fordult elő, hogy hiányzott volna a nyersanyag!"

— Hát igen — mondta Ondřej és felállt. — Azt hiszem, szükségem lesz rá. Ideadhatja?

Schejbal bólintott, és ismét átnyújtotta neki a végzést borítékostul.

— Mit fog csinálni?

Valamit tenni kell. Más körülmények között aligha nem sztrájkba lépnének. De a járási titkárságon talán ellenezné. Kétéves terv és így tovább. Nincs más hátra, el kell mennie a kerületi központba. Órájára pillant. Nyolc lesz. A vonat tíz óra harmincötkor indul.

Schejbalhoz fordul:

— Ide figyeljen — mondja. — Lehet, hogy elutazom, hát tudjon róla.

— Mit akar tenni? — ismétli meg Schejbal a kérdést, Ondřejra tekint, és barátságosan int.

Milyen gyúrött, gondolja Ondřej. Figyelmesen nézi az igazgató arcát, ritkuló, rozsdaszínű haját.

— És maga? — kérdezi válasz helyett.

Schejbal ismét a levelekre néz, fogja az egyik borítékot, hosszú papírvágó késsel felvágja.

— Én? Mit tehetek én? — mondja mosolyogva. — Szeretem a munkámat, és nem szívesen ütöm bele az orromat olyasmibe, ami közvetlenül nem függ össze vele. Remélem, hogy megért, Machart!

— Nehezen, direktor — feleli Ondřej. — No, de rendben van! Minden jót!

2

Bárcsak fel se ébredt volna!

Ha örökké tartana az a tompa, álomtalan álom! Ilyen lehet a halál. Minden reggel feltámad halottaiból, minden reggel felkel a sírból, minden reggel fél kinyitni a szemét...

Az utóbbi időben egyre gyakoribbak az ilyen pillanatok, amikor Marta Průchován erőt vesz a hiábavalóság és reménytelenség érzése, s az élet értelmét, s főként a *saját* életének értelmét firtatja. Úgy érzi, semminek, *abszolút* semminek sincs értelme.

Sem a felkelésnek, sem az öltözködésnek, sem az evésnek!

Csak feküdni, feküdni csendben, összehúzott függönyök mögött, és senkit sem látni. Hány óra lehet? Fel kellene kelni, fel kellene öltözködni, kellene... mindig valamit kell vagy valamit muszáj, az ember beleőrül. Ha arra gondol, hogy minden percben megszólalhat az ablak alatt Fišar autójának a dudája, felüvölt az előszobacsengő, Elen ajtót nyit, és a férfi télikabátban idegesen fel-alá járkál majd a szobában és azt mondja: „Kérlek, igyekezz!" — ez a gondolat ugyanúgy gyötri, mint az út, amelyet együtt kell megtenniük.

Hideg, nyirkos idő. Gyűlöli ilyenkor a vidéket. Kopár és meztelen, rideg, csontig pucér szántóföldek nyúlnak el az országút mentén, a látóhatár unalmas és kétségbeejtő, varjúsereg, ködök és szürkeség... ugyanígy festhet az ő énje is belülről.

Hagyják végre békében! Senkit sem akar látni. Olgát sem, Fišart sem, Elent sem, azt a *borjút*, aki mindennap elront valamit, s aztán ártatlan képpel mondja:

„A nagysága megcsinálhatja maga, ha nem tetszik. Én elmehetek!" Menjen el mind! Menjenek! Akkor legalább maga marad, egyedül. Hát élet ez? Miért törődik egyáltalán még valamivel, miért emészti magát, miért gondol még mindig olyan dolgokra, mint a *podbořanyi*, a *hradeci* vagy a *křižanovi*. Egyáltalán, miért gondolkozik? Egyáltalán, miért van? Fáradt. Szörnyen fáradt.

Senkinek sincs szüksége rá. Olgának sem. Régen a maga életét éli, és Marta gyakran nem érti, talán féltékeny rá. A fiatalságára féltékeny. Ingerli és idegeire megy Olga gondtalansága, érdektelensége, az, hogy nem törődik az ő, Marta helyzetével. Ő, az a helyzet!

„A helyzet nem a legrosszabb" — mondogatja az utóbbi időben Alfréd.

Igaz, voltak rosszabb helyzetek is. Például negyvenöt után. Akkor senki sem tudta, mi lesz a hradecival és a podbořanyival. Akkoriban Marta teljesen védtelennek és tehetetlennek érezte magát. Alfréd távol volt, Olga, az a liba, egy sebesült oroszt ápolgatott a szomszédban, és még büszke is volt rá. Marta akkor kezdett öregedni. Rosszul érezte magát, talán rosszabbul, mint ma. Minden kiapadt. Az életöröm és a pénz is. Egyszerre csak nem volt pénz. Kétségbeejtő volna, ha pénz sem lenne. Ha gondokkal kellene küszködnie, ha azzal kellene törődnie, hogyan szerezzen pénzt, ha számolgatnia kellene! Ezt senki sem kívánhatja tőle. Nem ért hozzá, sohasem csinálta.

Este véletlenül bekapcsolva felejtette a rádiót. Valaki papolt. Azt hajtogatta: milliomosdézsma, *élősdik* a nemzet testén. Elen is bent volt a szobában, éppen

port törölgetett. Egy szót sem szólt, de Marta hirtelen megdühödött rá. Látni sem bírta, és kidobta a szobából. Hosszú idő után megint dühös volt valamire. Legalább ez megmaradt, a düh! Élősdik! Lehet, hogy ő is élősdi. De mit tegyen, hogy ne legyen az? Pusztuljon innen? Ölje meg magát, és tömjön mindent a pofájukba? Mondják meg legalább, mit csináljanak az élősdik!

„Zsákutcába akarnak hajszolni bennünket" — mondta egyszer Alfréd.

Ez annyit jelent, hogy koldusbotra akarnak juttatni. El akarják venni mindenünket. No jó! De valakinek el kell tartania bennünket. Elvégre nem dögölhetünk meg önként.

„Ma már nincs elég erejük hozzá — mondja Alfréd. — A helyzet nem a legrosszabb."

Marta nem érti, egyáltalán semmit sem ért, csak azt tudja, hogy a világ, amely az utóbbi időben körülveszi, idegen és ellenséges. Kényszeríti, hogy olyan dolgokra gondoljon, amelyek azelőtt sohasem jutottak az eszébe. Az életére tör, valamit akar tőle, és ő nem tudja, mit, rászorítja, hogy ezentúl ő is másként bánjon az emberekkel, hogy beleegyezőn bólintson olyasmire, amitől ösztönösen irtózik, megtanítja képmutatásra és hamis mosolyra.

Alfréd állandóan azzal biztatja, hogy a nemzet ellene van az egésznek, hogy ez az egész forradalom importcikk, amely nálunk senkinek sem kell. Ám Alfrédnak nehéz hinni. Rég nem hisz neki. Ez már nem a régi Alfréd. Már nem az a biztos támasz Marta számára, ami a háború előtt és a háborúban volt.

Fel kellene kelnie. Fél kilenc. Alfréd kilenckor akar indulni, azt mondja, jeges az út, szeretne még világossal eljutni Brnóba, beszélni Čížek doktorral, és aztán éjszakára visszatérni Křižanovba.

„Nem akarom elkiabálni, de a křižanovi már a zsebünkben van" — mondta. Martának meg vele kell mennie, állítólag *létfontosságú* számára az ügy. Az úton köd lesz. A szobába beles a hóval terhes, szürke ég. Már február van, hála istennek, hogy már legalább

február van. A március elviselhetőbb, és Alfréd azt mondja, hogy tavaszra megfordul a helyzet. Legkésőbb májusban, választáskor. A nemzet már torkig van — ugyan, kuss! Alfréd csak fecseg. Mindenki fecseg. A világ arra való, hogy fecsegjenek benne. Martának *hányingere* van mindentől.

Istenem, hová jutott! Meddő és örökké egyforma körforgás. Néha még Olga életét is élénken elképzeli. Olga pedig rá ütött. Tökéletesen rá ütött. Nem képes szeretni. Vagy legföljebb annyira, hogy a szeretet semmiben se zavarja. Ő is majd későn jön rá, majd ha öregedni kezd... Mit takargassa. Megöregedett. Sivár és aszott a lelke, sivár és aszott a teste. Nem várhat már semmire. Alfréd ahhoz a színházi cafathoz jár, és azt hiszi, Marta nem tud róla. Azonnal rájött, amikor az egész komédia kezdődött. Olyan gyáva ez az Alfréd, úgy viselkedik, mint valami taknyos kölyök. Sietve jön, lihegve és zihálva, ezer kifogása van, csupa készség és csupa figyelmesség, kerüli Marta pillantását, és barátságról beszél.

„Drága barátnőm!" — mondta már néhányszor.

Szamár! „Drága barátnőm!" A legszívesebben odavágna a puha képébe!

Barátnőm! Hülye! Amíg meg nem öregedett, a szeretője volt. Alfrédnak persze még mindig kell — a pénze.

Mi lesz, ha majd az sem kell neki?

3

Ebéd után érkezett meg P-be. Azt mondták, hogy Kraus titkár nem jön vissza kettő előtt, várja meg. Ül a túlfűtött irodában, egymás után szívja a cigarettákat, és a falon függő plakátra bámul:

A KÉTÉVES TERV — KÉT LÉPCSŐFOK A JÓLÉTHEZ

Éppen hogy elérte a vonatot. Az üzemi tanács ülése elhúzódott.

Landa a műszaki irodából, Štych az igazgatóságról és természetesen Benedikt, ahogy lehetett, késleltetni igyekezett a tárgyalást. Arról beszéltek, hogy tiszteletben kell tartani a jogrendet, a törvény az törvény. A Legfelső Bíróság is a népi demokratikus köztársaság intézménye és így tovább. A végén leszavazták őket, holnap tehát sztrájk lesz, és ha Průcháné megjelenne, nem eresztik be a gyárba.

Aztán még haza kellett mennie átöltözködni, az elmúlt éjszaka ott maradt Tonkánál — átkozott dolog! Nem bír parancsolni magának.

Tonka rendes nő, és kellőképpen boldogtalan is, ez magától értetődik. De hogy vele éljen — nem, ezt Ondřej nem bírja elképzelni. Eszébe sem jutott soha, hogy számításba vegye. De most hogyan másszon ki a bajból? Megtörtént, megtörtént! Kellett neki Tonka, már nem bírta, olyan volt, mint az alvajáró, tele a feje Mariéval, éjjel-nappal rágondolt, a munkája lyukas garast sem ért. Olyan volt, mint a betegség, mint a megszállottság, nem sok hiányzott, hogy belebolonduljon. Az asszonyt csak másik asszonnyal kergetheted ki a testedből. Tonka is ugyanígy volt vele. Milyen élete van Francek mellett! A férje két év alatt legföljebb háromszor vetődött haza. Ha otthon ül, sohasem történik semmi Ondřej és Tonka között. Ondřej véletlenül botlott bele Francekba — éppen Szilveszter napján, negyvenötben —, persze a találkozást meg kellett ünnepelni. Jó hét éve nem látták egymást, utoljára valamikor harmincnyolcban.

„Este gyere el hozzánk, és ne legyen gondod semmire!" — mondta Francek. Elment, mert akkor éppen nem volt hová mennie.

„Ha azt akarod, hogy jó dolgod legyen — bölcselkedett Francek —, nem szabad a két kezedből élned. A fő, hogy itt legyen valami — bökött a homlokára. — Akiknek van valamijük, sohasem nyúltak munkához, ezt jól jegyezd meg! Jelszavakból nem laksz jól!"

Mielőtt az óra elütötte volna az éjfélt, Francek már tökrészeg volt, és elaludta az Újévet. Mint az állat feküdt a díványon, horkolt, nem látott, nem hallott. Ondřej váratlanul magára maradt Tonkával. Egész este ingerelte az asszony közelsége, inkább rá sem nézett, hogy észre ne vegye rajta. De Tonka észrevette, hogy is ne vette volna észre! Derekára simuló, mélyen kivágott, fekete ruha volt rajta, két karja meztelen. Ondřej perzselő vágyat érzett, hogy megérintse az asszony testét. A koncentrációs táborban végigszenvedett két esztendő után asszonyra éhes, szomjas volt, megalázta, hogy Marie elutasította, kellett, kegyetlenül kellett, nem használt sem akarat, sem értelem. Amikor váratlanul magukra maradtak, csak egymásra néztek, és megértették egymást. Egy szó sem esett köztük. Ondřej maga sem tudta, hogyan történt, egyszerre csak egy sötét és hideg helyiségben voltak, karjában tartotta az asszony testét, nem győzött betelni vele, olyan volt, mint valami csoda, látomás, mint egy korty víz, amit a szomjazónak nyújtanak. Illatos volt a teste, lágy és meleg, szerette. Akkor talán valóban szerette. Egy ideig igazán hitte, hogy ez szerelem. Elhitette magával, hogy szereti az asszonyt. Enyhítette Marie utáni meddő vágyakozását, megszabadította a sóvárgástól, visszaadta magabiztosságát. De csak egy percre. Csak rövid időre. Nagyon hamar megszokás lett belőle, s éhsége, szomjúsága még nagyobb erővel, még gyötrőbben tért vissza, nem menekedett meg semmitől, elmúlt a hála, és csak a harag maradt. Tonka szenvedte meg. Egyszerre csak ellenszenvesnek találta magától értetődő engedékenységét. Ezért vagyok, nyújtsd ki a kezed, fogj meg, szakíts le...

Az asszony soha semmit sem akart tőle, sohasem lázongott, sohasem ellenkezett, neki élt, csak neki, kétségbeejtő alázatosan, megőrjítő odaadóan, hitt kifogásainak és színlelt szerelmének.

„Gyereket várok" — mondta tegnap este váratlanul. Szavában nyoma sem volt szemrehányásnak vagy keserűségnek. Csak közölte a puszta tényt.

Hallgatott, várta, hogy még valami jön. Sírás vagy panasz. De semmi. Az asszony megmondta a magáét, s arca olyan volt, mintha már valami másra gondolna. Ondřej az asztalnál ülve nézte, hogyan vasalja Tonka a fehérneműt. Tudta, természetesen tudta, hogy a gyerek az *övé*, de érthetetlen dacból Tonkától akarta hallani.

„Francek karácsonykor idehaza volt" — mondta egy idő múlva, és kissé elszégyellte magát.

„Igaz — bólintott az asszony, és letette a vasalót. — Ha akarod, az övé lehet a gyerek."

„Ugyan már — nevette el magát könnyelműen. — Az enyém!"

4

Akkor negyvenötben, amikor Alfrédot elvitték, akkor érezte először. Egymaga maradt a lakásban, és az járt a fejében, hogy kinyitja a gázcsapot. Meg kellett volna tennie.

Akkor úgy látta, hogy mindketten eljátszották szerepüket, az élet mindkettőjük számára véget ért. Az ő számára és Alfréd számára is. Bár akkor megkönnyebbülést is érzett, hogy Alfréd nincs mellette, hogy véget értek a tébolyult félelem és szorongás napjai, amelyeket Fišar az ő díványán élt át, s bár nyüszített, vonított a rettegéstől és undorítóan ellenszenves volt, mégis elszánta magát, hogy vele együtt fejezi be napjait, és véget vet mindennek.

Szolidaritásból. Akkor jött rá, hogy vele együtt élni alighanem elviselhetetlen lett volna. Nélküle élni pedig már nem képes, nem bír.

Olga akkoriban tökéletesen *meghülyült*, kibírhatatlan beszédeket mondott, valami új életről dumált, a vagyon bilincseitől megszabadult érzésekről, a pénz rabszolgaságáról, honnan szedte, az isten szerelmére?

Kidobta, megmondta neki, takarodjon, ismerje meg, milyen az, ha az ember nem él a pénz rabságában, próbálja meg az életet abban a kommunista szabadságban.

Ostoba liba! Összevesztek, ordítoztak egymásra, s végül persze otthon maradt.

Ej, Olga! Egypár pofontól megjött az esze. Rosszabb volt a dolog Alfréddal. Megundorodott tőle. Olyannak látta, amilyennek azelőtt sohasem ismerte. Ugyanakkor rájött, hogy *ez* ő, *ez* az igazi arca. Azelőtt is tudott a gyöngéiről, bosszantotta a hiúsága, gyakran visszatetszőnek találta érvényesülési viszketegségét, hogy társaságban ezerszer hallott viccekkel tolakszik az érdeklődés középpontjába. Mindent, mindent tudott róla, és mindent megbocsájtott neki. De mindaddig úgy gondolta, hogy Alfrédnak szüksége van rá, hogy nélküle elveszne, hogy túlságosan megszokta. Azt képzelte, hogy a férfi nagyvonalú, képes kockáztatni és viselni a következményeket. Pedig gyáva és elpuhult. Hogy megpuhult az alatt a néhány nap alatt! Még az álla, a kihívó, hetyke álla is meglágyult, minden olyan ellenszenvesen puha lett rajta. Mint a rongy! Mint a kocsonya!

Neki akar magyarázni! Tud ő mindent, és világosan lát mindent. Az a Smith vagy Schmiedtke, ördög tudja, hogy hívják tulajdonképpen, vakmerő játékot játszott. De Fišar nyavalyás, közönséges besúgó. Amikor érte jöttek, térdre borult előttük, öregemberré vált, igazi öregemberré, ott térdelt a szomszéd szobában, ugyanazon a helyen, ahol Marta akkor éjjel Smithszel feküdt. Egymást marták, mint két állat. Undor és gyönyörűség! Lehet, hogy ő, Marta, akkor még fiatal volt. Néhány nappal később megöregedett. Fišar könyörgött, rimánkodott és esküdözött, ájuldozott, szinte öntudatlan állapotban hurcolták le az autóba. Ő meg azóta abban a meggyőződésben élt — vagyis inkább haldokolt —, hogy Fišarnak vége, elhurcolják valahová Szibériába vagy kivégzik, nyoma vész, és a legjobb esetben talán fölakasztják. Hogy mindennek vége. Alfréd maga beszélt erről hosszú, végtelen éjszakákon, mielőtt eljöttek érte:

„Nem ismernek könyörületet, sem kegyelmet, Marta. Istenem uram, mindennek vége" — nyöszörgött.

Öt sivár, üres, kiégett nap. Aztán egyszer csak itt volt. Itt állt előtte... rosszabb, sokkal rosszabb volt akkor, a halált várta, a halálra szánta el magát! És egyszer csak itt állt előtte, ennél az ágynál, kimosdva, kivasaltan, magabiztosan, villogó, hetyke mosollyal.

„Kapituláltak. Százszázalékosan kapituláltak. Itt vagyok, drágám, és élni fogunk. Megint élni fogunk. Másodszor nem járnak túl Fišar eszén."

Az életről és a jövőről beszélt, ő meg a halálra gondolt, és leszámolt a múlttal. Nem érzett sem megkönnyebbülést, sem örömet, hogy Fišar visszatért. Annak meg egyre járt a szája. Pimaszul letagadott mindent, amit a rettegés perceiben bevallott. A *nagykövetség* közbenjárására bocsátották szabadon. Bocsánatkéréssel és kis híján tisztelegve. Maga az igazságügyminiszter, tessék, itt van, írásban. Valami papirost mutatott. Marta elfordította fejét, semmit sem akart látni, semmit sem akart hallani. Nincs a világon olyan papiros, még ha száz miniszter írta volna is alá, amelyik Fišarból más embert csinálna.

De túlélte. Miért és minek? Nevetséges! Látszólag semmi sem változott meg köztük. Mintha minden a régiben maradt volna. Csak éppen tíz óra előtt hirtelen elmegy, és nem marad éjszakára. Marta ezt még kellemesnek is találja. Nem bírná ki a bizalmaskodását. Kirúgná. Persze, ha tehetné. De szüksége van rá.

Attól a perctől fogva, hogy — amint ő mondja — visszaadták a becsületét, Fišar magától értetődő természetességgel ismét kezébe vette Marta ügyeit. Előrelátón beszüntette az elavult vacakok gyártását — mi a fenének manapság fekvőszék, hinta, szárítófa és vasalódeszka! Pár garasért új gépeket szerzett a gazdátlan ústii Kirchner-gyárból, és papirosból meg fából mindenféle tégelyeket kezdett gyártani, amelyekbe később kenőcsök meg púderek kerültek. Negyvenhatban még rosszul álltak. De tavaly egy csomó rendelést hajszolt fel gyógyszertáraktól, úgyhogy a hradeci gyárat ki kellett bővíteni, most orvosságosdobozokat, mindenféle csomagoló holmikat és viaszospoharakat készí-

tenek. Marta maga sem tudja, mi mindent gyártanak. A régi berendezés egy részét Fišar a hradeciból a podbořanyiba vitette át, ahol most rendszerint rekamiévázakat és nyolcvanszor nyolcvanas összerakható könyvespolcokat csinálnak. A podbořanyi még mindig nem hoz be annyit, mint amennyit kellene...

„A fával egyáltalán bajok vannak — mondja Fišar. — Ennek semmi köze a rendszerhez. A németek kipusztították az erdőket. De Podbořany olyan beruházás, Martuska, ami bőven fog kamatozni a jövőben..."

Kamatozni a jövőben! Neki beszél a jövőről. Milyen jövője van neki!? Egy napnál tovább nem mer előre gondolni. Csak egy vár rá: öregség és elhagyatottság, talán szükség és nyomor is. Holnap koldusbotra juthat, csak egy tollvonás kell hozzá.

Milliomosdézsma, élősdik, munka nélkül szerzett nyereség...

Milyen jövője lehet egy élősdinek?

„A podbořanyi az alap! Arra kell építenünk. A křižanovi nyavalyás dolog. A motorkerékpár nagyon is fontos árucikk, előbb vagy utóbb úgyis el kell búcsúznunk tőle..."

*

Az előszobában harsan a csengő. Szinte fájón éles a hangja. Elen ajtót nyit. Marta hallja a férfi hangos köszöntését.

Fel kellene kelnie. Meztelenül fekszik. Legszívesebben meztelenül alszik. A pongyola meg amott van a széken. Most majd szónokolni fog, hogy még ágyban találja.

Fütyül rá!

Már be is nyit a hálószobába. Az ajtót nyitva hagyja. Ahogy meglátja Martát az ágyban, órájára pillant.

— Az istenért, te még fekszel? Nemsokára kilenc. Valami bajod van?

Micsoda unalom. Mondhatná, hogy gyalázatosan érzi magát, és akkor nyugta lenne. Csakhogy a křižanovi út *létfontosságú*...

— Semmi bajom. Csak nem akaródzik sehová se mennem ebben a lucsokban. Különben is...

— Mi van veled?

— Fütyülök mindenre!

Meg akarja nyugtatni. Leül az ágy szélére, megfogja a kezét, szemébe néz. Martának hirtelen elviselhetetlen érzése támad, hogy a férfi végigmustrálja, kegyetlen érdeklődéssel szemügyre veszi, s ebben a pillanatban döbben rá, mennyire megöregedett, hogy a ráncokat számlálja a homlokán és a nyakán, hogy összehasonlítja...

— Eredj innen! — sziszegi dühösen.

Fišar szótlanul átül a székre. De nem veszi le róla a szemét. Marta sohasem habozott felkelni, levetkőzni vagy felöltözni előtte. Ma először vesztette el a bátorságát. Úgy érzi, a férfi más szemmel néz rá, mint eddig.

— Add ide a pongyolát!

Alfréd némán föláll, leveszi a pongyolát a székről, amelyen ült, és odanyújtja. És néz. Szántszándékkal nézi, míg kimászik az ágyból. Nézi, hogyan fogja össze magán a pongyolát.

Látja, látnia kell, hogy reszket a keze. Hogy hisztériás roham kerülgeti.

5

Töprengéséből Kraus titkár zökkenti ki. Harcos hangulatban ront be a helyiségbe, az imént tért vissza friss hírekkel Prágából. Nem is hagyja, hogy Ondřej végigmondja a magáét, fel-alá jár az irodában, cigarettáról cigarettára gyújt, köhög, és beszéd közben hevesen hadonászik.

A minisztertanács ülését ma félbe kellett szakítani, a nemzeti szocialista miniszterek nyílt obstrukcióba kezdtek. Vége a képmutatásnak és a komédiának, ledobták az álarcot, kezdődik a harc szemtől szembe. Úgy fest a dolog, ember, hogy kormányválság lesz, de

átkozottul elszámították magukat. Különben ma többet tudunk meg. A párt kiáltványt ad ki. Az a křižanovi csekélység csak egy része a támadásuknak. A křižanovi eset nem egyedülálló. Magától értetődik: egy lépést sem hátrálunk, de megfontoltan cselekszünk, és a kellő időben, a kellő helyen lesújtunk. Hallatlanul elszemtelenedtek, egyébként ez érdekelni fog benneteket, két év után szabadon bocsátották Hodurát, a křižanovi gyár egykori igazgatóját.

— Minden összefügg mindennel, ezt jól jegyezd meg, elvtárs — hajtogatja; ez a szavajárása.

Ondřej megtudta, amit tudnia kell, tájékoztatja még Kraust az üzemi tanács határozatáról, hogy sztrájkba lépnek, mihelyt Průcháné megjelenik a városban, és nem engedik, hogy betegye lábát a gyárba, valami iratokat ad át neki, amelyeket a járási titkárságon bíztak rá, és elköszön. Az egész megbeszélés nem tartott tovább fél óránál. Közben elment a vonata. A legközelebbi csak hat óra körül indul. Beül egy vendéglőbe, sört rendel, nézi az újságot, és a jégvirágos ablak előtt elhaladó embereket figyeli.

Hodura tehát szabadlábon van. Negyvenöt szeptemberében tartóztatták le. Akkor öt évet kapott, és alig két év elteltével már szabadon van.

A mi dolgunk ez is, mondták akkoriban a gyárban, ott akarunk lenni. Így aztán a két állambiztonságival, Zoubekkel meg Hrachával együtt Pazdera és Ondřej is elment a Hodura-villába. Úgy látja most is, mintha tegnap történt volna.

Hodura a karosszékben ült, kabát nélkül, mellényben, alighanem azt hitte, hogy már kimászott a csávából. A szék fölött, a falon egy festmény lógott, szarvast ábrázolt, amelyet agarak falkája hajszol.

„Hodura mérnök, azért jöttünk, hogy letartóztassuk, jöjjön velünk" — mondta Zoubek.

„Micsoda?" — kiáltotta Hodura, és megjátszotta, mintha nevetni akarna. Kissé felemelkedett a karosszékben, de a következő pillanatban visszaült, és bátortalanul megkérdezte: „Miért? Mi jogon..."

Egyikről a másikra nézett, mintha magyarázatra várna, s tekintete végül Ondřejon akadt meg. Szeme csupa félelem és szorongás volt. Ondřej e pillanatban döbbent rá, hogy Hodura is ember, öreg ember. Ondřej számára Hodura mindaddig fogalom volt, elvont valami, amely kemény és könyörtelen, embertelen, inkább a kőhöz hasonlít, valami távoli dolog, amelyben nincs sem érzés, sem lelkiismeret.

„A forradalom jogán" — mondta Ondřej, és maga is megijedt a hangjától. Később megértette, hogy inkább önmagának válaszolt, mint Hodurának.

*

Akkor, negyvenötben úgy látszott, senki sem vonja kétségbe Hodura bűnösségét. De a per előtt kampány indult.

„Íme, egy ember tragédiája — írta Fišar a prágai »Dnešek«-ben —, *aki egész életét a munkának szentelte, és a politikában mindig csupán szükséges rosszat látott. Mérnök, szakember, néhány fontos szabadalom tulajdonosa, amely nagy hasznot hajt a mi gazdaságunknak is. Az ilyen emberektől is megköveteljük, hogy megértsék az osztályharc elméletét, hogy elolvassák az Állam és forradalmat és lelkesedjenek a proletárdiktatúráért? Ez a férfi mindezt nem tette, s áldozatul esett az erőszaknak, a felbolydult utcának és a jogtalanságnak. Ma az utca mond ítéletet. Hát egészen eltompult az emberi lelkiismeret?* — indulatoskodott. — *Ma már senkit sem háborít fel, ha igazságtalanság ér egy ártatlan embert?"*

Fišar cikke megpirosceruzázva jelent meg Rabiška könyvkereskedő kirakatában és a Sokol-szervezet főtéri hirdetőszekrényében, az újság kézről kézre járt, és eljutott a gyárba is. Hodura egy csapásra a város köztiszteletben álló polgára, a Sokol lelkes tagja, a kisebbségek odaadó támogatója, lánglelkű hazafi, kiváló szakember lett, aki tudta, mit tesz, amikor úgy döntött, hogy a megszállás idején is a helyén marad!

„Keblében mindig forrón dobogott a honfiszív" — írta a helyi lap, az „Úsvit". Pere folyamán erőnek erejével ki akarták húzni a csávából. Prágából a legjobb ügyvéd jött el védőjéül.

Fišar is jelentkezett tanúnak. Magabiztosan viselkedett, otthon érezte magát a törvényszéken. Azt állította: Hodura tájékoztatta őt az egykori Průcha-féle motorkerékpár-gyár termelési kapacitásáról.

„Ön hogyan használta fel a vádlott jelentéseit, tanú úr?" — kérdezték Fišartól.

„Továbbítottam őket jó ismerősömhöz, Janeček tábornokhoz, akit később sajnos kivégeztek..."

„Mikor végezték ki Janeček tábornokot?"

„Negyvenháromban..."

„Azután már nem újította fel a vádlotthoz fűződő kapcsolatát?"

„Dehogynem, sőt. Később még sűrűbben kerültünk össze egymással."

„Hogyan használta fel a tóle kapott értesüléseket? Mondhatna erről valamit?" — kérdezte a védő.

„Janeček halála után kapcsolatba léptem bizonyos Frederick Smithszel, az amerikai hírszerző szolgálat ügynökével..."

„Hogyan került kapcsolatba vele?" — szakította félbe Fišart az államügyész.

„Simth úr még az év áprilisában felkeresett engem az irodámban" — magyarázta magabiztosan Fišar.

„Előzőleg ismerte Smitht?"

„Sohasem láttam."

„Hogyan támadhatott mégis az az ötlete, hogy éppen *önt* keresse fel?"

„Smith úrral erről sohasem beszéltem. Nem tudom."

„Furcsa!" — állapította meg az államügyész.

„A háborúban sok furcsa dolog történt" — vágta rá Fišar gúnyosan.

„Mivel bizonyítja az állítását?" — kérdezte az államügyész.

Bizonyította. A védőügyvéd valami iratot mutatott be a bíróságnak, amelyből kiderült, hogy Fišar doktor

a háború alatt sok esetben értékes adatokat bocsátott az amerikai hírszerző szolgálat rendelkezésére. Ez nagy hatással volt a bíróságra, így aztán nevetségesnek hatott az öreg Pazdera, Celestýn és mások vallomása arról, hogy Hodura terrorizálta a munkásokat, kapcsolatokat tartott fenn a német tisztekkel és villájában estélyeket rendezett tiszteletükre.

„Tiltakozom az efféle vádak ellen — harsogta a védő. — Egy ízben már megcáfolták őket, és semmivel sem bizonyíthatók."

„Én majd bizonyítom!" — szólt az államügyész, nem leplezve felháborodását. Ondřejt szólította tanúnak, és egy iratot mutatott be a bíróságnak, amelyben Hodura jelentette a gestapónak és Rehmkének, az üzem német igazgatójának, hogy a munkásság körében kielégítő a hangulat és még jobb is lehetne, ha ártalmatlanná tennék az ellenséges elemeket. Név szerint fel is sorolja őket, s különösen felhívja a figyelmet bizonyos Ondřej Machartra.

„Kérem az okmány hitelességének felülvizsgálását" — szólt közbe a meglepett védőügyvéd.

Fölösleges volt. Hodura elismerte, hogy az aláírás tőle származik, és megsemmisülten roskadt vissza a padra.

„A maga számára járt valami következménnyel ez a jelentés?" — kérdezte az államügyész Ondřejtől.

„Alig egy héttel a jelentés után letartóztattak, és koncentrációs táborba szállítottak. František Slezák, akit velem együtt fogtak el, ottpusztult..."

„Tiltakozom — kiáltotta a védő. — A név nem szerepel az okiratban, és egyáltalán, mivel bizonyítja, tanú úr, hogy ez a jelentés volt az ön letartóztatásának közvetlen oka?"

*

Tudta és be is bizonyította. Ma pedig úgy érzi, hogy mindez fölösleges volt. Valahogy minden összezavarodott, akkoriban kezdett élni, azt hitte, hogy biztosan

kezében tartja saját életét, és most egyszerre úgy találja, nem képes többé arra, hogy helyes irányba vezesse. Mintha valami külső erő irányítaná az akaratát. Mikor és miért történt ez? Talán az az oka, hogy hazudott, áltatta önmagát, és áltatni kezdett másokat is? Például a szerelmével Tonkát, vagy esetleg ... Ebben a városban mindig komor gondolatok vesznek erőt rajta. Nem szereti ezt a várost. Túlságosan emlékezteti arra a percre, amikor új életébe lépett, túlságosan emlékezteti gyöngeségének idejére. Azon kapja magát, hogy az ablak előtt elsuhanó emberek arcában Gustav Ossendorf arcát keresi.

„Minden összefügg mindennel" — mondja Kraus. „Ha vágják a fát, röpköd a forgács" — teszi hozzá. Gustav Ossendorf is ilyen forgács. De akkoriban, amikor Eriktől búcsút vett ebben a városban, sorsuk még tiszta volt. Tiszta lap, amelyre éppen írni kezdtek. És mindjárt az elején tintafoltot ejtettek rajta.

6

Fišar valóban nézte. Amikor aztán Marta bement a fürdőszobába, azon töprengett, mennyire lebilincselte ez a test, amelyet néhány pillanattal előbb megpillantott, szinte egy életen át, s még ma sem érzi egészen szabadnak magát, hiába hasonlítja össze Lucka fiatal, fehér és rugalmas testével. Hirtelen leküzdhetetlen vágya támad, hogy megtapintsa, magáévá tegye. Ismeri az asszony testét, tudja, milyen ilyenkor, reggeltájt. Puha és meleg, minden apró porcikája meghitt ismerőse, mindig tudta, mit tesz a következő pillanatban — istenem, milyen régóta nem volt már az övé!

Mi ütött belé? Azt hitte, hogy megszabadult, hogy többé nem tér vissza ez a vágy és sóvár szomjúság. És lám, itt van megint, és Fišar úgy reszket, mint egy türelmetlen kamasz. Akárcsak akkor, amikor először hódította meg. Mikor is volt? Legalább huszonöt éve. Švihovon. Az asszony maga jött, miután az öreg Prů-

cha elaludt. Micsoda szerető volt, mámorító, tiszta és szemérmetlen. Fiatalabb volt Olgánál és Luckánál is, talán huszonkét éves lehetett, és aztán az egész idő alatt — negyed évszázadon keresztül, amely nevetséges és kegyetlen volt egyszerre — Fišar nem érezte szükségét más asszonynak.

Talán így volna mindmáig. Ha nem találkozik Luckával, ha nem történik vele valami furcsa dolog a forradalom megrázó napjaiban, ha nem kerül a szakadék szélére, és ha nem menekszik meg csodával határos módon. Ha nem támad kedve az életre. Újból és másképp.

De élhet az ember újból és másképp? Néha kételkedik benne. Amikor kiszabadult a fogságukból, azt mondta magának, eléggé öreg ahhoz, hogy megszabaduljon a becsvágytól, ne sóvárogjon többé társadalmi sikerek és kitüntetések után. Úgy döntött, hogy folytatja azt a nyugodt életet, amelyet a háború alatt kezdett, mielőtt Schmiedtke jött volna. Porcelángyűjteménye közt fog élni, boldog szerelemben Luckával, és nyugodt, viharmentes barátságban Martával. De végeredményben ő sem akar megbújni és nem is bújhat meg a kályhasutban. Magát is meglepte, mennyi lehetőség kínálkozott egyszerre, amikor negyvenötben visszakapta becsületét. Maga a miniszter fogadta, és közölte vele, hogy nagyra értékelik a háború alatt kifejtett munkásságát — a nagykövetség állítólag megdöbbenését fejezte ki a megtörtént tévedés miatt. S ugyanakkor arra is megkérte, hogy az egész kellemetlen közjátékot tekintse félreértésnek és felejtse el. S ami a legfontosabb, térjen vissza az aktív munkához. Például az írói munkához, amelyre ő, a miniszter is igen jól emlékszik, és a londoni emigrációban gyakran felidézte magában szellemes cikkeit.

„Ma szükség van minden *reálisan* gondolkodó fejre" — mondta. Akkor a minisztertől egyenest Martához ment. Mélységes hálával eltelten tért vissza hozzá. Értékelte, mit tett érte az asszony azokban a napokban — élete legnehezebb napjaiban. De ugyanakkor iszo-

nyatos, kielégíthetetlen életvágy is lüktetett benne. Martát érzéketlennek találta, életuntság és ellenszenv áradt belőle. Nem volt képes felfogni, hogy ő az életét nyerte vissza, hogy a halállal futott versenyt, hogy csoda történt, hogy kis híján rajtaveszett, hogy elég lett volna, ha a nagykövet egy nappal, talán csak egy órával később interveniál a miniszternél. És akkor minden elveszett volna. Fišar nem lett volna többé Fišar, és Marta nem élne úgy, ahogyan ma él. Hol volna ma már a hradeci és a podbořanyi! Az asszony meg: fütyül mindenre! Az ördögbe is, hát nem érdemel meg mindezek után egy kis megértést tőle? Hogy legalább ne ingerelje, ne nehezítse meg, amit tesz és tenni akar érte? Ismeri az asszony jelenlegi lelkiállapotát. Hogyne ismerné. Hány jelenetet élt át vele, sokkal rosszabbakat, mint a mai. Marta a legpiszkosabb aljasságokkal vádolta, Fišar pedig gyakran nem válaszolhat úgy, ahogyan akarná és tehetné. Részvét lopakodott be az asszonyhoz való viszonyába — huszonöt év mindenképp huszonöt év! Aztán vannak bizonyos társadalmi és egyéb meggondolások is. Martának tudnia kell, mennyi mindent fektet be ő, Fišar, a Průcha-vállalatokba. Idegeit, idejét, sőt pénzét is. Ki vásárolta meg az ústíi Kirchner-gyár gépeit? Ha mindent összead, a hradeci régen az övé. Neadjisten, hogy paragrafusokra kelljen hivatkoznia Martával szemben. Martának persze fogalma sincs arról, mi a fejlődés útja, hogyan alakul majd a helyzet a legközelebbi hónapok, sőt talán napok során.

Az államosításnak befütyültek. Fišar természetesen nem ért egyet azzal az elmélettel, amelyet náluk, a nemzetgazdasági albizottságban igyekeznek elfogadtatni egyes szakértők.

A részvénytársasági formára való áttérés, különösen nagyvállalatok esetében, túlságosan hirtelen volna. A célzatosság is szerfölött átlátszó. Fišar a probléma politikailag sikeres megoldását abban látja, hogy ezeket a vállalatokat formálisan szövetkezetekké alakítsák át. Az elv ugyanaz, csak a forma más egy kissé, elfogad-

hatóbb azok számára, akik nem képesek olyan könnyen megszabadulni a szocializálás szükségességének ábrándjától.

Martának végre meg kellene értenie, hogy Fišar kissé messzebbre lát nála. Hogy túlságosan sok forog kockán, hogy lehetetlen fütyülni mindenre, hogy az ember nem gondolhat csak saját magára, és nem adhatja át magát egyéni hangulatainak.

Mindezért talán megérdemli, hogy egy kissé több megértést, belátást követeljen tőle. Luckánál megtalálta mindezt. Milyen nagylelkűen vette tudomásul, hogy Fišarnak régi barátnője van, akinek szintén szentelnie kell valamit szabad idejéből. Pedig Lucka fiatal lány, aki mindent vár az élettől, nem pedig tapasztalt asszony, mint Marta. S emellett akárhogy nézzük is, a férfiember természete más, mint az asszonyé. Ki elégedne meg közülük egy asszonnyal egész életére! Egyet sem ismer ilyet.

Miért erősebb benne mégis éppen most a vágy Marta, mint Lucka után? Úgy látszik, képtelen megmagyarázni. Hisz szereti Luckát, tele van vele a feje, a szíve, minden idegszála. Testileg pedig Martára vágyik.

Fölkelt és elállta az asszony útját. Marta sietve jött ki a fürdőszobából, testére simult a fürdőköpeny, a szomszéd szobába igyekezett, hogy felöltözködjék.

Alfréd átfogta derekát és magához rántotta.

— Marta!

Az asszony meglepetten, iszonyodva és idegenül pillantott rá.

— Kérlek, eressz el — mondta türelmetlenül, és elfordította fejét.

A férfi keményen fogta. Marta érezte, ahogy a tenyere türelmetlenül végigsiklik a testén. Undor és gyűlölet szorította össze a torkát. Tudta, hogy meg kell ütnie. A következő pillanatban megtette. Vadul, ököllel vágott az arcába. Fišar szemüvege lecsúszott, csak a fél fülén lógott. Ijedtében eleresztette Martát, és mindkét kezével az üveg után kapott.

— Az istenért, Marta!

Meg kellene mondania neki, mennyire megveti, menynyire utálja, gondolta Marta. De hallgatott. Egy pillanatig az arcába nézett. Idegennek találta.

— Ezt ugyan nem érdemlem meg tőled — mondta a férfi keserűn és sértődötten.

Marta elnevette magát. Kurtán, sértőn. Mennyire ismerte! Tudta, mi következik. Szemrehányások, emlékek, felhánytorgatása mindannak, amit az elmúlt évek alatt érte tett.

— Mit vétettem neked? — kezdte Fišar, mintha önmagán sajnálkoznék. — Mit tettem, hogy az utóbbi időben így viselkedsz?

Bevágta magát a karosszékbe, és cigarettára gyújtott.

— Az utóbbi időben! — ismételte gúnyosan az asszony.

— Mit vétettem!? — ordította Fišar.

— Hát én mit vétettem? *Az utóbbi időben* — nevetel magát Marta, és az ajtó felé indult.

— Megállj!

— Megyek öltözködni. Az imént olyan sürgős volt neked.

— Ilyen körülmények között nem megyek veled — mondta Fišar. — Nem megyek, amíg nem tisztázzuk a kettőnk dolgát.

Az asszony megállt a szomszéd szoba ajtajában.

— Mi nem világos közöttünk? Nekem legalábbis minden világos. Talán azt képzeled, nem tudom, milyen komédiát játszol velem? Hogy két éve jársz azzal... azzal a színházi cafattal...

Sejtette, hogy Marta tudja. De a két esztendő alatt egyszer sem beszélt róla. Hát igen, nem beszéltek róla. Azt képzelte, ez amolyan csendes megállapodás közöttük. Gentleman megállapodás. Hogy Marta okosan, értelmesen és hallgatólagosan elismerte...

— Vagy úgy! Féltékenység! — mondta, hogy zavarát leplezze.

— Hülye!

Fišar sértődötten felállt, és készülődött, mintha el

akarna menni. A nagy tükör előtt begombolta télikabátját, és megigazította sálját. Kalapját kereste.

— Sok mindent megértek, Marta — mondta hűvösen. — De egyet nem. Hogy ily könnyelműen eldobsz magadtól egy évek hosszú során bevált barátságot. Én nem vétettem ellene. Igaz, vannak bizonyos körülmények... egyszóval az ember nem gép, érzései vannak és szíve, s ezek néha a leghűvösebb értelmen is kifognak. Természetesen semmit sem akarok titkolni előtted! De azt hittem, jogom van hozzá, hogy megértést kívánjak tőled... különösen most. Nem élünk nyugodt időket, Marta. Nemsokára minden kockán forog. Ez, ami van, nem végleges állapot, nem is lehet az. És ilyenkor annak az embernek, aki vásárra viszi a bőrét érted is, teérted is, Marta, úgy vélem, ennek az embernek joga van arra, hogy megértést követeljen...

Az asszony a szomszéd szobában öltözködött. Az ajtót azonban nyitva hagyta, úgyhogy minden szót hallott. Fišar fel-alá sétált, s valahányszor elment a tükör előtt, magára pillantott.

Szerelmes Luckába. Ez kétségtelenül szerelem. Eddig még nem ismert ilyen tiszta érzést — igen, igen, tiszta öröm ez, feltámadás, halálból ébredés. Újjászületett. Érzi, ha elvesztené a lányt, ugyanaz történnék vele, ami Martával. Elfanyarodnék, megkeserednék, megöregednék. Elvesztené érdeklődését minden iránt. De Marta is fontos neki. Jómaga sem érti. Talán megszokásból. Az asszony felöltözve visszatért. Megállt a tükör előtt, haját igazgatta. Még mindig szép az alakja. Talán Luckának sincs ilyen kemény és szabályos lába. Martában az érett asszony nyugalma, megfontoltsága él, még szenvedélyességében is van valami megnyugtató. Lucka ellenben — sebes áradás, kaland, nyugtalanság, az élet veleje. Elixir, amelytől az ember újjászületik.

Mindkettőjükre szüksége van.

— Védtelen vagyok veled szemben, Marta — mondta békülékenyen. — Gondolj felőlem, amit akarsz! De szükségem van rád.

Még mindig fel-alá járt a szobában.

— Tudom — mondta az asszony ridegen. — Sajnos, nekem is rád.

— Látod — fogta még békülékenyebbre a hangját Fišar, mert úgy találta, hogy az asszony megnyugodott. — Azokon az éveken nem lehet csak úgy átsiklani. Egyikünk sem intézheti el egy kézlegyintéssel. Ezért semmi értelme...

— Évek? — szakította félbe Marta. — Talán pénzeket akarsz mondani?

Fišar megtorpant, tehetetlenül széttárta a kezét.

— Elismerem, vannak közös gazdasági érdekeink is. De ez csupán...

Az asszony hevesen elfordult a tükörtől.

— Hagyd abba! Fecsegsz. És hagyj engem békén. Kurválkodj, akivel akarsz. Csak egyre ne számíts. Hogy ha szorul a nyakadon a hurok, megint idejössz vonaglani és nyöszörögni. Kidoblak.

Erélyes mozdulattal felrántotta az előszobába nyíló ajtót és kikiáltott:

— Elen! A bundámat — és a férfihoz fordulva hozzátette: — Mehetünk.

7

Elvezette akkor Gustavot és Eriket az otthonukhoz. Az otthonuk volt, még nem is. Néhány napja hagyták el a németek. Az erkélyes, széles ablakos, kis villa épen állt a régi kert közepén. Szinte megdöbbentő volt, mennyire helyén maradt minden. A kutyaház is ott állt, ahol régen, és a Brok is benne tanyázott. Idegenül nézett rájuk. Megsimogatták, nevén szólongatták. A kutya ijedten lapult faházikója falához, már nem ismert rájuk, semmi sem emlékeztette egykori játszópajtásaira. A villa nyitva állt, de üres volt és kihalt. A szekrények tárva-nyitva, a fiókok kihúzva, a földön összegyűrt papirosok, konyakosflaskók, összetört gyerekjátékok, ócska fehérnemű, üres képkeretek hevertek. A két testvér óvatosan és kissé ijedten járta sorra

a helyiségeket, bátortalanul és valamiféle ünnepélyes elfogódottsággal érintették meg az összevissza dobált apróságokat, a konyha polcán álló virágdíszes porcelánczsészéket, az ócska kávédarálót, a rézmozsarat. A kakukkos óra is ott lógott régi helyén. Némán. Gustav egy székre mászott, felhúzta. Erik látható elérzékenyüléssel nézte. Amikor az óra megindult, és megszólalt a kakukk, meredten és némán álltak, mintha a legcsodásabb zenét hallanák. Erik az ablaküveghez nyomta homlokát, és kinézett a kertbe, Gustav egy székre ült, eltakarta arcát, sírt.

Ondřej akkor nem tartott velük. Megállt a hallban, és a nyitott ajtóból nézte őket. Egyszerre fölöslegesnek érezte magát. Megfordult és búcsúzkodás nélkül elment.

Azóta nem látta őket. Illetve Eriket nem látta. Gustavval egyszer találkozott. De nem mert odamenni hozzá. Minden nagyon friss volt még. Lehet, hogy gyávaság volt tőle. Igen, gyávaság! Hisz Gustav nem a halott Františekhez jött, hanem hozzá, az élő Ondřejhoz. De erre csak később döbbent rá ... Égeti ez az emlék, mint amikor az ember tévedésből ecetet iszik. Önmaga előtt szégyenkezik, és úgy érzi, hogy többé nem teheti jóvá. Jóvátehető-e egyáltalán? Ossendorf!

A városban kétségtelenül mindenki ismeri ezt a nevet, és nemcsak ebben a városban. Náluk, Křižanovban is nagy port vert fel Ossendorf pöre. Az ismert helybeli gyáros, a zsidó Ossendorf, visszatért a koncentrációs táborból. Ez magában véve is különös. Felesége állítólag elpusztult. Azonnal hazatérése után letartóztatták. Kiderült, hogy egész idő alatt, míg csak be nem sorozták a transzportba, feljelentgette az embereket. Veszetten. Zsidókat vagy nem zsidókat, mindegy volt. Feljelentette még azt a családot is, amellyel előzőleg baráti viszonyt tartott fenn. Feljelentette Žáček igazgatótanítót, mert támogatta a környékbeli zsidó családokat, mégpedig kevéssel azután, hogy Žáček neki is felajánlotta segítségét. Žáček nem tért vissza, elpusztult. De nemcsak Žáček. Számtalan ember élete terhelte Ossendorf lelkiismeretét, és minden egyes eset napvilágra

került, megtalálták a rávonatkozó iratokat a gestapó levéltárában. Állítólag félelmében tette. Tébolyult félelmében. Talán eszét vesztette, így vallott, meg akarta menteni családját és vagyonát. Ondřej sokáig el sem hitte, hogy Gustav apjáról van szó. A vádlott azonban maga beszélt fiairól, a két partizánról, Gustavról és Erikről. Az ítélet kihirdetése után nyomban kivégezték. Ez negyvenöt októberében történt. Három héttel később a březinyi temetőben eltemették František Slezákot. Holttestét Rakovníkból szállították haza, hogy szülőfalujában adják át az anyaföldnek. Ondřej akkor írt mindenkinek, aki ismerte Františeket, hogy jöjjön el a temetésére, csak Gustavnak és Eriknek nem mert írni.

Különben azt sem tudta, hol keresse őket, és ha tudja, lett volna bátorsága hozzá? A meghívottak közül senki sem jött el. Az egyetlen, aki megjelent a březinyi kis temetőben, Gustav Ossendorf volt. Egyedül állt, oldalvást, a temetőfalhoz támaszkodva, fekete kabátban, fekete kalapban, mintha nem tartozna a többiekhez, mintha kiközösítették volna. Még akkor is ott állt, amikor a szertartás véget ért, és Ondřej elvezette František anyját és Terezkát a sírtól. E pillanatban tekintetük találkozott. Gustav pillantása agyonhajszolt volt és könyörgő, végy észre, szólj hozzám, félek az emberektől, az istenért, hová rejtőzzek! Ondřejt megborzongatta ez a tekintet. Úgy viselkedett, mint egy csínytevésen kapott kamasz. Nem látom, nem ismerem, a temetőfalnál egy ember áll. Áll. Miért ne állna? Közömbösen František anyjára fordította tekintetét.

Hányszor támadt fel emlékezetében ez a jelenet. És mindig, valahányszor ebben a városban jár, újból átéli a szégyen érzését. Legszívesebben nem látná önmagát, megszökne az emlék elől. De ma, mintha gát szakadt volna, önmaga iránti kegyetlenségét élvezve emlékezik vissza gyöngeségének pillanataira. Mintha önmagán akarna bosszút állni, amiért elmulasztotta az alkalmat, hogy hamisság és képmutatás nélkül kezdje élni az életet.

Kevéssel ebéd előtt történt. Mintha tűt szúrtak volna az agyába. Olyan hirtelen mart belé a fájdalom. Éppen csak elzárta az égő csapját, s hogy mi történt azután, nem tudja, az öltözők előtt álló kemény lócán tért magához, feje szédült, az egész világ forgott körülötte, alig-alig ismerte meg a fölébe hajló Holanné arcát.

— Ne bolondulj, te! Csak nem vagy úgy?

Nevetni szeretett volna. Fel akarta emelni a fejét, de nehéz volt, szörnyen nehéz, és megint őrülten forogni kezdett körülötte minden. Émelygett. Nem bírt lélegzeni.

— Valahová levegőre... — nyögte.

Ráadták szvetterét és kabátját, valaki felhúzta lábára a hócsizmát. Aztán kivezették a gyárudvarra. A hideg, fagyos levegőn jobban érezte magát. Csak a feje fájt tompán és kitartón.

— Menj lefeküdni — biztatta Holanné.

Bólintott. Elképzelhetetlennek találta, hogy visszatérjen a műhelybe.

— Mondd meg nekik...

— El tudsz menni egyedül?

Bólintott. Keresztülhaladt az udvaron, a portán. Celestýn kikísérte az utcára. Fázott. Feltűrte prémgallérját, és kezét mélyen a zsebébe dugta. A járástól fölmelegszem, gondolta.

A křižanovi utcák üresek, kihaltak, ilyen idő tájt még nem ismerte őket, a járda mentén szennyes hókupacok feketéllenek, az öreg Vyhlídal csapszékében részeg kocsisok kurjongatnak, az utcára kicsap a pálinkabűz.

A régi városkapunál befordul, aztán keresztülhalad a parkon, istenem, bárcsak már otthon lennék, hogy egy percre ledőljek és lehunyjam a szemem. Más munkát kell találnia. Mondták is: „Tönkreteszed a szemed, egy időre hagyd abba." Egyszer már így járt, karácsony előtt. A doktor azt mondta: migrén. Nevetett rajta. Průchánénak volt migrénje annak idején.

„A semmittevéstől van — mondogatta mama. — Én nem engedhetem meg magamnak, hogy migrénem legyen."

A parkban egy emberrel találkozott — ő volt az! Feltűrt prémgallérja mögül először botja vashegyét, régimódi, gombolós nemezcipőjét pillantotta meg. Megállt, felnézett, zavarba jött, és önkéntelenül is félrefordította tekintetét! Hodura! Ki akart térni előle, de az megállt egy hókupac mellett, úgy, hogy szorosan mellette kellett elmennie, üdvözlésre emelte kalapját, és azt mondta:

— Rozner kisasszony, ha nem tévedek.

Azt hitte, elmegy mellette anélkül, hogy ránézne, de a megszólítás annyira megzavarta, hogy elvesztette biztonságát, meglepetten felpillantott, és fejével olyan mozdulatot tett, amely válasz is lehetett az üdvözlésre. Az egész nem tartott tovább egy másodpercnél. Az a bólintás, zavara, amelyet nem sikerült legyőznie, és a puszta tény, hogy Hodura itt sétál, arcába mer nézni és meg meri szólítani.

Felbolygatta ez a véletlen találkozás. Amikor később lázasan dideregve az ágyban feküdt, hirtelen rátört az emlékek serege. Nem védekezett ellenük. Apjára gondolt.

„Kihűltek a forró fejek — nevetne. — Mit mondtam! Hodura a parkban sétál. És ha csak sétálna. Holnap megint ott lesz a gyáratokban!"

Apa utoljára a múlt héten írt. Mit csinálhat szegény ott az isten háta mögött? Marie ismeri Švihovot, tudja, milyen, ha leesik a hó. Ha ágynak esne, egy pohár vizet sem adna neki senki. Úgy látszik, rosszul is érzi magát a konok öreg. Őt meg a félsz rázza, valahányszor rágondol. Jobb volna nem gondolkozni. Képzeletében világosan látja őt. Lapos sapkájában, fakó kabátjában, ahogy spárgával átkötözött, ócska bőrönddel a kezében áll a křižanovi állomáson. Még a koffert sem akarta elvinni, amelyet Marie vett neki. Esett, heves, meleg szél kerekedett, a hegyoldalakról eltűntek az utolsó hófoltok. Tiszta volt a lég, messzire lehetett látni, mint

mindig olvadáskor, a hegyek erdőbástyája élesen vált el az ég hátterétől. Még egyszer megpróbálta rávenni, hogy maradjon, ne utazzon el. El is sírta magát. Apa néhányszor elfogódottan és ügyetlenül megsimogatta csúztól görcsös kezével, szipogott és kerülte lánya tekintetét.

„Így jobb lesz" — mondta, mintha önmagát akarná meggyőzni. Aztán tréfálkozni próbált: „De meghalni majd eljövök hozzád. Bizisten."

Márciusban lesz egy éve, hogy elment. Éppen akkor, amikor Mariénak kiutalták ezt a lakást.

„Mindnyájan ismerik azt az esetet — szónokolt Minařík a népgyűlésen —, amikor egy hajadon lány kétszobás lakásba költözött be. Fölösleges, hogy megnevezzem. A kommunisták egymás közt osztogatják szét a lakásokat."

Minařík ugyan sohasem lakott a Paclíkék odújában, sem olyan szobában, ahol hat ember aludt meg a beteg édesanyjuk, mint náluk Lounyban. Minaříknak mindig háza volt a főtéren, s a házban jól jövedelmező pékműhelye. Mindennek apa makacssága az oka. Mindig is ilyen volt, mamának sokat kellett kínlódnia vele. Ha fejébe vett valamit, semmi sem téríthette le útjáról. Akár Švihovról volt szó, akár Paclík kertészetéről. Fejébe vette, hogy a forradalom után elveszik Paclíktól és neki adják. Már tervezgette is, hogy áthelyezi a melegágyakat, és a szomszédos, üres községi parcellán gyümölcsöst telepít, a sövény mellett ribizke- és egresbokrokat ültet. Paclík különben is link alak, lánckereskedő, tolvaj és kollaboráns. Apa azonnyomban úgy kezdett gazdálkodni a kertben, mintha az övé volna, kizavarta Paclíkot, s legorombította, valahányszor megjelent az ajtóban: „Lógni fogsz! Bezárnak, hogy megesz a penész, te jómadár." Marie sejtette, hogy a dolognak rossz vége lesz. Akkor még nem tudták, hogyan bánjanak el Paclíkkal. Bizonyítékok nem voltak, s nehéz lett volna elvenni a kertészetét. Igaz, feketézett, mindenki tudta róla, hogy tolvaj, de hol akad olyan iparos Křižanovban, aki ne harácsolt volna. Az egyik olyan,

mint a másik. Ráadásul azt mondják, hogy ez már hozzátartozik a mesterséghez, s még érdemet is kovácsolnak belőle. Itt van például Chládek, aki közönséges szatócsként kezdte, Ziegloser, a vaskereskedő, vagy Minařík. Apa azonban fejébe vette, hogy érvényesíteni kell a maga akaratát.

„Azt mondom — ripakodott Mariéra —, ha nem veszitek el tőle, akkor tűzoltóegyesület vagytok, nem pedig kommunisták. Én meg kilépek, ezt jól jegyezd meg. Mennyit beszéltek: államosítás, kisajátítás!"

„Államosítottunk is, talán nem tudod?"

„De Paclíkot nem. Én talán magamnak akarom? Vegye el a község. Majd meglátják, mi a kertészkedés."

Leveleket írt Ponciustól Pilátusig mindenkinek, megkeserítette Holeček életét a járási titkárságon, Pazderáét a pártban, összeveszett Ondřejjal s még Mariéval is. Minařík a néppártban, Benedikt — az is megmutatta az igazi képét, a vörös hajú gazember — a nemzeti szocialistáknál Paclík mellé állt. Éppen akkor robbant ki Hodura ügye, és mindnyájan örültek, hogy a Paclík dolgát félretehették.

„Hát hol van a ti igazságtok? — kiabált apa Ondřejjal és Holečekkel. — És én, marha, még hittem benne. A szegény ember mindig újból és újból elhiszi, hogy a világon győzhet az igazság. Fészkes fenét győzhet! Paclík megint harácsol és tolvajkodik, mint egész életében tette, Rozner meg húzhatja a más igáját. Annyi baj legyen. Úgysem csinált mást egész életében."

Felajánlották neki, legyen portás a gyárban. Később Celestýn kapta meg az állást, amikor az a baj történt a kezével. De apa amúgy sem akarta. Kinevette őket, visszaadta párttagsági könyvét, s attól a perctől kezdve megint az a hallgatag apa lett, amilyennek Marie egész életében ismerte. Nem törődött többet Paclíkkal, s mintha állandóan forgatott volna valamit a fejében. Negyvenhat karácsonya előtt bejelentette Mariénak, hogy újév után elköltözik Švihovba.

„Most, amikor végre lakást kaptam? Számítottam rád" — mondta neki.

„Rám pedig ne számíts — vágta rá apa. — Kész a kocsi. Megegyeztem a *nagyságos asszonnyal.*"

„Průchánéval?"

„Azzal! Már megint nagyságos asszony lett belőle!" — nevetett mérgesen.

Még segített Mariénak a költözködésben, és március elején, mihelyt enyhült a fagy, elutazott.

A forró fejek lehűltek. Hodura a parkban sétál...

Marie most már tudja, hogy ez a különös találkozás szülte kellemetlen érzését, amely szorongatja, és nem hagyja aludni, kényszeríti, hogy olyan dolgokra gondoljon, amelyek csak növelik izgatottságát és nyugtalanságát. Elégedetlen önmagával, ennyi az egész. Ahelyett, hogy észre sem venné azt az embert és elmenne mellette, még zavarba jön, bólint és kerüli a tekintetét.

Fekete sálját szemére borítja, hogy ne zavarja a világosság. Aludni! Átaludni mindent. Szemét lehunyva, a sötétben tisztán hallja Ondřej hangját:

„Nem azért vagyok itt, hogy bebizonyítsak valamit. Csak azt tanúsítom, hogy ez az ember, akit lángoló szívű hazafinak hazudnak, közönséges besúgó."

Megragadt emlékezetében ez a mondat, s most váratlanul zengve megszólalt. A törvényszéken akkor úgy érezte, nem a jól ismert Ondřej Machart beszél, hanem valaki más, aki az ismeretlenségből, a sötétből, egy más életből jött, amelyről neki fogalma sem volt. Mintha akkor mindenki ugyanezt érezte volna, egy csapásra csend támadt a tárgyalóteremben...

A sötétből, a múltból jön ez a hang. Minden a múltból jön. A múlt visszatér. A múlt! Tépett vánkos, amelyből hull a toll. A szél széthordja, az egyik pehely ide száll, a másik amoda, a harmadikat pedig megint visszahozza a szél.

Nem szökhetsz meg a múlttól.

Ha egyszerű kislány lehetne, kinn fekhetne a réten, a fűben, két kezét feje alá kulcsolva, s nézhetné az úszó fellegeket! Margarétát szedne és számlálná: szeret, nem szeret, szívből, színből...

Feküdni a réten, margarétát szedni, semmire sem gondolni, örülni és élni. Az istenért, tudna-e még?

Szeret, nem szeret, szívből, színből... elálmosodott. Hála istennek, végre aludni fog.

9

Jeges utcákon ment az állomás felé. Két és fél éve, amikor hazajött, amikor elvált Eriktől és Gustavtól, ez a pályaudvar még félig romokban hevert, minden csupa por volt. Az egyik légitámadáskor beomlott a boltozat. Itt állt azon a poros, nyári napon, és szomorúságot érzett. Hirtelen magára maradt. A koncentrációs táborban eltöltött két esztendő után egyszerre csak egyedül volt, szorongatta a visszatérés tudata, amikor megértette, hogy nincs előtte több akadály, a vonat két óra alatt kényelmesen elviszi Křižanovba. Hogy ezt már semmi sem odázhatja el. És mégis: mennyire örült Katharinabergben ennek a pillanatnak, hányszor elképzelte, hányszor üzte el lázas indulattal a maga festette ábrándképet. Ez az utazás is olyan volt, mint egy eszelős álom. Akkor is a vagon sarkában lapult, akárcsak ma, félt az emberektől és félt a magánytól. Az ablakon keresztül nézte a poros földeket, a zöld réteken futkosó lovakat, az országút szélén hallgató gépkocsi- és traktorroncsokat, vitte, vitte a vonat, nem merte elképzelni a következő pillanatot, s legkevésbé azt, amikor a vonat megáll, s neki ki kell szállnia a křižanovi állomáson.

Ma sem akar visszatérni. Legszívesebben nem is térne vissza. Ne álljon meg a vonat, menjen tovább, valahová, ahol senki sem ismeri Ondřej Machartot, és ahol ő sem ismer senkit. Tenyerével felolvasztotta egy kis darabon az ablak jegét, s kinézett a fehér, végtelenül fehér tájra.

A rétek nem zöldek, és a földek nem porosak. Lovak sem szaladgálnak már errefelé. Hová lettek a lovak?

Kívánta, bárcsak beülne valaki a fülkébe, hogy ne le-

gyen egyedül, ne kelljen gondolkoznia. Történjen bármi, csak elnémítsa riadt lelkiismeretét. Csak Kamenicében szállt be két favágó. Két elcsigázott, összefagyott, hallgatag ember.

A vonat kattog a síneken, makacsul nyomul előre a fagytól csillogó sötétségben, a kocsiban sötét van, csend, a vagon sarkában néha gyufa tompa fénye villan, majd ismét belevész a sötétbe.

— Mennyi volt? — hangzik az egyik favágó szava.

— Gyönge hét és fél — dörmögi a másik.

Megint csend van. Ondřej a sarokba bújva, a befagyott ablakon keresztül kibámul a sötétbe. Egyszer már utazott így. Ha akkor vele lett volna František, ha életben maradt volna, ha... és akkor mi volna? Talán semmi sem. Ha akkor vele utazik František, a křižanovi pályaudvaron elbúcsúzott volna tőle. František a fasorban egyenest Paclík kertészetének hátsó kapuja felé tartott volna. Keresztülment volna a kerten, benézett volna az ablakon a szobába, és meglátta volna Mariét... Csakhogy František nem ment vele, František halott volt, ezért Ondřej ment František útján. Azt hitte, minden könnyű lesz. De nem volt bátorsága benyitni a kapun, megállt előtte, sokáig tétovázott, az alacsony házikó pisla fényű ablakát nézte. Az ablak mögött mozgó árnyat vett észre. Talán Marie árnyéka, mondta akkor magában, s ijedtség szorította össze a szívét. Félt a halott Františektől, az élő Mariétól, félt saját magától.

Amikor aztán másnap átadta František utolsó levelét, nem tudta leküzdeni megindultságát. Marie élt! Nem volt többé agyonhajszolt tudatának látomása. Élt! Ezen csodálkozott leginkább. Mozgott és beszélt. Megérinthette volna, ha nem fél. Marie elolvasta František levelét, keze lehanyatlott, tekintete elrévedt, és aztán elmosolyodott. Szomorúan mosolygott. Teljesen nyugodt volt. Hogy milyen körülmények között pusztult el František, talán jobban meghatotta, mint a halál maga.

Ondřej lélegzetét visszafojtva nézte. Más volt Marie, mint ahogyan addig a percig éhes képzeletében élt.

Arca kissé szélesebb, és nem olyan fehér, haja egy árnyalattal világosabb, szeme nem olyan szomorú és részvétteljes, ellenkezőleg, vidám kíváncsisággal pillantott Ondřejra:

„Talán rád sem ismertem volna" — mondta zavart és idegen mosollyal.

Úgy látszik, a felismerhetetlenségig megváltozott, ezt akkoriban mindenki mondta, lesoványodott, fejét kopaszra nyírták. Ondřej mindezt nem is vette tudomásul. Abban a percben érthetetlennek találta, hogy Marie oly közömbösen és idegenül néz rá. Talán nem tud azokról a végtelen éjszakai beszélgetésekről, nem tud az ő sóvárgásáról és szomjúságáról, nem tudja, hogy két álló esztendeig ő melengette, világított neki . . .

Figyelmeztetni kellene? Ondřej hallgatott. Nem szólt.

Később, amikor gyakrabban találkoztak, egyre élesebben látta a különbséget álmainak Mariéja és az igazi Marie Roznerová között. De Marie annál inkább nyugtalanította és vonzotta. Állandóan azt a csendes szavú, vigasztaló, erőt adó és tündöklő Mariét kereste benne. Közel érezte magához, mint azt az embert, akivel együtt éltük le életünknek egy nehéz és kemény szakaszát. De az igazi Marie nem volt sem csendes, se vigasztaló, ellenkezőleg, élettől és nevetéstől duzzadó, túlságosan valódi volt.

*

Az ő Mariéját csak azon a nyári vasárnapon pillantotta meg. Együtt mentek meglátogatni František anyját Březinybe. Amikor kiszálltak a vonatból és nekivágtak az erdőnek, s egyszerre mindketten rádöbbentek, hogy egyedül vannak, kissé erőt vett rajtuk a nyugtalanság, szavuk már nem volt olyan közvetlen, nevetésük hamisan csengett, az út csupa hallgatás és feszült némaság volt. Felfelé haladtak a poros úton, az országút más-más oldalán, távol egymástól, mintha mindegyik félne a másiktól. Marie harisnya nélkül volt, fehér pettyes, piros nyári ruhában, Ondřej vitte a ka-

bátkáját, csodálatos könnyűséget és szorongást érzett, dalolt és sírt volna, gyöngének érezte magát, és ugyanakkor nem tudta, mihez kezdjen az erejével. Felemelt a földről egy vesszőt, és lecsapkodta vele a pitypangok fejét. Az erdőből hőséget árasztó, zsibongó, kakukkfűtől illatozó irtványra jutottak. Kitárult előttük a völgy, amelyet a láthatár szélén hullámzó, kék halmok zártak el.

Marie leült a fűbe, s arcát a kéken izzó ég felé fordította. Akkor látta meg. Az ő Mariéját. Megállt fölötte, nézte lehunyt, hosszú szempilláit, fehér homlokát és halántékát, vállára hulló haját, a fénysugarakként egymásba fonódó szálakat, karcsú nyakát, igen, ez az ő Mariéja, ő volt vele, őt érintette, ő értette meg, ő élt át mindent az oldalán. Ebben a pillanatban egészen természetesnek találta, amit tett, a legkisebb kételye sem volt afelől, hogy Marie meglepetés nélkül fogadja, nem csodálkozik, mosollyal, simogatással válaszol, mint azokon a sivár és sóvár éjszakákon tette.

Mellé térdelt, megölelte, és megcsókolta karcsú, fehér nyakát.

Boldogság és gyengédség áradt el benne, torkában lüktetett, illatozott a világ, és öröm-ének ébredt. Vannak pillanatok, amelyeket végteleneknek érzünk.

Marie ijedten felszökött, és hevesen ellökte magától. Néhány lépésre tőle megállt, mialatt Ondřej a fűben térdelt, esetlenül, megdöbbenten és megalázva, szégyen, iszonyú szégyen volt ez, Marie csak nézett rá tágra nyitott szemmel, amelyben csupán rémület, félelem és harag volt.

„Mit csinálsz!" — suttogta.

„Marie!" — Többet nem tudott mondani, azt hitte, ebben a pillanatban még hitte, hogy megérti, hogy úgy válaszol neki, ahogyan álmaiban és ábrándjaiban válaszolt.

„Ilyesmi többé sose jusson az eszedbe!" — mondta hűvösen, ellenségesen. Fölemelte a földről kabátkáját, sarkon fordult és elfutott.

„Marie, várj meg" — rimánkodott Ondřej.

A lány vissza sem fordult, riadtan rohant neki az erdőnek, vissza, az országút felé. Néhány lépést futott utána, szólongatta, hívta. Marie meg sem fordult. Ondřej magára maradt, visszament oda, megaláztatása helyére, leült a fűbe. Mariéból nem maradt más, csak a hajcsatja a fűben.

„Ilyesmi többé sose jusson az eszedbe!" — csengtek fülébe a szavak még sokáig, fájón belevésődtek szívébe, mellét szorongatták, szinte fojtogatták.

Lefutott a völgybe, keskeny patak szelte át a rétet. Megmosta arcát.

*

„Térj észre, térj észre!" — kattognak a sínen a vonat kerekei, a befagyott ablak előtt időnként izzó szikra röppen el, a vagonban sűrű és fullasztó a homály.

— Bouškára tegnap rádőlt a fuvar. A Studenec alatt.

— Micsoda!?

— Halálán van...

A favágó kezében kialszik a gyufa, a vagon sarka sötétségbe hull, ismét csend.

Ondřej cigarettára gyújt.

„Gyerekem lesz" — mondta Tonka. Tonka! Ondřej úgy érzi, mintha tört cserepeket tartana kezében. Pedig egész életét ebben a két kezében tartotta. Az istenért, mit csinált vele? Minden megdermedt, elfásult benne, nem érzett többé semmit, csak húzta és húzta az igát, mint a taposómalomba fogott barom. Eltépni az istrángot! Amikor fiatal volt és munka nélkül maradt, aratáskor egy nagygazdánál dolgozott. Az öreg Fáberánál. Egy cipőt kapott, egy köcsög tejet és egy kosár tavalyi krumplit.

Teli zsákokat cipelt hátán a szérűről a csűrbe. A szérűről a csűrbe és a csűrből a szérűre, mindig körbe, körbe. Az öreg Fábera a ház előtt ült a kispadon, pipáját szívta és vigyázott. Hallgatott, számlálta a zsákokat, és le nem vette szemét Ondřejről. Ondřejt jobban ingerelte a hallgatása, mintha kiabálva hajszolta volna

munkára. Néha már úgy érezte, nem bírja tovább, ledobja a zsákot, ráugrik a vén Fáberára, és fojtogatni kezdi. Sohasem tette meg. Azzal vigasztalódott, hogy a taposómalomba fogott nyomtató lovat nézte. Akárcsak jómaga, az állat is lehajtott fejjel járt mindig körbe, körbe, látszólag értelmetlenül, céltalanul és alázatosan. Ha fellázadna! Ha eltépné az istrángot! Százszorta erősebb Ondřejnál. Senki sem állhatná útját, nem akadályozhatná meg, hogy kirohanjon a rétre, a mezőre. Eltépni az istrángot!

Nem tép el semmit! Miért és minek!? Lehajtani a fejet. Az ember mindenhez hozzászokik. Azt mondta, gyereke lesz. Nevetséges, de igaz. Franceké is lehetne, karácsonykor otthon volt. Tonka elválik a férjétől és odaköltözik hozzá, az öregek majd a házhoz épített szobába mennek, ő meg családostul a régi lakásukba. Családostul! Megszűnnek az álmok, megszűnnek a vágyak, egyik nap olyan lesz, mint a másik, elintézed a munkahelyekről jött panaszokat, számolgatod, hány százalékra teljesítették a tervet, ismételgeted a megszokott szavakat a munkatermelékenységről, így meg úgy, ugyanolyan kaptafára szabott beszédeket hallgatsz végig, szétosztod a munkaruhákat, a külön fejadagokat, lajstromba veszed a társadalmi munkásokat, brigádokba osztod be őket.

Mindent megszokik az ember. Otthon Tonka vár, odaadón, alázatosan, lázadásra képtelenül. Olyanok leszünk, mint két ló egy taposómalomban.

— A Bouškáné Poříčból való, az öreg Halamka lánya, a kovácsé! — hangzik a sarokból egy rekedt hang.

— Úgy!

— Azt akarom mondani, hogy az öreg gondoskodhat a gyerekekről.

— Gondoskodhat hát!

A túlsó sarok megint elcsendesedik, és belevész a sötétbe. A vonat kattog a síneken, a befagyott ablak előtt rajokban szállnak a szikrák.

MÁSODIK FEJEZET

1

— Mit akarsz? Mit akarsz tulajdonképpen, ember! — kiabál Vaněk. Ludvíknak kellemetlen a dolog. Az étteremben bámulják őket az emberek.

— Mit akarok? — ismétli Ludvík, amilyen halkan csak lehet. — Mit akarok! Megtartani a függetlenségemet.

Vaněk elneveti magát, vagy inkább megjátssza a kirobbanó, lenéző nevetést, majd tenyerével az asztalra csap, amivel azt akarja jelezni, lemond arról, hogy segítsen Ludvíkon és szót értsen vele. Feláll.

— Én is megyek — mondja Ludvík. — Azért nem kell hisztériás jeleneteket rendezni.

A ruhatárban megkapják kabátjukat, kimennek az utcára. Egy darabon közös az útjuk. Vaněk makacsul hallgat.

Egy találkozás megint mögöttük van. Szakasztott úgy végződött, mint valamennyi előző. Vaněknak az a rögeszméje, hogy meg kell mentenie Ludvíkot. Mitől és miért? Időről időre felbukkan, ma telefonon hívta Ludvíkot, hogy ebédeljenek együtt. Két óra hosszat beszélt a lelkére: eljött, úgymond, a perc, amikor döntened kell, csak két front van, közben semmi, nézd meg, kinek szolgálsz, lépj be, ember, a pártba, oda tartozol, nézd, mit csináltak belőled, térj észre, most minden eldől, mit akarsz tulajdonképpen?

Mit akar tulajdonképpen? Lehet, hogy Vaněknak nem mondta meg pontosan. Hogy mit nem akar, azt pontosabban tudja. Vaněk okfejtése sokszor ésszerű, Ludvík gyakran nem tudja, mit válaszoljon rá, és mégis érzi, hogy Vaněkból hiányzik a szív, az érzés, ördög tudja, micsoda, fél a hideg észjárásától és a számításá-

tól, attól a kegyetlenül egyszerű, kizáró módszerétől, nem tartasz velünk, tehát ellenség vagy, áruló, nincs középút. Értelem, magyarázat, meghatározás. Csakhogy az értelem, a magyarázat és a meghatározás nem minden. Az ember döntéseiben ugyanolyan fontos szerepe van az érzésnek, a gyakran meghatározhatatlan érzésnek, amely megmondja, hol sántít valami, figyelmeztet arra a szemernyi kis kilengésre, amelyet az érzéketlen emberek nem is sejtenek. Lelkesedj, nagy dolgokról van szó!

Nem képes lelkesedni, olyan, mintha kiégett volna. Elismeri! Nagyra tartja Vaněk türelmét, amelyet iránta tanúsít. Két éve, több mint két éve veszekszik és vitatkozik vele. Ludvík rendszerint örül, hogy találkozni fog Vaněkkal, de valahányszor összekerülnek, mindig úgy válnak el egymástól, mint két idegen. Talán azért van ez, mert Ludvík elképzeléseiben még mindig egy egészen más Vaněk él. A régi, háború előtti és háborús Vaněk, a kissé könnyelmű, bohém festő, akinek szomorú, homályos képein szenvedő, megtaposott és kissé torz alakok kísértenek. Mintha függönyön keresztül nézné a világot. De ma azt mondja, hogy minden világos előtte. Távlatok, ragyogó jövendő! Vaněk *Városszobá*ja mindmáig ott lóg Olga ebédlőjében, és amikor Ludvík rövid ideig együtt lakott a festővel, sokszor elnézte a *Földönfutók*hoz készült régi vázlatait. Nyomorúságos, megviselt emberi árnyak tömegei vonultak még nyomorultabb vidéken, az élet iszonyatos igazsága éppen a szürke féltónusokban rejtőzött, s mégis beszélt, hangos volt, akárcsak maga Vaněk. Két évvel ezelőtt tanúja volt vívódásának a *Barikád*ért. A kép befejezetlen, a tusakodás félben maradt. Vaněk most hivatalnokoskodik. A Szakszervezetek Központi Tanácsának valamelyik kulturális szakosztályán dolgozik. Egyszer bevallotta Ludvíknak, maga sem tudja, mire jó ez. Nem képes megbirkózni a *Barikád* megkezdett vásznával. Most erre kellett volna emlékeztetni, egy kissé megcibálni magabiztosságát. Oldalvást néz a másik széles, komor arcára. Vaněk szaporán lépked, Ludvík alig

győz lépést tartani vele. Váratlanul megállt, Ludvíkhoz fordul, és odanyújtja széles kezét.

— Mindig azt mondom magamban — szól kissé szomorkásan —, hogy valami talán megváltozott az életedben, hogy beláttad...

Most ismét Ludvík nevette el magát.

— Azt hiszed, Vaněk, hogy minden világos. De nem világos. Benned is átkozottul sok a homály...

— Nem az én világosságomról vagy világtalanságomról beszélek!

— Akkor hát miről?!

Vaněk legyintett.

— Ha eddig nem értettük meg egymást, most már hiába beszélünk. Mégis... — kezdi tétován, de nem fejezi be a mondatot. Még egyszer megszorítja Ludvík kezét, sarkon fordul és elmegy.

Ludvík is érzi, hogy ebben a pillanatban vadidegen embertől búcsúzik.

— És mégis... — ismétli Vaněk szavait, amikor magára marad.

*

És mégis... És mégis akkor, amikor visszatért Katharinabergből és megtelepedett Vaněk műtermében, nem voltak kétségek benne. Világosan látott mindent. Csak öröm volt és lelkesült türelmetlenség, hogy élni kezdjen, csak az volt a fontos, hogy ezek a sugarasan ragyogó napok szabadon, kötelezettségek és kötelességek nélkül teljenek.

Mennyi napfény! A maszatos ablakokon keresztül Vaněk műtermébe is betört.

Kevéssel azután, hogy Ludvík odaköltözött, Vaněk egy este hazajött, letakarította az asztalról a terpentinesüveget, az összekent rongyokat, az üres festékestubusokat, a vázlatkönyvet, tiszta helyükre szinte ünnepélyesen egy nyomtatványt tett, és azt mondta:

„Itt van. Töltsd ki, elég időd volt a gondolkodásra."

Belépési nyilatkozat volt, a kommunista pártba.

Rossz szokása, hogy mindent halogat. Amióta az eszét tudja, gyerekkora óta. Akkor is úgy gondolta, hogy majd másnap kitölti az űrlapot. Ha Vaněk elment. Tiszta fej kell hozzá és nyugalom, mondta. Reggel azzal az érzéssel ült az asztalhoz, hogy hallatlanul fontos dolgot cselekszik.

Előírás szerint, nagy nyomtatott betűkkel töltötte ki az első rubrikát.

Ludvík Janeba, született 1913. június 2-án, Prágában.

Aztán nézegetni kezdte a nyomtatványt, egyik rubrikát a másik után vette szemügyre. Egyszerre az az érzése támadt, hogy nem képes felelni valamennyi kérdésre. Sok mindenre, amit a papiroson kérdeztek, nem is tudott volna felelni. Zavarba hozták a kérdések, s kissé röstelkedett önmaga előtt és Vaněk előtt is. Például apja: majdnem semmit sem tudott róla. Azt sem, mikor született, de azt sem, mikor halt meg. Sohasem gondolt rá, hogy apja is volt. Nem emlékezett rá, elment, amikor Ludvík egyéves volt, és elesett mindjárt a háború elején, tizennégyben, istenem, hány éve már. Tizennégy meg mennyi az negyvennyolc? Tengersok idő. Élt egyáltalán? Állítólag Szerbiában esett el, vagy tífuszban halt meg a fogolytáborban. Már akkor is értelmetlenül haltak meg az emberek. Anya ritkán beszélt róla, és mindig személytelenül, mintha idegen ember volna. Janebának hívta.

Különben azt sem tudta pontosan, mikor született anyja és Karla. Tulajdonképpen máig sem tudja. Felírta valahova. Talán azért van ez, mert náluk sohasem ünnepelték a születésnapot. Igaz, Karla gyerekkorában néhányszor rábeszélte, hogy vegyen egy csokor virágot anyának, és mondjon fel hozzá verses köszöntőt, amelyet Karla írt neki. De aztán abbahagyták.

Akkoriban kétségnek nyoma sem volt benne. Mohón élt, mindennek örült, minden kicsiségnek. A tény, hogy átvészelte a háborút, számára annyit jelentett, hogy kivárta az életet. Ami addig volt, tulajdonképpen nem is számítható életnek. Az élet várása, örökös aspirantúra, tengődés, reménykedés és ábrándozás. Amikor

aztán elfogták... hát igen, abban a nyomtatványban azt is megkérdezték: *Mikor és miért tartóztatták le?* Miért? Ma már magától értetődően és habozás nélkül rávágja, hogy — kézenfekvő — politikai okokból. Könnyűszerrel le is írja minden kérdőívre. Tágabban értelmezve talán igaz is, hisz mindenkit, akit letartóztattak, politikai okokból fogtak el. Csakhogy akkor, negyvenötben, ez a kérdés zavarba hozta Ludvíkot. Rádöbbent, hogy ha igazat akar mondani, nem írhat mást, csak azt, hogy véletlenül fogták el. Semmiért, senkiért. Talán saját ostobasága miatt. Furcsa véletlenek játéka folytán. Maga is nevetségesnek találta. Az egyetlen, amit pontosan tudott, elfogatásának napja volt. 1943. április 13. Estefelé, színpompás tavaszi alkonyat volt. Miért fogták el? Alighanem azért, mert tébolyult, értelmetlen idők jártak. De Ludvík szándékaihoz, Ludvík akaratához mindennek semmi, de semmi köze sem volt.

Jozífek azon az estén a Tyl téri gyógyszertár sarkának támaszkodva állt és újságot olvasott. Előzőleg legalább két éve nem látta.

„Adjisten — köszöntött rá Ludvíkra. — Te még élsz? Gyere el hozzánk. Itt lakom a sarkon túl. Mařkától vacsorát is kapsz."

Azóta sokat gondolkozott az egészen. Főként később, amikor már Katharinabergbe került. Tulajdonképpen nem is volt kedve hozzá. Egyáltalán nem akaródzott elmenni. Előre tudta, mi lesz a vége. Megkérdezik egymástól: Megnősültél? Mit csinálsz? Gyerekeid vannak? Hol van ez vagy amaz? És aztán nincs miről beszélniük. Jozífek társaságában különben is mindig unatkozott. Különösen olyankor, ha kettesben maradtak. Egészen más volt az érdeklődési köre, műegyetemre járt, az építészmérnöki karra, egészen másképp gondolkozott, mint Ludvík. Máig sem érti, miért bólintott és miért ment vele. Még a ház előtt is arra gondolt, hogy valahogyan ki kellene mentenie magát. Éppen abban a pillanatban fogytak ki minden beszédtémából. Talán Jozífek sem gondolta komolyan a meghívást, talán csak úgy vaktában mondta, éppen hogy valamit mondjon.

És arra várt, hogy Ludvík visszautasítja. Mikor később gondolkozott róla, úgy érezte, hogy talán így kellett történnie, sorsszerűség volt benne, hozzátartozott balszerencséjéhez. Mintha valami húzta volna, mintha ereje kevés lett volna, hogy ellenkezzék.

Jozífek kinyitotta az ajtót, beléptek az előszobába. Azok még hagyták, hogy ráfordítsa a kulcsot, aztán rájuk szegezték revolverüket. Ludvík nem is tudta, honnan bukkantak elő. A fogasnál Jozífek felesége állt, Mařkának hívta, s hirtelen hangosan siránkozni kezdett.

„Ne bőgj!" — szólt rá Jozífek.

Aztán levezették őket a lépcsőn, egy kislánnyal találkoztak, a labdáját vitte magához ölelve, ugrándozott és vékony cérnahangon énekelgetett magának. Betuszkolták őket az autóba, amely a szemközti ház előtt állt. A kocsiban Jozífek kezébe temette arcát, és mondott valamit. Ludvík nem értette. Oldalba vágták, és mindkettőjüket bilincsbe verték. Aztán már egyikük sem mert beszélni. Ludvík előzőleg gyakran elképzelte, hogyan tartóztatnák le. Rettegett tőle. Iszonyúan rettegett. De amikor megtörtént, leginkább azon csodálkozott, hogy az egész olyan egyszerű és hogy nem fél. Mindig várt erre a félelemre. A félelemtől félt. Azt hitte, majd később jön, ha megérti, mi is történt tulajdonképpen.

De később sem jött, a kihallgatások során sem. Csak valami tompa beletörődést érzett, még kíváncsi sem volt. Nem viselkedett sem gyáván, sem hősiesen. Sehogy. Igyekeztek meggyőzni arról, hogy együtt dolgozott Josefyvel — ez a név idegenül csengett fülében, Josefyt mindig Jozífeknek hívták. Még meg is könnyebbült tőle, elvégre Josefy valaki egészen más, idegen, valóban beleélhette magát abba, hogy semmit sem tud róla, nem is ismeri. Azt mondták, hogy vele együtt dolgozott egy illegális csoportban. Még ostobábbnak is tettette magát, mint amilyen volt, megjátszotta, hogy azt sem tudja, mik azok az illegális csoportok. Tulajdonképpen azonban bátran megmondhatta az igazat.

Valóban semmit sem tudott, és fokén fogalma sem volt arról a fontos valamiről, amit hallani akartak tóle. Valóban nem mondhatott semmit, hiába verték. Ha tudta volna, talán megmondja. Ki tudja.

Josefyt kevéssel letartóztatása után agyonlőtték, ahogy ezt hazatérése után Vaněktól hallotta. Nos, mit írjon a rubrikába? Tulajdonképpen miért tartóztatták le? Csupa miért! Nem tud válaszolni rájuk. Lehet, hogy nincs hozzá elég bátorsága és türelme. Mindig arról faggatja valaki, hogy miért ez és miért az. Az igazság néha bonyolult. Miért nem töltöttem ki a belépési nyilatkozatot? Talán hanyagságból, talán azért, mert ösztönös ellenszenv él bennem minden nyomtatvánnyal, jelentkezési lappal és rubrikával szemben, talán azért, mert abban a pillanatban azt találtam a legkellemesebbnek, ha mindennemű kötelezettség nélkül élhetek.

„Miért fogták el?" — kérdezte Ludvíktól Hevrle is, amikor a „Hlas Lidu" szerkesztője lett. Talán megunta, hogy századszor is elmondja elfogatásának történetét. Már maga sem tudta megkülönböztetni, mi az, ami megtörtént, és mi az, amit fölöslegesen kiszínezett. Lehet, hogy félt is egy kissé, attól tartott, hogy ártani fog neki Hevrlénél, ha csak annyit mond, hogy nem tudja. Ezért így válaszolt:

„Politikai okokból. Együtt dolgoztam..."

„Kivel?"

„Josefy csoportjával. Agyonlőtték."

„Kommunista sejt volt?"

Nem tudta bizonyosan, de Vaněk egyszer ilyesmit mondott, ezért rábólintott. Máris nekiszögezték a következő kérdést:

„Tagja a kommunista pártnak?"

Fejét rázta. Aztán Hevrle megkérdezte:

„Miért?"

Hallgatott, mert nem tudta, mit válaszoljon. Olyan képet vágott, mintha gondolkoznék, a valóságban azonban isten tudja, mi járt a fejében. Szerencsére, mint ma már tudja, Hevrle nem képes sokáig csendben maradni.

„Nem akarok a lelkére beszélni, beavatkozni lelkiismereti kérdéseibe — mondta. — Csak annyit akartam mondani, nincs kifogásom ellene, ha meg akarná tenni. Nem szabunk önnek semmiféle feltételeket. Sőt, legszívesebben azt tanácsolnám, hogy lépjen be. Végeredményben magam is marxista vagyok, bár bizonyos fenntartásokkal. Igazság és eró van benne, higgye el, barátom. S ha szükségesnek mutatkoznék, én is félreteszek minden fenntartást."

Fészkes fenét tett félre. Ez a beszélgetés negyvenötben történt, és negyvennyolc februárjáig a fenntartások inkább megszaporodtak, mint fogytak. Ó, Hevrle! Neki legalább fenntartásai vannak. De Ludvík?

2

Aludt? Nem aludt? Furcsa kábulatból ébredt. Odakinn lassanként kialudt a nap. Szent Mihály temploma fölött vörösbe borult az ég, az ablak alatt kihalt volt a folyó partja, csak a křižanovi halastó jegén, a korcsolyapályán kergetózött néhány fiú. Valahányszor felkel, elso útja az ablakhoz visz. Noha már egy éve lakik itt, még mindig nem győzött betelni sem a lakással, sem a kilátással. Ma már elképzelhetetlen számára, hogyan bírták ki olyan sokáig Paclík házában, abban a fekete és koszos lyukban. Eloszoba nélkül, egyetlenegy sötét helyiségben, amelyhez egy vak kamrácska tartozott. És annyi ideig! Még mindig szinte megbabonázva sétál az új lakásban, álmodozik és tervezget, mit kell még vásárolni. Életében elóször van fürdőszobája. Saját fürdoszobája. Fehér kád, amelyet színültig tölthet meleg vízzel. Igaz, Švihovban, amikor az uraság elutazott, néha megfürdött a süllyesztett kádas, fehér csempés fürdószobában. De az nem volt az igazi, s ráadásul senki sem tudhatott róla. Még apa sem. Csak ebben a lakásban érzi, hogy igazán élni kezdett. Hogy többé már nem a Paclík kertészetéből való szegény kislány, hogy végre saját lábára állt. Ez a lakás az övé. Sem apáé,

sem Terezkáé. Igaz, ha nem volna Terezka, ki tudja, itt lakna-e még. Amikor apa olyan hirtelen elutazott, és ő egyedül maradt a lakásban, Křižanovban egy csapásra az emberek szájára került. Nézzétek csak, fiatal lány létére egymaga beköltözött egy kétszobás lakásba. Ki szerezte neki? Ki intézte el? Már úgy festett a dolog, hogy kiköltözik. Egy napon aztán Ondřej odalépett hozzá a műhelyben:

„Szereztem neked egy lakótársat. Terezkának hívják, derék lány. És legalább betömjük a szájukat."

Aznap este el is hozta. Valamelyest tényleg hasonlított Františekre. Nem tudná megmondani, miben. František! Már harmadik éve halott, előzőleg két esztendeig nem látta. Öt éve, hogy meghalt számára. Az emléke úgy kiszikkadt, mint a tapló, úgy elfonnyadt, akár a virágok a herbáriumban. Alig sikerül már elképzelni is, milyen volt. Amikor Ondřej akkor átadta utolsó levelét, s ő nézte František szépírásos betűit és agyoncifrázott aláírását, semmit, de semmit sem érzett. Sem sajnálkozást, sem elkeseredést, sem csalódást. Olyan volt, mint amikor a szél zúg. Várta, hogy visszajön, és kicsit félt is a visszatérésétől. Talán azt mondta volna neki, hogy más lett, már nem az a Marie Roznerová, az a bolondos kislány, aki lobogó hajjal futkosott a városszéli réteken, megcibálta, mérgesítette Františeket és eljátszadozott vele. Igen, már akkor eszébe jutott, hogy František talán csak játékra, lányos cicázásra volt jó, de nem az élethez, az ő életéhez. De ki az, aki az ő életéhez való?

Terezka még egy kis ideig felidézte benne Františeket. Haja lenszőke és hullámos, szeme világoskék. Szakasztott olyan, mint Františeké volt. Terezkára is tüstént emlékezett. Az utolsó nyáron, mielőtt Františeket elvitték, egy vasárnap vele ment a falujába. Březinybe. Az erdő alján akkor ért be a málna, teli marokkal szedték és ették, aztán lefutottak a lejtőn a Švarcava partjára, levetették cipőjüket, és lábukat fürdették a vízben. Ki bírja tovább?

Hideg zuhanyt ereszt magára. Aztán váltakozva, hol

meleget, hol hideget, lemossa a fáradtságot, feje sem fáj már. Egyszerre csak boldognak érzi magát, és valahányszor boldog, Ondřejra gondol. Nem tudja, miért. Talán fordítva van, valahányszor Ondřejra gondol, olyankor mindig boldog. De nem akar Ondřejra gondolni. Terezkára gondol.

Akkor látta Terezkát először. Nyakigláb, nyurga gyerek volt. Másodszor František temetésén találkoztak — két és fél éve, Březinyben. Terezka akkor már tizenhat éves volt. Nemsokára tizenkilenc lesz. Születésnapjára szvettert szeretne kötni neki. Milyen hamar felnőtt lány lett. De még egy éve, amikor Ondřej idehozta, minden meghatóan falusi volt rajta. A végén fehér szalaggal átkötött copfja, kopott télikabátja, amelyet tudjisten kitol örökölt.

Ondřej fekete katonakoffert tett le az ajtó mellé. Fehér betűkkel ez állt rajta: František Slezák, cím és születési év.

„Egyelőre csak a legfontosabbakat hozta el magával — mondta Ondřej. — A dunnájáért majd elmegyünk vasárnap. Adhatsz neki valami takarót?"

Marie frissen áthúzta mama egykori dunnáját, és megágyazott apa kanapéján.

Ondřej akkor járt először a lakásán. Előzőleg kerülték egymást. Azóta... Mi jutott akkor eszébe? Marie nem értette, nem is gondolt ilyesmire, szörnyen megijedt, egyszerre félni kezdett, nem tudta, mit tegyen. Futásnak eredt. Futott, futott, s amikor már nem bírta tovább, az erdőben nekitámaszkodott egy fának, szíve borzasztóan kalapált, félt a csendtől és a magánytól, félt mindentől, nem tudta, mit akar, visszamenjen-e a vonathoz vagy rohanjon Ondřej után, nem volt bátorsága sem ehhez, sem ahhoz, azt kívánta, bárcsak Ondřej utána jönne, akkor megmondaná neki, mit is mondott volna neki?

Hogy fél tőle? Hogy nem érti? Hogy hallgat és semmit sem mond. Mindig csak hallgatott. Valahányszor egyedül maradtak, más Ondřej lett, nem az, akit a gyárból ismert. Mintha két külön ember lett volna.

Kettesben lenni Ondřejjal annyit jelentett, hogy találgatni kell, mire gondol, állandóan résen állni, reszketni és aggódni, isten tudja, mi ez, ő nem tudta, és máig sem tudja, megzavarodott, elvesztette biztonságát, ostoba lett, és gyakran nem is tehetett arról, amit mondott. Azon a vasárnapon sem tehetett róla. Esze ágába se jutott, hogy Ondřej ilyesmire gondol, és hogy éppen rá gondol. Marie mindaddig nevetségesnek találta az ilyesmit. A háború alatt Cafek járt utána, ma a szerelőknél dolgozik. Ki nem állhatta. Aztán a gyárban a fiúk próbálkoztak, tréfálkoztak, ízetlenkedtek, egyszer Kalábék Jirkája kísérte haza, csókot kunyerált. Kinevette. Aztán két levelet kapott Anderle tanítótól. A tanító meg is várta, amikor haza ment munka után, úgy beszélt, mintha előzőleg bemagolta volna, úgy ejtette ki a szavakat, mint a színészek a színpadon, meg is mondta neki kereken, verje ki fejéből az egészet. Anderle azt hajtogatta, hogy nem élhet nélküle, el akarja venni feleségül. Szent isten! Aztán egyszerre csak Ondřej. Mindig ostobának érezte magát mellette, úgy találta, mérlegeli és vizsgálgatja minden szavát, szótlanságában, fehér homloka alatt mélyen ülő szemével olyan volt, mint valami bíró, mintha azt mondogatná, ezt szabad és ezt nem szabad. Őszintén megvallva... később várta is, hogy odajön hozzá, hogy azt mondja, bocsáss meg, magam sem tudom, hogyan történt, és ő megbocsátott volna neki, és minden rendbe jött volna, és aztán meg is csókolhatta volna, ha éppen akarja. Most már tudja, hogy Ondřej olyan, mint minden ember, de akkor valahogy nem tudta, és dehogyis mert gondolni ilyesmire. Csakhogy Ondřej nem jött, kerülgette, félt ránézni, még akkor is, amikor Marie rámosolygott és szemével azt mondta, istenkém, hisz semmi sem történt. Kerülte mindaddig, amíg Terezka ide nem jött. Azóta néha eljár hozzájuk, mintha Terezkához jönne, hogy Marie semmire se gondolhasson. De Marie is tudja a magáét. Tudja, hogy Ondřej hozzá jár. Megérzi, hogyne érezné: egy pillanattal tovább tartja kezében a kezét, hirtelen félrekapja tekintetét, amikor ő

rátekint. Egy szó sem esett arról, ami történt, mégis ott él közöttük, valahogy megnőtt, már nem is igaz, s mégsem férnek egymáshoz tőle. Terezka is már egészen más, mint egy éve volt, amikor Ondřej elhozta ide a František katonaládájával. Az ijedt gyerekből vidám, karcsú lány lett. Fiús az arca, van benne valami örömöt sugárzó, talán kissé pisze orra teszi, széles szája és keskeny ajka, meg az örökké csodálkozó két szeme. Haja, Františekéhoz hasonló haja csodálatosan simulékony és engedelmes. Marie gyakran azzal játszik, hogy mindenféle frizurába bodorítja. Ofélia, választék jobbra, választék balra, hátrafésülve, fül mögé simítva — jól állna neked, Terezka, ez a fiús frizura, mondta valamelyik este. Másnap Terezka fiús frizurával jött haza. Tényleg jól állt neki, ha egyáltalán lehetséges, még meg is fiatalodott tőle. Marie úgy érzi néha Terezka mellett, hogy megöregedett, elfáradt, nem bír lépést tartani a lányka erejével, mohóságával, vidámságával és csodálatos alkalmazkodó képességével. Megmámorosította a kisváros. Nem képes betelni semmivel. Mindent megcsodál. A néhány kivilágított kirakatot, a műkedvelő színjátszókat, a mozit. Nem hagyott ki semmit, megtanult táncolni, Marie nem is tudja, mikor, és hétfőn már nem győzi várni a szombatot. Saját pénze van. Minden hónapban megkapja a pénzét. Terezka ezt még ma is hihetetlennek találja.

„Hát az is munka, textilgyárban, a gép mellett? — mondogatja. — Szövőszékhez ülni odahaza, az már igen! Ott megtanulnád, mi az, robotolni."

Könnyűnek látja az életet, akadálytalannak. De Marie is mindent könnyebbnek érez Terezka mellett. Valamiféle rendszerességet hozott életébe ez a lány. Amikor apa elköltözött, Marie úgy érezte, hogy nem érdemes főzni magának. Összecsapta a vacsorát, az utolsó percben kelt fel, és gyakran reggeli nélkül ment munkába. Terezka öt óra előtt ébred, elkészíti a reggelit, megterít a konyhában, ha délutáni műszakos, már este elkészíti az ebédjét, gondoskodik a takarításról, a mosásról, elmosogatja az edényt, és hetenként egy-

szer nagytakarítást rendez a lakásban. Mindezt könnyedén és magától értetődőn csinálja, s Marie, bár őszinte jószándék él benne, mindig későn jön ahhoz, hogy segíthessen neki.

„Ugyan, eredj! — mondogatja Terezka. — Úgy érzem itt magam, mint valami nyugdíjas."

Ma felveszi a fehér blúzt, este talán eljön Ondřej, ha idejében visszaérkezik.

„Jól emlékszem rád, Marie — mondta egyszer Terezka. — Olyan jól állt neked. Gyönyörű voltál. Fehér blúz volt rajtad, nyakadon összekötve..."

A blúz még Olgáé volt. A háború végéig minden mutatós holmi Olga Průchovától maradt rá. Saját ruhája sohasem volt.

Az előszobában megszólal a csengő. Ez nem lehet Terezka. Terezkának kulcsa van. Marie furcsa, szorongó érzéssel megy ajtót nyitni.

3

A belépési nyilatkozat külön mellékletén ez állt:

> *Életrajz. Részletesen írd le életedet a mai napig, térj ki a megszállás idejére és családod tagjainak politikai tevékenységére. Írd meg, mi késztetett arra az elhatározásra, hogy belépj a pártba.*

Életrajz! Élt-e ő egyáltalában? Vagy várt az életre? Az élet tettekben nyilvánul meg. Ám nem fontosabb-e gyakran még a tettnél is az, ami mögötte van? Rejtett gondolatok? Hisz Ludvík mind ez ideig tulajdonképpen semmit sem tett. Talán akart, de nem lehetett. Sok minden történt vele, de a maga akaratából semmit sem tett. Hát igen! Született. Azt is anélkül, hogy akarta volna. Felnőtt özvegy anyja mellett nénjével, Karlával együtt. Nyugalmas, izgalomtól mentes gyerekkora volt, napról napra egyforma, mintha

gyerekkora életének teljesen lényegtelen szakasza lenne. Reggeli, gondosan elkészített ebéd, uzsonna, vacsora, este egy pohár málnaszörp az ágya mellett, nyugalom, csend, unalom. Elmenekült hazulról barátaihoz, olvasott és olvasott, verseket is írt, egy lány után vágyott, akit Milenának hívtak és egy emelettel lejjebb lakott. Jóval idősebb volt Ludvíknál. Egyszer látta, hogy egy bundás úr csókolgatja a sötét folyosón. Egész éjszaka nem aludt, telesírta párnáját, és sajnálta önmagát. Másnap beszekundázott latinból. Tizenhat éves volt. Meg akarta ölni magát. De nem tette meg, Jaromír Piťhával, akit az iskolában Papasnak hívtak, elment a Barázda-kocsmába. Biliárdoztak, aztán berúgtak, cigarettáztak és hánytak az árnyékszéken. Végül egy idősebb úrral elmentek a *Pók*ba.

Akkor elszökött Papastól, és egyedül csavargott az utcákon, az járt a fejében, mit mond majd otthon. Félt, hogy anyja megérzi rajta az italt.

No hát, életrajz ez?

És egyáltalán, élet ez? Vagy az élet híg leve? Életjáték? Életesdi? Kávéházak, instruktorkodás, tanulmányok mímelése, évről évre ugyanaz, változatosság és izgalom nélkül, úgyszólván fel sem fedezte, hogy létezik, mert nem találkozott semmi nehézséggel. Akkor döbbent önmagára, csak akkor kezdett gondolkozni magamagáról, amikor lecsukták. Amikor először a képébe vágtak, amikor megismerte, mi az igazi éhség és az igazi halálfélelem. Az élet talán ott kezdődik, amikor az ember harcolni kezd. Bármiért: talán elég, hogy harcolnod kell az életedért, a puszta létedért. S körülbelül ugyanaz lehet, ha az ember valami eszméért harcol.

Ezt Ludvík sohasem próbálta.

Egyelőre egy ideig a puszta életért harcolt. Ennek az életnek különféle formái voltak. Egyszer egy falat kenyér, egy elgurult krumpli, máskor esetleg egy cigarettacsutka. Az igazi élet a mélyből fakad, valahonnan legalulról. Válaszolj szépen a kérdésekre: Tagja voltál valamelyik politikai pártnak harmincnyolc előtt?

Harmincnyolc után? Tagja voltál az aktivista szervezeteknek? Nem volt, nem volt, százszor is nem volt.

Lehetséges, hogy visszatérése után abnormálisan viselkedett, mint a részeg, megrázta és összezavarta a hirtelen és csodálatosan szerzett szabadság. Szédítő érzés volt, amikor arra gondolt, amikor megértette, hogy szabad, hogy tehet, amit akar. Hogy joga van hozzá. Mintha abban az időben nem is járt volna a földön. Mintha lebegett, röpült, szárnyalt volna.

Azok a reggelek Vaněk műtermében! Későn ébredt, Vaněk már régen elment. A napsugarak nekifeszültek a maszatos ablaküvegeknek, az egyik ablak félig nyitva volt, besütött rajta a nap a porlepte asztalra. A félig nyitott ablakon át egyenest beláthatott az égbe, s ha feltolta az egyik alsó ablaktáblát és kidugta fejét a nyíláson, meglátta maga alatt a várost, a piszkos udvarokat és a megfeketedett háztetőket, a folyó egy darabját és a virágba borult kerteket.

A város utcáin áradt a szabadság, ingyen volt, hömpölygött, akár az árvíz, elöntött mindent, és az emberek fuldokoltak ebben a kristálytiszta áradatban. Ludvík is.

Az asztalon ott feküdt a belépési nyilatkozat, lassan sárgulni kezdtek rajta a kitöltésre váró rubrikák.

Erkölcsi parancs ez, hajtogatta Vaněk. Emlékezz vissza: München, fasizmus, koncentrációs táborok, háború. Ennek soha többé nem szabad visszatérnie!

Igen. De Ludvík akkoriban undorodott mindennemű parancstól. Nem akart már *semmiféle* parancsokat. Sem erkölcsieket, sem másféléket. Betelt velük, irtózott tőlük, utálta őket. Élni akart, kötelezettség és kötelességek nélkül, tekintet nélkül bármire. Még egy pillanatig, egy kicsi kis pillanatig talán joga van hozzá. Meddig tart ez a kötetlenség?

Valóban úgy is élt. Kíméletlenül viselkedett. Alighanem Vaněkkal szemben is kíméletlenül viselkedett. Anyjával is. Akkoriban egymás után küldözgette a leveleket Semtěšből. Gyere, gyere, gyere. Azt írta, hogy Ludvíknak pihennie kell, meg kell röntgeneztetnie tü-

dejét, fel kell ruházkodnia! Miből él tulajdonképpen Ludvík? Honnan van pénze? Hát kölcsönzött Vaněktól és később Olgától. Élelmiszerjegyeit is, emlékszik rá, Olgától kapta. Valahol feketén vásárolta neki. Vaněk ruháit viselte és Vaněk fehérneműjét. Mind nagy volt. Aztán anya elküldte a sógora két ingét meg egy ruhát. Majdnem új volt. Ujja állítólag kurta volt Jindřichnek, azért nem hordta. Jindřich mindig szeretett jól öltözködni. Bár tudta, hogy nincs kibúvó, hogy egyszer el kell utaznia Semtěšbe anyjához, napról napra, hétről hétre halogatta. Ludvík elképzelésében Semtěš mindig egyet jelentett az unalommal. Mintha ott megállt volna az idő és az élet. Azonkívül már abban az időben is elképzelhetetlen volt számára, hogy egy napig is kibírja Olga nélkül.

Minden gondolata mindig Olgánál ér véget. Ma ugyan teljesen tanácstalan, hogyan oldja meg hozzá fűződő viszonyát. Hiábavaló és meddő szerelem ez, nyomorúság és sivó homok, száraz tapló és szomjúság. De akkor, amikor először találkozott vele visszatérése után — Vaněkkal ment meglátogatni Scserbatovot —, istenem, milyen gyönyörűnek találta. Mielőtt elfogták volna, éppen kezdődött valami kettejük között. Olga akkor gyengéd volt, ijedt és elfogódott. Ludvík egy este megcsókolta. S mire visszatért, érett asszony lett belőle. Az első pillanatban csak nagy, fekete szemét látta. Mintha a mélyből nézne rá. Hirtelen meglepte a lány magabiztossága. Esetlennek, bárdolatlannak és otrombának érezte magát mellette. Úgy látszott, a lány is a többieknél meghittebben, barátságosabban fogadja Ludvíkot, mint olyasvalakit, aki egyszer már élt az életében. Attól kezdve naponta találkoztak. Olga mindent elmondott. Arról beszélt, hogy életét anyjától és anyja pénzétől függetlenül akarja berendezni. Maga keresi meg kenyerét, csak azt nem tudta még, hogyan. A színművészeti főiskolára akart járni. De attól tartott, hogy huszonkét éves korban késő lenne kezdeni a színpadon. Nem próbálhatná meg valamelyik színháznál? Esetleg vidéki társulatnál? Már sok nagy szí-

nésznő kezdte így. Elvégre minden az elhatározástól, akaratától és szorgalmától függ. Ludvík egyetértett vele, bár valahol belül már akkor érezte, hogy a lány nem gondolja komolyan, csak hitegeti magát, és úgysem teszi meg soha. Igaza volt, nem is tette meg. Egyáltalán, mit vesz Olga komolyan? Ludvík néha úgy érzi, Olga nem képes az életre, nincs akarata, valami megbénította, nem képes kilépni önmagából, fél valamitől.

„Mitől félsz?" — kérdezte egyszer Olgától, még mielőtt elutazott volna Semtěšbe. Estefelé járt az idő, a folyó partján álltak, nem messze Olga lakásától. Akkor leesett orráról a szemüvege. Öcska szemüveg volt, még František fogta össze cérnával az eltört keretet.

„Tudod, mi lesz?" — kérdezte hirtelen Olga, ahelyett, hogy egyenesen válaszolt volna kérdésére.

„Mi lenne? — nevette el magát Ludvík. — Mitől félsz?"

„Nem tudom — felelte a lány. — Ki tudja, mi lesz még? Valakinek tudnia kell, hogy mi lesz. Hogy mit fognak tenni..."

„Kik?"

„A kommunisták."

Ludvík gondtalanul elnevette magát.

„Ugyan kérlek, mi jut az eszedbe? Mitől félsz? Fiatal vagy és szép..."

Olga kelletlenül legyintett. Hallgatott és maga elé meredt, a tovafutó folyóra.

„Magamat nem félteném. Talán egyáltalán nem félnék, ha nem volna az anyám. Néha azt kívánom, Ludvík, hogy bárcsak ne lenne."

„És anyád mitől fél?"

A lány vállát vonogatta.

Ludvík akkor döbbent rá először, hogy minden ízében idegen neki Olga világa, amelyben a lány felnőtt és amelyben él. Hogy nem értheti meg. Vaněk azt mondja: két világ van. Az egyik Olgáé lesz, a másik meg alighanem Vaněké. Engesztelhetetlenül állnak szemben egymással. És melyik közülük Ludvíké?

Mióta nem volt Křižanovban? Utoljára akkor, amikor Průcha még élt. Harmincban vagy harmincegyben. Később átutazott a városon Fišarral, két napig maradtak, ez harmincnyolcban volt, amikor úgy látszott, háború lesz. Szlovákiában akarta kivárni a végét. Fišarnak az volt a véleménye, hogy ott nagyobb biztonságban lesz. A křižanovi gyár teljes gőzzel dolgozott, állami megrendeléseket kapott, Alfréd azt tervezte, hogy kibővítik az üzemet, de nem lett belőle semmi. München véget vetett mindennek.

Szerette ezt a kisvárost. Miután férjhez ment Průchához, az év nagyobb részében itt lakott, csak a szezont töltötték prágai lakásukban. Később, amikor megszületett Olga, Průcha eladta a villát Hodurának, és Martának berendezte Švihovot. Křižanovban már csak egy kis apartmanjuk volt Vraspír szállodájában, ott aludtak, ha Křižanovba kellett jönniük, egyszer vagy kétszer a nyarat is ott töltötte a kis Olgával.

Istenem, hogy lezüllött itt minden! Průcháék apartmanja egy időben a legnagyobb látványosságnak számított Křižanovban, Vraspír másnak bérbe sem adta, csak dicsekedett vele. Most megkopott, hideg és barátságtalan, bűzlik benne a doh, meleg víz nincs, a vécé rosszul öblít. Marta megborzong, ha arra gondol, hogy ma itt kell aludnia. Szeretne fürödni, összetörte ez a pokoli utazás. Alfréd olyan lassan hajtott, mintha temetési menetben venne részt, az út jeges volt, és amikor elhagyták Hlinskót, úgy látszott, el sem jutnak Křižanovba. Este Alfréd vonattal jön utána Brnóból, s úgy fest a dolog, hogy visszafelé is vonattal kell majd menniük. De mindezt nem bánná, csak ne legyen hiábavaló az egész! A křižanovi gyár megér egy kis kényelmetlenséget.

Útközben Alfréd elárulta, hogy nagy cécó készül. Tulajdonképpen már meg is kezdődött; míg ők az országúttal vesződnek, a prágai kormányban már kiosztották a kártyákat. Azt állította, hogy hibátlanul kiszámítot-

tak mindent, az utolsó pontig. „Offenzívába megyünk át, kedvesem — mondta —, és az első menetben arról lesz szó, hogy a kommunistákat kiszorítsuk a kulcspozíciókból."

Az, hogy a múlt héten a Legfelső Bíróság jóváhagyta Marta igényét a křižanovi gyárra, állítólag ugyancsak annak kifejezése, hogy kissé más a helyzet, mint egy évvel ezelőtt volt, és hogy a közeli napokban határozottan még tovább javul.

Igazán ideje. Egyáltalán nem mert már arra gondolni, hogy mi lesz, úgy érezte, nincs hozzá joga és fölösleges is. Pedig mindig úgy szeretett álmodozni, elképzelt valamit, és aztán megvalósította álmait. Az ember talán nem is élhet tervek és remény nélkül. Legalábbis ő nem élhet nélkülük. Már beletörődött abba, hogy valahogy majd lemorzsolja életét. Vagy a pusztuló prágai lakásban, vagy a pusztuló Švihovban. Minden reménytelenül pusztul. Lelkét és a régi lakosztályt Vraspír szállodájában ellepi a piszok és a penész. Minden megkopik.

Alfréd azt mondta, hogy amíg Brnóban lesz, Marta Křižanovban beszéljen az emberekkel. Járjon utána, mi a helyzet a gyárban. Jó volna, ha az átadás simán menne végbe, minden ünnepség és feltűnés nélkül. Isten őrizz, hogy a kommunisták nagy lármát csapjanak.

Nos, beszélt az öreg Vraspírral. Természetesen már régen nem ő vezeti a vendéglőt. Átadta a fiának, most az a gazda. A nagyságos asszony, ugye, megbocsátja, hogy nincs minden úgy, ahogy lennie kellene, mondotta, rossz idők jártak, és most talán még rosszabbak köszöntöttek ránk. Mi érdeke fűződnék a vendéglőjéhez, ha nem tudja, övé lesz-e még holnap? Elvégre senki sem fektetheti be pénzét a máséba. Ha megfordulnának a dolgok, az más lenne, gondolkozás nélkül még egy emeletet húzatna föl a szállodára. Elsőosztályú hotelt csinálna belőle, akkor aztán megnézhetné a nagyságos asszony ezt az apartmant is!

Érdeklődött közös ismerőseik után. Mi van Špatenka hentes feleségével? A háború előtt barátnők voltak. Hát bizony rosszabbat nem is hallhatott volna róla.

A forradalom után lecsukták, az ostoba liba állítólag összeszűrte a levet a németekkel és kitelepítették. Így van, ha egy asszony megbolondul, és a maga esze szerint akar élni. Aztán elment Minařík-hoz. Az öreg Minařík Průcha barátja volt. Boltját kibővítette és modernizálta. Látta kívülről. Új, széles kirakatok, a bejárat is vadonatúj, és természetesen az üzlet belsejét is átépítették. Mint később megtudta, a fiatal Minařík csináltatta, Vildának hívják. Az öreg még él, de meghülyült, nem lehet vele értelmes szót váltani, csak ül a karosszékben, és csurog a nyála a mellényére. De a fiatalok, úgy látszik, értelmes és kellemes emberek. A legtöbbet tőlük tudta meg.

Szabadon bocsátották Hodurát. Ez jó jel, kissé jobb kedvre derült tőle. Nem is annyira Hodura miatt, mindig ellenszenves alak volt, inkább azért, mert annak a határozott fordulatnak jelét látta benne, amelyről Alfréd beszélt. Hodura egy időben majd megbolondult érte. Amikor Průcha eladta neki a villát, felajánlotta, használják csak bátran az emeleti vendégszobákat. Bármikor rendelkezésükre állnak. Egyszer oda is költözött néhány napra. Hodura meg tüstént élt az alkalommal. Bejött a szobájába, amikor ő már ágyban feküdt, eszébe sem jutott, hogy bezárja az ajtót, Hodura meg vacogott a mohóságtól, letérdelt előtte, Martát kissé szórakoztatta is az egész, talán azért, mert a mindennapi életben olyan tisztességesnek játszotta meg magát. Kedve támadt, hogy kiugrassa belőle az *állatot* — férfiaknál ehhez nem sok kell, elég, ha mindent megígérsz és aztán semmit sem adsz. Ma bizisten kedve lenne, hogy éjjel így játszadozzék Alfréddal. Egy kicsit próbára tenné önmagát is, hogy még ugyanúgy markában tartja-e, mint egykor.

Hodurát természetesen nem keresi fel, ellenkezőleg, kitér előle, nem volna értelmes dolog találkozni vele, hiába, vaj van a fején. Ezt Minařík is elismeri. Szívesen segítenének rajta, de nem lehet. Csak kompromittálnák magukat. Most óvatosnak kell lenni. Minařík a nagyságos asszonynak is ezt ajánlaná elsősorban. Marta el-

árulta neki, hogy tudja, hogyan szerezhet híreket a gyárból. Dolgozik ott egy bizonyos Marie Roznerová, apja náluk lakik Švihovban, a kertet gondozza, és úgyahogy rendben tartja a villát, hogy egészen össze ne dőljön. A háború előtt az egész család náluk szolgált. Az öregasszony meghalt, s most amolyan átmeneti a helyzet, a villába asszony kell, valaki, aki főz, ha oda mennének nyaralni. Megpróbálja rávenni a lányt, hogy beszéljen az apjával. Martának az a szándéka, hogy most, ha majd *tisztázódnak* a dolgok, rendbe hozatja Švihovot. Meg kell nagyobbítani, Olga már nem gyerek, saját igényei vannak, és Průcha végakarata szerint Švihov fele az övé. De nem tudja, hol lakik az a Roznerlány.

Minařík tudja.

„Egy igényét meghaladó lakásban — mondta. — Színleg befogadott egy lakótársat, valami gyári lányt. Itt nálunk a kommunisták egymás között osztják szét a lakásokat."

„Az a lány kommunista?"

„Jó lesz vigyázni!" — vélte Minařík.

Marta nevetni szeretett volna. Az a vakarcs! Még hogy kommunista. Illetve, hisz egykorú Olgával, Olga is megkergült egy időben, és ennél a lánynál valószínűleg tovább tart ez az állapot. Jobb előfeltételei vannak hozzá. Alighanem azzal a lakással vásárolták meg. Minařík azt mondta, hogy az új házakban lakik, a vízen túl.

A régi városkapun túl, a parkon keresztül jobbra.

Křižanovban azóta semmi sem változott. Csak a tó túlsó partján épültek új lakóházak a kétéves tervben. A folyó partját is kikövezték. Egyébként azonban a város inkább megszürkült, megkopott. Emlékszik, menynyire tetszett neki Křižanov, tiszta volt és tarka, mint valami színházi kulissza. Lehet, hogy az időjárás csúfította el. Rendszerint tavasszal és nyáron járt itt, amikor a halastó mellett a fasorban virágoztak a gesztenyefák. Egy, kettő, három — hét új házat építettek. Egész utca. Természetesen ízlés és ihlet nélkül, csak úgy odahányták őket egymás mellé.

A Roznerék Mařenája! Egészen ügyes lányka volt, néha megcsodálta finom, törékeny alakját, úgy festett, mint egy úrilány, még haragudott is rá, amiért csinosabb mert lenni Olgánál. Mintha nem is volna Rozneréké. Az öreget meggörbítette a köszvény, de Roznernén meglátszott a hajdani szép asszony. Talán nem is volt öregebb nála, Martánál. Legföljebb egy-két évvel. Érdekes, hogy erre csak most gondol. Mindig öregasszonynak tekintette. Tulajdonképpen nevetséges. Mi az oka, hogy egyes asszonyok olyan gyorsan lemondanak mindenről, hogy hirtelen már nem is akarnak semmit az élettől. Megelégszenek családjukkal és a robottal. Hát ami azt illeti, az asszony náluk nemigen dolgozta agyon magát. Voltak időszakok — tulajdonképpen egész télen —, amikor teljes nyugalomban élhettek. Télen az asszony állítólag takarítani járt a városba, de Marta előtt eltitkolták. Attól tartottak — és nem is ok nélkül —, hogy megtiltaná.

Lányukat meg Olga öltöztette. Minden viseltes ruháját Mařka hordta el.

Nehezére esik már a lépcsőjárás. Kétszer is meg kell állnia és kifújnia magát, míg fölmászik egy emeletre. A lépcsőház mésztől és hagymától bűzlik, nem nehéz kitalálni, melyik ajtó mögött mit foznek vacsorára. Sötét is van, az ember szinte az orrával olvassa el a névtáblákat.

Marie nevét a második emeleten fedezte fel. Mielőtt becsöngetett, hirtelen rájött, hogy lámpaláza van.

5

Az értekezletnek kettőkor kellett volna kezdődnie. Éppen akkor, amikor Ludvík belépett a *hodályba* — így hívták a tanácstermet —, valaki azzal hírrel jött, hogy az értekezletet legalább egy órával elhalasztják, mert Hevrle főszerkesztő sajtóértekezleten van néhány Prágába érkezett külföldi, pontosabban angol újságíróval. Čermák szerkesztő, aki a „Hlas Lidu" helpolitikai

rovatát vezeti és a legjobban értesült embernek számít a lapnál, hangosan nevetni kezdett:

— Mióta jár az öreg sajtóértekezletekre?! És éppen ma. Halászik a zavarosban, szimatolja, honnan fúj a szél. Reggel kitört a botrány a kormányban. Micsoda balhé!

Az értekezlet kezdetéig még bőven volt idő, de a szerkesztők nem széledtek szét. Újságba temetkezve ültek a székeken, vagy kis csoportokban suttogva beszélgetni kezdtek. Ludvík ebéd után beugrott a Vencel téri automata-büfébe, felhajtott egy forró grogot, és most egyszerre álmosságot érzett. Fölült az egyik kiselejtezett íróasztalra, fejét a falnak támasztotta, és lehunyta szemét. Nem aludt. Hallgatta a zavaros zsivajt, a suttogó, nevetgélő hangokat.

Žvára elcsépelt adomákat mesélt. Paloušek szemközt az ablaknál szégyenkezés nélkül bóbiskolt, Šebánek a terem közepén lovaglóülésben nyergelt meg egy széket, fújja pipájából a füstöt, és úgy nézi a köztársaság nagy térképét, mintha először látná. Čermák a szomszéd asztalnál telefonál.

— Egy fenét nehézségek! Államosított kupleráj, ez az. Ember, Amerikában már tökéletesen gyógyítják a vészes vérszegénységet. Izotópokkal, öregem! Tudod egyáltalán, mi az? Nekünk legföljebb aszpirinünk van...

Még egy kis ideig fülénél tartotta a kagylót, aztán letette, térdére csapott és felkiáltott:

— Nyakig ülnek a szarban, uraim. Hát persze! Mi mást lehetett volna várni!

Mindnyájan Čermák felé fordultak, még Ludvík is kinyitotta szemét, csak Šebánek nem mozdult, s továbbra is meredten nézte a térképet.

— Nem tudtak megállapodásra jutni, a Várban tovább folynak a tárgyalások. Most mentek oda a kommunisták.

— Miért ne mennének? — jegyezte meg valaki.

— Ökör! Válság lesz. Szép, formás kis kormányválság.

Úgy látszik, a szavak senkire sem tettek hatást, Ludvík ki nem állhatta Čermákot. A szellemtelen szószátyárkodása miatt. Állandóan valami szenzációval, a miniszterekről szóló pletykákkal és intimitásokkal toppant be a szerkesztőségbe, ismeretségeiből élt, pikantériák leleplezésében kéjelgett, belesett a kulisszák mögé, és mindenütt botrányokat, kudarcokat és válságokat szimatolt. Bértollnok. Hevrle sem állhatta, noha Čermák tulajdonképpen a helyettese volt. De bár ellenszenvesnek találta, azt mondogatta róla, hogy jó újságíróorra van. Isten tudja, miért, de tény, hogy Hevrle szereti a hasonlatokat. Egyszer lehordta Čermákot, amikor valami támadó cikket csempészett be a lapba a kommunista és a szociáldemokrata miniszterek ellen, amelyet aztán vissza kellett vonni.

„Sok mindent megbocsátok — kiabált Hevrle —, de nem bocsátom meg az ostobaságot és az ügyetlenséget. Mit képzelt maga, kolléga úr? Hogy nem veszik észre? Cseh újságírók vagyunk! A mi jelszavunk az igazság!"

Čermák most már néhány napja olyan, mint a megszállott. Azt jósolgatja, hogy *szép* dolgok lesznek. A nemzeti szocialisták állítólag titokban megegyeztek a szociáldemokratákkal, és rohammal veszik be a kommunisták bástyáit a kormányban. A szlovák demokraták és a néppárt természetesen velük tartanak. Ez éltette, mást sem tett, csak „bizalmas" értesüléseket hajszolt. Emellett nehéz volt kitalálni, kinek az oldalán áll. Elvből nem ismert el semmilyen álláspontot. Az álláspont ostobaság, mondogatta. Ma ez az álláspontod, s holnap a kalapod mellé tűzheted. Azt hajtogatta, hogy csak a tényeket veszi tudomásul. Semmi mást, csupán a tényeket. Egymás mellé sorakoztatja őket, s az igazság felszínre bukkan, mint — így mondta —, mint vízben a szar. Most is állítólag egymás mellé sorakoztatta a tényeket, és az derült ki belőle, hogy a közeljövőben, de föltétlenül még a májusi választások előtt éles összecsapásra kerül sor a két blokk között. A kommunista és a polgári tömb között, ahogy mondta. Választások nem lehetnek, mert egyelőre bi-

zonytalan, ki nyerné meg őket. A polgári tömb nem engedheti, hogy a kommunisták másodszor is megnyerjék a választásokat, és a kommunisták sem engedhetik, hogy a polgári blokk kerekedjék felül. Ezért választás nem lesz, ez olyan egyszerű, mint egy pofon, testvérek, elvtársak és urak. Úgy bizony, uraim, ezúttal nem szavazócédulákkal döntik el a dolgokat. Valaki még vakarja majd, ahol nem is viszket! Jól jegyezzétek meg, kedveseim, a Čermák szavát, és minden eshetőségre hagyjátok nyitva a hátsó ajtót. Csak járt, járt a szája. Nagy időket élünk. Igaz, valamivel kisebb idő jobb lenne.

Valami lesz a dologban. Ezt a tegnapi értekezleten Hevrle is igazolta, márpedig, ha hinni lehet neki, első kézből kapja értesüléseit.

„Merem állítani, uraim — harsogta, mintha népgyűlésen szónokolna —, hogy ebben az esztendőben sok minden eldől. Véghez visszük nemzeti forradalmunkat. Ez annyit jelent, hogy nemzeti életünkben véget vetünk a provizóriumoknak, megteremtjük a tartós jogrend alapjait, leszámolunk a politikai és gazdasági túlkapásokkal. Májusban lesznek a nemzetgyűlési választások. De úgy vélem, a harc már a választások előtt eldől. Lapunknak, barátaim, feladata ügyelni arra, hogy a politikai pártok tiszta eszközökkel vívják harcukat. Az igazság mindenekfelett! Sújtson le bárkire! Független lap vagyunk, és ebben az államban fontos küldetés vár ránk. Valóban masaryki és havlíčeki küldetés . . ."

Ez volt Hevrle kissé elkésett újévi szónoklata. Januárban francia földön járt, február tizenötödikén érkezett haza, s ahogy mondta, újból elbűvölte ennek a régi demokráciának szelleme. A hazaérkezését követő napon, vagyis tegnap, nyomban szerkesztőségi értekezletet hívott össze. Ma megint. Ez is annak a jele, hogy tényleg történik valami.

— Itt a nap hőse! — kiáltotta Čermák a belépő Janeček felé. Janeček kezével üdvözletet intett, és szótlanul letelepedett az íróasztalra Ludvík mellé. Viselkedése bátortalan volt és elfogódott.

Úgy festett, mint valami ijedt falusi gyerek. Széles, vörös arcán akkor is mosoly derengett, amikor semmi oka sem volt rá. Talán nem is mosolygott, csak a képe volt mosolygós.

Lassú és nincs fantáziája, mondta róla Hevrle. Alighanem igaza volt. Mielőtt a főszerkesztő elutazott Párizsba, átdobta Janečeket, és éjszakai szerkesztőt csinált belőle. Állítólag azért, mert belépett a kommunista pártba. Ludvík azóta csak a szerkesztőségi értekezleteken találkozott vele, vagy délutánonként a folyosón, amikor ő már távozott a szerkesztőségből, Janeček pedig éjszakai szolgálatra jött. Sohasem panaszkodott, nem izgatta semmi. Félrevonult a szerkesztőségi élettől. Hevrle ridegen és kimérten beszélt hozzá, nem tartott fenn vele olyan szívélyes viszonyt, mint a többi szerkesztővel. Šebánek emiatt el is ítélte, és azt állította Janečekről, hogy tehetséges, dolgos s főként becsületes ember, ami sajnos nem állítható más szerkesztőkről, különösen nem Hevrléről. Igaz, ha egy újságíró olyan becsületes, mint Janeček, az mindig szerencsétlenség az illetőnek. Lehetett volna Hevrléből valaha is főszerkesztő, ha Janeček becsületességéből és tisztességéből csak egy grammnyi is volna benne? — tette hozzá harapósan. Ez persze Šebánek véleménye.

*

Végre megérkezett Hevrle. Szapora léptekkel jött be a terembe, és szokása szerint már útközben levetette télikabátját, lerázta kalapjáról a hópelyheket. A kabátot elegáns nemtörődömséggel egy szék támlájára dobta, aktatáskáját maga elé tette az asztalra, és jókedvtől ragyogva nézett körül a helyiségben. Tekintete egyik emberről a másikra vándorolt, egyet sem hagyott ki, mindenki számára volt egy fejbólintása és mosolya.

— Uraim, kezdhetjük az értekezletet.

Egy ideig szótlanul álltak egymással szemben. Marie a kapcsoló felé nyúlt, hogy világosságot gyújtson. Průcháné! Valahogyan magától értetődőnek találta, hogy éppen ma jelent itt meg. De ha meg kellene mondania, miért *éppen* ma, nem tudna válaszolni. Eszébe jutott, hogy talán valami történt apával, és összeszorult a szíve.

— Az istenért! — buggyant ki belőle a szó köszöntés helyett.

— Hát ez Mařenka. Rá sem ismertem volna — mondta Průcháné.

— Történt valami Švihovban? Jöjjön beljebb... — állt félre Marie az ajtóból, hogy utat nyisson az asszonynak. Szerencse, hogy megágyazott a szobában, gondolta.

Průcháné bundásan bevonult az előszobába. Kíváncsian körülnézett.

— Vesse le, meleg van — mondta Marie, s úgy nézett Průcháné ra, mintha arcáról akarná leolvasni jövetele okát.

Az asszony levetette a bundát, magától értetődően odaadta Mariénak, Marie fogasra akasztotta. Průcháné a falon függő kis tükör elé lépett.

— Egészen csinos — mondta, mialatt helyet foglalt a szobában az asztalnál. — Nyugodt lehet. Apának semmi baja.

— Hála istennek — sóhajtott fel megkönnyebbülten Marie. — Néha aggódom miatta, hisz olyan egyedül van ott...

— Hát igen — bólintott Průcháné. — Bizony nem fiatalember már.

— Főzhetek teát? — kérdezte Marie.

Nem merte még megszólítani. Nem tudta, hogyan szólítsa, és egy kissé lámpaláza is volt. Nagyságos asszony — így mondta a mama, de erre ő már nem volna képes. Az istenért, honnan jött ez Křižanovba? Ebben a ronda időben! Vissza akarja kapni a gyárát, még ma

szólni kell Pazderának és Holečeknek. Vagy este megvárja Ondřejt. De mit is akar tőle ez a Průcháné?

Bocsánatkérő mozdulatot tett, kiment a konyhába, s várta, hogy a gázon felforrjon a víz. Örült, hogy pár percig egyedül lehet. Igyekezett meggyőzni magát, hogy nincs oka félelemre. Tulajdonképpen mitől is fél? És miért fél? Igaz, mindig félt tőle. Már mint gyerek kerülte. Mama állandóan azt hajtogatta, hogy ne mutatkozzék az uraság előtt, csak akkor játsszon Olgával, ha a nagyságos asszony megengedi, a folyosón járjon lábujjhegyen, és ne kiabáljon, mert a nagyságos asszony pihen.

Még ma is szép asszony. Mama csak egy évvel volt öregebb nála, és augusztusban már nyolcadik éve lesz, hogy meghalt. Öregasszony volt Průcháné hoz képest. Hát persze, ebéd után sohasem pihent.

Fogta a teáskannát, és visszament a szobába. Csészét, cukortartót tett Průcháné elé, teát töltött. Aztán leült vele szemben. Průcháné elgondolkozva kavargatta a kanállal a teát, míg végre megszólalt.

— Ebben a lakásban férjhez akar menni, nem?

— Ugyan, dehogy! — nevette el magát Marie.

— Senkije sincs? Csodálkoznék!

— Isten bizony, senkim! — felelt vidáman Marie. — És Olga? Már férjhez ment?

Průcháné legyintett.

— Ő is így beszél — mondta —, és igaza van. Nincs miért sietnie. A *gyárunkban* dolgozik?

A gyárunkban! Micsoda gyárunkban? Helyben vagyunk.

— Igen! — bólintott, majd összeszedve merészségét, bátortalanul hozzátette: — Az egykori Průcha-gyárban.

Průcháné elnevette magát. Nem is nevetés volt, inkább furcsa sziszegés.

— És mit szólna hozzá, ha nem lenne többé *egykori*. És megint Průcha-gyár lenne.

— Tölthetek még? — kapaszkodott Marie a teáskannába, mint fuldokló a szalmaszálba.

Průcháné bólintott.

— Mit szól hozzá? És mit szólnak hozzá a többiek a gyárban?

— Már biztos? — kérdezte Marie.

— Biztos! — bólintott az asszony, és megint olyan furcsán mosolygott. — Mit szól hozzá? Csak beszéljen, ne féljen semmitől.

— Egyelőre alighanem senki sem hisz benne — mondta kitérően Marie.

— Azt elhiszem. De most csupa hihetetlen dolog történik majd...

Marie e pillanatban megint Hodurára gondolt. Úgy látszik, ez is a hihetetlen dolgok közé tartozik.

— Nos? Mit szólnak hozzá...? — sürgette Průcháné.

— Hát aszerint, ki milyen... — kezdte Marie zavartan. — De a többség... — elharapta a szót. Mondja meg? És egyáltalán, igaz-e?

— Beszéljen! — robbant ki váratlanul Průcháné. — Mire vár?

Marie ismeri ezt a hangot. Így a nagyságos asszony beszélt a mamával. Ettől még az alázatos és türelmes mama is mindig dühbe gurult.

— A többség csodálkozni fog, hogy senki sem kérdezte meg őket — mondta. Hadd tudja meg!

— Hogy nem hagytuk magunkat, mi? — nevetett mérgesen Průcháné. — Így kell tennünk, ha vissza akarjuk kapni *saját* vagyonunkat. Hát talán az övék?

Marie ezen sohasem gondolkozott. Legalábbis nem *így*. De most, mikor rádöbbent, hogy a gyárat vissza kellene adni Průcháné nak, úgy érezte, hogy valóban tőle vesznek el valamit. És a többiek talán ugyanezt fogják érezni. Sérelmet látnak benne, azt, hogy megcsalták őket.

— Igazán azt hiszik — mondta Marie.

A beszélgetés váratlanul felizgatta Mariét. Bár látszólag nyugodtan és barátságosan ültek egymással szemben, úgy nézte egyik a másikat, mint két bajvívó. Marie hirtelen felfedezte, hogy szereti ezt az asszonyt. A maga módján... Nem, nem szereti, ez nem a megfelelő kifejezés. Közel áll hozzá. Gyerekkorára emlé-

kezteti, mamára, arra az időre, amikor ő még Olgával játszott. Az asszony egyszer megengedte neki, hogy Olgával együtt aludjék a gyerekszobában. Olga addig bőgött, míg bele nem egyeztek. Máskor behívta a szalonba, és megvendégelte tejszínhabos eperrel, néhányszor elvitték autós kirándulásra. És mennyi baba volt ott: régi és új, alvó meg rokkant. Talán azért érez így, mert annyi mindent tudnak egymásról. Marie szüleinek élete, sőt apáé még ma is, Průcháné életéhez kapcsolódott. Most hirtelen sok mindent megért, amit akkor nem értett. Igaz, ami azelőtt elsősorban meghatározta Průcháného és Fišarhoz való viszonyát — a félelem volt. Valami babonás félelem. Még ma is benne lappang. Csak eszével és akaratával kerekedhet fölébe.

Az *uraság* valamikor messze, elérhetetlen magasságban élt, a terasz, amelyen teáztak, szórakoztak és nevetgéltek, titokzatos és megismerhetetlen világnak számított, ahol más volt az élet, mint Rozneréknál a konyhában, alig tizenöt méternyire a terasztól és az urasági szobáktól. Titokzatos és áttekinthetetlen volt az ott élő emberek egymáshoz való viszonya. Titokzatos és érthetetlen volt az is, hogy mi köti Olgát Fišarhoz és Fišart Průcháného. Apja is volt meg nem is Olgának, Průchánénak pedig férje is volt meg nem is. Tulajdonképpen mi volt? Az övé volt Švihov, és mégsem volt az övé.

Průcháné mond valamit, és közben vörösre festett, hosszú körmével babrálja az abroszra hímzett virágcsokrot. Mit gondol Marie, mi történik, ha a gyárban az emberek megtudják, mondja. De az emberek már tudják, gondolja Marie. Mégsem mondja meg neki... És mire készülnek a kommunisták? Mariénak hirtelen nevethetnékje támad. Majd egy kicsit megtáncoltatjuk! A banyának az lesz a legnagyobb gondja, hogy merre tágasabb, mondta reggel Pazdera.

— Nem tudom. Igazán nem tudom — felelte végre, és igyekezett ostoba képet vágni.

— Mit is csinálhatnának! A bíróság döntött, tudja.

Csak azt veszem vissza, ami megillet. A törvény szerint! — tört ki Průcháné.

Kissé sajnálta Průcháné, de egyszerre egészen világosan érzi, hogy sohasem érthetik meg egymást. Homlokegyenest másképp érez és gondolkozik, mint ő.

— Tudja, Mařenka, most sok minden megváltozik — mondta Průcháné édeskésen. — A papára is gondolnia kellene. Már öregember, és bármikor szüksége lehet magára. Számolnia kell ezzel.

„Csak el a gyártól!" — gondolja Marie.

— Apa tudja, hogy bármikor visszajöhet — mondta látható megkönnyebbüléssel, hogy a beszélgetés végre más tárgyra terelődött. — Nem akartam, hogy visszamenjen Švihovba. Ez a lakás az övé is volt. De makacskodott. Ismeri, tudja, milyen.

— Senki sem kergeti el onnan — mondta Průcháné kedvesen, mintha gondjaitól akarná megszabadítani Mariét. — Nem erről van szó. Csak hagyja őt Švihovban. Ott a legjobb neki. Tavasszal meg akarjuk nagyobbítani a villát, rendbe akarjuk hozatni, nagyon tönkrement minden, rá sem ismerne, kislányom. Mondom, át akarjuk építtetni az egészet, és ezzel kapcsolatban arra gondoltam, hogy megnagyobbítanánk a maguk lakását is odalenn...

— A mi lakásunkat?

— A garázsból két szobát csinálnánk, és odább új, nagyobb garázst építtetnénk. Szép lakás lesz, két szobával nagyobb. Ott férjhez is mehetne...

Marie zavartan nevetett. Még mindig nem értette, mire céloz Průcháné.

— Hát úgy gondoltam — folytatta az asszony, és érdeklődve jártatta végig tekintetét Marie szobájának puszta falain (valami kép kellene ide, jutott Marie eszébe) —, arra gondoltam, hogy oda költözhetne az édesapjához. Ne értsen félre, semmi kifogásom ellene. De elsősorban női munkaerőre van szükségünk. A papa egymagában nem megoldás, ugye, belátja. Csak ideiglen felel meg. Ha férjhez menne, és a férje is magával jöhetne...

— Az istenért, Průcháné asszony! — kiáltott fel Marie elszörnyedve. A következő pillanatban elnevette magát.

— Na, mit nevet!? Tavasszal elvégezne Prágában valami főzőtanfolyamot, megfizetném, ott lakhatna nálunk...

— Tudom — mondta Marie, s igyekezett vidámságot erőltetni magára —, apával nem megy a dolog. Nem tud főzni, mosogatni, súrolni. De ezt talán előbb is tudta...

— Előbb! Előbb én semmit sem tudtam. Egyáltalán semmit. Azt sem, hogy Švihovot meghagyják-e nekünk. Így legalább a kertet rendbehozta. Hát mi lesz? Eljön?

— Nem megyek, Průcháné asszony. Semmim sem hiányzik, és jól érzem magam ott, ahol vagyok — mondta Marie, és maga is csodálkozott határozottságán.

— Csakhogy most minden megváltozik, gondolja meg. A gyár megint az enyém lesz.

Nevethetne rajta, mint a bolondok beszédén szokás. De Průcháné nem bolond. Ellenkezőleg. Helyén van az esze, nem mondja Mariénak, hogy holnap ráparancsolhat: takarodj vissza Švihovba, nyalni a koszt. Hogy megint ő fog rendelkezni a gyárral, a pénzzel és az emberekkel. Hogy nem lehet el enélkül, hogy múlhatatlanul szüksége van rá az élethez, akárcsak Mariénak a... tulajdonképpen mire is van szüksége Mariénak? Semmire, semmire! Legfeljebb két kezére és egy kis eledelre. Legalábbis Průcháné elképzelése szerint más nem kell neki. Csak most támadt kedve, hogy tüzetesen szemügyre vegye ezt a Průchánét. Arcába nézzen. Csak színleg szép. Mímeli a szépséget, amint mímeli a kedvességet és mímeli a fiatalságot. Álarc. Álarc krémből, púderből és festékből, képmutatásból és hazugságból, melegség, vér, érzés nélkül. Gyűlöli? Gyűlölnie kellene, de nem bírja, nem képes rá. Lehet, hogy csak ezt az asszonyt nem képes gyűlölni. De gyűlöli, határozottan gyűlöli azt a világot, amelybe Průcháné tartozik. Nem kellett megtanulnia ezt a gyűlöletet. Ajándékba kapta.

Éppen tőlük, Průchánétól, Olgától, az öreg Průchától, Fišartól, azoktól, akiknek nevét sem ismerte, csak annyit tud róluk, hogy még késő éjszaka is vihogtak a švihovi teraszon. Ott élt ennek a világnak a peremén, közvetlen szomszédságában, mégsem léphetett be soha. És ha valamelyikük mégis átlépte annak a világnak határát, tudta, hogy össze kell húznia magát, kimereszteni tüskéit, lesnie kell és vigyáznia. Semmi jó sem származott belőle. Pontosan érezte ennek a két világnak a határát, szinte látható és tapintható volt számára.

A švihovi kertben nőtt fel, ott játszadozott Olgával. De gyerekes játszadozásai közben is jól tudta, hogy ami Olgáé, az sohasem lehet az övé, de ami az övé, bármikor Olgáé lehet. Azt a néhány ágyást, ami az ő kertjüknek számított, szigorúan elválasztották a Průcháék kertjétől. Ez a kiskert látszólag Mariéé volt, de ugyanakkor Olgáé is; valahányszor kedve támadt rá, engedély nélkül kitéphetett egy répát vagy kalarábét, pedig Marie sohasem szakíthatott le egyetlen almát sem Olgáék kertjében. Vagy mondjuk a házi nyulak a Roznerék elkerített és eldugott kis udvarán. Mariéi voltak, de Olgáéi is, ha éppen kedve kerekedett játszadozni velük. De a kanári, amelyet Marie szívből sajnált és nemegyszer megsiratott, a kalitkában éneklő kanári fent a nagyszobában, *csak* Olgáé volt.

Korán megértették vele, hogy két világ van, és hogy Marie nem az ő világukba tartozik. Olyan korán, hogy még fel sem foghatta, és azt hitte, hogy ennek szükségképpen így kell lennie. Lépten-nyomon érezte, hogy nem tartozik hozzájuk, lépten-nyomon emlékeztették rá. Hamarosan megértette azt is, hogy Olgával csak azért szabad barátkoznia, mert Olga unatkozott. Mert se közel, se távol nem volt más gyerek, az ő világukból való gyerek. Mihelyt csak egy is elvetődött Švihovba, Marie máris magára maradt a kis udvaron, a nyúlketrec előtt, vagy a kis kertben, a sárgarépa, a kalarábé és a ribizkebokrok között.

A kert, a nagy, széles kert, másoké volt. Emlékszik,

mennyire kívánta, bárcsak elmennének azok az *idegen* gyerekek, hogy megint kiszabaduljon rabságából. Elvitték magukkal kirándulásokra is. Csak azért, hogy Olga ne unatkozzék, hogy legyen kivel játszania, hogy ne legyen a felnőttek terhére. Amikor aztán hazaérkeztek, Olga a főkapun ment be a villába, Marie pedig a cselédbejárón szülei lakásába. Olgának Marie mamája vajas-mézes kenyeret kent, Marie egy karéj száraz kenyeret kapott apától.

Sok mindenről azt hitte, hogy így kell lennie, és hogy úgy van rendjén, ahogyan van. Kérdéseire mama rendszerint azt válaszolta:

„Tudod, lányom, nem telik rá. Szegények vagyunk."

„És miért vagyunk szegények? Nekik miből telik?"

„Nem tudom, gyerekem — vonogatta vállát mama —, a világon ez már így van elrendezve."

„És ki rendezte el így?"

Csak most többent rá, hogy Průcháné nem veszi le róla szemét. Kissé csodálkozva, fürkészőn néz, mintha tudná, mire gondol. Régi életének egy darabja lép elő valahonnan a sötétből, hogy nyomasztón ránehezedjék. A széttépett párnából elszállt pehely visszatért. A régi idők penészes szaga, sóvárgás és szomorúság áradt belőle. Mint valami ócska, tépett csipkefüggönyből.

— Nos! — mondta Průcháné. — Jól gondolja meg!

— Nem megyek! Ne is számítson rá.

— Ahogy akarja. Egy idő múlva szívesen menne vissza az apjához. Csak ne legyen késő.

— Sohasem térek vissza. Oda se megyek, csak akkor, ha apának szüksége lesz rám. Neki sem kellett volna odamennie. Itt sem hiányzott semmije. A kert miatt ment, és az emlékek miatt. Legalább megnézi, azt mondta. Élete nagy részét ott töltötte.

— Azt elhiszem. Szép és nyugodt élete volt...

— Az élet akkor is szép, ha nehéz, Průcháné asszony. De ezt maga aligha érti meg.

Nyugodtan mondta, hangjában mégis egy kis elégtétel csengett. Mást is mondhatna, ha volna hozzá merészsége, ha nem sajnálná mégis egy kicsit ezt az asz-

szonyt. Valahol mélyen ül benne a sajnálkozás. De Průcháné azért ne képzelje, hogy Marie ostoba liba, akit az orránál fogva vezethet. Lássa meg, hogy neki is megvan a saját akarata. Annak ellenére, hogy Olga levetett ruháit hordta. Már nem hordja őket, és többé sohasem fogja hordani. Most már maga dönt a sorsáról.

— Hogy is érteném — mondta Průcháné, most már haraggal. — Průcháné csak kizsákmányolt benneteket, természetesen. De hogy nélkülem az egész családod éhen döglött volna, azt nem tudod, mi!

Türelmetlenül játszott a teáskanállal, egy ügyetlen mozdulatot tett, és a kanál csendülve ütődött a csészéhez. Mintha megijedt volna a hangtól. Dühösen letette a kanalat.

— Alighanem az volt az érdeke, hogy ne dögöljenek meg — mondta Marie dacosan. — Minek hazudnánk! Elvégre nem szerelemből mentette meg őket.

Most aztán megmondta. Průchánét, úgy látszik, jobban felbőszítette Marie nyugalma, mint a szavai. Marie e pillanatban nem is gondolt rá, hogy olyat mondott, amivel felingerelhetné. Abban a pillanatban, amikor kimondta, megértette azt is, mi dühösíti leginkább Průchánét: hogy Marie azt mondja, amit gondol, hogy kikerült a keze alól, hogy egyenrangú emberként beszél vele, fütyül a tanácsaira, és nyoma sincs benne félelemnek.

Průcháné felemelkedett. Kezét ökölbe szorította, mintha az asztalra akarna csapni. A vastag festékréteg ellenére bíborvörös volt az arca, és Marie látta, hogy nyakán hevesen lüktet az ér.

— Ne haragudjon, Průcháné asszony, csak azt mondtam, amit gondolok. Nem akartam megbántani — tette hozzá sietve. — Maga talán nem is tudja, mennyit nyomorogtak a mieink.

— Csürhe! — robbant ki a szó az asszonyból.

Hevesen sarkon fordult, és kiment a szobából.

Marie tétovázott. Menjen utána? Megállt a szoba ajtajában, és szótlanul várta, míg Průcháné felöltözik.

Az asszony sietett, még a tükör előtt sem időzött sokáig. Mielőtt kiment a lakásból, egy pillantást vetett Mariéra, mintha mondani akarna valamit. Aztán hevesen becsapta maga mögött az ajtót.

HARMADIK FEJEZET

1

Terezka elbeszélése

Terezka tulajdonképpen elszökött Březinyből. Amikor mama tavaly újév után meghalt itt a křižanovi kórházban, maga maradt a házban. Egy csapásra minden az ő nyakába szakadt. A gazdaság. Igaz, az a pár korc föld szót sem érdemel, mégis annyi munkát ad. Marie el sem képzelheti. A ház, a kecskék, a nyulak, a baromfi; a tehénkét mama szerencsére eladta mindjárt apa halála után. A legrosszabbak voltak az elso esték, míg megszokta az egyedüllétet, és beletörődött, hogy mama már nem jön, hogy nincs többé, hogy nem mondja már: ezt csináld, oda menj. Szörnyű tél volt! Munka ugyan alig akadt valami, de mihelyt besötétedett, félelem fogta el, és szorongatta szívét. Annyira szorongatta, hogy végigsírta az estéket. Istenem, mennyit bőgött! Tavaszszal aztán nem tudta, kiért hajszolja magát és kire robotoljon. Azt mondta magában, legjobb lenne, ha elszökne innét, és valami másba kezdene. De nem tudta, megteheti-e. Bezárhatja-e a házat, eldobhatja-e a kulcsot, és nekimehet-e a világnak. Úgy érzi magát az ember az ilyen házban, mintha odaszögezték. volna. Hogy megél-e? Attól nem félt... A legrosszabb esetben elszegődne valahová, szőni tud, házukban a háború végéig kattogott a szövőszék. Itt a városban tulajdonképpen csak Ondřejt ismerte. Meg egy kissé Mariét. A legrosszabb esetben elmegy Ondřejhoz, valahogy majd segít rajta, hajtogatta magában. Ettől megvigasztalódott. Amíg mama élt, Ondřej néhanapján ellátogatott hozzájuk, megkérdezte, van-e szükségük valamire. Mama halála után is eljött, de Terezkának

nem volt mersze megkérni, hogy ne hagyja itt, vigye magával. Azt hitte, egy évig kibírja. Idővel meg is szokta a magányosságot, talán ki is bírta volna, ha az öreg Voráček békében hagyja. Voráček a szomszédjuk volt. A háború elején megözvegyült, egyetlen lánya — Františekkel együtt járt iskolába — férjhez ment, és elköltözött valahová Vimperk mellé. Az öreg maga maradt a házban. Amíg mama élt, nem mert eljönni. De mihelyt szegényke lehunyta a szemét, kerülgetni kezdte a házat és Terezkát.

„Te jányka, ez a két kert egybe tartozik. A földek is. Olyan árvák egymás mellett, mint mi ketten. Rakjuk össze őket."

„Ugyan, bácsi, mi jutott eszébe — nevetett kezdetben Terezka. — Csak nem kötök ilyen vénembert a nyakamba!"

Egy napig békén hagyta, aztán újra kezdte. Elkergette a házából az öreg Luňáčeknét, akivel addig együtt élt. Luňáčekné arra számított, hogy az öreg majd elveszi, gyermektelen özvegyasszony, éppen hozzá illik, hanem hát dehogyis! A vén bitang Terezkára fente a fogát. Fiatal húsra szottyant kedve a vén kujonnak. Egyre csak ült Terezka szoknyája mellett, és egyre csak a kerítésről járt a szája: „Ledöntjük a kerítést, mire kellene két kerítés, jányka, a ti házatokat majd bérbe adjuk, és ha csak nyaranta kerülne bele lakó, akkor is, számold össze, mennyi pénzt hozna." Ki is számította az öreg egy fillérre. Megpróbált mindent: „Boldogult édesanyád is így akarta, hányszor beszélt nekem róla. Voráček — mondogatta —, ha lehunynám a szememet, gondoskodjon a gyerekemről. Tudom, maga becsületes keresztény ember."

Még hogy a mama ilyet mondott volna! Ismerte ő jól a vén Voráčekot. Igaz, jó szomszédok voltak, soha nem veszekedtek, de mama másnak sem hívta, csak zsugorinak és szoknyavadásznak.

Amikor elzavarta Luňáčeknét, elment panaszkodni Terezkához. Nem beszélt többé a kerítésről, csak azt nyafogta: kutyának se való az ilyen élet. „Nézz rám,

milyen nyomorult vagyok. Hálni jár belém a lélek!" Meg azt mondta, hogy Luňáčekné otthagyta. Hazug gazember! Hogy egész nap egy falat meleg étel nem volt a szájában, nincs aki egy pohár vizet adjon neki, ha neadjisten valami baja történne. Terezkának megesett a szíve az öregen. Megkínálta ebéddel, vacsorát is főzött neki, még a házába is elvitte utána, csak azért, hogy be ne nyisson hozzá. Másnap alig reggeledett, megint ott volt az öreg. A szennyesét hozta, hogy Terezka mossa ki a magáéval, mindig jött kölcsönkérni valamit: még cukra se volt, hogy megédesítse vele a tejét. Terezka akár mást sem tett volna, csak reggeltől estig körülötte táncoljon.

Szerencsére, nemsokára jött az öreg Luňáčekné. Mint valami fúria, úgy támadt Terezkára. „Hogy nem sül ki a szemed a szégyentől, ha megboldogult anyád tudná, megfordulna a sírjában." Kiköpött néhányszor Terezka előtt, és megátkozta még az ükunokáit is, leimádkozta rájuk az ég haragját. Mennyit dolgozott azért a mihaszna vén bitangért, most meg öreg korára koldulni mehet.

Terezka előbb elsírta magát, de aztán neki is megjött a hangja. Torkig volt az egésszel! Ő ugyan nem tehet semmiről, legszívesebben itthagyná a falut, hagyjon neki békét mindenki, a vén Voráčekot látni se bírja, hiába koslat utána, ha olyan éhes a földre, hát zabáljon meg mindent, a házat is meg a kertet is.

„Ugyan már, lányom, miért adnád neki — mondta erre Luňáčekné. — Add nekem, én majd gondját viselem. Fiatal lány mindig talál magának való munkát, még akkor is, ha kezdetben szolgálnod kellene . . ."

Csak úgy ömlött belőle a szó: „Megyek máris a rektor úrhoz, írjon össze mindent, ne félj, lányom, nem foszt meg téged semmitől az öreg Luňáčekné, nem olyan asszony vagyok én, aki kiforgatná vagyonából az árvát . . ."

Másnap aztán Terezka összecsomagolta legszükségesebb holmiját, és megszökött Křižanovba.

*

— A legrosszabb, ha az ember egyedül marad, Marie. Sohase maradj egyedül. Férjhez kellene menned! — mondta rövid hallgatás után.

— Ahhoz vőlegényt kellene találnod nekem — nevette el magát Marie.

— Úgyis csodálkozom... — kezdte Terezka, de nem fejezte be a mondatot. — Jézusmária, a pampuskák! — sikoltotta el magát. Letette a vasalót és futott a tűzhelyhez. — Éppen jók! — nevetett, a nyitott sütő előtt guggolva.

— Min csodálkozol? — kérdezte Marie.

— Én semmit sem tudtam elintézni, ahhoz sem értettem, hogyan fogjak hozzá — mondta Terezka még mindig guggolva, s le nem véve szemét a pampuskákkal teli tepsiről. — Mindent Ondřej rendezett el. Azt, hogy mamát behozták a kórházba, meg a temetést is, és amikor a városba érkeztem és odamentem hozzá, úgy mondta, mintha magától értetődne: „Jó, hogy jössz. Éppen rád gondoltam..."

A tepsit a tűzhely lapjára tette, és tekintete valahová a messzeségbe révedt. Hirtelen Mariéhoz fordult.

— Mit gondolsz... — szólt elfogódottan és bátortalanul, de boldog, ragyogó mosollyal az arcán.

Mariét váratlan félelem fogta el. Kezébe kapta a tűket, és buzgón kötni kezdett. A pamut František ócska szvetteréből való, Marie fölfejtette, van egy kevés világoskék pamutja is, abból széles csíkot köt majd Terezka új szvetterének elejére.

— Nos — mondta olyan közömbösen, ahogy csak telt tőle.

— Szeret-e ő is engem... — sóhajtott Terezka megkönnyebbülten, és tágra nyílt szeme Mariét kereste. Marie valósággal kővé dermedt. Nézett ebbe a két sötét, kitárulkozó, gyerekesen ámuldozó szembe, szívét, torkát mintha valami összeszorította volna, egyetlen szót sem bírt kinyögni. Kezében megállt a kötőtű.

— Kicsoda? — értetlenkedett.

— Hát Ondřej!

— Mi van Ondřejjal?!

— Hát hogy ő is szeret-e engem?

— Bizonyosan. Bizonyosan szeret — vágta rá sietve.

Terezka leült egy székre, fejét tenyerébe támasztotta és álmodozón meredt a semmibe. Marie felállt, letette a kötést. El kell mennie, még mielőtt Terezka észrevenné zavarát.

— Tudod, de én nem gondolom csak *úgy*. Úgy, ahogy mondjuk téged szeret. De hogy igazán szeret-e engem. Néha azt hiszem, hogy igen...

Marie lopva Terezkára pillantott. Megértette, hogy a lány nem is vár tőle választ.

— Mondta neked? — kérdezte rosszul leplezve szorongását. — Főzök még egy kis teát. — Valamit ki kell találnia, ilyen hirtelen nem mehet el hazulról. Megcsavarta a vízcsapot, teletöltötte vízzel a teafőzőt. A vízvezeték zúgott, Marie úgy érezte, ebben a zúgásban sikerül elrejtenie zavarát.

— Dehogyis! — mondta vidáman Terezka, és hirtelen felélénkült. — Félne. Majd nekem kell... Olyan furcsa ember, te nem gondolod, Marie...?

Nem válaszolt. Igyekezett minél nagyobb zajt csapni. Terezka szereti Ondřejt. Sejtette. Hányszor jutott már eszébe! De csak keresztülvillant az agyán. Pedig természetes. Mást tulajdonképpen nem is lehetett volna várni. Terezka egyedül van, egészen egyedül. A világon senkije sincs, csak ők ketten, Marie és Ondřej. Olyan, akár az elhagyott, kiéhezett kutyakölyök, bárkihez odadörgölődzik, aki megsimogatja.

— Fel kell öltözködnöm. Főzd meg a teámat!

— Hova mész? — csodálkozott Terezka.

— Pazderához. Vagy Holečekhez. Meg kell mondanom nekik, hogy Průcháné megjött.

— Miért nem mondod meg Ondřejnak?

— Mert elutazott!

— Hova utazott?

— Nem tudom, nem törődöm vele... — felelt kissé türelmetlenül, és sietett a szomszéd szobába, hogy átöltözzék.

Ondřej nemrég, amikor itt járt, búcsúzáskor megsi-

mogatta Terezka haját. A kislány kábultan kísérte ki a folyosóra, és aztán úgy ült, mintha szavát vették volna. Marie akkor gondolt rá először.

Az istenért, most mit tegyenek? Mit csináljanak Terezkával? Ondřej elvégre őt szereti, Mariét. Ezt holtbiztosan tudja. A férfi már le is győzte őt. Legyőzte várakozásával, türelmével. Sohasem akar más lenni, mint amilyen. Marie meg éppen az ellenkezőjét teszi annak, amit tenni akar és amire vágyik. Ellenszenves önmagának is. Kitől örökölte ezt a természetét? De most már elképzelni is lehetetlen, hogy Ondřej ne legyen a közelében, hogy ne számíthasson rá, hogy kitörülje életéből.

Tudja, Ondřej számára Terezka csak *ürügy*. Ha Terezka helyett véletlenül Marie megy ajtót nyitni, Ondřej rendszerint kissé elfogódottan azt mondja:

„Van egy kis időm, és szükségem volna valamire a textilgyárban. Terezka elintézhetné..."

„Gyere beljebb! — feleli ilyenkor Marie. — Terezka idehaza van."

Terezka ürügy. Ondřej számára talán *politikai feladat* is. Terezka ezt nem sejti. Nem ismeri annyira Ondřejt. Neki minden feladat, az élet is feladat... hát Terezka még nem értette meg? De hogyan is értené meg. Egészen jól okoskodik: ha Marie és Ondřej szeretnék egymást, már régen megmondták volna egymásnak. De ók nem mondtak semmit. Úgy mennek el egymás mellett, mint két idegen.

*

Az előszobában sietve felvette kabátját, megkötötte kendőjét. Nyolc óra felé jár. Negyed kilenckor érkezik a vonat.

Benyitott a konyhába. Terezka lúdtollal zsírozta a pampuskákat. Csendesen énekelgetett hozzá.

— Isten veled, Terezka — búcsúzott Marie az ajtóból.

— Már forr a víz — kiáltotta Terezka, de Marie, mintha nem is hallaná, elsietett.

2

Az utóbbi időben egyre visszatérő álmot lát: menekül. Átmászik Katharinabergben a deszkakerítésen. Már fönn van, csak a lábát kell átvetni a palánkon, és szabad lesz, megmenekül üldözői elől, akik már-már utolérik. De nem bírja megtenni. Lába nehéz, mint a kő, lefelé húzza, nem bírja fölemelni, és visszaesik.

Agyonizzadva ébred, szíve vadul kalapál. Aztán rendszerint fölkel, s órák hosszat sétál fel-alá a szobában. Meg kellene vizsgáltatnia tüdejét, rendbe kellene hozatnia fogait, kellene... mi mindent kellene! Elsősorban el kellene gondolkoznia önmagáról, elsősorban tudni kellene, mit akar.

Miből támad ez a furcsa álom? Rettegésből, amely még Katharinaberg óta ott lappang szívében? Kik az üldözői? Vaněk? Olga? Talán a lelkiismeret?

Alighanem Olga. El akar szökni tőle, és mindig visszatér hozzá. Ez a lány törte meg akaraterejét. Belenőtt életébe, belenőtt gondolkodásába és érzéseibe. Fejében nem maradt hely másnak.

Ma este színházba mehetne. Szerkesztőségi jegye van Shakespeare „Ahogy tetszik"-ére. De most már tudja, nem megy el a színházba, hozzá megy, Olgához. A lány nem számít rá ma este, és Ludvík nem is tudja, hogyan fogadja majd. Mégis elmegy. Elmegy, mert oda kell mennie, nem lehet el nélküle, mert gyalázatosan érzi magát, mélypontra jutott.

Egyáltalán van-e joga, hogy az emberek lelkére beszéljen, becsületességre és tisztességre buzdítsa őket, azt mondja nekik, tegyétek ezt és ne tegyétek azt?

Hevrle kevéssel ezelőtt, az értekezleten kirúgta Janečeket. Azonnali hatállyal felmondott neki.

„Nem azért teszem, Janeček kolléga, mert belépett a kommunista pártba, hanem azért, mert eltitkolta előttem — harsogta. — A demokrácia nemcsak vitatkozást jelent, hanem fegyelmet és bizalmat is. Nekem elsősorban az a kötelességem, hogy megvédjem ennek a lapnak a függetlenségét. Mindnyájunknak fontos

küldetés jutott osztályrészül. Valóban havlíčeki és masaryki küldetés. Őrködnünk kell a közélet tisztaságán, azon eszközök tisztaságán, amelyekkel a politikai pártok harcolnak. Mi vagyunk a mérleg nyelve. Az igazságot kell védelmeznünk, tekintet nélkül arra, hogy kié. Nem akadályoztam meg senkit abban ..." — és így tovább, és így tovább, beszélt, csak beszélt, és nem akadt senki, aki szemébe mondta volna, hogy gyalázatosság, amit csinál. Csak Šebánek köpött egyet és elment. Ludvík még ennyire sem volt képes. Ellenkezőleg, hízelgett neki, hogy Hevrle az értekezlet folyamán többször is kifejezte iránta bizalmát. Ludvík Janeba mégiscsak valaki ebben a szerkesztőségben. Vagy legalábbis elhiteti magával, hogy valaki. *A kulturális rovat vezetője* — áll az ajtón neve alatt. És ki volt Janeček? Szinte semmit sem tudott róla. Hogy valahonnan az orlicei hegyekből származik, valamit tanul, és amellett újságíróskodik, és hogy nincs benne fantázia, legalábbis Hevrle így nyilatkozott róla. Egyszóval diák, akinek mellékesen keresnie kell. Miért érdekelné a sorsa Ludvík Janebát? És ez a Janeček, akit Ludvík szinte észre sem vett, egyszer csak nekimegy Hevrlének. „Hazudik!" — vágja szemébe. És már nincs is szó sem Hevrléről, sem Janečekről, hanem Ludvík Janebáról. Nosza, vond le a következtetéseket. Tégy legalább annyit, mint Šebánek. Köpj egyet. Félsz? Nem, nem! Semmi közöd hozzá? Talán. Vagy csak nincs kedve hozzá. Olga elhasználta minden akaratát. Mit csinált belőle? Akarat nélküli, gyáva embert.

Két Olga van. Az egyik didergő és védtelen, aki felkelti részvétét. Aztán a másik, a dacos, kacér, cinikus és számító, az az Olga, akiben nincs érzés, akinek szíve kőkemény, és aki szeszélyesen játszadozik Ludvík érzelmeivel. Igen, vannak pillanatok, amikor Ludvík úgy találja, hogy Olga utálja a saját életét, utálja azt a környezetet, amelyben él. Hogy utálja tulajdon anyját is, Fišart is, Vladimírt is, mindazokat a fura embereket, akik időnként összejönnek nála és akik Ludvík barátai lettek, csak azért, mert Olgának barátai.

Haza kellene néznie, mielőtt elmegy hozzá. Ludvík a közelben lakik, a Pod Slovany utcában. Innét, a folyó partjától csak pár lépés. Haza kellene mennie, hogy megmosakodjék és tiszta inget vegyen.

Hogy így döntött, sietni kezdett. Türelmetlenség lett úrra rajta, és csak akkor nyerte vissza úgy-ahogy nyugalmát, amikor beült a „Sas"-hoz címzett borozóba, hogy megvacsorázzék. Csak egyetlen szabad asztal volt, közvetlenül a fal mellett, Ludvík alig bírt befurakodni mögéje.

Megiszik egy pohár bort, attól visszatér a bátorsága, és elmúlik nyomott hangulata.

Mögötte két részeg ül, hangosan magyaráznak egymásnak valamit. A szomszéd szobában a rádió bömböl, az imént a bemondó jelentett valamit, amit nem lehetett érteni, most induló harsog.

— Szárazság volt, persze hogy szárazság volt — hajtogatta az idősebbik, egy bajszos, kövér ember. — Hát az volt! De törődtél valamikor, a háború előtt azzal, hogy esik-e az eső vagy nem? Szart törődtél vele. Miért is törődtél volna? Něm a te gondod volt...

— Kuss! — vágott közbe a másik, aki még társánál is részegebb volt. — Elpusztulsz. Minden elpusztul. Tönkremegy — szótagolta erőlködve —, tönk-re-mész!

Ludvík igyekezett nem odafigyelni. Mohón habzsolta a vacsorát. Sertéskotlettet friss hagymával és pirított burgonyával, százötven gramm hús, tizenöt gramm zsír. Vörösbort ivott rá.

„...demokráciaellenes és alkotmányellenes módon nem parlamentáris hivatalnokkormányt beiktatni, amely a reakció szolgálatában megkísérelte volna, hogy kiragadja a hatalmat az uralkodó nép kezéből."

Abbahagyta az evést, odament a másik helyiség ajtajához, hogy jobban hallja.

„A párt elnöksége tudatában van a komoly veszélynek, amely a népi demokratikus rendszert és az új köztársaságot fenyegeti, s elhatározta, minden intézkedést megtesz, hogy az egyesült reakció aljas terveit..."

Kattanás és csend. Valaki kikapcsolta a rádiót. Lud-

vík kíváncsian körülnéz. Az emberek zavartalanul és izgalom nélkül szórakoznak tovább, eszik a vacsorájukat, vagy beszélgetnek egy pohár bor mellett.

— Tönkremegy! — ismételgette a részeg, s lehorgadt fejjel, mereven nézte a bortól, dohánytól és hamutól mocskos asztallapot.

Ludvík gyorsan bekapta kihűlt vacsoráját. Kellemes izgalmat érzett. Kitört a válság. Čermák jutott az eszébe.

„... tudatában van a komoly veszélynek ... minden intézkedést megtesz ..." Nem tudta, mit értsen ezen. „... a reakció aljas tervei ... megvédeni az állam és a nemzet érdekeit ..." Az ördögbe is, efféle szavakat nem szoktak csak úgy tréfából használni, s nem olyankor, amikor semmi komoly dolog sem történik. Ezek az emberek meg nyugodtan vacsoráznak, isszák borukat, mintha semmi közük sem volna az egészhez. Egyáltalán, van-e közük hozzá? Nép! Ludvíknak semmiféle elképzelése sem volt ezzel a szóval kapcsolatban. Vagy csak nagyon kevés. Ki az? Mi az? A nép kedvetlen ... a nép örömmel fogadja az intézkedést ... A nép itt vacsorázik, és bort iszik, és részegen kiabál. Vagy ez nem nép?

Megfájdult a foga. Az alsó zápfoga. Mindig megfájdul, valahányszor hidegről melegbe megy. És minden étkezésnél, a haszontalan. Ludvíknak az utóbbi időben nem ízlik semmi. Mielőtt Olgához megy, be kellene nézni egy gyógyszertárba, és venni valami port. Fogorvoshoz is el kellene menni. Kétségbeejtő állapotban vannak a fogai. Nyelvével elöl is egy nagy lyukat tapint ki, amelyből kiesett a tömés. Föltétlenül aranyra lesz szüksége. És főként pénzre. Takarékoskodnia kellene. De úgy látszik, nem ért a spóroláshoz. Egy télikabátra valót sem bírt megtakarítani. Pedig jól kellene öltözködnie. Olga azt szereti. Mi mindent szeret Olga!

A pincér hozta a második negyed liter bort. Gyorsan kiitta, felöltözött és ment.

Úgy érezte, melegebb lett. A folyó felől mintha párás, meleg szél fújna. A tompa fényű eget hótól terhes, fu-

ra alakú felhők borították. Az ilyen ég mindig a hegyeket és Katharinaberget juttatta eszébe. Szíve ilyenkor szorongva vágyott emberek közé.

Olgát nem lepte meg túlságosan az érkezése. Ludvík már annak is örült, hogy a lány nem lett rosszkedvű, amikor megpillantotta őt.

— Nem mentél el a színházba? — csak ennyit mondott, és Ludvík cipójére pillantott. Ludvík tudta, mit jelent ez. A szobában új, homokszínű szőnyeg volt, amely „szörnyen szép, de csöppet sem praktikus". Gondosan letisztogatta cipőjét, mielőtt belépett. Olga láthatólag vendégeket várt. A tálalóasztalkákon készen álltak a szendvicsestálak, poharak és néhány borospalack. Jól ismerte ezt a szobát. Amikor Olga a nyáron anyjával Švihovban üdült, kifestették, megvették azt a bizonyos „nem praktikus" homokszínű szőnyeget, a díványra és a karosszékekre új huzat került. Mielőtt Ludvík jött, Olga olvasott. Az asztalon vastag könyv hevert, s amikor Ludvík leült, elolvasta a könyv hátára nyomott címet: „A döntések völgye".

— Vársz valakit? — kérdezte Ludvík fölöslegesen.

— Mint rendesen — felelte Olga.

Gondolataiba merülten szívta a cigarettát, és a falat nézte. Mint rendesen, ez annyit jelent, hogy eljön Vladimír, eljön Kajda, alighanem Linával, eljön...

— Ma meghívtam Luciét is. Mama elutazott — mondta Olga.

Fejét a karosszék támlájára támasztotta, lehunyta szemét, istenem, milyen sűrű és szép a szempillája. Kezét hanyagul leeresztette.

— Mi van veled? — kérdezte aggódva Ludvík és hozzáhajolt. Megfogta a lány kezét. Hideg volt és élettelen. A lány elutasítón rázta fejét, mintha azt mondaná: ne kérdezd.

— Azt mondtad, színházba mész — jegyezte meg.

— Nem volt kedvem — felelte Ludvík. — Látnom kellett téged...

— Akkor hát nézz...

Meg sem moccant. Ludvík a kezét fogta, és meredten

nézte az arcát. Lehetetlen, hogy meg ne érezze könyörgő pillantását. Felállt, fölébe hajolt. Kezét fejére tette, és meg akarta csókolni. Olga mintha mély álomból ébredne, kissé félrefordította fejét, és azt mondta:

— Vigyázz, fodrásznál voltam.

Jég és fagy. Egy lépéssel sem jön elébe. Bele lehetne bolondulni. Ludvík felállt, végigment a szobán.

— Furcsa élet!

— Mit mondasz... ?

— Azt mondom — fordult meg hevesen —, hogy sivár, üres, rossz életet élünk.

Szinte kiáltotta ezt. Olga anélkül, hogy megmozdult volna, felnyitotta szemét, és kissé csodálkozva nézett rá.

— Hát igen — bólintott.

— Tisztátalan életet! — szakadt ki a szó Ludvíkból.

— Kérlek, mi a tiszta élet? — élénkült meg kissé Olga.

Ludvík nem tudta. Vagy tudta. Ez tisztátalan élet. Ez a fonák állapot. Az érzelmeknek ez a sivataga. Ez a hidegség. Fel-alá járkált a szobában, aztán észrevette, hogy a cipője, bármilyen gondosan igyekezett is letisztogatni, nyomot hagy a homokszínű szőnyegen. Leült egy karosszékbe. El kellene mennie. Ha erős volna, elmenne. De hova menne? Borzongott, ha szobájának magányára gondolt. Ha még erősebb volna, végleg elmenne, és soha nem térne vissza. De nem erős és még kevésbé erősebb.

— Mi vagyok? A szeretőd vagyok? Nem vagyok. De mindenki azt hiszi rólunk. Még meg sem öleltelek. A barátod vagyok. Dehogyis. Unatkozol velem... mi vagyok, mi vagyok neked? — kiáltotta szinte kétségbeesetten.

Olga hallgatott, arcán fájdalmas és szenvedő kifejezés ült.

— Válaszolj — sürgette Ludvík.

— Nem tudom... hagyjuk ezt, Ludvík.

A férfi ismét odament hozzá, úgy érezte, hogy meg kell ráznia, fel kell ébresztenie. Hátrahajtotta fejét,

megcsókolta, a lány közömbösen tűrte. Homloka hideg volt, szája száraz, híján a szerelemnek és a szenvedélynek.

— Kérlek, minden percben jöhetnek — mondta, s félrefordította fejét, haját igazgatta.

— Éljünk másképp, Olga!

— Hogyan?

— Együtt. Egyszerűbben, boldogabban, valahogy... valahogy emberibben. Annyian képesek rá. Miért ne tehetnénk meg mi is?

— Mi az, hogy egyszerűbben?

Hogy a másik nem válaszolt mindjárt, fáradt hangon hozzátette:

— Megstoppolni a harisnyákat és az életet?

Ludvík keserűen nevetett. Abban a pillanatban, amikor azt kívánta, bárcsak vége szakadna ennek a meddő együttlétnek Olgával, megszólalt a csengő. Olga is szemlátomást megkönnyebbült. Felkelt, ment ajtót nyitni, Ludvík vidám beszélgetést és Olga szívből jövő kacagását hallotta az előszobából. Lám, nevet. Tud nevetni.

Vladimír jött.

3

A křižanovi pályaudvar ilyenkor kihalt. A vágányok között egy ember járkál, lámpással a kezében, hideg szél söpör végig a peronon, belekap a kerítés tövében a felhalmozott talpfák mellett meggyűlt hókupacokba, a váróterem, ahová bepillant, üres, sötét és hideg.

Messze egy vonat sípol.

Marie egyszeriben bizonyosan tudja, hogy ezzel a vonattal jön Ondřej. Nem kételkedik benne. Mintha megbeszélték volna, hogy itt találkoznak.

Járkál a peronon, valahányszor elmegy az állomásfőnök kivilágított irodája mellett, bepillant a faliórára. Ugyanilyen, csak valamivel nagyobb óra lógott a švihovi szalonban. Kulcsra járó, üveges ajtaja van, aranyozott, hosszú ingája lassan, halkan és megfontoltan ketyeg.

Marie nem akar gondolkozni. Ha gondolkozni kezdene, talán elfutna. De itt van. A vonatból majd kiszáll Ondřej.

Az óra ütését is ismeri. Zeng, akár a harang. Nem is illik az óra ebbe a szürke irodába. Mintha ellopták volna valahonnan. Mutatója lassan mozog, néhány perccel múlt nyolc. Hányszor sétál még végig ezen a peronon, míg befut a vonat... ? Csak akkor néz majd az órára, ha visszafelé jön. Addig egy perc telik el. A mutató továbbvándorol egy vonással. Nyugodtabban, lassabban fog sétálni, s olyasmire gondol, aminek semmi köze Ondřejhoz. Odamegy hozzá, megállítja — nem tudja, mit mond neki. Csak azt tudja, hogy itt kell lennie.

A vonat megint sípol. Most halad át az országúton, a város előtt, ahol nincs sorompó. Az állomásfőnök kijön szobájából, begombolja kabátját, a vágányok között még két ember tűnik fel, valamit kiáltanak egymásnak. Marie az árnyékba húzódik, a raktár mellé, nem messze az ajtótól, amelyen Ondřejnak keresztül kell mennie.

A pályaudvart fény önti el, vidáman sípolva berobog a vonat, mintha örülne, hogy baj nélkül ért idáig, és maga mögött tudja az utat. Két férfi száll ki. Az egyik Ondřej. Felteszi sapkáját, átugrik a síneken, és a kijárat felé fut. Köszöntést int az állomásfőnöknek. Marie elállja az útját.

— Vársz valakit? — kérdi Ondřej meglepetten.

— Téged — feleli Marie; ott áll előtte, mintha meg akarná akadályozni, hogy megszökhessen tőle. Arcába néz. A férfi sapkája alól egy hajfürt hull homlokába, kissé borostás a képe, s amikor mosolyog, mintha szélesebb volna az arca.

— Mi történt? — kérdi Ondřej kissé nyugtalanul, Marie pillantása zavarba hozta.

Hóna alá fogja a kopott aktatáskát, zsebében cigarettát és gyufát keres.

Marie fejét rázza. Semmi sem történt.

— Miért nem jött Pazdera? Miért küldtek téged ilyen gyalázatos rossz időben? — kérdezi, mintha egyszerre

megértette volna, miért várt rá Marie. — Minden rendben van. Ha Průcháné meg talál jelenni, állunk elébe.

— Már itt van — mondja Marie. — De nem azért jöttem. Magamtól jöttem eléd, beszélnem kell veled. — Fázni kezd. — Gyerünk — int a férfinak.

Ondřej nem érti. Feltűri kabátja gallérját, Mariéra pillant és elindul.

— Csúszik — neveti el magát Marie, és a férfi kezébe kapaszkodik. Ondřej eldobja a cigarettát, belekarol. Keményen fogja. Marie csodálatosan jól érzi magát, s úgy találja, már nincs is szükség szavakra.

— Miről van szó? — kérdi Ondřej.

Marie pár pillanatig hallgat, majd mosolyogva így szól:

— Nem is tudom. Szomorú voltam és eljöttem...

Ondřej megáll, ránéz, és zavart mosollyal mondja:

— Igazán nem értelek. És nem szeretném, ha megint félreértenélek.

— Jól értesz — suttogja Marie.

Szél kerekedik, Ondřej úgy áll elébe, hogy megvédje a széltől. Zsebkendő kellene, nem hozott magával.

— Ondřej, add kölcsön a zsebkendődet...

Zsebébe nyúl, odaadja, nem éppen a legtisztább.

— Eléd jöttem... — ismételgeti, mialatt visszadugja a kendőt a férfi zsebébe. — Lehet, hogy mondani is akarok neked valamit, de nem itt. Valahol, ahol meleg van...

— Gyere el hozzánk — mondja Ondřej. — Aztán majd hazakísérlek.

Azt mondta, *hozzánk*. Nem merte azt mondani: hozzám, hogy el ne riassza. Marie ezt most nevetségesnek találja.

Amikor az útkereszteződéshez érnek, Ondřej megáll.

— Nem megyünk a városon keresztül — mondja.

Ha a városon keresztül mennének, elhaladnának Tonka lakása előtt. Úgy érzi, lehetetlen, hogy Mariéval menjen, és Tonkára gondoljon. „Gyerekem lesz" — mondta Tonka. Ondřej egyszeriben szorongást érez. Valami furcsa félelem vesz erőt rajta, ha nem hangzana

ostobán, azt mondaná, hogy boldogsággal vegyes félelem. Karonfogva vezeti Mariét a fagyos városszéli ösvényen, a vágóhíd mellett, a villanytelep felé. Nyáron nagyon szép itt. Az ösvény réten vezet keresztül, kis fenyves mellett, a pallóhoz. Átkelnek a patakon, s már ott járnak Macharték háza mellett. Sötét van, mint a zsákban, Marie csúszkál hócipőjében, egy lépést sem bír tenni, egész testével Ondřejra támaszkodik. Most kifut alóla a lába. A férfi két karjával elkapja, magához öleli, Marie hozzásimul, arcát télikabátjába temeti. Úgy is marad. Csak ölelje, szorítsa magához. Felnéz rá, arcán szomorú, örvendő, fájó és boldog mosoly. A férfi arca közeledik hozzá, hátán érzi aktatáskáját, ajka hideg.

— Gyere — suttogja Ondřej.

Télikabátja zsebébe húzza Marie kezét, megszorítja, keményen fogja. Mi van velem? — ismételgeti magában, és nem képes egyetlen épkézláb gondolatra. Tonka, Tonka, Tonka! — visszhangzik benne szakadatlanul.

A pallón túl végigvezeti Mariét az udvarukon, a kövecses töltésen, a házhoz ragasztott szobához. Marie ismeri Macharték portáját, tudja, hogy Ondřej nem lakik együtt az öregekkel, külön szobát ragasztottak neki a házhoz. A sötét pitvarban nyirkos levegő csap arcába. Ondřej kinyit egy ajtót, világosságot gyújt. Marie vacog a hidegtől.

— Ülj le, mindjárt meleg lesz.

Aktatáskáját leteszi a fal mellé, s azonmód télikabátosan, a kályha elé térdel, és tüzet rak. Marie kabátjába burkolódzva körülnéz. Kis szoba, mihelyt égni kezd a tűz, Ondřej kékcsíkos vászondarabbal fedi be az egyetlen ablakot. A falnál alacsony vaságy, rajta barna vagy inkább rozsdaszínű takaró. Az ablaknál asztal, az asztalon hihetetlen sok papiros, újság, füzet meg folyóirat, jutott belőlük a földre és a gyalulatlan deszkákból összeeszkábált polcra is. Az ajtó mögött mosdó és vizeskancsó, a mosdó mellett rozoga dívány.

A kályhában duruzsol a tűz, s kellemes meleget áraszt. Marie levetette kabátját, Ondřej szinte ünnepé-

lyes mozdulattal vállfára teszi, a szekrénybe akasztja. Aztán székestül közelebb tolja Mariét a kályhához.

— Mire visszajövök, meleg lesz — mondja. — Csak el ne szökj megint tőlem!

Marie fejét rázza, mosolyog.

— Nem is tehetném. Még beleesnék valami gödörbe ebben a sötétben.

Ondřej kimegy, Marie hirtelen maga is csodálkozik, mennyire nyugodt, pedig egyedül van Ondřejjal.

Izzani kezd a kis vaskályha, a csövek is áthevülnek, dudorásznak. Marie fogja a szeneslapátot, rárak a tűzre, aztán becsukja a kályha ajtaját. Ebben a pillanatban lép be Ondřej, vízzel teli fazekat és cukortartót hoz a kezében, hóna alatt egy üveg rum.

— Főzök egy grogot. Hogy felmelegedj — mondja, és elneveti magát. Valahogy másképp, mint ahogy eddig Marie nevetni hallotta. Dévajul és boldogan nevet.

A kályhára teszi a vízzel tele bádogfazekat, egy széket hoz magának, és leül Mariéval szemben. Megfogja a lány két kezét.

— Nos, beszélj! — mondja.

— Mit beszéljek még, Ondřej? Megmondtam már mindent — válaszolja Marie, és fejét a férfi vállára hajtja. Sírós kedve támad. Sajnálja a hiába eltelt hosszú időt. — Két éve ... — kezdi, de nem fejezi be a mondatot.

— Két éve és két hónapja — teszi hozzá Ondřej. — Pontosan annyi, Marie. Ilyen sokáig vártam rád. És azelőtt ... — most a férfi hallgat el. Várt? Ellenkezőleg, nem várt!

— Mi volt azelőtt? — kérdi Marie.

— Semmi, semmi — vágja rá sietve, és a lány haját kezdi simogatni.

— Talán jó is így — suttogja Marie. Homlokát Ondřej vállára hajtja, nem látja az arcát. A férfi Marie feje fölött a falat nézi.

— Bizony nem jó. Semmiképpen sem jó — mondja szomorúan.

Talán nincs is joga, hogy így a karjában tartsa. Marie

semmit sem tud. Mit tesz majd, ha megtudja, hogy egész idő alatt Tonkával élt? Hogy Tonkának gyereke lesz tőle? Marie, aki után vágyott, Marie, akit elvesztettnek hitt, most itt ül, megérintheti, simogathatja haját, amelyet mindig olyannak látott, mint magát a fényt, megcsókolhatja, megtehet mindent. Ő az! Marie, Marie, százszor Marie. Joga van hozzá?

A lány álla alá nyúl, kényszeríti, hogy szemébe nézzen. Felállnak. Marie hozzásimul, érzi fején a férfi két kezét. Megcsókolja. Homlokát, szemét, orrát, arcát, fehér nyakát.

— Forr a víz — mondja Marie, s a kályha felé mutat. Ugyanezt mondta Terezka is kis idővel ezelőtt.

— Jogom van hozzá, hogy egyszer visszatérjek — mondja Ondřej. Marie e percben nem érti.

4

Amikor Benedikt lefeküdni készült, Votrubáék tizennégy éves fia levelet hozott neki azzal az üzenettel, hogy kilenckor jöjjön Vraspír vendéglőjébe. A cédulát Schejbal igazgató írta alá. Miért keresse fel az igazgatót a vendéglőben? Ha mondani akar valamit, miért nem mondja meg a gyárban? Bizonytalanul nyitott be a vendéglőbe, körülnézett a nagy, üres helyiségben, életében kétszer-háromszor volt itt, egyébként a sarki kocsmába jár, a Vraspír-vendéglő mindig az urak tanyája volt. Sehol senki. Már azt hiszi, hogy valaki bolonddá tartotta, amikor megjelenik a fiatal Vraspír, az iskolában Jaroušeknak hívták, amolyan csenevész és sápadt, vérszegény penészvirág volt mindig, és azt mondja:

— Arra menj, Josef, hátul lesz a kisszalonban.

— Mi lesz ott? — kérdi Benedikt.

— Valami lakoma vagy micsoda.

— Mi az ördög! Lakoma? Nem tudok semmiről.

— Csak menj! Úgy, ahogy mondom. Kapsz egy pár tormás virslit meg sört hozzá.

Benyitott a kisszalonba. Mindjárt a nagyterem mögött volt. A kárpitozott falakon aranykeretes kép lógott, rajta egy tálon fácán, mellette szőlő és borosflaskók. A szalon sarkában világító hasas amerikai kályha kellemesen árasztotta a meleget, mint mikor asszony ölelgeti az embert.

Habár Benediktnek ilyesmiből tulajdonképp még sosem jutott ki.

Leült a kályha mellé, az áldóját, otthon nem sok melegben van része, kicsi a kályha, állandóan rakni kell bele a szenet, és mihelyt kialszik, kész jégverem a szoba. Kutya élete van. Kényelmetlen. Mások bizonyosan kényelmesebben élnek. Úgy látszik, rosszul rendezte el az életét. Sohasem élt kényelmesen, talán már nem is tudna.

Meg kellene házasodnia. Harminchét éves lesz, a fenébe is, hát akad olyan asszony, akit bevihetne az odvába? Amíg meg asszony nem kerül, az otthona ugyanolyan marad, mint eddig. Olyan ez, mint a körhinta, mindig körbe, körbe. Rendes étel nem kerül a gyomrába, délben bekapja az üzemi konyha kotyvalékát, este egy darab szalámival csapja be a hasát, s ha nem volna az öreg Šusterné a szomszédban, a szennyese is mosatlan maradna. Šusterné egyszer a dunyhája láttán összecsapta kezét és felkiáltott: „Josef, te disznó, nem is értem, hogy nem vagy büdös tőle!" Ki tudja, valóban nem büdös-e. Igenis büdös. Mindenkinek büdös Benedikt. Azóta Šusterné eljár a szennyeséért, ő meg megígérte, hogy fizetségképpen összecsap neki egy mosógépet. Csak meglegyen hozzá az anyag. De kellene valaki, aki főzne, takarítana. Egyszóval, asszony. Nem akarja ingyen, a mindenségit. Csakhogy hát melyik bolondul bele a vörös hajába. Tonka is inkább arra a ficsúr Machartra bukik. De várj csak, ha majd szétverjük a pofáját, vége lesz a ficsúrkodásnak. Legalább volna valakije, aki kitakarítana. Nem is kellene, hogy éppenséggel arravaló legyen. Lám, Franta Vosmyk akkora púpot hord a hátán, mint a hegy, a nók mégis futnak utána, mintha eszüket vesztették volna. Pedig fele any-

nyit sem keres, mint Benedikt. Benedikt mellett Tonkának sem lenne rossz dolga.

A pincér fél liter sört tett eléje meg egy tányéron tormás virslit, bár nem rendelt semmit.

— Ez itt az enyém? — kérdi Benedikt.

— Magának rendelték.

— Kicsoda... ?

— A főnök úr parancsolta — vágja rá a pincér és eltűnik.

Még mielőtt kiitta volna a sört és megette volna a virslit, megjelent Schejbal igazgató, és mindjárt nyomában jöttek a többiek is — előbb nem tudta, miféle uraságok, de aztán egyszerre rájött... Ez itt Fišar, az ügyvéd, aki a Hodura pörében tanúskodott, az a fekete ruhás asszonyság meg, fehér gyöngysorral a nyakán, Průcháné. Az öreg Průcha felesége. Úgy látszik, az ördögé a gyár, ha ezek eljöttek ide. A doktor nagyon kedves volt, még bocsánatot is kért Benedikttől, amiért megvárakoztatták. Csak néhány perce érkezett vissza Brnóból, késett a vonat. Benedikt megbocsátott, miért ne bocsátana meg, nem siet sehová. Aztán mind a hárman leültek mellé, közel a kályhához, a doktor kezét dörzsölgette, kóstolgatta a meleget, azt mondta, kegyetlenül átfagyott a vonatban, aztán hallgattak, mert az étlapot nézegették, és mind a hárman bécsi szeletet rendeltek krumplisalátával.

— Mit iszik, nagyságos asszony? — kérdezte a doktor az asszonyságtól.

— Egy pohár fehér bort kérek — felelte Průcháné.

Ettek, és közben tulajdonképpen csak a doktor beszélt. Szidta az időt, azt mondta, az országút csupa jég, az ember alig bírja tartani a volánt, az autót ott is kellett hagynia Brnóban, és vonattal jött.

Benedikt nézte. A bécsi szelet akkora, hogy lelóg a tányérról, csillog a zsírtól, a szentségit, ő is enne, van rá pénze, de persze Benediktnek jó a virsli is. Csak azért is rendelnie kellene egy adagot. Hadd lássák, hogy nem ágrólszakadt, és hogy neki is telik. Akár felemelt áron, jegy nélkül. De aztán elnézte a nagyságát, hogyan

forgatja a kést meg a villát, s egyszeriben félni kezdett, hogy nem tudná utánozni. Rendelt még egy sört. Amikor hozták, az igazgató éppen elkészült a vacsorával, intett Benediktnek, hiába, demokrata az öreg, fölemelte a korsóját, és egyszerre itták, mintegy egymás egészségére. A doktor is megette a maga porcióját, csak az asszonyság piszkált még az ételben, Fišar félretolta maga elől a tányért, odahajolt az igazgatóhoz és Benediktthez, s azt mondta:

— Remélem, barátaim, hogy ennek az összejövetelünknek mindnyájan hasznát látjuk.

Benedikt nem tudta, miről is van szó. Schejbalra pillantott, az igazgató se nem mosolygott, se nem bólintott, szemöldökét sem mozdította, így hát ő is követte példáját. Majd meglátjuk, mivel rukkoltok ki. Tessék színt vallani! Azt ne gondolják, hogy egy pár virsliért meg egy pofa sörért mindenre bólogatni fog, mint az ökör.

— Amint tudják — kezdte a doktor —, a helyzet megérett. A legközelebbi napokban radikális változások lesznek.

Ezt később még néhányszor megismételte, csak éppen radikális helyett kardinálist mondott.

— A kommunisták leszerepeltek a gazdálkodásukkal — folytatta. — Most arról van szó, hogy megakadályozzuk a teljes csődöt. A külföldi piacokon tökéletesen készek vagyunk. Az államosítás összeomlik, akár a kártyavár. A rendeleteket *felül kell vizsgálni.* Ahol megállapítható, hogy a nemzeti vállalat nem prosperál, könyörtelenül kell eljárni. A vállalkozásnak új injekciót kell kapnia, és ez az injekció csakis a *magánkezdeményezés* lehet. Ez ma már a napnál világosabb. Nem arról lesz szó tehát, ahogy sokan gondolják, hogy a nemzeti vállalatokat *egyértelműen* magánkezekbe adják vissza. A vállalkozás új formáját teremtjük meg. Ez a forma a szövetkezet lesz, és a vállalatokban az alkalmazottak tulajdonképpen részvényesekké válnak...

Schejbal időnként bólintott, talán csak azért, hogy a doktor ne gondolja, hogy senki sem hallgat rá. Bene-

dikt úgy találta, fölöslegesen sok a duma. A vállalatnak úgy kell dolgoznia, hogy kifizetődjék, ahhoz pedig anyag kell, amelyet feldolgozhatnak. Ha van mit feldolgozni, a munkás mindig megkeresi a magáét, attól nem kell félni. Az is szent igaz, hogy náluk, a gyárban sokszor nincs miből dolgozni. Hol hiányzik az anyag, hol kikapcsolják az áramot, máskor nem érkeznek meg a motorok, a bádog, a lakk, az olaj, mindig hiányzik valami! Egyszóval, zsibvásár, rendet kellene teremteni, ezt mindenki tudja, aki ésszel él. De ki biztosítja, hogy éppen ez a doktor teremt majd rendet? A keze olyan, mint egy papé. Hol széttárja, hol összeteszi, tenyerét mutogatja, az asztalra támaszkodik vagy idegesen dobol ujjaival. Az a köves gyűrű, hogy rohadna le az ujjáról, jó sok pénzbe kerülhetett.

És *testvér* így, *testvér* úgy, tegezi Benediktet, vagyis az ő pártjukba való. De hallja maga, doktor, micsoda testvérek vagyunk mi? Maga bécsi szeletet zabál, én meg virslit, a maga keze fehér, az enyém bütykös, maga autóval jött, én a két fagyos lábamon, maga a száját jártatja, én meg húzom az igát.

Az öreg, mármint Schejbal, úgy látszik, szintén nem tudja, mit szóljon. Szárazon nyeldes, ugrál az ádámcsutkája, Benedikt tulajdonképpen először látja őt civilben, ha a műhelybe jön, szürke köpeny van rajta és rojtos szélű nadrág. Most meg, a szentségit, fekete ruhát vett fel és fehér inget, jól kicsípte magát erre a traktamentumra.

De a pofája azért úgy jár, mintha megolajozták volna, sima a szava, Benedikt, amíg él, soha meg nem tanul így beszélni. Hiába, ezek tudják, mitől döglik a légy. Az asszonyság is. Ha mást nem csinál, legalább elegánsan piszkálja a fogát.

Schejbal azt hajtogatja, hogy ő elsősorban szakember. Nem ért a politikához. A szakember maradjon a szakmájánál. Felelős helyre olyan embereket kellene állítani, akik értik a dolgukat. Kétségbevonhatatlan, hogy ma nincs így. Nézete szerint ebből származik minden baj és nehézség. Tudni szeretné, tulajdonképpen

mi a doktor úr szándéka. Természetesen nem szívesen tenne bármit is — és itt Benedikt felé fordult — az alkalmazottak háta mögött és az üzemi tanács hozzájárulása nélkül.

— Ma minden csupa politika — mondta a nagysága. Most már nem piszkálja a fogait, táskájából kis tükröt vesz elő és belevicsorog.

— Hát kérem, hogy tulajdonképpen mi is a mi összejövetelünk értelme — kezdte a doktor, és megint széttárta kezét, mint valami pap. — Průcháné nagyságos asszony — fordult a nagyságához, aki megint visszatette a tükröt táskájába —, aki ma ismét a gyár törvényes tulajdonosa, tájékozódni szeretne a gyári viszonyokról, mielőtt átvenné a vállalat vezetését, és főként tudni szeretné, hogyan fogadják ezt a változást az alkalmazottak. Tessék, itt a Legfelső Bíróság végzése. Kifogástalan és minden tekintetben törvényes dologról van szó — köhintett egyet. — Kihez forduljon a gyár tulajdonosa, ha nem a vállalat igazgatójához és az üzemi tanács elnökéhez? Ez csak magától értetődik!

Benedikthez fordult rámosolygott.

— Halt! — szólt Benedikt. — Én nem vagyok semmiféle elnök. Hogy tévedés ne essék. Én az alelnök vagyok. Az elnök Ondřej Machart. Az igazgató is megmondhatja.

Az igazgató bólintott.

— Vagyis rosszul tájékoztattak — mondta Fišar. — Az elnök kommunista, ugye?

— Az hát! — bólintott Benedikt.

Fišar körülpillantott, megint elmosolyodott, és így szólt:

— Ebben az esetben a magam részéről inkább az alelnökkel tárgyalok.

„Elárulod a munkásság érdekeit — esett reggel Benediktnek az öreg Pazdera. — Az apád Průcha miatt kötötte föl magát a mestergerendára, úgy látszik, elfelejtetted!" Üres locsogás! Benedikt nem árul el semmiféle érdekeket. Ide is, mondhatni, tévedésből hívták. Maga sem tudta, hová megy. Machart talán nem menne,

ha az igazgató azt üzenné, este gyere el a kocsmába? A bolond is tudja, hogy elmenne. Miért is ne menne? De nem úgy van ám! Machartért nem üzen, mert úgysem vennék hasznát. Róla, Benediktről meg azt képzelik, hogy használható ember. Hogy egy pár virsliért... erre ugyan várhatnak. Maga sem tudja, miért, de nem bízik abban a doktorban. A nagyságában meg még úgy se. Lehet, hogy tulajdonképpen semmiről sem tehetnek. Ha jól meggondolja, tulajdonképpen semmi mást nem akarnak, csak visszakapni a gyárat. Ezt Benedikt meg is értené. Az embernek már olyan a természete, hogy mindig többet és többet akar. De ők se csodálkozzanak aztán, ha majd nem akarják visszaadni nekik a gyárat. Mert ez is az emberi természetből adódik. Ha az ember hozzászokik a gondolathoz, hogy valami az övé, nehezen válik meg tőle. Aztán az emberek a gyárban már elképzelni sem tudják, hogy valaki kényekedve szerint parancsolgasson nekik. Mint Průcha tette vagy Hodura. Benedikt apját akkor rúgták ki, amikor a legrosszabb volt a helyzet. Apa fölakasztotta magát. Hodura meg, az a bitang, megint vígan forgatja sétapálcáját. Ki tudja, talán ez a doktor még vissza is segítené őt a nyeregbe. Akkor már, becsületemre, kedvesebb Schejbal, nem sok vizet zavar, úgy bámul, mint a faszent, de legalább emberségesen bánik mindenkivel. De próbáld csak kinyitni a pofádat ez előtt a nagysága előtt. Érdekes, hogy erre ma gondol először. Talán azért, mert közelről látja őket. Látja ezt a nagyságát, aki az égvilágon semmihez sem ért, látja, hogyan piszkálja a fogát, meg azt is látja, hogyan zabálja a bécsi szeletet ez a doktor. A mindenségit, mit képzelnek róla, neki is van becsülete, és odavágja a pofájába a magáét, csak legyen rá alkalom.

— Miről is van szó? — mondta. — Mi azt a gyárat úgysem adhatjuk oda maguknak.

Fišar kedélyesen nevetett.

— Ez természetes. Nem a maguké. A mienk. Tudniillik Průcháné nagyságos asszonyé. A törvény szerint. Így döntött a bíróság, érted?

— Hogyne érteném, nem vagyok hülye — mondja Benedikt, és maga sem tudja, miért tüzesedik neki, miért lesz egyre dühösebb erre a Fišarra. — Csakhogy mindenki tudja, hogyan van az manapság. Ide kensz, oda kensz, és zsebedben a papiros. De a papiros az még nem gyár. A papiros arra jó, hogy szükség esetén az ember, izé... ne vegye rossz néven a nagysága...

Mindnyájan elnevették magukat. Fišar még barátságosan hátba is vágta Benediktet.

— Most meg én nem értem — mondta. — Te úgy gondolod, hogy bizonyos nehézségek lesznek majd az átvételnél, ugye?

Benedikt bólintott.

— Hát lesznek!

Fišar kivillantotta fogát, az ember nem tudhatja, nevetni akar-e vagy tüsszenteni.

— Meg kellene érteniük, hogy a bíróság döntését az államhatalom védelmezi.

Benedikt hallgatott, ebből nem sokat értett. Egyszerre mindnyájan elhallgattak, mintha angyal szállt volna el fölöttük. Jött a pincér, az asztalra nézett, s megkérdezte, parancsolnak-e még valamit. Benedikt intett, odanyújtotta az üres félliteres korsót.

— Megszívlelendő, amit Benedikt mond — jegyezte meg végre Schejbal.

— Meg is szívlelem — kiáltotta a doktor —, isten ments, hogy meg ne szívlelném. Ellenkezőleg, hálás vagyok minden értesülésért. Éppen arról van szó, hogy az egész dolog nehézségek és fölösleges botrányok, vagy neadjisten, erőszakos beavatkozás nélkül menjen végbe.

— Micsoda erőszak, arról szó sem lehet — zúgta Benedikt. Igazán, elképzelhetetlennek találta. Alighanem holnap beállít ez a nagysága a doktorral együtt a gyárba, és azt mondja:

„Így ni, mától fogva megint minden a mienk. Ép testben ép lélek, rajta, egy-kettő, munkára, galambocskáim, gürcöljetek és ne dugjátok bele olyasmibe az orrotokat, amihez semmi közötök!"

— Arra az eshetőségre gondoltam — hallja Fišar

szavát —, ha a kommunisták meg akarnák akadályozni Průcháné nagyságos asszonyt törvényes tulajdonának átvételében. Ebben az esetben ugyanis szükséges lenne a beavatkozás...

— Vagy úgy! — értette meg végre Benedikt. — Maga úgy gondolja, hogy miellenünk?

— *Kommunistákról* beszéltem — válaszolta szárazon a doktor.

A mindenségit! Átkozottul egyszerűen képzeli ez az alak. Azt gondolja, hogy csak a kommunisták lesznek ellene. Csakhogy Benedikt nem szeretné látni azt a cécót, amelyet majd az asszonyok csapnak, mihelyt megjelenik köztük ez a nagysága. Kommunista, nem kommunista, az első pillantásra látja, miféle ez a bundába bújtatott perszóna, aki életében két szál szalmát nem tett keresztbe. *Ezek* hát a kapitalisták! Az ember nem is fél tőlük annyira, inkább nem bír velük. Ügyesek, akár a majom. Benedikt éppen csak arra jó nekik, hogy a spirituszt szedjék ki belóle. Ez a nagysága meg úgy néz rá, mintha itt sem lenne, mintha üvegből volna, kissé fél és kissé undorodik tőle. Arra vannak a világon, hogy az ember szolgáljon nekik. Mindenki óket szolgálja, még ez a Schejbal is. Ha nem szolgálsz, mehetsz, egy helyébe tíz is akad, és ha nem tíz, legalább Hodura. Ők maguk is azt hiszik, hogy így kell lennie, megszokták a pénzt, valószínűleg sohasem voltak pénz nélkül, talán ha Benediktnek mindig pénze lett volna, ha nem tudná, mi az éhség és a hideg, talán ő is ilyen volna. Ezek már nem tudnak másképp élni. Ámde nehéz dolog ez, ma olyan idők járnak, hogy senki sem dédelgeti oket. Szél ellen nem lehet peselni, vagy megtanulsz úgy gondolkodni, ahogy mi, vagy véged. Most nem a kommunistákról van szó, Benedikt sem szereti óket. Mindig a képébe vágják, Machart, Celestýn, Pazdera meg Roznerék Mařkája is: „Csak gondolj az apádra, te vöröshajú! Mit védelmezed a milliomosokat, te tökkelütött."

— Meg kell szilárdítani a jogrendet, amelyet a kommunisták megbontottak — hallja a doktor hangját. — És lépten-nyomon tovább bontogatják. Ilyen esetben

a törvény védelmére a rendőrséget is igénybe vesszük.

— És honnan veszik a zsarukat? — szökik ki a szó Benedikt száján. — Hisz a gyárban puskák vannak...

Fišar Schejbalra pillantott, mintha azt kérdezné, igaz-e ez.

— Hát igen — bólintott Schejbal. — Azt hiszem, így van!

Mit néz rá úgy az a nőszemély. Érzi a tekintetét, és nem mer fölpillantani a söröskorsóról.

— Uram — mondta a doktor, és hangja egészen más volt, mint az imént, metsző éles és kissé fojtott —, izé... uram — nem jutott eszébe a neve.

— Benedikt — segítette ki az igazgató.

— Benedikt úr, maga egy dologról megfeledkezik. Elfelejti, hogy holnap a helyzet valószínűleg egészen más lesz. Kardinálisan más.

Egy csapásra megszűnt a „testvér". Már Benedikt úr lett.

Még tetszik is neki.

— Holnap kétségtelenül sor kerül az őrségváltásra. Hol lesznek a kommunisták a munkásmilíciáikkal! — nevetett, mintha Schejbal és Benedikt két hülye volna, aki semmit sem lát, semmit sem tud. — Maguk hagyták, hogy elvakítsák magukat. Nem szabad elfeledniük, hogy a világon nem csupán egy nagyhatalom van. És ez az ország nem tartozik csak egy nagyhatalom érdekszférájába. A mi gazdaságunkhoz másoknak is *eminens* érdeke fűződik. Ez magától értetődik. Vegyük például ezt a csekélységet: mit gondolnak, uraim, miért tér vissza Steinhardt nagykövet repülőgéppel az állomáshelyére...

A doktor, úgy látszik, komolyan hülyének nézi. Ez egyébként is túlságosan magas politika, és a magas politika, barátocskám, sohasem volt Benedikt dolga.

— Én csak egyet tudok — mondja —, és azt megmondtam maguknak. Hogy a gyárban puskák vannak, és esetleg el is sülhetnek.

— Minden becsületes embernek az a kötelessége, hogy ezt megakadályozza. Mit gondolsz, testvér, a nyugati

demokráciák tétlenül néznék, ha nálunk, neadjisten, polgárháború törne ki?

— Én azt tanácsolnám — avatkozott közbe Schejbal igazgató, és úgy mosolygott, mintha valaki a talpát csiklandozná, savanyún és édesen egyszerre —, azt tanácsolnám, hogy akkor vegyék majd át a gyárat, ha már tisztultabb lesz a helyzet. Félek, hogy holnap mindenki egy kissé *ingerült* lesz a gyárban...

— Meglátjuk, meglátjuk — mondta elgondolkozva Fišar.

— Az istenért! — kiáltott fel magánkívül Průcháné. — Hát az ember már sohasem juthat a legszentebb jogához? Még egyszer ide kell utaznom?

Schejbal vállát vonogatta, és megint édes-savanykásan mosolygott.

Fišar az asztal fölött odahajolt az igazgatóhoz, és így szólt:

— Tudja, mérnök úr, hogy a jövőben számítunk magára. Prágában csak a legjobb híreket hallottam önről.

Schejbal elégedetten mosolygott, és mintha magához beszélne, csendesen így szólt:

— Szeretem a munkámat, és azt akarnám, hogy nyugodtan végezhessem, doktor úr. De ma nem nyugodtak az idők, s ha az embernek annyi minden mással kell törődnie, ami idegen tőle és nem függ össze munkájával, gyakran elveszti kedvét és belefárad.

— Értem — bólintott Fišar.

— Én is belefáradtam már mindenbe — szólt közbe Průcháné. — Mondja, mérnök úr, miért kell ennek így lennie? Olyan nyugodtan éltünk itt...

— Változik a világ, nagy változások történnek, nagyságos asszony — mondta tisztelettudón az igazgató. — És ez még csak a kezdete. Az atomkorszak küszöbén állunk...

— Minek a küszöbén? — nézett rá elképedve Průcháné.

— Kissé eltértünk a tárgytól, drágám — mosolygott rá Fišar.

— Elegem volt már ezekbol a fenyegetózésekből —

tört ki ingerülten az asszony, és fejével Benedikt felé intett. — Mindig csak fenyegetnek. Ma mindenki fenyeget. Pedig az ember csak azt akarja, ami az övé.

— Hallja, asszonyság — mondta Benedikt —, itt senki se fenyegetőzik. — Felhajtotta sörét, és kezét az asztalon szétvetve folytatta: — Én tudom, amit tudok. Maga nem hiszi, és maga is tudja a magáét. Én meg nem hiszem, amit maga tud. Mindegyikünk tud valamit, és sehogy se sikerül összerakni. Így áll a dolog! Ami nekem illatos, az magának büdös, ami meg nekem büdös, az magának illatos...

Průcháné ránézett, arcát elöntötte a vér. Képe vörösre gyúlt, majd lilára vált. Schejbal igazgató az abroszt nézte maga előtt, és zavartan mosolygott. Mintha az asztal alá akarna bújni.

— Testvér, testvér — szólt közbe Fišar. — Hogyne értenénk meg egymást. Ellenkezőleg! Hiszem, hogy a jövőben valamennyien nagyszerűen együttműködünk majd. Ma valamennyien kissé *ingerültek* vagyunk. Persze, a fáradtság és ezek az események...

Felállt.

Ez annyit jelent, hogy az összejövetelnek vége. Schejbal is áll már, és kezét nyújtja a nagyságának. Ő is adjon kezet?

— Akkor hát készen volnánk! — áll fel Benedikt is.

— Lényegében igen — feleli rá a doktor. — Köszönöm, uraim.

— Nincs mit — mondta Benedikt, és ment a fogashoz a sapkájáért.

A nagysága ügyet sem vetett rá, csak a doktor veregette meg a vállát, és azt mondta:

— Hát minden jót, testvér. Minden jót! És a következő napokban álljatok helyt a pártban.

Igyekezett minél előbb kívül kerülni az ajtón. Az utcán olyan szél fújt, hogy kis híján földöntötte. Hóvihar kezdődött. Schejbal belekapaszkodott Benediktbe. Azt mondta, frissen talpalták a cipőjét és csúszik. Sokáig szótlanul mentek egymás mellett, Schejbal görcsösen fogta Benedikt karját. Az utcák feketék voltak és üre-

sek. Messze előttük, a Fő téren egy árva lámpa imbolygott. Aztán fönn a toronyban tizenegyet ütött az óra, a szél fölkapta a hangot és vitte. Schejbal csak a lámpa alatt állt meg, és azt mondta:

— Ezzel is az ördögnek tartoztunk. Még belekeveredünk valamibe. Tartsuk meg magunknak az egészet. Minél kevesebbet beszélünk róla, annál jobb. Innen már eljutok haza. Jó éjszakát.

Benedikt magára maradt. Átballagott a téren otthona felé. Micsoda otthon. Patkánylyuk!

5

Bejöttek. Vladimír két borosflaskóval a karjában, mosolygósan és vidáman, szó nélkül üdvözletet intett Ludvíknak, csöppet sem lepte meg, hogy itt találkozik vele. A palackokat a kis asztalkára állította, és a zsebében kotorászva kereste a dugóhúzós bicskát.

— Ha nem tudsz várni egy kicsit, nesze, itt van — mondta Olga, és az egyik tálalóasztalkára rakott edények közül előhalászta a dugóhúzót.

— Megsemmisítjük. Mindent megsemmisítünk — nevetett Vladimír.

— A „Sas"-ban voltál! — jegyezte meg Ludvík, akinek eszébe jutottak a bőbeszédű részeg szavai.

— Szellemes vagy, mondhatom — felelte Vladimír. — Hova mentem volna máshová, hisz az a legközelebbi borozó.

Minden figyelmét a dugóra összpontosította, mert az csak darabokban jött ki a palackból.

Ez a Vladimír egy nagy darab pacal, szokta mondani Vaněk. Ludvík azonban úgy találja, hogy az utóbbi időben mégis megváltozott. Előnyére. Bár ingerli és idegesíti — Ludvík maga sem tudja, mivel —, el kell ismernie, hogy *objektíven* megváltozott. Az a puszta tény, hogy megnősült és állítólag gyereket várnak, hogy dolgoznia kell, alighanem ez hat rá. A szociáldemokrata hetilapnál dolgozik, Ludvík rendszerint elolvassa szen-

vedélyes könyvbírálatait, tele vannak eredeti meglátásokkal, gúnyos csipkelődésekkel, szellemességekkel, aforizmákkal, semmi sem elég neki, mindent kevesell. Az ember érzi, hogy egyéniség. Éleslátása néha csodálatos. Nem engedi megkötni magát, bár tulajdonképpen ő maga ejtett csorbát elsőnek azon az elven, amelyet az általa alapított klub számára megszabott — a *Tanúság Klubjá*nak nevezték. Persze már régen nem az, ami volt. Két esztendő alatt asztaltársasággá fajult, amely ugyan rendszeresen találkozik Olgánál, de már csak azért jönnek össze, hogy összejöjjenek. Szendvicset esznek, és rossz bort isznak. Semmiségeken veszekednek, az asszonyok unatkoznak, és a társaság férfitagjai kalandokat keresnek. Ludvík is már régen csak Olga kedvéért jár ide. Lehet, hogy kezdetben tényleg akartak valamit. Antológia kiadását tervezték, a címe *Tanú* lett volna. Vladimír arról álmodozott, hogy azonos életérzésű embereket gyűjt maga köré. Csak semmiféle világnézet, mondogatta. Ennek az életérzésnek jele, állította Vladimír, a védtelenség tudata. Természetesen *aktív* védtelenségről van szó. Az egyéniség, állította továbbá, a mi évszázadunkban, a tömeges értelem és a tömeges lelkiismeret évszázadában csak úgy mentheti meg magát, ha önnön védtelenségének tudatára ébred. Így megőrzi értelmét és egyéni lelkiismeretét. Ennek az életérzésnek másik jele, hogy a védtelenségének tudatára ébredő ember sehová sem tartozik. Sem a nemzethez, sem egy osztályhoz, sem valamely hitet valló emberek közösségéhez — egyszóval csupán létezik, és nem köti le magát. Ez az *önmegvalósítás* egyetlen útja...

— Azt mondom — zökkenti ki gondolataiból Vladimír hangja —, mi újság nálatok a lapnál?

— Mi újság? — töpreng Ludvík. — Talán semmi. Hevrle ma kidobta Janečeket.

— Ez régen várható volt — szól minden érdeklődés nélkül Vladimír.

— Hogyhogy? — kérdi csodálkozva Ludvík. — Te tudsz róla?

— Egyetek szendvicset, mielőtt inni kezdenétek —

jegyzi meg Olga. — De kíméletesen, kevés van belőle, hagyjatok a többieknek is.

Vladimír elvesz egy szendvicset, Ludvík kosarat ad, fél, hogy megfájdul a foga.

— Mit tudsz róla? — ismétli meg kérdését Vladimírhoz fordulva.

Olga helyet foglal egy karosszékben, és cigarettára gyújt.

— Mostanában mindenféle disznóságok történnek — jegyzi meg Vladimír, és a hamutálcába szórja a szétmorzsolódott dugót. — Mit tudok róla! Janeček kommunista.

— Na és? — álmélkodik Ludvík.

— Ne bomolj — válaszol Vladimír és iszik. — Hevrle *manapság* nem hagyhatja meg a lapnál. Úgyis csodálkozom, hogy nem rúgott ki téged is.

Ludvík elneveti magát, azt hiszi, Vladimír tréfál.

— Már meg akarta tenni — szól közbe Olga. — Azt mondta, az ő emberük vagy. Párton kívüli kommunista!

— Ezt aztán eltalálta — ugrik fel háborogva Ludvík. — Hát akkor mért nem tette meg?

— Világos dolog — jegyzi meg Vladimír mintegy mellékesen. — Mert Fišar kezességet vállalt érted.

Ludvík kérdőn pillant Olgára, mintha nem hinné.

— Úgy van — bólint a lány, s mintha nem akarna tovább beszélni a dologról, fogja a teli hamutartót, és kiviszi a szobából.

Ludvík a heverő szélére ül. Így állunk hát! Egyszeriben világosan lát minden összefüggést. Hisz negyvenötben Olga írt neki Semtěšbe, hogy Hevrle szerkesztőt keres a „Hlas Lidu"-hoz. Vagyis Fišarnak köszönheti a fizetését és azt a bizalmat is, amellyel Hevrle megajándékozta és amellyel alighanem megszokásból, időnkint ünnepélyesen kitünteti. Íme, a függetlenség. Valahogy utólag szégyelli magát Vaněk előtt. És ma délután Janeček! Egész egzisztenciáját, talán azt is, hogy ebbe a lakásba járhat, és hogy *független* újságírónak mondhatja magát, mindezt Fišar kegyelmének köszönheti.

Fišar. Tulajdonképpen nem tudja, mit gondoljon róla. Itt, Průcháéknál ismerte meg közelebbről. Őszintén megvallva, imponált neki agilitása. Mintha állandóan mozgásban volna, állandóan intézne valamit, még akkor is, ha semmit sem intéz el, s ugyanolyan könnyen jön ki száján egy szellemes gondolat, mint a legnagyobb banalitás vagy ostobaság. De amit mond, sohasem hangzik banalitásnak vagy ostobaságnak. Bármit tesz, a forma mindig tökéletes. Ludvíknak semmi kifogása sincs Fišar személye ellen, sőt, ha meggondolja, még rokonszenvezik is vele, szívesen üldögél időről időre társaságában. Egész este képes figyelni, lebilincseli Fišar formai tökéletessége. Tökéletes mindenben, mozdulataiban, beszédében, előadásában. Csak magabiztossága, önbizalma, kellemes mosolya és bársonyos hangja ingerli egy kissé. A magától értetődő eleganciája. Figyeli és azt lesi, mikor árulja el magát. Mikor hull le ez a tökéletes álarc? Vagy valóban ilyen? Őszintén megvallva, nem találkozott még emberrel, akinek ilyen közvetlen, lebilincselő modora lett volna. Talán Krammer — de Krammer varázsa valami egészen másban rejlik. Éppen fegyelmezetlenségében és élete szabadosságában. El kell ismernie, sohasem kapta rajta Fišart azon, hogy kiesett volna szerepéből. Még azokban a pillanatokban is, amikor dühös vagy izgatott volt, nem vesztette el fejét, sohasem sietett el semmit. Ludvíknak tehát semmi kifogása Fišar személye ellen. Csakhogy Fišar nem csupán Průcháéknál megismert jó ismerőse, Olga anyjának meghitt barátja s kétségtelenül egykori szeretője is, még abból az időből, amikor nem ismerte Ľuciét. Fišarnak a politikai életben is van szerepe, s ettől büdös a hal és Ludvík függetlensége. A nemzeti szocialista párt központi bizottságának valamiféle gazdasági szakbizottságában vesz részt, azt mondják, hogy a májusi választásokon a prágai kerület egyik első képviselőjelöltje lesz, nagyszerű összeköttetései vannak, és azt sem titkolja, hogy nincs messze számára a Vár...

Vladimír elneveti magát. Egy folyóiratban lapozgat.

— Ide hallgass! — kiáltja. — „A személyiség, az egyéniség — olvassa — érvényesülésének és teljes kibontakozásának lehetőségét csakis az élősdiktől megszabadult társadalomban találja meg ..." — Félredobja a folyóiratot. — Ilyen süket dumákkal tömik ma az embereket. Mintha az egyéniség és fejlődése valami iparostól vagy gyárostól függne. Mihelyt valaki ilyen függő viszonyba kerül, nem egyéniség többé. Illetve sohasem volt az ...

— Lassan már én is azt gondolom, hogy a függetlenség csak fikció — jegyezte meg bátortalanul Ludvík.

— *Egyéniségről* beszéltem, nem pedig Janebáról, a bértollnokról — mondta Vladimír, akit ingerelt, hogy Ludvík nem helyesel neki.

— Felőlem, felőlem — vágta rá sietve Ludvík, hogy kitérjen a veszekedés elől. — Én semmit sem tartok magamról. Legkevésbé azt, hogy egyéniség vagyok. Átengedem másoknak. Sőt kételkedni kezdek már abban is, amiben délelőtt még hittem ...

— És az mi volt? — firtatta jókedvűen Vladimír, s hörpintett poharából.

— Hát arra gondoltam, hogy olyan időket élünk, amikor a társadalmi szabadság a maximális politikai szabadság megtartásával is megvalósítható!

— Te meg hova jársz az efféle dumákra? — Olyan időket élünk ... — kacagott Vladimír. — Én megmondom neked, milyen időket! A világon sohasem forgott nagyobb veszélyben a szabadság, mint éppen ma.

— Kinek a szabadsága? — kérdezte Ludvík.

Vladimír megvetőn legyintett. Alighanem Ludvík értetlenségére.

— Ha éppen tudni akarod, az igazi szabadságnak nincsen jelzője.

Olga jött vissza, egy csésze teát hozott magának. Elég ügyetlenül vitte, Ludvík és Vladimír elhallgatott, azt figyelték, épen jut-e el minden az asztalra.

— Teával nem is kínállak benneteket ... — pillantott rájuk Olga.

— Jól teszed — jegyezte meg Vladimír. A szendvicset

egyik kezébe fogta, a teli poharat a másikba, felállt, s mindkét kezét a magasba emelve, túlzott pátosszal mondta:

— Íme, a társadalmi szabadság — harapott a szendvicsből —, íme, a politikai szabadság! — felhajtotta a pohár bort. — Lehet két szín alatt is! — tette hozzá. — A kommunisták úgy nevezik, s ezúttal kivételesen egyetértek velük, hogy opportunizmus.

Ludvík is kinyújtotta kezét egy szendvicsért, de a következő pillanatban meggondolta. Eszébe jutott a foga. Nem lenne kellemes, ha most fájni kezdene. Vigyáznia kell, vihar készül. Vladimír harapni fog, a világ négy tája felé fogja köpködni a mérgét.

— Akarsz egy tanácsot tőlem? — mondta Vladimír, és hangjában megvetés csengett. Ludvík hallgatott, tudta, a másikat csak ingerelné, bármit mond is. — Ne hallgass te Vaněkra — folytatta Vladimír leplezetlen gyűlölettel. — Láttalak benneteket ma délben. Ostoba alak az. Egy keveset tőle, egy keveset tőlem, és kész a nyavalya. Siralmas, hogy egy csöpp eredetiség sincs benned.

Ludvík Olgára pillantott. A lány arcán mérhetetlen közöny ült, mintha nem is hallgatná őket. Ludvík e pillanatban érezte, hogy nem képes felvenni a versenyt Vladimírral. Bele kellene szúrnia, bele kellene marnia, meg kellene sértenie, de hogyan? Semmi sem jutott eszébe. Talán igaza is van, valóban nincs őbenne semmi eredetiség, *siralmasan* hiányzik belőle, se hideg, se meleg, csak langyos, középszerű.

— Idióta — tette hozzá Vladimír. — Te csak beszélj a szabadságról!

— Ha nem tévedek, te beszélsz róla — jegyezte meg Ludvík.

— Undokok vagytok — szólalt meg végre Olga, és fel akart állni. Ludvík megfogta kezét.

— Maradj ülve — mondta. — Ne félj, nem hagyom magam provokálni.

Vladimír kacagni kezdett.

— Ez azt képzeli — mutatott Ludvíkra —, hogy pro-

vokálni akarom. Azokat az embereket provokálom, akiktől várok valamit. Tőled nem várok már semmit. Azóta, hogy áruló lettél...

— Mit árultam el? — értetlenkedik Ludvík, s közben arra gondol, hogy még mindig fogja Olga kezét, s a lány hagyja.

— Áruló! — ismételte Vladimír Olgához fordulva. — Vaněkkal volt. Ki az a Vaněk? Levitézlett festő. Ez az utolsó képe, amelyet festett — mutatott a *Várőterem*re, amely Olga heverője fölött lógott. — Akkor nem értette meg, hogy kissé messzebb látok az orosz tankoktól nyüzsgő Vencel térnél. Ma is messzebb látok. És ő megint nem érti.

— Elsősorban azt nem tudom, hová látsz. Egyelőre nem mondtad meg. És mit látsz? Nos, beszélj! Mondd... — harapta el szavát Ludvík, mert hirtelen eszébe jutott Olga kérdése: Mi lesz tovább?

Elengedte Olga kezét, attól félve, hogy a lány ereszti el az övét.

— Semmi esetre sem lesz szükség bértollnokokra — mondta dühösen Vladimír.

Ludvík nevetni próbált.

— Jól van — mondta. — De még mindig nem tudom, mi a különbség a kettő között, hogy én a „Hlas Lidu"-nál vagyok, te pedig a „Svět Svobody"-nál. És megbocsáss, hogy én pártonkívüli vagyok, te pedig szervezett szociáldemokrata...

— Abból élek — mondta magától értetődő természetességgel Vladimír.

— Én is abból élek — felelte Ludvík.

— Csakhogy kettőnk közt mégis van egy kis különbség. Én *csak* élek. Nem kötöm le magam. Nyugodtan írhatok a szociáldemokrata lapba, vagy hányhatok trágyát. Az előbbihez jobban értek, és lehet, hogy nem is olyan fáradságos. Nem szeretem a testi munkát. Egyáltalán nem szeretek semmi munkát. Írhatok bármelyik más lapba is. Mindegy. Számomra valami egészen másról van szó...

— Mondd meg végre, miről!

Vladimír fel-alá járt a szobában. Isten tudja, mitől ilyen ingerült. Ludvík kérdése után még egyszer végigrótta lépteivel a szobát, és megállt Olga előtt.

— Neked megmondom! Neki nem! Neki — intett fejével Ludvík felé — soha!

— Mitől rúgtál be ilyen gyorsan? — kérdezte Ludvík, bár egy pillanattal előbb elhatározta, hogy magába fojtja a kérdést. Vladimír azonban egy pillantással sem válaszolt.

— Arról van szó — mondta, hátat fordítva Ludvíknak —, arról van szó, hogy *valóra váltsam* önmagamat. Érted?

— Nem tudom — vonogatta vállát Olga. — Talán... talán értem.

— Nem érted! — tört ki Vladimír. — Senki sem érti...

Végigrohant a helyiségen, és visszaült székébe. Felkapta poharát, és magába döntötte a bort.

— Nem értem — mondta Ludvík. — És nem is akarom érteni!

Vladimír ráemelte tekintetét, és szinte gyűlölködve nézett Ludvíkra.

— Hülye! — kapta fel az üres palackot, és teljes erejéből Ludvík felé vágta.

Az üveg nyaka letört a heverő szélén, a maradék bor Olga homokszínű szőnyegére ömlött.

— Vladimír! — sikoltott Olga. Felállt, kirohant, egy pillanat múlva jött vissza a sótartóval. A sót a szőnyegen éktelenkedő vörös foltokra szórta. Ludvík meg sem mozdult. Ülve maradt, és érezte, hogyan kalapál a szíve. Vladimír úgy nézett rá, mintha azt latolgatná, torkának essen-e. Aztán részegen legyintett, elterpeszkedett a karosszékben, és kezét szemére szorította.

6

Marta a vetett ágy szélén ült, fáradtan, elgyötörten, s ismét eltelve a hiábavalóság érzésével, azzal az ér-

zéssel, hogy eljátszotta az életet. Fásultan bámult az örökégő kályhában lobogó tűzbe. Fišar a mosdónál állt, a csapokat forgatta.

— A meleg természetesen nem folyik — állapította meg.

Vraspír azt mondta, hogy nem akar pénzt beleölni. Úgyis elveszik tőle, jutott Marta eszébe. Meg is akarta mondani Alfrédnak, de aztán fölöslegesnek találta. Nem volt ereje hozzá.

Minek beszélni!

A mosdó alatt fehér vödör állt. Fišar fölemelte, megnézte, tiszta-e, aztán vizet eresztett bele. A teli vödröt a kályhához vitte, föl akarta tenni a tetejére.

— Leesik — mondta az asszony.

— Miért esne le?

— Akkor előbb legalább tégy a tűzre. Ha fölteszed, nem tudod majd kinyitni a kályhát — mondta, miközben figyelte a férfi igyekezetét.

Fišar feltűrte kabátja és inge ujját, kinyitotta a kályha ajtaját, és megpróbálta beleszórni a szenet. A szén nagyobb része a földre potyogott, a kályha mellé, Fišar lábával rugdosta odább. Aztán föltette a vödröt a kályhára, undorodva nézte maszatos kezét, és leült az egyik megviselt karosszékbe.

— Miért nem működik a központi fűtés? Takarékoskodnak?

Vraspír azt mondta, jutott az asszony eszébe: „Hát igen, ha megfordulna a helyzet, megint szép kis apartman lenne ez, nagyságos asszony."

Esti világításban tulajdonképpen nem is fest a legrosszabbul. A kárpit megkopott, de lámpavilágnál nem olyan szembetűnő, mint nappal. És meleg van.

Amott a sarokban egy nagy váza állt, a két ablakot hosszú, széthúzható függöny takarta el. Reggel, amikor fölébredt, mindig kinyitotta az ablakot, a halastóból szállt a pára, s a reggel jázminillatú volt. Most valami rongy lóg az ablakon.

Istenem, csak a dunna ne legyen nyirkos. Nem bírja a nedves dunnát. Megtapogatja, úgy találja, penészsza-

got érez. Megfogja a dunnákat, székekre teregeti, és a székeket odatolja a kályhához.

— Mit csinálsz?

— Attól félek, hogy nyirkosak.

— Úgy érzem magam, mintha táborozáson volnék. Csak a gitár hiányzik — próbált tréfálkozni Fišar.

— Nincs éppen daloló kedvem. Az a kellemetlen érzés kínoz, hogy minden rosszul végződik — mondta Marta.

— Űzd el homlokodról, kedves, a gondok felhőit. Várj csak, van egy kis konyakom — igyekezett kedélyeskedni a férfi, de maga is érezte, mennyire görcsös mímelt könnyedsége.

Felnyitotta az útitáskát, kis palackot vett elő.

— A poharak a vitrinben voltak. De valószínűleg már nincsenek ott — mondta Průcháné.

A vitrin valóban üres volt. Csak valami poros papiros hevert benne, s amikor Fišar kihúzta, óvatosan, hogy be ne piszkítsa magát, látta, hogy Hitler fényképe.

— Minden dicsőség mulandó e világon — mondta, s visszatette a fotográfiát.

A mosdóhoz ment, és kimosta a szájöblögetésre használt poharakat.

— Ki jóízűt akar enni, Farář-mustárt szokott venni — nevette el magát. — A férjed ezzel a Farářzsal járt vadászni. Valahova Hostivař vidékére. Tulajdonképpen hogyan is készül az ilyen mustár? Mindenből pénzt lehet csinálni.

A két poharat negyedéig töltötte konyakkal, s az egyiket Martának nyújtva így szólt:

— Vállalkozásunk sikerére, Marta, kettőnk egyetértésére és a te elégedettségedre.

Mit komédiázik azzal a kis konyakkal, gondolta magában az asszony.

De aztán eszébe jutott Hodura és az is, hogy bosszút akart állni Alfrédon. Egyszer egy fiatal katonatiszttel aludt ebben a lakosztályban, a fiút a křižanovi fegyvergyárba osztották be. Az öreg Vraspír sokat beszélhetne. De becsületére legyen mondva, se nem látott, se nem hallott, mindig diszkrét ember volt. Furcsa német

neve volt annak a tisztnek, könnyen lehet, hogy német is volt. Megjátszotta a világfit, pedig még szűz fiú volt. Egészen bizonyosan. Amikor levetkőzött előtte, reszketett, mint egy diák, és a *kezét* csókolta az ostoba. Aztán alig bírt megszabadulni tőle, agyon akarta lőni magát a szamár.

— A te boldogságodra, Alfréd — mondta, de alig sikerült kinyögni a szavakat. — Örülnék, ha elhinnéd, hogy a legjobbat kívánom neked. Még azt a szerelmet is.

— Ne beszélj róla — felelte. — Tévelygés volt, amely minden férfi életében előfordul. Egy kissé a kíváncsiság is hajtott. Most már nem vagyok kíváncsi semmire.

— Igazán semmire? — Mennyire undorodik ettől a komédiázástól, istenem. Megint töltött magának.

— Ma csak terád, Marta. A sors éppen abban a pillanatban hozott össze bennünket megint, amikor ismét vágytam utánad.

Várj csak, te disznó, gondolta az asszony. Azt képzeled, nem ismerlek.

De csak nevetett. Kurtán, ingerlőn, magabiztosan. Hirtelen ő is izgalmat érzett, egész testén remegés futott végig. Mintha idegen emberrel volna, s nem az öreg, ezerszer elkoptatott Alfréddal. Lehet, hogy az a nőszemély megtanította valami újra. De mire taníthatta meg *az*?

Még egy kis konyakot kellene innia, és Alfrédnak is. A palack már üres volt.

— Még innék — mondta. — Hozzál valamit, mielőtt bezárnának lenn. Csak most érzek egy kis felszabadulást...

Órájára nézett. Tizenegy lesz.

— Eredj, siess, talán lesz még odalenn egy pincér.

Fišarnak nem akaródzott lemenni. De ismerte Martát. Este meg kell innia a maga szeszadagját. S ma neki is ihatnékja van még. Fél valamitől. El kell úznie rettegését. Mitől fél? Martától? Martától nem. Túlságosan is ismeri, tudja jól, mi lesz a dolog vége. Az egész tulajdonképpen szörnyen unalmas.

De mit csináljak vele? — gondolta, amikor kilépett a hideg folyosóra.

A hideg levegőtől kissé magához tért.

Lucka most valószínűleg Olgánál van. Olga csak olyankor hívja meg, ha bizonyosan tudja, hogy a lány nem találkozhat Martával. Ma reggel kedve volt Martára. Azóta persze már elmúlt. Talán a hitvesi ágy az oka. Azt is tudja, mi lesz a dolog vége. Együtt lefeküsznek, az egész kétségbeejtően egyforma lesz, aztán Marta sírni kezd, meg kell vigasztalnia, az asszony faggatni fogja, hogy szereti-e még egy kicsit, ő esküdözni kezd, hogy igen, csak hogy végre aludhasson, csak semmi duma a barátságról és a szerelemről. Békességet akar! Nem, Martától nem fél. A szíve körül az a borzongó, perzselő félelem mástól ered. Elnémítja a rettegést, és megint megpróbál másra gondolni. Őszintén megvallva, ostobák a vezetőink. Ugyanabból a fajtából valók, mint a protektorátusi miniszterek. Az a fontos, hogy diplomatásdit játszhassanak. Megrészegülnek önmaguktól. Ez mindig rossz. Egyszer megbotlasz, és a csodának vége. Vigyázat, lépcső!

Valóban kis híján megbotlott, amikor belépett a söntésbe. A főpincér egyedül ült az egyik asztalnál, és egy könyvet olvasott.

— Bocsánat, hogy megzavarom. Mi szépet olvas? — Érdekes, hallja a saját szavát, pedig egyáltalán nem akar beszélni.

— Detektívregényt, kérem, Wallace — felelt a főpincér és felugrott. Fišar egy üveg konyakot rendelt.

— A főnök úr régi készletéből való — mondta a főpincér. — Príma ital.

Brizard-konyak volt. Holnap majd vastagon fog érte az öreg Vraspír ceruzája. Lassan ment vissza. A lakosztályhoz meredek lépcsők vezettek, és Fišar úgy találta, hogy az utóbbi időben okvetetlenkedik a szíve. Nem ivott többé kávét, és a dohányzást is majdnem teljesen abbahagyta. Igaz, most sokkal nyugtalanabbul él, mint azelőtt Martával. Lucka az előadás után még sokáig fönn van, úgy érzi, hogy csak akkor kezdődik

az élet. Hiába, megszokta az éjszakázást. Hogy ki ne dőljön mellőle, Fišarnak sok más élvezetről le kell mondania. De Lucka megéri. Becsületemre, gyönyörű teremtés, friss, akár a harmat, szeszélyes, mint az április, ragyogóan vidám, mint a nap, és csupa életerő, mint a hullámzó tenger.

Marta ezalatt visszarakta a dunnákat az ágyakra. A nagy állótükör előtt levette nyakláncát, és az éjjeliszekrényre tette. Fišar közben majd arra a másikra, arra a ringyóra gondol, bizonyisten szeretne bosszút állni rajta. Nem vetkőzik le, néha az kell neki, hogy fel legyen öltözve. Sőt, az utóbbi időben csak olyankor közeledett hozzá. Mindig csak úgy kutyafuttában és a legkellemetlenebb alkalmakkor. Megcsömörlött Martától. Nem lehet kigondolni vele már semmi újat.

Hallja, hogy jön vissza. Odatolja a kisasztalt a kályhához, és két karosszéket állít melléje.

— Szamár vagyok. Elfeledkeztem a poharakról — mondta, ahogy belépett az ajtón. Marta legyintett. Felé nyújtotta mustárospoharát, a férfi egy kevés konyakot töltött bele.

— Brizard — mondta az asszony meglepetten és elismerőn. — Honnan szedte az öreg?

— A régi készletekből. Vén tolvaj ez a Vraspír.

Leültek az asztalkához.

— Már sokszor meg akartam kérdezni: Smithről nem tudsz semmit? — kérdezte Marta váratlanul.

— Nem — felelte Fišar meglepetten. — Hogy jutott eszedbe?

— Nem tudom — szólt elgondolkozva az asszony. — Ez a mai este eszembe juttatta...

— Mit?

— Azt a másik estét a forradalom előtt. Amikor a fiatal Bezděk azt mondta, hogy pusztulásra vagyunk ítélve.

— Nos, egyelőre még nem pusztultunk el — mondta Fišar, de szava nem hangzott nagyon meggyőzően. — Legfeljebb, ha reggelig megfagyunk ebben a szobában.

— Lehet, hogy egy-két évvel tévedett. Máskülönben,

ha körülnézek, úgy érzem, hogy igaza van. Mintha minden pusztulásra volna ítélve. Minden tönkremegy, megkopik és megöregszik. Mi is öregszünk, Alfréd.

Micsoda bölcsesség, gondolja a férfi. Sohasem szerette Marta sirámait. Most meg állandóan siránkozik. Más gondolatokra kellene vezetnie. Nézte az asszonyt, csupasz volt a nyaka, gyöngysorát letette, mellén két gomb nyitva volt; látni lehetett rózsaszín melltartó támogatta keblének egy részét.

Lábát keresztbe vetette, és szoknyáját kissé felhúzta, a szoba sarkában szemközt álló tükörben láthatta combját. Mindig így ült, ha becsípett. De ma nem részeg, és úgy beszél, hogy az ember azt hinné, minden másra gondol, csak éppen szeretkezésre nem. Fišar emlékezett, hogyan tudott szeretni ez az asszony, hogyan adta oda magát szenvedélyesen és telhetetlenül, s ettől megint felpezsdült a vére. Marta hátrahajtott fejjel ült, egyik kezében a konyakospoharat tartotta, a másikat a szék karfáján nyugtatta. A férfi odahúzódott hozzá, kezét térdére tette.

— Marta — suttogta.

— Hm! — csak ennyit felelt, és meg se moccant. Fišar ismerte ezt a „hm"-t. Borzasztó. Mindent ismer. Annyit jelent: igen, jól tudom, mit akarsz. Nem fogok védekezni. Tedd, amihez kedved van. De ebben a „hm"-ben egy kis fanyarság és lemondás is van. Egyszóval: nem tehetünk mást. Ez az egyetlen, ami megmaradt. Máskülönben még jobban unatkoznék.

Marta is tudta, mi következik. Érezte a férfi kezét, ahogy hozzáér. Ugyanaz a régi Alfréd, aki volt, mindent, amit a szerelemben tud, Martától tanult, utoljára történik, hogy így egyedül van vele. Egyszer kell hogy utoljára történjék. Huzat van és hideg, mint a világűrben. Semmi sem szólal meg benne, semmit sem mondanak a simogatásai, érintései, hideg és kialudt. Valahol a közelben most készül a világ vége.

Hanyatt fekszik és ... Hányszor feküdt már így hanyatt. Életében tulajdonképpen mást sem tett. Minden mindig azzal végződött, hogy hanyatt feküdt. Hány fér-

fi volt az életében? Egyszer megpróbálta összeszámlálni őket. De aztán valahonnan felbukkant egy elfelejtett arc, és ő rájött, hogy még valakiről megfeledkezett. Eszébe jutott, mikor és hol történt és milyen is volt. Utoljára — utána sohasem érzett lelkiismeretfurdalást —, utoljára kevéssel ezelőtt azzal a fiatal Bezděkkel volt így együtt. Cinikusan viselkedett, és Martának az tetszett, hogy nem fújta fel az egészet, nem tartotta többre, mint amennyit az ügy megérdemelt. Bevallotta, hogy Olgát is elcsábította. Nevetnie kellett. Azt is mondta, hogy nem érte meg. Szívesen elhiszi. Olga romantikus liba ezekben a dolgokban. Nem beszél bele a lánya ügyeibe, de jó lenne, ha minél előbb egy valamirevaló férfi venné kezébe és nem az a sóhajtozó, penészvirág Janeba.

Érezte, hogy a férfi keze egyre türelmetlenebbül ostromolja, Fišar talán mond is valamit, ő meg gondolja a magáét. Nyugodtan megszámolhatná a legyeket fönn a plafonon. Nos, játsszuk végig a komédiát.

Lépéseket vél hallani kinn a folyosón.

— Megállj! Valaki jön — mondja.

— Ki jönne?

Egyszer — jó néhány éve már — az öreg Vraspír rányitotta az ajtót. Nevetséges, hogyan ismétlődnek a dolgok. Itt nyaralt családjával együtt, és Jančařík, a fiatal festő csapta neki a szelet. Egyszer az erdőben találkoztak, a fiú valami nyírfákat festegetett, ő megkérdezte, nézheti-e. Leült mellé, és figyelte, hogyan rak színre színt, megcsodálta, milyen biztosan bánik az ecsettel. Néhány képet is kapott tőle, Alfréd kijelentette, hogy mázolmányok, de Martának tetszettek.

Éppen hogy sikerült rendbe szednie magát, amikor kopogtak az ajtón.

— Szabad — mondta.

Alfréd már az ablak felé fordulva állt, és cigarettára gyújtott. Marta sietve konyakot töltött magának.

Az öreg Vraspír volt. Marta legszívesebben hangosan elnevette volna magát, de kissé megijesztette Vraspír komoly — dehogyis komoly! —, riadt képe.

— Magával meg mi történt? — kiáltott rá.

Alfréd is visszaforult az ablaktól, és Vraspírra meredt.

— Bocsánatot kérek — mondta Vraspír, és fehér bajszát simogatta orra alatt. — Bocsánatot kérek, amiért zavarok, de azt hittem, meg kell mondanom önöknek.

— Mit? Mi történt? — Fišar most már teljesen lehiggadva közelebb lépett Vraspírhoz.

— Arra gondoltam, hogy reggel ne tegyenek valami meggondolatlanságot...

Vraspír a szoba közepén állt, Fišar karon fogta és az asztalkához vezette.

— Üljön le, Vraspír úr, amint látja, még nem alszunk.

— Köszönöm, köszönöm. Nem zavarok sokáig, maguk majd kiszedik a magját annak, amit mondok. De úgy találom, hogy maguknak fontos a dolog. Tudom, miért vannak itt. A nagyságos asszony megmondta...

— Nos, ki vele — mondta Fišar türelmetlenül.

— A kommunisták puccsra készülnek — mondta Vraspír és leült. — Amerikát hallgattam. Tulajdonképpen már meg is kezdódött. Valami kiáltványt adtak ki a rádióban.

— Kik? Az amerikaiak? — kérdezte Průcháné.

— Dehogyis! A kommunisták. A prágai rádióban. Én nem hallottam.

— A fenét! — vágta rá ingerülten Průcháné.

— Mit mondtak? Az amerikaiak... — sürgette Fišar.

— A hazafiakhoz fordultak — mondta Vraspír.

— És a kommunisták?

— Mondtam már, hogy Prágát nem hallgattam.

Olyan volt ez a párbeszéd, mint valami kihallgatás. Harapófogóval kell kihúzni belole minden szót, gondolta Marta. Kétségtelenül itt van, amitől tartott. Az ő ösztöne sohasem téved. Tudta, hogy ma valami történik. Most döbben rá, hogy egész nap tudta. Minek ad ő mindig Alfréd megnyugtató szavaira! Ezek az események a levegőben lógnak. Megérzi, akár a reumás

beteg az időváltozást. Miért jutott éppen ma eszébe az a Smith és a forradalom előtti este? Kétszer is rágondolt. Egyáltalán nem csodálkoznék, ha nyílna az ajtó és bejönne.

— És a kommunisták... arról a kiáltványról nem mondtak semmit?

— Azt mondták, az áll a kiáltványban, hogy a nép legyen készenlétben.

— A nép — mondta szemlátomást megkönnyebbülve Fišar. — Mi más marad hátra számukra, mint *mozgósítani* a népet. Máshoz sem értenek. Egyre csak mozgósítják a népet. Hála istennek, már elkezdődött. Most aztán fenét segít rajtuk a nép. Hogy megértse: nem létezik semmiféle nép. Mi az a nép? Frázis! És frázisokkal soha semmit sem harcoltak ki. Ezúttal, Vraspír úr, ráfizetnek a népről szőtt ábrándjaikra.

Izgatottan járkált a szobában, az ablaktól Vraspír székéig és Vraspírtól az ablakig.

— Én mindjárt mondtam, hogy maguk megtalálják a magvát — hajtogatta az öreg Vraspír. — Én nem értek hozzá. Én csak félek.

Fišar elnevette magát.

„Aki fél, nem él" — bizonyosan ezt fogja mondani, gondolta Průcháné.

— Aki fél, nem él, kedves Vraspír úr — mondta jókedvűen Fišar.

Olyan társaságban, amely kibírja a faragatlanabb tréfákat, ilyenkor azt szokta mondani: „Aki fél, a nadrágjába zenél". Ma, úgy látszik, helyénvalóbbnak találta a finomabb kínrímet. Csakhogy Marta csodálatos módon megérti, ha Vraspír a félelméről beszél. Ő is fél. Hirtelen iszonyatosan fél. Csak Fišar nem fél — állítólag. Erőt vesz rajta a jókedv. De Marta már régen nem hisz jókedvének és csatakiáltásainak.

— Megkapják, amit kerestek. Úgy bizony, Vraspír úr, nem lehet büntetlenül megerőszakolni az emberi természetet. Márpedig mit csináltak a kommunisták? Az ember természetét erőszakolták meg.

— Ez az! Ez az! — bólogatott Vraspír. — Mondtam

én, hogy maguk megtalálják a magvát. A mi Jarouškánk is mindig azt mondja, hogy a kommunisták nem jutnak messzire.

— Megerőszakolják az ember természetadta kalandvágyát. És mi a kaland? Vállalkozás. Minden vállalkozás kaland. Ők ezt persze tőkés harácsolásnak, kizsákmányolásnak mondják. Hát igen, a kaland nem tűr érzelgősséget. Sem kíméletet. Elvégre ők sem ismerik az efféle gyöngeségeket a *maguk* kalandja közben. Mert mi más a kommunizmus, mint kaland? Szörnyű kaland.

— Úgy van! Úgy van! — bólogatott Vraspír. — Kaland.

— Fantomokat teremtettek: nép, nemzet, osztály! Egy sem létezik! — Fel-alá járkált, egymás után szítta a cigarettákat, és vedelte a konyakot.

Marta hinni szeretne neki, de nem képes rá. Hányszor mondta már magában: nép! Bármi legyen is a neve, létezik. Ott él abban az emberben, akinek piszkos volt a körme, ilyen utálatos körmöket talán még sohasem látott, benne él a Roznerék békájában, hiába visel virágos pongyolát, meg abban a Janebában is, bemászik a házukba, talán ott él abban a Schejbalban is, keresztülfurakodik a legjobb ruhán. Más világ az. Nem tudja, mekkora, de attól retteg, hogy nagy, óriási, hogy kiárad, mint a szenny tengere, és a küszöb alatt beszivárog a lakásokba, alulról átnedvesíti a falakat, és penészt virágoztat ki rajtuk.

— Úgy van, úgy van! — bólogatott az öreg. — Jarouš is mondta, hogy akasztás lesz.

Fölállt, s tipegve az ajtó felé indult. Mielőtt kiment, a küszöbról visszafordult, és még egyszer azt mondta:

— Én tudtam, hogy maguk kiszedik a magvát.

Egyedül maradtak. Fišar töprengve állt az ablaknál, Marta magába roskadtan ült a karosszékben. Hanyatt fekhetik. Ez az egyetlen, ami megmaradt számára és amihez ért.

A férfi odament hozzá, megsimogatta arcát, utálatos volt, hallotta, hogy azt mondja:

— Bocsáss meg, drágám.

Fölállt és levetkőzött. Ibolyaszínű pizsamát vett fel, és amikor lefeküdt, úgy érezte, koporsóba fekszik.

7

— Haza kell mennem, Ondřej — suttogta Marie, de nem nyitotta fel szemét.

A férfi vaságyán feküdt, hátrahajtott fejjel, a takarót egészen fehér nyakáig húzva, lehunyt szemmel, felhevülten, bűntudatosan és szemérmesen. Haját simára fésülve és hátul kontyba csavarva hordta, egy fürt kiszabadult, és most a vánkoson pihent, fehéren világító halántéka alatt. Ondřej nézte, és nem hitte, hogy ez a szépség az övé, s valahányszor rágondolt, beleszédült. Újból meg kellett győződnie róla. Könnyedén megérintette a lány halántékát. Marie egy pillanatra felnyitotta szemét, gyengédség sugárzott belőle. Ondřejnak valami megsajdult a mellében. De nem volt ez közönséges fájdalom. Aggódás szorongatta belsejét.

— Itt vagy. Miért vagy itt?

— Nem tudtam, hogy hozzád tartozom. Hogy az enyém vagy. Egyszer csak félni kezdtem, hogy elvesztelek. Iszonyatosan féltem, Ondřej.

Ezt már előbb is mondta, de Ondřej állandóan ismétli magában. Nem is ő! Valami ismételgeti benne. A szavak itt maradtak, a kis, félhomályos szobában, nem múltak el, egyre zengenek, és talán ettől támad Ondřejban a szorongás.

A szerelem fáj, gondolja Marie, s lehunyja szemét. Furcsa, hogy a szerelem fáj. Az élet is fáj néha. Lehet, hogy mindennek, ami szép, fájnia kell. A szerelem talán több az életnél. Nem, a szerelem az élet. De az ember talán nem félti annyira az életét, mint a szerelmet. Meg akarta mondani ezt Ondřejnak, de nem lehet hangosan kimondani. Csak elgondolni lehet.

— Alighanem rossz ember vagyok, Marie — mondja Ondřej.

Marie felnyitja szemét, és látja, hogy a férfi nem néz rá. Valahová a szoba sarkába tekint, meredten és mereven, homlokán ráncok, ajkát összeszorítja. A lány lehunyja szemét, és boldogan mosolyog. Mit is mond? Hogy rossz ember! Talán azt mondta: „Marie, te rossz vagy". Igen, rossz, borzasztóan rossz. Mindig csak magára gondol. Nem gondolt Ondřejra sem, és most sem gondol Terezkára. Milyen különös kalitkába zárja az embert a boldogság. Mint amikor lakatra záródik a világ. Kattant a lakat. Messze van Terezka, messze az egész világ, csak ő egymaga van Ondřejjal. Ez a szoba a világ, és semmi sincs kívüle. Az ablakra rácsot vert a boldogság, nem lehet elszökni. Az ilyen boldogság talán önzővé teszi az embert. A túl nagy boldogság talán olyan, mint a túl nagy boldogtalanság. Pedig az ember ne legyen önző, gondoljon másokra, mindenki ezt mondja, Ondřej is ezt mondja mindig. A gyűléseken mondja. De talán egyelőre úgy van rendjén, hogy az ember fájdalmat okozzon másnak a boldogságával.

— Én vagyok a rossz. Te nem vagy rossz... — suttogja Marie.

Ondřej fanyarul nevet, ez Mariét arra készteti, hogy jobban szemügyre vegye. Még mindig úgy ül, ahogy ült, még mindig a szemközti falra mered.

— Mire gondolsz? — kérdi Marie. Ondřej feléje fordul, arcát a lány meztelen karjára szorítja. Egyszerre túl sokkal ajándékozta meg Marie, túlságosan hirtelenül és váratlanul. Úgy-ahogy már bele is törődött, hogy az ő része örökre csak a nehéz bánat marad, az elhagyatottság és a vágyakozás Marie után. Már lemondott róla. Talán már meg is szokta gyötrő vágyát. Ki tudja? Nem tudja, mihez kezdjen ezzel a boldogsággal. Talán könnyebb volna lemondani róla, mint elfogadni. Megszokta a lemondást, és nem tanulta meg, hogyan kell elfogadni valamit. Mindig mindent keservesen kellett kiérdemelnie. Az életet is, a szerelmet is. Marie szerelmét. Lehet, néha nehezebb ajándékot elfogadni, mint ajándékot adni.

— Arra gondolok, hogy milyen rossz vagyok. Te nem

tudod, milyen rossz ember vagyok, Marie. Akkor is szeretni fogsz, ha megtudod, milyen vagyok? Milyen vagyok igazán?

Marie mindig félt egy kicsit Ondřejtől. Mindaddig, amíg meg nem értette, milyen ember. Milyen is igazán. Amíg nem sikerült behatolnia hallgatása, felhős homloka, szigorúsága mögé. Ott már az egyszerű Ondřej volt. És most a legegyszerűbb.

— Hisz tudom, milyen vagy — mondta mosolyogva, és karját nyaka köré fonta.

— Nem tudod, Marie...

— Tudom.

— Mindent elmondok neked, Marie. Elmondok mindent magamról. De ma nem, ma csak boldog akarok lenni, amiért az enyém vagy.

Az övé. Megöleli, megcsókolja, megérinti, és Marie nem védekezik, nem tiltakozik ellene, visszaadja csókjait, ujját hajába fúrja, igen, érzi a kezét, érzi az illatát, itt van, igazán itt van, istenem. Nem álom.

Talán amióta él, magában hordja a képét. Talán minden ember magában hordja egy nagy szerelem megvalósíthatatlan álomképét... Ostobaság. Ez itt Marie. Az igazi Marie Roznerová. Semmiféle álom és semmiféle kép. Asszony, húsból és vérből való, aki szeretni akar. Ondřej pedig ugyanúgy férfi, akinek szeretnie kellett. Szeretett is, az ám! Tonkával szeretkezett, gyereket csinált neki, vele hált, mert nem hálhatott veled.

— Mindent elmondok neked — suttogja boldog fáradtsággal hangjában.

— Mindent elmondasz — ismétli Marie. — Most már mennem kell, Ondřej. Terezka miatt. Oltsd le a lámpát, kérlek, oltsd le, fel akarok öltözködni.

— Nem lesz bátorságom megmondani Terezkának... — hallja Ondřej a sötétből Marie hangját. — Hogy oldjuk ezt meg!

Ondřej elneveti magát, nevetségesnek találja a szót. Minden *megoldható*, gondolja. Az emberi boldogság is, az emberi boldogtalanság is. Minden megoldható, hitte.

Csakhogy a boldogság és a boldogtalanság nem megoldható. Csak élhető és átélhető.

Marie lámpát gyújt, begombolja fehér blúzát, hátul kontyba csavarja haját, Ondřejra néz és mosolyog — most már egészen másképp mosolyog, mint este, amikor idejött. Magabiztosan mosolyog; úgy mosolyog Ondřejra, mint az olyan emberre, aki hozzá tartozik, aki az övé, már semmi sincs közöttük, te az én emberem vagy, és én a te asszonyod, mindent tudunk egymásról — nem tudunk, Marie, éppen ez az, hogy nem tudunk. Semmit sem tudsz rólam...

Ondřej végigsétál a szobán. Az ajtóhoz és az ajtótól az asztalhoz. Ott megáll. Háttal Mariénak elszánja magát, hogy mindent megmond neki... Mit mond neki? Hogy legalább egy pillanatra meg kellett ízlelnie ezt a boldogságot. Hogy életében legalább egyszer meg akarta tudni, milyen is, ha az ember elér valamit, amit elérhetetlennek vélt. Megismerni ezt a szédületet. Ha halálra ítélték volna — és könnyen halálra ítélhették volna...

A következő pillanatban maga mellett érezte a lányt. Karonfogja, hozzásimul, keble érinti az ő testét, fejét vállára hajtja.

— Leveled jött! — mondja vidáman.

— Micsoda levél? — kérdezi Ondřej értetlenül.

Az asztalról egy felnyitatlan borítékot vesz fel, amelyen Ondřej neve áll, és a férfi kezébe nyomja.

— Tényleg! — mondja Ondřej meglepetten. — Mama tette ide.

Nézegeti a címzést, a nehézkes, darabos írást, amelyet nem ismer. Felszakítja a borítékot. Néhány negyed ív papiros van benne, amelyet teleírtak nagy és nehézkes betűkkel.

„*Ondřej Machart!*" — kiabál a megszólítás. Sietve végiglapozza a papirosokat. „*Gustav Ossendorfod*" — ezek a levél utolsó szavai.

— Ossendorf! — szól izgatottan. — Különös. Ma gondoltam rá.

— Ki az? — kérdi Marie.

— Velem volt! — magyarázza Ondřej. Most nem olvashatja el. — Majd aztán olvasom el! — teszi hozzá mosolyogva. Valamit mondani akart Mariénak. Most már nem mondja meg neki. Legalábbis ma nem mondja meg. Már nincs bátorsága hozzá. A levelet visszarakja a borítékba, és kabátja zsebébe süllyeszti.

— Tulajdonképpen mi van Terezkával? — fordul Mariéhoz, és megfogja a lány két karját.

— Szerelmes beléd, Ondřej — mondja Marie mosolyogva. — Mit csinálunk vele?

Ondřej elneveti magát.

— Nem lesz olyan nagy a baj. Csacsiság ... majd találunk neki valakit — tréfálkozik.

— De most nem szabad megtudnia semmit. Inkább ne gyere hozzánk egy ideig. Mondj valami kifogást.

Ondřej fölsegíti Mariéra a kabátot, és a szekrényhez megy a bekecséért.

— Hallod? — mondja Marie.

Az ablak előtt fütty harsan, aztán megint.

— Machart! — kiáltja valaki.

Marie kérdő pillantást vet Ondřejra. A férfi vállát vonogatja, és visszamegy a szekrénytől az asztalhoz. Félrehúzza a takarót, és kinyitja az ablakot. Fagyos levegő csap be a szobába.

— Ki az?

— Én! Benedikt. Beszélnem kell veled. A szentségit, gyújts világot, mert a nyakamat töröm az udvarotokon.

— Mit akarsz? — kérdi rosszkedvűn Ondřej.

— Az ördögbe! Előbb világíts, és mássz ki abból a lyukból!

Ondřej bezárja az ablakot, megint visszaakasztja a takarót.

— Benedikt! — mondja elképedve.

— Holnap tele lesz vele az egész gyár.

— Ugyan ... — legyint Ondřej, illetve legyinteni akar, de a hetyke mozdulat félresikerül. — Ugyan! Az enyém vagy! — kap észbe.

A polcon Ondřej ébresztőórája áll.

— Fél tizenkettő már — mondja Marie.

— Várj, előbb beszélek vele — mondja Ondřej, és kimegy a szobából.

Marie sietve Ondřej ágyára teríti a rozsdaszínű takarót, és a kabátot magán hagyva leül egy székre. A kályhára mered. A máriaüvegen keresztülvilágít a tűz.

„Mindennek vége!" — gondolja. Ezek a szavak maguktól bukkannak fel benne, nem fogja fel értelmüket, és azt sem tudja, miért mondta ki oket félhangosan. Minek van vége? Most megkapta, amit akart, amire vágyott. A sóvárgásnak vége. Pedig a vágyakozás talán a legszebb az egészben. De alighanem lehetetlen örökké sóvárogni ugyanarra az egy dologra. A hosszú vágyakozás leveri és elfárasztja az embert. Agyonsóvárgod magad vagy halálra epedsz. Mariénak megtetszettek ezek a szavak, amelyek szinte önkéntelenül kívánkoztak a nyelvére. Néhányszor elismételgeti magában. „Agyonsóvárgod magad vagy halálra epedsz." Aztán nevetségesnek találja. Még akkor is nevet, amikor Ondřej Benedikttel belép a szobába.

8

A szoba megtelt emberekkel. Eljött Kajda, szomorkás, bágyadt feleségével, akit Linának hív, a ficsúros Jeřábek kíséretében megjelenik Lucie Maredová. Vladimír azt mímeli, hogy alszik. Kezét szemére szorítva ül a karosszékben, mégis meglepo élesen látja mindnyájukat. Úgy érzi, kitalálhatja sorsukat, elolvashatja titkos gondolatukat, megállapíthatja, ki mikor színlel és komédiázik. Tulajdonképpen egyfolytában színlelnek és komédiáznak.

Vladimír ismeri ezt az állapotát. Ingerültség, fokozott érzékenység s ugyanakkor különös látnoki megérzés vagy legalábbis éleslátás. Megfeszül, akár a húr, kevés kell hozzá, hogy elszakadjon. Az ivástól van. Egy orvos ismerőse azt mondja: *közönséges hisztéria*, hagyd abba az ivást, és folytass egy ideig rendes életet. Ma

tulajdonképpen már dél óta iszik. Nem képes felállni, üdvözölni őket és kezet nyújtani nekik. Ráadásul undorodik attól a gondolattól, hogy rámosolyogjon ezekre a félkegyelműekre és kezet szorítson velük. Minden ok nélkül kirobban, elveszti önuralmát. Pár perce Janebához vágta a borosflaskót. Már nem is tudja, miért tette, miért veszekedett vele és miért ingerli ez a tökfejű — ahogy Marta nevezi néha. Hát igen, minden ingerli. Önnönmagát is ingerli. Ilyen állapotban olyan kendőzetlen igazságokat mond magának, amelyeket máskor nem volna képes beismerni. Lecsúszott, a végét járja. Rothad és felbomlik. Lehet, valamikor volt valami, jelentett valamit vagy válhatott volna valamivé, ma már csak mímeli, hogy valaki, hogy jelent vagy jelenthet valamit. „Jól jegyezzék meg Vladimír Bezděk nevét!" — írta utolsó verseskötetéről Pachner professzor. Márpedig Pachner nem akárki, egyike azoknak, akiknek manapság még helyén van az eszük. De ez a háború végén történt, és azóta mintha valami történt volna Vladimírral, olyasmi, amit néha maga sem képes megérteni. A szikra kialudt, illetve kioltotta alkohollal. Felélte saját zsírját, és kiaszott, elkorhadt. Talán a többiek is korhadásnak indultak, de sikerült idejében kimászniuk belőle. Azelőtt áhítattal hallgatták Vladimír jövendöléseit, ma kezet sem fognak vele. Nem látják, nem ismerik, elmúlt, nem értette meg az időket, félreszorult, hátramaradt, szétforgácsolódott. Sokszor megkísértette a vágy, hogy fejet hajtson, kapituláljon. Könnyű dolog. Belépsz a pártba vagy megírsz egy cikket, hogy megértetted, hogy kinyílt a szemed, munkásosztály, hurrá, éljen, mindörökre, és tulajdonképpen minden időktől fogva, új élet, nagyszerű ifjúság, a jövő merész távlatai. Megírod és közben azt gondolod, amit akarsz. Hogy eddig nem tette meg, csak az az oka, hogy van még ideje. Ilyesmit az ember bármikor megtehet, bár az utóbbi napokban úgy érzi, kissé körmére ég a dolog. Aztán megint költő lesz, *megihlik* néhány verset a keleten pirkadó vörös hajnalról, és hozzáláthat, hogy megreformálja a világot és megjavítsa az embert.

Siralmas vég! Csakhogy isten tudja, honnan kaparja ezt ki mind magából. Mondjuk, azt a színlelt lelkesedést és mímelt tüzet. Köp a jellemre, jellem nem létezik, köp az emberekre, és köp a világra. A világ meg őrá köp. Alapjában véve mindnyájan szélhámosok. Szélhámos jómaga is. Csak egyet nem képes felfogni: honnan merítik egyes emberek az akaraterejüket, hogy állandóan meg akarják reformálni ezt a világot.

Prédikálnak, moralizálnak, korholnak, megoldanak, programokat szabnak, pingálják a jövendő világát, az osztálynélküli társadalmat, legszívesebben a holnapról beszélnek, az emberiség ragyogó jövőjéről és az új emberről. Lehet, hogy ő is megtanulja, ha majd rászánja magát, hogy beadja a derekát.

Vladimír már régen nem tud lelkesedni, nem tud szeretni. Pedig úgy akarna őrülten beleszeretni valakibe! Érzések nélkül maradt! Nem képes érzésekre. Létezik egyáltalán ilyesmi? Létezik például együttérzés? Igazi részvét? Áldozatkészség egy eszméért? Van a világon egyáltalán gondolat, amelyért feláldozhatná magát? Nem, rosszul mondta. Néha érez! Néha gyűlöl! Irigykedik! Talán képes lenne gyilkolni is, és felgyújtani, romba dönteni mindent, ami biztosan áll, ami létezik, aminek van még ereje a színlelésre, a képmutatásra, a mímelésre...

Vladimír már elvesztette azt az erejét is, hogy színleljen. Retteg attól a pillanattól, amikor valaki majd belélát. Amikor valaki felismeri, hogy odabenn sár van, iszap és szenny. Amikor többé nem lesz képes viselni a kivételes ember álarcát, azét, aki lát és tud. Álarc nélkül kering majd ebben a gyászos karneválban, valaki néha odavet neki egy falatot, ő meg alázatosan fölemeli, vagy nem emeli fel és fellázad — pfuj! Ha választhat, miért választaná éppen a mártír álarcát? Csak hadd használja egészséggel az a tökkelütött Janeba. Álarcok, álarcok! A világon mindenütt, akárcsak ebben a szobában.

— Mi van ma Vladimírral? — kérdi fölötte valaki. Egy álarc! Egy álarc, akit Linának hívnak.

— Berúgott, mint rendesen! — feleli egy másik álarc, akinek neve Olga.

Hallja és megérti őket. Kedve volna nyelvet ölteni rájuk, odarondítani a homokszínű szőnyegre, tenni valamit...

„Herosztrátoszi természet" — mondta egyszer róla az a nagystílű szélhámos Fišar. Nagystílű! Csak szélhámos, aki föltette a nagystílűség álarcát. Odabenn iszap van, sár és piszok.

Janeba! A megismerésre vágyó álmodozó, szegény ember és idealista álarca. Ugyanakkor beledöglik kisebbrendűségi érzésébe. Nem képes másra gondolni, mint arra, hogyan hálhatna együtt Olgával. Elsorvad, annyira sóvárog rá, és ugyanakkor fél is tőle. Iszap, sár és piszok. Az emberek tulajdonképpen nem mások, mint szélhámosok. Kicsinyek vagy nagyok, de mindig szélhámosok. Már amennyiben nem tompaeszűek, korlátoltak, isten barmai, röplabdajátékosok, egyszóval, amennyiben nem egészségesek. Lehet, hogy Janeba nem akar szélhámos lenni, de minél kevésbé akar, lassankint annál nagyobb szélhámos lesz. Még mindig ott ül megrökönyödötten, mert Vladimír hozzávágta a flaskót. Végem lehetett volna! Micsoda szerencsétlenség lenne! — gondolja. Mi mindent vihetnék még végbe, mi mindent akarok még véghezvinni ezen a világon. Kétségtelenül metafizikát visz majd bele, szerelmet és barátságot. Csakhogy hülye. Ha képes volna megismerni az embereket, tudná, hogy Vladimír is szélhámos, csak jobb szélhámos. Nem kellene megijednie, és eleve tudná, hogy sohasem vágja fejéhez azt a flaskót. Mert nem képes rá. Mert gyáva. Közönséges gyávaságból nem vágta hozzá, fél a várható következményektől. Nem Ludvík miatt, isten ments! Vladimír nem szentimentális. De azoktól a következményektől félt, amelyek az ő fejét fenyegették. Janeba nem éri meg az ilyesmit. Ha Vladimír egyszer agyonver valakit, akkor az megéri a dolgot, az egészen nagyszerű lesz, olyan, mint a tűzijáték, mint a hiroshimai robbanás, mint az atombomba.

Vegyük őket sorjában. Olga. Álarc és szélhámos. Talán

ő is védekezik még, és minél inkább védekezik, annál nagyobb szélhámos.

„... de csöppet sem praktikus. Minden nyom meglátszik rajta" — mondogatja és elismétli még tízszer, ha tízszer kiáltják fülébe: „Istenem, micsoda gyönyörű szőnyeg!"

Szőnyeg ide, szőnyeg oda. Az ember lelkén látszik meg minden nyom. A lélek is talán gyönyörű dolog, de csöppet sem praktikus. Hálistennek vagy sajnos, még nem létezik olyan porszívó, amellyel tisztára lehetne takarítani az emberi lelket. Nevetnivaló. Éppen ő, Vladimír piszkította be Olga lelkét, sokkal jobban, mint pár perce a szőnyegét. Egyszer majd cinikus és rideg szélhámosnő lesz belőle. Sebzett teremtés. És ki sebezte meg? Vladimír. Negyvenöt nyarán történt. Itt, ezen a heverőn. Most Janeba ül rajta, mint egy ázott csirke. Lehet, hogy Olga akkor inkább kíváncsiságának engedett, mint Vladimírnak, de ez végeredményben mit sem változtat a dolgon. Utána hisztériás rohamot kapott. Vladimír egy ideig nem kerülhetett a szeme elé.

Egy év múlva találkoztak.

„Megöltél bennem valamit" — mondta Olga, és tragikus képet vágott.

„Az illúziót, kedvesem. Semmi többet!" — vágta ő rá.

„Nem akartam azt, ami történt!"

Ostoba liba!

„Pedig arra sohasem kerülhet sor, ha a nő nem akarja" — felelte ő.

Olga kis ideig hallgatott, aztán azt mondta:

„Hallod, és ez minden?"

Az egész még a fáradságot sem érte meg. Szűz lányokban sohasem telik öröme az embernek. De mit mondjon neki?

„Néha még rosszabb is lehet!" — mondta.

Kajdától tudja, hogy Olga azóta szörnyen fél. Sohasem engedi, hogy odáig jussanak. Kajda ugyanis szintén megpróbálkozott. Kajda! Kiállításba való szélhámospéldány. Valósággal klasszikus darab. Impozáns nagyságában rója a szobát fel-alá, pofázik a művészet-

ről, poharát emeli, és fehér fogait vicsorítja. Most a filmnél és érzésekben dolgozik. Tüsszenteni sem tud anélkül, hogy mélyen ne érezne. Olgára is két kézzel tékozolta fennkölt érzelmeit. Amikor aztán azt hitte, hogy eljutott *odáig,* Olga jelenetet rendezett. Vánkosokat és könyveket vágott hozzá, egy tányérral eltalálta homlokát, máig is ott a helye. A tányértól végre megnyugodott. Aztán már csak csendesen csurgatta könnyeit. Be akarta kötözni Kajda sebét. Kár, hogy nem látta ezt a megható jelenetet. Kajda állítólag megijedt és elszaladt. Igaz, megmaradt Olga barátjának, mert szélhámos és hisz az érzésekben.

Most úgy látszik, szívesen táplálna mély érzéseket Lucie Maredová iránt. Abból a lányból lehetne valami. Minden ízében szélhámos, és ennek következtében eléggé jó színésznő. Lehet, hogy fordítva van. Mert jó színésznő, szélhámosnak is jobb. Nemrég látta abban az agyondicsért falusi idillben, a „Cseresznyéskert"-ben. Egyébként leginkább *egészséges* Komszomol-hajadonokat alakít, és ez kibírhatatlan. Kajdának egyébként ma meglehetősen korlátozott a cselekvési szabadsága. Feleségével van itt. Linának szólítja, pedig csak közönséges Ludmila. Lucie alighanem ezért hozta magával azt a színfalhasogató Jeřábekot.

Nemrég látta Anouilh új darabjában, „Találka Senlisben" volt a címe. Istenem, egyáltalán hogyan került ez a ripacs a színpadra? Lucie kezét fogja, és az égre, illetve a mennyezetre fordítja szemét. De Luciéban erő van. Egyszóval rassz nő, Vladimír legyőzhetetlen ingert érez, hogy összemérje vele erejét. Könnyen lehet, hogy csak megjátssza az erejét, biztonságát, egyszóval, nagyszerű szélhámos. Szeretné látni Fišart...

— Hol van ma a *drágám?* — kérdi Olgától Lina.

— Anya? Elutazott.

— Frédyvel? — vihog Lina úgy, hogy Lucka is meghallja.

— Frédyvel! — vágja rá Lucka.

— Igazán! Frédy ma nem jön. Kár. Olyan klassz fiú. És ugyanakkor csöppet sem praktikus. Meglátszik

rajta minden lábnyom — te ostoba liba! Szavamra, ez a Lucie nem esik ki a szerepéből. Szeretné megtalálni a gyöngéjét. Minden nőnek van gyöngéje, akárcsak a kancának a vékonya. Ha rátapintasz, kezes bárány lesz belőle. Most ott áll Janebánál. Kezében egy pohár bor.

— Mit keres maga itt? — kérdi Lucie Janebától, és megáll előtte.

Hát így fest hátulról. Nagyszerű a combja a szűk szoknyában. Enyhén riszálja magát.

— Semmit. Végképp semmit! — mondja Janeba. — Még csak nem is gondolkozom.

— Mert nem szoktál hozzá! — Vladimír nem állja meg szó nélkül. Először szólal meg, amióta a vendégek megérkeztek. A többiek úgy tesznek, mintha nem is hallanák.

— Arra gondoltam, hogy elbeszélgetek magával. Olvastam a cikkét a „Cseresznyéskert"-ről — mondja Lucie Ludvíknak.

— Majd szépen elbeszélgettek! Jól értsd meg! — röhög Vladimír. — Az asszonyok az *izélést* mindig másképp nevezik.

Lucie ránézett, de nem felelt. Leült a heverőre Ludvík mellé.

— Nagyszerű! Azon a heverőn nagyszerűen lehet *beszélgetni*. Őszintén ajánlhatom! — jegyezte meg Vladimír:

Hangosan röhögött, hogy magára vonja a figyelmet. Kajda egy pohár bort nyomott a kezébe. Egy hajtásra kiitta.

Lina tapsolt és ujjongott.

— Végre fölébredt.

Olga odanyújtotta Vladimírnak a szendvicsestálat, és halkan csak annyit mondott:

— Undok vagy!

— Hullabűz van itt — harsogta Vladimír. — Kissé fel kell pezsdíteni a véreteket. Megpróbálok valamit, ami egy kissé megmozgat benneteket, az is lehetséges, hogy botrány lesz a vége.

— Csak merészeld! Új szőnyegem van — kiabált Olga.

Lucie és Ludvík tovább beszélgetett, oda sem figyeltek. Vladimírban forrt a méreg. Tulajdonképpen miattuk fecsérli drága energiáját. Egyelőre csak ez a lúd Lina vihog rajta. Fölugrott a karosszékre, és hadonászva próbált csendet teremteni.

— Tisztelt szélhámosok, hölgyeim és uraim — rikácsolta. — Kezdődik az őszinteségi játék.

Elhallgatott, és figyelte a feléje forduló arcokat. Lucie kissé révetegen tekint rá, de mégis idenéz. Lehet, hogy van érzéke az efféle dolgokhoz. Janeba persze sértődött képet vág. Ostoba pofájáról leolvasható a gondolat: Ismerem az egész komédiát! A valóságban persze azért berzenkedik, mert Vladimír beleköpött a levesébe, és akadályozza a *fennkölt szellemű* beszélgetést Luciéval, Kajda meg Jeřábek — micsoda pompás látvány! A két tökfilkó egyelőre tartózkodó magatartást tanúsít. Mintha azt mondanák: „Meglátjuk, mi bújik ki belőle. Vladimírral az ember sohasem tudja, hányadán van. Ha komédia lesz és *csupán* komédia, nem rontjuk el .Csak bennünket ne érintsen, amúgy is csupa mocsok a lelkiismeretünk."

Csakhogy érinteni fog benneteket, uraim.

— Mássz le arról a székről — tör ki Olga. — Vagy legalább húzd le a cipődet.

Engedelmeskedik; a két cipő lepottyan a földre, és a társaság hangosan kacag.

*

Lucie szorosan mellette ült, Ludvík érezte teste melegét, érezte parfümje illatát. Valami életteljes van benne, talán indulat és szégyentelenség is. Amellett kedves. Olyannak látszik, mint aki feltalálja magát az életben. Ludvíkot mindig vonzották az ilyen emberek. Talán azért, mert ő sokszor nem tudja, mihez kezdjen. Lucie tekintete nyílt és egyenes, minden szava és mozdulata csodálatosan fegyelmezett és ugyanakkor ter-

mészetes, és bármennyire meglepó ez egy színésznőnél, mentes minden kacérkodástól. Ludvíkot mindig újra és újra meglepi. Egészen másnak képzelte. Ravasz, kacér teremtést látott benne, aki a férfiaknál elér mindent, amit akar, olyan színésznőt, aki inkább karrierjével törődik, mint a művészettel, és nem válogat az eszközökben, ha egy lépcsőfokkal följebb kerülhet. De valahányszor beszélget vele vagy a színpadon látja — legutóbb Rachel szerepében a „Vassza Zseleznová"-ban —, meglepi egyszerűsége, természetessége, nyíltsága és világos egyénisége. Itt ismerte meg őt, Průcháéknál, ritkán jár ide, csak olyankor, ha bizonyos felőle, hogy nem találkozik Olga anyjával. A Fišarhoz fűződő viszonya nemcsak Ludvík, hanem a legtöbb ember szemében is teljesen érthetetlen és tisztázatlan. Aki közelebbről ismeri Luciét, sehogy sem érti meg, mi köti össze ezt a természetében annyira különböző és korban is egymástól távol eső két embert. A következtetés, amelyet levontak, egyszerű volt. Pénz. Fišar nem garasoskodik. De minél jobban megismeri Luciét, Ludvík annál kevésbé hajlandó elfogadni ezt az egyszerű következtetést.

— Kedves szélhámosok, hölgyeim és uraim — harsogja megint Vladimír, és valósággal kényszeríti a többieket, hogy figyeljenek rá. Végül még Ludvík is kénytelen odafigyelni.

— Ne csodálkozzanak ezen a megszólításon — folytatja Vladimír —, hisz ahogy itt vagyunk, mindnyájan kisebb-nagyobb szélhámosok vagyunk. Részben én is. Azért részben, mert önöktől eltérően én ezt tudom is. Önök azonban hazudnak, színlelnek, csalnak, és mindezt a legteljesebb mértékben magától értetődónek tartják, a hazugság természetükké vált, szerves tulajdonságukká, sőt mondhatnám szerveik tulajdonságává is. Kis figyelmet kérek, és tüstént bebizonyítom. Egyiknek a másik után. Őrizzék meg nyugalmukat, bármit tudnak is meg önmagukról és egymásról. Érdekes társasjátékba kezdünk. Ki jelentkezik elsőnek?

Ludvík hallgatta Vladimír handabandázását, de csak azért, mert nem tehetett mást. Luciét, úgy látszik, ér-

dekelte a játék. Egy pillanatra abbahagyta a beszélgetést. Ludvíkot annyira felizgatta a közelsége, hogy még Olgáról is megfeledkezett. Nem vette tudomásul Olga jelenlétét. Maga is megdöbbent, amikor erre ráébredt.

— Ki jelentkezik önként? — bőgte Vladimír. — Senki! Ez magában véve is bizonyítja, hogy önök meglehetősen jó szélhámosok, és van takargatni valójuk. Annál érdekesebb lesz a játék.

— Mondd meg, miről van szó — kiáltott közbe Kajda.

— Feltárom belsőtök titkos ráncait — utánozta Vladimír a vásári kikiáltókat. — Feltárom a tüdők rothadását, a lelki rákokat, az agyhártya és a lábikra gyulladását, hiteteket és hűtlenkedésteket, titkos gondolataitokat és nyilvánvaló cselekedeteiteket. Tessék közelebb fáradni!

Ludvík Luciéra pillantott. A lány fürkésző, hideg tekintettel méregette Vladimírt, mintha tapogatná lelkét, és igazi énjét keresné a komédiázás mögött.

— Beképzelt alak — mondta inkább magának.

Nehéz volna megmondani, meghallotta-e Vladimír. De nyomban Luciéhoz fordult, és így szólt:

— Parancsoljon, hölgyem! — mutatott a vele szemben álló székre.

Ludvík megdöbbenésére Lucie felállt, és helyet foglalt Vladimírral szemben.

— Üljön le maga is — mondta —, és nézzen a szemembe.

— Én is éppen erre akartam megkérni — vágta rá Vladimír, s leugrott a székről. — Ebből is látszik, mennyire alkalmasnak tetszik lenni erre a játékra.

Mielőtt beszélni kezdett volna, bort töltött magának, és egy hajtásra kiitta.

— Kurázsinak, mi? — jegyezte meg Lucie csaknem ellenségesen. — Csak igyon!

Pár pillanatig némán néztek egymás szemébe, a szobában dermedt csend uralkodott. Lucie tekintete biztos volt és nyugodt, úgy játszott, mint egy tapasztalt színésznő. Végül is Vladimír vesztette el biztonságát, és félrekapta tekintetét.

— Ön egy egészen rendkívüli ringyó — mondta.

— Ha úgy tetszik! — felelt rendületlen nyugalommal Lucie. — Többet nem tud?

Vladimír szemlátomást kiesett szerepéből. Látszott rajta, hogyan erőlködik, hogy összeszedje gondolatait, és valami sikerült élccel mentse meg a helyzetet. De amit mondott, nyomorúságosan ostoba és ötletszegény volt. Kétségtelenül maga is érezte ezt. Hangjában görcsös erőlködés rezgett.

— Szerfölött mesteri módon tud csalni.

— Kit?

— Ma éppen Lina az áldozata. Szeretője pedig Kajda. Jeřábek úr ellenben hülye, hogy ezt nem tudja, és azt képzeli, hogy ön szereti őt. Ugyanez vonatkozik Fišarra is, róla azonban nem szívesen beszélek, mert nincs itt... Pár perce meg Janebán kezdett tüzet fogni a nadrág.

Luciét mindez nem hozta ki a sodrából. Nyugodtan, figyelmesen tekintett Vladimírra.

Ludvík körülnézett a szobában. Lina kezébe temette arcát, Kajda hozzáhajolt, és magyarázni próbált valamit. Olga nem érdeklődött az egész dolog iránt. Háttal a többieknek állt az ablaknál, és kinézett a sötétbe.

— Ostoba — mondta Jeřábek.

— Folytatni akarja? — kérdezte Lucie.

— Egy kis tragédiához ennyi elég.

— Köszönöm. Maga egy nyomorult alak, akit emészt az irigység...

— Nagyszerű — kiáltotta Vladimír. — Kezdődik az őszinteségi játék.

— Közönséges piaci kereplő — tette hozzá Lucie, tökéletes nyugalommal felvette a földről az egyik cipőt, és belevágott vele Vladimír képébe.

Vladimír felordított, kezét arcához kapta, és hátrahanyatlott a szék támlájára.

Lucie eldobta a cipőt, s miközben öklével ütlegelte a meglepett Vladimír arcát, csak annyit mondott:

— Ez pedig az *én* legőszintébb érzéseimnek kifejezése.

Olyan hidegvérrel működött, hogy a jelenlevők közül senki sem mert közbelépni. Vladimírnak megeredt az orra vére.

— Ne bomolj! — kiáltott Luciéra.

Elsőnek az ablaknál álló Olga kapott észbe.

— Lucie — mondta kérlelve, és megpróbálta elkapni a lány kezét.

— Vigyázz — felelte Lucie. — Sáros lettem. Megmosakodhatnék valahol?

9

„Hallgatni! — mondta az igazgató. — Hallgatni. Senkinek egy mukkot sem, Benedikt." Nevetséges! Hisz mást sem tesz, csak hallgat. Állandóan egyedül van ebben a lakásban. Lakás! Nyirkos, hideg és sötét lyuk. Pince. A tenyérnyi ablakon legföljebb az asszonyok szoknyája alá kukucskálhat. Télen csurog a víz a falakról, nyáron minden büdös a penésztől.

Gyűlöli azt a pillanatot, amikor az emberek közül vissza kell térnie magányába. Attól a perctől fogva, hogy leteszi a gyárban a szerszámot, és elintézi a városban fusizásait — megjavít mindent: villanyt, vízvezetéket és természetesen központi fűtést is —, attól a pillanattól fogva egyedül van, nem tudja, mihez kezdjen a két kezével, nem tudja, mihez kezdjen az idejével, mihez kezdjen önmagával. Gyűlöli a testét is, már önmagának is büdös, gyűlöli a vackát, amelyen heverve buja gondolatok születnek benne, perzselő és sajgó vágyak, gyűlöli ezt a lyukat a szalmazsákban, amit a teste vájt, gyűlöli a képet, amelyre bámulni kénytelen attól a pillanattól fogva, hogy ágyára dől vagy reggel felnyitja szemét. Még anyja akasztotta a képet az ajtó fölé. Két angyal tart egy szalagot, és a szalagon ez áll: „Adj, isten, boldogságot!" Adj, isten, boldogságot! Szart adott! Lefosta Benediktet.

Világot sem gyújtott, le sem vette télikabátját, nem is leült, leroskadt az ágy szélére, és belebámult a sö-

tétbe. Aztán megszokott mozdulattal a szalmazsák alá nyúlt, megfogta a revolvert. Ez az egyetlen szórakozása. Munka után lefekszik, benyúl a feje alá, kezébe fogja a pisztolyt. Negyvenötben kapta a csirkefogó Krejzától.

Kis forgópisztoly, három tölténnyel. Éppen befér Benedikt tenyerébe. Akkora, mint egy kisliba. Begyében titok rejtőzik. Titok és halál. Így heverészik, lába az ágy szélén, nézegeti a fegyvert vagy ráfogja az ajtó fölött lógó szentképre és azt mondja magában:

„Lelövöm az Úristent. Talán attól nagyobb szerencsém lesz."

Játszadozik a pisztollyal, és elképzeli, hogyan fog majd egyszer lőni vele — kit is lő meg? Talán saját magát, talán... ha akkor zsebében a pisztoly, Machart kapta volna meg a golyót. Sötét volt már, amikor beleütközött Číhákék háza előtt. Éppen a meleg fészekből mászott ki a gyalázatos.

Machart azt képzeli, hogy senki sem tud róla. Csakhogy Benedikt tudja. Kezdettől fogva tudja. Itt emészti magát ezen az ágyon. Mihelyt bemászik a koszos dunna alá, őt látja: mellét, csípőjét, combját. Kibírhatatlan. Pedig már mindent megpróbált Tonkával.

„Ide figyelj — mondta egyszer —, Francekből úgy sincs semmi örömöd. Szükséged van az izélésre, mint minden asszonynak. Nekem is szükségem van rá. A szentségit, nem vagyok olyan rút, keresek is annyit, mint akárki más. Nem sajnálnék tíz, tizenöt rongyot..."

„Pusztulj innen, te vörös kutya — mondta Tonka. — Velem pedig ne törődj!"

Hát persze! Minek is törődne. Machart gondoskodik róla. Benediktnek meg elég egy pár tormás virsli meg egy pofa sör.

Mintha tűz perzselné. Elhagyottság, sóvárgás, különös szorongás, düh izzik Benediktben. Mintha millió hangya futkározna testében. Mitől van ez, honnan jött ilyen hirtelen? Még pár perce a vendéglőben ült, és csak arra a doktorra dühöngött, aki úgy rakta össze

a kezét, mint egy pap, meg a nagyságára, aki elegánsan piszkálta a fogát — de most dühös mindenre. Saját magára, Machartra, Schejbalra, mindenre és mindenkire és legfőképpen saját elrontott életére. Utálja önmagát. Mintha rühös volna.

„Hallgatni!" — mondta Schejbal.

Az öreg Pazdera meg:

„Elárulod a munkások érdekeit!" És hogy ne felejtse el, hogyan végezte az apja.

Pazdera délután itt ült az ágy szélén, megpróbált lelkére beszélni, és meg is fenyegette.

„Apád is gyönge ember volt, tudjuk mindnyájan — mondta. — De semhogy árulóvá lett volna, inkább nyakára hurkolta a kötelet."

„Én meg nem csinálom meg a kedvetekért! — mondta Benedikt. — Machart szívesen látná, mi!"

„Ne pofázz — torkolta le Pazdera. — Apád azt hitte, hogy bosszút állsz a *hóhérain.* Azokon, akik nyakára kötötték a hurkot!"

„Ezt mesélje másnak, bátyó — vágta rá Benedikt. — Ő maga csomózta a hurkot. Otthon nem volt egy falat kenyér, ő meg ivott, mint a kefekötő."

„De miért nem volt egy falat kenyér, és miért ivott az apád, ezt sohasem kérdezted, barom!"

Apának kötél jutott, neki meg talán golyó. A családban van, mondják majd az emberek. Tenyerén fekszik a pisztoly. Benedikt próbálgatja, jól illik a kezébe, mihez kezdjen ezzel az élettel, ezzel a sivár és üres élettel, ezzel a tanácstalansággal, ezzel a kétségbeeséssel? Gondolatai mintha kígyók és skorpiók volnának, mardossák a belsejét, égetik, akár az izzó piszkavas, jézusmária, emberek, segítsetek, mert lövöldözni kezdek, mindnyájatokat összelőlek, agyonlövöm magamat, látjátok, elég megfogni és megnyomni a ravaszt. „Hallgatni" — mondta az igazgató, de Benedikt ordítani akar: Segítsetek rajtam, félek saját magamtól, nem tudom, mit teszek, csak föl kell emelni és így — nem, nem! A fegyvert kabátja zsebébe dugja és kirohan, vissza az utcára. A szél söpri a havat a kövezeten, va-

lahonnan az égből süvít a szél, mindenütt csend van, csak Benedikt szapora léptei kopognak az utcán.

Megy és nem tudja, hová, valahányszor zsebébe dugja kezét, megtapogatja a revolvert, megy, nekifeszül a szélnek és vonszolja magát előre, görnyedten, nyakát a kabátja gallérjába húzva.

Iskarióti! *Az Iskarióti* — áll az alatt a kép alatt. Tegnap este sokáig nézte, amikor Špidlen vendéglősnél javította a csőrepedést. Különös, szorongó szeme van annak az embernek ott a képen, menekül és hátranéz, egyik kezében hurkos kötél, a másikban pénzeszacskó. Vörös haja lobog a szélben. Vörös hajú, akárcsak Benedikt.

Jeges a palló. A karfa hideg tapintása visszarántja az életbe. Hová megy? És miért megy oda? Nem tudja, de mennie kell.

„Miért megyek oda?" — kérdi még egyszer, amikor a sötét udvarra lép, lába megcsúszik a síkos köveken, előtte egy keskeny résen vékonyka fénysáv szűrődik ki, s valahányszor odanéz, farkasvakság borul a szemére. Feje szédül. Nekitámaszkodik a falnak és aztán kiált... illetve valami magától kiált benne:

— Machart!

*

— A mindenit, micsoda idő! — mondja, és belekapaszkodik Machartba. Amikor belép a világos és meleg szobába s megpillantja a kályha mellett a széken Marie Roznerovát, úgy megijed, hogy hátratántorodik, mintha el akarna menni.

— Hát akkor, pardon! — mondja és riadtan körülnéz. De kimennie nem akaródzik. A meleg, a világosság és az emberek közelsége mintha megtörné az akaratát. Édes bágyadtság és furcsa elégedettség árad el benne hirtelen.

— Mit akarsz? — kérdi Machart nem nagyon barátságosan.

Mondja, hogy nem tudja? Hallgat. Marie csodálkozva néz rá, aztán föláll.

— Már mennem kell, Ondřej. Nézd, hány óra.

A Machart szekrényén álló kis vekker fél tizenkettőt mutat.

— Ki vele, mit akarsz? — mondja Machart rosszkedvűen és türelmetlenül.

'Jézusmária, mit akar? Tulajdonképpen mit akar itt? Miért jött ide? Megtapogatja zsebében a fegyvert. Nem ezért jött ide. Már nem akar lövöldözni. Itt jól érzi magát. Hagyják itt egy ideig. Szívesen ülne...

— Egyedül megyek, Ondřej! — mondja Marie Roznerová, és félve néz Benediktre, aki még mindig a szoba közepén áll. Görnyedten áll, fekete kabátjának gallérja felhajtva, fején sapka, és meredten néz egy pontra az asztal alatt.

— Elkísérlek legalább a pallóig — mondja Ondřej. Aztán mintha rászánná magát valamire, fogja a széket és ráripakodik Benediktre:

— Ne állj, mint a faszent. Ülj le. Mindjárt visszajövök.

Vigyázva vezeti Mariét végig a csúszós udvaron a pallóig.

— Mit akar? Különösen viselkedik... — szól Marie.

— Nem tudom! — feleli Ondřej. Óvatosan átmennek a pallón.

— Nem akart beszélni előttem. Menj vissza. Talán boldogtalan...

— Boldogtalan! — robban ki a szó Ondřejből, s szokása szerint máris üttetné a mennykővel Benediktet. Elszámlálná piszkos cselekedeteit, apró árulásait. De torkán akad a szó. Ki tudja, miért, eszébe jut Ossendorf levele, amelyet zsebébe dugott, s azonnal eszébe jut Tonka is. Megáll és átöleli Mariét. A lány megsimogatja arcát. Azt suttogja:

— Menj már!

Lassan, töprengve megy visszafelé. Néha úgy érzi, hogy Benedikt gyűlöli őt. A kettejük torzsalkodása tulajdonképpen mindjárt Ondřej hazatérése után kezdődött. Akkoriban valami Krejza és csürhéje uralkodott a városban, néhány ember szegődött hozzá, köztük

Benedikt is. Vagyonokat koboztak el, értelmetlen hirdetményekkel terrorizálták a várost, és „igazságot szolgáltattak". Ennek véget kellett vetni. Fafek, Kobliha, Celestýn, Pazdera, Holeček — Ondřej már nem emlékszik, ki mindenki volt még velük — benyomult a városházára. Krejza éppen a Špatenka hentes feleségét „hallgatta ki". Mielőtt még géppisztolyához nyúlhatott volna, már hárman fogták. Ondřej és Celestýn a másik cinkos nyomába eredt. Annak ideje volt meghúzni a ravaszt. Celestýn kezébe kapta a golyót, könyökénél amputálni kellett, azóta nem dolgozhat a gépeknél. Aztán kiderült, hogy Krejza az utóbbi időben ugyan partizánkodott, de előzőleg zupás volt, olyan altiszt, aki megszokta, hogy gyötörje az embereket, és nem bírt meglenni nélküle. Lecsukták. Benedikt akkor még ott a városházán kapott egypárat Ondřejtől, éjszakára a Fekete utcai dutyiba zárták. Reggel szabadon eresztették.

„Azt hittem, így kell lennie. Hogy ez az igazságtevés!" — védekezett. Később be akart lépni a pártba. Nem vették fel. Ondřej ellenezte, Pazdera szót emelt mellette. Lehet, hogy hiba volt. Elkergették maguktól. Aztán a patikus és Minařík pékmester horgára akadt.

„*Benedikt munkás helyesen döntött:* — írta az »Úsvit« — *A munkások ott hagyják a kommunisták sorait, és belépnek a nemzeti szocialista pártba. Hol az igazság?*"

„Elvtárs urak — kiabált ma reggel a gyűlésen Benedikt. — Mondhatom, így messzire juttok!"

Benedikt még mindig mozdulatlanul ül a széken. Kabátját nem vetette le, csak sapkáját tette az asztalra.

— Dobd le a kabátodat. Meleg van itt — szól rá Ondřej. — Hát ki vele, mit akarsz!

Leül vele szemben, és tölt neki egy keveset a kihűlt grogból.

— Ez igen! — mondja Benedikt. — Ti hát együtt picsipacsiztok. Ehhez kell nektek két lakás, mi?

— Azért jöttél, hogy ezt megmondd nekem? — néz rá Ondřej. — Ki vele, mit akarsz!

Lehet, hogy Benedikt valami mást akart mondani. Lehet, hogy egészen másképp akarta mondani. Nem tud beszélni az emberekkel. Úgy érzi magát, mint az olyan ember, aki már csapásra emelte kezét, de hátulról valaki elkapta. Mit is mondjon? Kezdjen bőgni, hogy valami elkergette hazulról, és maga sem tudja, micsoda? Hogy olyan, akár a kivert kutya, és szeretne emberi szót hallani?

— Itt van a Průcháné — nyögi ki.

— Marie már elmondta. Azért jött hozzám ... — hazudja Ondřej.

— Itt van az ügyvédje is, aki Hodura pörében tanúskodott.

Ondřej bólint.

Hát mi lesz? Mindent tud. Tulajdonképpen miért mászott ide? Eredetileg valami másról akart beszélni. Inkább saját magáról, Benediktről, nem pedig a Průcháné-ról. A gyárról sem. A gyár kőből van. De Benedikt nincs kőből.

Felállt:

— Azt gondoltam, tudnod kell róla. Neked mint elnöknek tudnod kell róla.

Ondřejnak egy pillanatra sikerül elkapnia Benedikt tekintetét.

Szeme tébolyult, meghajszolt, fájdalmas. Mintha rimánkodna valamiért.

— Megállj — szánja el magát hirtelen Ondřej. Benedikt visszaül a székre.

— És most mondd meg, tulajdonképpen mit akarsz! — folytatja Ondřej. — Miért jöttél!

Hisz ez parancsolgat neki! Benedikt máskor talán dühbe gurulna, de most inkább hálát érez, amiért itt maradhat a melegben. Mit akar? Ki akar jutni a magányosságból, didergető odújából, emberek közé akar jutni, melegre. Csak megmondhatná! Megmondaná Machartnak, ha tudná. Mindent elmondana neki. Tonkáról is. Hogy belebolondul. Hogy meg akarta ölni őt, hogy meg akarta ölni saját magát, Tonkát, hogy mindenkit halomra akart lőni.

— Dühös voltam — nyögi ki, és gyorsan iszik a grogból.

— Énrám, mi? — mondja Ondřej.

A másik előbb szótlanul bólint, meredten néz valamit az asztal alatt, csak pár pillanat múlva szól.

— Terád, magamra, mindenkire. Mindenre. Mindenki csak pofázik rám. A Benedikt csak rongy, a Benedikttel akárki kitörülheti... A Benedikt vörös hajú, neki semmi sem kell, neki minden jó. Még az a koszos lyuk is, ahonnan ki nem mászott, amióta él.

Mázsás súllyal hullanak ki belőle a szavak, olyan erővel, mintha öklendezne. Egészen belegörnyed, hangja meg-megbicsaklik, kezével a térdét csapkodja, mintha ezzel segítene magán.

— Mi van veled, Josef! — kiáltja elszörnyedve Ondřej, és hozzáhajol, arcába akar nézni.

— Amióta élek? — tör ki Benedikt, és nevetségesen szipog, akár egy kisgyerek. — Előbb az apám meg az anyám, mert vörös volt a hajam és semmi hasznomat sem vehették. Nem voltam jó senkinek és semmire! Hogy úgy élek, mint a kutya, azt bezzeg nem láttátok. Hogy sóvárgok egy falat kenyérre, egy jó szóra...

— Azért is mentél hozzájuk. Egy jó szóért — mondja Ondřej keményebben, mint akarná.

— Hát igen! — bólint keserűen Benedikt. — Nektek nem kellettem. Hát hozzájuk mentem. Nekem már kisgyerek koromban koldulnom kellett. Azt gondoltam, most már nem fogok koldulni. Pedig néha könnyebb egy falat kenyeret koldulni, mint jó szót!

Elhallgat, iszik, liheg, egyik kezét kabátja zsebébe dugja.

— Hát mit képzelsz! — mondja hevesen Ondřej. — Bennünket se kényeztetett senki. Ingyen semmit sem kapsz... mindenért...

— Semmit sem akarok ingyen! — tör ki Benedikt. — Azt akarom, hogy az emberek meg ne lopjanak.

— Ki lop meg téged? — kiáltja Ondřej.

Hirtelen rádöbben, hogy mindeddig tulajdonképpen csak akkor vette tudomásul Benediktet, amikor ez rá-

kényszerítette. Amikor ostobaságokat mondott a gyűléseken, amikor elvből tiltakozott minden ellen, amit Ondřej vagy Pazdera javasolt. Kikényszerítette, hogy tudomásul vegyék. Egyébként a mindennapi életben, a hajszában eszébe sem jutott, közömbös volt számára. Pedig együtt jártak iskolába. Mintha nem is lett volna igaz. Benedikt mindig félrehúzódott, mintha kiközösítették volna a gyerekek társaságából. Az ördögbe is! Hogyan nőhetett volna egyenesre?

— Mindenki! Te is, Machart! — ordítja Benedikt. Meredten és mozdulatlanul ül a széken.

— Mitől fosztottalak meg? — Ondřej nem érti. — Mondd...

— Lecsukattál. Úgy néznek rám, mintha nem volna becsületem! Elvetted tőlem... — Elhallgat, mintha nem merné kimondani.

— Mit? Hadd hallom! Mit?

Alig mondta ki a kérdést, máris tudja a választ. Sejtelme sincs, hogyan és miért jutott eszébe. De e pillanatban emlékezett, hogy egyszer találkozott Benedikttel, amikor kijött Tonkától. Egyszer csak ott állt előtte, ellépett a faltól, lehet, hogy várt rá, bizonyosan így volt — de akkor ügyet sem vetett rá. Azt hitte — azt akarta hinni —, hogy véletlen. Kellemetlen volt neki a dolog, dühös volt Benediktre, de semmi több. Benedikt vállán lógott a nagy bőrtáska, amelyet magával cipel, ha fusimunkák után jár a városban. Bizonyosan megjavította valahol a vízvezetéket, gondolta. De most tudja, hogy rá várt. Őrá, Ondřejra.

Jó ideig hallgatnak. Ondřej fel-alá jár a szobában, Benedikt mozdulatlanul ül a széken. Olyan, mintha elaludt volna.

— Az ember néha nem tehet mást, Josef — szólal meg Ondřej. — Amikor hazaérkeztem a lágerből, nekem is... — elharapja a szót, és kis idő múlva folytatja: — Egyszóval nekem is kellett valami fehérnép. Akit akartam, nem kaptam meg. Hát így volt!

— A Rozner-lányt! — mondja Benedikt.

— Igen! — feleli Ondřej, és megadó mozdulattal

leül. — Most hát tudod. Ne gondold, hogy bármit is szándékosan ellenedre teszek. Nekem nem kell a Tonka. Az ember úgy kerül bele az efféle dolgokba, hogy maga sem tudja, hogyan történt. Ellened sincs semmi kifogásom. Csak az, hogy egy követ fújsz a patikussal és Minaříkkal.

— Még hogy nekem közöm volna hozzájuk! — bődül el Benedikt.

— Éppen hogy nincs közöd. Akkor meg miért szolgálod őket...

— Hát hogy a magad szemével lásd! — mondja Benedikt, és kabátja belső zsebébe nyúl. Egy fekete bőrtárcát húz elő, kis ideig keresgél benne. — Hogy lásd! — ismétli. A nemzeti szocialista párt igazolványát tartja kezében. — Hogy mindnyájan lássátok! — Öszszetépi és az asztalra dobja.

— Ezt ne előttem tedd. Őelőttük...

Benediktre pillant. Látja, egész testében remeg.

— Mi van veled? — kérdi meglepetten.

— Ugyan, semmi. Hideg van...

— Ember, hisz itt olyan a hőség, mint a kemencében. Neked lázad van!

— Az van! — bólint Benedikt. — Megyek már. De félek!

— Mitől?

— Lehet, hogy ma meg akartalak ölni téged, Machart. Lehet. Téged, magamat és őt is. Lehet. Nem tudom. Nem bírtam ki ott. Én már ott nem bírom ki. Beleőrülök. Valamit teszek...

— Lázad van — mondja Ondřej, közelebb lép hozzá, és megtapogatja homlokát. Benedikt egész testét rázza a hideg. Hiába igyekszik, nem titkolhatja, nem képes erőt venni magán.

— Nem mész sehová. Itt maradsz és lefekszel! — határozza el magát Ondřej.

— Én téged meg akartalak ölni, Machart — ismétli fogvacogva Benedikt. — Lehet, hogy csak magammal akartam végezni. Itt van, nesze. Vedd el, dugd el, dobd el. Félek tőle! — Az asztalra dobja a revolvert.

— Megőrültél, Josef! — kiáltja megdöbbenve Ondřej.

— Igen! — bólint Benedikt, kezébe temeti arcát, és kitör belőle a rég visszafojtott sírás. Hosszú, kiaszott testét rázza a zokogás és a láz. — Tedd el! — nyögi. — Tedd el!

Ondřej fogja a pisztolyt, kinyitja a szekrényt, beleteszi a fegyvert.

— Megágyazok neked a díványon!

A szekrény aljáról kiveszi a lepedőt, a vánkosokat, egy takarót. Aztán bezárja a szekrényt, és a kulcsot zsebre teszi. Megveti az ágyat Benediktnek.

— Vetkőzz le, és feküdj le! — mondja.

Benedikt nem ellenkezik. Miközben levetkőzik, Ondřej még szenet rak a tűzre. Amikor Benedikt lefekszik és nyakig betakaródzik, megint erőt vesz rajta a sírás. Röstelli az elérzékenyülését és a gyöngeségét. Hóna alá dugja a hőmérőt, és beveszi a port, amelyet Ondřej ad neki. Harminckilenc nyolc. Nemsokára Ondřej is lefekszik, s amikor vaságyán lehajtja fejét a párnára, úgy érzi, hogy Marie hajának illatát szívja magába. Gyöngédség és sajnálkozás szorongatja a torkát. Kinyújtja kezét a kapcsoló felé, eloltja a lámpát. Egyedül akar maradni gondolataival.

— Amikor kisfiú voltam — hallja Benedikt szavát —, a lenszárítóban laktunk. Hisz te is tudod. Aztán azt mondták, hogy valami szövetkezetet építenek a helyén, el kell költöznünk. De hová! Apa addig halogatta, amíg hivatalos írás jött róla. Volt egy kecskénk. Olyan fehér, barnafoltos. Apa az udvaron kis bódét épített neki ládadeszkából meg ócska lecekből, hogy ne verje az eső. Télen velünk lakott a szobában. Egy napon eljött a Červený őrmester egypár emberrel, és kihordták a holminkat a ház elé. A kecskét meg lefoglalták hivatalos költségek fejében. Az őrmester maga húzta ki bódéjából, de a kecske nem akart kimenni, az emberek ütötték, verték, a kecske mekegett, mama jajgatott, siránkozott, és az Úristent hívta segítségül. „Istent ne hívd — mondta apa. — Úgy sincs isten. Ha volna, nem lehetne rosszabb az állatnál, nem nézhetné

tétlenül ezt az igazságtalanságot." Ott álltam az apám mellett, és ő egyszerre csak megsimogatta a fejemet. Először simogatott meg és utoljára is. Azután soha többé meg nem simogatott...

Szavát elnyomta a köhögés.

— Aludj, Josef! — mondja Ondřej, és Ossendorf levelére gondol, amely még mindig ott van a kabátja zsebében.

NEGYEDIK FEJEZET

1

Azon a reggelen Ludvík úgy ébredt, hogy ellenszenvet és undort érzett önmaga és mindenki iránt. Megesik az ilyesmi, ha az ember sokat ivott. Nyitott szemmel még egy ideig fekve maradt, és jó elhatározásokat forgatott fejében. Mint már annyiszor! Lassankint megvilágosodott és elrendeződött benne mindaz, amit tegnap átélt: Vaněk, Hevrle, Janeček, Vladimír, Olga, Lucie Maredová. Amikor éjjel három óra után hazafelé tartott, a ház előtt egy hozzá hasonlóan tökrészeg ember állította meg, és nehezen forgó nyelvvel megkérdezte:

„Mi a jelszód, burzsoázia vagy proletariátus? Pro-le-ta-ri-á-tus!" — szótagolta, s igyekezett hibátlanul kimondani.

„Éljen a proletariátus" — vágta rá Ludvík.

„Azért! Máskülönben szétvertem volna a pofádat" — bólintott az ismeretlen, és egy nótát dúdolgatva, elégedetten eltámolygott.

Ludvík most úgy érzi, hogy ez a találkozás a részeg emberrel jelképes volt és mély értelmű. Alapjában véve talán valóban ilyen egyszerű a dolog. Talán a demokráciáról, a szocializmusról, a szabadságról és a módszerekről szóló, mélyen szántó elmefuttatások végeredményben ebben az egyetlen kérdésben foglalhatók össze. És ha válaszolsz rá, talán meg is oldottál mindent.

Újonnan ébredt kedvvel és bátorsággal eltelve kelt fel, elszántan, hogy megszabadul attól az undorító üledéktől, amely nemcsak testét, nyelvét lepte el, hanem a lelkét is. Sokáig mosdott, felváltva öntötte magára a meleg és a hideg vizet, hogy új életre ébredjen, ame-

lyet a mai naptól fogva elszántan élni akar. Közben arra is gondolt, hogy nem először jut ilyen elhatározásra. Ugyanígy fogadkozott mindig, valahányszor meddő mulatozással és még meddőbb, haszontalan szócsépléssel töltötte az éjszakát. De ezen a reggelen igazibbnak érezte elhatározását, mint máskor. Mindenekelőtt megígérte önmagának, hogy rendszeresen folytatja majd azt a munkát, amelyet tulajdonképpen már két éve megkezdett. Amit meg akart írni, nem volt sem novella, sem regény, inkább elmélkedés az emberekről, akikkel két évig együtt élt Katharinabergben. Feltette magában, hogy naponta legalább két oldalt ír, s kiszámította, hogy ily módon április végéig elkészülhet a munkával.

Lucie Maredovával folytatott éjszakai beszélgetésének is kétségtelenül része volt abban, hogy mai elhatározását erősebbnek érezte a régieknél. Éjjel úgy találta, s ebben az éjszakánál bölcsebb reggel is megerősítette, hogy olyan emberre akadt, amilyenre szüksége van. Megdöbbentette a lány józansága, tárgyilagossága — olyan szót használt, amely pontosan kifejezni látszott, amit a leányban érzett —, *anyagisága*. Igen, gyönyörű anyagot érzett lényében. Amikor összehasonlította Olgával, Olga kényeskedésével és álszemérmességével, arra kellett gondolnia, hogy egy darab igazi és hamisítatlan életre bukkant. Egyszóval, az éjszaka valami rendkívül kellemessel találkozott, s a szó szoros értelmében örömmel töltötte el az a tudat, hogy este újból látja Luciét. Eszébe jutott most az a beszélgetés is, amelyet a lány folytatott vele Vladimírral lezajlott jelenete után.

Olga heverőjén ültek, szorosan egymás mellett, Lucie körülnézett a szobában, s úgy mondta, hogy csak Ludvík hallhassa:

„Ezekkel az ember valahova zuhan — mutatott Vladimírra, aki megint a karosszékbe süllyedve ült és aludt, vagy legalábbis azt mímelte, hogy alszik. — Kösse össze sorsát az övékével, és nem menekül meg. — Aztán, mintha akaratának utolsó morzsáit szedné

össze, keményen hozzátette: — Nekem pedig meg kell menekülnöm ..."

Bár e pillanatban nagyon is jól megértette a lány érzéseit, mégis bizonytalanul válaszolt, főként azért, mert minél többet akart megtudni tőle és róla:

„Megmenekülni! Mitől és miért?"

Mikor később elgondolkozott minderről, arra a következtetésre jutott, hogy az Olgánál összeverődött emberek, s nemcsak ők, hanem a gondolkodó emberek többsége már aznap tudta, hogy a következő napokban vagy órákban valaminek történnie kell. Nehéz volt elképzelni, *mi* történik majd, és főként *hogyan* történik, és milyen mértékben kényszeríti majd az embereket, hogy megváltoztassák eddigi életmódjukat, nehéz volt elképzelni azt is, hogy az elkövetkező események hogyan hatnak majd az emberek létfeltételeire, mennyire avatkoznak majd bele sorsukba. De mindenkiben élt valami sejtelem, hogy így, ahogyan van, nem tarthat tovább, hogy mélyre ható és döntő változás, fordulat következik, amikor a kérdések megint egyértelműen hangzanak el, s nem lehet megfoghatatlan, kitérő válaszokat adni rájuk.

„A munkámért — mondta Lucie habozás nélkül. — És ezektől itt!" Fejével olyan mozdulatot tett, hogy elképzelni sem lehetett volna ennél ékesszólóbb gesztust. Felölelt mindenkit, aki csak a szobában volt. Ludvík egyszeriben más szemmel, a lány szemével látta az itt összeverődött embereket. Valami kevés igazság volt Vladimír komédiájában. Mindnyájan színleltek valamit. E pillanatban nyugalmat, elégedettséget és jókedvet. Olga Jeřábekkal beszélgetett, és azt mímelte, hogy jól mulat, Jeřábek udvariasságot színlelt, Kajda és Lina hitvestársi egyetértést, és mind együttvéve barátságot. Hirtelen mindezt kopottnak és fáradtnak, százszor eljátszottnak és agyonismételtnek látta. Hirtelen fásultságot érzett, és csak Lucie ingerlő közelsége tartotta vissza attól, hogy nyomban el ne szökjék. Akaratot, biztonságot érzett belőle, úgy találta, hogy ez az asszony valóban kiszabadíthatja saját gondolatainak,

gátlásainak fogságából és főként Olga bűvköréből. Hogy visszaadhatja nyugalmát, lelke és teste egyszerű nyugalmát, azt kívánta, hogy ajándékozza meg csendes és mértéktartó odaadással vagy — e pillanatban önmagának sem merte kimondani — szerelemmel. Már az éjjel nyugalmas napokra vágyott, amelyeket állandó munka tölt be, izgatószerektől mentes estékre, amelyeket egy hozzá közelálló emberrel tölthet el. Ezt a közelálló embert Luciéban vélte megtalálni.

„Akkor hát miért jár ide? — kérdezte halkan. — Úgy tudom, nem először van itt."

A lány bólintott, úgy látszott, gondolkozik.

„Talán kíváncsiságból. Szörnyen kíváncsi vagyok. De a fő okot egyelőre nem mondhatom meg magának. Kissé bonyolult dolog. Talán majd máskor. Egyébként *ez is* élet. Én pedig színésznő vagyok. Tudom!"

Irigyelte érte. Főként azért a határozott szóért: „Tudom!" Mindig kicsinek és szánalmasnak érezte magát az olyan ember előtt, aki *tud* valamit. De még az előtt is, akiről tudta, csak színleli, hogy *tud*. De Lucie nem színlelt, magától értetődő természetességgel beszélt. Ludvík az utóbbi két év alatt belelovalta magát egy gondolatba: azért van itt, hogy valami nagyot vigyen véghez, hogy valamiféle küldetése van, bár maga sem tudta, milyen. Mintha valami állandóan készülne benne a cselekvésre, mintha csak az alkalomra várna, hogy hangosan szólhasson. Ezért hanyagolta el szerkesztőségi munkáját is, ahogy mondani szokás, csak bal kézről végezte, minden cikkét azzal a tudattal írta, hogy ez *még* nem az igazi. Az a perc, amikor majd megírja azt az igazán nagyot, amikor majd beszélni kezd, az a perc még majd csak jönni fog! Egyszóval, elhanyagolta az apróságokat, tulajdonképpen semmit sem végzett rendesen, és nagy tettekre nem telt erejéből, még rendszeres munkára sem, sőt arra sem, hogy felkészüljön a nagy tettre. Hányszor ült le ez alatt az idő alatt az asztalhoz, biztatva önmagát: most már elég! Mától fogva más életet folytatok. Alig ült le, a következő pillanatban már rájött, hogy nem tudja, mit

akar, hogy üres a feje, és nem ösztönzi semmi más, csak az a vágy, hogy meggyőzze önmagát: van még egy kevés akarata. Aztán vesztett. Menekült hazulról, és társaságot, szórakozást keresett, gyakran válogatás nélkül. Megelégedett akármivel és akárkivel. Így élt azóta, hogy Katharinabergből visszatért, mind a mai napig. De ma vége. Találkozott egy emberrel... Lucie nem több huszonöt évesnél. Egyszóval, fiatal, és azt mondja: „Színésznő vagyok. Tudom!" Hát Ludvík micsoda? Nem tudja! Faltól falhoz tántorog, belekapaszkodik mindenbe, és mindent elenged. Azzal vigasztalódik, hogy nincs egyedül. Hogy sok ilyen ember van, aki semmit sem tanult, színleli, hogy mindenhez ért, s a valóságban semmihez sem ért, kétségbeejtő dilettánsok ezek, akik értelmiségieket játszanak. Érezte, hogy Lucie közelében elfelejtheti Olgát, legalább egy kis időre elfelejtheti. Tegnap este találkozót kért Luciétól. A leány beleegyezett. Ma este, előadás után várja meg a színháznál.

Mindenképpen rendbe kell hoznia az életét. Az a tudat, hogy ma este találkozik Luciéval, erőt adott neki. Sorra vette, milyen előfeltételei vannak ahhoz, hogy már mától fogva új életet kezdjen. Megszámlálta pénzét. A hónap végéig háromezer koronája maradt. Ennyi — persze rendes életmód mellett — elég is.

A pénz különben is fájó pontja. Sokat szeretne belőle, és sok is kell neki. Olgának megjátssza, talán kénytelen is megjátszani, hogy a pénz nem okoz neki gondot. Ha nem így volna, Olgát untatná vele. Olga föltételezi, hogy Ludvík is megengedheti magának mindazt, amit ő.

Jókedvét ezen a napon csak az zavarta meg, amit este véletlenül tudott meg Olgától. Hogy mindent, amije van, állását, aránylag tisztességes jövedelmét és azt is, hogy végeredményben — kissé elfogódottan gondolt erre — mint újságíró jelent valamit, mindezt kegyelemből, közönséges protekcióból, Fišar jóvoltából élvezi. S hogy Fišar nem azért emelt szót mellette Hevrlénél, mert Ludvík tehetséges újságíró, hanem csakis Olgára való tekintettel, mindössze azért, mert

Fišar és Marta Ludvíkot — mondjuk így — Olga legjobb barátjának tekinti. Ez vérig sértette, és minden haragja, indulata e pillanatban Hevrle ellen fordult, a főszerkesztőt játszó, tehetségtelen pojáca és komédiás ellen. Tehetetlen düh. Szükségét érezte, hogy valamiképpen megsértse és bosszút álljon rajta. Ha nincs Fišar, Hevrle már régen kirúgta volna. Nem lesz tehát Fišar. Hevrlének legyen teljesen szabad keze, megszabadítja őt minden kímélettől és kötelezettségtől. Csak Janeba marad. Tessék parancsolni, főszerkesztő úr.

Felöltözködött és elindult a szerkesztőségbe. Délre járt az idő, úgy döntött, hogy ebéd helyett egy pár virslit eszik az automata-büfében. Megivott egy pohár sört. Takarékoskodni fog. Még le sem ült a szerkesztőségben, máris hívta Píchová kisasszony a központból, hogy Hevrle beszélni akar vele. Már kétszer is kereste.

2

Nyirkos, hideg, penészes reggel volt. A nappali világosságban még szembeszökőbb volt Vraspír apartmanjának kopottsága: az elnyűtt, rongyos kárpitok, a színüket vesztett, sánta szekrények, a karosszékek szakadozott huzata, a papirospálma levelein meggyűlt por, a megfeketedett és évek óta tisztítatlan parkett. Marta ott aludt mellette az ágyon. Hajára kendőt kötött, arca fénylett a vastag rétegben rákent éjjeli krémtől, kínlódva, nehezen lélegzett, és időnként fájdalmasan felsóhajtott. Fišart ez idegesítette, de még mindig jobb volt így, mintha Marta ébren volna és ő kénytelen volna végighallgatni sirámait. Nem mert megmozdulni, nehogy felébressze az asszonyt, nyakig magára húzva a dunnát mozdulatlanul feküdt, és a mennyezeten éktelenkedő, rozsdavörös szegélyű foltot nézte. A folt alakja óriási lófejre emlékeztetett, nyitott pofájából mintha legyező vagy furcsa, egzotikus virágcsokor nőtt volna ki.

Kellemetlen nap várt rá. Nem hitt az álmokban, ez

természetes. De az álom aligha más, mint tudattalan gondolataink és élményeink új alakot öltött megnyilvánulása. Azt is pontosan tudja, miből eredt mai álma.

Azt álmodta, hogy egymaga áll egy óriási kőtömbbel szemben, amely eltakarja a kilátást és a látóhatárt, s lassan és könyörtelenül csúszik lefelé, hogy rázuhanjon és agyonnyomja őt. Amikor felébredt, egész testében reszketett, és vadul vert a szíve. Azonnal eszébe jutott, mit mondott Pachner professzor, akivel kevéssel azelőtt beszélt, hogy elindult Křižanovba.

„A két legutóbbi háború és logikus következményük, a bolsevizmus, nem más, mint az anyag lázadása a szellem ellen."

Már este eszébe jutott ez a mondat, amikor azt a piszkos körmű alakot nézte, aki tenyerével törülte le a félliteres korsó szélét, mielőtt ivott volna. Nézte, és még sohasem érezte oly meggyőzően a *másik* világ létezését. Pedig az olyan ember volt, aki az ő hívük, akit külön a figyelmébe ajánlottak. A valóságban mégis ellenség ült vele szemben az asztalnál, olyan ember, aki ösztönösen, lényegénél fogva ellensége az ő világának, bár talán maga sem tudja.

„Az osztályharc csak mítosz. A valóságban nem létezik — állítja Pachner. — A marxista teoretikusok megtesznek minden lehetőt, hogy bizonyítsák létezését. Minden jó nekik, ami az elképzeléseikbe illik."

Fišar azonban attól tart, hogy ez meg Pachner mítosza. A dolgokat különféleképpen lehet nevezni, ez magától értetődik. Fišar *másik világnak* hívja. Ez a másik világ létezik, ezt érzi, akármerre fordul. Túlságosan is létezik. Mérhetetlenül anyagi, konkrét, kézzelfogható világ ez, embereinek piszkos a körme, és ivás előtt tenyerükkel törlik meg a félliteres korsót. Olyan világ, amelyben nincs helye a bölcselkedő spekulációknak, az élet örömeinek, talán a lélegzésnek sem.

Ez a világ szemlátomást felébredt. Támad, előnyomul, tönkrezúz és elnyom mindent, ami útjában áll, akárcsak Fišar mai álmában az az irdatlan nagy kő.

„A szellem emberei elkényelmesedtek — hirdeti Pachner professzor. — Túlságosan megszokták, hogy az igazság önmagáért harcol, és ők maguk már nem katonái többé."

Ebben kétségtelenül van valami. Fišar mindenütt gyengülést, ernyedtséget érez, képtelenséget arra, hogy dacoljanak a másik világ támadásával. Sok ember, akivel az utóbbi időben érintkezik, hajlandó elhinni, hogy az ő világuk pusztulása, mondhatni, *sorsszerű,* és lemondanak a védekezésről a másik erővel szemben. Meggyőződésük, hogy a legmesszebbmenő reformok sem használnak. Bármit tesznek is, minden a kommunista malom könyörtelenül forgó kerekére hajtja a vizet. Az anyag elindult, és semmi sem állítja meg többé, talán a legjobb meglapulni, a zuhanó kő esetleg kikerül, esetleg megtartasz magadnak egy kis helyet, ahol lélegezhetsz. Szembeszegülni a kőbálvánnyal? Hiábavalóságok hiábavalósága, kétségbeesett Don Quijote-harc. Fišar tudja! Belseje legmélyén meggyőződése, hogy csak elnémítja, megcsalja önmagát, nem meri beismerni, hogy megint rossz kártyára tett. Már csak csodában bízik. Mindnyájan csak csodában bizakodnak. A maguk erejéből nem képesek tenni semmit sem.

Mire számíthatnak? Semmi esetre sem a Nyugat közvetlen beavatkozására. Csak gazdasági és politikai nyomásról lehet szó: amerikai fegyverszállításról területünkön keresztül a döntő pillanatban, a legvégső esetben, állítólag, hajlandók katonai egységeket összpontosítani a bajor határvidéken. Általában az a nézet, hogy ennyi elég lesz; a háborúban kimerült Szovjetunió nem vállalja a kockázatot, és lemond az erre a területre gyakorolt befolyásáról.

Csakhogy Fišar — legalábbis most, ebben a percben — ezt nem hiszi. Nem tudja, miért. Tegnap este még harcias hangulatban volt, Vraspírnak itt, ebben a szobában előadást tartott arról, hogy miért járják végüket a kommunisták. A harcias hangulatnak nyoma sem maradt. Nem szívesen esne áldozatul saját illúzióinak, a pillanatnyi sikereknek és annak a kis hiúságnak,

amely még megmaradt benne. A forradalom után inkább nyugodt jövőre kellett volna berendezkednie. Lehet, ha akkor minden úgy marad, ahogy volt, ha *csak* Marta marad, az apró-cseprő gondok a podbořanyival meg a hradecival, akkor talán beletörődne, talán semmit sem akarna már, talán nem vágyna semmire. De itt van Lucka. Mindenről lemond, csak róla nem. Lucka tartja életben, ez több mint szenvedély, ez élete értelme, büszkesége és szerencséjének forrása. Csak őérte akar megmaradni annak, ami, csak az ő kedvéért erőlteti az erőt és elszántságot, csak az ő kedvéért űzi el magától a lemondást és az öregséget — talán az ő kedvéért dacol mindazzal, aminek neve bölcsesség, kiegyensúlyozottság, megfontoltság. Egy ideig még dőre akar lenni. Egy ideig még fiatal akar maradni.

Váratlanul félelem fogja el. Úgy érzi itt magát, mint egy ketrecben. Csikarni kezd a hasa, vécére kell mennie. De ha felkel, Marta is felébred, és azt kell színlelnie, hogy minden rendben van, hogy nem fél, nem retteg semmitől. Pedig a legszívesebben ordítana: „Emberek, félek!" Az emberek megkérdeznék: „Mitől félsz?" Mitől fél? Nem tudja. Úgy érzi, hogy annak, amitől fél, nincs neve. Valami elvont félelem ez. Vagy beteg szíve okozza, rettegés az ürességtől, rettegés a rettegéstől, amely jönni fog és amelyet egyszer még át kell élnie. Rettegés attól, hogy a dolgok nem úgy fejlődnek, ahogy elképzelte.

Felkel. Óvatosan, hogy Martát föl ne ébressze. Lehet, hogy fölöslegesen óvatos, lehet, hogy Marta nem is alszik, csak fél kinyitni a szemét, csak színleli az alvást, hogy ne kelljen beszélnie vele. Mindnyájan színlelnek valamit! Penészes hideg! Sietve felöltözködik, hideg vízzel megmosakszik, borotválkozásra ebben a jégveremben gondolni sem lehet.

Később, míg a vendéglőben a rántottát ette, nagy mentegetőzve Vraspír jött az asztalához. Azt mondta, a konyhában Hodura mérnök, a Průcha-gyár egykori igazgatója vár Fišarra. Nem mert bejönni, Vraspírt küldte előre, nem tudja, kellemes lesz-e ez a találkozás

a doktor úrnak. Hát igen, az embernek manapság óvatosnak kell lennie. Vraspír azonban biztosíthatja a doktor urat, hogy ilyenkor senki sem jár a vendéglóbe. Legfeljebb valami sofőr téved be a söntésbe. De különben is behúzza a kisszalon bejáratánál a függönyt, és fia, mármint Jarouš, nem bocsát be ide senkit, erre mérget vehet a doktor úr.

Hodurát pöre óta nem látta, az negyvenöt őszén volt, akkor angazsálta magát az ügyben, néhány cikket írt, tulajdonképpen a *causa Hodura* volt az első alkalom, hogy visszatérjen a közéleti tevékenységhez. Élt az alkalommal. Sajnos! Valami mintha már akkor azt súgta volna neki, hogy ne tegye, maradjon a porcelángyűjteményénél és az ügyvédi gyakorlatánál. De egy véletlen döntött: tudomására jutott, hogy a kórházban szívszélhűdés következtében váratlanul meghalt Stachné. Igaz, a ház földszintjén még ott maradt Horákné, de Horákné inkább kellemetlen volt, mint félelmetes. A két asszony egy húron pendült, és Fišar letartóztatása az ő művük volt. Szabadonbocsátása után a miniszter célzást is tett arra, hogy azzal vádolták, a németek besúgója volt. Állítólag ő okozta Stach építész halálát. A bizonyítékok és az egész anyag nem voltak meggyőzők, közönséges rágalom volt minden — mint már első pillantásra látszott —, s a miniszter hozzátette, ezekben a napokban annyi ilyen rágalmazás fordult elő, hogy a nemzet felét le kellett volna csukatni. Nagyot nevetek rajta akkor! Ennek ellenére Fišar megkönnyebbült, amikor Stachné haláláról értesült. A megszabadulásnak és megkönnyebbülésnek ugyanaz az érzése fogta el, mint amikor kijött a börtönből. Talán ezúttal még erősebben is, mert arra gondolt, hogy eddig a percig állandó fenyegetettségben és bizonytalanságban élt. Kevéssel utána a sajtóban nyíltan fellépett Hodura védelmében. Nem is Hodura volt fontos, Hodura csak ürügyül szolgált, hogy Fišar cikkeivel bekapcsolódjék a bíróság függetlenségéért folyó harcba, meg akarta akadályozni, hogy az utca befolyásolja a bírósági tárgyalásokat, hogy a tárgyalótermek a politikai propaganda és demagógia

szószékeivé váljanak. Nos, az ítélethozatal után szerencsére senki sem vetett ügyet rá, hogy Hodurával kapcsolatban Fišar is megégette az ujját. A sok apró ügy egyike volt, s Hodura esete mindennapos dolognak számított. Egyébként Hodura — természetesen értelmes ember, szakember, amilyen ma kevés van, s ha egy kis szerencséje volna, ma már kalászban állna a vetése. Fišar végeredményben nem azért van itt, hogy erkölcsileg pálcát törjön fölötte, a háború alatt sok minden megesett, s az embernek néha átkozottul kevés ideje volt ahhoz, hogy helyesen dönthessen. Különösen az olyan embereknek, akik felül voltak, vezető helyeken, a nácik szeme előtt, mint például Hodura. Persze, nem értelmes dolog tőle, hogy éppen most keresi fel őt, ebben a pillanatban és itt, Křižanovban. Kellemetlenség támadhat belőle, ha valaki együtt látja őket. Csakhogy...! Hodura kétségtelenül befolyásos, szinte mindenható embert lát Fišarban, aki kisegítheti őt a kátyúból. Egyelőre talán elég lesz egy százas, nemrég jött ki a fogházból, valószínűleg fillér nélkül áll. Meg kell értenie, hogy az adott helyzetben nem tehet érte többet. Türelmesnek kell lennie...

— Mit mondjak neki, doktor úr? — hallja Vraspír hangját.

Fišar bólint. Mi mást tehet.

— Hadd jöjjön — mondja.

3

Tomáš Hevrle akkoriban ötvennyolc éves volt. Kora, változatos élete és busás tapasztalatai ellenére újból és újból rabja lett illúzióinak, fenntartás nélkül tudott lelkesedni, és elhitt olyan dolgokat, amilyeneket az ő korában és az ő tapasztalataival rendelkező minden más ember egészséges hitetlenséggel és kellő józansággal fogadott volna. Volt benne valami Don Quijote-szerű, s az új kor lovagjának tartotta magát. Az igazság lovagjának, aki minden ízében bátor és becsületes, akit

hiába tett nehéz próbákra az élet, sohasem tér le az igaz útról, sohasem tesz semmit meggyőződése ellenére, sohasem enged megtörténni semmi rosszat, sohasem törekszik egyéni előnyökre mások megkárosítása árán, s bármikor kész életét áldozni — bármennyire elkoptatott is ez a frázis — a haza oltárán! Ilyennek látta saját magát. Ezekből az illúziókból merítette magabiztosságát, de azt a jogát is, hogy a legszigorúbban ítélje meg mások tetteit, és a legmagasabb követelményeket támassza irányukban. Nagyon könnyen elfelejtette, ha vétett saját elvei ellen, s még könnyebben megmagyarázta ezeket a vétségeket, megbocsátotta, megindokolta, visszájára fordította úgy, hogy a feketét tulajdonképpen fehérnek látta, a gyávaságot hősiességnek, a jellemtelenséget pedig szilárd és megalkuvást nem ismerő jellemnek.

Huszonhárom éves fiatalember volt, amikor bekerült a „Vídeňský Denník", a Bécsi Napló szerkesztőségébe, ott találkozott először Šebánekkal, együtt lappangták át az első világháborút mindenféle kaszárnyákban, valahogy mindig sikerült kibújniuk a menetszázadból. A viharos húszas év után Hevrle a „Právo Lidu" a Nép Joga szerkesztőségébe került, hamarosan a külpolitikai rovat vezetője lett, cikkei ragyogó távlatoktól és tékozló derűlátástól csillogtak, igaz, annál kevesebb volt bennük a tárgyilagos elemzés és a józan helyzetismeret.

Akkortájt nősült. Az ismert fezőr és tőzsdespekuláns Lustig lányát vette feleségül. Nem számításból tette, Ditával hivatalos párizsi útján ismerkedett meg, beleszeretett, s mielőtt tudta volna, tulajdonképpen ki is a lány apja, elhatározta, hogy elveszi Dität. Egyébként Lustignak akkor még korántsem volt akkora vagyona, mint a későbbi években, és Hevrle becsületessége vagy konoksága — mindig gondolt rá, hogy ő egy munkáslap rovatvezetője és a szociáldemokrata párt tagja — odáig ment, hogy szigorúan elválasztotta Dita vagyonát a magáétól, pontosabban, nem valami busás szerkesztői fizetésétől. Lustig Dejvicén egy villát ajándékozott

lányának, berendezte, Dität felruházta, egyszer karácsonyra autót ajándékozott neki, és havonta rendszeres apanázsban részesítette, amely sokszorosan felülmúlta Hevrle szerkesztői fizetését. Hevrle szerkesztőt mindez nem befolyásolta. Ellenkezőleg, ez a vagyon gyakran civakodásra adott okot, és felhőt borított egyébként boldog házasságuk egére.

„Kérlek — mondogatta feleségének —, nem tilthatom meg az apádnak, hogy megajándékozzon téged. Ez természetes. De szíveskedj tudomásul venni, hogy én ennek ellenére is szocialista maradok. Jaj, mit adnék érte, ha egyszerű emberekként élhetnénk! Kénytelen vagyok beismerni, hogy néha szívem mélyén undorodom ettől a vagyonhalmozástól és fényűzéstől. Sajnos, nem költözhetem el ebből a villából valami kis lakásba, ez nem lenne logikus, egy asztalnál kell étkeznem veled, és azt kell ennem, amit a személyzet főz, mert szeretlek téged és a családomat. De sohase várd tőlem, hogy akár jottányit is engedjek elveimből."

Odaadó felesége ilyesmit persze nem is kívánt, fikarcnyit se törődött Tomáš Hevrle elveivel, megelégedett azzal, hogy neki meg a gyerekének megvan mindenük, amit szemük-szájuk kíván, és nincsenek ráutalva férje szerkesztői fizetésére.

„A feleségem villájában lakom" — mondogatta Hevrle fanyar gúnnyal barátainak a szerkesztőségben, s olyan képet vágott hozzá, mintha gazdag apósa tudjisten mennyire terhére volna. Felesége villájában a manzárd szobában rendezte be saját dolgozószobáját, s csak a legközönségesebb és legszükségesebb holmikkal bútorozta be. Nem volt más benne, csak egy ócska, szúrágta szekrény, amelyre még diákéveiben tett szert, asztal, kis kézikönyvtár és vaságy. Mérhetetlenül jólesett neki, ha valamelyik látogató csodálkozni kezdett: „Istenem, milyen egyszerűen él ön." Ilyenkor azt válaszolta:

„Az ember sohase felejtse el, hogy milyen a szegények élete. Készüljön fel mindig a pénztelenségre, és ne engedje, hogy a vagyon korrumpálja."

A látogatókat kizárólag dolgozószobájában fogadta. Elbeszélgetett velük, s az alkalmas pillanatban megjegyezte:

„Feleségem is szeretné megismerni önt. Meghívott *bennünket*, menjünk át az ő birodalmába."

Tomáš Hevrle szobájának ajtaja előtt, néhány lépcsőfokkal lejjebb egészen más világ tárult a látogató elé, olyan világ, amely bővelkedett minden elképzelhető kényelemben és fényűzésben.

Tágas hall, üvegfala mögött jól gondozott kert, klubfotelek, drága festmények, heverők és perzsaszőnyegek, csendes léptű szobalány, Tomáš Hevrle jókedvű és gyönyörű neje, aki nagyszerű és tapintatos háziasszony és ügyes feleség, mások jelenlétében férjét is vendégnek tekinti lakásában. Házasságuk alatt ő is megtanulta színlelni, hogy itt minden az övé, odafenn, a szegényes szobácska pedig férje világa, s ezt úgy tudta közölni a vendégekkel, hogy érzett szavain, mennyi csodálattal és tisztelettel viseltetik hitvese iránt éppen elvhűsége miatt.

Ha Tomáš Hevrlének olyan látogatója volt, akiben megbízott, s ha egyébként is jó volt a hangulata, még tréfálkozni is tudott erről a témáról.

„Kísértésbe kerülök néha, hogy kijavítsam Marxot — mondogatta. — Tanítása szerint ebben a házban osztályharcnak kellene dúlnia. De éppen ellenkezőleg, a mi házunk azt bizonyítja, hogy a két osztály képviselői békében és nyugalomban élhetnek egymás mellett."

Az asszony nevetett, a látogató is nevetett. Hevrle ilyenkor rendszerint kezet csókolt nejének.

Hát igen, Hevrle tökéletes illúziókat ébresztett magában, és igazán hitte, hogy felesége és apósa vagyonától teljesen függetlenül él. A valóságban éppen fordítva volt. Hevrle tulajdonképpen nem törődött a családjával. Szerkesztői fizetése éppen hogy zsebpénznek volt elég, igényei megnőttek, anélkül, hogy ennek tudatára ébredt volna, s Dita, jól ismerve férje rögeszméjét, úgy tudta elrendezni a dolgokat, hogy Hevrle

gyakran észre sem vette, máskor meg nem akarta észrevenni, hogy apósa pénzéből él. Magától értetődő volt, hogy az asszony gondoskodott Hevrle ruháiról és fehérneműjéről, számon tartotta, mikor milyen új holmira van szüksége, hol és hogyan vásárolhat előnyösen, s az is teljesen magától értetődő volt, hogy fiuk egészsége érdekében a nyarat valahol délen töltötték a tenger partján, mindenki megértette, hogy Hevrle szerkesztőt felelősségteljes munkája mellett nem szabad terhelni olyan apró-cseprő gondokkal, mint amilyenek általában a családatyák vállát nyomják. A körülmények véletlen összejátszása folytán, nem pedig apósa pénzének jóvoltából megvolt minden előfeltétele annak, hogy Hevrle semmitől és senkitől sem zavarva, csakis és kizárólag munkájának szentelhesse magát, ne függjön munkaadóitól; a véletlen közrejátszása folytán, és nem apósa pénzének jóvoltából került be a befolyásos társaságba, az akkori hatalmasok közé, s az ott első kézből szerzett értesüléseket diszkréten és tapintatosan használta fel.

Igen, akkoriban mindenki ismerte Tomáš Hevrlét, a rettenthetetlen és lángoló szavú néptribúnt és újságírót, sajtónk egyik vezéregyéniségét.

A müncheni válság idején és utána, sőt eleinte még a megszállás után is beleélte magát abba az elképzelésbe, hogy ő hivatott megmenteni a nemzetet. Derűlátástól és vigasztaló szavaktól s egyben nagyszájú frázisoktól csöpögő, lelkendező cikkeket írt, s merész jóslatokba bocsátkozott, amelyek javarészt nem váltak be: Hitler jóllakott, nincs többé területi követelése, s a nekünk megmaradt területen el kell mélyítenünk, fokoznunk kell hazafias tevékenységünket, félre kell tenni minden önzést, kicsinyes civakodást, csak annak a gondolatnak éljünk, hogy ki kell tűnnünk a szellemi tusa porondján. Egyszóval: ha mindegyikünk kőszikla lészen... Ami történt, megtörtént. Nincs értelme felhánytorgatni a múltat, nincs értelme keresni a nemzeti katasztrófa okait, be kell ásni magunkat, és állóharcot kell folytatnunk nyelvünk, kultúránk és nemzetünk

megmentésére. A tollal már nem elégedett meg, bejárta az országot, szónokolt, előadásokat tartott, igyekezett meggyőzni az embereket. Március tizenötödike e forró népművelő munka közben lepte meg. A helyzet megváltozott, a jóslatok nem váltak be. Ami történt, megtörtént. Nincs értelme felhánytorgatni a múltat, nincs értelme firtatni az államelnök és a birodalmi kancellár döntésének okait. El kell mélyítenünk és fokoznunk kell hazafias tevékenységünket. A német nemzeti szocializmus eddig is tiszteletben tartotta és a jövőben is tiszteletben fogja tartani a csehek nemzeti érzéseit, megbecsüli évszázados kultúrájukat, tisztelettel viseltetik a kéz és a szellem munkásainak alkotásai iránt. Ezért munkára fel, munkára fel! A nagy Németországgal társulva végeredményben megszabadulunk gazdasági gondjainktól. Meg kell szoknunk, hogy ezentúl nem leszünk első hegedűsök a világpolitika zenekarában. Nagyon is kis nemzet vagyunk. Meg kell szabadulnunk az önzéstől, a kicsinyes civakodástól, s csak az a gondolat éltessen, hogy szellemi téren megörökítsük nevünket. Egyszóval: ha mindegyikünk kőszikla lészen...

Mindezt becsületesen gondolta, és hitt abban, amit mondott. Nehéz volna megmondani, hol állt volna meg és egyáltalában megállt volna-e valahol, ha tulajdonképpen maga Hitler meg nem menti azzal, hogy lecsukatja, és ezzel megakadályozza abban, hogy tovább locsogjon.

Akkoriban, kevéssel a megszállás előtt Hevrlét felkereste régi barátja, Šebánek. Igyekezett megértetni vele, hogy téved, hogy pusztulásába rohan, hogy magatartásával nem használ sem magának, még kevésbé a nemzetnek, hogy olyan idők jönnek, amikor a becsületes újságírónak el kell hallgatnia, ha pedig harcolni akar, más eszközökkel kell küzdenie, nem visszavonulással, nem azzal, hogy újból és újból beletörődik az újonnan adódó helyzetekbe, ahogy Hevrle teszi. Ez csak a fasizmus malmára hajtja a vizet, a fasizmus pedig disznóság, akár cseh, akár német, akár hottentotta.

Hevrle dühbe gurult. Ráordított Šebánekra: nem ő az áruló, hanem Šebánek, ha ebben az órában eldobja egyetlen fegyverét, a tollat! Ellenkezőleg, ki kell tartani és helyt kell állni, nem szabad átengedni a posztot a patkányoknak és Hitler hajcsárainak. Az igazi újságíró mindig megtalálja a módját, hogyan fejezze ki magát, hogy a nemzet megértse. Ezer mód van rá, hogy a nép szívéhez férkőzzünk. Ő, Hevrle, kitart vagy elbukik.

„Szerencsére, lecsukták, ki tudja, micsoda marhaságot vitt volna még végbe — mesélte később Šebánek. — Kevés híja volt, hogy fejest ugorjék a kollaborálásba."

Amikor a müncheni tárgyalások eredményét még nem is ismerték, apósa, Lustig már megtette az előkészületeket, hogy elköltözzék ebből a bizonytalan országból a tengeren túlra. Végső célja Amerika volt, de a háború kitöréséig Angliában akart maradni. Bár nem volt újságíró, Lustig, a minden hájjal megkent kereskedő teljesen reálisan, józanul látta a helyzetet, és vejétől eltérően nem táplált semmiféle illúziókat. Kevesebbet beszélt, és többet cselekedett. Kevéssel március tizenötödike előtt, amikor már mindent előkészített, megpróbálta rábeszélni lányát is, Hevrlét is, vándoroljanak ki vele együtt. Ragaszkodott lányához, ahogy az már zsidó családokban szokás, s kész volt érte minden áldozatra. Még arra is, hogy nyakába kösse ezt a vásári trombitát, ahogy a vejét nevezte.

„Kalapja mellé tűzheti az elméleteit a nemzetről. Én, az öreg Lustig mondom magának, hogy háború lesz, és legfőbb ideje meglépni innen. Elviszem magát is személypoggyászként vagy feladom »minta érték nélkül«" — csipkedte Hevrlét, aki ettől csak még konokabb lett, visszautasította apósa ajánlatát, és tovább fújta a maga nótáját. Münchennel minden megoldódott, Hitlernek nincsenek további területi követelései, fajüldözés pedig ebben az országban nem lesz, nincs itt termőtalaja, a szomszédos Németországban más a helyzet, ott az antiszemitizmus kedvező feltételekre talált, de

a cseh nép, ez a nagy kultúrájú és érett nemzet sohasem alacsonyodik le ilyen primitivizmusba.

Lustig unszolására csak abba egyezett bele, hogy nevére íratta mindazt a vagyont, amely addig Dita nevén szerepelt. Olyan képet vágott hozzá, mintha áldozatot hozna apósa kedvéért, s Lustig reményét vesztve elutazott. Néhány nappal később alighanem Hevrle is ellentmondás nélkül vele tartott volna, de akkor már késő volt. Egyetlen lehetőség maradt: az illegális szökés, nélkülözések és életveszély kockázatát vállalva átjutni a határon, ehhez pedig Hevrlének nem volt mersze. Felesége beleegyezésével formálisan elváltak, hogy megmentsék a vagyont. Dita azonban nem költözött ki a villából. Hivatalosan mint Hevrle albérlője szerepelt, aki a manzárd szobában lakik. Természetesen, nem mentettek meg semmit, ellenkezőleg, mindent elvesztettek, Hevrlét negyvenegyben letartóztatták, Buchenwaldba szállították, feleségét és gyerekét pedig az a sors fenyegette, hogy bekerülnek egy transzportba. Ditának egy ideig sikerült elkerülnie sorsát, de aztán már semmi sem segített, még a vesztegetés sem. Ekkor agyonlőtte a gyereket és aztán saját magát.

Negyvenöt után Hevrle azt képzelte, hogy az egész nemzet az ő visszatérésére vár. Kissé csalódott, hogy nem tartottak fenn számára olyan hivatalt, amely megfelelne érdemeinek és hősiességének. Mi mindent áldozott fel a hazáért! Elkeseredése volt egyik oka annak, hogy nem újította fel tagságát a szociáldemokrata pártban. A másik ok az volt, hogy akkoriban szentül hitte, és ezt nem titkolta, hogy ama viharos és nehéz években csakis ő és a kommunisták látták jól a jövendő fejleményeket. Komolyan arra gondolt, hogy megpróbál belépni a kommunista pártba, amikor kezébe került egy cikk, amely az egyik kommunista lapban jelent meg. A cikkben az ő neve is szerepelt, másokkal együtt burzsoá újságírónak és főként kapitulánsnak titulálták, aki München után, a második köztársaság idején békülékenységével a hazai fasizmus malmára hajtotta a vizet. Ezt súlyos sértésnek találta. Fájdalmas elkeseredés,

majd dac s végül: „Megálljatok, még megmutatom nektek, kicsoda Hevrle!" Még Buchenwaldból jól ismerte a nemzeti szocialista párt sok vezetőjét. Ennek a pártnak a tagja lett, és segítségével az állítólag független „Hlas Lidu" főszerkesztője.

Ezekben a februári napokban Hevrle úgy érezte, hogy elsősorban az ő jövőjéről döntenek. Lelke mélyén a „Hlas Lidu" főszerkesztői állását méltatlannak találta jelentőségéhez és képességeihez mérten. Ha megváltoznak a viszonyok, természetesen, nem marad meg a lapnál, fontosabb szerepkört szántak neki, például, a rádió átszervezését, amelyre abban a pillanatban sor kerül, mihelyt a köztársasági elnök kinevezi a szakemberekből összeállítandó új kormányt. Egy pillanatot sem szabad veszítenie, mondták. Készüljön fel, és tegyen meg minden szükséges intézkedést a lapnál. Javasoljon új főszerkesztőt, vagy nevezze ki egyelőre legalább a helyettesét. A második eshetőség mellett döntött. Ideiglenesen Čermákot bízta meg a helyettesítéssel, de hivatalosan még nem nevezett ki senkit. Igaz, Čermák megbízható, de nem eléggé intelligens, nincs érzéke a dolgokhoz és tapintatlan, inkább alkalmas mindenféle piszkos ügyek elintézésére, mint a lap eszmei vezetésére. Egymás után sorba vette az embereket. Šebánekot azonnal törölte a jelöltek névsorából. Cinikus ember, nincs benne szárnyalás és lendület, afféle újságíró-iparos, és ráadásul szociáldemokrata, annak is megbízhatatlan. Csak egy kis nyomás kell, és máris kommunista lesz belőle. Aztán itt van Janeba, lendületes, finom tollú ember, szellemes, és nincs híján a szükséges tapintatnak és megérzésnek sem, bár az utóbbi időben néhány kellemetlen cikkel lepte meg, amely szinte pontról pontra egyezett a kommunisták állásfoglalásával. Ajánlották is neki, hogy teremtsen rendet a szerkesztőségben, a közeli napokban ilyesminek nem szabad megismétlődnie, félre minden érzelgősséggel, s elsősorban a párton kívüli kommunistákra kell ügyelni. Veszélyesebbek még a párttagoknál is. Janeba, úgy látszik, közéjük tartozik.

Fišar doktor, aki véletlenül jelen volt ennél a beszélgetésnél, elnevette magát. Azt mondta, ismeri Janebát, ő ajánlotta Hevrle főszerkesztőnek, kezeskedik érte, s amit mondanak róla, enyhén szólva, túlzás. E pillanatban diplomatáknak kell lennünk, meg kell nyerni az embereket, és nem lehajigálni őket a fedélzetről. Janeba formálható ember, elég, ha értelmesen beszélnek vele, sőt, Fišar úgy véli, ő lenne a legalkalmasabb Hevrle helyettesítésére. Az embereket azzal nyerjük meg, hogy nagyobb felelősséget bízunk rájuk. A felelősség megnöveli az embereket, óvatosabbá teszi őket, úgyhogy nem mondják ki kereken, amit gondolnak. Hevrlének megtetszett a gondolat. Elhatározta, hogy beszélni fog Janebával.

*

Előfordul, hogy egy ember jelleme váratlanul nyilvánul meg, egy óvatlan pillanatban, s ekkor megvilágosodik és érthetővé válik mindaz, ami előzőleg megmagyarázhatatlan és zavaros volt. Ezen a napon Ludvík minden ellenszenve Hevrle személyére összpontosult. Szélhámos, gyáva törtető. Egyszeriben világosan látott mindent. Tegnap még kész volt védelmébe venni Hevrlét Vaněkkal és Šebánekkal szemben is, talán el tudta volna felejteni alávalóságát, amely olyan szembetűnően nyilvánult meg Janeček esetében, de az, amit tegnap este hallott Olgától és Vladimírtől, vérig sértette, megalázta, és fellázította minden érzését. Hevrle hívatja, valószínűleg azt akarja közölni vele, mentegetőzve és vállát veregetve, hogy elérkezett a pillanat, amikor, sajnos, nem számíthat rá tovább, a nemzetről, a demokráciáról és a szabadságról van szó, túlságosan nagy a tét, semhogy bármit is kockáztathasson. „Ön pedig, kollégám, kétféle álláspontot képvisel, vagy legalábbis nem egyértelműen nyilatkozik . . ." Elképzelte Hevrlét, ahogy mindezt elmondja, és felkészült a válaszra. Inkább lemondás volt benne, semmint nyugalom, amikor belépett a főszerkesztő szobájába.

— Hallottam, keresett — mondta az ajtóban.

Hevrle valamit írt. Baljával intett, s rá sem nézve Ludvíkra, kiáltott:

— Üljön le!

Kiáltott. Hevrle tudniillik nem beszélt normálisan. Csak kiáltozott, mégpedig a legkülönbözőbb formákban és árnyalatokban. Felkiáltott, kikiáltott, bekiáltott, lekiáltott, rákiáltott és közbekiáltott, tüzesen, barátságosan, ünnepélyesen, fenyegetőn, fáradtan, hivatalosan, örvendezve és szomorúan. Ezúttal kiáltása valahol a középúton állt a hivatalos és a barátságos között.

Letette a tollat és Ludvíkra pillantott.

— Itt a döntés perce, barátom. Elérkezett a tizenkettedik óra — kiáltotta ki kellő pátosszal, borongó, gondterhelt arccal.

Ludvíkot valami csiklandozta belül, hogy pimaszsággal zökkentse ki Hevrlét a megszokott kerékvágásból. Ünnepélyesen karórájára pillantott, úgy, hogy Hevrle is észrevegye, s komoly képpel, tárgyilagos hangon mondta, mintha valóban nem értené Hevrle frázisát:

— Igenis! Két perc múlva dél.

Különös örömöt érzett Hevrle zavara láttán. A főszerkesztő azonban nyilván úgy döntött, hogy lenyeli Ludvík szemtelenségét, és tréfának tekinti. Röviden, hűvösen nevetett.

— Örülök, hogy jókedvű. De most beszéljünk komolyan, barátom, komolyan — harsogta.

Felállt, néhányszor végigsétált a szobán, karját hátul összefonva és fejét lehajtva, mintha gondolatai fonalát keresné, amelyet Janeba ízetlen élce kettétépett.

Ludvík annyira igyekezett, hogy ki ne essen szerepéből és bele ne tévedjen Hevrle csapdájába, hogy jóformán meg sem hallotta, mint mond a másik. A szürke szekrényre nézett, amelyen porlepett mellszobor állt — igen, a főszerkesztő úr szobra. Haját mintha friss szél lobogtatná, állát harcosan felszegte, a szemöldöke akár a zászló, a homloka táblamagas.

Íme, a néptribún!

— Nem evickélhetünk többé a sekély vízben, s nem is lebeghetünk a vizek felett — kiáltotta Hevrle, és úgy forgatta a karját, akár a szélmalom. — Egyikünk sem szentlélek. Itt, ezen a földön dől el a következő órákban a mi sorsunk.

Egy pillanatra elhallgatott és Ludvíkra nézett. Az állta a tekintetét, s pár pillanat múltán Hevrle fordította félre a szemét, valahová a mennyezetre pislogott.

— Ismeri ezt a verset? — kérdezte.

Jobbját a szivarzsebére szorította, amelyből fehér zsebkendő kukucskált ki, s kellő pátosszal szavalni kezdett:

Az életnek részese légy,
lelked egy párt felé hajtsad,
és ha golyó száguld feléd,
szívedet tartsd elé pajzsnak...

— Nem ismerem. — Ludvík várta, mi lesz ebből.

— Ezt Gellner írta, barátom, ifjúkorunk költője. Anarchista! Mintha ma írta volna. Hallgassa csak!

S agyonhangsúlyozva külön minden szót, megismételte:

Az életnek részese légy,
lelked egy párt felé hajtsad...

— Remélem, nem a nemzeti szocialista pártra gondolt — mondta nevetve Ludvík.

Hevrle is nevetett, türelmesen és fennkölten.

— Ismer engem és tudja, felette állok minden kicsinyes viszálynak — mondta. — Lapunk helyzetét azonban a legközelebbi jövőben rendeznünk kell. Úgy látszik, máshol lesz rám szükség, és hosszabb töprengés után elhatároztam, hogy kellő intézkedéseket teszek — elhallgatott, végigsétált a szobán, mintha bátorságot gyűjtene vagy újból meghányná-vetné magában a dolgot.

„Most kirúg — gondolta Ludvík —, csak a módját keresi, hogyan adja elegánsan tudtomra."

— Úgy döntöttem, hogy önt nevezem ki helyettesemnek, és amennyiben beválik, később esetleg átveheti a lap vezetését...

Ludvík e pillanatban szentül hitte, hogy Hevrle tréfál. Hogy így áll bosszút Ludvík szemtelenségéért. Ez zavarba hozta, és nem tudta, mit válaszoljon, s közben rájött arra is, hogy ha nem válaszol idejében, nevetségessé válik.

Felállt, zajosan hátratolta székét, s odament Hevrle íróasztalához.

— Azt kívánja, hogy azonnal menjek, vagy mondjak fel határidőre, mint Janeček?

— Mit jelentsen ez? — kiáltott Hevrle. — Nem értem. Én felajánlom önnek...

— Tudtommal fel akart mondani — szakította félbe Ludvík.

— Honnan tudja?

— Nem fontos. Önnek az a véleménye rólam, hogy párton kívüli kommunista vagyok!

— Ez Fišar indiszkréciója! — csapta össze méltatlankodva kezét Hevrle.

Ludvík a vállát vonogatta.

— Üljön le, barátom — mutatott Hevrle a székre, amelyen Ludvík vonakodva végre helyet foglalt. — Beszéljünk értelmesen. Mindketten tudjuk, miről van szó...

— Én nem tudom! — állapította meg szárazon Ludvík.

Hevrle meglepetten felpillantott, és fürkészve nézte Ludvíkot. Nem szokta meg tőle az efféle viselkedést. Ludvík, hogy minél előbb megszabaduljon Hevrlétől, beszélgetéseik során rendszerint egyetértett minden javaslatával, és meghagyta a főszerkesztőt abban a hitében, hogy fenntartás nélkül elismeri tekintélyét. Egyébként sohasem esett szó köztük elvi kérdésekről. Hevrle láthatólag Ludvík hirtelen megváltozásának okait kutatta. Csak egy következtetésre juthatott: az ok az ő tegnapi fellépése Janeček ellen.

— Ön nem ért egyet tegnapi intézkedésemmel.

— Ez természetes. Egyetlen becsületes ember sem érthet vele egyet — mondta Ludvík, s önmagát is meglepte, hirtelen mennyire nyugodt. — Hiszem, hogy az egész csak ideiglenes...

— Végeredményben — mondta Hevrle és széttárta kezét — semmi kifogásom sem lesz ellene, ha majd a viszonyok visszatérnek a normális kerékvágásba, ha végigharcoltuk a harcot...

— Úgy gondolom — jegyezte meg Ludvík emeltebb hangon, hogy félbeszakítsa Hevrlét —, ez már nem az ön akaratától függ majd.

Hevrle felugrott, végigrohant a szobán, s égnek emelve kezét, nevetve kiáltotta:

— Ó, kishitűség! Ifjúság a te neved! És tapasztalatlanság! Nyilván még nem tudja, meddig fejlődtek az események. Ma kilenc miniszter távozik a kormányból.

Ludvík is felállt.

— Annyi baj legyen — mondta. — Jönnek helyettük mások, olyanok, akik megfelelnek a kommunistáknak...

— Maga ezt komolyan gondolja?! — kiáltotta elszörnyedve Hevrle. — Vagy talán kívánja is.

— Tőlem semmi sem függ. Ahogyan magától sem függ semmi. Nem fontos, hogy mit gondol, és az sem, hogy mit kíván. Különben is maga *semmit* sem gondol és nem tudja, hogy mit akar...

Hevrle már megint az íróasztalánál ült, lihegett és a szivarzsebéből kirántott fehér zsebkendővel törülgette a homlokát. Majd közelebb húzta a széket az asztalához, és úgy helyezkedett el benne, mint akinek hivatalos közlendője van.

Ludvík kinézett az ablakon, nagy pelyhekben hullt a hó a nyomda udvarára. Arra gondolt, hol fog ebédelni. Alighanem fölhívja Krammert.

— Tegye rendbe a dolgait, adjon át mindent Paloušeknak, és távozhat a szerkesztőségből.

4

Botra támaszkodva csoszogott be, kucsmáját az ajtó mellett álló fogasra akasztotta, de télikabátját nem vetette le. Megállt az asztalnál, amely mögött Fišar ült, és ügyetlen mozdulatot tett, mintha meghajolna. Fišarnak e pillanatban megesett rajta a szíve. Biztatón és barátságosan a székre mutatott. Egyike volt ez azoknak a kifejező és pontosan kimért kézmozdulatoknak, amelyekhez Fišar mesterin értett. Azt jelentette: részvéttel és megértéssel viseltetem ön iránt, de értse meg, veszélyes dolog ez, és az időm kevés. Beszéljen röviden és velősen.

— Nem tartom fel sokáig — mondta Hodura, a földre nézett és mindkét kezével a botjára támaszkodott. — Körülbelül egy hete engedtek ki. Hála az ügyvédemnek. Természetesen sok pénzbe került, de a fődolog, hogy sikerült. Azért jöttem ... — elhallgatott, s szemlátomást azon töprengett, hogyan folytassa.

Megöregedett és megrokkant, gondolta Fišar, miközben szemügyre vette. A külseje nem valami kellemes. Van benne valami bulldogszerű. Talán a nagy, kerek és tar feje teszi, a kidülledt szeme és a vastag, húsos ajka. A szája mintha állandóan tele volna nyállal. Arca azelőtt rózsás volt, most hamuszürke, s a mozdulatai fáradtak és nehézkesek. Fišar a zsebébe nyúl.

— Pénzre van szüksége ...?

Hodura védekezőn felemeli a kezét.

— Mi jut eszébe, doktor. Ezzel nem terhelném!

— Akkor hát mit óhajt? — kérdi csodálkozva Fišar.

— Higgye el, nem könnyű belekezdeni — mondja Hodura kis idő múltán, amikor Fišar már-már elveszti türelmét. — Nem tudom ugyanis, sikerül-e meggyőznöm önt arról, hogy segíthetek önnek.

— Nekem segíthet? Nem tudom, miben segíthetne nekem.

— Segíthetek. Hogyne segíthetnék — felelte Hodura, mintha saját magához beszélne. — Ahogy föltételez-

tem, úgy látszik, ön még valóban nem látja világosan, milyen nagy a veszély.

Fišar érdeklődve pillant rá.

— A dolog nagyon kényes, és ön esetleg idő előttinek találja. De én megszoktam, hogy előre nézzek és előre kiszámítsak mindent.

— Nos, ki vele — szól rá Fišar, hirtelen ébredt kíváncsisággal.

— Azt hittem, találkozni fogok itt Průcháné asszonynyal — tért ki Hodura az egyenes válasz elől.

— Még alszik.

— Esetleg hasznukra lehetnék. Nagyon bizonytalan idők ezek, és ön, tudtommal, erősen belement a játékba...

— Hát így is lehet mondani! — mosolyog Fišar.

— A játékosnak mindig számítania kell arra, hogy veszíthet is. Nézetem szerint ön rossz kártyára tett, doktor!

— Más kártya nem volt! Legalábbis nem olyan, amelyre nyugodt lelkiismerettel tehettem volna! Elveim vannak! — pillant rá hűvösen Fišar.

— Ez pusztán az én véleményem — siet a szóval Hodura. — Ne törődjék vele! Azt mondtam, amit gondolok. Egyébként, nem értek a politikához. Remélem, nem veszi rossz néven őszinteségemet.

— Nem, nem! Csak beszéljen nyíltan — biztatja Fišar. — Érdekel, hogyan jutott erre a véleményre.

— Igen szimpla egyenlet ez, egyetlen ismeretlen sincs benne, doktor úr. Számomra az eredmény világos. A kommunisták győznek, és önnek előbb vagy utóbb bujkálnia kell. Vagy menekülnie. Tudja, megszoktam a számolást, tulajdonképpen sohasem tettem mást.

— Nem mondhatnám, hogy a saját esetében jól számolt volna — veti ellen nevetve Fišar.

— Téved, doktor úr — feleli tárgyilagosan Hodura. Minden eshetőséggel számoltam. Azzal is, hogy nem vagyok hős. Ennek köszönhetem, hogy biztosítottam magam, és még önnek is felajánlhatom a segítségemet

szükség esetére. Lekötelezettje vagyok önnek és Průcháné asszonynak, s nem titkolom, tudom, hogyan juttathatja el az ember idejében és biztosan az értéktárgyait külföldre.

— Ön tehát azt hiszi, hogy erre szükség lesz?

— Kérdezze meg prágai barátait. Elsősorban azokat, akik a harci riadót fújják — neveti el magát Hodura.

Fišar hallgat. Hihetetlennek találja mindazt, amiről beszélgetnek. Még tegnap este itt ült, és az a meggyőződés élt benne, hogy minden rendben lesz. Kialudta magát, igaz, gyalázatosan rosszul aludt, lejött reggelizni, és most egészen komolyan beszél olyan dolgokról, amelyek eddig sohasem vagy csak egészen távoli eshetőségként jutottak eszébe. Igen, negyvenötben, amikor még úgy festett, hogy nem ússza meg szárazon, számításba vette azt a lehetőséget, hogy külföldre menekül. Arra is gondolt, mit vinne magával. Van még néhány értékes holmija, amelyet anyjától örökölt. Aztán gyakran szó esett arról, mit tegyenek, ha a kommunistáknak sikerül megkaparintaniuk a hatalmat. Ha bevezetik a diktatúrát. Hogyan rendezzék be az életüket ilyen körülmények között? Sokan — tulajdonképpen az ismeretségi köréhez tartozó emberek többsége —, akik így vagy amúgy elkötelezték magukat, nem vetették el az emigráció gondolatát. Fišar mindig visszautasította. Nem azért, mintha ábrándokat szőne és azt hinné, hogy élni lehet a kommunisták uralma alatt, hanem csak azért, mert nem tudta elképzelni, hogy az ő korában fejest ugorjék ilyen kalandba, otthagyja lakását, lemondjon mindenről, amit tulajdonképpen egy évszázad során gyűjtöttek össze, előbb nagyapja, aztán szülei. Túlságosan hozzánőtt mindehhez, kötelességének érezte, hogy megvédje és gyarapítsa ezt a vagyont, úgy találta, mindenütt légüres térben élne, lába alatt biztos talaj nélkül, gyökerét vesztené. Jó néhány orosz emigránst ismert. Hogy bomlásnak indultak, hogy elvesztették fokozatosan életük értelmét! Nem fél a külföldtől, sokat utazott, nyelveket ismer, isten segítségével ott is valahogy zöldágra vergődne. De nincs

bátorsága hozzá, valami babonából meg sem meri fogalmazni önmagának ezt a gondolatot. Különben is, mihelyt a katona csupán egy százaléknyi eshetőségét látja a vereségnek, máris megverték. Aztán itt van Lucka. Túlságosan reális teremtés ahhoz, hogy vele menjen. Tudja, hogy kinevetné, ha ilyen javaslattal állna elé. Vagyis Martával kellene elszöknie. Martával, aki képtelen elintézni bármit, idegenben teljesen elveszne, arról nem szólva, hogy valósággal iszonyodik attól a gondolattól, hogy életének hátralévő részét ehhez az asszonyhoz kösse.

— Nem kívánom, hogy azonnal döntsön — hallja Hodura szavát. — Ez természetes. Nyilván úgy találja, hogy a talaj még nem olyan forró. Ez nézet dolga! Néhány nap múlva okosabbak leszünk, és akkor majd, úgy március tizenötödike után felkeresi önt egy ember, Hummel mérnökként mutatkozik majd be. Azt tanácsolom, ne szalassza el az alkalmat.

— Jó — dünnyög Fišar. — Meggondolom. Hogy is mondta?

Noteszt, ceruzát vesz elő.

— Hummel mérnök. De jobban tenné, ha megjegyezné és nem írná fel. Ne csodálkozzék az óvatosságomon. Én már megjártam a börtönüket, doktor úr!

— Ön már döntött? — kérdi Fišar.

— Döntöttem, méghozzá visszavonhatatlanul. Nem is annyira félelemből. Lehet, hogy már mögöttem van mindaz, ami önre még csak vár. Azonfelül volna mit ajánlanom nekik. De külföldön kényelmesebben fogok élni, van egy sereg holmim, amit pénzzé tehetek.

— Szabadalmak?

— Azok is!

— Kérjen útlevelet! Azt hiszem, megnyomhatnám a dolgot. Van néhány ismerősöm a külügyminisztériumban — kutat emlékezetében Fišar.

Hodura nevet.

— Ne haragudjék, doktor úr, de kissé naivak az elképzelései. Útlevél. Mi jut eszébe? Börtönviselt ember vagyok. Nincs más hátra, át kell szöknöm a határon.

Egyébként fordulat esetén önnek is. Az első dolguk az lesz, hogy lezárják a határokat.

— Micsoda borúlátás — mosolyog Fišar.

— Megvan rá az okom, higgye el. Azért is jöttem, hogy megkérdezzem öntől... — elhallgat, majd hozzáteszi: — Illetve Průcháné nagyságos asszonytól. De azt hiszem, ön is megmondhatja.

— Tessék!

— Tudtommal Průcha egy villát épített. Valahol a határ közelében. Hogy is hívják azt a helyet, doktor úr?

— Švihov!

— Švihov! — ismétli Hodura megkönnyebbülten. — Az istennek se jutott eszembe. Mi van azzal a villával?

— Hát — vonogatja vállát Fišar. — Kissé tönkrement a megszállás alatt. Miért kérdi?

— Őszintén megmondom. Megfelelne nekem az a hely. Szeretnék ott bevárni valakit. Kora tavasszal.

Fišar elgondolkozva bólint, s Hodura hozzáteszi:

— Az az ember önnek is rendelkezésére fog állni. Ne mondjon le eleve semmiről sem.

Fišaron lehangoltság vesz erőt, hiába védekezik ellene. Tulajdonképpen miért kellene szöknie? Mit tett? Elvégre senki sem bizonyíthat rá semmiféle bűncselekményt. Igaz, ott van az a dolog a háború idejéből, de ki tud róla? Stachné halott, Schmiedtke hetedhét országon túl van, Horákné semmit sem tehet. Hodurának talán oka van a szökésre. Megkóstolta a börtönt, kétségtelenül erőt vett rajta a pánik, külföldön könnyen talál munkát, mérnök, mindenütt hasznát vehetik. De mihez kezdjen ő a bemagolt büntető perrendtartással, szóvirágaival és ügyvédi praxisával? Ha beköszönt a kommunista fagy, leteszi a lantot, bebújik az odújába, és ott vészeli át a telet.

Most mindenesetre fölhívja Schejbalt, megkérdi, mi a helyzet a gyárban. Bele kell harapni a savanyú gyümölcsbe, s minél előbb, annál jobb. Aztán, ha isten segít, és nem áll útjukba valami akadály, Martával együtt elmennek oda. A legjobb lesz, ha egyelőre hagyják, menjen tovább minden úgy, ahogy eddig ment, nem

szónokolnak az alkalmazottaknak, csak alakilag hajtják végre az átvételt, és Schejbal igazgató révén közlik ezt az üzemi tanáccsal. Igen, a legjobb lesz, ha egyelőre csak az igazgatóval tárgyalnak. Később, ha majd tisztul a helyzet — úgy látszik, beletelik néhány nap, talán néhány hét is —, megkezdhetik a nyomást, korlátozzák a kommunisták befolyását, esetleg fokozatosan megtisztítják tőlük a gyárat és az üzemi tanácsot. Persze, ha Prágában minden simán megy, a kommunisták egysége úgy elolvad, mint tavasszal a hó, megváltozik az idő, rossz napok jönnek, kedves elvtársak, nem lesz öröm kommunistának lenni. Majd ki kell találni valamit, hogy elveszítsék a hitelüket. Igaz, a nézetek különbözők. Némelyek úgy vélik, nem szabad kesztyűs kézzel bánni velük, mások szerint a legjobb lesz lassan bomlasztani soraikat, és fokozatosan csökkenteni befolyásukat, lépésről lépésre kiszorítani őket utolsó bástyájukból is, és aztán megadni a kegyelemdöfést.

Fišar az utóbbi módszer híve. Ismeretes, hová vezet a politikában a sietség és a türelmetlenség. Ha a kommunisták ebben az államban ráfizetnek valamire, akkor elsősorban arra, hogy türelmetlenek voltak, siettek, egyik napról a másikra meg akarták változtatni az emberek gondolkodását.

Hodura cigarettára gyújt, fulladozva köhögni kezd.

Fišar szégyenkezve rádöbben, hogy egészen megfeledkezett róla. Figyelmeztetni akarta valamire, igen, Švihovról beszéltek. Meg kellene mondani neki, hogy ő tulajdonképpen nem dönthet erről, Martával kell beszélnie.

— Igaz is — fordult Hodurához —, figyelmeztetni akartam, hogy izé, a dolognak van egy bökkenője. — Hodura arcába néz, a köhögési roham után szinte lila a színe, szeme zavaros, s ha egyáltalán lehetséges, még jobban kidülledt. — Rosszul érzi magát? — kérdi Fišar ijedten.

— Ne törődjék vele — hörög Hodura, igyekszik elfojtani köhögését, és zsebkendőjével törülgeti száját és izzadt arcát. — Mit akart mondani?

— A villában, sajnos, laknak. Jobban mondva, a házmesterlakásban.

— Ez bizony baj — bólint Hodura.

— Egy idevalósi kertész lakik benne. Roznernek hívják.

Hodura bólint. Ismeri.

— Régebben családostul lakott ott! Most egymaga van? — kérdi.

— Egymaga. Mar... Průcháné asszony — javítja ki magát gyorsan Fišar — reméli, hogy Rozner rendbehozza a kertet, és elvégzi a szükséges kisebb javításokat. Ha kedvezőn alakul a helyzet, a nyáron építkezni szeretne ott.

— Jobb volna, ha tiszta volna a levegő ott a villában. Legalább egy ideig — mondja elgondolkozva Hodura. — Beszélje rá Průchánét.

— Jobb lesz, ha maga beszél vele — véli Fišar. — Én, természetesen, nem rendelkezhetem a villával.

— Azt hiszem, végeredményben mégis öntől függ — próbálkozik óvatosan Hodura.

— Viszonyunk egy ideje... — kezdi magyarázni zavart mosollyal Fišar. Úgy érzi, hogy Hodura ebben a percben már nem bízik benne.

— Vagy úgy, bocsásson meg, nem akartam érinteni ezt a tárgyat — szakítja félbe Hodura.

— Nem történt semmi. Biztosíthatom, egyelőre álmomban sem jutott eszembe, hogy külföldre szökjem. A hangulatom kitűnő és bizakodó. De gondolkozni fogok rajta.

Hodura elismerőn bólint, de bizalmatlanul mosolyog.

— Úgy látszik, nagyon korán jöttem. De mindenesetre, ha úgy találná, doktor úr, hogy itt nem élhet, s ön erre bizonyosan rájön, vagy hogy veszély fenyegeti, s tudtommal igenis fenyegeti, a jövő héten elutazom Prágába. Egyelőre a nővéremnél fogok lakni, őt is Hodurának hívják, tessék, itt a címe és a telefonszáma — egy előkészített cédulát nyom Fišar kezébe. — Szívesen segítenek önnek. Főként pedig szívesen segítek Průcháné asszonyon.

— Köszönöm — mondja Fišar, és a cédulát gondosan elteszi a levéltárcájába. Aztán az asztalon át kezet nyújt, Hodura megszorítja, tenyere jéghideg. Kellemetlen a tapintása.

— Ahogy gondolja — mondja, és botjának vashegyét nézi. A kucsmájáért nyúl. E pillanatban lép be Průcháné.

— Szavamra, Hodura igazgató — játssza a meglepettet. Hangja azonban kissé tartózkodón cseng. — Hogy van?

— Kezét csókolom, nagyságos asszony — hajol meg Hodura. — Örülök, hogy látom. Hogy vagyok? Mint az olyan ember, aki nemrég jött ki a börtönből.

— Örüljön, hogy elmúlt — feleli Průcháné, és helyet foglal az asztalnál. — Azt mondják, nemsokára fordul a helyzet, és akkor majd tehetünk valamit magáért. Mit szólsz hozzá, Alfréd?

Hodura barátságosan mosolyog, bólint.

— Mit reggeliztek? — érdeklődik Průcháné.

— Hodura mérnök úrnak — jegyzi meg Fišar — nincs szüksége a mi segítségünkre. Ellenkezőleg, azért jött, hogy ő ajánlja fel segítségét.

Az asszony meglepetten pillant Hodurára.

— Hogyhogy? Valami történt? — kérdi nyugtalanul.

— Csekélység, nagyságos asszony, átépítik a világot — hangzik a gunyoros válasz.

— Ugyan, menjen! Úgy beszél, mint egy evangélista! Erre ott tanították meg?

— Ott csak időt hagytak rá, hogy kikombináljam, mi történik majd.

— Mondja, mérnök úr, milyen az a börtön? — és Fišarhoz fordulva megismétli kérdését: — Mit reggeliztél?

— Rántottát.

— Az egyik börtön olyan, mint a másik, nagyságos asszony. Azt hiszem, a világon minden fogház egyforma. Köszönöm — teszi hozzá, amikor Průcháné az egyik székre mutat. — Már éppen elmenőben voltam.

— Friss volt a tojás? Biztosan meszes, mi?

Fišar felállt.

— És egy csésze teát hozzá — kiált utána az asszony. — Mondja, mérnök úr, miben akar segítségünkre lenni?

— Fišar doktor majd elmondja. Nem akarom tovább feltartani!

— Csak maradjon ülve! Hallotta, miért vagyunk itt?

— Csak gondolom, nagyságos asszony — mondja mosolyogva Hodura.

— Azt hiszem, egy idő múlva szó lehet arról, hogy visszatérjen a gyárba.

— Nem akadályozok meg senkit abban, hogy ábrándokat szőjön — jegyzi meg Hodura enyhe gúnnyal. — Én azonban nem teszem. Elhatároztam, hogy életem hátralévő részét távol innen töltöm.

— Hol?

— Külföldön. Remélem, Angliában.

— Az istenért! És mit fog ott csinálni?

— Dolgozni szeretnék. Van ott néhány ismerősöm. Egy kis pénzem is, és eladom majd néhány szabadalmamat. Már érdeklődtek irántuk.

— Irigylem a bátorságáért. Jómagam még a holnapra sem merek gondolni. Mit, a holnapra? Még arra sem. hogy mi lesz egy óra múlva, amikor be kell mennem a gyáramba. Abba a piszokfészekbe.

— Emiatt igazán ne okozzon gondokat magának. Úgy hiszem, úgysem eresztik be — neveti el magát Hodura.

— Maga tud valamiről, mérnök úr? — szól közbe meglepetten Fišar, aki éppen visszatért a konyhából.

— Tudok — bólint Hodura —, véletlenül tudok. Van ott még néhány ember, aki sok mindent elmond nekem. Olyanok, akik azt hiszik, hogy esetleg visszatérek — nevet megint. — Valószínűleg sztrájkba lépnek, talán már el is kezdték.

— Csak sztrájkoljanak, mi közöm hozzá — mondja Průcháné.

Hodura nevet, Fišar szenvedő tekintetet vet Martára.

— Hát igen. Csakhogy ők benn sztrájkolnak a gyár-

ban, önök pedig a kapun kívül maradnak. Régebben fordítva volt. Felfordult világ ez, nagyságos asszony.

— Alfréd! — Průcháné szinte sikolt, s kővé dermedten, mereven bámul a fácános csendéletre.

Fišar némán Hodurára pillant, aki a szék szélén kuporog. Botját a térde közé szorította, s most zavartan forgatja. Felpillant Fišarra, s észrevéve kérdő pillantását, így szól:

— Az a véleményem, hogy ne menjenek oda. Mint őszinte barátjuk tanácsolom.

— Kezemben van a Legfelső Bíróság döntése — vágja rá Fišar, és maga is érzi, hogy hiábavalóság, amit mond.

— A gyár kapuját nem nyitja ki a Legfelső Bíróság döntésével.

— Hívjam föl Schejbalt? — kérdi Fišar. — Mi a véleménye róla? Én értelmes embernek találom.

Hodura tehetetlenül vonogatja a vállát.

— Én is ezt hallottam — bólint végül.

Az öreg Vraspír jön csoszogva. Rántottát hoz Martának.

Hodura feláll.

— Maga majd kiokosodik belőle — mondja Vraspír Fišarhoz fordulva. — Állítólag már elkezdődött. Mármint a sztrájk. Magukhoz pedig küldöttséget menesztenek.

— Micsoda küldöttséget?

Hodura elmenőben megáll és nevetni kezd.

— Nehogy félreértse, doktor. Azelőtt a munkásdeputációk kunyerálni jártak. Ma alighanem ultimátummal jönnek.

— Úgy van! — kiáltja Vraspír. — Hogy hagyják el a várost, a Jarouš mondta. De maguk majd kiokosodnak belőle. Azt is beszélik, hogy tüntetni fognak az utcán.

— Micsoda? — sóhajt Fišar.

— Alfréd! — siránkozik Průcháné. — Én nem megyek oda. A vonat... mikor indul a vonat, Vraspír úr?

— A vonat? Egy pillanat! Negyed tizenegykor,

nagyságos asszony — vágja rá az öreg gyanús sietséggel.

Fišar az órájára pillant. Végigmegy a helyiségen, a székek útját állják, kezét összefonja a hátán, fejét lehajtja. De nem gondolkozik. Csak tehetetlenségét érzi.

— Mérnök úr, maga mindezt tudta — fordul Hodurához. — Miért nem szólt róla... ?

— A részletekről egyáltalán nem értesültem — feleli Hodura zavartalan nyugalommal. — Egyébként minden gyerek kiszámíthatta maga is, mit fognak csinálni.

Marta sietve bekapja a reggelit. Alig nyeli le az utolsó falatot, feláll és így szól:

— Egy percig sem maradok tovább. Nem akarok itt lenni, amikor jönnek.

— Hova megyünk? — kérdi Fišar, és újból órájára néz. — Negyed tíz van.

— Inkább kinn várok az állomáson! — mondja határozottan Marta.

— Nem gondolja, doktor úr, hogy ez feltűnően hasonlít a megszökéshez? Egyelőre Křižanovból. Ne felejtse el, amit mondtam. Hummel mérnök. Ajánlom magam. — Hodura meghajol, és különös mosollyal arcán, elvonul.

— Köszönöm, mérnök úr — kiált utána Fišar.

5

Terezka rendszerint később jön haza a munkából, mint Marie — a textilgyár a város túlsó végén van. Marie ma őszintén kívánja, bárcsak ne jönne, retteg a pillanattól, mikor rájuk tátja száját az üres idő, és ő kénytelen lesz rejtegetni gondolatait a gyanútlan Terezka előtt. Éjszaka, amikor hazajött Ondřejtól, Terezka már aludt, reggel alig néhány szót váltottak.

Hazudott Terezkának. Először hazudott neki.

„Mikor jöttél haza? — kérdezte Terezka. — Úgy aludtam, akár a bunda."

„Későn!" — felelte szűkszavún.

„Beszéltél Ondřejjal?"

Fejét rázta, s egyszeriben sietős lett a dolga. Ugyanígy vagy hasonlóan kell majd hazudnia ma este és holnap is. Nem tud hazudni, és Terezka bizonyosan észreveszi.

„Ne várj rám, Terezka. Valószínűleg későn jövök haza" — fogja mondani. Meg kellene tanulnia, hogyan kell úgy hazudni, hogy igaznak és természetesnek hasson. Csakhogy Terezka nem elégszik meg ennyivel. Megkérdi, hova megy. Gyűlésre. Tudod, hogy nagy dolgok történnek most. Meddig lehet majd így mellébeszélni? Mit mond holnap, holnapután, nem, holnapután már semmit sem kell mondania. Ondřej Prágába utazik, ma határozták el. Az üzemi bizottságok kongresszusára megy. Csak vasárnap tér vissza, lehet, hogy csak hétfőn. Akkor aztán nem marad más hátra, meg kell mondani mindent Terezkának. Persze Ondřejnak könnyű. A férfiaknak valahogy minden könnyebb, mint a nőknek. Minden férfi elsősorban magára gondol, a nő meg csak az emberére. Már mama is megmondta. Aztán a férfinak az asszony mellett mindig van még valamije. Két végéről égeti a gyertyát. Ott vannak a cimborái, a kocsma vagy a politika. Ondřejnak a politika. És ez még jó. Vannak olyanok is, akiknek egy asszony nem elég. Már ma is alig egy-két szót váltott vele. Ondřej reggeltől Schejbalnál ült. Schejbal le akarta tagadni, hogy a tegnapi estét Průchánéval és Fišarral töltötte Vraspírék vendéglőjében. Csakhogy Ondřej már mindent tudott Benedikttől, akinek öt perccel tizenkettő előtt jött meg az esze. Ezt Pazdera mondta.

„Nem tilthatjuk meg magának, hogy találkozzon velük — mondta Ondřej Schejbalnak. — De nehezen bízhatunk magában, ha ilyen dolgokat csinál a hátunk mögött. A hátsó ajtón akarta becsempészni őket a gyárba, mi?"

Schejbal esküdözött, Benediktet hívta tanúnak. Az ám, de Benedikt lázasan fekszik Ondřej lakásán.

„Nem engedhettem visszamenni abba a lyukba —

mondta Ondřej Mariénak, amikor az iroda előtt a folyosón egymásba ütköztek. — A mieink már orvost is hívtak hozzá." — Aztán megfogta a kezét. Félénken körülnézett, nem látja-e meg óket valaki. — „Később még találkozunk, és megbeszélünk mindent."

De nem jött. Aztán abbahagyták a munkát. Gyűlés volt. Beszélt Ondřej, beszélt Holeček, és beszélt Pazdera. Aztán Ondřej Holečekkel elment a járásra, és Marie nem is látta többé.

Tizenegykor híre jött, hogy Průcháné Fišar doktorral együtt elhagyta Křižanovot.

Furcsa dolog: Marie tegnap este óta nem tud másra gondolni, csak Ondřejra. Minden, ami ma a gyárban történt, közömbös volt, munkája sem ért semmit. Állandóan úgy érzi, hogy valami nagy esemény történt az életében, és hogy nem tudja, mihez kezdjen vele. Mintha becsapódott volna mögötte egy ketrec ajtaja, és már nem tóle függ többé, mit tesz, mit mond és mire gondol. Bármit tesz, bármit mond, bármire gondol is, minden Ondřejért van vagy Ondřejjal áll kapcsolatban. Már nincs szabad akarata. Ebben, úgy látszik, anyjára üt, s hirtelen úgy érzi, most már jobban megérti édesanyját.

Emlékezik — mintha most is látná! Hányszor fordult elő, hogy apa az elnyűtt kanapén pihent, és mama agyonfáradtan ölébe ejtette két eres kezét: „Add ide, csináld meg, hozd ide!" És mama utolsó erejét összeszedve odaadta, megcsinálta, elhozta.

Megmosakszik, átöltözködik és fölmelegíti a lencsefőzeléket, amelyet tegnap Terezka főzött. Megteríti az asztalt, két tányért vesz elő, mindent szinte öntudatlanul tesz, s feszengve várja, mikor csörren a kulcs a zárban.

Terezka pontosan érkezik. Beront, becsapja maga mögött az ajtót, mint rendesen, az előszobában leveti a kabátját, és valamit kiált Mariénak. Marie szerencsére nem érti, tehát válaszolnia sem kell. Pár pillanattal később Terezka már az asztalnál ül.

— Mi volt nálatok, Marie? Az ember semmit sem

tud meg tőled. Úgy állok aztán a többiek előtt, mint szamár a hegyen.

— Hisz aludtál. Nem akartalak fölébreszteni, reggel meg, magad is tudod, nem volt rá idő.

— Azt mondják, sztrájkoltatok. Průcha meg vissza akarja kapni a gyárat.

— Průcha nem. Az már meghalt. Průcháné, az özvegye.

— Micsoda arcátlanság — mondja Terezka olyan megbotránkozással, hogy Marie önkéntelenül elneveti magát. Főzeléket rak a kislány tányérjára.

— Hát, tudod, senki sem mond le szívesen a vagyonáról.

— Nekem nem fontos a vagyon — bizonykodik Terezka.

— Nincs is semmid, te csibe!

— Hát nincs. De ha volna, le tudnék mondani róla a helyes... — hirtelen elhallgat, egy pillanatig a tányérjára néz, és lassan kavargatja a főzeléket — az igazságos ügy érdekében. No mondd már! — pillant Mariéra.

— Mit mondjak? — nevet Marie.

— Hogy jó ügyről van szó. Vagyis igazságosról.

— Azt mi gondoljuk. Ők igazságtalanságot látnak abban, hogy elvették tőlük a gyárat. A bíróság is így gondolkozik.

— De nem az a fontos, hogy mit gondolunk mi és mit gondolnak ők. Az a fontos, hogy mi az igazság és mi a helyes, ugye? Hallottam, hogy dolgukvégezetlenül eltakarodtak a városból, és eltakarodik innen mindenki, aki kezet merne emelni a munkásság közös vagyonára — teszi hozzá Terezka szerfölött komoly képpel.

Marie hangosan felkacag.

— Mi az, nálatok is gyűlés volt?

Terezka bólint:

— Határozatba foglaltuk, hogy mellettetek állunk és támogatni fogunk benneteket igazságos harcotokban.

— Ez alighanem csak a kezdet. A java csak jön —

jegyzi meg Marie. — Akkor majd többről lesz szó, nemcsak a mi gyárunkról.

— Tudom — lelkendezik Terezka. — A reakció széles fronton rohamra indult a forradalom vívmányai ellen.

Marie nézi, milyen jó étvággyal lapátolja magába Terezka a lencsét, és megint elneveti magát.

— Hát csak erősítsd magad.

— Mit nevetsz? Ostobaságot mondtam? Holeček úr is ezt mondta a gyűlésen. Ondřej is ott volt. Ő is beszélt.

— Holeček elvtárs — javítja ki Marie, és megijed, amikor Terezka Ondřej nevét említi.

— Én ezt sohasem fogom megszokni. És azt sem, hogy tegeződjek az emberekkel. Tegezni csak téged tudlak, a lányokat, akikkel együtt dolgozok, és Ondřejt. És kész. Tudod, olyan borzasztó tiszteletet érzek az emberek iránt...

Szótlanul esznek tovább. „Megmondom neki. Meg kell mondanom — gondolja Marie. — Minél előbb, annál jobb."

— Terezka... — kezdi bátortalanul.

Terezka előtt már üres a tányér. Fejét tenyerébe hajtva ül. Most felpillant Mariéra, nagy szeme csupa kérdés.

— Mire gondolsz? — kérdi Marie. A lányka szeméből annyi bizalom sugárzik felé, hogy elszáll tőle a bátorsága.

— Arra gondolok, Marie, hogy mennyire meg tud keveredni néha a világ.

— Mi keveredik meg benne?

— Minden. Például, én is. Eszembe jutott nekem valaha, hogy otthagyom a házat és elmegyek a városba dolgozni? Vagy ott van Marie Kinclová a falunkban. Esze volt, tovább tanulhatott volna. Nem tanult. Férjhez ment, ott maradt a viskóban, és most gyereket vár. Az embernek alighanem sohasem szabad azt képzelnie, hogy már megnyert mindent.

— Az igaz — bólint Marie kissé ijedten. — Hát te,

te már nem akarnál visszamenni a házatokba? Nem vágyódsz vissza?

Terezka vidáman nevet.

— Már kívül vagyok a kertajtón — mondja.

— Micsodán?

— A kertajtón — kacag Terezka. — Ezt nem érthetted. Amikor kicsi voltam, de még egészen kicsi, kitaláltam magamnak egy játékot. Tulajdonképpen ki se találtam. Úgy magától jött. Egyszer kinyitottam a kertajtót, keresztülfutottam a kis erdőn a ház mögött, egyenest föl a hegyoldalra. Egyszeriben egy darab világot láttam magam előtt. Azelőtt soha ilyet nem láttam. El sem tudtam képzelni, milyen lehet. Másnap még tovább mentem, megint újabb darabot láttam a világból, a harmadik napon eljutottam egészen a Keresztesre, és megpillantottam a nagy halastavat. Mennyi víz! Negyednapra már sötét volt, mire hazakerültem. A mieink már kerestek, és istenesen elfenekeltek. Most még messzebbre kerültem, egészen a városba, és holnap, hol leszek holnap, mert én mindig tovább akarok menni. Borzasztó kíváncsi vagyok — hadarja, és kezével buzgón hadonászik hozzá.

Annyi mohóság, könnyedség és annyi természetes önhittség van benne egyszerre, hogy Marie, mint annyiszor már, öregnek, fáradtnak, hétköznapinak és szürkének érzi magát mellette. Hej, ha ennek a kis ragadozónak egyszer kinyílik a szeme, ha megnő és kibújnak a fogai, akkor megszerez magának mindent, amire kedve támad. Máskor kedvesnek találta, de ma valahogy fél Terezkától, máskor nevetett rajta, de most nem tud nevetni. Ösztönösen érzi, hogy Terezka természetes ereje és étvágya megfélemlíti és ingerli, hideg vízzel kellene nyakon önteni, hogy ne vágjon neki vaktában a világnak.

— Tudom én — hallja Terezka szavát. — Tanulnom kellene. Valamit tanulnom kellene. Például oroszul. Te miért nem tanultál meg oroszul? Szólj Ondřejnak, kölcsönözzön nekem könyveket. Hogy ne legyek olyan buta.

— Az életben nem megy minden olyan könnyen, mint ahogy az ember gondolná — mondja Marie, összeszedi a tányérokat, és kiviszi, hogy elmosogassa.

— Várj csak! Hagyd, én majd elmosogatom — kiált utána Terezka. — Szeretnék egy kicsit beszélgetni.

Mariénak, éppen ellenkezőleg, nem akaródzik beszélgetni. Fél ettől a bizalmas beszélgetéstől. Minden, amit Terezka mondott, egy csapásra új értelmet nyer. Minden mögött Ondřej áll. Rejtve és láthatatlanul. A mosogatóba rakja az edényt, s nézi, mit csinálhatna még. Gondosan összehajtja az abroszt.

— Váratlan dolgok jöhetnek, bánat, fájdalom, mindenféle csapások, és úgy letörnek, hogy alig bírsz feltápászkodni.

Miért mondja ezt? Az istenért, miért mond Terezkának ilyen ostobaságokat?

— Valami bajod van, Marie? — kérdi részvétteljesen Terezka.

Feláll, odamegy hozzá. Átfogja Marie derekát.

— Ne félj, én felemellek! — és nevetve tüstént meg is próbálja.

— Várj csak, Terezka — mondja Marie, s igyekszik kibontakozni a kislány öleléséből. — Komolyan akarok beszélni veled.

— Valami rosszat tettem? — Terezka hangjában őszinte ijedtség rebben. — Miért vagy ilyen különös?

— Nem! Nem! Te semmi rosszat sem tettél. Inkább én tettem ellened.

— El kell költöznöm — mondja Terezka olyan kétségbeesetten, hogy Marie akaratlanul elmosolyodik.

— Nem! Nem!

— Hát akkor mi történt?!

— Tudod, tegnap... — kezdi Marie, s máris érzi, hogy rosszul választotta meg a szavakat. — Meg kell mondanom neked, Terezka, hogy mi Ondřejjal szeretjük egymást. Tudod, *másképp* szeretjük egymást. Másképp, mint ahogy te szereted...

Terezka riadtan hátrál, nem veszi le tekintetét Mariéról. Iszonyat, fájdalom, kétségbeesés, zavar és szé-

gyen ég szemében. Olyan a pillantása, hogy Marie megijed tőle.

— Terezka! — suttogja, és meg akarja fogni a lány kezét. De Terezka a háta mögé rejti.

— Én is *másképp* szeretem őt! — suttogja, és kezébe rejti arcát.

— Tudom — ismeri be Marie. — Azért kellett megmondanom neked.

Bűntudatosan áll Terezka előtt, mégis megkönnyebbülést érez, hogy túl van rajta.

— Már régen? — kérdi Terezka bátortalanul. Az asztalhoz ül, tehetetlenül maga elé teszi két kezét, valahogy így csüggeszti szárnyát a sebzett madár. — Már régen szeretitek egymást? — ismétli félénken.

— Régen, Terezka. De csak most mondtuk meg egymásnak... — Nem vallhatja be, hogy csak tegnap. Még egyszer hazudnia kell. — Nemrég — teszi hozzá.

— Ő mondta neked?

— Ő mondta nekem, és én neki — feleli Marie.

Terezka bólint, hogy érti. De már nem néz Mariéra.

— Ma eljön?

— Nem jön, Terezka.

A lányka az ablaknál álló díványra veti magát, arcát a hímzett vánkosba temeti.

Marie odalép hozzá, gyöngéden megérinti a vállát.

— Terezka...

— Menj! Hagyj engem! Hagyjál! — kiáltja kétségbeesetten a kislány, és megremeg, mintha irtóznék Mariétól.

Marie, akit megdöbbentett a másik lány fájdalma, az első pillanatban vigasztalni akarja. De aztán csendesen kimegy a szobából.

6

Úgy érezte, megszabadult határozatlanságától és felemás voltától, hogy egy jó lépést tett előre a felé az élet felé, amelyre elszánta magát. A jövő e percben

csöppet sem aggasztotta. El kell még búcsúznia néhány embertől a szerkesztőségben, ki kell ürítenie íróasztala fiókjait, és aztán — *adieu!* Vége a hajbókolásnak, a lakájkodásnak. Szerkesztőségi szobájában ült, várt, amíg betördelik az ő oldalát a vidéki kiadásban, és unalmában újságot olvasott. Igyekezett kiolvasni a lapokból, mi történik. Az emberek, az egyszerű emberek az utcán, a kávéházakban, a szedők, egyszóval mindenki, akivel kapcsolatba került, Mareček úrtól, a trafikostól kezdve Hábánéig, a házmesternéig, mintha megérezték volna, hogy történik *valami.* Természetesen, nem tudják, mit történik, ahogy Ludvík sem tudja. Valami történik a hátuk mögött. A történelem folyamán az ilyesféle dolgok rendszerint a trafikosok, házmesternék, szedők és más kisemberek háta mögött játszódtak le. Csak az eredményt adták tudtukra. Most pedig döntöttünk, és alkalmazkodj a mi intézkedéseinkhez.

Az újságból sem lehetett sokat kiolvasni.

A politikai pártok elnökei rendkívüli üléseket hívtak össze, a köztársasági elnöknél egymás kezébe adják az ajtó kilincsét, még a máskor oly hallgatag prágai érsek is beleszólt a politikába, az amerikai nagykövet úgy döntött, hogy hajó helyett repülőgéppel tér vissza Prágába, s mielőtt elindult volna, egy sajtóértekezleten kijelentette:

„A küszöbön álló csehszlovákiai választások valószínűleg nem zajlanak majd le kommunista nyomás alatt."

A kávéházak és a borozók asztalainál, a lapokban a szabadságról és a demokráciáról értekeznek, a kocsmákban pedig arról, hogy államosítani fogják a bérházakat és a szatócsboltokat, és hogy kolhozokat alakítanak. Az emberek az utcasarkon álldogálnak, és szabadelőadásokat tartanak. Ha másnak nem, saját maguknak. Ludvík is most döbbent rá, hogy munkája a „Hlas Lidu"-nál véget ért. Rendbe kellene raknia dolgait, kiüríteni íróasztala fiókjait, és hazavinni legalább a leveleit. Míg végigolvasta az újságokat, öntudatlanul

állandóan önmagát vizsgálgatta. Azt kérdezte: kivel tartok, és mitől berzenkedem? Azt is felfedezte, hogy értelme majdnem mindent helyesel, amit a kommunisták akarnak és mondanak. De valami idegenkedett benne attól, hogy elfogadja azt, *ahogy* mondják, idegenkedett a szókimondó módszereiktől.

Annyira undorodott attól, hogy rendet teremtsen asztalfiókjaiban, hogy elhatározta, holnapra halasztja ezt a munkát. Összehajtogatta az újságokat, lement a nyomdába, hogy megnézze, hogyan tördeli be Sadil, a metőr az oldalt. Aztán felhívta a Split-borozót, ott ebédel-e Krammer.

Magától értetődő szándék vezette ebben. Sóvárgott az újdonságok után, tudni akarta, mi történik, és Krammer mindezt meg tudja mondani. Vagy legalábbis többet tud, mint az újságok. Ezenfelül e pillanatban szüksége is volt Krammerra. A könnyelmű nemtörődömségére, nevetésére, maró gúnyba mártott élcelődésére, szüksége volt arra, hogy mindent valahonnan a magasból, Krammer szemével és Krammer távlatából lásson.

*

Nehéz megmondani, ki volt és *milyen* volt Arnošt Krammer akkor, amikor Ludvík Janeba megismerte. Annyi bizonyos, hogy amikor visszatért az amerikai emigrációból, egészen más ember volt, mint az a Krammer, akinek regényei és novellái a háború előtt megragadták Ludvík Janebát. A háború után, amikor újból átlapozta könyveit, módosította a róluk táplált véleményét. Azóta új tapasztalatokra tett szert, és meglátta ezeknek az írásoknak kiagyalt, valótlan és erőszakkal összetákolt részleteit, a lélekrajz néha meddőn öncélúvá torzult bennük. Sok nyakatekertség, irodalmi mesterkéltség és valószínűtlen lélektani fordulat volt ezekben az írásokban. Szerzőjük aránylag fiatal ember volt, meg akarta döbbenteni a világot, s közben kétségtelenül megittasodott önmagától.

Ilyennek látta Arnošt Krammert a háború előtt írt könyvei alapján. De egészen másnak mutatkozott meg Ludvík előtt, amikor megismerte. Megismerkedésük is eléggé különös volt, kissé emlékeztetett Arnošt Krammer novelláinak stílusára.

Ludvík Olgával ült, negyvenhat júliusában, a Máneskávéház teraszán. Forró nyári éjszaka volt. Sok volt az ember, főként fiatalok, minden asztalnál seregestül szorongtak.

A szomszédos asztalnál franciául beszélt valaki. Igyekeztek megérteni, de nem sikerült.

Ludvík elkapta a „noisette" szót.

„Diótörőt jelent" — mondta Olga.

„Azt hiszem, csak mogyorót" — javította ki Ludvík.

Nehéz volna megmondani, miért ragadt meg emlékezetében beszélgetésüknek éppen ez a részlete. Úgy látszik, azon az estén nem sokat beszéltek. Ludvík Olga közelében kifogyott szellemességéből, és rendszerint nem tudta, miről beszéljen, ha nem szólhatott arról, mennyire szereti a lányt. Az utóbbit azonban Olga nem szívesen hallgatta. Abban az időben különben is ingerült volt, Ludvík nemrégen érkezett vissza hazulról, gyakran veszekedtek, és azon az estén is összevesztek. Talán valami gúnyos megjegyzéssel ingerelte fel a lányt, az is lehet, hogy Olga megunta a kettőjük viszonyát taglaló elmélkedését. Ilyenkor mindig villámgyorsan döntött. Emlékszik, akkor is hirtelen felállt, s azt mondta, elmegy. Ludvík el akarta kísérni, de Olga visszautasította. Ő akkor — csak azért is — ott maradt az asztalnál egyedül. Persze, nem sokáig. Elvégre minden szék aranyat ért. Pár pillanattal azután, hogy Olga elment, Krammer telepedett le melléje, udvariasan engedélyt kért, hogy asztalához ülhessen. Emlékezett fiatalos, szinte kisfiús, feltűnően zsidós arcára, nemegyszer látta fényképeit és karikatúráit. Néhány héttel előbb jelent meg az amerikai emigrációban írt, új könyve is. Az volt a címe: *Az emberek átöltöznek*. A védőborítón Krammer fényképe. De egyébként is azonnal ráismert volna. A háború előtt meg-

hallgatta egy előadását, amely után egy csomó más fiatalemberrel együtt elkísérte a Szlovák Borozóba. Még be is mutatták Krammernak. Az arca kifejező volt, tágra nyílt szeme mintha örökké csodálkoznék, orra feltűnő, de arányos, ajka húsos, üstöke állandóan homlokába hull. Jó tíz évvel volt öregebb Ludvíknál, mégis nagyon fiatalnak látszott, néha szinte kisfiúsnak.

Ludvíkot felrázta ez a véletlen találkozás, bár Krammer könyveiért már rég nem rajongott olyan fenntartás nélkül, mint évekkel azelőtt. Egy csapásra megfeledkezett Olgáról és a civódásukról, és szívesen beszélgetésbe elegyedett volna Krammerral. Ludvík tulajdonképpen mindig is félénk és tartózkodó volt, de akkoriban az emberek nagyon könnyen ismerkedtek, Krammer vidám és fiatalos külseje felbátorította, s Ludvík nem érzett sem röstelkedést, sem zavart. Rajtakapta magát, hogy úgy mosolyog Krammerra, mint valami régi ismerősre. Amikor asztaluk mellett megjelent egy pincér, Ludvík egy pohár vörös bort rendelt. Ritka jelenség volt itt a pincér, Olga az előbb fél óráig várt a fagylaltjára.

„Milyen bort iszik?" — kérdezte Krammer, s érdeklődve pillantott Ludvíkra, majd a pincérre.

„Látszik, hogy Amerikából érkezett — ragadta meg az alkalmat Ludvík. — Nálunk egyelőre nem nagy a választék. Azt hiszem, csak egy fajta vörös bort ihatunk."

Krammer csodálkozva tekintett rá, majd a pincérhez fordult, s így szólt:

„Hozzon egy üveggel. Megkérhetem, hogy legyen a vendégem?" — tette hozzá, s kíváncsi tekintettel mérte végig Ludvíkot. Ludvík zavartan mosolygott és bólintott.

„Maga ismer engem?" — hallotta a kérdést.

„Hogyne, ön Arnošt Krammer — felelt Ludvík. — Ismerem a könyveiből, fényképekről, egyszer be is mutattak magának. A háború előtt. A Szlovák Borozóban."

„Lehetséges — bólintott Krammer. — Eljártam oda."

— Aztán közömbösen elfordult, és érdeklődve nézett körül a teraszon.

Ludvík is hallgatott, székét kissé elhúzta az asztaltól. Hirtelen úgy érezte, hogy jelenléte zavarja Krammert, és már sajnálta, hogy elfogadta a meghívását. Gondolatai természetesen visszatértek Olgához, és most már bánta, hogy hagyta egyedül elmenni a lányt. Magában tovább civakodott vele.

„Hogy jobban megértsen — hallotta Krammer hangját. — Csak ma érkeztem haza. Repülőgéppel. Délután négykor, és még nem beszéltem senkivel. Maga az első ember, akivel egy asztalnál ülök. Nem is nagyon örülök, hogy tudja, ki vagyok. Csak azt remélem, hogy nem író. Még csak az hiányoznék..." — nevette el magát.

Ludvík bemutatkozott és hozzátette:

„Még rosszabb. Újságíró vagyok, és ráadásul kezdő. De ha akarja, elmehetek."

„Nem, nem! — vágta rá Krammer. — Ilyen a sors. Nyilván így kellett történnie. Lassacskán, könnyedén akartam elkezdeni. Tudja, nem kellemes dolog visszatérni. És nagyon izgalmas. Egy kicsit fél az ember, hogy találkozik önmagával, azzal, aki hét év előtt elmenekült innen, s közben fél attól is, hogy nem találja meg önmagát."

„Nem találja meg! Tudom, mi az, visszatérni."

Krammer figyelmesen pillantott Ludvíkra és megkérdezte:

„Maga is odakinn volt!?"

„Nem! Fogságban..." — mondta Ludvík elfogódottan.

Krammer némán bólintott.

Aztán néhány pillanatnyi gondolkodás után megjegyezte:

„Minden más. Azok az emberek, akik itt maradtak, egészen más tapasztalatokat szereztek, mint mi a tengeren túl. Félek, hogy nem fogjuk megérteni egymást."

Ludvík nehezen élte bele magát a másik érzéseibe,

de bólintott. Csak bizonytalanul sejtette, mire gondol asztaltársa.

Aztán Krammer meglepő őszintén beszélni kezdett. Bűntudat gyötörte — rokonai közül egy sem maradt életben, és ő szégyellte magát azért, hogy él. Hogy az egész idő alatt viszonylagos kényelemben és gyakorlatilag teljes biztonságban élt. Pedig hányan, akik ugyanúgy éltek, azért tértek vissza ide, hogy köztársasági elnökök, miniszterek, osztályfőnökök legyenek, uralkodjanak és döntsenek; vastagabb a bőrük, mint a vízilóé. Úgy látszik, gyorsan megmelegedtek. Pedig hazafelé ugyancsak inukba szállt a bátorság, hogy a nemzet törvényt ül fölöttük. Politikai ügynökök ezek a londoni emigráns uraságok, szélhámosok, akik soha semmihez sem értettek. Csak ahhoz, hogy politikát csináljanak. És a politika csak alkudozás, harácsolás nekik. Ez nem fog jóra vezetni, előbb vagy utóbb hajba kapnak a kommunistákkal. Egyelőre még nagyon is szelídek, egyelőre még borzong bennük a félsz. De várjunk egy-két évig! Majd ha kényelmesen elhelyezkednek. Mert értik a módját. Kisebb-nagyobb szélhámosságaikat nagyszerű szóvirágokba burkolják, elvetemültek és gyávák is egyszerre. Csürhe társaság, egyik tolja a másikat, a másik a harmadikat, de azért mindegyik át akarja ejteni a többit. Egyvalami köti össze őket: félnek a kommunistáktól, és gyűlölik őket. Nehogy félreértsen, tette hozzá Krammer, én nem vagyok kommunista, de annyira megutáltam ezt az angol—amerikai szélhámos bandát, hogy gyakran akaratom ellenére a kommunistáknak szurkolok, csak azért, hogy kiporolják ezeknek a diplomatáknak a frakkját.

Ismeretségüknek azon az első éjszakáján egy sereg lokálba tévedtek be, és sokat ittak. Krammert mintha megsebezte volna valami. Fiús és egészben véve jókedvű külseje éles ellentétben állt szkepszisével. Pár pillanatig gondtalan jókedv derítette fel, amelyet nyomon követett a súlyos, borongó kétségbeesés. Ludvík em-

lékezetében megragadt Krammer néhány mondása, amelyet gyakran ismételgetett:

„A világ egy fekete gödör, és én a legmélyén lapulok. Néha felnézhetek a csillagokra. Más kivezető út nincs."

„Két világ van, pedig csak egy világnak kellene lennie. De egyik sem nekem való. Az amerikaiakat utálom, és a szovjettől félek. Így aztán legjobb számomra a provizórium."

Magáról azt mondta, hogy mindig hallatlan szerencséje volt, élete során a legkellemetlenebb helyzetek is szerencsésen oldódtak meg. Szinte végiglebegett az életen, mintha a földet sem érintené, számára nem létezett mindaz, ami sok embernek megoldhatatlan problémákat, töprengést és gondot okoz. Persze, pénze volt, és ez sok mindent megkönnyített számára, és lehetővé tette, hogy teljesen gondtalanul éljen. Amikor hazatért, éppen akkor jelent meg új kiadásban valamennyi könyve, s a honoráriumokból újabb munka nélkül, anyagi gondok nélkül élhetett. Teljesen függetlennek érezhette magát, és a legteljesebb könnyelműséggel elhanyagolhatta állását. A külügyminisztérium hivatalnoka volt, a New York-i csehszlovák nagykövetség alkalmazottjaként került oda, amikor elszánta magát a hazatérésre. De csak akkor járt be hivatalába, amikor éppen kedve támadt, szemérmetlenül kihasználta ismeretségeit, a miniszterhez, az államtitkárhoz és az osztályfőnökökhöz fűződo kapcsolatait, hisz egytől egyig jól ismerte valamennyit az emigrációból. De alig akadt köztük olyan, akit bevett a gyomra és akiről egy jó szót ejtett volna. Felettesei azonban nyilván mindent elnéztek neki, tűrték szeszélyeit. Amolyan bohém fenegyereket láttak benne, akinek sokat, talán mindent meg kell bocsátani. Különben is nehéz lett volna kirúgni Arnošt Krammert csupán azért, mert elhanyagolja hivatali kötelességeit, és nem tartja be a hivatalos órákat.

Ludvík szerette Krammert, bár gyakran arra gondolt, hogy nincs rá jó hatással. Krammer életmódja

azonban annyira ragályos volt, hogy sok mindent átvett belőle, elsősorban az élethez és a világhoz való viszonyát. Csakhogy amit szabad egy Arnošt Krammernak, az nem engedhető meg holmi Ludvík Janebának. Ezt az igazságot elsősorban Ludvík pénztárcája sínylette meg. Rendszerint azzal állította helyre pénzügyi egyensúlyát, hogy egy időre eltűnt Krammer szeme elől.

Krammer volt Ludvík másik világa. Titka, amelyet rejtegetett Olga, Vladimír, az Olga lakásán összeverődő társaság előtt. Soha senkit sem mutatott be Krammernak, és senkivel sem beszélt róla, bár Vladimír is ismerte Krammert, és gyakran szóba kerültek a könyvei. Erre a titokra Ludvík megtépázott öntudatának volt szüksége. Kellett neki Krammer, hogy legyen kihez menekülnie. Krammert csöppet sem érdekelte Ludvík magánélete és az sem, hogy mit csinál olyankor, ha nem találkoznak. Sokkal kényelmesebb volt, semhogy a mások gondjaiban ne csupán fölösleges alkalmatlanságot lásson. Ludvík óvakodott felkelteni benne a gyanú árnyékát is, nehogy azt higgye, bármit is akar tőle, vagy bármiképp is ki akarja használni kettőjük ismeretségét. Ezt akkoriban sok ember csinálta, Krammer meglehetősen népszerű volt, már csak azért is, mert könyveivel befutott külföldön, pontosabban Franciaországban és Amerikában, befolyásos ismerősökkel rendelkezett mindkét táborban, egyre újabb és újabb kiadásokban megjelent könyvei elsősorban a fiatalokra hatottak, akiknek a megszállás idején nem volt alkalmuk megismerni írásait. Negyvenhét vége felé jelent meg új könyve, egy nem nagyon terjedelmes novella, a „Keresés". Ludvík mindmáig nem érti, hol és mikor írta meg Krammer. A könyvnek nagy sikere volt, bár érződött rajta a sietség és az írói fegyelmezetlenség néhány nyoma. Krammernak szüksége is volt a sikerre, mert már-már elfogyott a pénze.

Krammer viszonya Ludvíkhoz kissé más volt, mint a többi emberhez. Megérezte, hogy Ludvík semmit sem

akar tőle, nem akarja korlátozni szabadságát, amelyet mindennél többre tartott. Az emberekhez való viszonya azonban csöppet sem volt érzelgős. Ugyanolyan gyorsan el tudta hagyni őket, mint amilyen könnyen megismerkedett velük. Ludvík ezt hamar felfedezte, de tudomásul vette, és bármikor kész volt távozni, mihelyt úgy találta, hogy Krammer érdeklődése másfelé fordul, és társasága untatni kezdi.

Ludvík mindig olyankor menekült Krammerhoz, amikor meddő vágyakozás égette Olga után, amikor hiábavaló és gyűlöletes töprengésbe űzte a lány elutasító ridegsége, és egyedül érezte magát. Sohasem tárta ki lelkét Krammer előtt, de jól érezte magát vele, Krammer — igen, ez a helyes kifejezés — *könnyíteni* tudott Ludvík életén, hozzásegítette ahhoz, hogy a maga valóságában lássa Olga világát. Kicsinyesnek, üresnek és sivárnak.

De Ludvík sem sokat tudott Krammer magánéletéről. Úgy látszik azonban, prágai tartózkodása idején nem is volt magánélete. Hála befolyásos ismerőseinek, meglehetősen gyorsan kapott lakást, méghozzá gyönyörű lakást. Ludvík egyszer járt ott. A Vár tér egyik régi házából lehetett bejutni hozzá, kövezett kis udvaron, almaillatú, sötét folyosón keresztül. Három nagy szoba volt, ablakai a prágai völgyre, a Szemináriumi kert lankáira és a petříni parkra nyíltak, csodálatos volt a kilátás a Moldva hídjaira, az Ő- és Újváros kövezett rakpartjára. A lakás azonban üres volt. Amikor Krammer beköltözött, nem volt mivel berendeznie, csak a legfontosabb bútordarabokat vette meg, párnát a feje alá, paplant a heverőre. Hideg volt a lakás, és szinte elhagyatott.

Krammer egyre fogadkozott, hogy a lakást végre berendezi, de mindig halogatta a dolgot.

„Mit gondol, érdemes egyáltalán?" — kérdezte Ludvíktól.

„Miért ne volna érdemes?" — nézett rá Ludvík értetlenül.

Krammer nem válaszolt, egyszer aztán bevallotta,

hogy New Yorkban hagyta feleségét és alig kétéves kisgyerekét.

„A baj az — mondta mosolyogva —, hogy nem tudok vele élni, de nélküle sem. Életem legnagyobb ostobaságát követem el, ha visszatérek hozzá."

Néhány pillanatig elgondolkozott, majd hozzátette: „Pedig, sajnos, mégis el fogom követni ezt az ostobaságot."

Máskor Ludvík a kávéházban, újságokba temetkezve talált rá. Csak kávéházakban és borozókban élt, otthon csak aludni szokott, de azt sem mindig. Legalábbis így látszott. Nevetve félretette az újságokat.

„Csak azért olvasom, hogy megtudjam, mikor csömörlenek meg a kommunisták ezektől az emigráns szélhámosoktól. Hihetetlen a türelmük, és én mégiscsak berendezem azt a lakást..."

Ezen a februári napon, amikor Ludvík a borozóban rábukkant, Krammer ezzel fogadta:

— A lakást mégsem rendezem be. A kommunistáknak végre elfogyott a türelmük.

— Mi az, el akarja követni élete legnagyobb ostobaságát? — kérdezte Ludvík Krammer régebbi szavaival élve.

— Nem akarom, de kénytelen vagyok. Talán tudnék itt élni, ha többé-kevésbé fennmaradna az eddigi politikai egyensúly. Jobban mondva ez volt számomra a legalkalmasabb éghajlat. Enyhe felhőzet. Sajnos vége, és jön a zivatar, felhőszakadás és jégverés. Mit tehetünk? A szép idó sem tarthat örökké.

— A rossz idó sem. Meg kellene próbálnia, hogy valahol átvészelje — mondta Ludvík.

— Még mit nem! — vágta rá Krammer. — Nem tudnék élni a kommunisták barátságos és puritán terrorja alatt. Megakadna a torkomon az optimizmusuk. Ennek a barátságnak rossz vége lenne. Mármint a kommunisták szemszögébol — nevetett gondtalanul. Már ebéd

után volt, s borospohár állt előtte. Elmondta Ludvíknak, hogy egy amerikaival kell itt találkoznia, aki állítólag ismerőse, de akárhogy erőlködik, nem bír visszaemlékezni rá. Az illető azt mondta, hogy a New York-i csehszlovák követségen találkoztak kevéssel azelőtt, hogy Krammer hazautazott. Az estére emlékszik, azt is tudja, hogy részeg volt, mint a csap, de az amerikai képe után hiába kutat emlékezetében. Egyébként a fickó tegnap este érkezett, alighanem a nagykövet kíséretéhez tartozik, ma reggel hívta fel telefonon a külügyminisztériumban, hogy levelet hozott neki. Valószínűleg Francestől, a feleségétől.

Ludvík máris ment volna, de Krammer tartóztatta. Ne törődjék az amerikaival, maradjon nyugodtan, ha az amerikai unalmas alak lesz, ami valószínű, mert minden amerikai unalmas, egykettőre megszabadul tőle.

Mielőtt az amerikaiak megérkeztek volna — mint kiderült, ketten voltak —, a politikai helyzetről beszélgettek. Krammernak meggyőződése volt, hogy ezt az összecsapást a kommunisták nyerik meg. A *másik oldalon* politikai ügynökök vannak, akiknek nincs sem eszük, sem becsületük, sem szívük, sem bátorságuk és legkevésbé igazuk. Szívből minden rosszat kívánt nekik.

— Sajnos, a sorsuk egy kissé az én sorsom is — tette hozzá. — Magának egy nagy előnye van velem szemben. Még megkérdezheti, hol az igazság. Föltétlenül inkább a kommunisták oldalán.

— Akkor meg miért akar elutazni? — vetette ellen Ludvík.

Krammer nevetett.

— Azért, mert nekem már nincs erőm, hogy ilyeneket kérdezzek. Én már csak azt kérdem, hol tudok élni. Természetesen, kényelmesen. Kényelmetlenül élni nem tudok és nem akarok. És nagy hiba, tisztelt idealista barátom, ha azt képzeli, hogy az emberek mindig az igazságért rajonganak. Az igazság többnyire nagyon kényelmetlen, és az emberek inkább menekülnek előle, semhogy özönlenének a nyomában. Én is. Hűvös érte-

lemmel határozom el magam. Azt a *másik* felet ismerem, és tudom, mit várhatok tőle. Ezért nem is félek. A kommunistáktól azonban félek. Az én természetemnek túlságosan komolyak, meg nem alkuvók, és nagyon is őszintén gondolják, amit mondanak. Én még az életet sem tudom komolyan venni.

— De hisz ön író, nem lesz könnyű...

Krammer nem hagyta, hogy Ludvík befejezze. A borospohárral kezében mondta:

— Fütyülök az úgynevezett írói hivatásra. Mihelyt az író azt képzeli, hogy valamiféle hivatása van, rendszerint sehová sem jut el, és gyalázatos könyveket ír. Moralitásokat! Ugyanúgy van ezzel is, mint az asszonyokkal. Ha az ember valamelyiket túlságosan akarja, bizonyosan nem kapja meg. Ezt jegyezze meg magának, századunk ifjú merengője. Lehet, hogy máris messze kellene járnom, én meg itt csevegek magával.

— Ugyan, hisz semmi veszély sem fenyegeti — jegyezte meg Ludvík.

— Mindig feltételezem a legrosszabbat, azért vagyok optimista — hangzott a válasz. Még több mint egy óra hosszat beszélgettek így. Aztán megjelentek az amerikaiak. Érkezésük valami filmből kivágott jelenetre emlékeztette Ludvíkot.

Egyikük tényleg úgy festett, mintha egy amerikai filmből ugrott volna ki, magas termetű, magabiztos, hanyag tartású ember volt, szüntelenül gumit rágott, Ludvíknak elsősorban fáradhatatlan állkapcsán akadt meg a tekintete. Seymour néven mutatkozott be. A másik kisebb termetű volt és meglepően korrekt modorú, ritkás, szőke haját kétfelé választotta, öltözete inkább európainak látszott Seymour jellegzetesen amerikai ruházata mellett. Smithnek nevezte magát, s Ludvík legnagyobb meglepetésére hibátlanul beszélt csehül.

Krammer angolul kezdett beszélni velük, s mint Ludvík Smith cseh nyelvű válaszából megértette, azt kérdezte, melyikükkel találkozott a New York-i követségen.

— Velem — mondta Smith.

— És csehül beszéltünk vagy angolul? — kérdezte Krammer olyan érdeklődéssel, mintha tudjisten milyen fontos volna számára ez a kérdés.

Smith nevetett. Kellemes volt a mosolya.

— Ön angolul beszélt cseh hangsúllyal, én pedig csehül amerikai hangsúllyal. Aztán megállapodtunk a cseh nyelvben.

— De hisz ön amerikai — csodálkozott Krammer. — Hogyan jutott a cseh nyelvhez? Tökéletesen beszéli.

— Gyerekkorom óta alkalmam volt cseh beszédet hallgatni. A nagyapám cseh kivándorló volt. A háború előtt egy ideig Prágában éltem. Még a háború alatt is itt maradtam egy kis ideig.

— Hogyhogy? A háború alatt... — álmélkodott Krammer.

— Hát igen — mosolygott diszkréten Smith. — Bizonyos küldetésben, ha úgy tetszik.

— Vagy úgy! Kémkedés — bólintott Krammer. — Így már mondhat, amit akar. Felőlem azt is, hogy Smithnek hívják.

Smith barátságosan nevetett, és kérdőn pillantott Ludvíkra. Ludvík ezt úgy értelmezte, hogy Smith szívesen beszélne Krammerral találkozásuk okairól, de ehhez nem kívánatos az ő jelenléte. Felállt. Krammer a kezét nyújtotta.

— Remélem, még találkozunk — mondta Ludvík.

— Egyszer talán eljutok a lakásomba is, hogy összecsomagoljak — felelte Krammer.

7

Fekszik és sír. Mi is történt tulajdonképpen? Csak úgy, minden ok nélkül sír. Egy ostoba szó miatt. De talán mégsem minden ok nélkül. Nem egy ostoba szó miatt, mert sajog a szíve, és sajog belül mindene. Nem is sajog, összeszorul és éget. Valaminek történnie kellett, mert azelőtt odabenn nem szorított és nem ége-

tett. Azelőtt csak öröm volt és boldogság és remény. Most meg hirtelen sötétség. Mint amikor elfújják a gyertyát. Minden kialudt. Egyszer, amikor még kicsi volt, hirtelen fergeteg szakadt Březinyre. Akkora erővel rontott neki a háznak, a félig nyitott ablakon keresztül be, a szobába, hogy az ablak fölött lógó lámpa hintázni kezdett, leesett a cilindere, amelyet mama mindig főzőkanál nyelére tekert ronggyal tisztogatott, leesett, apró darabokra tört, és a fény kialudt. Mint amikor valaki elfújja az örömöt. A sötétben hirtelen hallani lehetett, hogyan nyomakodik be a fergeteg a gerendák között, és jár vad boszorkánytáncot a padláson. Terezka akkor a lócán aludt az ablaknál. Összehúzta magát a dunna alatt és szorongott. Igen, szorongott. Akkor is valami szorította és égette belül. De akkor csak játszott. Azt játszotta, hogy egyedül van, elhagyott, akár az árva gyermek, akiről mama énekelni szokott, a kislány, aki a sírok között andalog és anyját szólítja.

Ma is szorongatja valami. De ma ez nem olyan, *mintha,* ma ez már nem játék, ma igaz.

Ma igazán egyedül van, és igazán elhagyatott. A mesében mindenki megtalálja a párját, az életben gyakran nem marad más, csak a könny.

„...hogy mi Ondřejjal szeretjük egymást" — mondta Marie. Hogy tudd, Terezka, hogy ne álmodozz, hogy ne reménykedj, hogy el ne felejtsd, te csak buta, falusi lány vagy. Ne képzeld, hogy bárkiben is megbízhatsz. Egyedül vagy, egyedül vagy, senkid sincs, sem Marie, sem Ondřej, mintha elmentek vagy meghaltak volna. Nem szeret téged senki.

Mindeń embernek van valakije, aki szereti, és akit ő is szeret. Csak Terezkának nincs senkije. Anežka Holubcovának, aki vele együtt dolgozik a gép mellett, Anežkának is megvan az Evženje, és Evžen ezerszerte kedvesebb neki Terezkánál. Csak Terezkának nincs senkije, akinek kedvesebb volna mindenki másnál.

Az öreg Luňáčekné mondta, amikor elbúcsúzott Terezkától:

„Isten fizesse meg neked, lányom, amit értem tettél. Csak aztán hálátlansággal ne fizessen a világ."

Olyan, akár a kivágott fa. Sohasem hitte, hogy a fa is meghalhat.

Hogy a fát is megölhetik. Egyszer nézte az erdőn, a házuk közelében a favágókat, éppen egy gyönyörű, egyenes és magas fenyőfa kivégzésére készültek. Belevágtak az elítéltbe és fűrészelni kezdték. A fa nem védekezhet, csak remeg az életéért, reszket, mintha szégyellné félelmét. Aztán amikor nekifeküdtek, pányvát vetettek rá, megdőlt és feljajdult, s amikor átvágták törzsét, kétségbeesésében megkapaszkodott társai koronájában. Aztán egyszer csak mintha beletörődött volna halálába, mintha elfolyt volna minden ereje, nehezen, teljes súlyával a kemény földre zuhant. Csak ágai remegtek még görcsösen. Ugyanígy halt meg apa is. Nagy volt és szálegyenes, élete teljében hirtelen lezuhant a szoba küszöbén a kemény padlóra. Az ő keze is megremegett, amikor utolsót sóhajtott.

Látott egy hársfát is, amelyet villám hasított ketté. Terebélyes, vastag fa volt, ott állt a fehér major előtt. Testén mély, fekete seb futott végig.

Olyan ő is, mint az a fenyőfa. Vagy mint az a villám szaggatta hárs.

Hazamegy. Březinybe. Az elhagyott szülői házba. Nem áll senkinek útjába, nem szabad útjába állnia sem Ondřejnak, sem Mariénak. Csak terhükre lenne, ha itt maradna. Talán már régen terhükre van, csak nem vette észre. Úgy járt, mint a rektorék Jitkájának a babájával. Mama egyszer gyönyörű babát csinált rongyokból, virágos szoknyája, fehér blúza, mosolygós képe és kék gyöngyszeme volt. Terezka el nem mozdult anyja mellől, míg el nem készült a baba, istenem, hogy örült neki! És amikor a baba készen lett, mama azt mondta:

„Milyen szép baba! Kár volna neked. Odaadjuk a rektorék Jitkájának azért a viseltes ruháért."

Akkor fönn a padláson feküdt a szénában. És ugyanúgy szorongatta, égette valami belül, mint ma. Akkor

is érezte, hogy egyedül van, hogy elhagyatott, hogy senki sem szereti. Aztán azt mondta magának, hisz csak egy közönséges rongybabáról van szó. Ondřej is egészen közönséges. Közönséges, közönséges, közönséges. Közönséges rongybábu. Tudja meg.

Tudja meg! Visszamegy a viskójukba, és legföljebb összeadja magát a vén Voráčekkal. És aztán megmérgezi. Börtönbe zárják, talán ki is végzik, és halála Ondřej lelkén szárad. Meg Mariéén. Sohasem lesznek boldogok, mert a *kétségbeesésbe* hajszolták. Mert tönkretették az életét. Vagy nem is tér vissza a viskóba, de elköltözik Mariétól. Azonnal! Összecsomagolja azt a kevés holmit, amije van. Aztán a František kofferjével leül a templom lépcsőjére és megfagy. Vagy nem is fagy meg, megkérdi Anežka Holubcovát, nem alhatna-e náluk egy-két éjszaka, amíg szállást talál. Így tesz, és este majd jön Ondřej, és megkérdi Mariétól:

„Terezka nincs itthon? Hol van?"

Mariénak meg azt kell mondania:

„Elköltözött!"

„Hova?" — ijed meg Ondřej.

És Marie nem fogja tudni, Ondřej megharagszik, hogy csak úgy elengedte, hogy meg sem kérdezte, hova megy. Gyorsan felveszi kabátját, nyakára tekeri zöld sálját, és berohangálja a várost és Terezkát szólongatja. Aztán megtalálja agyonsírva, félig megfagyva, éhesen és szerencsétlenül a parkban egy padon. És bocsánatot fog kérni, könyörögni fog és siránkozni. De Terezka hallgat, egy szót sem szól, nem kel föl a padról, legföljebb annyit mond:

„Nem megyek vissza, Ondřej. Nem akarok a boldogságtok útjában állni."

Talán még azt is mondja:

„Megbocsátok neked ..." Nem, ezt nem mondhatja, nincs mit megbocsátania.

Azt mondja majd:

„Köszönök mindent, amit értem tettél. És gondolj néha a boldogtalan Terezkára!"

Ugyanezt mondták nemrég a moziban. Aztán Terezka elmegy. Ondřej kis idő múlva megérti, hogy hibázott, visszatér hozzá, és azt mondja:

„Bocsáss meg, nem tudtam, hogy csak melletted találhatom meg a boldogságomat."

Csakhogy ez mozi. A legjobb, ha nem gondol semmire, csak fekszik, fekszik, és nem lát és nem hall és nem érez.

De ez valahogy nem megy. Az embernek, úgy látszik, mindig gondolnia kell valamire. Mindig lát valamit, akkor is, ha lehunyja szemét, mindig álmodik valamiről és mindig elképzel valamit.

Terezka Ondřejt látja. Senki mást nem lát, csak Ondřejt. Minden találkozásuk eltörülhetetlenül él emlékezetében.

A háború után jött el hozzájuk Březinybe. Olyan furcsa volt a szeme. Erős és mély. Olyan szeme volt, amely nem tér ki senki tekintete elől. Körülnézett a szobában, aztán odament mamához, aki a ládán ült, és fürkészve és riadtan nézett Ondřej arcába. Ondřej leült vele szemben egy székre, kezébe fogta mama kezét, és azt mondta:

„Én Machart vagyok. Ondřej Machart. Együtt voltam a maguk Františekjével."

„Mi van Františekkel?" — mondta mama, és Ondřej arcára meredt. Mintha attól félne, hogy hazudni fog. De Ondřej nem hazudott. Nehezen mondta, mintha óriási követ hengerítene félre:

„Megölték."

Terezkát mintha fejbe vágta volna ez a szó. A falhoz lapította a láda és a lóca között, szájára kellett szorítania tenyerét, hogy fel ne sikoltson.

„Uram Jézus — suttogta mama, és kitépte kezét az Ondřejéből, és összekulcsolta mellén. — Mennybéli Úristen! Miért versz bennünket?"

Nem sírt. Már apa temetésén sem sírt. Olyan különösen nézett, mintha más világból jönne a tekintete, mintha üveg mögött volna a szeme, idegenül és gyűlölködve nézett el Ondřej lehajtott feje fölött. Rövid,

fekete haj notte be azt a fejet, és Ondřej szörnyen sovány volt. Terezka akkor félt Ondřejtól. Mintha a sírból kelt volna ki vagy a fekete éjszakából jött volna ez az ember. Csontos, kiaszott és görcsös volt a keze is, ahogy térde közé szorította.

Aztán félve anyjára nézett Terezka. Mama arca kőkemény volt, vértelen ajkát összeszorította, szája alig észrevehetőn mozgott. Talán imádkozott. Nem, nem imádkozott. Csak a lélegzete szorult el. Terezka már tudta, milyen az, amikor mama nem kap levegőt. Nehezen zihált a melle is, arca sötétvörösre vált.

„Jó bajtárs volt."

„Az volt!" — bólintott nehézkesen mama.

„És bátor. Az utolsó percig."

„Az volt! De halott..."

Aztán Ondřej kirakott az asztalra mindent, ami František után maradt.

Két kemény kartonlap, amelyet vörös gumiszalag szorított össze. Köztük két fénykép. Apa és mama a ház előtt ül, apa ünnepélyesen és fontoskodón néz, mama alázatosan, súlyos kezét ölébe ejti, lábuknál a földön Terezka ül, és kiölti a nyelvét.

Az a virágmintás kötény van rajta, amelyet a rektornétól kapott. A másik kép Mariét ábrázolta. Agyonfogdosott, összetöredezett, százszor átnedvesedett fényképek. És néhány papiros, amelyet elolvashatatlan szavakkal és elmosódott számokkal írtak tele. Egy darab kötél meg egy szétesett cigarettacsutkából kihullott dohány.

„Úgy! Úgy! — ingatta fejét mama. — Ez minden, ami a fiam után maradt. No meg mi ketten — mondta keserűen, és Terezkához fordult. — Én, az öreg, beteg asszony, meg ez a gyerek. Nagyon is fiatal. Mi vár ránk? Nem kellett volna már megszületned..."

*

Nem kellett volna már megszületnie. Mamának talán igaza volt. A tizenhét év alatt semmi jót sem élt meg.

Mindig búcsúznia kellett. Apától, Františektől, mamától, a háztól, most Ondřejtól. És Mariétól is.

Még ma is hallani véli mama mély hangját. Szava mintha átok volna. Nem kellett volna már megszületnie. Ott állt, a falhoz lapulva, tele félelemmel, félt a mamától és attól az idegen embertől, akivel rontás és borzalom jött be házukba. Az ismeretlen ember mama szavai után ráemelte furcsán csillogó, mély, fekete szemét, s azt mondta:

„Arra ne legyen gondja, hogy miből fognak élni. Erre a lányra meg még kevésbé. Őrá már más élet vár."

Ondřej volt és mégsem ő. Ez az Ondřej tele volt titokkal, ismeretlenséggel, ami megrémítette és izgatta Terezkát, kissé félt is tőle, mert el sem mosolyodott, mert szeme szigorú volt és hideg, mert olyan embertelenül sovány volt, és az arca sápadt, vértelen. De vonzotta is, mert erősnek és mindenhatónak találta.

Aztán lassankint egészen más Ondřejt ismert meg. Minden héten eljött, hol vasárnap, hol váratlanul, valamelyik hétköznap délután. Terezkával együtt felfűrészelték a fát, aztán Ondřej felhasogatta, és Terezka szépen felhalmozta a fáskamrában. Máskor az öreg Pazderával együtt jött, kijavították a tetőt a kémény mellett, rendbehozták az ólat, és Szent Vencel napján együtt szedték ki a földből a krumplit. Ondřej váratlanul érkezett, szalámit hozott és kolbászt, titokzatos csomagokat, Terezkának karácsonyra ruhát, mamának pedig titokban mindig egy-két százast dugott a pénzescsuporba a polcon.

Negyvenötben mindenszentek napján temették el Březinyben Františeket. Rakovníkból hozták a koporsót František holttestével. Mellette díszőrséget álltak a partizánok és kivont karddal a sokolok, nagy gyászünnepség volt, sok ember jött el Křižanovból és a környékbeli falvakból. Mama feketekendősen, Terezka fekete ruhában mentek a koporsó mögött. Utánuk Marie, Ondřej és Pazdera, az iskolás gyerekek a rektor úrral.

Březinyben nem emlékeztek ilyen nagy temetésre. A sírnál Ondřej beszélt Františekről. Bátorságáról, ar-

ról, hogy egy hajszál híján menekült meg az agyonlövetéstől, hogy milyen jó bajtárs volt, hogy sohasem hagyott el senkit a bajban, és hogy milyen vitézül esett el a haza védelmében. František mintha eltűnt volna Terezka elől, messze volt, iszonyatosan messze, hiába feküdt holtteste néhány lépésnyire tőle a koporsóban. Csak Ondřej maradt. Ez az Ondřej mindig mellette volt, mindenütt találkozott vele. Mindenható volt és mindenütt jelenlevő. Az ő nevével űzte el magától a magányt és a szorongást, őt látta a pattogó tűzben, ha begyújtott a kályhába, őt látta, amikor a kút fölé hajolt, az ő arcát látta az ablakon, amikor leszállt az éjszaka, az ő hangját hallotta a hegyről és az erdőkből, a mennydörgés szavában és a madarak csicsergésében, amikor reggel felébredt. Ő volt a mankó, amelyre támaszkodott, ő volt a mécses, amely messzire világított a hegyoldalon, édes gyümölcs volt a keserű napokon, amelyeket haldokló anyjával töltött.

Volt, és nincs többé.

Most egyedül fekszik itt, százszorta elhagyatottabban, mint akkor, amikor Ondřej messze volt, és ő várt rá. Úgy fekszik, mint az inaszakadt, mintha kikergették volna a nyomorba, és az éhségbe. Ez a reménytelenség! Akár a zárt ablakú, sötét kamra, amellyel gyerekkorában ijesztgették.

Vak volt. Nem látott, egyáltalán semmit sem látott, csak az a láng éltette, amely benne gyúlt, nem látott semmit, elvakította ez a láng, de most látja: Marie elpirul, Marie lesüti a szemét, Ondřej zavarban van. És látja tekintetét, amellyel Mariét simogatja.

Terezka decemberben volt tizennyolc éves. Marie tortát hozott, nagy vacsorát csapott, és ruhára való anyagot ajándékozott Terezkának. Rózsaszín tüllt, hogy legyen mit fölvennie, ha majd táncolni mennek. Ondřej könyvet hozott és egy palack bort, amelyet vacsora után felbontottak. Megsimogatta Terezka haját, és ő megcsókolta érte. Ondřej elpirult, és lesütötte szemét. Aztán kiszámították, hogy Ondřej kétszer annyi idős, mint Terezka, majdnem pontosan tizenhét évvel idő-

sebb, tizenhét meg tizennyolc az harmincöt, számolgatta Terezka. Szent isten, Ondřej, miért nem nősültél meg?

„Egy lány sem akart hozzám jönni" — felelte Ondřej.

„Marie sem?" — csúszott ki Terezka száján.

Egyszeriben csend támadt. Terezka úgy érezte, ostobaságot mondott. Marie furcsán nevetett, másképp és idegenül, Ondřej riadtan pillantott Terezkára.

„Kérdezd meg tőle — mondta szinte dühösen, és poharáért nyúlt. — Vagy inkább meg se kérdezd. Úgyis kikosaraz. Inkább várok rád, ha még nem találtál fiatalabbat."

„Ugyan már, fiatalabbat — mondta Terezka. — Én nem is akarok fiatalt. Az ember sohasem tudhatja, mire vetemednek a fiatalok."

Ondřej megpróbált nevetni, de Marie megjátszotta, mintha nem hallaná. Aztán egészen másról kezdett beszélni.

Semmi sem történt, és mégis történt valami. Mintha nehéz függöny ereszkedett volna közéjük azon az estén. Ránehezedett Ondřejra és Mariéra is, és Terezka megértette — nem értette? Egy csapásra elszállt az ő jókedve is.

Aztán szótlanul „Ki nevet a végén"-t játszottak, s Terezka fölöslegesnek érezte magát. Hányszor volt fölösleges! Mindig, valahányszor Marie magának foglalta le Ondřejt, valahányszor a gyárról beszéltek és az ottani emberekről, s Ondřej azt mondta: ez *politikai feladat,* szükséges és meg kell tennünk. Ilyenkor nem értette őket. Messze kerültek tőle, és együtt voltak ketten, Terezka pedig egyedül maradt.

Talán akkor, amikor ideköltözött Mariéhoz, amikor ebbe a másik világba csöppent, és éppen csak kezdett kinyílni a szeme, talán akkor még nem fájt volna enynyire. Talán alázatosan fejet hajtott volna, tudomásul veszi és beletörődik, nem érezné, hogy kijátszották. Kijátszották. *Ki nevet a végén!*

Olyan, mint a rühes macska, amelynek pusztulnia

kell a háztól. És nem szabad sírnia és nem szabad gyűlölnie Mariét, meg kell bocsátania, és össze kell szorítania a fogát.

Hallja, hogy Marie kimegy a szobából. Nyikorog az ajtó, meg kellene olajozni. Inkább érzi, mint hallja, hogy Marie kinn áll az előszobában, az ajtó előtt, talán hallgatódzik, nem sír-e Terezka.

Mintha valami felrántaná a díványról, gyorsan megtörli szemét, orra még duzzadt és vörös. Nem szabad, nem szabad sírnia!

Kinyitja az előszobába nyíló ajtót, Marie ijedten néz rá, Terezka mosolyogni próbál.

— Ki kell vasalnunk a fehérneműt, Marie — mondja Terezka. — Hányadik napja már, hogy halogatom.

Aztán hallgatnak mind a ketten. Amikor végül Marie a kosárba rakja, amit Terezka kivasalt, és hátat fordít neki, Terezka mélyet lélegzik, mert különben elcsuklana a hangja, s így szól:

— Úgy örülök, hogy Ondřejjal megértettétek egymást. Sokáig tartott, amíg eljutottatok idáig. De hová költözök majd én, ha ti ketten összeházasodtok!

Marie a kosárba ejti a ruhát, a dívány szélére ül, és elsírja magát.

— Soha, soha, Terezka! — mondja könnyeivel küszködve. — Sohasem kell elmenned... — elhallgat, azt akarta mondani: „tőlünk", de csak annyit mond: — tőlem.

8

Amikor Ludvík délután hazament a borozóból, hirtelen fáradtságot érzett. Azt hitte, influenza kerülgeti, attól félt, még elrontja esti találkáját Luciéval. Bevett két kalmopirint, lefeküdt, és az egész délutánt átaludta. Már sötét volt, amikor hét óra után felébredt.

Jól érezte magát, sőt szinte boldogságroháma támadt. Meleg szobában van, *saját* szobájában, egyedül és biztonságban.

Kis garzonlakása volt egy modern ház ötödik emele-

tén. A szobához kis fürdőszoba, előszoba tartozott, az utóbbiban főzőfülke is volt gáztűzhellyel. A szobát csak a legszükségesebb bútorral rendezte be, de kényelmesen. Heverő, asztal, két szék, üveges vitrin tele könyvvel. A falon rajzszöggel odaerősítve két Gauguin-reprodukció és Vaněk néhány háború előtti vázlata. Egyre ígérgette magának, hogy berámáztatja a képeket, de sohasem jutott hozzá. A megszállás idején egy német tiszt özvegye lakott itt. A forradalom napjaiban kiugrott az ablakon és szörnyethalt.

A vitrinben, ahol most Ludvík könyvei vannak, csodálatos módon néhány értékes meisseni porcelán-darab maradt, amelyet később odaajándékozott Fišar doktornak, amikor látta, hogy tetszenek neki. Sok mindenért lekötelezettje volt Fišarnak. Ő gondoskodott arról, hogy minél előbb megkapja a végzést, mindent elintézett a lakáshivatalban, elérte, hogy számos iratot utólag terjeszthessen be, mert akkoriban éppen Semtěšben járt, látogatóban az édesanyjánál. Most, amikor mindenre visszaemlékezik, rájön, hogy az útjáról is mások döntöttek. Hazatérése után jómaga képtelen volt berendezni az életét, állást, lakást szerezni, rendszert és rendet teremteni napjainak egymásutánjában. Lehet, hogy akkoriban bármibe foghatott volna, s azért lett újságíró, mert Hevrlénél, a „Hlas Lidu" szerkesztőségében véletlenül megüresedett egy hely. Akkoriban ez különben is általános jelenség volt: Ludvík kortársai tulajdonképpen a forradalom után döntötték csak el, mik lesznek és mit fognak csinálni. Ludvík is. Bármibe kezdett is, mindent elölről kellett kezdenie. Míg el nem utazott Semtěšbe, Vaněknál lakott a műteremben.

Semtěšben alig egy hétig bírta ki. Égette a vágy, hogy minél előbb visszatérjen Prágába. De nem tudta, hova tér vissza, hol fog lakni. Bizonytalan elképzelések éltek benne, hónapos diákszobára gondolt, amelyet — ostobán azt képzelte — nem lesz nehéz találni. Aztán arra is gondolt, hogy együtt fog élni Olgával. A viszonyuk akkor még tiszta volt és zavartalan, ismergették, vizsgálgatták egymást, mindegyik kissé félénk szemérmes-

séggel próbált behatolni a másik világába. De kevéssel Ludvík visszatérése után már beletévedtek ebbe a zsákutcába. Olga annyira igyekezett, hogy rendbehozza a lakást, mielőtt Ludvík visszatérne Prágába, s ebből ő arra következtetett, hogy vele akar élni, el akar szakadni anyjától. Olga ez idő tájt értette meg, vagyis inkább rádöbbent, hogy a pénz és az üzletek világa mellett van egy másik világ is, létezik egy másik élet is azon kívül, amelyet eddig élt. Vagy legalábbis sejtette, hogy van, és a kíváncsiság hajszolta, hogy megismerje. Semtěšből visszaérkezve Ludvík belecsöppent a készbe.

A lakást újonnan festették, kitakarították, az egész tisztaságtól illatozott. Még névjegye is ott volt az ajtón. Mindezt Olga rendezte el, illetve Kratochvílné, Průcháék házmesternéje, akit Olga bízott meg vele. Lehet, mindez abból a szentimentalizmusból fakadt, amellyel az emberek igyekeztek gondoskodni azokról, akik a szó szoros értelmében meztelenül kerültek haza a koncentrációs táborokból. Ludvík is üres kézzel jött haza. Olga akkoriban komolyan foglalkozott azzal a gondolattal, hogy életét a Ludvíkéhoz köti, főként pedig szükségét érezte annak, hogy ne függjön többé anyjától. Ludvík ma már tudja, hogy akkor végzetes hibát követett el. Határozottabbnak kellett volna lennie. Olga megérzése jó volt. S bárhogy végződött volna is együttélésük, Olga csak hasznát látta volna. Ludvík nem kevésbé. De hogyan cselekedhetett volna határozottabban? Emlékszik, akkoriban egy este hazajött új lakásába — kevéssel azelőtt történt ez, hogy találkozott Krammerral —, és Olga a ház előtt várt rá. Addig sohasem járt a lakásán. Ludvík boldog volt, bár azonnal észrevette, hogy a lánnyal valami történt. Izgatott volt, látszott az arcán, hogy sírt.

Alig csukták be maguk mögött a lakás ajtaját, Ludvík meg akarta ölelni Olgát. Nem védekezett túlságosan, de a fiú látta, hogy kellemetlen neki.

„Nem, nem — mondta. — Nem ezért jöttem."

Egy székre roskadt, és csendesen elsírta magát.

„Miért sírsz? Mi történt?" — kérdezte Ludvík.

Olga abbahagyta a sírást, látszott, hogy le akarja küzdeni az egész testében borzongó remegést és nyugtalanságot. Ludvík a lány kezét nézte, ujjai idegesen és görcsösen mozogtak.

„Ludvík, én rossz vagyok" — mondta minden bevezetés nélkül.

„Mi jut eszedbe!" — Megragadta a lány nyugtalan kezét. Olga kivonta szorításából, és hűvösen mondta:

„Nem! Te semmit sem tudsz. Ne is próbálj meggyőzni. Azért jöttem hozzád, hogy megmeneküljek. De most már látom, hiába."

Kezébe temette arcát. Nem sírt, csak egész teste reszketett, és azt suttogta:

„Undor! Iszonyú undor!"

Ludvík faggatta, kérte, mondja el, mi történt. Annyira ment, hogy végül önmagát is ellenszenvesnek találta, fogadkozott a lánynak, szerelmét bizonygatta, meg akarta ölelni, rimánkodott, esküdözött, megígérte, hogy mindent megbocsát, bármit tett is.

„Inkább megölöm magam — mondta Olga. — Ne nyúlj hozzám. Kérlek, ne nyúlj hozzám."

Ludvík kétségbeesett. Nem tudta, mit tegyen. Nem tudta, tulajdonképpen mit akar tőle Olga. Mintha kőfallal vette volna körül magát.

„Legalább azt mondd meg, mi az oka, hogy éppen hozzám jöttél. Mit akarsz tőlem? Tudod, megteszek mindent, hogy segítsek rajtad."

„Kellett valaki..." — kezdte látszólag nyugodtan, de nem fejezte be a mondatot. Aztán hevesen, szinte kétségbeesetten szakadt ki belőle a szó: „Azt hittem, el tudok menekülni mindentől. Hogy itt maradok nálad!"

„Maradj!"

Olga hallgatott, csak fejét rázta. Ludvík megpróbált mindent, hogy ledöntse azt az áthatolhatatlan falat, amelyet Olga maga köré emelt. Tanácstalanságában elszánta magát a végsőre. Magához rántotta a lányt, ölelte, szorongatta, megpróbálta ledönteni a heverőre, és magáévá tenni.

Olga védekezett. Néhányszor kíméletlenül belevágott Ludvík arcába, és szemében annyi undor és iszonyat volt, hogy Ludvík felhagyott a hiábavaló viaskodással.

„Bocsáss meg! — suttogta. — De nem értelek."

Olga a dívány szélén ült, lábát maga alá húzta, szinte összegömbölyödött, hozzáférhetetlen volt, rémült és sebzett. Tekintetét nem vette le Ludvíkról, minden mozdulatát figyelte.

„Ne félj! — mondta Ludvík, annyira megijesztette a lány szeme. — Semmit sem akarod tőled."

Megalázottnak, megszégyenítettnek érezte magát. Olga szótlanul felállt és menni készült. Ludvík sápadtan és kétségbeesetten ült a széken, fáradtan kezét nyújtotta feléje, és még egyszer megpróbálta, hogy megmentsen mindent:

„Olga — suttogta. — Maradj nálam. Utoljára kérlek..."

Megállt, pár pillanatig figyelte Ludvíkot, majd sietve mondta:

„Isten veled. Nem tudok maradni!"

Ludvík kirohant utána. Már csak riadt lépteinek zaját hallotta. Azóta mintha futóhomokon vagy ingoványon élnének. Ludvíknak nem sikerült kiszabadítani a lányt gondolatainak, vérének, testének világából. Elviselhetetlenül vágyódott, szomjazott rá. Azokban a napokban, s később még sokszor elhatározta, hogy elfelejti, nem megy el többé hozzá, de már harmadnapra ismét ott volt Olgánál. Menekült tőle, és megint visszatért hozzá. Kezdetben úgy látszott, Olgát bűntudat szorongatja. Tartózkodóan viselkedett ugyan Ludvíkkal szemben, de figyelmes volt, és néha meglepően kíméletes, elejét vette azonban minden bizalmaskodásnak. Valahányszor Ludvík közeledni akart hozzá, szemében megjelent a félelem, amely mindig lefegyverezte Ludvíkot.

Ludvík nem bírta magában tartani gyötrődését. Elfárasztotta az örökös töprengés. Ezerszer, újból és újból végiggondolta a lány minden szavát, abban reménykedve, hogy rábukkan viselkedésének okára. Ta-

nácsot akart kérni valakitől, aki közelebbről ismeri Olgát, aki a közelében élt akkor, amikor Ludvík Katharinabergben volt. Martára gondolt, vagy Fišar doktorra, de nem mert hozzájuk fordulni. Végül csak egy ember maradt: Vladimír. Egy borozóban kötöttek ki, a Národní třídán. Beszéltek mindenféléről, s természetesen Olgáról is. Ludvík bevallotta, milyen a kettejük viszonya.

„Félszűz" — mondta szárazon Vladimír.

„Az meg mi, kérlek?"

„Illúziói voltak, és a valóság más *lett*. Most fél."

„Te tudsz róla?" — kiáltotta meglepetten Ludvík.

„Tudok" — bólintott Vladimír.

„Mit?"

„Többet nem mondhatok. Elégedj meg ennyivel."

„Volt valakije...?"

„Volt!"

„Kicsoda?"

„Mi közöd hozzá!"

„Legalább azt mondd meg, mikor? A háború alatt?"

„A háború alatt vagy a háború után — nevetett Vladimír. — Elég volt neki, amit látott..."

„Kitől?" — Ludvík nem értette.

„Az öreg Průchánétól" — röhögött Vladimír.

*

Ludvíknak ma eszébe jutott ez a beszélgetés. Most sokkal nyugodtabban gondolt Olgához való viszonyára, mint máskor, lelkét nyugalommal és biztonsággal töltötte el az a tudat, hogy nemsokára találkozik Lucie Maredovával.

Úgy találta, ha valóra akarja váltani jó elhatározását, külsőleg is rendbe kell hoznia a dolgait. Az asztalfiókban borzasztó összevisszaságban hevertek mindenféle iratok, az újságból kivágott cikkei és befejezetlen irodalmi próbálkozásai. Az este hátralévő részében megpróbált rendet teremteni köztük, olvasgatta a kivágott cikkeket, s úgy találta, nem minden csapnivaló,

amit a két év alatt írt, mégsem fecsérelte el hiábavalón ezt az időt. Hat és hét óra között mindennap rendszeresen elment Olgához. Jó elhatározásának erejéről győzte meg az is, hogy ma le sem kellett győznie a kísértést, hogy elhagyja magányát, sőt egyáltalán semmi kedve sem volt találkozni Olgával.

Csak kilenc óra után ment el hazulról. A néptelen utcákon goromba szél kergetődzött, kemény volt a fagy. Mégis gyalog ment a színházig, tudta, a „Gázlámpák"-at játsszák, s Luciénak rövid jelenete van a harmadik felvonásban. Nem jöhet tehát tíz óra előtt. Alig ült le a fülledt előcsarnokban, odajött hozzá a büfésnő, egy testes, jólelkű asszony.

— Tudtam, hogy ismerem magát — mondta. — Maga Janeba úr.

Ludvík bólintott. Ő is ismerte az asszonyt látásból, hiszen gyakran járt ebbe a színházba mint tudósító, s az asszony amolyan leltári darabnak számított. Élete egybeforrott a színházzal, jó néhány színészt eltemetett már, fogadta az új és fiatal embereket, és sietett beavatni őket a kulisszák mögötti intrikákba.

— Maredová kisasszony attól félt, hogy összetévesztem. Hogy a levelet még oda találom adni — mielőtt kimondta volna, elvihogta magát — Krouský úrnak.

Illendőségből Ludvík is vele nevetett. Krouský pocakos színházi kritikus még a régebbi iskolából, jó hatvan éves, híres arról, hogy túlzott hódolattal viseltetik a színésznők iránt, amiért nem egy tréfa forgott róla közszájon.

— Mondtam neki: Dehogyis! Hogyne ismerném Janeba fiatalurat.

Egyre pergett a nyelve, Ludvík udvariasan mosolygott, és türelmetlenül nézte kezében a levelet. Mit üzen Lucie?

— No, itt van a levél — mondta végre az asszony, és Ludvík kezébe nyomta.

Ludvík felszakította, sietve elolvasta.

„Várjon rám a szomszédos borozóban. Nem szeretnék

a színházban találkozni magával. Később mindent megmagyarázok. Ne gondoljon rosszat rólam. L. M."

Nem gondolt rosszat. Ellenkezőleg, neki is kellemesebb volt így, itt minden pillanatban ismerősbe ütközhetett, s valószínűleg nehezen tudná leküzdeni zavarát, nehezen tudná megmagyarázni, miért és kire vár. A borozót ismerte. Sokszor vacsorázott ott bemutatók után, néha Krammerral vagy Olgával.

Lucie hamarosan megjött, még tíz óra sem volt. Ludvík örömmel üdvözölte. Ahogy a lányra nézett, felfedezte, hogy minden varázsát tulajdonképpen egyenes, tiszta és jókedvű tekintetének köszönheti. Meg a mosolyának. Az egyszerűen fésült hajának. Minden ízében természetes volt, nem volt rajta semmi mesterkélt, talán száját sem festette. Ami egy színésznőnél meglepő dolog. De úgy látszik, éppen színésznő lévén, pontosan felismerte, miben rejlik bája és mi különböztetheti meg a többiektől.

„Ördög higgyen a színésznőknek — gondolta Ludvík, miközben a lányt nézte. — Tökéletesen megjátsszák az őszinteséget és a tisztességet, s mégis hamisság az egész! Egyébként, melyik asszony nem játszik meg bármit, amit akar, és még csak nem is színésznő."

Ahogy erre gondolt, elnevette magát.

— Mit nevet? — kérdezte Lucie, szintén mosolyogva.

Ludvík nem vallotta be, mire gondolt.

— Csak úgy! Örülök, hogy eljött — mondta.

— Nem voltam benne bizonyos, nem vár-e majd Fišar — magyarázta Lucie, hogy miért írt levelet Ludvíknak.

— És várta?

Lucie fejét rázta, majd hozzátette:

— Remélem, még nincs Prágában.

— Sajnálja, hogy nem várt magára? — kérdezte Ludvík.

Lucie nevetett.

— Ha éppen tudni akarja, nem sajnálom. Ellenkezőleg, örülök neki. De ez már nagyon hasonlít a kihallgatásra.

— Igaza van — bólintott Ludvík.

— De ha úgy kívánja, kérdezzen csak bátran. Aztán majd én fogok kérdezni.

— Kérdezzen előbb maga — mondta Ludvík.

— Kérdezzek? — nézett Lucie Ludvík szemébe, s tekintetében nyoma sem volt kacérságnak.

— Újabb őszinteségi játék? — kérdezte Ludvík a tegnap estére célozva.

— Semmiféle játék. Mára elegem van a színházból. Csak őszinteség, Ludvík. Én is őszinte akarok lenni magához. Mondjon el mindent magáról és Olgáról. Nagyon szerelmes belé? — függesztette rá nagy, tiszta szemének tekintetét.

Ludvík érezte, hogy legyőzték. Talán a lány szeme, talán közvetlensége és nyíltsága, talán világosan és tisztán csengő nevetése. Mintha nem tűrne problémákat az életben. Egyszeriben úgy tudott beszélni Olgához való viszonyáról, mintha más emberről beszélne. Józanul beszélt, és olyan következtetésekre jutott, amelyeket mindeddig önmagának sem mert beismerni soha.

— Szerelem ez egyáltalán? — kérdezte önmagától a lány előtt. — Szerelem-e ez még? — A viszonyukban van valami ferdeség, az egész annyira elferdült, hogy Ludvík Olga közelében elveszti természetességét, és Olga is egészen más lesz, ha vele van, mint mások társaságában. S mivel mindez már több mint két éve tart, Ludvík nem bizonyos benne, nem egy ábrándképet szeret-e. Mindig bizonyos csalódást érez, ha az igazi Olgával találkozik. Aztán rajtakapta magát, hogy a lányhoz fűződő viszonyába részvét vegyül. Egyszóval, az érzelmek oly különös keveréke ez, hogy nem tudja, mihez kezdjen vele. Még az a vágy sem hiányzik belőle, hogy bosszút álljon Olgán azért a kegyetlen lemondásért, visszautasításért, az érzelmekkel való felelőtlen játékáért. Sértett hiúság? Közönséges féltékenység? Lehet, hogy már másé volt akkor, amikor Ludvíknak joga volt azt hinni, hogy csak az övé lehet. Valamibe belekeveredett, és nem tudja, hogyan

másszon ki belőle. Az értelem itt sem segít. Minden olyan, mintha egy nagy szerelem volna, de ugyanakkor Ludvík világosan látja az óriási különbséget a megálmodott Olga és az igazi Olga között. A kettő sohasem válhatik eggyé. Élete már harmadik esztendeje csupa reménykedésből áll, és abból, hogy ezek a remények egymás után kialusznak. Meddig bírja még? Nemcsak tőle akarna elszakadni, hanem attól a világtól is, amelyben Olga él, amelyben minden természetellenes, ferde, minden más síkban mozog, öncélú világ ez, amelyben nem élnek, csak beszélnek az életről. Nem állhatja ezt a világot, de nincs más, nincs jobb. Semmire sem kötelez, az ember még kényelmesen is élhet benne, minden megengedett. Néha arra gondol, hogy még a gyilkosság is. Őrültek tobzódásához hasonlít...

Amikor gyónásának végére ért, Lucie hallgatott. Ludvík hirtelen megbánta, hogy beszélt, úgy érezte, többet mondott a kelleténél.

— Hát igen, őszinteséget kívánt — jegyezte meg zavartan és elfogódottan.

Lucie a férfi kezére tette kezét, s azt mondta:

— Jöjjön!

A fagyos, hideg levegő visszaadta Ludvík nyugalmát, a semmibe foszlott az a világ, amelyben az imént csak ketten voltak, és lelkiismeretfurdalások maradtak csupán. Mégis bizonyos volt benne, hogy Luciét valami hozzáfűzi.

A lány könnyedén belekarolt, s igyekezett rövid lépéseit egybehangolni az ő járásával. A viadukton túl befordultak egy mellékutcába, s Lucie megállt az egyik, háború előtt épült bérház kapujánál.

Ludvík azt várta, hogy most elbúcsúzik, és itthagyja őt, bizonytalan és nyugtalanító érzéseinek prédájául. A lány mintha megérezte volna, megfogta kezét, s mosolyogva így szólt:

— Még nem fejeztük be a beszélgetésünket. Most rajtam a sor. Jöjjön fel hozzám pár percre.

Sem a felvonó, sem a lépcsőház világítása nem mű-

ködött, gyalog kellett felkapaszkodniuk a sötét lépcsőkön. Lucie kis zseblámpával világított, s kézen fogva vezette Ludvíkot. Albérletben lakott. Szobájának azonban külön bejárata volt a folyosóról. Szállásadónője egy tehetős prágai hentes özvegye, ez a nagy bérház is az övé. Lánya, mint Lucie mesélte, tehetséges színésznő volt, és fiatalon halt meg valamikor harminckettőben. Ezt a külön bejáratú szobát gazdag szülei eredetileg neki rendezték be. Lánya és férje halála után Michalné, így hívták a szállásadónőt, kizárólag fiatal, hajadon színésznőknek adta ki a szobát. Rendszerint addig laktak itt, amíg férjhez nem mentek. Michalné szobájának folyosóján ott látható valamennyi színésznő fényképe, aki itt lakott, vannak köztük ma már ismert nevű, híres művésznők is.

Szép, nagy szoba volt, perzsaszőnyeg takarta az egész parkettet. Pianíno volt benne, csaknem négyzet alakú heverő, háromrészes, széles szekrény, a szomszéd szobába nyíló ajtót eltakaró, nagy tükör, kis íróasztal, rajta fehér telefonkészülék, és mindjárt mellette lemezjátszós rádió. A szoba sarkából gótikus ablakra emlékeztető keskeny ajtó vezetett a főzőfülkébe, s onnan hasonló ajtón keresztül lehetett bejutni a közös fürdőszobába.

Volt ebben a szobában valami megnyugtató, minden szolidnak, bizalomgerjesztőnek és kényelmesnek látszott benne. Talán a nagy, puha szőnyeg tette, talán a két ablakra simuló, nehéz függönyök, talán a képek, amelyeket, mint Ludvík megtudta, festő barátai ajándékoztak Michalné lányának. Ott volt köztük a fiatalon meghalt színésznő figyelemre méltó arcképe is, a most külföldön élő, ismert nevű művész, Kafka festette. Egy egész festőnemzedék szerepelt ebben a kis képtárban, az a nemzedék, amely a húszas években jelentkezett, és meg akarta hódítani a világot, kevéssel az első világháború után. Néhányuk neve fennmaradt, a többieket elnyelte a feledés.

— Az enyém itt csak a rádió, néhány könyv meg ennek a szekrénynek a tartalma, de különben ez túl

nagy a néhány rongyomnak — nevette el magát Lucie.

— Szerencséje volt, hogy megkapta ezt a lakást — jegyezte meg Ludvík, miután körülnézett a szobában, és helyet foglalt az egyik széken.

— Ahogy vesszük — mondta Lucie kissé fanyarul. Pár pillanatnyi hallgatás után kissé élénkebben hozzátette: — Michalné olyan jó teremtés, hogy magam sem tudom, mikor hálálhatok meg neki mindent. Csak egy hibája van. Azt képzeli, hogy ért a színházhoz, és mindig tanácsokat ad, ha szerepet tanulok. De még ezt is megbocsátom neki, nélküle néha nagyon egyedül lennék.

— Maga? — hitetlenkedett Ludvík. — Maga panaszkodik egyedüllétről?

— Kissé furcsa véleménye van rólam. Nem is nagyon csodálkozom rajta — mondta a lány szomorúan és vígan egyszerre.

— Hát magának énrólam? Inkább hallomásból ismerjük egymást...

— És mit tud rólam *hallomásból...?*

— Eléggé keveset — mondta zavartan Ludvík.

— No, csak ne féljen. Hogy viszonyom van Fišarral, hogy kitartatom magam vele, hát még... várjon, gondolja meg, és ne feledkezzék meg az őszinteségről. Forr a víz, közben teát főzök...

Pár percig magára hagyta Ludvíkot. Amikor visszatért, felszólította:

— Nos?! Megtalálta már a bátorságát...?

— Beismerem — mondta Ludvík —, hogy általában így magyarázzák a Fišar doktorhoz fűződő kapcsolatát. Nekem különben semmi kifogásom Fišar ellen.

Lucie keserűn nevetett, és cigarettára gyújtott, az első cigarettára együttlétük óta. Szája szélén ráncok rajzolódtak ki. Mintha fájdalmát küzdené le.

— Ha sejtené, mennyire kifoszt mindenkit az az ember — mondta keményen. — Más, mint amilyennek látszik...

— Nem értem — szólt meglepetten Ludvík.

— Tudom. Tudom, hogy nem érthet...

Lucie színészgyereknek született. Apja a dél-csehországi Mareda-színtársulat igazgatója volt, anyja színésznő, ha, mint gondolja, nem is nagy művész. De jó anya volt és jó gazdasszony. Tulajdonképpen ő intézte az egész társulat gazdálkodását, a pénztárban ült, fizette a gázsit, s jókedvű volt még akkor is, ha rájuk köszöntöttek a szükség napjai. Ez pedig, a háború kitöréséig, nem volt ritkaság. Lucie kisgyerek korától fogva megszokta a színpadot. Alig egyéves volt, amikor először „lépett fel". Bölcsőben feküdt, újszülött gyereket játszott, és aludt a színpadon. Attól fogva, hogy megtanult beszélni, valahányszor szükség volt rá, ő mondta el a gyerekszerepeket. Soha senki sem kérdezte, akar-e mást csinálni, mint színházat játszani, ezt Lucie is magától értetődőnek találta, és sohasem jutott eszébe, hogy mást is csinálhatna. Sem apja, sem anyja nem vitte sokra a színészi pályán. Apjáról Luciénak az a véleménye, hogy jó, sőt kitűnő színész volt, emlékezik Harpagonjára és a „Revizor"-ban alakított elöljárójára, s úgy érzi, nemcsak a gyermekkori élmény hatása, hogy sohasem találkozott többé hasonló teljesítménnyel színpadon. A háborúig nyomorogtak, pénzükből sokszor a színészek gázsijára sem futotta. De a háború alatt az emberek csak úgy csődültek a színházba, válogatni lehetett a jó színészek között, apja tisztességes gázsikat fizethetett, és a prágai színházak műsorán szereplő egyetlen darabot sem adtak elő anélkül, hogy apja ne hívta volna meg vendégszereplésre valamelyik kitűnő színészt. Főként akkor, ha nagyobb városban léptek fel. Lucie már akkor — harminckilencben volt húsz éves — mindent játszott, komoly szerepeket, amelyekkel sokszor nem tudott mit kezdeni, társadalmi színművekben és operettekben is. Csak akkor esett gondolkodóba, hogy egyáltalán színésznő-e, megvannak-e a feltételei ehhez a hivatáshoz, nem került-e puszta véletlen folytán a színpadra. Ha pedig színésznő, tovább kell mennie,

mondta magában, nem szabad megragadnia az apja társulatánál. Apja természetesen nem végezte el a főiskolát, és fölöslegesnek tartotta, hogy a színész bármilyen iskolába járjon.

„Itt a deszkákon, ez a legjobb iskola — mondogatta. — Mošna, Vojan, Kvapilné. Hát nevelt az a te híres iskolád hozzájuk mérhető színészeket? Egyet sem. A nagy színészek csak úgy kiálltak a deszkákra, s ha van benned tehetség, senki és semmi sem akadályozhatja meg, hogy nagy színésznő légy. Tehetség pedig van benned. Én mondom, lányom, hogy van."

A háborús éveket ott morzsolta le a társulatnál — illetve nem is az egész háborút. Anyja negyvenhárom-ban megbetegedett, megdagadt a lába, nem bírt mozogni, addig eltitkolta, hogy beteg a szíve, s amíg bírta, az utolsó pillanatig húzta az igát. Aztán váratlanul jött a baj. Minden baj egyszerre szakadt rájuk. Azon a napon, amikor eltemették, a színházban botrány tört ki. Valami Pacovský, egy fiatal és gyönge színész, már amennyiben egyáltalán színész volt, a háború alatt mindenféle ember ragadt meg a vidéki társulatoknál, olcsó rögtönzésre használta fel a jelenetét.

„A kapanyél is elsülhet, és akkor leszek boldog, ha *látom, asztal int"* — mondta a színpadról távozva, s még integetett is a közönségnek, amely viharosan tapsolni kezdett. Még mielőtt az előadás véget ért volna, megjelent az öltözőben a gestapó, és Pacovskýval együtt elhurcolta Lucie apját is. Pacovskýnak kutya baja sem történt, él és egészséges, az apa elpusztult, azt sem tudták, hol, mikor és hogyan. A társulatot feloszlatták, másnap már nem játszottak, a színészek szétfutottak, mint a megriasztott nyulak. Lucie nem tehetett mást, mint hogy felszámolja a szülei után maradt örökséget. Nem tudott mihez kezdeni, s egy budějovicei ügyvédhez, Honza doktorhoz fordult segítségért.

„Az örökség dolga csekélység — mondta az ügyvéd —, inkább azzal törődjön, hogy megmentse az apját. Én ehhez kevés vagyok. Olyasvalaki kellene, aki érti

a dürgést és messzire ér a keze..." — Másnap ajánlólevéllel elküldte Fišar doktorhoz.

Így találkozott vele először. Negyvenhárom november végén. Fišar szerfölött barátságosan fogadta, érdeklődve végighallgatta, mintha valami közeli ismerősének ügyéről volna szó, nem pedig vadidegen és ismeretlen emberek meglehetősen mindennapi bajáról. Kedves volt, s emberi részvétet mutatott Lucie és apja sorsa iránt. Nem sok reménnyel biztatta a lányt, de már azzal is reményt ébresztett, hogy tárgyilagosan és józanul felmérte a helyzetet, s a Lucie számára nagy, szinte végzetes tragédiából mindennapos, emberi és megszokott hivatalos ügyet csinált.

„A háború nem istentől való, kedves gyermekem, a háborút emberek csinálják — mondta —, s ezért minden háború békével végződik. Az embernek meg kell őriznie nyugalmát, egészséges idegeit. Most pedig, mi lesz magával, mihez akar kezdeni?" — kérdezte.

„Mit tehetnék? Megpróbálok szerződést kapni" — felelte Lucie.

Hamarosan kiderült, mennyire naivan látja a világot és az életet. A nevés színészek között sok jó ismerős volt, elsősorban azok, akik rendszeresen vendégszerepeltek apja társulatánál, bízott a színészi összetartásban, de egészen megfeledkezett a munkahivatalról és arról, hogy apját politikai okokból tartóztatták le, és hogy az igazgatók még gondolni sem mernek az ő szerződtetésére. Mikor Prágában nem járt sikerrel, a vidéki társulatokhoz fordult. Szívélyes és részvevő leveleket kapott, s legföljebb annyi biztatást, hogy érdeklődjék ismét az idény végén. Ez azonban annyit jelentett, hogy várjon tavaszig. A dolognak egy jó oldala volt: felfedezte, hogy nem élhet színház és a színpad nélkül. Időközben a munkahivatal is érdeklődni kezdett iránta. Egymás után kapta az idézéseket, s végül közölték, mikor kell útra kelnie munkára a Birodalomba. Amennyiben nem engedelmeskedik, elővezetik. Megadta magát. Beletörődve mindenbe, néhány nappal elutazása előtt elment Fišar doktorhoz a Ště-

pánská utcába, hogy megkérdezze, nem tudott-e meg valamit az apjáról. Nem tudott semmit. Állítólag, a hivatalok megtagadtak tőle minden tájékoztatást. Ebből arra következtet, hogy a dolog rosszul áll. Nem akarja meddő reményekkel kecsegtetni, de annyi bizonyos, hogy tárgyalásra nem kerül sor, koncentrációs tábor lesz a vége, vagy esetleg még annál is rosszabb. Nincs értelme hazudni önmagunknak. Nem marad más, csak a remény. És Luciéval mi van? Kapott szerződést?

A lány őszintén megmondta, hogy három nap múlva indul a *Reich*be. Fišar kővé dermedten nézett rá. Még meg is haragudott, hogy ezt csak most mondja. Tudja, mi vár rá? Tudja, milyen pokolba indul? Aztán kezébe vette az ügyet. Telefonált valami ismerősének a munkahivatalba. Aztán valakivel németül beszélt, majd számítgatni kezdte, hol lenne Lucie a legnagyobb biztonságban a totális munkamozgósítás elől, és állást szerzett neki a hostivaři gyógyszergyárban. Tulajdonképpen formális munkaviszony volt, de fizetést rendszeresen kapott. Nem volt rossz dolga, még maradt valami pénze szüleitől is, és csak a színház hiányzott neki.

A színésznőkről általában az a vélemény, hogy igen korán tesznek szert tapasztalatokra, igen hamar megismerik az életet. Lucie mindmáig nem tudta, mit jelent az: megismerni az életet. Ismerni az embereket, igen, ahhoz már ért. De akkoriban még az embereket sem ismerte. Átélt egy futó szerelmet, de máskülönben húsz éves koráig *odahaza* élt. Szüleinél. Ha vándorolva is, egyik városból a másikba, egyik napról a másikra. De mama mindenütt mindjárt otthont tudott teremteni. Állandó lakásuk is volt Budějovicében, oda tértek vissza, valahányszor lehetőség adódott. Apa nagyon ügyelt Lucie erkölcseire. Alighanem nagyon is tudta, mi a szokás a vándortársulatoknál. S Lucie mégiscsak az igazgató lánya volt, a legnagyobb szoknyavadászok is bizonyos tisztelettel néztek rá, s nem engedtek meg maguknak olyasmit vele szemben, ami a társulathoz tartozó más lányoknak okvetlen kijárt.

Így aztán magára maradt, senki sem állt mellé. Apja egykori, régi barátai közül sem fordulhatott senkihez, mindegyik örült, hogy él. Csak egy ember akadt, aki kedves volt hozzá, gondoskodott róla. Fišar doktor. Segített rajta, sőt megmentette a tanácstalan, húszéves kislányt. És nem akart érte semmit. Sőt, mihelyt észrevette, hogy Lucie kissé bizalmatlanul néz rá, elnevette magát, és barátságosan, kissé fanyarul megjegyezte:

„Tudom, megszokta, hogy az emberek semmit sem tesznek ingyen. Most arra gondol, hogy én is akarok valamit magától. Menjen haza, és jöjjön el megint, ha szüksége lesz valamire."

Hazament tehát, mint egy iskolás lány, rossz bizonyítvánnyal a táskájában, úgy érezte, hogy megsértette ezt az embert a bizalmatlanságával. Hazamenjen. Hova haza? Krausovánál aludt a Vinohradyn. Krausová nyugdíjas öreg színésznő volt, Lucie apja nála kezdte pályáját, az asszony valamikor színtársulatot vezetett, amely tulajdonképpen apja dél-csehországi színházának elődje volt. Apja mindig meglátogatta, valahányszor húsvétkor Prágába utaztak. Krausová ugyanolyan szigorúan ügyelt Lucie erkölcseire, mint az apja. Luciénak minden áldott nap végig kellett hallgatnia prédikációját a mai fiatalság romlottságáról — de rég volt. Elmúlt. Krausová is. Tavaly halt meg.

Aztán több mint fél évig nem látta Fišar doktort. Néha szükségét érezte, hogy felhívja és beszámoljon neki, hogyan megy a sora. De mindig csak a titkárnőjével beszélhetett, Fišart egyszer sem találta irodájában. A forradalom után, színházra és színpadra szomjasan azonnal megpróbált szerződést kapni. Kihasználta minden ismeretségét, a színházak úgy szaporodtak, mint eső után a gombák, ő Prágában akart maradni, torkig volt a vidékkel. Elfoglalták az egykori Német Színházat, ott játszott a „Vasáradat"-ban, egyik színházból a másikba vándorolt. Akkoriban, negyvenöt nyarán történt, találkozott megint Fišarral. A férfi megváltozott. Mintha súlyos betegségen

esett volna át, sovány volt és sápadt. Lucie a színházban szerzett új barátai társaságában volt. Társadalmi munkára mentek, romokat takarítani, jókedvűen vonultak végig a Národní třídán. Aznap azonban Lucie már nem jutott el oda, ahová készültek. Fišar nem ismerte meg, vagy talán nem vette észre, Luciénak azonban önkéntelenül földbe gyökerezett a lába. Nem tudott tovább menni. Úgy érezte, aljasság volna, ha nem szorítaná meg legalább a kezét, és nem mondaná meg neki, hogyan él. Fišar fürkészve a szemébe nézett, aztán szomorúan mosolygott, s azt mondta:

„Tudom már, tudom! Mi van az édesapjával? Meg kell bocsátania nekem. Amíg lehetséges volt, foglalkoztam az üggyel, de aztán magam is a csapdájukba kerültem. Hát magával mi van?"

Hirtelen megélénkült. Azt mondta, nincs semmi dolga, szívesen elkíséri Luciét.

„Gyönyörű idő van, és én jó huszonöt éve nem mentem végig szép, fiatal lánnyal egy prágai utcán."

*

E pillanatban csengett a telefon. Belehasított a Lucie hangjával teli szobába, idegtépő, más világból való hang volt, Ludvík fizikai fájdalmat érzett.

Lucie elhallgatott, órájára pillantott. Fél tizenkettő volt.

— Ő az! — mondta, és kelletlenül felállt.

— Tessék! Jó estét!

Háttal állt Ludvíknak, és csendesen beszélt. Mégis hallani kellett minden szavát, bár Ludvík színlelte, mintha nem hallgatná. Ő is felállt, és az egyik képhez ment, azt nézegette.

— Nem! Fáradt vagyok és fekszem! Holnap reggel próbám lesz. Nem! Nagyon kérem, ma nem! Álmos vagyok. Tulajdonképpen már aludtam is. Nem számítottam rá, hogy már ma visszajön. Én is, én is. Nem haragszom, miért haragudnék? Túlságosan álmos vagyok... Jó éjszakát.

Letette a kagylót, pár pillanatig még elgondolkodva a készüléken tartotta kezét. Aztán hirtelen megfordult, és mosolyogva így szólt:

— Az ember nem tud hazudni, ha más is hallja. Próbám sincs, nem is aludtam. Szégyenkezem maga előtt, de nincs lelkiismeretfurdalásom. Hazudnom kell neki, Ludvík. Már nem bírom ki... nem állhatom ki...

— Fišart? — kérdezte meglepetten Ludvík.

Lucie bólintott.

— Tudom, mindenben én vagyok a bűnös, már amennyiben az ember bűnt követ el azzal, hogy bízik a másikban. Bár sohasem szerettem, bíztam benne, tiszteltem, talán egy kicsit kedveltem is. Ha ehhez hozzáadja a hálát, amelyet iránta éreztem, a figyelmességeit, amelyek mindig örömet szereztek, ennyi elég, hogy az ember vonzódjék valakihez. Később aztán kezdtem őt leleplezni. Lépésről lépésre, előbb csekélységeken kaptam rajta, kis hazugságokon, hatásvadászaton, hiúságon, a nagy ember egyszeriben kicsi lesz és nyomorúságos, később már tudtam, mikor komédiázik és mikor kezd színlelni, elveszítettem az iránta érzett tiszteletet, aztán a bizalmat, aztán a hálát is, mert rájöttem, hogy már százszorosan és keservesen megfizettem érte. Szélhámos ez az ember, Ludvík.

Annyi gyűlölettel mondta ezt, hogy Ludvík meglepetten felállt, és néhányszor végigment a szobán. Odafordult a lányhoz:

— Nem téved, Lucie?

— Nem! — mondta a lány szilárdan.

— Gyakran figyelem őt — mondta Ludvík. — Szinte tökéletesnek látszik. Azt mondom magamban: hol válik le róla az álarc!

— Nem kívánnám magának, hogy lássa, amikor az álarca lehull — mondta Lucie undorral a hangjában.

— Véletlenül én is lekötelezettje vagyok — állapította meg kissé keserűen Ludvík.

— Nem lehet megfogni, nem lehet rajtakapni. Semmit sem lehet rábizonyítani. Az önzést emberbaráti

szeretetnek, a csalást erénynek, a harácsolást bőkezűségnek hazudja. Sima, akár az ángolna.

„A gestapó bizalmasa és kollaboráns" — mondta róla egyszer Vaněk Ludvíknak. Ludvík akkor kinevette. Vaněk a fű növését is hallja, kísérteteket lát, mindenki ellenség a szemében, mindenki, akinek más a nézete, mint az övé. Mondja ezt meg Luciénak? Olga és Fišar célzásaiból tudta, hogy Fišar a forradalom után belekeveredett valamibe. Talán egy ideig börtönben is ült.

— A forradalom után valami baj volt körülötte, ha nem tévedek! — mondta Ludvík.

— Azt állítja, hogy tévedés történt. Én nem hiszek neki, Ludvík.

Ludvík bólintott.

— Miért nem szakít vele? Miért nem tiltja meg neki...

Lucie röviden nevetett, aztán ő is felállt, tanácstalanul legyintett, s azt mondta:

— Nem tudom. Lehet, hogy egyedül nem vagyok rá képes.

Ott állt Ludvík előtt. Egymás szemébe néztek. A lány félig nyitott ajakkal kissé hátrahajtotta fejét. Ludvík ilyen közelről csodálatosan szépnek találta az arcát. Átölelte.

ÖTÖDIK FEJEZET

1

Azon a délutánon, három nappal azután, hogy visszaérkezett az *óhazába*, ahogy mondani szokta, Schmiedtke elszánta magát, hogy sétál egyet a városban.

Dejvicében kapott tökéletesen berendezett lakást, egy széles ablakos, új házban. Kényelmesen átsétált a Letnán, majd az épülőfélben lévő hídon keresztül a belvárosba tartott, ahogy megszokta a furcsa, háborús évek alatt, amikor hivatalából a Sommerbergstrasséra indult.

A régi úton haladt. Semmi érzelgősség. Szándékosan tette. Magába akarta szívni ennek a városnak a levegőjét, és látni akarta, mi változott meg távolléte alatt. Úgy érezte, hogy ezeket az utcákat tulajdonképpen sohasem hagyta el. Mégis: májusban lesz három éve, hogy elmenekült innen, akkor azt hitte, örökre, hogy soha többé nem tér vissza ebbe az országba, amelyben véletlenül született.

A háború olyan tökéletesen feje tetejére állította Európát, hogy kezdetben úgy látszott, amíg Fritz él, soha már nem áll lábára. A németeket kitelepítették. Nagyszabású vállalkozás, sohasem hitte, hogy képesek lesznek rá, anyját Kölnben találta meg a Rajna mentén, bátyjának teste pedig egyáltalán nem került elő. Tulajdonképpen nagyszerű színház volt ez az egész háború. A történelem kegyetlen irónia. Igen, az ember kis híján áldozatul esett az optikai csalódásnak, s mármár azt hitte, tényleg van valami, ami hasonlít a történelmi igazságszolgáltatáshoz. Most a csehek dőlnek be ennek az illúziónak. Előzőleg Hitler lett az áldozata. Sőt, ma vannak amerikaiak, akik azt képzelik, hogy

ők hivatottak betölteni a történelmi igazságszolgáltatás szerepét. Egyszóval, a sok kutya a nyúl halálát ugatja. Ez a sok messiás pedig új világháborút, amely után az emberiség nem egyhamar kap lábra. Így aztán nagyjából mindegy, kinek szolgálsz ma. Mindig elhitetheted magaddal, hogy fennkölt hivatásod van, minden bitangsághoz könnyen kitalálhatsz valami meggyőző ideológiát. Egy idő múltán majd, mihelyt kissé magukhoz térnek és fegyvereket kapnak, esetleg megint a németek fogják betölteni a történelmi igazságszolgáltatás szerepét, és úgy lehet, visszaköltöznek például ebbe az országba. Ezen a világon semmi sem lehetetlen, ebből a felismerésből induljon ki az ember mindenkor.

Akadnak őrültek, akik azt képzelik, hogy a világon vannak értékek, amelyekért érdemes harcolni — az ördögbe is, ilyesmi réges-rég nincs, s kérdés, hogy egyáltalán volt-e valaha. Csak a bőröd van, azzal törődj, azt mentsd! Az élet furcsa bukfenceket vet, ilyen bukfenc az is, hogy Schmiedtke megint itt sétál a Příkopyn, a kaszinó mellett, ahol Hoffmann tábornokkal iszogatott annak idején, egészen jó konyakot ittak, a kaszinót ma, nyilván a történelem iróniája folytán megint Szláv Háznak hívják... Hoppla-hó, vidám dolog, ha az ember a történelem tanúja, sőt azoknak a történelmi változásoknak végrehajtója, amelyek hivatottak megváltoztatni a világ arculatát. Ismét újabb felvonására készülnek annak a végtelen komédiának, amelynek neve: történelem. Egyelőre még csak az expozíciónál tartanak. Aztán jön a katasztrófa, és a katarzist az emberiség valószínűleg már meg sem éri. Nem érik meg még a komédia társszerzői sem, valószínűleg nem éri meg még az olyan hálás néző sem, mint amilyen ő maga, Friedrich Schmiedtke, alias Frederick Smith, alias Bedřich Šmídek.

Sétál Prágában, és meglepetve érzi, mennyire izgatja és nyugtalanítja ez a város. Ismerősnek találja az emberek arcát, ahogy végigtapogatja őket tekintetével. Különös, meghitt varázsa van ennek a városnak.

Valamiféle vonzóereje, s ha Schmiedtke valahol otthon érzi magát, akkor csakis itt, ezekben a szűk utcákban, amelyekből mindig váratlan és meglepő kilátás nyílik. Itt van leginkább otthon, ezek között az emberek között, akiknek el tudja képzelni a magánéletét, és legalább hozzávetőlegesen eltalálja hivatásukat is.

Hihetetlen, mennyire tartósak ezek a gyerekkori és fiatalkori kapcsolatok. Vén fejjel, ha majd kialszik benne a kalandvágy utolsó szikrája is, valószínűleg itt szeretne élni, ebben a városban. Sőt, már most is vannak pillanatok, amikor szorongást érez a dolgok és az élet kétségbeejtő mulandósága miatt, vannak pillanatok, amikor már semmire sem kíváncsi. Ez a város meg úgy hat rá, mint az orvosság, mint a hűsítő borogatás.

Látszólag semmi sem változott, legalábbis szemre tulajdonképpen nem változott semmi. Kiegészíti magában az utca képét, amelynek neve ismét „Forradalmi", látja a régi, szecessziós házakat, amelyek az izé — hát igen, ők úgy mondják, forradalom — előtt is itt álltak. Nem változott semmi. De Smith, a *szakértő* azért van itt, hogy mindennek gyökerére tapintson, hogy minél előbb a külső máz alá hatoljon, meglássa, hol és miért szorít a cipő, kiszimatolja, kicsírázik-e mister Steinhardt vetése, s hogy az amerikai presztizs szemszögéből nem veszélyes-e túlságosan angazsálniuk magukat abban a viszályban, amely itt kitöréssel fenyeget vagy máris kitört.

Az elv természetesen világos: a kommunistákat el kell távolítani a kormányból, ki kell dobni őket a hajóból. „*Kulcspozíció ez számunkra* — mondta Mr. Steinhardt. — *Ha sikerül elérni, hogy Csehszlovákiában a fejlődés normális és egészséges irányban haladjon tovább, ennek beláthatatlan következményei lesznek az Európában követett amerikai politikára.*" Normális és egészséges. Mi a normális a mai abnormális korban, és kinek az egészségét szolgálja a fejlődés? Kétségtelenül Mr. Steinhardtét és Amerikáét. Ám legyen!

Schmiedtkének semmi kifogása ellene. Most az a kérdés, hol harapjanak bele a kalácsba, hogy mister Steinhardt túlságosan be nem maszatolja a képét. Erre kell rájönnie Fritznek. Nem válogathat sok út között. Tegnap megtudott valamit attól a részeges Krammertől, nem sokat, azt ajánlotta Schmiedtkének, hogy olvassa el a Švejket, és azt jósolta, hogy hamarosan hosszú orral vonulnak el innen. Aztán érzelgős húrokat pengetett, és arról szavalt, hogy ennek a nemzetnek rendkívül fejlett a politikai szimata.

Csehországban az emberek állítólag megismerik a bitangot és a gazembert, mihelyt kinyitja a pofáját. Hülye. Menjen a fenébe az általánosításaival.

Valóban kedves dolog. A régi, kitaposott úton halad. Akkor, amikor fütyült Hitlerre és Frankra, pontosan ugyanezt az utat követte. Sommerbergstrassei hivatalából le, a folyóhoz, ott megszabadult az irataitól, aztán a Příkopyn és rézsút át a Vencel téren Fišarhoz. Ma sem marad más hátra. Minden ismétlődik. Régi és kitaposott utak! A háború után egy ideig úgy festett, hogy már semmi sem halad többé a régi és kitaposott utakon, hogy új utakra térnek. De hiába, a régi utakat már kipróbálták, kitaposták, és a politika szekere mindig visszacsúszik rájuk.

S bár nyikorog és recseg a szekér, mégis megy előre.

Így tehát Schmiedtke is a régi és kitaposott úton megy. Fišar doktorhoz. Bevált, kipróbált cég. Majd a körmére néz, segít rajta, ha bajba került, ha pedig nem, majd bajba juttatja, és úgy segít rajta, kenegeti egy kicsit a hiúságát, biztonságba ringatja, s közben egy kicsit halálra rémíti. Schmiedtke feltételezi, hogy Fišart nem hagyta nyugodni a hiúsága és becsvágya, s hogy ismét belemászott valamibe. Ha pedig tiszta a lelkiismerete? Majd belemártja egy kis trágyalébe.

Minden a régiben maradt. Csak Fišar cégtáblájáról tűnt el a német szöveg, átmázolták, és most egy kissé átüt a festéken, a kisasszony is, aki ajtót nyit — nem, nem, ez más, kissé fiatalabb. Kezdődik a komédia. Függönyt fel.

— Fišar doktor úrral szeretnék beszélni — mondja Schmiedtke magabiztos fölénnyel.

— Mit kíván?

— Én nem kívánok semmit. Fišar doktor kíván látni engem — feleli.

— Be van jelentve, várja önt?

— Bízza rám, kisasszony. Akár az életét is. Šmídek mérnök vagyok!

A titkárnő pár pillanatig még bizalmatlanul nézett rá, de az ismeretlen jókedvű mosolya lefegyverezte. Alig ment be főnöke szobájába, a küszöbön máris megjelent Fišar doktor.

— Bizonyisten! — kiáltotta, és széttárta karját, mintha meg akarná ölelni Schmiedtkét. A következő pillanatban azonban ráébredt, hogy túlzásba viszi baráti lelkesedését, s észrevehetően józanabb hangon hozzátette: — Maga meg hogy kerül ide? Jöjjön, jöjjön csak beljebb.

Minden a régiben maradt. Az ablakon ugyanaz a megsárgult, finom rácsozatú függöny, az asztal tele van iratokkal, megvan a vitrin is, amelyben a konyakot tartja, a kerek asztal és mellette a klubfotelek. Pár pillanatig úgy nézték egymást, mintha azt becsülgetnék, mire gondol a másik.

— Nem változott meg, Smith — mondta Fišar.

— Erre mérget vehet, doktor — vágta rá jókedvűen Schmiedtke. — Mindig ugyanaz, mindig jókor érkezem, és ott vagyok mindenütt, ahol valami történik. És természetesen, mindig és mindenütt készen állok, hogy segítsek magán.

— Már megint? — jegyzi meg fanyar gúnnyal Fišar.

— Már megint! — feleli Schmiedtke. — Őszinteségért őszinteség jár.

Leült a karosszékbe, igen, akkor, három évvel ezelőtt a másik székbe ült, hogy ne érje huzat a hátát, ma talán nem is volna rá szükség, biztonság kedvéért mégis átült a másik székre, és keresztbe vetette lábát.

— Nem keresett már tegnap? — kérdezte kíváncsin

Fišar. — Valami érthetetlen üzeneteı kaptam. Szavamra, véletlenül sem gondoltam volna magára.

— Nem kerestem, doktor, de ez nem jelenti, hogy ne gondoltam volna magára. Különösen azóta, hogy megérkeztem. Maga az egyetlen ember, aki segítségemre lehet, hogy kiismerjem magam az itteni politika útvesztőjében. Rövid útmutatásra van szükségem. Az elveket azonban ne magyarázza. Világosak. Az a feladat, hogy ki kell szorítani a kommunistákat...

Fišar egy kézmozdulattal félbeszakította, mintha azt akarná mondani, hogy túlságosan leegyszerűsíti a dolgokat, de Schmiedtke zavartalanul folytatta:

— Tudom! Maguk ezt bonyolultabb dolognak találják. De ne higgyen a kísértetekben, doktor. A dolog valóban ilyen egyszerű. Európa-szerte másról sincs szó. Ezzel ne töltsük az időt, és ne komplikáljuk fölöslegesen az ügyet. A kérdés az, hogy megtudjam, milyenek az erőviszonyok, milyen kilátásaik vannak a kommunistáknak és másfelől azoknak a... mondjuk talán így, *demokratáknak*. Ez, ugye, megfelel az önök szóhasználatának is? Maga nyilván demokrata, Fišar, nemde így van?

— Mindig is az voltam — mondja mosolyogva Fišar.

— Ez annyit jelent, hogy a kommunisták ellen megy. Talán túlságosan is angazsálta magát?

— Ahogy vesszük — feleli zavartan Fišar, és kényelmetlen tehetetlenség érzete vesz erőt rajta, mint mindig, valahányszor ezzel az emberrel beszél. Úgy érzi, a másik uralkodik rajta, oda viszi, ahova akarja.

— Tehát angazsálta magát. Ez kellemetlen — állapítja meg Schmiedtke.

— Miért gondolja, Smith?

Schmiedtke kis ideig gondolkozik, majd cigarettát kínál Fišarnak.

— Nem dohányzom.

— Mióta? Camelt sem szív? Úgy láttam, itt nagy a kereslet irántuk — jegyzi meg Schmiedtke, miközben rágyújt.

— Miért gondolja, hogy kellemetlen? — ismétli meg kérdését Fišar.

— Azóta, hogy ennek a városnak ódon kövezetére léptem, mást sem teszek, csak emlékezem. Biztosíthatom magát, olyan dolgok jutnak eszembe, amelyekre a tengeren túl álmomban sem gondoltam.

— Mit csinált azóta? — szakítja félbe Fišar.

— Csodálkozni fog, de magától eltérően, oroszul tanultam.

Fišar nevet, az asztalon heverő Camel-csomag után nyúl. Schmiedtke előveszi öngyújtóját, tüzet ad neki.

— De nem ez a fontos. Azt szeretném tudni, megfogadta-e tanácsomat, amelyet elutazásom előtt adtam magának.

— Túlságosan sok tanácsot kaptam, és mindegyik olyan nagyszerű volt — mondja gúnyosan Fišar —, hogy képtelen vagyok kitalálni, melyikre gondol.

Ez az ironikus megjegyzésekkel és célzásokkal zsúfolt társalgási modor akkor fejlődött ki közöttük, amikor a forradalom idején hosszú napokat töltöttek együtt, s most mindketten szinte élvezettel tértek vissza hozzá.

— Csak ne csúfolódjék, doktor. Én komolyan gondolok mindent, amit mondok, éppen ebben különbözöm magától. Akkor azt mondtam magának, már nem tudom, itt volt-e vagy fönn, a lakásán...

— Mondja meg végre, mit mondott!

— Azt mondtam magának, hogy aki meg akar szabadulni a víziszonytól, ugorjék fejest a vízbe. Aki fél a kommunistáktól, álljon közéjük.

— Most már emlékszem — bólint Fišar bágyadt mosollyal.

— Maga pedig, ahogy látom, a saját kárára és az én káromra is, nem fogadta meg a tanácsomat.

— De bocsásson meg, elveim vannak és lelkiismeretem — háborog Fišar.

— Ugyan menjen, doktor, ilyesmije már régen nincs. Mindössze annyi az egész, hogy nem előrelátó és nem merész.

— Úgy látom, még mindig nem szokott le az impertinenciájáról.

— Maga pedig nem tanulta meg a nagyvonalúságot, hiába tanítottam rá. Gondolhatta volna, hogy nem beszélek a levegőbe. Amit mondtam, amolyan utasításféle volt, doktor. Igenis, utasítás! Maga elfelejtette, hogy lekötelezettünk.

— Kinek? A gestapónak?

Schmiedtke nevet.

— Azoknak, akik kihúzták a börtönből, doktor, és akik bármikor visszaküldhetik ugyanoda. A maga kórtörténete ismeretes, és a bizonyítékok bármikor rendelkezésre állnak. Erre mérget vehet. De térjünk a tárgyra.

— Természetesen — bólint Fišar. — Semmiféle tájékoztatást sem tagadok meg öntől, Smith, csak hagyja abba a fenyegetőzést. A helyzet kissé más, mint akkor volt.

— És mint amilyen a jövőben lesz — teszi hozzá Schmiedtke.

— Mit akar tudni, kérdezzen!

— Jobban szeretem az önkéntes nyilatkozatokat. Főként az érdekel, amit, hogy úgy mondjam, lelke mélyén rejteget, amire csak titokban gondol, és amit saját magának sem ismer be. Mint a gyóntatószékben, doktor. És semmi képmutatás, barátok közt nem volna szép.

— Nos — mondta Fišar doktor zavar és tétovázás nélkül. — Beismerem, vannak bizonyos aggályaim. Különösen az utóbbi időben.

— Milyen aggályok?

— Hogy a kommunisták erősebbek, mint gondoljuk és mint gondolják azok, akik a politikai pártok élén állnak. Nincs olyan személyiség, aki magával ragadná az embereket. Beneš...

— Ebben egyetértek magával — szakította félbe Schmiedtke. — Nálunk sem nagyon bíznak benne. És tovább?

— Lebecsüljük a kommunistákat. Azt képzeltük vagy

elhitettük magunkkal, hogy senki sem áll mögöttük, és hogy csak kényszerből követik óket az emberek. Ez egyáltalán nem bizonyos, és azonfelül nem annyit jelent, hogy az emberek bennünket követnének.

— Érdekes elmélet, doktor. Látszik, hogy az utóbbi időben sokat gondolkozott.

— Tegnap tettem szert ilyen tapasztalatra — mondta elgondolkozva Fišar, és íróasztalához ült, mert úgy találta, hogy túl közel ül Schmiedtkéhez, és kevés a mozgási lehetősége. — A Legfelső Bíróság, hangsúlyozom, rendes, hivatalos úton, visszaítélte Průchánénak...

— Ő, istenem! — kiáltotta jókedvűen Schmiedtke. — Mit csinál a mi drága barátnőnk?

— Hát a gondok és az évek senkit sem szépítenek meg — felelte tárgyilagosan Fišar. — A Legfelső Bíróság elismerte jogos igényét, hogy visszakapja a křižanovi gyárat, amelyet a negyvenötös rendelet hibás értelmezése folytán államosítottak. Elméletben és jogilag minden a legnagyobb rendben van. Gyakorlatilag azonban semmit sem kap.

— Hogyhogy?

— Nem eresztik be a gyárba.

— Kicsoda?

— A munkások.

— Miféle munkások? Talán kommunistákat akar mondani.

— Éppen ez a rejtélyes a dologban, Smith. A gyárban távolról sem mindenki kommunista. Ha megbízhatók az értesüléseim, a munkásoknak alig harminc százaléka kommunista párttag. A többiek más politikai pártokhoz tartoznak vagy túlnyomórészt pártonkívüliek. De végül is mind sztrájkba lépett, és mind ellene szegült annak, hogy hatálytalanítsák a gyár államosítását. Attól tartok, szükség esetén fegyvert is fogtak volna.

— Micsoda rejtélyről beszél, doktor? Ne komplikálja fölöslegesen a dolgokat. Közönséges vörös terror.

Szeretek bevált formulákban gondolkozni — mondta Schmiedtke.

— Talán — vonogatta zavartan a vállát Fišar —, lehetséges. Talán így van. Illetve így lehetne megírni az újságban. De attól tartok, hogy nem ez az igazság. Legalábbis nem a teljes igazság.

— A terror az terror — vágta rá hevesen Schmiedtke. — Azt javasolnám, próbáljon kevesebbet gondolkozni, és nevezze nevükön a dolgokat.

— Azt hittem, meg akarja érteni, hogy állnak a dolgok — felelte hűvösen Fišar. — Ezért igyekszem, amennyire tudom, megmagyarázni magának.

Schmiedtke észrevette, hogy túllőtt a célon.

— Nem szabad megsértődnie, doktor. Így nem jutunk semmire. Tessék, beszéljen velem éppen úgy, ahogy én beszélek magával. Csak, az istenért, ne rekedjünk meg mindenféle lélektani fejtegetésekben, és ne kezdjük a maga megérzései szerint értékelni az eseményeket. Könnyen pánikba eshetnénk.

— Akkor hát magyarázza meg nekem, miért léptek mind sztrájkba. Önkéntesen. Merem állítani, hogy önkéntesen. Amikor terrorról beszélünk, saját magunk előtt takargatjuk a dolgok igazi lényegét, Smith.

Fišar hirtelen rádöbbent, hogy szerepet cseréltek. Úgy érezte, végre megértett valamit abból, ami ebben az országban történik, ezen töprengett az egész hosszú és fárasztó úton, míg Prága felé hozta őket a vonat. Marta mellette ült, rosszkedvűen és lehangoltan, úgy érezte magát, legalábbis így mondta, mint egy megkorbácsolt kutya. Akár a koldusok, úgy takarodtak el Křižanovból. Mielőtt vonatra ültek volna, hallották a helyi híradó jelentését, hogy a volt Průcha-gyár munkásai egységesen tiltakozó sztrájkba léptek, s elhatározták, nem adják ki kezükből azt, ami a forradalom jogán megilleti őket, nem adják vissza a kizsákmányoló gyárosoknak. Ezt a határozatot, állítólag, az üzemi tanács hozta, és nyilatkozatához a Nemzeti Front üzemi szervezete csatlakozott.

Útjuknak ez a fejleménye szöges ellentétben állt azokkal az elképzelésekkel, amelyekkel Fišar elindult Křižanovba. Azt hitte, simán megy minden. Feltételezte ugyan, hogy a kommunisták bizonyos akadályokat gördítenek útjukba, de arra számított, hogy a többiek megijednek az esetleges következményektől, és vigyáznak a bőrükre. Nem így történt. A vonatban, az egész hosszú idő alatt, miközben Marta lehunyt szemmel ült a fülke sarkában, Fišar egyfolytában gondolkozott. Megpróbálta minden szubjektív gátlás nélkül mérlegelni az ügyet, elvonatkoztatni tőle saját érzéseit, és tárgyilagosan, az érdektelen szemlélő szemszögéből értékelni a helyzetet.

Ezt megmondta Schmiedtkének is.

— És milyen következtetésre jutott, doktor?

Fišar felállt, néhányszor végigment a szobán.

— Mint már mondtam — fűzte tovább gondolatait —, azok az emberek nagyobbrészt nem tagjai a kommunista pártnak. Talán szidják is a kommunistákat. De amikor az elvről van szó, azt készek megvédeni. A szerencsétlenség az, hogy ez az elv éppen a kommunisták elve, s végrehajtása az ő hatalomrajutásuknak előfeltétele. Ezek az emberek talán nem is tudják. Alighanem ösztönösen érzik ezt az elvet, mint, mint... — egy pillanatra elhallgatott, mert nem találta a megfelelő kifejezést —, mint a történelmi igazságszolgáltatás elvét.

— Hohó — harsogta Schmiedtke. — Tudtam én, hogy maga romantikus lélek. Tessék, már itt is van. Mindenki, aki beleüti az orrát a politikába, azt képzeli, hogy ő a történelmi igazságszolgáltatás végrehajtója. Ilyesmivel nekem ne jöjjön, Fišar.

— Akkor hát legyen történelmi szükségszerűség. Számunkra ez még rosszabb, Smith. Sőt, egyértelmű a kilátástalansággal.

— Tulajdonképpen micsoda elvről beszél maga? Szavamra, nem értem.

— A szocializmus alapelveiről. Két osztály létéről és a köztük folyó harcról, az államosításról és a kisajátí-

tásról, arról, hogy el kell tüntetni a kizsákmányoló osztályt...

— Nagyszerű agitátor lenne magából.

Fišar csak legyintett, és Schmiedtke maga is érezte, hogy ócska és fogatlan a tréfája, célt tévesztett. Hirtelen úgy találta, túlságosan bonyolult a feladat, amelyet magára vállalt, s hogy ebben az országban minden más, nem olyan, amilyennek hitte, amikor visszatért. Mindeddig Schmiedtke egyszerű magyarázatot talált mindenre: a szovjet itt is bevezette diktatúráját, és módszerei nem sokban különböznek azoktól, amelyekkel Hitler élt. De úgy látszik, nincs itt szó sem szabadságról, sem diktatúráról, az ördög vigye ezeket a fennkölt fogalmakat, csak arról van szó, hogy ezt az országot ki kell ragadni a vörösök karmai közül, és kesztyűs amerikai kezek gondjára kell bízni. Most meg már olyan emberekkel sem tudja megértetni magát, mint ez a Fišar.

— Maga ezt nem érti, Smith — hallja Fišar hangját, s nézi, ahogy a doktor gondolataiba merülten, fel-alá jár a szobában. — Nekem majdnem három év kellett hozzá. Ennek valószínűleg az az oka, hogy a maga amerikai hegedűjéről hiányzik az a húr, amelyet a kommunisták pengetnek.

Schmiedtke éppen be akarta ismerni, hogy sok mindent nem ért, de megszólalt a telefon. Fišar lecsapott rá. Azt hitte, Lucka hívja. Bárcsak Lucka hívná. Már negyedik napja nem látta.

— Tessék — mondta erélyesen a kagylóba. — Igen! Fišar!

Nyvlt volt. A KIT holnap délután ülést tart. Kettő előtt autót küld Fišarért. A helyzet érik, és cselekedni kell. Délután valószínűleg további miniszterek nyújtják be lemondásukat, s várható, hogy az események rohamosan fejlődnek majd. A KIT végeredményben az egyetlen reális erő, amely hatásosan beavatkozhat a válságba. Fišar megígérte, hogy elmegy. Miközben telefonált, Schmiedtke felkelt, szükségét érezte, hogy nyújtózkodjék és egy kevés friss levegőt szippantson.

Keresztülnyomakodott az íróasztal mellett, félig kinyitotta az ablak egyik szárnyát. A fagyos levegő betört a túlfűtött, kis szobába, s meglengette a finom rácsmintás, sárga függönyt.

Mialatt Fišar telefonált, Schmiedtke az ablakból a csaknem kihalt utcát nézte. Mikor Fišar befejezte, becsukta az ablakot, visszaült a karosszékbe, és fürkésző tekintetet vetett a gondolataiba merült emberre.

— Nem iszik egy feketét? — kérdezte Fišar.

— Inkább konyakot, doktor — felelte Schmiedtke. — Persze, csak ha van.

Fišar bólintott, palackot, pohárkát tett vendége elé.

— Délután további miniszterek nyújtják be lemondásukat. A néppártiak és a szlovák demokraták.

Schmiedtke bólintott.

— Marad még valaki? Nem ismerem ki magamat ebben a maguk politikai zsibvásárában.

— A szociáldemokraták.

— Azok nem tartanak magukkal?

Amikor Fišar a vállát vonogatta, Schmiedtke még megkérdezte:

— És mi lesz azután?

— Az istenek tudják, Smith, szerintem hazárdjáték az egész. Beismerem, csak most látom világosan, és talán már késő. Sok függ a köztársasági elnöktől, és majdnem minden az Egyesült Államok magatartásától. Erről magának kell tudnia. Föltételezem, hogy nem mint turista jött ide.

Schmiedtke nevetett.

— Eltalálta, doktor. A nagykövetség szürke hivatalnokaként vagyok itt. Az ilyennek nem szoktak sokat az orrára kötni. De szerencsére, a nagykövet szaktanácsadójaként is szerepelek. Az pedig már többet tud.

— Ki vele, mit tud? Ne tréfálkozzék, komoly dologról van szó — mondta Fišar.

— Mit akar tudni?

— Mit tesz az Egyesült Államok, ha úgy találja, hogy ebben az országban veszélyben forog a befolyása és a presztizse?

— Mit tesz? A magam nevében beszélek, doktor. Csúnyán fog nézni elsősorban a Szovjetunióra.

— És aztán?

— Felkészül az állóháborúra. Ágyútűz nélkül. Erre az eshetőségre számolnak velem. Ezért küldtek ide. És éppen ezért úgy vélem, súlyos hibát követett el.

— Hogyhogy? Miben?

— Hogy nem vette figyelembe a tanácsomat, és nem csatlakozott azonnal a kommunistákhoz. Megkímélhette volna magát ezektől a gondoktól, és azóta, a maga képességeivel, karriert futhatott volna be náluk. Nekem is sokkal jobban hasznomra lehetne. Most mi a helyzet?

— Mire gondol? — kérdezte fáradtan, szinte fásultan Fišar.

— Lehetséges lenne, hogy még átálljon a másik oldalra? A kommunisták talán adnak a vezeklésre. Szeretik a bűnbánókat. Ők ebből az adott helyzetben mégiscsak valamiféle tőkét kovácsolhatnának. Vannak helyzetek, amelyekben mindennek hasznát lehet venni.

— Megőrült?

— Eszem ágában sincs! — nevetett Schmiedtke. — Tárgyilagosan és reálisan gondolkozom. Az imént éppen maga mondta, hogy rájött valamire. Én ugyan nem egészen értettem, de annyit mindenesetre, hogy nem hisz túlságosan a pártjuk győzelmében... hogy is hívják azt a pártot?

— Nemzeti szocialista.

— Hát ez nagyszerű — röhögött Schmiedtke. — Szakasztott úgy hívják, mint Hitlerét. Micsoda barom találta ki ezt a hülye cégért? Tulajdonképpen tehát *Parteigenossék* vagyunk. *Nationalsozialistische*...

— Könyörgöm, Smith! — tört ki ingerülten Fišar. — Úgy beszél, mint egy politikai analfabéta. A kettőnek semmi köze egymáshoz. Ezt minden óvodás tudja.

— Jól van, jól. Különben olyan bizonyos benne, doktor? No, semmi baj — nézett rá Schmiedtke még mindig kacagva. — Az embernek valamivel fűszereznie kell ezt a rágós munkát. De próbáljon gondolkozni.

Azt hiszi, nincs rá mód, hogy megnyerje a bizalmukat? Mármint a kommunistákét. Mi lenne, ha például elárulna nekik valami titkot?

Fišar döbbenten meredt Schmiedtkére. Hangja mintha mérhetetlen távolból érkezne. De pimasz és tolakodó volt ez a hang.

— Esetleg nyilatkozatot tehetne közzé. Hogy rájött és megértette, mi az igazság, hogy kilép abból a *Nationalsozialistische Partei*ból, és felajánlja szolgálatait... jegyezze meg, bizonyos helyzetekben a legvalószínűtlenebb dolog is hitelesnek és egészen valószínűnek látszik.

Fišar a karosszékbe roskadt, tenyerébe hajtott fejjel hallgatta, de nem válaszolt. Mérhetetlenül sóvárgott a nyugalom után. Lucie után, a lány nyugodtsága, józansága, kiegyensúlyozottsága után. A teste után.

2

A vonat elindult. Kinézett még a félig befagyott ablakon, egy pillanatra meglátta Mariét, a kezét emelte, mintha integetni akarna, de a vonat befutott a kanyarba, s az ablakon túl már csak fehér földeket, fekete varjak seregét láthatta. Utazik. Itthagyja Mariét, aki tudatlanságában boldog. Tonkát, akit hétfő óta nem mert meglátogatni, s azzal az ürüggyel mentette ki magát, hogy nincs ideje, Benediktet, aki lázasan fekszik a lakásán. Kiderült, hogy tüdőgyulladása van, és Pešek doktor most rendszeresen eljár hozzá, penicillinnel injekciózza. Gustav Ossendorfot látja maga előtt. Megbújik a fülke szögletében, benyúl télikabátja belső zsebébe a leveléért. Hányadszor olvassa már, úgy érzi, valami rejtőzik a különös szavak mögött, amelyek olyan súlyosak, mint a biblia igéi.

Kezében tartja a borítékot, fejét kezébe hajtva, lehunyt szemmel ismételgeti magában a levél első sorait. Már betéve tudja.

Ondřej Machart! Gustav Ossendorf ír neked, Otto

Ossendorfnak, a kivégzett besúgónak a fia. Ezt mindjárt az elején közlöm veled, hogy idejében letehesd ezt a levelet.

A vagon csaknem üres, néhány ember ül a padokon, látásból ismeri valamennyit, a túlsó sarokban a fiatal Minaříkot és a patikust pillantja meg. Benedikttől tudja, hogy a néppártiaknak és a nemzeti szocialistáknak ma közös értekezletük van P-ben, a kerületi székhelyen. Alighanem *útbaigazítást* kapnak a követendő együttes magatartásról.

„A párttól valami ukáz érkezett — beszélte reggel Benedikt —, hogy leplezzük le a kommunista demagógiát." Aztán elmondta Ondřejnak, hogyan találkoztak ő meg Schejbal a Vraspírék vendéglőjében Fišarral és Průchánéval. Schejbal egy mukkot sem szólt róla, s amikor Ondřej az emlékezetébe idézte, esküdözni kezdett:

„Benedikt is tanúsíthatja, hogy nem voltam hajlandó semmire sem az üzemi tanács háta mögött."

Mindegy, túljutottak rajta. Průcháné elvonult Křižanovból, s ha most nem történik döntés odafenn, még hosszú huzavona lehet belőle, jobb rá sem gondolni. Rá sem gondolni és nem dohányozni. Csupa füst a tüdeje, az éjszaka többet köhögött, mint Benedikt. Minden órában elszív egy cigarettát és kész. Ezek a reakciós nagyfejűek, úgy látszik, nem örülnek neki, hogy Ondřej együtt látja őket politikai kirándulásukon. Ha elérné, hogy óránként egy cigarettát szívjon, az naponta tizenkettő lenne — megálljunk! Beleszámítva a gyűléseket és az odahaza este ébren eltöltött időt, mondjuk tizennyolc-húsz cigaretta napjában. Nem is lenne rossz. De az utóbbi napokban legalább ötvenet szívott el.

Lehet, hogy mindent torzítva látok. Sok minden már szörnyetegaé nőtt a szememben — jutott eszébe hirtelen Ossendorf levelének egyik mondata. Amikor annak idején elhagyta őket, mintha csak sorsuktól félt volna, sem Erik, sem Gustav nem hitte, hogy még egyszer viszontlátják szüleiket. Azt hitték, hogy a transz-

portból egyenest a gázkamrába kerültek, beletörődtek már, még Erik is, aki sokkal érzékenyebb volt és sokkal jobban ragaszkodott szüleihez. Semmi mást nem akartak, csak azt, amit kiharcoltak maguknak: a *puszta életet*. Erik még ahhoz is ragaszkodott, hogy egy éjszakára se maradjanak szüleik egykori villájában, teljesen le akart számolni a múlttal. Mindent elölről kezdeni. Rávette Gustavot, hogy kevéssel Ondřej távozása után hagyják el a villát, és keressenek máshol éjjeli szállást. Bárhol. Szüleik barátainál, hisz valamikor elég sok akadt a városban.

Vagy a közös szálláson, amelyet — mint a városban tudomásukra jutott — a hazatérők számára rendeztek be. Jelentkeztek a nemzeti bizottságon, támogatást kértek, mint sok száz más hazatérő. Mihelyt megmondták nevüket, ridegséggel és közönnyel, sőt még többször nyílt ellenséges indulattal találták szemben magukat. Nem hitték, azt képzelték, félreértés történt. A városszéli réten ültek, alkonyodott már. Erik sírt. Tanácstalanok voltak. Egy falat kenyér nélkül, egy fillér nélkül, éjjeli szállás nélkül. Úgy látszott, nincs miért élniük. Gustav mindig felelősnek érezte magát Erikért, s csak ez késztette, hogy utolsó erejét összeszedve fontolóra vegye, mit tegyenek. Eszébe jutott, hogy Krouná faluba ment férjhez Anežka, az a kislány, aki utoljára náluk szolgált. Jólelkű, vidám lányka volt, őszinte és ártatlan, s Gustav úgy képzelte, ha nem segít is rajtuk, de legalább megmagyarázza, mi az oka ennek az ellenséges közönynek, amelybe mindenütt beleütköznek. Éjszaka volt, amikor elindultak a falu felé, éhesen és halálra fáradtan. Anežkát, akit most már Pravdánénak hívtak, valóban meg is találták. Úgy látszik, az elmúlt éveket viszonylagos nyugalomban vészelte át a kis házban, férje mellett. Az ember vasutas volt, nemrég halt meg. Egy gyerek maradt utána. Azon az estén Anežka egyedül volt otthon, halálra rémült, de mihelyt rájuk ismert, sírva fakadt.

„Nem kellett volna visszajönniük" — mondta.

Faggatni kezdték, mondjon el mindent. Szörnyű volt

az igazság. Gustav mindaddig azt hitte, hogy örökre megőrzi azt a képet, amely apjáról az emlékezetébe vésődött. Nem változik rajta egy vonás sem. Apa takarékos, szigorú ember volt, de úgy vélték, igazságos és becsületes. Ilyennek látták, így élt emlékezetükben. S most olyan dolgokat tudtak meg róla, amelyek teljesen ellenkeztek elképzelésükkel, nem illettek bele ebbe a képbe.

Sem Gustav, sem Erik nem kételkedett abban, hogy Anežka igazat mond. Apjuk néhány nappal hazatérésük előtt jelent meg a városban, s azonnal letartóztatták. Bármennyire fonákul hangzik is, ez volt a szerencséje. Ha nem így történik, sokkal szörnyűbb halállal pusztult volna el, mint így, az akasztófán. Az emberek agyonverték volna. Most mindketten egészen más fényben, más szemmel látták apjukat. Erényei nem voltak többé erények. Engedelmes, alázatos anyjuk hitette el velük, hogy ilyen; anyjuk, akit apjuk mindig csak szolgának tekintett. Egy csapásra rádöbbentek, hogy apa nem volt takarékos, hanem zsugori, meglátták anyjuk kisírt szemét, apa igazságossága és szigorúsága egyszeriben zsarnoksággá, önzéssé változott. Lehet, annyira rettegett a gestapótól és a transzporttól, hogy eszét vesztette. Hogy veszett árulkodása, feljelentgetése a téboly szülötte volt. Gustav látta őt a börtönben. Amikor megpillantotta fiát, nevetni kezdett, és azt rikácsolta: „Megmentettelek benneteket!"

Így tértek vissza. Egykori otthonukból semmi sem maradt. Egyáltalán semmi. Még az a joguk sem, hogy emlékezzenek rá. Anyjuk néhány értéktárgyat Anežkánál rejtett el, apjuk is eldugott valamennyi aranyat és ékszert. Ugyanazt tette, amiért másokat feljelentett. Mást nem is tehetett. De akkor Erik és Gustav azt kérdezték maguktól, van-e joguk hozzá, hogy elfogadjanak bármit is. Erik azonnal határozott. Elmegy innen, s fél éven belül el is ment. Most Palesztinában él. Azt mondta, nem maradhat itt. Mindent el kell felejtenie. Mindent meg kell semmisítenie magában. Megváltoztatja nevét. Mintha eddig nem létezett és nem élt vol-

na. Eltörli *múltját*. Anežkától elfogadott néhány értéktárgyat, éppen csak annyit, amennyire szüksége volt, hogy végrehajtsa szándékát. Anežka Gustavra is rákényszerítette apja óráját, anyja néhány ékszerét, és pénzt adott neki, hogy elutazhassék Prágába.

De nekem egy idő múlva vissza kellett térnem. Éppen ide, erre a vidékre. Mindenütt nyomon követett sorsom, a múlt, mindenütt, bárhová menekültem. Eriknek vajon sikerült elmenekülnie előle? Én képtelen vagyok rá, és amikor ezt megértettem, elhatároztam, hogy elébe állok. Elébe állok sorsomnak, Machart! Itt élek, az erdőben dolgozom, olyan emberek között, akik undorodnak tőlem, nem mernek nevemen szólítani, a gyerekek félnek tőlem, egyedül vagyok, teljesen egyedül. Néha úgy érzem, már nincs erőm, hogy kiharcoljam a jogomat, hogy itt maradhassak, ebben az országban. Jogomat, hogy ehhez a nemzethez tartozhassam. Talán megértesz. De ott a hegyek közt hinni kezdtem, hogy ide tartozom. Erik sohasem értette meg, de én igen. Hogy puskámmal nemcsak a magam életét védelmezem. Tudod, hogy az nem elég? Ott értettem meg, hogy senki sem vagyok, sehová sem tartozom. Hogy csehül beszélek ugyan, de ugyanolyan jól beszélek németül, angolul és franciául is. Cseh vagyok? Német vagyok? Francia vagyok vagy angol? Ez az apám nevelése volt. Az az érzés, hogy nem tartozom sehová. Én így nem tudok élni.

Mit akar? Az istenért, mit akar Ondřejtól? Talán semmit! Talán csak látni akarja, hogy Ondřej nem fél, nem undorodik tőle.

Ondřej kiegyenesedik, cigarettát vesz elő, rá akar gyújtani. De még negyed óra hiányzik. Óránkint egy cigaretta. A patikus is dohányzik.

Látja Minařík hosszú lábát, egyiket keresztbe vetette a másikon, és idegesen lóbálja. A patikussal együtt nevetnek és gondtalanoknak, magabiztosaknak látszanak. Tudnak egymásról, és mégsem tudnak semmit.

Mindeddig együtt értekeztek, együtt gyűléseztek, vitatkoztak, csak ritkán támadt nézeteltérés köztük, s akkor is ostoba csekélységek miatt, s Ondřej most érzi, hogy valami feszültség van köztük. Lehet, hogy ez a kettő gyűlöli őt. Ondřej is gyűlöli őket? Nem érez semmi gyűlöletet. Az érzelmekhez ennek semmi köze. Pusztán hűvösen gondolkodó esze mondja, hogy ellenségek. Sohasem tettek egymásnak semmi rosszat. Ellenkezőleg. A fiatal Minaříkkal gyerekkorukban együtt jártak kirándulni, együtt fosztották ki a madárfészkeket, és együtt játszottak rabló-pandúrt. Ondřej persze mindig rabló volt, Minařík meg pandúr. A gyógyszerész is mindig közömbös volt neki. Az előkelőségekhez tartozott. A patika előtt, az utca sarkán beszélgetett a főorvossal, a polgármesterrel, az esperessel, Hodura igazgatóval. Gyűlöli őket? Szó sincs róla. Csupán hűvösen gondolkodó esze tagadja meg tőlük a hatalmat, tagadja meg tőlük azt a jogot, hogy más emberek sorsáról döntsenek. De ők gyűlölik Ondřejt — minden Ondřejt gyűlölnek. Megvetik őket. Nem veszik emberszámba, félnek tőlük, legszívesebben nem is látnák őket, de az Ondřejok kikényszerítik, hogy meglássák és tudomásul vegyék mindnyájukat.

A patikus észreveszi, hogy Ondřej ránéz. Megbiccenti a fejét és vigyorog. Ondřej is biccent és visszavigyorog. Aztán Minařík is megfordul, ő is biccent és vigyorog.

Ondřej visszadugja zsebébe a cigarettát, és magára borítja a télikabátot. „Integetünk egymásnak, vigyorgunk és olyan képet vágunk, mintha minden rendben volna — gondolja. — És holnap Minařík talán képes volna koncentrációs táborba zárni engem, mi köze hozzá, hogy együtt csavarogtunk, én mindig rabló voltam, és ő mindig pandúr." S lehet, ha szükségesnek mutatkoznék, Ondřej képes volna belelőni ebbe a Minaříkba. Mindezt azért, mert ezekben a percekben mindnyájuknak az életéről van szó. A Minaříkokéról meg az Ondřejokéról is.

A Minaříkok tudják, ha az Ondřejok fognak uralkodni, ők nem élhetnek már a maguk módján, összedől

a világuk, az Ondřejoknak pedig már nincs türelmük hozzá, hogy a Minaříkok uralma alatt éljenek. Most közeledik a perc, most közeledik a döntő összecsapás pillanata. Így vagy úgy. Minden Minařík és minden Ondřej élete a tét. Ők ketten csak a többit képviselik. És mert az Ondřejok nem élhetnek, amíg a Minaříkok kezében a hatalom, a Minaříkokat meg kell semmisíteni. Nincs ebben gyűlölet, ez se nem jó, se nem rossz, mindössze csak szükséges. Miért adnának neki mindenféle fennkölt neveket. Ami Ondřejt és az Ondřejokat erkölcsileg a Minaříkok fölé emeli, s ami egyben záloga a Minaříkok pusztulásának, csak annyi, hogy *minden* Ondřejről van szó, a Minaříkok közül pedig mindig csak arról a *bizonyos* egyről, Minaříkról, a pék és křižanovi háztulajdonos fiáról, vagy Minaříkról, a gyártulajdonosról, vagy Minaříkról, a cukorgyárosról. Ez a Minařík, aki most egy vagonban utazik Ondřejjal, és vele együtt a patikus is, mindezt tudja vagy legalábbis sejti, ezért integet és ezért vigyorog. Tudják, és lehet, maguknak sem merik beismerni. Tudják, hogy nem kerülhetik el pusztulásukat. Az ember általában nem szívesen ismeri be a kellemetlen dolgokat.

3

Győztesnek érezte magát, s ugyanakkor sejtette eljövendő vereségét is. Amikor éjjel elment Luciétól — azt sem tudja, hány óra volt, reggel felé járhatott az idő —, mihelyt kilépett az utcára, gondolataiban azonnal megjelent Olga. Mi keresni valója van még itt? — kérdezte önmagától. De ott volt, útjába állt, a kihalt, fagyos utcákon. Alázatosan, szánalmasan, segítségre várón. Az az Olga, aki egyáltalán nem létezett. Igyekezett elkergetni a képét azzal, hogy Luciéra gondolt, s azt kérdezte magától, mi lesz vele, ha majd Lucie magától értetődővé, mindennapivá, megszokássá válik. De Olga délibáb, és Lucie valóság. Mi marad meg tovább? A valóság, a szép és ingerlő valóság. De mi lesz,

ha megkopik, ha megismeri, ha szürkévé válik és hétköznapivá, s elveszti ingerlő szépségét?

Odahaza még lefeküdt, csak tíz óra után ébredt fel, és bűntudatosan, szégyenkezve gondolt arra, hogy Luciénak ilyenkor már a színházban kell lennie.

Elhatározta, hogy bemegy a szerkesztőségbe, rendet teremt dolgai közt, és elhozza a leveleit. Egész délelőtt megmaradt a kellemetlen, szürke félhomály; a februári ég borongós volt, hótól terhes. Talán ez okozta, hogy Ludvík úgy mozgott, mint az alvajáró, feje tele volt Luciéval.

Meggyújtotta az állólámpát szerkesztőségi íróasztalán, és hallgatta a csendet, amelybe csak néha döccentek bele tompán a földszinten zakatoló nyomdagépek. Az íróasztalán tornyosodó papírhalmazon egy józan és hegyes betűkkel teleírt levelezőlap hevert. Ondřej Machart írta. Részt vesz az üzemi tanácsok vasárnapi kongresszusán. Ludvík valamikor felajánlotta vendégszeretetét. Élhet-e vele ennyire megkésve? Nem rabolja el túlságosan sok idejét, ha megkéri, várja őt pénteken este nyolc után a pályaudvaron?

Ondřej Machart! Milyen régen volt. Hirtelen vágyódott utána. Ugyanakkor eszébe jutott, hogy tíz óra után találkozója van Luciéval a Színházi Borozóban. Igaz, Lucie nem volt bizonyos benne, sikerül-e kitérnie Fišar elől. De mindenképpen találkozni akartak, akár Fišar nélkül, akár Fišar jelenlétében. Lucie többé nem akar egyedül maradni vele, elszánta magát, hogy az első adódó alkalommal véget vet ennek a torz viszonynak. Úgy lesz a leghelyesebb, ha nyolcra elmegy Ondřej elé az állomásra, hazaviszi, aztán megkeresi Luciét. Úgy érzi, hogy a messzi múlttal készül találkozni. Régen megszakadtak köztük a kapcsolatok, s azelőtt is csak hébe-hóba hallottak egymásról. Nem találkoztak, amióta május kilencedikén a múzeum előtt elbúcsúztak. Ludvík valamikor negyvenöt augusztusának végén írt neki. A „Hlas Lidu" szerkesztőségében fölkereste őt két volt fogolytársuk és megkérték, tegyen közzé az újságban egy közleményt, meghívást az egykori katharina-

bergi foglyok találkozójára. Eleget tett kérésüknek, s levelet is írt Ondřejnak, értesítette őt a találkozóról, meghívta s azt is megígérte, hogy vendégül látja, ameddig csak akarja. Megírta levelében, hogyan találkozott édesanyjával, beszámolt új lakásáról, állásáról, egyszóval, élete külsőségeiről, bár akkor már minden gondolatát Olga foglalta le. Ondřej postafordultával válaszolt, mentegetőzött, amiért nem jöhet el, tele van munkával és funkciókkal, megírta, hogyan vált el attól a két fivértől — hogy is hívták őket? Ossendorf! Ludvík erre a levélre már nem felelt, s nem válaszolt a következőre sem, amely valamikor október végén érkezett. Ondřej abban értesítette, hogy František holttestét hazaszállították Rakovníkból, s hogy temetése november elsején lesz szülőfalujában. Hívta, sőt kérte Ludvíkot, jöjjön el. Ludvík válaszolni akart, de egyik napról a másikra halogatta, annyira lefoglalták saját gondjai és örömei, s aztán rájött, hogy már úgyis elkésett, Františeket rég eltemették.

Aztán Ondřej kiesett az emlékezetéből. Csak néha bukkant fel előtte keskeny, sápadt arca, beesett szeme, amikor valami Katharinabergre emlékeztette, vagy amikor Křižanovról esett szó. Ettől a két névtol Ondřej elválaszthatatlan volt.

Annyira elmerült az emlékekben, hogy észre sem vette, hirtelen megélénkült a szerkesztőség. A folyosó nevetéstól és beszédtől volt hangos, a szerkesztőségi szobákban telefon csengett. Kolský, a szerkesztőség altisztje, mint mindennap, Ludvík asztalára dobta az első reggeli híreket. Vissza akarta hívni, hogy megmondja, gyakorlatilag már nem munkatárs többé, vigye vissza a lapokat, de megakadályozta ebben a folyosóról beszűrődő veszekedés zaja. Felismerte Čermák hangját. Kinézett. Egy embergyűrű közepén Kameník, a faktor és Čermák, a szerkesztő álltak szemben egymással.

— Ez terror! Hogy képzelik? — kiabált Čermák.

Ludvík a hallgatóság zavart és bizonytalan arcáról leolvasta, hogy nem a szerkesztőség és a nyomda megszokott, gyakori nézeteltéréseinek egyike robbant

ki, hanem sokkal komolyabb viszály. Kameník faktort meglehétősen jól ismerte. Egykorú lehetett Hevrlével. Néhány évvel túl az ötvenen. Művelt, szellemes ember, az a hír járta róla, hogy jobban ismeri a helyesírást, mint valamennyi korrektor és szerkesztő együttvéve. Ludvík csodálta éleslátását. Ítéletet alkotott minden munkatársról, nem mintha ismerte volna őket, hanem aszerint, hogy mit írtak és főként, *hogyan* írtak. Hevrlét átlátszó gúnnyal messiásnak titulálta. „Nem szeretem a messiásokat — mondta egyszer Ludvíknak. — Mindig baj volt velük. Különösen az újkoriakkal."

Anarchistaként kezdte, kevéssel a háború után belépett a szociáldemokrata pártba. Šebánektól, aki hosszú évek óta a barátja volt, Ludvík azt is tudta, hogy Kameník inasévei után megszökött egy vándor színésztruppal, de később visszatért a mesterségéhez. Arca valóban színészre vallott. Kifejező volt, bár nem szép. Le lehetett róla olvasni tulajdonosának minden gondolatát.

A két ember szemtől szembe állt egymással, Čermák felháborodottan hadonászott, és hiába igyekezett kikényszeríteni a körülállók támogatását, Kameník kissé görnyedten, nyugodtan és mereven nézett Čermákra, tekintetében sajnálkozás vegyült a megvetéssel. Kezében undorodva, két ujja közé fogva egy ív papirost tartott, s Čermák felé nyújtogatta.

— Vegye el, szerkesztő úr, nem akarom bepiszkítani magam — mondta.

Valaki elnevette magát, kurta, felcsukló nevetéssel. Šebánek ragyogó képpel állt az ajtóban, pöfékelt a pipájából, és szemlátomást jól mulatott.

— A főszerkesztő nevében megparancsolom, hogy ezt a cikket szedesse ki — ordított Čermák. — Olyan még nem volt, hogy a nyomda döntse el, mi kerüljön bele a lapba. Uraim, úgy látszik, valamennyien fölöslegesek vagyunk itt — fordult a körülállókhoz.

— Te már régen — kiáltotta feléje Šebánek, és becsapta maga mögött az ajtót.

— Itt az izzadmánya, szerkesztő úr — ismételte ha-

tározottabb hangon Kameník, még mindig kinyújtott kezében tartva Čermák cikkét. — Nem tőlem függ. Ha százszor elrendelném is, hiába tenném. De nem rendelem el. Próbálja meg maga.

Túlzottan udvarias mozdulattal invitálta Čermákot lefelé a szedőterembe.

Čermák nem mozdult, a kezét sem nyújtotta ki a kézirat után.

— Olyan maga, mint a tetű az ingben! — kiabált.

Mind elhallgattak. Kameník egy pillanatig mereven nézett Čermákra, mintha a másik erejét mérlegelné, úgy látszott, hogy ellenfele torkának esik. Előredőlt, de pár pillanat múltán minden várakozás ellenére nyugodtan, szinte suttogva mondta, mintha bizalmasan közölne valamit Čermákkal:

— Már nem vagyunk az ingükben! Hanem a bőrükön! És átkozottul tudunk csípni.

Összegyűrte Čermák kéziratát, odalépett hozzá, és a zsebébe nyomta. Aztán még egyszer végigmérte Čermákot, és elnevette magát. Többet nem szólt, sarkon fordult, és lassú léptekkel elment.

— Hol vagyunk! — méltatlankodott Čermák, miközben kihúzta zsebéből a kéziratot. — Uraim, hová jutottunk! — Az összegyűrt papirosra meredt, és értetlenül csóválta a fejét.

Amikor Kameník eltávozott, Ludvík, akárcsak Čermák, azt várta, hogy az emberek spontán méltatlankodásban és felháborodásban törnek ki. Valóban hallatlan dolog történt. A szedőterem megtagadta egy cikk kiszedését, mégpedig, úgy látszik, politikai okokból.

De felháborodásnak, méltatlankodásnak, utólagos helyeslésnek nyoma sem volt. Ludvík máris egyedül maradt Čermákkal a folyosón. Ezt kellemetlennek találta, megfordult és szó nélkül visszament szobájába. Čermák nyomon követte. Leült egy székre Ludvík íróasztala előtt, kezét, amelyben még mindig összegyűrt cikkét nyomorgatta, térde közé szorította, előrehajolt, és a padlóra meredt.

Ludvík végignézte ezt az ellenszenves ficsúrt, feltű-

nően csíkozott, kétsoros zakóját, lapos, bajuszos arcát, zsíros, gondosan fésült haját, és elégtételt érzett. Hangosan elnevette magát.

Čermák felkapta fejét, s Ludvíkra pillantva olyan őszintén, nyíltan mondta, ahogyan sohasem várta volna tőle senki:

— Te nevetsz, ember. De én félek.

— Mitől? — kérdezte Ludvík. E pillanatban ugyan tulajdonképpen már értette.

— Láttad?! Mint amikor a kobra marni készül. Mindnyájan...

— Kobra! Micsoda kobra? — nevetett Ludvík. — Ez a kobra talán nem is mar. Csak ránéz áldozatára, az megdermed, hogy moccanni sem tud, barátom, és tehetetlenül tűri, hogy összenyomják.

— Éppen ez az!

— De mi köze ennek a természetrajzi értekezésnek Kameníkhez?

Čermák legyintett, nyilván nem volt tréfálkozni való kedve. Fogta az összegyűrt papirost, és Ludvík asztalára dobta.

— Reggel felhívott Hevrle. Hogy tartsam vissza a vidéki kiadást. Várjuk meg a hivatalos jelentést a miniszterek lemondásáról, és közöljük kommentárral együtt. — Ismét a papirosért nyúlt, belenézett.

— Mindjárt le is diktálta a címeket. Ide nézz! *A legsúlyosabb helyzet. Nem a pártokról — a nemzetről van szó. Demokrácia vagy totalitás! Hiven Masaryk humanista eszméihez* — szótagolta. — Ebben a szellemben, mondta, írja meg a kommentárt, semmi támadás, megértette? Inkább csak afféle érzelmi hatáskeltés.

Letette a kéziratot az asztalra Ludvík elé.

— No tessék! Nézd meg...

Ludvík belepillantott. Címe az volt: *Válaszúton.* München óta a nemzet nem élt olyan válságot, mint ezekben az órákban. Ismét válaszúton, a történelem keresztútján állunk. Senkit se tévesszen meg, hogy látszólag nincs *külső* ellenség. Ma, akárcsak akkor, a függetlenségünkről döntünk, ma, akárcsak akkor,

a szabadság és a demokrácia forog kockán, azok az értékek, amelyek nélkül nincs igazi nemzeti élet. Totalitás, bár más színezetben, vagy igazi demokrácia, amely nagy, felszabadító elnökünk humanista eszméit árasztja? A kocka el van vetve, és így tovább.

— Árasztja — mondta Ludvík, és félretolta a papirost. S Čermák, szerencsére, nem volt rá kíváncsi, hogyan vélekedik Ludvík a cikkről. Elgondolkozva, mereven ült a széken, és a szemközti falra bámult. Ludvík úgy viselkedett, mintha feje búbjáig benne volna a munkában. A valóságban gondolkodás nélkül rakosgatta asztalán a papirosokat, és várta, mikor áll fel, mikor megy el végre Čermák. De annak eszébe sem jutott ilyesmi. Felállt ugyan, de csak azért, hogy türelmetlenül fel-alá járkáljon a szobában, egyszer csak megállt Ludvík előtt, s mintha fontos felfedezésbe avatná be, úgy mondta:

— Ezt mindenütt megtehetik. Ma nem szedik ki a cikkünket, holnap nem jelenhetünk meg, lehúzzák utánunk a vizet...

— Persze hogy megtehetik! Hát akkor miért írsz ilyen hülyeségeket? — mondta Ludvík.

— Tudod, mi jutott eszembe...?

— Neked valami eszedbe jutott? — kapott Čermák szavába Ludvík, aki alig várta, hogy végre megszabaduljon tőle. Undorodott ettől az embertől. Mindig valósággal erőszakot kellett elkövetnie magán, valahányszor kezet adott neki. Állandóan nyirkos volt a tenyere, és Ludvík még sokáig érezte kezén az érintését. Felidézte magában találkozásait Čermákkal. Mintha valami ferdeség lett volna ebben az emberben. Negyvenöt után együtt jártak a népbírósági tárgyalásokra. Tulajdonképpen ott ismerkedtek meg. Az első per alkalmával, amikor kihirdették az ítéletet Rychtrmoc és Bláha fölött. Mindkettőt kivégezték. Čermák éppen aznap házasodott, s egyenest a városházáról érkezett a tárgyalóterembe. Az ítéletet délben hirdették ki, két órakor mindkét elítéltet már ki is kellett végezni. Az újságírók belépőjegyeket kaptak, hogy a börtön udva-

rán végignézhessék a kivégzést. Ebéd közben Čermák megkérdezte Ludvíkot, elmegy-e. Ludvík nem volt rá képes. Čermák meg örült, azonnal a telefonhoz rohant, s pár perc múlva megjelent a vendéglőben felesége, menyasszonyi fátyollal, gyengéd és félénk teremtés, valóságos gyerek még. Bemutatta Ludvíknak.

Čermák alázatos volt mindenkivel szemben, akire szüksége volt vagy aki fölötte állt, pimasz és goromba azokhoz, akikre nem volt szüksége vagy akik nála alacsonyabban álltak a társadalmi ranglétra fokain. Hevrle távollétében szinte magától értetődően lépett fel a főszerkesztő helyettesének, bár senki sem bízta meg ezzel a tisztséggel, a többiek pedig tudomásul vették és beletörődtek. Még Hevrle is.

„Kolléga úr — mondta nemrég Čermák Ludvíknak —, rovatában feltűnő érdektelenséget tanúsít a közoktatásügyi miniszter expozéja iránt. Milyen irányba viszi rovatát?"

„Semmi közöd hozzá, és különben is, annyit értesz hozzá, mint tyúk az ábécéhez" — torkolta le Ludvík.

„Ez nem csupán az én véleményem."

„Abban bizonyos vagyok. Neked semmiféle véleményed nincs."

Ma tökéletesen megváltozott a viselkedése Ludvíkkal szemben. Úgy látszik, még nem tudja, hogy Hevrle kirúgta.

— Ludvík — mondta bizalmasan. — Te mit gondolsz? De őszintén!

— Miről? — játszotta Ludvík az értetlent.

— Mindenről. A válságról. Mi lesz a vége? Az ember azt hinné, hogy behúzzák a farkukat, és nézd csak, ez a Kameník . . .

Megszólalt a telefon, Ludvík örült, hogy nem kell válaszolnia az utóbbi napoknak erre az örökös kérdésére.

Krammer hívta.

— Metafizikai szomjúság gyötör, ezért hívom magát, maga idealista! — Jókedvű hangja felfrissítette Ludvíkot, és egészen megfeledkezett Čermákról. — Torkig

vagyok a gyakorlati politikával — mondta Krammer. — Jöjjön, szabadítson meg tőle.

— Hová? — kérdezte.

— A Splitben ebédelünk, és aztán majd meglátjuk.

Ludvík tudta, mit jelent Krammernál az, hogy „meglátjuk". Inni akar és nincs kivel. Ludvík jó szándéka egyszeriben összeomlott. Nyolckor érkezik Ondřej, aztán találkozója van Luciéval, délután kénytelen lesz Krammerral ülni valami kocsmában és inni. Pár pillanatig arra gondolt, hogy kimenti magát, de aztán megígérte, elmegy. Vágyott látni Krammert, beszélni vele, s ezért vállalta annak kockázatát is, hogy csak nehezen őrzi meg józanságát Ondřej érkezéséig.

Čermák kitartóan ült a széken, és folytatta elmélkedését.

— Elvégre Amerika nem hagyhatja ennyiben — mondta.

— Miért ne hagyhatná — vágta rá Ludvík félvállról.

— Itt van például ez a Kameník! — folytatta Čermák. — Tudom, hogy Hevrle megbízik benne. Most meg egyszer csak mi bújik ki belőle. Lenn a szedők azt csinálják, amit ő akar. Tulajdonképpen a markukban vagyunk.

— Hát persze — bólintott Ludvík, és minden szavával igyekezett Čermák értésére adni, mennyire unja a bölcselkedését.

— Ember, te tulajdonképpen miféle vagy? — kérdezte Čermák és Ludvíkra meredt. — Titkos kommunista, mi?

— Ahogy akarod — válaszolt Ludvík.

— Hevrle azt mondta, hogy infiltrációd van.

— Micsodám? — kapta fel a fejét meglepetten Ludvík. — Mim van?

— Infiltrációd. Megfertőztek kommunizmussal vagy micsoda...

— Nem tudom, mi az — mondta Ludvík. — De ha Hevrle mondja, valószínűleg igaz — nevette el magát.

— Hát ez az! Biztonság kellene. Manapság az ember semmiben sem bizonyos. Ráadásul újságot csinálj. És

járj biztosan. Hülye foglalkozásunk van. Azok a kommunisták bizonyosak a dolgukban. Legalábbis megjátszszák. Bizony, nincs nagyobb dolog a biztonságnál!

— A nemzeti szocialisták talán nem bizonyosak a dolgukban? — kérdezte Ludvík.

Az emberek ezekben a napokban meglepően kitárulkoznak és valahogy felbomlanak, gondolta Ludvík. Čermák most hirtelen érdekelni kezdte.

— Hát tudod, amíg ott van az ember, még csak megjárja.

— Hol?

— Hát ott, a titkárságon. Jézusmária! — kapott észbe Čermák. — Fel kell hívnom az öreget.

A telefonhoz lépett, sietve tárcsázott.

— Nos? — kérdezte Ludvík.

A szám foglalt volt. Čermák letette a hallgatót, de rajta tartotta a kezét.

— Ha ott vagy náluk, a dolog egészen könnyűnek látszik. Kész a kocsi, mehet! Benyújtják a lemondásukat, az elnök nem fogadja el, kezdődik a huzavona, hosszadalmas válság, mert Gottwaldnak nem sikerül összetákolni az új kormányt, olyan feltételeket támasztanak, amelyeket a kommunisták nem fogadhatnak el, míg végül megszületik az egészből a hivatalnokkormány.

Miközben beszélt, megint tárcsázott.

— Hát így van ... halló. No végre! Ma nagy zűr van.

— Hol?

— Kérem a titkárságot. Itt a „Hlas Lidu", Čermák beszél. Keressék meg Hevrle főszerkesztőt. De igen! Ott kell lennie, csak nézzenek körül ... — Hangot váltott, kezével eltakarta a kagylót, és Ludvíkhoz fordult: — A köztársasági elnökkel minden rendben van. Ilyen vas ... — nem fejezte be, kihúzta magát, és nagyot lélegzett. — Itt Čermák! Nazdar!

Ludvík hallotta, hogyan harsog Hevrle hangja a telefonban, nem is hagyta szóhoz jutni Čermákot. Čermák néhányszor a szavába akart vágni, artikulálatlan hangokat hallatott, s ismét elhallgatott.

— Megírtam, megírtam, főszerkesztő úr — mondta

végre lakáj módjára hajlongva. — Itt fekszik előttem az asztalon. Sajnos, csak kéziratban, a nyomda nem hajlandó kiszedni. Azért hívom. Igenis, nem hajlandó. *Nem hajlandó.* Igen!

Egy ideig megint Hevrle harsogott.

— Az a hír járja — csűrte-csavarta a szót Čermák —, hogy politikai okokból. A szedő *urak* nem értenek egyet vele. Én sem értem, kérem alássan. Deputációt küldtek hozzám, Kameník faktort és egy szedőt... nem tudom, fiatal legény, nem ismerem a nevét.

— Vachule — segítette ki Ludvík.

— Vachule. Igen, Vachule, nem jutott eszembe. Igenis, kissé izgatott vagyok. Kommunista az az ember? — fordult Ludvíkhoz, és ismét betakarta kezével a kagylót. Ludvík a vállát vonogatta. — Nem tudom, kérem alássan. Hogy az egész nyomda nevében beszéltek-e? Azt sem tudom. Igen, valószínűleg a többség nevében. Megszavazták. Azt mondták, ezentúl nem szednek ki ilyen cikkeket. Igen! Igenis! — buzgón bólogatott. — Gondoskodom róla. Úgy hiszem, sürgősen szükséges a főszerkesztő úr jelenléte. Igenis, értekezletet! Parancsára. Azt, kérem, nem tudom. A munkatársak közül senki sem nyilatkozott. Igen, igen...

Még egy ideig hallgatta Hevrle harsogását, aztán szó nélkül letette a kagylót, megtörülte homlokát, és a semmibe meredt.

Ludvík kérdőn pillantott rá.

— Nem képes megérteni — mondta Čermák kis idő múltán. — Azt hitte, nincs szabad gépük vagy micsoda. De én nem fogom tartani miattuk a hátamat. Kettőkor értekezlet.

— Nem érdekel — mondta Ludvík.

Čermák értetlenül bámult rá.

— Hogyhogy? — kérdezte.

— Infiltrációm van — vágta rá Ludvík.

Čermák elnevette magát.

— Nagyszerű ötlet! Te ember, hisz nekem lázam van! Ha keresnének, mondd azt, hogy rosszul lettem. Fogd meg a homlokomat, legalább harminckilenc fok. Azt is

mondhatod, hogy szédültem és támolyogtam. Tedd meg a kedvemért, édes egy cimborám. Természetesen, mindig rendelkezésedre állok és bármikor revanzsálom. Látod, támolygok...

Egyik lábát a másik elé rakosgatva elindult, ezzel akarta jelezni, hogy szédül és támolyog. Az ajtóban megállt, visszafordult, s olyan komolyan mondta, hogy Ludvík talán el is hiszi, ha nem lett volna tanúja elejétől végig az egész komédiának:

— Rosszul vagyok! Ágyba kell feküdnöm. A mindenségit. Éppen most, amikor minden kockán forog.

4

Élet! Élet! Mindenki az életről beszél! Fišar egyszer azt mondta, hogy Olgát nem készítették elő kellőképpen az életre, Lucka meg nemrég a szemébe vágta: „Ez az! Neked sohasem kellett megküzdened az élettel." Úgy látszik, kegyetlen ellenség ez az élet, hogy mindig viaskodni kell vele. Aki pedig nem viaskodik, az rossz. Például ő, Olga. „Rossz életet élünk" — sóhajtozott nemrég Ludvík. De azt nem mondta senki, hogy milyen életet éljen. Úgy látszik, mindennek az az oka, hogy pénze van.

„A pénz undorító és fütyülhetsz rá, ha van" — mondta Vladimír. Mama meg tegnap este itt ült nála, az utazástól fáradtan, konyakot ivott, és azt hajtogatta: „Átkozottul rossz időben születtél, te lány."

Talán dolgoznia kellene. Valamit csinálni. De kinek kell az ő munkája? Igaz, nem sokat tud. Egy keveset németül, egy keveset franciául, zongorázni egy kicsit, teniszezni, autót vezetni. Mindenből egy kicsit és együttvéve semmit. Pedig nemrég még azt hallotta: Olinka csodálatos, Olinka nagyszerű. Most persze már rég senki sem mondja, de valami igazságnak kellett lennie benne, ha mindenki mondta. Miért volt csodálatos, miért volt nagyszerű? Azelőtt senki sem lepődött meg azon, hogy semmit sem csinál. Ellenkezőleg, álmél-

kodtak, amikor valamit csinálni akart. Arra készült, hogy leteszi a felvételi vizsgát a színiiskolába. Kétszer nekivágott, és kétszer nem vették fel.

„Iskola ide, iskola oda, ha van benned tehetség, játszani fogsz" — mondta Lucka. Állítólag apja mondogatta ezt így. Lucka sem végzett színiiskolát, mégis játszik. De honnan tudja Olga, hogy tehetséges-e? Csak annyit tud, hogy a színház *szörnyen* érdekli. Hogy irigyli Luciét. Még most is irigyli néha, pedig már beletörődött, hogy őbelőle semmi sem lesz. A háború alatt mama azt hajtogatta:

„Várj a háború végéig. Alfréd majd gondoskodik rólad. Elég ismeretsége van, csak nem állsz be ripacsnak. Egyelőre járj magánórákra valamelyik színésznőhöz."

A háború utolsó két évében el is járt tanulni N. asszonyhoz. Felmondta Júlia és Roxan monológjait, N. asszony kedves volt hozzá, de óvakodott véleményt mondani, egyre azt ismételgette, hogy a színház elsősorban szorgalom, munka, megint szorgalom, és akinek kicsi a tehetsége, annak kétszeresen kitartónak kell lennie, ellenkező esetben mindjárt az elején hagyja abba, verje ki a fejéből az egészet, a szép arc, gyermekem, semmit sem jelent. Akkoriban az a kellemetlen érzése volt, hogy N. asszony csak szívességből, talán kíméletből tanítja, esetleg Fišar kedvéért, aki megállapodott vele, az is lehet, hogy szüksége van a pénzre, és mama mindig jól fizetett. Olga ráadásul majdnem minden órán ajándékokkal lepte meg tanítónőjét, virágokat és bonbonos dobozokat hordott neki, később tojást, zsírt és füstölt húst. De akkor legalább érezte, hogy *valamit* csinál, hogy *valamire* törekszik, abban reménykedett, hogy talán lesz belőle *valami*. De most semmije sincs, egyáltalán semmije. Csak a szép arca és teste, amelyet télen perzsabundába, tavasszal pedig új, elegáns pepita kosztümbe öltöztet. A perzsabundát ezen a télen hordta utoljára, kis bekecset csináltat majd belőle, jövő télre új bunda kell. Ezt már harmadik éve hordja. Mama tegnap ígért valami szőrméket, amelyeket eldugott, és átmentett a múltból. Kettesben ültek tegnap este, hosz-

szú idő után megint kettesben, senki sem jött, Ludvík sem jelentkezett. Mama fáradt volt az úttól, a vonat több mint egy órát késett, rosszkedvűen üldögélt. Úgy látszik, a křižanovi kirándulás dicstelenül végződött.

„Ronda csürhe. Szemtelenek, mint a poloska — dühöngött Mařka Roznerována. — Az öreget tavasszal kirúgom, úgyse lehet használni semmire."

Mamával nehéz. Egyetlen lánya létére még ő sem jön ki vele. Hallatlanul ingerlékeny, ideges, egyszóval *klimaktérikus*. Alig érkezett haza, azonnal kirúgta Elent, felfedezte, hogy a lány kikölcsönözte az ő kesztyűjét, és elment táncolni.

Esztelenség! Ilyet tenni egy pár vacak kesztyű miatt! Hol szerez most tavasszal másvalakit? Amióta Olga az eszét tudja, mindig ilyenkor, tavasz előtt maradtak cselédlány nélkül, egy sem bírta ki a mamával. Most elmegy, megkéri Kratochvílnét, jöjjön takarítani, befűteni. De mit csinálnak, ha Kratochvílné sem vállalja a bejárást?

„A vonatban mindent végiggondoltam — mondta tegnap mama. — Most aztán vagy-vagy."

„Mi az, hogy vagy-vagy?" — kérdezte Olga.

Mama csak végleteket ismer. Olga nem csodálkozik rajta, nem könnyű most a dolga Alfréddal sem. Egyáltalán nem könnyű a dolga. De másfelől néha igazán lehetetlen kibírni vele. Megérti, Alfrédnak is nehéz a helyzete. Mama bizonyára sokat jelentett az életében, és Alfréd nem mer, talán nem is akar szakítani vele. Mama a biztonság számára, Luckára az ő helyében Olga sem igen támaszkodna, mégiscsak nagy a korkülönbség köztük, és Olga bizonyosan tudja, hogy Lucka nem veszi túlságosan komolyan Fišart. Egyelőre talán jól érzi magát vele, megkap tőle mindent! A szükségestől a fölöslegesig! Látta a melltűt, amelyet karácsonyra ajándékozott neki Fišar.

Mama ráförmedt:

„Mit kérdezel ilyen ostobaságot? Meggebedünk vagy élni fogunk. Neked legalább még megvan a tested, nekem már az sincs. Találsz egy férfit, aki majd gon-

doskodik rólad. Én meg eladom, amit lehet, az utolsó vackokat, amik még megmaradtak, egy kevés aranyat, a szőnyegeket, talán ezt a házat is, természetesen Švihovot, és élek a készből. Ha elfogy, vége a komédiának, pénz nélkül élni nem tudok, nem akarok, és nem is fogok."

Talán a konyak tette. Majdnem fél üveggel ivott meg belőle.

„És elköltözöm!"

„Hova, az istenért, mi jut eszedbe?!"

„Mondom, hogy végiggondoltam mindent. Ha Šternberket meghagyják Alfrédnak, akkor Šternberkbe. Kissé idegeimre megy az a fészek, de mit tegyek?"

„Te arra számítasz, hogy Alfréd..."

Mama legyintett, és elnevette magát, valahogy kétségbeesetten nevetett, keserűn vagy kegyetlenül. Olga megijedt a nevetésétől.

„Alfréddal megint baj lesz, és megint az én nyakamon lóg majd. Nem mintha lelkesednék érte, de mint mondtam, más lehetőség nincs."

„Miért gondolsz ilyenekre! — próbálta vigasztalni Olga. — Hisz nem történik semmi!"

„Nem történik! Éppen az a baj, hogy semmi sem történik."

Sohasem történik semmi. Éppen ez a szörnyű. Hogy észrevétlenül történik minden. Semmi sem történik, és egyszer csak rájössz, hogy semmit sem tehetsz, semmihez sincs jogod. Hogy a csürhe, amely nélküled éhen döglött volna, most felhúzza az orrát, ha veled beszél. Hogy egy asztalhoz kell ülnöd, beszélned kell egy alakkal, akinek koszos a körme és aki a villát se tudja megfogni. Te beszélsz, alkudozol, még udvariaskodsz is vele. Semmi sem történik! A bíróságtól kapsz egy papirost, az áll rajta, hogy a gyár a tied, de a kapun nem engednek be, és Alfréd az egész híres papirost a kalapja mellé tűzheti. Vagy még cifrábbat csinálhat vele. És ha most a kommunisták *megkeverik*...

Olga ezt már nem érti. *Mit kevernek még meg?* Ta-

lán nem *keverték meg* máris éppen eléggé? Mit akarnak még? Nem elég nekik az, amijük van?

Olga semmiképpen sem tudja elképzelni. Sohasem tudott elképzelni semmit. Egyelőre még mindig úgy él, ahogy eddig élt, és állandóan azt hallja, hogy éppen az ő életét fenyegetik. Jó ideje hallja már ugyanezt.

Ha eljön, hát itt lesz. Olga néha érzi, hogy valaminek jönnie kell. Valaminek, ami megoldja az életét. Ő maga képtelen megoldani. Tudja, hogy így nem mehet tovább. Hogy a zsákutca végére jutott. Hogy fölötte, élete fölött lóg valami, hogy közeledik a pillanat, amikor az a valami leszakad, amikor egyszer csak történik valami. Egyelőre nem történik semmi, ebben a tekintetben érzései körülbelül megegyeznek a mamáéival, de a különbség köztük az, hogy mama meg akar maradni eddigi életformájánál, Olga pedig nem maradhat meg ebben az életformában. Vannak pillanatok, amikor azt kívánja, bárcsak már megtörténne. De mi történik? Mi történhetik? Mamának elfogy a pénze. Kezdi majd eladogatni a holmiját, takarékoskodni, egyszóval, gazdálkodni, és minthogy nem ért hozzá, nem lehet majd kibírni vele. Ha csak ez történik, ez nem oldja meg Olga életét.

Mindig várunk valamire. Vladimír azt mondja, olyanok vagyunk, mint azok az emberek a Vaněk Várótermében. Fišar meg egyszer, csak úgy mellékesen megjegyezte, lehet, hogy valahol olvasta: „Az életet nem lehet megoldani, az életet csak élni lehet."

Élni. Tulajdonképpen él Olga?! Ez alatt az idő alatt elsüllyedt önmagában. Fekszik és olvas, kinéz az ablakon, töpreng saját magáról, kávéházba jár, cseveg, este vár, jön-e valaki, s ha nem jön senki, lefekszik és alszik. Néha színház, néha kirúgnak a hámból. Az istenért, vágyik valami után? Egyáltalán vágyakozik valami után? Egy időben azt hitte, szereti Ludvíkot. Rágondolt, amikor nem volt vele, elképzelte, csak ábrándozott róla. Olyan kevéssé ismerte. Egy este Ludvík megcsókolta a ház előtt, hideg volt az orra. Aztán visszajött, és egészen más volt, mint az, akit elképzelt

és akiről álmodozott. Akkor jött az a dolog Vladimírral. Utálatos, fülledt, poros nyár volt negyvenötben. És kétségbeejtően unalmas. Mindenki elment, egyedül feküdt a heverőn és olvasott, az ablakon leeresztette a redőnyt, hogy ne süssön be a nap, feküdt és arra gondolt, bárcsak legalább Ludvík mellette volna. Vagy akárki.

Egyszer csak megjelent Vladimír. Anna — akkor még Anna szolgált náluk, kevéssel utána összeveszett mamával —, Anna nyitott neki ajtót. Bejött a szobába, mellé ült a heverőre. Olga mezítláb volt, könnyű nyári ruhában.

„Istenem, milyen csodálatos jelenség maga. Milyen szép" — mondta forrón Vladimír.

Olga nevetett és fekve maradt. Meg sem moccant, mert abban a pillanatban szokatlan izgalmat érzett. Talán a férfiból áradt, talán a homályból, a fülledt melegből lopódzott belé. De hirtelen ott lüktetett benne, Olga mellén érezte Vladimír kezét, és megdöbbenésére egyáltalán nem védekezett, kellemesnek találta érintését, fokozta izgalmát, Vladimír gyengéden nyúlt hozzá, szinte áhítattal, Olga látta tágra nyílt szemét és arcát, amelyen hirtelen gyengédség ömlött el.

Minden erejét megfeszítve tépte ki magát ebből a bűvöletből, bemocskolva, tele undorral és gyűlölettel, iszonyodva nézett Vladimírra. Ott feküdt mellette a heverőn, fejét a párnába temette és lihegett. A gyűlölet első rohamában Olga úgy érezte, hogy meg kell ölnie. De aztán erőt vett rajta a kétségbeesett sírás. A fürdőszobában leroskadt a csempés padlóra. Csak önvád, undor, szenny maradt benne, utálta saját magát. Hosszú ideig sugárban csurgatta magára a vizet, mintha le akarná mosni vétkét, kiokádni magából ezt a szennyet. Amikor végre annyira összeszedte magát, hogy vissza tudott menni a szobába, Vladimírt már nem találta ott. Az ablakhoz rohant, nem mert arra nézni, ahol *az* történt, kinyitotta az ajtót és kiment a balkonra. Forró, csípős levegő perzselte, izzón és kihaltan nyúlt el alatta az utca, ájultan és dermedten

a Moldva. Mindez csak fokozta benne az elhagyottság és a bűntudat érzését, nem tudott lélegzeni, úgy érezte, jegyet visel, a kiközösítettek jegyét, nem mehet emberek közé, mert meglátják rajta. Undorodott önmagától. Emlékszik, hirtelen vágy ébredt benne Ludvík után. Kedvessége, egyetlen szerető szava, megbocsátása után. Elment hozzá, a bezárt kapu előtt várt rá, de abban a pillanatban, amikor megpillantotta, félni kezdett tőle. Félt a testétől. Ugyanúgy reszketett a türelmetlenségtől, mint Vladimíré. Az ő szemében is sóvárgás égett — nem, nem bírta megtenni! Minden erejét megfeszítve kitépte magát az öleléséből.

El, csak el innen!

Azóta ennek a szörnyű páncélnak a rabja, amelyet magára zárt, maga köré növesztett, érzéketlenné vált, s ha Ludvík hozzáért, semmi visszhang sem ébredt benne. Talán már nem képes a szerelemre. Talán fél tőle, úgy érzi, meghalna, ha megismétlődnék az, amit Vladimírral átélt.

Ez az, amit úgy hívnak: élet. Ez volna az élet? Mit kell tennie, hogy *éljen?* Nevetséges. Elmegy a varrónőhöz, felpróbálja a tavaszi pepita kosztümöt. Aztán várják a fodrásznál, s ha jut még ideje rá, benéz Luckához a színházba. Együtt ebédelhetnének. A folyosón eszébe jutott, hogy benéz anyjához. Ahogy benyitott az előszobába, hideg csapta meg, istenem, szörnyű hideg van itt, az ő lakásában nincs ennyire hideg. Mama az ágyban feküdt, de nem aludt.

— Nem merek fölkelni — ezzel fogadta. — Mi vár rám! Csupa kellemetlenség!

— Lemehetnél Kratochvílnéhoz — mondta Olga.

— Ez az első kellemetlenség. Hát te? Hová mész? Nem szólhatnál be hozzá? Odaadhatnád neki a kulcsokat.

— A szabónőhöz sietek — mondta Olga. — Nem lesz olyan könnyű megállapodni Kratochvílnéval a bejárás dolgában. Tudod, hogy én ilyesmihez nem értek.

— És ha én fütyülnék egyszer mindenre — tört ki váratlanul Marta. — Szabónőhöz mész! Ha majd azt

mondom, fizesd ki a rongyaidat magad. Gondoskodj a takarításról, fűts be magadnak, cipeld a szenet a pincéből.

Olga leült egy taburettre a heverő mellé, és szótlanul nézte Martát. Hirtelen úgy érezte, az ágyban idegen ember fekszik, nem az ő anyja.

— Mit szólsz hozzá? — szólt rá mama, és elnevette magát.

Olga a vállát vonogatta.

— Mit mondjak — felelte szomorúan. Mérhetetlenül sajnálta Martát. Hirtelen szomorúság szakadt rá.

— Mars! — mondta mama, és a fal felé fordult. — Az előszobában lógnak a kulcsok, add oda Kratochvílnénak, és mondd meg neki, azonnal jöjjön.

Olga felállt és szó nélkül ment. Az alagsorban becsöngetett a házmesterlakás ajtaján.

A nyitott ajtóból főtt káposzta szaga áradt ki, a kis előszoba csupa gőz volt.

— Jöjjön beljebb — mondta Kratochvílné —, nagy a huzat. Látja, hogy mosok, kisasszonyka.

Olga csak most gondolt rá, hogy először jár Kratochvílék lakásában. Bátortalanul megállt az ajtóban, mintha nem merne tovább menni.

— A mama kéri, Kratochvílné, hogy jöjjön el hozzánk. Ha egy kis ideje lesz. Nem sürgős...

— Tudom én — mondta Kratochvílné, miközben kezét kötényébe törülte. — Már vártam, amióta a mamája kirúgta azt a szlovák lánykát. Csak úgy egykettőre. A lány itt aludt nálam. Nem volt hova mennie, tudja, kisasszony.

— Az istenért! Erről nem tudtam — döbbent meg Olga. — Hol van most?

— Hazament, hova ment volna? Mondtam neki: fütyülj, lányom, az úri szolgálatra. Ma mindenki szabad ember, aki dolgozik.

— Mama csak azt akarta, hogy fűtsön be — mondta Olga zavartan.

— Fűtsön be magának — hangzott a válasz —, én nem akadályozom meg benne.

— Szén is kellene a pincéből.

— Hát, kisasszonyka, fogja a vödröt, és menjen le vele a pincébe. Ha nem tudná, hol van, azt is megmondom, itt mindjárt az ajtónkkal szemben. Az ám, itt mindjárt, pár lépés az ajtónktól, a nagyságos asszonynak pedig mondja meg, hogy kinyalhatja a fenekemet.

Kifutott a konyhából, hallotta, hogy Kratochvílné még utána kiabál, de egy szót sem értett belőle. A lakásuk ajtaja előtt tért csak magához, helyükre akasztotta a kulcsokat az előszobában.

— Kratochvílné nem jön — mondta.

— Még csak ez hiányzott. Nincs odahaza?

— Mos vagy mit csinál! — mondta Olga.

— Mi közöm hozzá!

— Különben akkor se jönne, ha nem mosna. Miért nem mondtad meg nekem, hogy Elent kidobtad a lakásból? Még azt sem engedted meg neki, hogy itt aludjon. Nála töltötte az éjszakát...

— Kinél?

— Kratochvílnénál.

— Csak azt mondtam neki, hogy tolvaj. Fogta magát és elment.

— Egyszóval, nem jön. Most mi lesz? Nem maradhatsz ebben a hidegben. És mi lesz, ha este valaki jön hozzánk?

— Mi közöm hozzá — vágta rá dühösen Marta, és befordult a fal felé.

Szabónő, fodrász, már majdnem fél egy volt, mire eljutott a színházba Luciéhoz. A nézőtér zárva volt, bement a színpad mögé, de ott is üresek voltak a folyosók és az öltözők. Azt hitte, vége a próbának, és Lucie már elment. De amikor kifelé tartott, az egyik ajtó mögött beszédet hallott, bátortalanul benyitott.

A próbateremben vágni lehetett volna a füstöt, zsúfolásig megtöltötték az emberek, nemcsak a színészek, hanem a színházi személyzet tagjai is. Betolakodott

a sarokba, és lábujjhegyre ágaskodva kereste a szemével Luciét.

A kis emelvényen, a zongora mellett az egyik színész, Pergl állt, és éppen azt mondta:

— Ez a reakció szándéka! Mi, színészek tudjuk, hol a helyünk ezekben a döntő órákban. Életünknek az az értelme, hogy a népet szolgáljuk, s a nép nem fog csalódni bennünk. Válasszunk sorainkból akcióbizottságot kommunista pártunk felhívásának megfelelően, és tisztítsuk meg közösségünket mindazoktól, akik az igazságosabb élet, a szocializmus megvalósításáért vívott harcunk útjában állnak!

Befejezte beszédét, az emberek tapsolni kezdtek, Olga egy csomó, kék melegítőbe öltözött férfi között állt, akik kiabáltak, dobogtak és tapsoltak, magán érezte pillantásukat. Zavarba jött. Néhányszor elfogódottan és bátortalanul tapsolt, mélységesen szégyenkezve önmaga előtt, majd észrevette Luciét, aki időközben a többiekkel együtt felállt és szintén tapsolt. Átfurakodott a tömegen, végre Lucka mellé jutott, megérintette a könyökét, Lucie hátranézett, szemében izgalom égett, láthatólag nagy hatással volt rá az, ami körülötte történt. Megbiccentette fejét, közben tovább tapsolt, majd ismét visszafordult a pódium felé. Csak amikor az emberek ismét leültek, ment ki Olgával együtt a folyosóra.

— Gyűlésünk van — mondta. — Ma nem tartottunk próbát. Nagyon viharosan mennek a dolgok. Akarsz valamit?

— Semmi fontosat, csak arra gondoltam... Veled akartam ebédelni, persze, ha van időd!

Lucie az órájára pillantott.

— Már fél egy — mondta meglepetten. — Még eltart egy ideig.

Olga magán érezte Lucie meglepett tekintetét, s ezért zavartan megjegyezte:

— Ha más társaságod van...

Abban állapodtak meg, hogy Olga megvárja a příkopyi vendéglőben.

Nagy volt a tömeg, az emberek sietve ettek, jöttek, mentek. A pincér meglehetősen barátságtalanul nézett Olgára, aki még mindig nem rendelte meg az ebédet. Silány vermutot szürcsölgetett, s megpróbált rájönni, honnan ered a benne borzongó, nyugtalanító érzés. Terhére volt Luckának. Ez az! De aztán rájött, hogy nem is annyira Lucie miatt van, inkább attól, hogy alig indokolható félelemből tapsolni kezdett Pergl beszéde után. Félt. Nem értette, mi történik. Valamiről döntenek, és őt kizárják ebből a döntésből. Ott, a színházban váratlanul fölöslegesnek, haszontalannak érezte magát, olyasvalakinek, aki csak arra jó, hogy feltartsa az embereket. Még nemrég, valahányszor erőt vett rajta a fölöslegességnek és az elhagyottságnak ez az érzése, azzal vigasztalódott, hogy az emberek szívesen járnak hozzá, nincs este, hogy valaki meg ne látogatná, vagy telefonon ne üzenne és ne hívná meg valahová. Ha csak Ludvík is, aki unalmas egyformasággal köszöntött be hozzá. A tegnapi estét, hosszú idő után először, egyedül töltötte, pár percig mama ült nála, szomorú este volt és értelmetlen... minden értelmetlen.

Megjött Lucka, szőrmével díszített, sötét téli kosztümben, kabátját és muffját a szomszédos üres székre tette.

Éhes, akár a farkas, és állítólag szörnyen érdekes figyelni az embereket ezekben az órákban. Úgy látszik, nagyon feszült a helyzet. Az emberek színt vallanak. Kevéset gondolkozott eddig ezeken a dolgokon, és saját magát is meglepte, milyen könnyűszerrel tudott dönteni.

— Hogyan? — kérdezte Olga.

— Beválasztottak az akcióbizottságba. Mindenki rám szavazott.

— Te érted ezt? — kérdezte Olga.

— Mit? — nézett rá Lucie értetlenül.

— Azt, ami történik. Amit a kommunisták akarnak — mondta Olga.

— Éppen egy huszita darabot próbálunk, királynőt játszom benne. Egy helyütt Stříbrói Jakab azt mondja,

amikor döntenie kell, csatlakozik-e a táboritákhoz: „Bár sohase született volna az igazság erre a világra."

Olga látta, hogy Lucie izgatott, és minden idegszálával gondolja is, amit mond.

— Te azt hiszed, hogy igazuk van . . . ?

— Lehet, hogy csak érzem. Talán nem tudom. De mélységes meggyőződésem. Körülbelül ugyanúgy, ahogy a háborúban érezted, hogy a németek nem győzhetnek, mert nincs igazuk. Fóként azért, mert nincs igazuk, és a jog nincs az ő oldalukon.

— Én nem éreztem ezt. A háborúban sem, és most sem érzem . . . És hogy értitek meg egymást ebben a dologban Alfréddal? — tette hozzá Olga nem minden gúny nélkül.

— Nem beszélünk róla. Ő mindenben egyetért velem — mondta Lucie.

— Micsoda? Alfréd? — kiáltott Olga meglepetten, és nevetni kezdett. — De hisz ez lehetetlen!

— De bizony — mondta nyugodtan Lucie, és jó étvággyal enni kezdett. — Alfréd ugyanis jellemtelen. Sokáig nem tudtam — mondta olyan szilárd hangon, hogy Olga csodálkozva pillantott rá.

— Mit vétett neked? — kérdezte megdöbbenve.

— Nekem? Semmit! Tulajdonképpen hálásnak kellene lennem neki. Sokszor segített rajtam. Mégis ezt mondom róla . . . de te beszélni akartál velem — szakította félbe önmagát.

— Hisz beszélgetünk — felelte Olga. — Például, éppen erről. És saját magamról. Néha nem bírom ki. Mármint odahaza. Értelem nélkül és cél nélkül . . .

— Munka nélkül — mondta szárazon Lucie.

— Felőlem munka nélkül. De mit csináljak? Senkinek sem kellek. Senkinek sincs szüksége rám. Semmihez sem értek.

— Ha az anyád pénzéből fogsz élni, sohasem mászol ki ebből.

— De mit tegyek? — tört ki Olga, és félretolta a tányért. — Ezek csak jámbor tanácsok. Menjek az utcára . . . ?

— Hazulról már rég elmehettél volna.
— Hová? Kihez?
— Akár Ludvíkhoz is. Az is jobb lett volna... kezdetnek.
— Még mindig megtehetem. De félek tőle — felelte Olga, és bizonytalanul maga elé révedt. Idegesen játszadozott öngyújtójával.
— Adj egy cigarettát. A magamét mind elszívtam — mondta Lucie, és nem vette le tekintetét Olgáról.
Rágyújtott.
— Nem szereted? — kérdezte színlelt közönnyel.
— Nem tudom — vonogatta a vállát Olga. — Igazán nem tudom.
— Akkor meg... — kezdte Lucie, de mintha meggondolta volna, elhallgatott.
— Micsoda? Mit akartál mondani?
— Tudod, arra gondoltam, hogy ebben az esetben nem kellene hitegetned őt.
— Te beszéltél vele erről — állapította meg Olga, és fürkészve nézett Luciéra.
— Beszéltem! — bólintott Lucie. — Ő is, akárcsak te, szükségét érezte, hogy beszéljen valakivel.
— Miért éppen téged választott ki! — mondta Olga nem minden keserűség nélkül.
— Nem tudom — felelte hűvösen Lucie. — Te miért választottál ki éppen engem?
— Mikor beszéltél vele?
— Már egy ideje — hazudta Lucie.
Nem érezte jól magát Olga társaságában, és hirtelen félni kezdett kérdéseitől. Ugyanakkor mégis mindent tudni akart. Reggel óta az a szép és tiszta érzés élt benne, hogy tegnap megtalált valamit. Hogy megtalált valakit, aki bátorságot ad neki ahhoz, hogy szakítson Fišarral. Tegnap Ludvík arcát figyelte, feje az ő meztelen karján pihent, szemét lehunyta, talán elszunnyadt pár percre, már fájt a karja, de abban a pillanatban a világ minden kincséért meg nem mozdította volna. Boldog érzés ébredt benne, hogy van valakije, aki nem akar hálát tőle, aki nem kér tőle semmit.

— Az én dolgom nem olyan könnyű, Lucie — mondja Olga.

Szava mintha messziről jönne.

— Micsoda? — kérdi.

— A Ludvíkhoz való viszonyom. Tudod, iszonyatosan félek.

— Mitől?

— A szerelemtől. A szeretkezéstől — mondta, elpirult és sietve, ügyetlenül cigarettára gyújtott. — Tudod, köztünk *semmi* sincs.

Lucie hallgatott, úgy érezte, a tegnapi éjszaka után nincs joga bármit is kérdezni Olgától. Olga sem várt tanácsot és vigasztalást Luciétól.

— Nem tehetek róla! — mondta szinte suttogva, s nem nézett Luciéra. — Minden fellázad bennem, ha közeledik hozzám. Bárki. Nemcsak Ludvík. Minden férfi... Az első utálatos volt és undorító, szégyellem magam érte.

— Ki volt? — kérdezte még Lucie.

— Vladimír — mondta Olga, és undorral arcán, szétmorzsolta kezében a cigarettát.

5

P-ben megint felkereste Kraust, hogy tájékoztassa a Průcháné elleni křižanovi akció lefolyásáról, meg azért is, hogy megkérdezze tőle, mit tud Gustav Ossendorfról. A dolgot akkor hozta szóba, amikor már menni készült és mintha mellékesen tenné. Kraus ismeri az esetet. De mihez kezdjen vele? Ismerik Ossendorfot, tudnak róla, Krounában lakik, valószínűleg Pravda vasutas özvegyével él. Bizonyítani nem lehet, de minden jel arra mutat, s végeredményben az egész nem fontos. Pravda jó elvtárs volt. Meghalt tüdőrákban vagy miben. Az asszony még fiatal. Csak azért említi, hogy lássa, Ossendorf semmiben sem szenved hiányt, dolgozik, van hol laknia, nem hal éhen. Mit akar még? Ellenkezőleg, vigyázni kell rá, néha a kör-

mére kell nézni, nem várható, hogy egy kivégzett besúgó és kapitalista fia ennek a rendszernek a híve lesz. Eléggé furcsa, hogy itt maradt. A fivére Palesztinában van. Miért nem ment el ő is? Itt, ezen a vidéken nem vergődhet zöldágra a nevével. Ossendorf!

Próbálta megmagyarázni Krausnak, hogy a dolog nem olyan könnyű, felolvasott valamit Ossendorf leveléből, de mindennek csak az volt az eredménye, hogy Kraus arcán mindentudó és mindent megbocsátó mosoly jelent meg. Mintha azt mondaná: igen, igen, megértem szubjektív érzéseidet, elvtárs, de mi köze mindennek ahhoz, amit az imént elmondtam? Mi köze a párthoz? A párt nem szubjektív ügyünk, a párt és zászlójának becsülete fölött őrködnünk kell, tekintet nélkül szubjektív érzelmeinkre. Ondřej persze Gustav Ossendorfban csak a jó bajtársat, a derék partizánt, a becsületes, kissé komplikált embert látja. Lehet. De most próbálja mindezt az ő, Kraus szemszögéből nézni. Mit lát? Az Ossendorf név itt annyit jelent: tőkés, kizsákmányoló, embernyúzó és ráadásul besúgó. Tucatszámra küldte koncentrációs táborba az embereket, köztük őt, Kraust is, tucatszámra pusztultak el miatta az emberek. Érted, elvtárs?

Érti, hogyne értené! De Ossendorf csak azt akarja, hogy megmutathassa, más ember, mint az apja volt, lemondott róla, leszámolt vele, meglehet, az a rögeszméje, hogy tisztára kell mosnia nevét. Nem akar meghátrálni, nem akar kitérni semmi elől. Az a favágómunka az erdőn csak alkalmi kereset, nem elég ahhoz, hogy megéljen belőle, nem foghat semmibe, a vegyipari gyárhoz vezető új út építésén akar dolgozni, de nem sikerül...

Kraus fel-alá sétált, elgondolkozva hallgatta, egyszer csak megállt, és hevesen félbeszakította Ondřejt:

— A párt ellene van minden faji megkülönböztetésnek, ezt jegyezd meg. Nem akar és nem is fog meghurcolni senkit, aki ártatlan. De Ossendorf sorsa csak egy a sok közül, talán nehéz sors, elismerem, de a pártnak ezekben a pillanatokban elsősorban mindnyájunk sor-

sával kell törődnie, a nemzet sorsa forog kockán. Az is, hogy a jövőben ne ismétlődjék meg Ossendorf és az Ossendorfok sorsa. Átkozott háború! Ki kell tartani, és ha erős, kitart...

Ondřej arra gondolt, hogy talán ő is ugyanígy vagy hasonlóan beszélne, ha valaki hasonló esetben fordulna hozzá. Ez volt a legkülönösebb az egészben.

Három órája volt még a prágai gyors indulásáig. Kis bőröndjét az állomáson hagyta és elindult. Fél óra alatt Krounában lehet, fél óra az út vissza, meg lehet menteni két óra alatt egy embert?

Később, míg a jeges, keréknyomos úton haladt, a sík és kékesre fagyott tájon, amely fölött súlyosan és kihunytan lógott a napkorong, úgy érezte, hiábavaló és fölösleges útnak vágott neki. De konokul tovább ment. Krounában Pravdáné felől érdeklődött. Kis, kertes házat mutattak neki, mindjárt az országút mellett. Gustav kétségtelenül fönn lakik a manzárd szobában. A kertben georgina zöld kórója szomorkodott, Ondřej áthaladt a tiszta udvaron, amelyben nyúlketrec, fáskamra és apró szerszámoskamra volt, benyitott egy keskeny, sötét folyosóra, ahonnan falépcső vezetett föl a manzárd szobába.

Tétovázott, induljon-e egyenest fölfelé. Aztán mégis bekopogott az egyik földszinti ajtón. Meleg szobába jutott, az első, akit megpillantott, egy kisgyerek volt. Ágyacskájában feküdt, rúgkapált, kezében csörgőt rázott. Az asztalnál, lehajtott fejjel egy harminc év körüli asszony ült, szalmaszőke haját kontyba csavarta. Amikor Ondřej benyitott, nem állt fel, csak kérdő, bizalmatlan, ellenséges pillantást vetett rá. Kis ideig szótlanul néztek egymásra.

— Gustav Ossendorfot keresem — mondta Ondřej, s bizonytalanul körültekintett a szobában.

Az asszony nem vette le róla kisírt, világoskék szemét.

Minden pasztellszínű volt rajta, csinos és tiszta.

— Kicsoda ön? — kérdezte, és hangja ellenségesen csengett.

— A barátja vagyok. Együtt voltunk...

— Barátja — vágott közbe az asszony. — Neki senkije sem volt. Mit akar tőle! — tört ki váratlanul. — Mit akar még tőle! Miért nem hagyják békében?

A gyerek abbahagyta a játszadozást, a csörgő az ágyacskából a földre esett. A csöppség elsírta magát. Ondřej fölemelte a játékot, megtörölgette és odaadta a gyereknek. A kicsi azonnyomban megnyugodott, elhallgatott, és fogatlan szájával Ondřejra nevetett.

— Írt nekem — mondta Ondřej. — Levelet kaptam tőle. Olyan furcsa — pillantott kérdőn az asszonyra.

— Semmiről sem tudok — suttogta az asszony, és vállát vonogatta.

— Nem jöhettem korábban. Křižanovban lakom.

— Maga az! — nézett rá az asszony érdeklődve s kissé barátságosabban. — Mit írt?

— Hol van? Mi van vele? — kérdezte Ondřej, és megmutatta a levelet.

Feszült figyelemmel nézte az asszonyt, aki megbabonázottan olvasta a levelet. Ebben a pillanatban Ondřej úgy érezte, hogy mindezt egyszer már átélte. Egyszer már várt így. Egyszer már érezte ugyanezt a forróságot, egyszer már kiverte homlokát ugyanez a csípős veríték. Egyszer már ugyanígy ájulás kerülgette. Hol is volt? Mikor volt?

— Hát maga az! — nézett rá lemondón az asszony, lassan és elgondolkozva összehajtogatta a levelet és visszaadta.

— Mi van vele? — sürgette Ondřej.

Az asszony vállat vont.

— Én is levelet kaptam tőle. Az ajtó előtt találtam. Tegnap este. Elment és nem jött vissza. Egész éjjel nem jött vissza.

— Mit írt?

— Elbúcsúzott tőlem — fakadt sírva az asszony.

— Elutazott?

— Nem tudom! Nem aludt. Hány éjszaka nem aludt! Hallottam, hogyan járkál a szobájában — pillantott fel a mennyezetre.

Felállt, odament a gyerekhez, betakarta, és szájába dugta a cuclit.

Ondřej megértette, hogy fölösleges, de várt, mozdulatlanul állt néhány lépésre az ajtótól.

— Felnézhetnék a szobájába? — pillantott fel ő is a mennyezetre, mint kevéssel előbb az asszony.

Bólintott. Még egy tekintetet vetett a gyerekre, aki láthatólag elálmosodott, s kiment Ondřejjal a folyosóra. Kis manzárd szoba volt, egyablakos, csak a legszükségesebb bútorokkal. Egy széles, agyoncifrázott, ócska szekrény, vaságy, rajta barna pokróc, fehér asztal, előtte szék. A másik széken, az ajtó mögött, a szoba sarkában a mosdótál. Ondřej az asztalhoz lépett. Két fonnyadt alma, egy csomag dohány, hamutartó, rajta Gustav egyik pipája, összegyűrt újság, egy mappa levélpapirossal és egy pohár víz. Ez volt minden.

Felszakadt a köd, délre kisütött a nap, csillogott a hófödte síkság. A napsugarak betörtek a szobába is, és az asztal sarkára estek.

Lentről a gyerek sírása hallatszott. Az asszony türelmetlenül pillantott Ondřejra, menni készült. Ondřej a lépcső alján elbúcsúzott tőle, és kiment a hidegbe. Úgy érezte, nem távozhat innen. Tanácstalanul nézte a puszta országutat, a falut — tulajdonképpen nem is volt falu, inkább lakótelep, az út hosszában sorakozó családi házak és néhány pajta a patakon túl, a hegyoldalban —, a falu mintha kihalt volna, csak a füstölgő kémények árulkodtak arról, hogy a falak mögött emberek élnek.

Feltűrte kabátja gallérját, kezét zsebébe mélyesztette, és visszafelé indult.

Nehéz volt a járás. Lába meg-megcsúszott a jégpáncélos, keréknyomoktól barázdált országúton, néha alig tudta megtartani egyensúlyát. Mert annak úgyis vége. Bármelyik pillanatban elterülhet, bármelyik pillanatban elveszítheti a fejét, és valami ostobaságot követ el. Tonka, Marie, Terezka, Gustav. Ismételgeti magában, egy lépés, egy név.

A kis erdő előtt szekér állja el az utat, két markos,

barna ló húzza, teljes erejükből belevágják patkójukat a fagyos, csúszós útba, minden izmuk megfeszül, ahogy inkább vonszolják mint húzzák a gömbfával megrakott szekeret. Elöl halad a kocsis, kezében ostor, nagyokat kiált az erőlködő lovakra, a szekér mögött három kucsmás ember, még a szájukat is kendőbe bugyolálták.

Ondřej az árok mentén húzódó hókupacig hátrál, hogy kitérjen nekik. Érzi, hogy félcipője tele lesz hideg hóval. A farönkökön télikabáttal letakart test fekszik, egyik csizmás lába lecsúszott, lóbálja a szekér rázása. Keze is tehetetlenül lóg le az egyik fatörzsről.

Amikor a szekér elhaladt mellette, Ondřej a három ember után rohant, s megragadta az egyiknek a kezét.

— Ossendorf? — kérdezte.

— Az — bólintott az ember. — Lepuffantotta magát szegény. Nem találta helyét az emberek között, tudja? A háború tette...

Ondřej a távolodó szekér után nézett, s úgy érezte magát, mint a rajtakapott bűnös. Nem volt benne sajnálom, inkább dac és harag. Amikor az erdőbe ért, megállt és öklével rávágott egy fa törzsére.

6

Nývlt délután kettőre hívta meg Fišart dejvicei villájába. Jaromír Nývlt a forradalom után a Kereskedelmi és Ipari Tanács lelke lett. A Tanács elnöke. A KIT élén rendkívül megfontoltan járt el. Tudta, hogy az ipar területén hosszabb időre korlátozottak a lehetőségek, és hogy ez irányban minden kezdeményezés csak fölösleges erőpocsékolás lehet, ezért mint hajdani nagyiparos minden figyelmét a nagykereskedelem, nevezetesen a külkereskedelem kiépítésére és fejlesztésére fordította. Külföldi összeköttetésekkel és ismeretségekkel rendelkezett, a háború alatt tiszta maradt a keze — a megszállás éveit angliai emigrációban vészelte át —, fia előbb a nyugati hadseregben harcolt,

majd átment a keleti frontra. Nývltnek nagy volt a befolyása a külkereskedelmi minisztériumban, és pontosan tudta, mit akarnak tőlünk külföldön. Vesszőparipája az üveg és a bizsutéria volt, mint mondta, ott a legkönnyebb pótolni a háború következtében elveszett szakmunkásokat. Elsősorban arra törekedett, hogy Németország ki ne szorítsa Csehszlovákiát a külföldi piacokról. A KIT elnökeként gyakran önzetlenül és nagyvonalúan támogatta a konkurrens cégeket, segítséget nyújtott helyreállításukhoz. Igaz, nagyvonalúságát erősen korlátozta a kétéves terv, amelyről az volt a véleménye, hogy a legsúlyosabb csapás a gazdasági életre, főként a kereskedelemre. Éppen akkor húznak ránk ilyen kényszerzubbonyt, amikor a gazdasági életnek szabad szárnyalásra, a kereskedelemnek szabad kézre volna szüksége, egyszóval akkor, amikor a kezdeményezésből, az életrevaló ötletekből és a bátor vállalkozásból sohasem lehet elég. Az ember lélegzeni sem bír már. Amúgy is sorvadozunk, és most, hogy a kommunisták elutasították a Marshall-tervet, hamarosan fel fogunk fordulni, és a kutya sem ugat utánunk. Próbáljanak csak beszélni Nyugaton az emberekkel, hisz nevetnek rajtunk. Azt hiszik, nem tudják, hogy áll a szénánk? A kommunisták egyszer még drágán megfizetnek a felfuvalkodottságukért. Átkozottul drágán! Valamit valamiért. Mi majd, ahol lehet, de mindenekelőtt a külkereskedelemben eret vágunk rajtuk mindaddig, amíg el nem pusztulnak vészes vérszegénységben. Elgyöngülnek, mint ősszel a légy, és akkor majd eltapossuk őket.

Fišar alig foglalt helyet, Nývlt beszélni kezdett, beszámolt terveiről és szándékairól.

Ezekben az órákban föltétlenül át kell szervezni a KIT-et, mégpedig úgy, hogy a fordulat után készen álljon a ráváró nagy feladatok megoldására. Azt sem titkolja, hogy a KIT lesz tulajdonképpen a jövendő kormány magja. A szakemberek kormányáé. Tevékenysége egyelőre hetven százalékban helyreállítási munkálatokban, közbenjárásokban, törvényellenes machiná-

ciók és sikkasztások fedezésében merült ki, a törvények és rendeletek kijátszására, a minisztériumokkal és a Nemzeti Megújhodás Alapjával való alkudozásokra használták fel. A fennmaradó harminc százalék a cukorgyártó iparnak jutott. E téren amennyire csak lehet, továbbra is halogatni kell a végleges rendezést, és meg kell hiúsítani az iparág átszervezésére irányuló minden törekvést. A KIT a jövőben sok hasznot húzhat a politikai pártok között éppen a cukorgyártó ipar miatt támadt huzavonából, mert a cukorgyárak államosításáról szóló rendelet többféleképpen magyarázható. Arra kell törekedni, hogy a KIT döntő erővé váljék az államban, és a logika törvényei szerint a legközelebbi időben kétségtelenül azzá is válik. Erre fel kell készülni. Meg kell szabadítani a vezetőséget a kisiparos szellemtől, a hírhedt kicsinyes cseh anyagiasságtól, amellyel sajnos manapság olyan embereknél is találkozunk, akikben a múltban bőven volt nagyvonalúság és vállalkozó kedv.

Azért beszél Fišarral, mert őt szemelte ki a tanács jövendő főtitkárának. Természetesen az *új* tanácsban, amely nemsokára megalakul, még ma, itt, ebben a szobában.

— Doktor, az istenért, legyen esze! Tudja, ki volt a háború előtt a Gyáriparosok Szövetségének a főtitkára? Éppen ezt a tisztséget ajánlom fel magának. Sőt, még sokkal többet. Ma ez annyit jelent, hogy három nap alatt fel kell építeni a gazdaság templomát, amelyet előzőleg a kommunisták két évig, és a németek öt esztendeig igyekeztek romba dönteni.

Fišarnak tetszik Nývlt. Százszázalékosan reális ember, nem nagy szavakat pufogtató, vásári harsona. A régi ipari *gründer*ek tüze ég benne, nagyvonalúságuk, amelynek manapság kissé megnyesték a szárnyát, s ezért valahányszor hasonlatokkal és nagy szavakkal él — mint most például a gazdaság templomáról —, átlátszó gúnnyal és öngúnnyal mondja ki őket. Persze, azt is látni rajta, hogy fáradt. Mintha óriási teher nyomná, személytelen és sima beszéde talán valami

egyéni fájdalmat takar. Erősen raccsol, s ez furcsa módon a megbízhatóság érzését kelti az emberben.

— Nézze csak — mondja Fišarnak. — Elsősorban meg kell győzni azt a néhány embert, aki nemsokára itt, nálam összejön, arról, hogy fuldokló hajótöröttek vagyunk, és nincs értelme alkudozni, lejjebb srófolni az árat, amelyet megmentésükért fizetniök kell. Egyszóval, ezekben a percekben semmit sem szabad sajnálnunk, nem szabad visszariadnunk semmitől, semmilyen áldozattól, doktor.

Talán ha néhány nappal előbb kerül sor erre a beszélgetésre, Fišar nem habozott volna. De most, mióta visszatért Křižanovból és Schmiedtkével folytatott beszélgetése után megingott, elvesztette biztonságát, sőt már abban sem bízik, hogy egyáltalán meg lehet menteni valamit. Akaratlanul is meggyőződése, hogy nincs értelme bármit is tenni, s hogy veszélyes dolog viaskodni a vesztett ügyért. Az utóbbi órákban azt kérdezte önmagától, tulajdonképpen mi is a tét, mi a legfontosabb, és csak egy feleletet talált: az én bőröm, az én nyugalmam.

Nývlt villájának tágas halljában ültek, a kandalló mellett, amelyben nagy hasábfák égtek. Feketekávét ittak. Fišar kellemesen érezte magát, elsősorban a csodálatos csend esett jól. Hátuk mögött hosszú asztal állt, körülötte klubfotelek, a széles és magas ablakokról nehéz függönyök lógtak. A hall túlsó végén, amely már homályba burkolódzott, lépcső vezetett fel a lakószobákhoz. A falakon régi, értékes festmények, vadásztrófeák, mindez ódon kastélyokra emlékeztetett.

A beszélgetés során melléjük ült Nývlt felesége. Különös jelenség. Már nem fiatal, kétségtelenül elmúlt negyven éves, inkább árnyék, mint eleven ember. Fehér árnyék, jutott Fišar eszébe. Csendes teremtés, sápadt arcán meghatóan gyengéd mosoly, amelyből tisztaság, nyugalom és ártatlanság áradt. Világos ruhát viselt, Fišar később tulajdonképpen nem is emlékezett rá pontosan, milyent, az egész csodálatra méltón egyszerű, magától értetődő és üdítő volt, s bár az asszony alig

szólt, Fišar meglepő élességgel érzékelte jelenlétét, érezte, hogy az asszony révén jut el Nývlt titkos gondolataihoz. Mert e pillanatban a KIT tervei és sorsa sokkal kevésbé érdekelték, mint az, hogy tulajdonképpen hogyan is látja Nývlt a helyzetet. Arra is rájött, hogy bármit mondott ezentúl, tulajdonképpen az asszonynak szánta, noha Nývltné szinte egyáltalán nem vett részt a beszélgetésben. Fišar nagyjából ismerte a történetét. Egy időben sokat beszéltek róla. Amolyan Pygmalion-história. Nývlt felkarolt egy fiatal lányt — akinek apja téglagyári munkás volt, kiemelte a szörnyű nyomorból, elküldte Eliškát tanulni Svájcba, teljesen és tökéletesen birtokába vette, elképzelései szerint formálta, és aztán feleségül vette. Csaknem példátlanul álló jó házasság lett belóle.

Fišar megjegyzések és kérdések nélkül hallgatta végig Nývlt magyarázatát. Közömbösen vette tudomásul minden szavát, mindaddig, míg az asszony meg nem jelent. Ekkor hirtelen valami ingerelni kezdte kíváncsiságát, be akart pillantani a két ember életébe.

Kis időre gondolataiba mélyedt, majd így szólt:

— Igen. Mindez így történhetik. Természetesen feltéve, hogy tökéletesen megváltozik a fejlődés eddigi iránya. Hogy teljesen sikerül megszüntetni a kommunisták és a Kelet befolyását gazdaságunkra. Engedjen meg egy kérdést. Egy őszinte kérdést. S szeretném, ha ugyanolyan őszintén válaszolna rá.

— Parancsoljon velem — raccsolta Nývlt, és mereven nézte a kandallóban lángoló hasábokat.

Eliška asszony e pillanatban felállt, hogy mindkettejüknek kávét töltsön.

— Azt gondolja, megvannak a feltételei ennek a győzelemnek? — És amikor Nývlt nem felelt mindjárt, Fišar folytatta: — Nincs értelme, hogy bármit is takargassunk, s jómagamnak egyénileg meggyőződésem, hogy ön ezt nem is teszi. E percben inkább arról szeretnék beszélni, amit nem mondunk ki hangosan, de amire folyton gondolunk. — Schmiedtke is így mondta, jutott eszébe. — Gyakran eszembe jut, vajon mindaz,

ami történik, a kommunizmusnak ez a határozott benyomulása Európába, nem történelmi szükségszerűség-e, a történelem valamiféle logikájának következménye. Mi ugyan sok mindent a diplomaták rossz vagy ügyetlen munkájának tulajdonítunk, azoknak a hibáknak, amelyeket a magas politika követett el nálunk és Nyugaton. De tehetnek-e bármit is, hibátlanul akár, ha elfogadjuk, hogy ami történik, történelmi szükségszerűség?

Bocsánatkérőn széttárta két kezét, s pár pillanat múltán hozzátette:

— Remélem, megértenek. Beismerem, az utóbbi időben nyugtalanítanak ezek a dolgok, és nem vagyok bizonyos...

— Értem — raccsolta Nývlt és elhallgatott. Mozdulatlanul meredt a tűzbe.

Feleségének tiszta, világos szeme szorongó kíváncsisággal csüggött Nývlt arcán.

— Az emberek, akiknek fogalmuk van arról, mi a világgazdaság — kezdte a házigazda szakszerűen és személytelenül —, akik el tudják képzelni, mit jelent ma és mit jelent majd a legközelebbi tíz évben a technika, ezek az emberek világosan látják, hogy a régi módszerekkel, a régi társadalmi renddel nem lehet kezdeni az atomkorszakot. Ezek az emberek szükségszerűen meghasonlanak önmagukkal és a világgal. Ez a meghasonlás gyakran mélységes és megrendítő, elismerem. Nem fogadhatják el a keleti társadalmi rendszert, és jól tudják, hogy a nyugati társadalmi rend nem felel meg ennek a rohamos fejlődésnek. Olyan, mintha egy törpére szabott kabátot egy óriásra akarnának ráhúzni. Igen, ha végiggondoljuk a dolgot, szörnyű eredményre jutunk: a kommunisták aligha járnak messze az igazságtól. A régi világot csak messzemenő reformok menthetik meg...

— Milyen reformok? — szakította félbe Fišar.

Nývlt szomorúan mosolygott, mint az olyan ember, akit következetlenségen kaptak rajta, és könnyed, alig észrevehető gúnnyal mondta:

— Éppen ez az. A módszereket még csak keresik. Ahogy én látom, az egész egyelőre gyakorlatiatlan bölcselkedés csupán. A végén majd az egyetlen megoldáshoz nyúlnak... — legyintett és megjegyezte: — Hagyjuk abba.

— A háborúhoz! — fejezte be keserűen a felesége, és csészéjét az asztalra tette.

Csend lett, mind a hárman a tűzbe meredtek. Hosszú idő után megint Fišar törte meg a hallgatást.

— Nem kell beszélni róla — mondta mintegy bocsánatkérőn —, ha önök nem akarják. De bevallom, engem szerfölött érdekelne, hogyan viselkednek, mit tesznek majd, ha most a kommunisták győznek.

— És ön?

— Nem tudom — mondta Fišar. — Ha tudnám, valószínűleg nem beszélnék most önökkel. Talán hagyom, hogy elvágják a torkomat. — Kurtán felnevetett.

— Elmegyünk innen — mondta Nývlt. — Egyelőre azonban nem hiszek a kommunisták győzelmében, főként azért, mert nem akarok hinni. Abban bízom, hogy valahol valami hibát követnek el, hogy ők is túlbecsülték az erejüket. És hogy az egészet egy időre el lehet hárítani. De mennyi marad még az ember életéből! Ezért beszélek úgy, ahogy beszélek, ezért akarom újjászervezni a KIT-et, úgy viselkedni, mintha mi sem történnék, és mintha a jövendő előttünk állna. Azt tanácsolom, ön is tegyen így.

— Attól tartok, hogy már nem lehet — mondta Fišar, és az órájára pillantott. Hirtelen úgy érezte, hogy csapdába került, és hiábavalón fecsérli itt az idejét. Mindenki arra számít, hogy balsiker esetén majd külföldre távozik. Fišar tudja, hogy nem követheti őket. Mindenkinek van valamilyen vasa a tűzben. Csak Fišarnak nincs. Van egy lakása tele régiségekkel, aztán van Lucka és van Marta. Az élete. Mire jó? Hirtelen megérezte, hogy Luckát is elveszíti, hogy csak Marta marad, az öreg, fáradt és hisztériás Marta. És az üres, puszta élet. Mihez kezdjen vele?

— Hova megyünk? — szakította félbe gondolatait

Nývltné bátortalan, szinte könyörgő hangja. — Arról miért nem beszélsz, Jaromír?

— Egyelőre elméleti téren mozgunk — raccsolta Nývlt, és látszott rajta, hogy kellemetlenül érinti a kérdés. — Fölösleges lett volna beszélni róla. Természetesen, néhány intézkedést tettem, hogy szükség esetén nehézség nélkül menjen minden. Kanadára gondolok.

Az asszony megrendülten és rémülten kulcsolta össze a kezét.

— Kanadába — suttogta, s hangjában reménytelenség kísértett.

Aztán megkérdezte, illetve nem is kérdés volt, inkább figyelmeztetés és szemrehányás:

— És Karellal mi lesz?

— Remélem, velünk jön.

Az asszony váratlanul hevesen reagált. Felállt és két kezével a karosszékre támaszkodva, mély hangon mondta:

— Tudod, hogy nem teszi meg.

Nývlt mozdulatlanul ült, féloldalt fordulva az asszony felé, tekintetét nem vette le a kandalló tüzéről.

— Ezúttal semmire sem kényszerítlek. Magadnak kell döntened.

Az asszony leült, két kezét az ölébe ejtette s azt suttogta:

— Istenem!

Ez tehát az a csapás, ez az a titok. Fišar bűnösnek érezte magát:

— Bocsássanak meg — mondta. — Sejtelmem sem volt róla. Inkább elméletileg foglalkoztam ezekkel a dolgokkal.

— Nem, nem! — ingatta fejét az asszony. — Ne kérjen bocsánatot, uram. Hálás vagyok önnek ezért a beszélgetésért.

— Eliškának igaza van — mondta Nývlt. — Ne tegyen magának szemrehányásokat, doktor. Ön nélkül talán sohasem lett volna bátorsága kimondani. A fiam ugyanis egészen másképp látja a helyzetet. Már a háború alatt elment tőlünk. Illetve — javította ki magát

—, hogy pontosabban fejezzem ki magam, *tőlem* ment el. És többé nem tért vissza a házamba...

— Sohasem vetettem semmit a szemedre — mondta Eliška asszony. — És sohasem hallasz majd tőlem szemrehányást. De nem tudom, alá tudom-e rendelni magam ezúttal az akaratodnak.

— Lehet, hogy mindez még korai — próbált véget vetni a beszélgetésnek Nývlt.

— Tudod, hogy nem az — felelte határozottan az asszony.

Nývlt hallgatott, egy kézmozdulattal sem mert ellenkezni. Az asszony Fišarhoz fordult, és azt mondta:

— A fiam kommunista, doktor úr.

Fišar zavartan bólintott, s érezte, kötelessége, hogy a beszélgetést gyakorlati témákra terelje vagy távozzék.

— Beszélgetésünk után még mindig az a szándéka, hogy a KIT jövendő főtitkáraként mutasson be társainak?

Nývlt felállt, hátratett kézzel, lehorgasztott fejjel végigment a hallon. Megállt Fišar előtt, szemébe nézett és fáradt mosollyal mondta:

— Nehezen tehetnénk mást. Játsszuk végig a komédiát, doktor.

Eliška asszony felállt, bágyadt és kifejezéstelen mosollyal kezet nyújtott Fišarnak, és szótlanul távozott. Nývlt visszaült a kandallóhoz. Fišar hallgatott, nem merte egy szóval sem érinteni azt, amiről az imént beszéltek. Eszébe jutott egy mondat, amelyet nemrég olvasott: „A fiú szembefordul apjával, az asszony férjével." Hol is olvasta? Idézet volt valami régi szövegből.

— Hát így van — szólalt meg Nývlt. — A fiam mérnök. Plzeňben dolgozik. Néha találkozik az anyjával, de ide, ebbe a házba nem teszi be a lábát. Idegen ember vagyok számára. A legjobb esetben. Ma vagy holnap talán már ellenség. Azt is tudom, hogy nézeteivel befolyásolja az anyját. — Elhallgatott, s arcán újra megjelent gúnyos mosolya: — Elhinti benne a lázadás magvait. Kétségtelenül azt mondja neki, hogy rabszolgává

tettem, talán felébreszti benne régi *osztályösztöneit* — nevette el magát.

— Nincs bennem harag, isten őrizzen — folytatta kis idő múltán. — Ilyet ne gondoljon. Néha még meg is értem őt. Legyőzte magában azt, amit én képtelen vagyok legyőzni. Lehet, hogy talán sohasem volt meg benne.

Fišar kérdőn pillantott rá, Nývlt ismét nevetett.

— A franciák úgy hívják: *délicatesse* — magyarázta gunyoros módján. — Az én esetemben abban nyilvánul meg, hogy legyőzhetetlen ellenszenvet érzek azzal a közönséges huncutsággal szemben, amellyel a kommunisták tálalják fel a dolgokat, elismerem, néha az igazságot is. Lehet, hogy ön kicsinyességnek találja, hogy számomra fontosabb a forma, mint a tartalom, de így van. Talán megérti.

Fišar értette, hogyne értette volna. Ő azonban nem tehet mást, mint hogy legyőzi magában ezt az ellenszenvet. Hogy aláveti magát mindennek, megszűnik létezni jelenlegi formájában, és álarcot, bohócjelmezt ölt magára. Alighanem a legjobban a fáradt öregúr szerepében fest majd, aki már lemondott mindenről, nem érdeklik többé a világ dolgai, a politika és hasonló ostobaságok, nem ábrándozik már, és lassan él a készből. Kissé unatkozni fog, elveszti jelentőségét és érdekességét. Lucka talán megőrzi iránta hálás rokonszenvét, s néha eljön megörvendeztetni az öregurat, megkérdi, nincs-e szüksége valamire.

Csak a rosszkedvű, harapós és hisztériás Marta marad. Csöppet sem vigasztaló kilátások.

Aztán van még egy lehetőség. Hogy nem hódol be és harcolni fog. Az új feltételek természetesen új harcmodort tesznek szükségessé. Megjátszhatja az olyan embert, akinek ugyan az utolsó pillanatban, de mégis idejekorán felnyílt a szeme, felfogta az események értelmét, keresztüllátott a — hát igen, mondjuk így —, a reakció mesterkedésein és tervein. Úgy látszik, nem ő lesz az egyetlen, aki az utolsó órában ezt az utat választja.

— Ön tehát véglegesen döntött — fordult Nývlthez. — Akkor is elmegy, ha ... — Az utolsó percben megijedt, és elharapta a mondatot. Nývlt azonban megértette.

— Úgy gondolja, ha a feleségem nem hajlandó velem jönni? Igen. Egyedül megyek!

— Mit gondol, mi vár az emberre, mármint a magamfajta emberre, ha itt marad?

— Mi? Tengődés. A legjobb esetben. Ha csodálatos véletlen folytán sikerül elkerülnie a börtönt — vágta rá Nývlt habozás nélkül.

Néhány autó fordult be a kapun. Jönnek a KIT tagjai. Fišar most úgy érezte, nem lesz képes végigülni a gyűlést, hallgatni az optimista szólamokat. Azzal kellene törődnie, hogy mentse a bőrét. Most mindjárt. Fedezze a hátát. Holnap későn lehet. Megfogadja Schmiedtke szavát, mint mindig, most is igaza van. Egyelőre nem tudja, hogyan teszi meg, kihez fordul, kinek mondja meg, hogy belátta és felismerte, hogy ezekben a napokban felnyílt a szeme. Eszébe jutott Piesen, régi kommunista, a háború előtt kapcsolatban voltak egymással, és néhányszor segített rajta, vagy Vaněkhoz, a festőhöz fordulhatna, nemrég olvasta nevét az újságban, valami funkciója van ...

— Gyerünk — mondja Nývlt és belekarol. — Vágjunk jókedvű képet és gyerünk!

7

Ludvík mindig hajlamos volt arra, hogy túlbecsülje a maga életének jelentőségét, és gyakran kivételeseknek ítélje azokat a mindennapi eseményeket is, amelyek befolyásolják. Nincs ebben semmi szokatlan, az emberek többsége ilyen, de Ludvík túltett az átlagon. Rendszerint elvesztette fejét. Vége a világnak, katasztrófa fenyeget. Az életében előfordult véletleneket nem látta közönséges véletlenségeknek. Az esetek legtöbbjében, vagy legalábbis azokban, amelyek különös hatással voltak rá, hajlandó volt mély, szinte végzetes

értelmet keresni. Hajlamos volt a babonára, bár öntudatlanul, mégis hitt abban, hogy valaki meghatározza és irányítja életünket és sorsunkat. Nem adott neki nevet, nem hívta sem istennek, sem sorsnak. Félt ezektől a szavaktól. Inkább valamiféle megfoghatatlan rendben hitt, valamiféle törvényszerűségben, hitt abban, hogy bizonyos embereknek találkozniuk kell, hogy bizonyos fajta emberek között valamiféle vonzás létezik. Ebben nyilván nagy része volt a koncentrációs táborban eltöltött éveknek, és sokan, akik megjárták a koncentrációs táborokat, tudják, hogy a legkönnyebb, legtermészetesebb és egyben legkényelmesebb védekezés az ott nagyon gyakori érthetetlen dolgokkal szemben — mint amilyen a kiválogatás, a büntetések, a halálos ítéletek — a fatalizmus volt. Nem töprengeni, nem gondolkozni! Az történik, aminek történnie kell. Ezekben a napokban nem volt benne semmiféle mélyebb ellentmondás. Tudomásul vette az eseményeket, anélkül, hogy helyeselte vagy ellenezte volna őket. Csak később, amikor erről a péntekről gondolkozott, amikor annyi, egymástól távol eső ember sorsa kereszteződött és összebonyolódott, akkor fedezte fel, hogy nem puszta véletlen történt. Hát igen, el lehetne intézni a régi mondással, hogy kicsi a világ, és csak a hegyek nem találkoznak. Alighanem így igaz is.

Elhatározta, hogy nem vesz részt a szerkesztőségi értekezleten. Különben sem tudta, joga van-e még hozzá, hogy ott legyen, összeszedte dolgait, levelezését összecsomagolta, és leadta a portán. Két órakor, amikor az értekezletnek kezdődnie kellett, már a Split-vendéglőben ült Krammerral.

Krammer örömmel üdvözölte. Mint mondta, már úgy festett a dolog, hogy kénytelen lesz egész délután egyedül inni. Csak hatkor kell találkoznia az amerikaiakkal, s addig nem tehet mást, mint hogy alkoholba fojtsa borús gondolatait. Beszélgetésük, érthetően, éppen e borús gondolatok körül forgott, illetve Krammer tovább fűzte őket csupán azzal a különbséggel, hogy most már hangosan is kimondta.

Elvetett mindennemű derűlátó prognózist az események alakulását illetően. Ugyanígy visszautasított mindenféle vigasztalást és rábeszélést.

— Hogy tisztázzuk a dolgot — mondta Ludvíknak —, olyan típus vagyok, amilyet nem sorolhat be sehova, maga idealista. A kommunisták számára világos a dolog. Szemükben reakciós, dekadens, hazátlan ember vagyok. Gyökerevesztett ember, érti? De azért eléggé fejlett érzékem van a szükséges iránt. Ami pedig szükséges, az igaz is, és nem ritkán igazságos. Minthogy a kommunistákat nem győzhetem meg az ellenkezőjéről annak, amit gondolnak, el kell mennem. Elmennék Palesztinába, csakhogy én tulajdonképpen antiszemita vagyok. A kommunistáknak pedig sohasem bocsátom meg, hogy visszakergettek a feleségemhez.

Fanyarul nevetett, és lemondón ivott.

— Krammer — mondta Ludvík —, egy dolog érdekel. Maga elsősorban író. Méghozzá olyan író, aki mindent, ami maga körül, magával és magában történik, már eleve átvetít az irodalomba...

— Ezt meg honnan tudja? — kiáltott meglepetten Krammer. — Hisz maga, ha jól tudom, nem ír...

— Hát tudom — felelte Ludvík. — Egyszóval, megjátssza jövendő regényeinek hősét vagy hőseit. Maga már ilyen típus.

— Úgy látszik, maga titokban bűnözik! — nevetett Krammer.

— Most nem rólam beszélünk, hanem magáról — felelte Ludvík. — Másképpen nem is tud élni. Egyszer ki kell jönnie magából. Mit gondol, tud majd ott kinn írni?

— Itt talán tudnék írni? — nevetett. — A kommunisták nem szeretik a lélektani regényeket, Egyáltalán nem szeretik a lélektant. De érdekes dolgot mondok. Talán igaz is. Én tulajdonképpen utálom az irodalmat. Éppen azért utálom, mert az életet rajta keresztül látom, s talán nem is olyannak látom, amilyen a valóságban, úgyhogy kénytelen vagyok stilizálni. Higgye el, ez megront minden igazi bánatot és minden igazi örömet.

Tudja, sokszor rajtakaptam magam, hogy erős izgalmi állapotban is egyszer csak figyelni kezdtem saját magamat. Nemcsak magamat, másokat is. Frances egyszer hisztériás rohamában — gyakran volt hisztériás rohama, különösen olyankor, amikor féltékenykedett — agyon akart lőni. Revolverrel a kezében jelent meg a szobában. Elég lett volna meghúznia a ravaszt, és végem. Én azonban néztem az asszonyt, a revolver végén azt a sötét lyukat, és azt mondtam magamban: „Istenem, sohasem hittem volna, hogy képes erre. Így egészen rokonszenves. Mindig azt gondoltam, középszerű teremtés..." Mint látja, élek és egészséges vagyok, Frances az utolsó pillanatban lövés helyett a sírást választotta. A földre vetette magát, a szőnyeg rojtjait tépte, és veszettül rugdalódzott. Egyszóval, mégis középszerű teremtés...

Mire a végére ért, fáradtnak látszott. Egy szuszra felhajtott egy pohár bort.

— No és mit fog ott csinálni? Miből fog élni? — kérdezte Ludvík.

— Francesnak van pénze. Legalábbis volt...

— És ha nem tud vele élni?

— Az valószínű — bólintott Krammer. — Mielőtt maga jött, rajtakaptam magam, hogy álmodozom. Egészen reálisan álmodozom. Az életről. Arról a bizonyos életről, irodalom és politika nélkül. Ez már rég nem történt meg velem.

— Miről álmodozott, Krammer? — kérdezte Ludvík kételkedve.

— Egy kaliforniai helységről. Feleségem anyjának kis penziója van ott. A szobákat szerelmespároknak, fiatal házasoknak és kereskedelmi utazóknak adja ki. Ha meghalna, Frances örökölné, és a jövedelméből elélhetnék halálomig. Nem gondolkoznék többé az irodalomról, hallja, az irodalom mérhetetlen ostobaság, a világ egészen jól megvolna nélküle. Csak a pénzzel törődnék, volna egy igazgatóm, aki meglopna, küszködnék vele minden centért... este kiülnék a kertbe, szívnám a pipámat, nézném a tengert vagy a hegyeket,

és nem gondolnék semmire, egyáltalán semmire. Legfeljebb arra, hogy mennyi jövedelmet hoz a holnapi nap, s hozzácsapjak-e néhány dollárt annak a friskói milliomosnak a számlájához. Ha Frances is velem volna, egyszerűen és lelkiismeretfurdalás nélkül elverném, valahányszor az idegeimre menne. Csak megszabadulni az észtől és a szívtől. Ebben a civilizációban csak terhére vannak az embernek, kétségbeejtően tökéletlen, özönvíz előtti szerkezetek. Remélem, eljön az idő, amikor majd valami tökéletesebb gépezettel helyettesítik őket.

A délután hátralévő részében ezt a gondolatot fejtegette. Azt állította, Amerikában vannak gépek, amelyek sokkal tökéletesebben végeznek el mindent, mint az ember, van olyan gépezet, amely formailag tökéletes szimfóniát képes komponálni, a félelem, a részvét, a sajnálkozás, a szorongás és az öröm megszűnik, az ember műszívvel és műaggyal sokkal tökéletesebben és pontosabban fog dolgozni, ugyancsak sokkal tökéletesebben és pontosabban fog gyilkolni, szerelem és indulat nélkül, szinte minden szükséglet nélkül fog élni. A gépesített ember korába lépünk. A robotemberek korszakába. Ezek a tökéletes embergépek szükségszerűen rabszolgáikká teszik majd azokat az embereket, akiknek természetes szívük és természetes agyuk, egyszóval gyöngéik vannak. Jön az atomrabszolgaság kora, amely túltesz mindenen, amit az emberi agy kigondolni képes.

— Csak gondolja végig és beleszédül — mondta.

— Nem hiszem — felelte Ludvík. — Lehet, hogy nem tudom miért, de nem hiszem.

— Nem hiszi, mert ennek az eljövendő apokalipszisnak az ellenszereként megteremtettük az élet mítoszát. De ez csak mítosz. És elhittük. Természetesen. A halálos beteget könnyű meggyőzni arról, hogy az aszpirin megmenti az életét. Szajkózzuk és az unalomig ismételgetjük az olyan frázisokat, hogy például, az élet elpusztíthatatlan. De honnan tudjuk? Miért volna elpusztíthatatlan? És ha elpusztíthatatlan volna is, ismerjük-e valamennyi formáját? Jól van, legyen elpusztíthatat-

lan. Végeredményben a baktériumok és a tetvek túlélhetik az egészet. Az is élet, nemde? A szív talán olyan bonyolult szerkezet, hogy ne lehetne közönséges szivattyúval helyettesíteni? Természetesen műanyagból — nevette el magát, majd folytatta:

— El tudom képzelni, micsoda reklámot csapnak majd neki az amerikaiak. Mesterséges szív, tízévi jótállással. Szerezzen be tartalékszívet is! Megvárhatja, amíg kicseréljük. Szívszélhűdés kizárva! Szívbillentyűgyulladása van? Meg akar szabadulni a szívelhájasodástól? Az angina pectoristól? Keresse fel javítóműhelyünket. Szerelmes? Világfájdalom gyötri? Egy pillanat alatt kikapcsoljuk agyát és szívét.

Úgy ömlött belőle a szó, mint a vízesés. Lassan ivott, de kitartón, egyre mélyebben magába süllyedt, s ott már csak reménytelenséget talált, amelyet cinikus aforizmákkal igyekezett elúzni.

Ludvík hirtelen félni kezdett Krammertől. A tátongó, mély reménytelenségétől, a feneketlen elkeseredésétől. Valóban feneketlen volna? — ötlött hirtelen az eszébe. Figyelmesen hallgatta Krammer minden szavát, nem vette le róla tekintetét, egyetlen mozdulata, egyetlen fintora sem kerülte el figyelmét. Ludvík keveset ivott, szinte semmit, egy pohár bor állt előtte, abból szürcsölt néha egy-egy kortyot, és sikerült megakadályoznia, hogy Krammer megint teletöltse a poharat. Krammernak az a jó tulajdonsága volt, hogy soha senkit nem kényszerített semmire. Egyébként őt sem lehetett rákényszeríteni semmire sem. Miközben fejtegetni kezdte az embertelen jövendő vízióját, Ludvíknak eszébe jutott: ennek az embernek biztonsága van. Mert biztonság áll mögötte, mert tudja, hogy gondoskodnak róla, megengedheti magának a reménytelenséget és a kétségbeesést.

Ludvík és Krammer között olyan viszony alakult ki, hogy félelem nélkül egymás szemébe mondták a legkellemetlenebb igazságokat.

— Ide hallgasson, Krammer — kezdte Ludvík. — Ezek a maga jóslatai egy kissé irodalmiak, mi? A re-

ménytelensége, amelyet annyi élvezettel osztogat, a túlságos biztonságból ered, ismerje be.

— Hogy érti ezt? — pillantott fel meglepetten Krammer.

— Egész egyszerűen. Úgy gondolom, nemcsak a kényelmes életét biztosították, hanem azt is, hogy baj nélkül elkerülhessen innen. Sőt azt hiszem, Amerikában is gondoskodnak magáról.

Elnevette magát, pár pillanatig úgy nézett Ludvíkra, mintha azt latolgatná, beavassa-e a titkába.

— Jó, hogy már elválunk. Túlságosan ismerjük egymást. De eléggé jó a szeme, maga idealista. Igaza van. A két amerikaim gondoskodik rólam.

— Pontosabban a követség. Ez százszázalékosan biztos dolog.

— Ha úgy tetszik — bólintott Krammer meglehetősen szomorún. — Igaza van, gyáva vagyok. Bocsásson meg, és igyon velem.

Ivott.

— Tudja, milyen munkát szántak ott magának? — kérdezte Ludvík.

— Nem valami patyolattisztát, gondolhatja. De remélem, valahogy majd kibújok alóla, ha már ott leszek...

— És mikor utazik?

— Nem tudom. Semmit sem tudok. A kezükben vagyok. Hatkor jönnek.

— Azt hiszi, többé nem látjuk egymást? — kérdezte Ludvík. Öt óra felé járt, lassan mennie kellett.

— De azt hiszem, igen — mondta, de Ludvík érezte, hogy nem mondott meg mindent. — Maga már megy? — nézett rá meglepetten.

Ludvík megmagyarázta, miért. Egy barátja érkezik, akit rég nem látott és akinek sok mindenért adósa. Talán az életéért is.

— Érdemes hálásnak lenni ilyesmiért? — Krammer iróniája egy csapásra élét vesztette, és ő maga is úgy érezte, belefáradt a hitetlenségbe.

— Azonfelül később még randevúm is van — magya-

rázta Ludvík. — Alighanem a Színházi Borozóban vacsorázom.

— Rokonszenves hely. Remélem, nem lesz magának kellemetlen, ha én is megjelenek ott. Természetesen később.

E pillanatban nem tudta elképzelni, mi bújik majd ki Krammer és Ondřej találkozásából. De örülne, ha Krammer megismerné Luciét. Tudni akarta, *milyen* ember Krammer. Tökéletesen megbízott Lucie éleslátásában, közvetlenségében, emberismeretében.

— Amennyiben kellemesnek és elviselhetőnek találja majd a társaságomat — mondta vállvonogatva.

Krammer egy kézlegyintéssel félbeszakította.

— Nem fontos. Nem akarok egyedül lenni.

Ludvík megkönnyebbülést érzett, amikor elvált Krammertől és kilépett az utcára. Mintha világos reggel lidércnyomásos álomból ébredne. De nem volt reggel, majdnem este volt már. Az utcán embertömeg zsivajgott, zakatoltak a villamosok és más járművek. A fagy belecsípett az arcába. Minden csodálatosan igazi volt. Egyszerre szükségét érezte, hogy megérintse a körülötte áramló embereket, megérintse az életet, amely bőgött, tülekedett és zajongott az utcák medrében.

Szent Ignác temploma fölött egy világító, kékes színű csík hasított bele a fekete mennyboltba. Furcsa és szinte természetfölötti látvány volt. Meghasadt a világmindenség, mondta magában Ludvík.

8

Markunkban tartani az életet! Tulajdonképpen nem tudja, miért jutottak eszébe ezek a szavak. Talán azért, mert azt a magabiztos fickót nézte, aki az utolsó pillanatban toppant be. Fiatal, alig valamivel több harmincnál, akkor érkezett, amikor már mindnyájan az asztalnál ültek a hallban, s leült az üres székre Nývlt mellé. Szótlanul megszorította a házigazda kezét, és aztán mintha kővé dermedt volna. Fišar figyelmét azonban

felkeltette hosszúkás, éles vonású arca, egy kissé kiugró álla, boltozatos, magas homloka alatt ülő, szúrós és leselkedő szeme. Összeszorított szája még nem lazult mosolyra. Teljesen céltudatos ember benyomását keltette, aki bizonyosan tudja, miért van itt, mit akar és mit vár ettől a furcsa társaságtól, amely Nývlt villájának boltozatos halljában gyűlt össze.

Markában tartja az életét. Fišar kissé irigyli is, talán a fiatalságát, talán a belőle áradó biztonságot irigyli. Valamikor ő is markában tartotta az életét. Vagy legalábbis azt képzelte. De egyszer csak kicsúszott a markából. Már a háború vége felé elvesztette lába alól a biztos talajt. Csúszott, csúszott, s ő kénytelen egyensúlyt keresni, hogy agyon ne üsse magát, belekapaszkodott mindenbe, még az ilyen Schmiedtkékbe vagy Smithekbe is, de úgy látszik, attól csak egyre rosszabb a dolog. Egy huppanás, és ott vagy a szakadék mélyén. Alighanem minden ember életében van ilyen időszak, amikor egyszer csak nem győz lépést tartani a körülötte zajló eseményekkel, hibát követ el, és a hiba újabb hibákat szül, hazudik, és a hazugság újabb hazugságot szül, gaztettet követ el, és a gaztett újabb gaztettet szül. Az ember valahogy kicsúszik saját kezéből, elveszti uralmát önmaga fölött. A körülmények játékszere lesz. Nem ellenkezik, nem védekezik, nem keres utakat. Mindnyájuknak, akik itt vannak, kicsúszik a talaj a lábuk alól. Köztük és Fišar között csupán annyi a különbség, hogy ő tudja ezt, amazok pedig még nem. Most éppen abban bizakodnak, hogy megmentheti őket a KIT, a pénzük vagy az a titokzatos, magabiztos ember, aki Nývlt jobbján ül. Nývlt beszél. Körülbelül ugyanazt mondja, amit a kora délutáni órákban Fišarnak mondott, csak egy kissé határozottabban, meggyőzőbben igyekszik beszélni, hogy jobban leplezze kétségeit. Tervezget, a jövőről szónokol, annak fontosságáról, hogy lassan és értelmesen áttérjenek az egészséges és agilis vállalkozásra, az államosított ipar újjászervezésének terveiről, a gazdasági élet egészségesebb pénzügyi alapokra helyezéséről, mindnyájuk hazafias

kötelességéről ömleng, hogy a gazdasági élet jelenlegi beállítottságát mindenekelőtt azzal változtathatjuk meg, hogy részt veszünk Európa gazdasági helyreállításának nagyszerű tervében, amelyet röviden Marshall-tervnek hívnak. Beszél Fišarról is mint a KIT jövendő főtitkáráról, dicséri képességeit, tapintatát, éleslátását, beszél a bankok újjászervezéséről, nevezetesen egy központi Kereskedelmi és Iparbank létesítéséről, amelynek élén szívesen látná Knapp doktort, az ismert szakembert.

Lám, Knapp. Régi ismerős. Fišar egyszer megpróbált belekapaszkodni. A forradalom idején, amikor Központi Bizottságával házalt. Lehet, hogy ért a banküguekhez, de egyébként olyan ostoba, hogy párját ritkítja. Hallotta, amikor a Legfelső Népbíróság előtt tanúskodott Bienert protektorátusi miniszter mellett, s alighanem csak ostobasága és naivsága, amely a tárgyalóteremben inkább derültséget és nevetést keltett, mintsem felháborodást, mentette meg attól, hogy az államügyész azonnyomban elvitesse. Szemlátomást valami betegség kezdte ki. Kínos eleganciájának nyoma sincs már.

„Régi harcosok találkoznak" — mondta az imént rikácsoló kappanhangon. Kiaszott, sárga figura, maga a megtestesült gyűlölet. Mintha csak az tartaná életben. Hát igen, néha nagyon kell szeretni vagy nagyon kell gyűlölni, hogy az ember életben maradjon. Lucka reggel feltűnően hűvösen, hidegen beszélt a telefonba, hány napja nem látta már, talán azért haragszik. De nem, Lucie nem olyan.

— Bár a helyzet szerfölött komoly és súlyos próbára teszi idegeinket, úgy vélem, uraim, felelősségem tudatában kijelenthetem ... — hallja Nývlt szavát. Egészen szórakoztató az ilyesmi. Szórakoztató volna, ha Fišar közömbös nézőként ülhetne itt, olyan emberként, akinek semmi köze az egészhez, és figyelné, hogyan esnek le az álarcok. Vele szemben Zelený ül, a gyáros. Fišar a háború előtt egy hajtóvadászaton a vendége volt. Marta akkoriban Zelenýnével barátkozott. Inkább széltoló, mint szélhámos, most áhítatosan néz Nývltre,

mindnyájuk megmentőjét látja benne. Ha nem téved, két cipőgyára van. Tulajdonképpen csak a háború alatt vergődött zöldágra. Most meg az a veszély fenyegeti, hogy újból elveszti mindenét. Nehéz élet. A háború előtt Baťa konkurrenciája, amellyel nem bírt, most megint az államosító rendeletek, jó volna belenézni ebbe az agyonrémült és agyonspekulált kalmárlélekbe. A pénzen kívül aligha van benne helye másnak.

Mellette Hátle úr. Inkább szatócsnak látszik, mint textilnagykereskedőnek. Kerekded, vidám, elégedett és jólelkű. Legalábbis vidámnak és elégedettnek látszik. Nyilván jól megy a bolt. A jólelkűségével kapcsolatban azonban Fišarnak jogos kételyei vannak. A háború előtt védőügyvédje volt nagy port felvert botránypörében, arra gyanakodtak, hogy felesége nem is követett el öngyilkosságot, hanem a jólelkű Hátle úr mérgezte meg. Semmit sem bizonyítottak rá, illetve nem akartak rábizonyítani. Néhány ember rengeteget keresett. Köztük Fišar is. Sohasem csinált ilyesmiből lelkiismereti kérdést. Miért is? Volt idő, amikor az efféle dolgokat egy tréfával elütötte, hozzátartoztak mesterségéhez, néha igazán mulatságos és érdekes mesterség volt. Legalábbis Fišar értett hozzá, hogy mulatságossá és érdekessé tegye. És nyilván Hátle úr sem csinált lelkiismereti kérdést ebből a jó húsz esztendős históriából. Ma nem ismerte meg Fišart vagy összetévesztette valakivel. Szívélyesen megszorongatta kezét, és azt mondta: „Adja át üdvözletemet a nagyságos asszonynak. Hogy vannak a gyerekek?"

Kész panoptikum. Talán Nývlt is vele született öngúnyára hallgatott, amikor éppen ezeket az embereket hívta meg villájába. Az asztal fölé hajoló vagy gondterhelten a szónokló Nývltre tekintő arcok közül sokat ismer, és mindegyikről tud valamit. Csalások és szélhámosságok seregszemléje, amelyeket ezek az emberek mindig mosolygós, szédítő fellépés vagy színlelt szerénység spanyolfala mögé bújtattak. Ebben a világban mindig színleltek valamit, és mindig takargattak valamit. Fišar erre nemcsak ma jött rá, már rég felismerte,

sőt azt is tudta, hogy velük együtt ő is színlel és takargat. Ma csak annyival tud többet, hogy így nem mehet tovább, hogy vége, visszavonhatatlanul vége ennek a világnak, mert rothad és felbomlik, nem képes védekezni sem, és elkerülhetetlenül elbukik. Ezt e pillanatban kétségtelenül Nývlt is tudja. Befejezi beszédét, fáradtan leül, s úgy támasztja meg fejét, hogy tenyerével eltakarja szemét. Örül, hogy túl van rajta, és gondolhat, amit akar.

Átadja a szót Hummel úrnak. Igen, Hummelt mondott. Tájékoztatni fogja a megjelenteket arról, hogyan fest a pillanatnyi helyzet. Hummel!

„Március tizenötödike után felkeresi egy ember. A neve Hummel. Jegyezze meg a nevét, doktor" — mondta szerdán reggel Hodura. Milyen nap van ma? Péntek. Csak tegnapelőtt lett volna?

Lehetnek névrokonok is, de nem valószínű. Fišar tudja, hogy ez a férfi Hodura embere. Felállt, jobban mondva kihúzta magát, katonásan, egyenes derékkal áll, arca hideg, kemény és mosolytalan, ugyanolyan hideg és közömbös pillantással néz végig az egész gyülekezeten. Hangja éles, nehéz menekülni előle, kényszeríti az embert, hogy meghallgassa, agyába tolakszik, feltépi a helyiség álmosító csendjét, amelyet sárgás fénnyel szór be a mennyezetvilágítás.

A lappangó válság ezekben az órákban nyílt válsággá fajul. Jó, hogy éppen most történt. A kommunisták vakmerősége napról napra nőtt. Védekezésből támadásba kellett átmenni. Azonnal és nem várni semmire. Holnap talán már késő lenne, holnapra elveszthetnénk azokat a pozíciókat is, amelyekből ma támadásra indulunk. A nemzetközi helyzet is e pillanatban a legkedvezőbb. A háborúban kimerült Kelet ma még nem engedheti meg magának a katonai beavatkozást. A kommunisták maguk pedig nem merik megkockáztatni az erőszakos hatalomátvételt. Gyakorlatilag az ő oldalukon állnak a biztonsági szervek, igaz, bizonyos korlátozásokkal, a hadseregre nem számíthatnak, mert jól tudják, ki dönt ott. A tisztikar! Az pedig hozzánk húz,

vagy a döntő pillanatban mellénk áll. Amit törvényes és békés úton el lehet érni, azt elérjük. Mégis úgy látszik, a közeli órákban néhány katonai jellegű intézkedést kell végrehajtani... A rádióra gondol, amelyet föltétlenül meg kell szerezni. Ennek érdekében minden szükséges előkészület megtörtént.

Egyébként helyes, ha azzal számolunk, hogy a politikai válság elhúzódik és esetleg kiéleződik. Minél tovább húzódik, annál jobb. Hogy milyen lesz a válság végleges megoldása, abban senki sem kételkedhetik. A köztársasági elnök ily értelemben biztosítékokat adott a felelős tényezőknek. Erre az időre azért van szükség, hogy teljes mértékben megnyerjük magunknak a különféle szervezetek, a Sokol és más egyesületek potenciális erőit. Ma benyújtották lemondásukat a nemzeti szocialista és a néppárti miniszterek, a szlovák demokraták csatlakoznak hozzájuk, és az éjszaka folyamán kétségtelenül a szociáldemokraták is. A miniszereknek több mint fele távozik a kormányból, s ez annyit jelent, hogy a miniszterelnöknek be kell nyújtania az egész kormány lemondását. Vagyis a kommunista miniszterekét is. Előreláthető, sőt bizonyos, hogy a köztársasági elnök megint egy kommunistát bíz meg az új kormány megalakításával.

Abban a pillanatban, sokkal erősebben, mint eddig, feltételeket kezdünk szabni, mégpedig olyan feltételeket...

Számítások! Teljesen pontosan számol, és mindig hibátlan eredményt kap. Csakhogy Fišar már nem hisz a számításoknak. Az a tapasztalata, hogy ilyen dolgokban éppen a pontos számítások mondanak csődöt. Igen, mindennel számolnak. Azzal, hogy a kommunisták nem fogadják el a polgári pártok támasztotta feltételeket. Azután nyilván a második legerősebb pártot, a nemzeti szocialistákat bízzák meg a kormányalakítással, Zenkl azonban a kommunisták feltételeit nem fogadja el. Egyszer ide, egyszer oda, s az lesz a vége, hogy jön a politikamentes kormány, a szakemberek kormánya, amely megváltja a nemzetet. A kormányból eltűnnek

a kommunisták és a nem kommunisták, s uralkodni talán éppen önök fognak, uraim, a KIT képviselői.

Hol van itt ismeretlen? Ha nem volnának tapasztalatai, ha még a „negyvenötös" Fišar volna, kétségtelenül meggyőzné őt ez a fiatal, céltudatos és tántoríthatatlan ember. Hidegen számol, el van szánva arra, mint mondja, hogy a kommunista terrorra terrorral feleljen, arcát mintha kőből faragták volna, és kőből van a szíve is. Ember a talpán. Egy kis Napóleon. Markában tartja az eseményeket.

Valahányan, akik itt ülnek, e pillanatban hisznek neki, mert örülnek, hogy egyáltalán akadt valaki, akinek hihetnek. Ő meg azonnal learatja hitük gyümölcseit. Negyedmilliót azonnal, és a legközelebbi napokban kétmilliót, aztán ötmilliót. Nincs értelme lealkudni bármit is abból az árból, amelyet — ahogy az elnök úr mondta — a megmenekülésükért fizetnek.

Fišar Nývlthez fordult, aki kényelmesen elterpeszkedett székében, és lábát hosszan kinyújtotta az asztal alatt. Megérezte Fišar tekintetét, ránézett. Enyhén elmosolyodott.

— Ki ez? — kérdezte Fišar, és fejével az öntudatos szónok felé intett.

— Politikai tanácsadónk és revolverhős — felelte Nývlt, szája elé tartva kezét.

Amikor Hummel befejezte szűkszavú és személytelen, de láthatóan hatásos beszédét, hosszabb csend állt be. A csend is lehet ékesszóló, de ez a csend inkább álmos, alélt és fáradt volt. A boltozatos mennyezetről szitált a sárgás fény, a tágas helyiség sarkai homályba vesztek. Olyan itt, mint egy kriptában, jutott Fišarnak eszébe. Ez a gyűlés pedig megboldogultak gyülekezetére hasonlít. Nevetni való kedve támadt. Hirtelen sóvárgás fogta el egy szippantásnyi friss levegő, egy darab élet után. Gondolta, feláll és kimegy, mintha vécére menne. A folyosón felveszi kabátját és elpárolog. Már indult volna, amikor Hátle úr kért szót.

„Meghallgatom, mit mond" — szánta el magát.

Hátle úr rendkívül izgatottnak látszott. Mielőtt be-

szélni kezdett volna, néhányszor sípolva krákogott, öklével ütögette az asztalt, majd ujjaival dobolt rajta. Nehezen lélegzett, és homlokát kiverte a veríték.

— Tehát Benešnek kellene megmentenie bennünket. Megint Benešnek. Szabadalmaztathatná a mentési módszereit. Előbb lepaktál a bolsevistákkal, és most megint csak ő mentsen meg bennünket tőlük. Maguk mindnyájan a bolsevistákkal paktáltak. Amikor látják, hogy nem megy, pénzt akarnak tőlünk. Tudni akarom, ki áll az egész dolog mögött. Biztosítékra van szükségünk, uraim. Én egy árva fityinget sem teszek Benešre. Minek utazott hozzájuk Moszkvába, mi? Miért nem lépett mindjárt a nyakukra? Tudni akarom, kinek adom a pénzemet. Ha pedig, Hummel úr, nincs rá biztosíték, hogy az amerikaiak segítenek, akkor a legjobb lett volna várni az egésszel. Ha azt képzelik, hogy a mi garasaink, a sokolok meg a diákok húzzák ki a szekerüket, hát akkor, isten áldja magukat. Sokolok meg diákok! — ismételte méltatlankodva.

Nývlt felfigyelt, de mielőtt fölállhatott volna, Hummel kiegyenesedett, arca, ha lehet, még keményebb és merevebb volt, leplezetlen megvetéssel nézett Hátléra.

— Nem fogunk vitatkozni — mondta ridegen. — Az efféle beszédek a söröskrigli mellé valók. Minden kockán forog, uraim, és a késedelem csak növeli a veszélyt.

— Kicsoda maga?! — tört ki megint Hátle, s apró, vaskos kezével izgatottan verte az asztalt. — Kicsoda maga? Hol a biztosíték?

— Ha valaki ki akarja húzni magát a vízből, azt is leigazoltatja előbb? — dörrent rá Hummel.

Nývlt felállt, egy pillantással Hummel értésére adta, hogy rendbehozza a dolgokat. Mielőtt azonban bármit is tehetett volna, Hátle úr, aki még mindig az asztal mellett állt, előbb köhögni kezdett, aztán levegő után kapkodva az asztal fölé hajolt, olyan hangot hallatott, mintha fuldokolna, és visszazuhant a székébe. Fišar a szemét nézte: természetellenesen nagy volt ez a két szem, tele iszonyattal, mintha valami szörnyűt

látna. De még fel sem foghatta, mi történik Hátléval, közvetlen szomszédai már ijedten tolongtak körülötte.

— Az istenért, Hátle úr — kiáltott fel Zelený, aki mellette ült. — Nézzék csak!

Hátle összegörnyedt, élettelen teste a bőrfotelban hevert, a jelenlevők néma félkörben álltak körülötte, senki sem mert közeledni hozzá, senki sem tudta, mit tegyenek.

Fišar már előzőleg a kandallóhoz lépett. Nývlt utána ment.

— Telefonálni akar? — kérdezte. A készülék ott volt a kandalló párkányán.

— Nem, nem — felelte Fišar —, csak kissé izgatott vagyok. — Szívére mutatott.

Nývlt a telefon kagylójára tette kezét, és idegesen mondta:

— Kérem, nem tudja, mi történik akkor, ha egy lakásban hirtelen meghal valaki? Most idejön a rendőrség, mi?

Fišart nem annyira a szavak ijesztették meg, inkább Nývlt hideg, rideg és ellenszenves szeme. Meghajolt, és senkitől sem búcsúzva ment.

9

Magába merülten sétált fel-alá a pályaudvar homályos folyosóján, fejében zavarosan, egyik tárgyról a másikra ugrálva keringtek a gondolatok. Várni Ondřejra, és maga Ondřej, most nem valami kellemes kötelességnek tűnt fel előtte.

„Megéri egyáltalán a hálát?" — jutottak eszébe Krammer szavai.

Kire is vár tulajdonképpen? Az a katharinabergi Ondřej Machart bizonyára rég nem létezik már. Ahogy nem létezik František. Ahogy nem létezik Ludvík Janeba. Talán csak a nevük maradt meg. Vár valakire, aki *idegen*, akinek világát nem ismeri, nem érti, még elképzelni sem tudja. Két idegen ember találkozik, akik

legföljebb egyformán csodálkoznak majd, hogy milyen tökéletesen idegenek egymásnak. Még reggel felkavarta, felkeltette kíváncsiságát a gondolat, hogy találkozni fog Ondřejjal. De most egyszeriben világosan látja, hogy még beszélniük sem lesz miről. Majd megjátsszák, hogy minden a régiben maradt, nézzük csak, te vagy az, Ondřej, nézzük csak, te vagy az, Ludvík? Talán meg is nősültél? Mit csinálsz? És aztán semmi. Talán még annyi: emlékszel rá? Emlékszem... Ludvík már Ondřej arcát sem tudja felidézni emlékezetében. Vannak pillanatok, amikor egy szemvillanásra elsuhan előtte az a katharinabergi Ondřej. Soványan, kopaszra nyírtan, csillogó, lázas szemmel. Látja, ahogy csonttá aszott két kezével átöleli maga alá húzott lábát, úgy ül a matracon. De az az Ondřej, aki jön, nem lesz sem sovány, sem kopaszra nyírt, nem visel sem darócrongyokat, sem facipőt. Egymásra ismernek-e egyáltalán?

Az üzemi bizottságok kongresszusára jön, azt írta.

„Annak a kongresszusnak nem szabad összeülnie — mondta reggel Čermák. — Nyolcezer küldött! Tudod, mennyi pénzbe fog kerülni? És a kommunisták nem akarják megjavítani a közalkalmazottak fizetését. Gazság, én mondom neked! Fel akarják csődíteni az embereiket Prágába, hogy itt államcsínyt hajtsanak végre velük. Megfélemlítsenek és zsaroljanak!"

Úgy látszik, Ondřej is megfélemlíteni és zsarolni jön Prágába. Majd olyan képet vágunk. mintha minden a régiben volna, mintha mi sem történt volna és nem is történnék semmi. Pedig igenis történik, láthatatlanul történik, és a nyúlszívűek fetrengenek és vonaglanak, az ember összevész Hevrlével, Krammer el akar utazni, Průcháné kirúgja a cselédlányát, kilenc miniszter lemondott, Olga fagyoskodik a szobájában...

Benézett hozzá, miután elbúcsúzott Krammertől. Amikor a ház közelébe ért, arra a környékre, amely Olgáé és az övé, minden érv, minden megfontolás egy csapásra kicsinyesnek tűnt fel, semmi sem akadályozhatta meg, hogy be ne csöngessen hozzá. Ritka kivételektől eltekintve mindennap nála ült ilyen idő tájt. Le-

hetetlen, hogy ne várná, mondta magában. Meg ki is akarta próbálni önmagát. Lucie iránt érzett szerelmében úgy érezte, hogy eléggé erős, s kissé gyáván, lelke legmélyén beismerte, azért vértezte fel magát vele, hogy könnyebben megszerezze Olga szerelmét. Olga kockás takaróba burkolódzva nyitott ajtót, Ludvík néha a heverőn látta ezt a takarót.

„Gyere beljebb — mondta a lány rosszkedvűen —, de megfagysz. Nem fűtök."

E pillanatban már sajnálta, hogy ide jött.

„Csak egy percre jöttem. Máris mennem kell" — felelte, és tüntetően órájára nézett.

„Színházba ... mit adnak?" — kérdezte Olga közömbösen, amikor beléptek a hideg szobába. Az ablaknál ott állt a villanymelegítő, de nem győzte befűteni a magas és kihűlt szobát. Olga beburkolódzott a takaróba, lábát maga alá húzva lekuporodott a székre, s a könyve után nyúlt. Még mindig a „Döntések völgyé"-t olvasta.

„Miért nem fűtesz? — kérdezte Ludvík kis idő múltán. — Valami baj van a kályhával?"

„Mama kidobta Elent — magyarázta Olga. — Mit adnak a színházban?" — kérdezte újból.

„Nem megyek színházba. Randevúm van" — válaszolta Ludvík.

Olga csodálkozva és kissé kacéran pillantott rá. Nem szokta meg, hogy Ludvík a szabad estéit mással töltse.

„Ondřej jön" — magyarázta Ludvík.

„Kicsoda?" — kérdezte Olga, mintha nem értené, kiról van szó. Ludvík sokat beszélt már neki Ondřejról. Mindig mesélt róla, valahányszor szó került Katharinabergre.

„Ondřej Machart. Křižanovból. Együtt voltunk a lágerben ..."

„Křižanovi?" — ébredt fel Olga érdeklődése.

„Hisz tudod."

„Nem jutott eszembe. Mi a foglalkozása ...?"

„Azt hiszem, a volt gyáratokban dolgozik" — nevette el magát Ludvík.

„Hívj meg engem! — határozta el magát hirtelen

Olga, s szemlátomást felélénkült. — Beszélni akartam veled."

„Miről?"

„Majd máskor. Kevés az időd..."

„Mondd meg, miről; szükséged van valamire?" — sürgette Ludvík.

„Mondtam már, majd máskor. Ha egyedül leszünk. Ma emberek közé akarok menni. Hol lesztek?"

„Nem tudom, nem fogsz-e unatkozni. Másról se lesz szó, csak emlékezni fogunk" — jegyezte meg Ludvík.

„Egyedül üljek ebben a jégveremben?"

„Miért nem fűtesz be?" — mondta, s a fehércsempés, magas kályhára nézett.

„Csak délután érkeztem haza. Luckával ebédeltem."

Ludvík kissé meghökkent, de sikerült mesterien megjátszania, hogy nem érdekli, miről beszélgettek Luciéval.

„Legalább éjszakára melegben lehetnél" — mondta.

Olga kedvetlenül legyintett.

„Akkor befűthetnék az egész lakásban. Mamánál is. Lucka azt mondta... — elhallgatott, majd hozzátette: — Mit mondtál neki rólam?"

„Nem emlékszem, hogy beszéltem volna vele rólad" — hazudta Ludvík.

„Akkor vagy te hazudsz, vagy ő. Állítólag érzelmeket színlelek előtted" — nevetett.

„Nem tudom, lehet, hogy van benne valami igazság..."

„Hozzád költözöm" — mondta hirtelen Olga, és szavaival tökéletesen zavarba hozta Ludvíkot.

„A központi fűtés miatt? — mondta gúnyosan. — Nem akaródzik befűtened." — Nyomban rádöbbent, hogy máskor egész másképp felelt volna. Bizonyára azonnal megpróbálta volna valóra váltani Olga ötletét. Vagy legalább annyit mondott volna: Már annyiszor felajánlottam neked, tudod, hogy bármikor megteheted. De most kissé ingerelte a bejelentés magától értetődő természetessége. Olgát megbántotta a válasz.

„Rendben van. Ne beszéljünk róla többet."

„Az imént azt akartad mondani?" — kérdezte még Ludvík.

„Talán" — mondta hidegen a lány.

„Ha velem akarsz jönni, legfőbb ideje, hogy öltözködni kezdj."

„Majd utánatok megyek. Hol lesztek?"

„A Színházi Borozóban. Legkorábban kilenckor."

„Éppen megfelel. Ha unatkozni fogok, megvárom Luckát."

Ludvík nevetett. Kész komédia lesz ebből, Krammer, Ondřej, Olga, Lucka, hogy illenek ezek össze?

*

A pályaudvari hangszóró az ostravai gyors érkezését jelenti. Ludvík egy oszlopnak támaszkodik s titokban reméli, hogy Ondřej nem jön, hogy elkerülik egymást, s ugyanakkor fél is, hogy nem ismernek egymásra. A sötét aluljáróból felbukkanó emberek arcába mered, akik egyenletesen hömpölygő, egyarcú áradattá folynak össze. Hátulról valaki megérinti a vállát. Megfordul.

— Mégis eljöttél — mondja az ember, akinek arcában Ludvík csak nehezen ismeri fel az egykori Ondřej Machart vonásait.

Megerősödött, Ludvík sokkal alacsonyabbnak találja, mintha belenőtt volna a földbe. Szeme is, amely emlékeiben lázasan csillogott, most nyugodt és mosolygós kíváncsisággal kutat Ludvík arcában. Öltözéke vidékies gondra és választékosságra vall. Télikabátja vadonatúj, szürke kalapja is újnak látszik, a sálat gondosan összevonta nyaka körül. Egy ember áll Ludvík előtt, akit nem ismer.

Elmosolyodik, vállát vonogatja, s csak azért mondja, hogy ne hallgasson:

— Miért ne jöttem volna el?

— És miért jöttél volna? — feleli Ondřej.

— Hát hova mentem volna?

Mindketten elnevetik magukat.

— Azt nem tudom — teszi hozzá Ondřej. — A vonatban azt beszélték, hogy ma egész Prágában nem kapni éjjeli szállást.

— Szent igaz! — bólint Ludvík.

Kimennek az utcára. Ludvík úgy érzi, most mélyebb a sötétség, mint amikor jött. Az eget sötét felhők takarják, az emberek siető árnyakká változtak, fölöttük harsog a hangszórók erős, mély szava:

„Nemzetünk széles rétegeivel meg kell értetni, hogy a politikai helyzet a lehető legkomolyabbra fordult."

Ondřej leteszi a bőröndöt, belekarol Ludvíkba.

— Állj meg — mondja érdeklődve.

A járda szélén állnak, a pályaudvar kijárata előtt, az utasok tömegének útjában, az emberek beléjük ütköznek.

— Mozduljanak odább — mondja valaki.

Ludvík megragadja Ondřej karját.

— Ide gyere — mondja. — Ma lemondtak.

Ondřej nem felel, csak rábólint.

„... határozottan megmutatta igazi arcát, mint olyan demokráciaellenes, népellenes, szocializmusellenes tömörülés, amelynek célja megdönteni a népi demokratikus rendet és kikényszeríteni az erők áttolódását az egyesült reakció javára..."

Ondřej kissé előrehajtott fejjel áll, valahova a távolba réved, minden gondolatát lefoglalja, amit hall. Ludvík látja, hogy jön a hetes. Órájára pillant. Negyed kilenc lesz.

— Gyere — mondja Ondřejnak. — Itt a villamosunk. Hallhatod még százszor is.

Fölkapja Ondřej bőröndjét, és karonfogva átvezeti barátját a siető emberek között az úttesten. A hangszóró harsogása nyomon követi őket:

„...e pártok vezetői letértek a Nemzeti Front bázisáról... bomlasztják a kormányt..."

Feltolakszanak a zsúfolt villamosra, Ondřej a peron sarkában szorít magának helyet, Ludvík, kezében a bőrönddel, szinte ráesik. Zavartan mosolyognak, nevetnek kényelmetlen helyzetükön, csak hogy beszélniük ne kelljen.

— A legközelebbi megállónál megürül — mondja Ludvík. Ondřej némán bólint.

A Jindřišská utca sarkán, ahol átszállnak, nagy tömeg tülekedik, az emberek hangos beszédét, nevetését, zsivaját ismét túlharsogja a már ismert hang:

„...munkaképtelenné tették és alkalmatlanná arra, hogy végrehajtsa az országépítő kormányprogramot. A három egyesült párt e céltudatos tevékenysége abban érte el csúcspontját, hogy miniszterei benyújtották lemondásukat..."

Az egyik ház lépcsőjén egy fiatalember áll hajadonfőtt, talán diák, valamit kiabál az érkező villamosok zajában.

Felszállnak az egyik kocsiba, félig üres, Ludvík leül, Ondřej bőröndjét a pad alá tolja. Int Ondřejnak, üljön melléje.

— Egész úton ültem — mondja Ondřej, és elgondolkozva néz ki a félig befagyott ablakon keresztül az utcára.

— Jézusmária, megint háború lesz — mondja egy asszony a kocsi sarkában. — Azt mondták, polgárháború! — Fején átvetett gyapjúkendőbe burkolózik, ölében négyéves forma, alvó kisfiút tart.

— Már hogy lenne. Semmi sem lesz — ripakodik rá az asszonyra a szemközt ülő, fekete kucsmás férfi. — Az emberiségnek elege van a háborúkból — teszi hozzá pár pillanat múltán, csöppet sem meggyőző pátosszal. Diadalmasan néz körül, mintha tapsot és éljenzést várna.

Meg kell mondania Ondřejnak, hogy a Színházi Borozóban vacsoráznak. Talán visszautasítja, nyilván elfárasztotta az utazás. Talán jó is lesz, ha visszautasítja.

— Azt mondták — folytatja az asszony —, hogy itt vannak az amerikaiak. Mármint a tisztek, és a katonaságuk a határon áll.

Senki sem válaszol, néhány ember közömbösen néz maga elé, vagy újságjába temetkezik.

— Kérem a jegyeket — mondja a kalauz, ahogy végighalad a kocsin.

Az emberek félnek. Nem szeretik a változásokat. Az élet csörgedezzék lassan, mindig egyformán, a holnap legyen olyan, mint a ma, s a holnapután hasonlítson a tegnaphoz.

— Az emberek úgy vásárolnak a boltokban, mintha elment volna az eszük — mondja az asszony, és a kalauz felé nyújtja összegyűrt jegyét.

— Hova megy, néni? — kérdi a kalauz, és rövidlátó szemmel vizsgálgatja a jegyet.

— Nusléba. A lányomhoz. Hazaviszem a fiát. Tudja, dolgozik...

— És hogy került erre a kocsira, hisz tizenhatossal utazott...

— El kellett mennem a gyerekért. Mondtam már, a lányom dolgozik.

Ludvík feláll, fejével int Ondřejnak, hogy leszállnak.

— Pár perc múlva otthon leszünk — mondja.

— Itt melegebb van, mint nálunk — állapítja meg Ondřej, mialatt a kihalt, sötét utcán sietnek Ludvík lakása felé.

10

Fišart az egész dolog inkább elkedvetlenítette, mintsem megrendítette. Hátle hirtelen halála mintha szimbolikusan jelezte volna, hogy az egész társaság, amelyet az imént elhagyott, pusztulásra van ítélve és

felbomlóban van. Ha valami megdöbbentette, csupán az volt, hogy milyen gyors az átmenet a létből a nemlétbe, milyen egyszerű és magától értetődő, és hogy ugyanez bármikor megtörténhetik vele is. Aztán vége minden gondnak, kicsinyes érdeknek, nincs értelme többé sem a szerelemnek, sem a pénznek, semminek. Vége. Abszolút vége! Minél előbb el akarta felejteni az egészet. Már rég megtanulta, hogy ne gondoljon olyan dolgokra, amelyek izgatják. Tehát nem gondolkozik. Most egyedül vagy, a sötétben, az elhagyott utcákon, senki sem tud rólad, élvezheted a magányt és a szabadságot, ábrándjaidat. Jólesett ez a zavartalanság, úgy döntött, hogy gyalog megy a Vár alatt, a Neruda utcán a hídhoz. A behavazott palatetők fölött világítottak a Vár magasba nyúló épületszárnyának ablakai. Egy, kettő, három, tíz, tizenkét ablak. Az egyik mögött ott ül az az ember, aki azt képzeli magáról, hogy történelmet csinál. És még valamit képzel: hogy a történelmet előre lehet látni. Ül és számol, összead, szoroz, kombinál, tökéletesen kiismeri magát a valószínűségszámításban, pontos, akár a gép, erős akaratú — tele van önbizalommal, jókedvű, mert megy a számítgatás. Minden hibátlan. Tévedés kizárva. A politika sakkjátszma. Hideg, kiszámított figuratologatás. Csak éppen arra nem jött még rá, amit Fišar ezekben a napokban megértett. Hogy nincs itt szó politikáról, és természetesen sakkjátszmáról sem. Életről van szó. Két elv összecsapásáról. És az életet nem lehet előre meghatározni, az élet nem sakkjáték. Ezért talán meglepi majd, hogy az ellenfél nem azzal a lépéssel válaszol majd az ő lépésére, amelyet föltételezett és kiszámított, nem szabályosan és előírásosan folytatja a játszmát, hanem úgy ugratja és futtatja lovait és parasztjait, ahogy éppen kedve támad, és oda, ahová akarja, meg sem kérdi, szabad-e és számolt-e ezzel az elnök úr . . .

Fišar kiismeri magát ebben. Ő is egész életében számítgatott és kombinált. Ő is sakkozott, bár sohasem képzelte, hogy a nemzet történetét írja, de az a meggyőződés hatotta át, hogy legalább saját életének törté-

netét alakítja. Az ő számítása sem vált be. Ezért nem fog többé kombinálni és nem fog számítgatni. El van szánva rá, hogy megszabadul mindentől, ami talán éppen ennek a számoló művészetnek — vagy talán kontárságnak az eredménye. Elsősorban Schmiedtkétől, igen, most itt az alkalom, hogy megszabaduljon Schmiedtkétől, és a saját lábára álljon. Megkockáztatja, és nem törődik az ijesztgetéseivel, nem törődik a titkos okmányokkal.

Marta! Félre minden érzelgősséggel — semmi mást nem akar, csak megmenteni a boldogság egy kis zugát, meleg és napfényes zugot, ahol Luciéval fog élni. De vele megy-e Lucie a magányba, a senekovi magányba, ahol nincs többé becsvágy, ahol csend van és semmi izgalom, ahol könyvek vannak, ahol az ember beérik, és beletörődik sorsába? Joga van-e odazárni egy embert, aki még tenni, elérni akar valamit, aki meghódítani vágyik a világot és alakítani a maga életét? De úgy látszik, nincs már ereje, hogy lemondjon róla, arra sincs ereje, hogy egyedül magába zárkózzék, és megszakítsa minden kapcsolatát az élettel. Ez a kapcsolat: Lucie. Maga az élet. Csodálja, mennyire megérti, magába issza az életet, hogyan tud azonnal válaszolni minden mozzanatára. Fišar erre sohasem volt képes, mindig stilizálta önmagát, s fél, hogy Lucie keresztüllát rajta, hogy felismeri igazi valóját, ha fel nem ismerte máris. Néha úgy érzi, hogy a lány mindent tud róla. Néha úgy érzi, hogy a lánynak nincs rá szüksége, hogy csak megtűri maga mellett, úgy érzi, hogy van egy másik élete is, hogy ő csak beleesett a lány életébe és mint nehéz kő súlyosodik rajta, s Luciénak nincs ereje hozzá, hogy félrehengerítse. Nem akar arra gondolni, mit érez iránta Lucie. Túl sok rést és hézagot találna. Nem akar vájkálni önmagában. Még egy pillanatig hadd éljen benne ez az édes öncsalás, hogy minden rendben van. De beszélni fog vele. Nyíltan megmondja, mit érleltek meg benne ezek a napok. Megkérdi, számíthat-e rá új életének jövendő napjaiban.

Nyugodt és izgalomtól mentes élet! Számolnia kell

azzal, hogy minden mellékkereseti forrása kiapad, hogy legjobb esetben csak az marad, amit az ügyvédi iroda hoz. A hradeci és a podbořanyi gyárat elviszi az ördög, ha jön az államosítás második hulláma, amelyet már most követelnek a kommunisták, mindent elvisz az ördög, kétségtelenül megcsappannak a jutalékok is, amelyeket az adóvallomások után kapott, mert klienseinek nem lesz mit bevallaniuk. Csak a válóperek maradnak és a becsületsértések, esetleg adományok, egyszóval, krajcáros üzletek. Megmarad a régi ház a Stěpánská utcában. Ha meghagyják. Állítólag a házakat is államosítják majd, talán jó volna eladni, túlságosan sok pénzt fal fel, de ki veszi meg ma? Aztán ott van még a šternberki villa, amely már úgysem ér semmit, egyelőre a tatarozására szed ki valami pénzt a maga meg Marta zárolt számlájáról. Az összeget, amelyet a saját és Marta ismerősei között írt szét, aligha kapja már vissza. Ebbe végeredményben beletörődött. Nem számít rá. Ostobaságot követett el azzal a selyemmel, nem kellett volna eladnia. Az a minden hájjal megkent Mareček vette rá, elhitette vele, hogy megromlik, ha nem tárolják szakszerűen, megtörik, doktor úr, minden nappal veszít értékéből. Egy mázsát vásárolt, valami ejtőernyők voltak, Janowitz adta el negyvenhatban, mielőtt elköltözött Angliába. Lépre ment Marečeknek. Semmi sem megy tönkre, semmi sem veszít értékéből, Mareček most női fürdőruhákat készít belőle, és ömlik hozzá a pénz.

A Károly-hídnál véletlenül elcsípett egy üres taxit, hazavitette magát. Amikor belépett a lakásba, fülledt meleg fogadta és elszomorító rendetlenség. A konyhában halomba gyűlt a mosatlan edény, a szobában vastagon ül mindenen a por, megvetetlen a heverő. Két napja nem szellőztetett senki. Tulajdonképpen csak ebben a szobában és az előszobában lakik, a konyhát olyankor használja, ha teát vagy tojást főz magának. A többi szobába be sem teszi a lábát. A bejárónő, aki minden második nap jár hozzá és akit azzal gyanúsít, hogy lop, néha letörülgeti a port a naftalinszagú fote-

lekről és tisztára porszívózza a szőnyegeket. Lakásából afféle múzeum lett. Ezt is rendbe kell hoznia, talán félre kellene tennie minden érzelgősséget és el kellene adnia az egészet, mihelyt alkalom adódik, bevezetni a villanyfűtést a többi szobába is, szükség lesz rá, ha majd ideköltözik Lucie. Sok pénzbe kerül ez a villanyfűtés, felforgatják a lakást, átlyuggatják a falakat, tavasszal azt gondolta, úgyis festetnie kell, az egész lakás pusztul, amióta Horákné nem jár hozzá. Neki szüksége van állandó gazdasszonyra, talán Horáknét megint rá lehetne venni, végeredményben két és fél esztendő múlt el, s annyi idő alatt a legfájóbb seb is beforr. Talán arra vár, hogy szóljon neki. Végeredményben mindegy, hol takarít, hol szolgál. Az ördögbe! A szekrényben minden összevissza hányva, az ingeit gyalázatosan vasalták. Fišar utálja a rosszul vasalt ingeket. Most végre markába fogja az életét. Rendbehozza. *Intenzíven* fog élni, s nem *extenzíven*, mint eddig. Kidob minden fölösleges ballasztot, megszabadul tőle — hát igen, a szabadság semmi más, mint az, hogy az ember alá tudja rendelni magát a szükségszerűségnek. A szükségszerűség pedig az, hogy másképp kezdjen élni, másképp gondolkozni. El kell ismernie végre, hogy szükség van a társadalmi rend alapvető változására, végeredményben még oly értelemben is, ahogy a kommunisták akarják, és őrültség, kétségbeesett donquijoteizmus volna, ha ragaszkodnék az életről vallott régi elképzeléseihez. Ez annyit jelentene, mint szabadság nélkül élni, meghátrálni, rettegni. Mindez kétségtelenül bizonyos áldozatokat is kíván. Ez magától értetődik. Nem megy majd mindig könnyen, s az olyan emberek számára, mint például Marta, mérhetetlenül nehéz lesz, s nem bizonyos, képes-e egyáltalában. Ő, Alfréd azonban nem állhat meg egy helyben. Elvesztene mindent, elsősorban Luciét.

Egyszeriben érthetetlennek találja, hogy erre a megoldásra nem jött rá már előbb. Egy éve, másfél éve, mindjárt, mihelyt megismerte Luciét. Negyvenöt nyarán. Ostoba fejjel lakást szerzett neki, ahelyett, hogy

azt mondta volna. már akkor, gyere hozzám, látod, egyedül vagyok, mindenem a tiéd ... Igaz, Lucie félénk teremtés volt, és ő azt színlelte, hogy semmit sem akar, nincs joga, hogy bármit is akarjon Luciétól, csak adni tud és adni akar, mert öröme telik benne. Játszani kezdte a jóságos bácsi hülye szerepét, s Luciét később ugyancsak meglepték szerelmi ajánlatai. Mindjárt az elején a jobbik végén kellett volna hozzáfognia. De akkor nagyon bizonytalan volt, nem hitt csodálatosan szerzett szabadságában, félt Martától és féltette saját magát is, nem akart fejest ugrani az örvénybe. Most némi kételyei vannak, rááll-e Lucie az ő ajánlatára.

Hány óra? Háromnegyed kilenc, meg kellene hallgatnia a rádiót, a híreket, minden pillanatban beállhat a fordulat, bukfenc előre vagy bukfenc hátra, de legfőbb ideje, hogy átöltözzék és Lucie elé menjen.

Bekapcsolja a rádiót, közben leveti ingét. Hummel úr persze csak járatta a száját. A rádiót sem szerezték meg, nyugodtan és zavartalanul sugározzák a kommunista párt központi bizottságának felhívását. A párt Prágába szólítja az embereit, és csöppet sem látszik ijedtnek. Ellenkezőleg. A kommunisták magabiztosaknak látszanak, figyelmeztetnek, fenyegetőznek — hát igen, ha valakinek nyakán a kés, mindig magabiztos képet vág hozzá. Ez még semmi sem volna. Nagyobb baj, hogy minden pozíciót a kezükben tartanak. Ez immár kétségtelen, és nehéz kiszámítani, milyen eszközökhöz nyúlnak még. Újból és újból beolvassák a felhívást, utána az üzemekből érkezett határozatokat. Az áruló miniszterek nem szabad visszatérniük a kormányba. Fonák helyzet! Teljes hangerőre kapcsolta a rádiót, hogy a fürdőszobában is hallja.

Megszökni a gondolatoknak ebből a furcsa körforgásából, megszökni ettől az örökös monológtól.

Mintha csöngene a telefon. Vállára kapja a fürdőköpenyt, és mezítláb, vizesen siet a szobába.

Nem érti, úgy bömböl ez az átkozott rádió.

— Egy pillanat!

Kikapcsolja a rádiót. Úristen, ez Marta!

HATODIK FEJEZET

1

A normális és egészséges emberek talán kicsinyesnek, sőt nevetségesnek találnák azt az utolsó okot, amely Marta Průchovát megfosztotta ítélőképességétől. De az életben már rendszerint úgy van, hogy gyakran egy jelentéktelen, első pillantásra nevetséges dolog zárja be az elképzelések körét, és az ember csapdába kerül, vergődik, akár a vad, amely mögött becsapódott a ketrec ajtaja, nincs menekvés, kétségbeesetten rohan faltól falig, gondolattól gondolatig, elképzeléstől elképzelésig, önmaga rabja lesz. Az egyetlen kiút a halál.

Még este, amikor Olgánál ült és konyakot ivott, akasztófahumorral vette tudomásul az egészet. De a nap folyamán a jelentéktelen apróság végzetes szerencsétlenséggé nőtt, és Martát meggyőzte arról, hogy minden elhagyja, hogy kiközösítették az emberi közösségből, hogy közeledik az a pillanat, amelyről egész életében tudta, hogy egyszer eljön, el kell jönnie, és amelytől félt.

Amikor szerdán a gyorsvonat megállt Třebován, Alfréd forró virslit és zsemlét hozott neki a kupéba. Ritkán támadt étvágya ilyesmire, pályaudvari főtt virsli mustárral... De alig harapott bele a zsemlébe, érezte, hogy meglazult szájában a három hamis metsző fogát tartó híd, s hogy még egy harapás katasztrófát hozna. A hidat tartó fog reménytelenül mozgott, s ő rettegett, hogy mihelyt valami hozzáér, letörik vagy kiesik.

Félretolta a virslit és a zsömlét, s Alfréd ámulatára többé hozzá sem nyúlt. Átkozott fogak! Egész életében gyötörték. Tömések, hidak, műfogak, olyan foltozott a fogsora, akár egy ócska fazék. Kész katasztrófa ez! Jön a műfogsor, bezárkózhatik a lakásába, és nem

mehet máshova, csak a fogorvoshoz, kendővel a szája előtt és selypítve.

Ennek is éppen most kellett megtörténnie.

Másnap, amikor fölébredt a jéghideg szobában, és eszébe jutott, hogy Elent kirúgta, és nincs aki befűtsön és kitakarítson, hogy fel kell hívnia Javorskýt, a fogorvost és Alfrédot, hogy küldjön valami pénzt, s hogy körülötte minden összedől, mérhetetlen fáradtságot és fáradt közönyt érzett minden iránt, még saját sorsa iránt is. Fogak ide, fogak oda, úgy sincs értelme semminek.

Mit akar még megmenteni az életéből? Minek vagy kinek akar megmenteni valamit? Senki sem törődik vele, és ő sem törődik senkivel. Szörnyű! Elsősorban azok, akik még élni akarnak, akik még élnek, akik még valamit várnak az élettől. Alfréd! Olga, aki nem látja anyja mérhetetlen szerencsétlenségét, magányosságát és elhagyatottságát. Csak a magáét látja, s magától értetődően elvárja, hogy majd Marta gondoskodik az ő életéről, hogy majd Marta elintéz mindent, hogy majd Marta beszél Kratochvílnéval, hogy állandóan és mindörökké fizetni fog helyette és pénzt ad mindenre. Hát igen! Az ő hibája. Azt kapta, amit felnevelt magának. Amikor ma reggel Olga megjelent a szobájában, egy csapásra megutálta.

Megutálta tulajdon lányát. Megutálta, mert még élni akar, mert a tavaszi kosztümjére és a fodrászra gondol, arra, hogy mit csinál, hová megy holnap. Azt képzeli, hogy még előtte az élet, hogy még van jövője. Figyelmeztetni kellene! Meg kellene mondani neki: Ide hallgass, egyszer én is voltam fiatal és szép és gazdag...

Váratlanul megértette, hogy elérkezett a nap, amelytől egész életében rettegett. Itt van. Ez a vég. Jó huszonöt esztendeje hurcolja magában a rettegést ettől a naptól. Huszonöt esztendeig újból és újból maga előtt látta a vén, fogatlan koldusasszonyt, rendszerint olyankor lépett elő a sötétből, amikor gondtalannak és boldognak érezte magát. Mindig olyankor jelent meg. Váratlanul pillantotta meg, még a hangját is hallotta.

Huszonöt esztendőn keresztül ott élt Marta tudattalanjában. Mint a kullancs fúrta bele magát emlékezetébe. Volt idő, amikor könnyen elhessentette, túlkiabálta, de ma megint itt van, nem hagyja elkergetni magát, és furcsa módon Marta nem is akarja elzavarni, megtűri, kapitulál előtte, és csodálkozva állapítja meg, hogy ez nem is olyan szörnyű, mint képzelte.

Akkoriban, huszonöt évvel ezelőtt, a perštýni kis borozóban szokott találkozni a — gondolatban azt akarta mondani, barátaival. De neki és Alfrédnak sohasem voltak barátaik. Csak ismerőseik. Gross, a képkereskedő, egy építész, igen, Stachnak hívták — valószínűleg meghaltak már, rég nem hallott róluk semmit. Emberek jöttek és mentek az életében, senki sem maradt meg benne tartósan. Csak Alfréd és az a fogatlan koldusasszony. Az is mindennap fél tízkor megjelent a borozóban, magától értetődő természetességgel, amely néha ingerelte is Martát, néhány szál rózsát tett eléje, amelyet Alfréd fizetett meg. Ez szokássá vált, Alfréd később már, úgy látszik, inkább a koldusasszony, mint Marta kedvéért vásárolta a rózsákat. A koldusasszony sohasem szólt egy szót sem, de Marta mindig úgy érezte, hogy éppen őt nézi nagyobb érdeklődéssel és kíváncsisággal, mint a társaság többi tagját. Néha arcán érezte fürkésző pillantását, és ez kellemetlen volt. Kezdte megutálni. Egyszer ünnepeltek valamit. Mindnyájan vidámak és jókedvűek voltak. Amikor fél tízkor megjelent a koldusasszony, a férfiak hangoskodva fogadták, és megvásárolták valamennyi rózsáját. Amikor a rózsákat Marta elé tette az asztalra, tekintetük találkozott. Marta hirtelen részvétet, sajnálkozást látott a szemében, mintha figyelmeztetést olvasott volna ki belőle. Első érzése a harag volt. Kedve lett volna fogni a rózsákat és a koldusasszony fejéhez vágni. De Alfréd akkor nagyszerű hangulatban volt, elbűvölte az egész társaságot, és Marta dühkitörését azzal előzte meg, hogy megszólította a vénasszonyt:

„Hallja, mama, nem tud tenyérből jósolni?"

Az öreg fejét csóválta, és kis idő múltán így szólt:

„Nem kell ahhoz tenyér. Az emberek sorsa nem a kezükre van írva. A kéz csalhat."

„No ne mondja! — nézett rá Alfréd. — Hát akkor hova írták a sorsunkat?

„Nem tudom — felelte a vénség. — De ismerem az emberek sorsát."

„A mienket is?" — sürgette Alfréd.

„Ha akarnám, a magukét is ismerném."

„Akkor hát akarja" — kiabáltak a többiek, és valaki pénzt tett az asztalra.

A koldusasszony hozzá sem nyúlt a pénzhez, elfordult és Martára nézett. Szeme alig egy másodpercig pihent meg rajta.

„Például ezét a szépasszonyét" — kedélyeskedett Alfréd.

A koldusasszony megint a fejét rázta.

„Jó, ha az emberek nem ismerik a jövőjüket" — mondta, csokorba rakta Marta virágait, s egy darab spárgával átkötötte. „Tegye vízbe, fiatalasszony" — tette hozzá ismét feléje fordulva. Ekkor találkozott másodszor a tekintetük, a koldusasszony elmosolyodott, és Marta észrevette, hogy fogatlan.

„Én is voltam szép, fiatal és gazdag. De milyen gazdag! Itt ültem mindig, ezen a helyen!" — jegyezte meg, és Marta székére mutatott.

Aztán elcsoszogott, fejét ingatva és botjára támaszkodva.

Marta ma is maga előtt látja őt. Rojtos szélű, fekete gyapjúkendőben, fején kiskendő, amelyet csomóra kötött az álla alatt. Természetellenesen vastag lába kidagadt a viseltes cipőből.

Jelképe sorsának, amely ezen a napon beteljesedik. Nem akar védekezni ellene, és nincs ereje dacolni vele. Azt a tekintetet magában hordja. Megigézte, elátkozta őt.

Mindig megjelent előtte a koldusasszony képe, amikor a legkönnyebbnek érezte az életét, amikor semmi se zavarta a világon, amikor mámoros kavargásban élt. Repült, szárnyalt, teli marokkal szórta szét szerelmét,

fiatalságát, szépségét és pénzét, és most itt fekszik üres kézzel.

Semmije sincs. Se szerelme, se fiatalsága, se szépsége, se pénze.

Fölöslegesen fekszik itt.

Hallja saját nevetését. Fiatal és gondtalan nevetését. Látja önmagát, ahogy lobogó, fehér ruhában, kezében piros napernyővel fut a švihovi kert smaragdzöld gyepén; gyűlöli ezt a nehézkes testet, amely itt hever; zenét hall és pohárcsengést; a valóságban csak a csendet hallja, a szörnyű csendet. Áradatként szakad rá a csend, a test süketsége és az érzékek vaksága. Kiégetten, kihűlten, fogatlanul fekszik. Egyedül. Sejtette ezt a napot. Mindig, valahányszor megállt, valahányszor a zajos mámorból csendbe és magányba menekült, amikor a csend és a magány még élvezet volt, nem pedig elhagyottság és kongó üresség, a megtorpanásnak ezekben a pillanataiban kellemesen hátborzongató kihívással kérdezte önmagától:

„És mi lesz, ha majd nem bírom tovább? Ha már nem leszek fiatal, szép és gazdag? Mi lesz, ha rózsákat kell majd árulnom?"

Csak azért kérdezte, hogy kétszeresen boldognak és gondtalannak érezhesse magát. Sohasem lehet öreg, sohasem lehet fogatlan, sohasem élhet pénz nélkül.

Itt van Alfréd! Jövendőjének záloga. Öregkori biztosítása!

Alfréd sincs már. Az az Alfréd, akiről azt képzelte, hogy sohasem kell takargatnia előtte semmit sem. Sem az öregséget, sem meglazult fogát, sem fáradtságát, sem félelmét a nyomortól. Azt hitte, vele éli majd le életét, mint ezer és ezer öregedő ember. Békességben, nyugalomban, emlékezésben.

De Alfréd még élni akar, még viaskodik az életért, még nem akar lemondani, még halogatja a napot, amelyet nem kerülhet el, ahogy Marta sem kerülte el. Még nem akarja a békességet, még nem akarja a nyugalmat, még nem akarja az emlékezést. Még tovább akarja csalni az életet és önmagát. De nem sikerül megcsalnia.

Hirtelen csak egy lyuk marad, egyetlen rés, és az a halál.

A halál is élet.

Mi marad számára e pillanatban? Mit tehet még, hogy valami értelme legyen? Lemehet a pincébe, és befűthet magának, megfürödhet, felöltözködhetik és bekenheti magát krémmel, púderral és festékkel. Felhívhatja Javorskýt, a fogorvost, és elmehet hozzá. Kihúzza fogát, amelyet a nyelvével maga is kilökhet helyéről, leszedi a hidat, nagyságos asszony, itt már csak műfogsor segít, a púderek, a krémek és a festékek nem takarnak el semmit. És aztán mi lesz? Mit tehet még? Eladni, élni a készből, lyukat lyukkal foltozni, folt hátára foltot rakni, egyedül ülni, várni, hogy Olga néha benéz hozzá, hogy olykor-olykor udvariasságból meglátogatja Alfréd. Kezdhet majd koldulni, előbb nagyban, aztán kicsiben, még később szemenkint, s legvégül botra támaszkodva, elnyűtt cipőben sorra járhatja a vendéglőket, és azt gondolhatja vagy azt mondhatja hangosan:

„Itt ültem mindig, én is voltam szép, fiatal és gazdag ..."

Azt gondolták róla, hogy buta, hogy nem ért a férfiak dolgához. A politikához, a pénzhez, a tőzsdéhez, az üzletekhez. Lehet, hogy buta volt, de a maga módján mindenhez értett. Annyira értett, hogy már nem akart érteni hozzá. Unta. De mindig pontosan felismerte, minek veheti hasznát és mi veszélyezteti életét. Amikor kitört a háború, amikor idejöttek a németek, tudta, hogy mindezt túl lehet élni, hogy marad elég élettere; amikor Alfréd a forradalom után lecsúszott és azt hitte, vége, visszavonhatatlanul vége mindennek, ő lelke mélyén még mindig érezte, hogy még lehet, egy kis ideig még lehet cselezgetni és kitérni. De most teljes bizonyossággal tudja, hogy eljött az igazi vég, hogy többé nem lehet kitérni és nem lehet cselezgetni, hogy *azok* betömnek minden rést. És ha még lehetne is egy kis ideig cselezgetni és kitérni, Martának nincs már ereje hozzá.

Inni és leinni magát. Az asztalkán fél üveg konyak áll. Nem ehet, az első harapástól kitörik a foga. Akkor hát inni! Elbódítani önmagát, megkövesedni és már semmit sem akarni. Saját kezével adja meg magának a kegyelemdöfést. Csak egyetlen rés maradt, és mögüle a halál les. Előbb vagy utóbb úgyis belekergetik ebbe a résbe. Legyen hát inkább előbb. Saját maga, önként, halljátok, önként dugja bele a fejét. Úgy megy el, ahogy élt. Nem hagyja halálra hajszolni magát. Ez a test, amely itt fekszik, úgysem az övé már. Nehéz, romladozó, és csak teher számára. Csupán annyi az egész, hogy ízlésesen takarítsa el, hogy ne legyen útjában senkinek.

Nem álom ez és nem is ébrenlét. A szoba sivár, hideg és sötét, úgy érzi magát benne, mint egy kriptában. De a kriptán kívül is sivár, üres és hideg minden. Mintha a süvöltő semmi kellős közepén feküdne, fagyos és csillagtalan sötétségben. Megszűnt az idő. Nincs tegnap és nincs holnap.

Micsoda könnyebbség, hogy nincs holnap! Alighanem elszunnyadt egy pillanatra, vagy csak erőt gyűjtött, hogy felkeljen. A lakásban már teljes a sötétség és a csend. Talán éjszaka van. Nem fontos az idő. Meg kell tennie, amire elszánta magát. Meggyújtja a kislámpát, felkel és a telefonhoz megy. Gépiesen, emlékezetből feltárcsázza a számot, amelyet egy fél életen át tárcsázott.

Hallja Alfréd hangját. Egy más világból jön. Nem, nem, abból a világból, amelyben nemrég még élt.

— Isten veled — mondja neki. — Isten veled, Alfréd...

Ezt a nevet hirtelen borzasztón idegennek érzi, mintha olyasvalakihez beszélne, akit nem ismer. Tulajdonképpen mi köze ahhoz az emberhez a drót túlsó végén? Borzasztó messze van, hegyeken, völgyeken, sírokon túl, abban a világban, amelyben Marta már nem akar élni.

— Mindent megbocsátottam neked, te is bocsáss meg nekem!

Gépiesen ismétli a mondatokat, amelyeket végtelen, töprengő magányában kigondolt, úgy ismétli, mint valami parancsot, amelyet idegen embertől kapott. Ismétli, és semmit sem érez közben. Az ott mond valamit. Megértette, hogy Marta hívja. Aggódik, nem beteg-e. Nincs-e láza?

Nincs láza. Jól érzi magát.

Bocsánatot kér. Valamiért bocsánatot kér. Értekezleten van, értekezleten volt, értekezleten lesz. Minden a legjobb úton van, búsulni nincs ok...

Igen, minden a legjobb úton van.

Leteszi a kagylót, de nem a villára. A hallgatóból rekedt hang ömlik, még beszél, még magyaráz, még vigasztalni próbálja. Talán a nevén szólítja, talán megijedt, hogy nem válaszol kérdéseire. De Marta nem teheti, közömbös neki az az ember, közömbös a beszéde, minden mindegy.

Felveszi azt a fekete kisestélyit, amelyet ősszel varratott. Még nem volt rajta. Ott van mellette a kifizetetlen számla Olga téli kosztümjéért, azt is rendbe kellene hozni. Állítólag rendbe szokták hozni az ilyesmit. Marta már nem tudja és nem akarja. Már nem képes rá, tegyék meg mások, akik itt maradnak, akiknek még fontos az ilyesmi. Tegye meg a jogtanácsosa. Elvégre van jogtanácsosa. Egész életében volt jogtanácsosa. Valami Fišar doktor.

Gyöngysort tesz a nyakára. Talán kár érte... Kár! Martáért sem kár, semmiért sem kár. Anyámtól örököltem, mondja majd egyszer Olga, a nyakán volt, amikor elment...

Mi mindent fognak mondani!

A halott ember sápadt, utálatosan sápadt, kipirosítja arcát, simára keféli haját, és aztán már semmi...

Mit kell még tennie? Mint az alvajáró, bemegy a fürdószobába...

Lehunyja a szemét, és valami szépre fog gondolni. Látja a švihovi park zöld rétjét, mezítláb fut, valaki rákiált, de ő csak fut, átugrik a patakon, és már az erdoben van, poharak csengenek, az egyiket felkapja,

fiatal és szép, nevet, szájában fehéren csillognak a fogak, látja önmagát...

2

Ondřej a szekrénybe aggatta holmiját, megmosdott a fürdőszobában, tiszta inget vett fel. Ludvík siet. Valahova megy vacsorázni, azt mondta, hogy randevúja van. Le sem vetette télikabátját, türelmetlenül topog, és egyik cigarettáról a másikra gyújt. Ondřejnak nem akaródzik kimenni ebből a meleg, kényelmes lakásból. A kofferben kis üveg szilvapálinkát talált, valamikor Tonkától kapta, és most magával hozta az útra.

— Igyunk egyet a viszontlátásra — mondja.

Isznak és kimennek a fagyos utcára. Prága izgalomban él, amit Ondřej, aki nem ismeri a várost, nem vesz észre mindjárt. De Ludvík a viszonylag nyugodt és csendes utcákon is megérzi. A Příkopyn messze a megálló előtt ki kell szállniuk a villamosból, mert a sötétből váratlanul felbukkant tömeg elfoglalja az utat. A bágyadtan pislogó lámpák homályos világában minden titokzatosabbnak és hatalmasabbnak látszik. A tömeg hömpölyög és zúg, jelszavakat harsog. A sötét áradat zúgásába beleharsog a hangszóró bömbölő szava.

Ondřej és Ludvík szótlanul törtetnek keresztül a Hybernská utcán. A tömeg pár pillanatra megritkul, de a Népház előtt ismét ellepi az utcát. Az állomás felől hangok orkánja süvölt: — Le az áruló miniszterekkel! — Ondřejt valósággal felvillanyozza a titokzatos feszültséggel teli, morajló sokaság. A járda szélén áll, s ő is ott akarna lenni a hömpölygő, hullámzó áradatban. Érzi, ez az ő eleme. Meg akar szabadulni a lepedéktől, amely azóta ül a lelkén, hogy a halott Gustavval találkozott. De a karján érzi Ludvík kezét. Mintha megnehezedne ez a kéz. Terhére van.

— Gyere — mondja fáradtan és türelmetlenül Ludvík.

— Hova?

— Beülni valahová a melegbe.

Ondřej kurtán nevet. Nem kívánkozik a melegre, e pillanatban nincs a világon semmi, amire kevésbé vágyna, mint valami meleg és szélárnyékos helyre. Ellenkezőleg, a viharba, a kerekedő forgószélbe kívánkozik! De Ludvík keze még keményebben fogja a karját, és kényszeríti, hogy elinduljon.

Hirtelen egy kivilágított helyiségben találják magukat. Bűz, füst, hangok zagyva összevisszasága. A söntés előtt zsivajgó, vitázó emberek állnak, akiket a fagy kergetett be ide az utcáról. A hátsó helyiségek azonban majdnem üresek. Alig két-három asztal foglalt.

Ludvík a fal mellé ül, hogy lássa a ruhatárt és a bejáratot. Az asztalon tarka abrosz, váza áll rajta, benne művirágok. Mindketten érzik, hogy tulajdonképpen most érkezett el az igazi találkozás pillanata. Két és fél esztendeje nem látták egymást.

Miféle emberek találkoztak?

— Mit keresünk itt? — mondja Ondřej, s kissé csodálkozva néz körül a nagy helyiségben. — Ott a helyünk, az utcán...

— Nem tudom, ott van-e a helyem — feleli Ludvík kissé tétován.

Ondřej figyelmesen néz rá, és kis idő múltán megkérdi:

— Akkor hát, hol a helyed?

— Nem tudom — Ludvík a vállát vonogatja. — Lehet, hogy ott szeretnék lenni köztük. De ott kinn kényelmetlen, hideg van. Döntsenek helyettem, alávetem magam...

Miért mondom ezt? — kérdi önmagától. — Hisz Krammer szokott így beszélni. És egyáltalán igaz-e? Magán érzi Onřej tekintetét. Jól ismeri ezt az átható, sötét tekintetet. Katharinabergből. Elszégyelli magát és hallgat. Szerencsére jön a pincér. Tányérokat tesz eléjük, rántott hússal. Ondřejnak eszébe jut, hogy két szelet rántott hús van a bőröndjében, ki kellett volna tenni az ablakba, hogy meg ne romoljon. Ludvík óvatosan majszolja az ételt, fél, hogy megfájdul a bal felső

zápfoga. A fájdalomcsillapító port télikabátjában felejtette, mint rendesen. Végigtapogatja a zsebeit.

— Minden attól függ, hogyan döntenek ma a szociáldemokraták — mondja, mert hirtelen félni kezd a csendtől s főként Ondřej hallgatásától.

Talán egyáltalán semmi nem függ már tőlük, gondolja Ondřej. Nálunk Křižanovban Hanousek tanító a szociáldemokraták elnöke. Egyáltalán semmi sem függ tőle.

— Azt hiszed? — csak ennyit mond, és nyomban rájön, hogy a szava gúnyosan cseng. — Tudniillik — javítja ki sietve magát —, minden az emberektől függ, azoktól, akik kinn vannak az utcán, tőlünk, tőled is. Az ember most nem maradhat magára. Nem bírja ki. Belepusztul, hidd el, belepusztul... — s rövid habozás után hozzáteszi: — Mint Gustav Ossendorf. Ma láttam. Holtan.

— Hogyhogy, holtan?

— Öngyilkos lett, főbe lőtte magát — mondja elgondolkozva Ondřej. — Egyedűl volt. Az emberek nem tudtak közeljutni hozzá, és ő sem tudott közéjük menni.

Belekezd a történetbe. Saját hangját hallva úgy érzi, tulajdonképpen nem mond semmi rendkívülit. Megkönnyebbül. Egyike az ezer szomorú történetnek, amilyen annyi esett meg az utóbbi években. Ludvík ismételgeti magában: Ossendorf! Igyekszik feltámasztani emlékezetében Gustav arcát. Annyira hasonlítottak egymásra azzal a másikkal, Eriknek hívták. Az egyiket látja, ahogy kiles a kožlanyi országút szélén a halomba rakott fahasábok mögül. Kissé odább František halott teste fekszik. Gustav volt vagy Erik? Mindkettő barettsapkát viselt, mindkettőnek körszakálla volt. A kožlanyi országúton fekete autó közeledik. Két férfi száll ki belőle. Luciéval eljön-e ma Fišar is? Fura helyzet lesz. De mi köze ennek Fišarhoz? Hogyan gondolt rá éppen most? De hisz ez az ember, aki a kožlanyi országúton kiszállt az autóból — Fišar volt. Fišarról nem lehet csak úgy megfeledkezni. Vagy a megszóla-

lásig hasonlított rá. Hogy lehet, hogy előbb nem jutott eszébe?

Mintha villám derítene fényt az emlékezetére.

— Ki kellett volna tartania — mondja csökönyös konoksággal Ondřej. — Még egy kis ideig ki kellett volna tartania. Minden más lesz. Most minden más lesz. De ő nem hitte, ez az, Ludvík. Nem hitt semmiben. Egyedül volt. Neki sem volt helye sehol...

Ludvík hallgat, a ruhatár felé néz, mintha onnan várná a megmentőt. Meg is jelent. Olga jött. Keresztülfurakodott a tömegen, és körülnézett a helyiségben. Mihelyt észrevette Ludvíkot, messziről intett neki. Ludvík felállt, és lassan eléje ment. Olgán minden tökéletes rendben volt. Perzsabunda, perzsaszőrmés kucsma, perzsaszőrmés karmantyú. Karcsú, magabiztos, mosolygós.

Együtt térnek vissza az asztalhoz a ruhatárból. Ondřej tétován és bizonytalanul feláll. Olga különlegesen fiatal és friss, kezet nyújt, Ondřej megmondja a nevét, a lányét nem érti meg, mert Ludvík éppen abban a pillanatban vigyázatlanul meglöki az asztalt, és kis híján feldönti a borospoharakat.

— Hideg van. Borzasztó hideg. Ma egész nap nem melegedtem meg — mondja Olga.

Ludvík helyére ül a fal mellé.

— Forralt bort? — kérdi Ludvík, és tekintetével a pincért keresi.

— Felőlem — bólint Olga közönyösen. — Nem zavarok? — kérdi Ondřejhoz fordulva.

— Nem, nem — siet a válasszal Ondřej. — Inkább én vagyok Ludvík terhére — teszi hozzá zavartan.

Úgy érzi, minél inkább erőlködik, hogy ne lássék faragatlannak a lány mellett, annál ügyetlenebb és otrombább.

— Gyerekség — dünnyög Ludvík.

— Sokat hallottam magáról — néz Olga Ondřej arcába. — Mi újság Křižanovban?

Ondřej meglepetten bámul rá.

— Ott szoktam nyaralni — magyarázza Olga. — Még

gyerekkoromban. Hogy félreértés ne essék — neveti el magát, és futólag Ludvíkra pillant —, Průcha lánya vagyok. Remélem, ez nem zavarja magát.

Ondřejnak most úgy rémlik, hogy az imént már hallotta a nevét. Csak valahogy nem fért a fejébe. Nem tudta elhinni. A fiatal Průcha-lány. Elneveti magát.

— Sőt azt hiszem, még emlékszem is magára — válaszolja. Bár azt mondta, úgy *hiszem*, egészen pontosan emlékszik rá. — Egyszer beleesett a labdája a halastóba.

— A fasorban! — élénkül fel Olga. — Ott a lépcsőknél, ahol az asszonyok a ruhát áztatták.

— Akkor éppen nem voltak ott asszonyok. Húsvéthétfőn történt. Maga szörnyen jajgatott. Én húztam ki a labdáját a vízből. Még az évet is ki tudnám számítani. Az első polgáriba jártam ... — gondolkozik.

— Mulatságos — mondja Olga.

Ondřejnak éppen *ez* az eset ragadt meg az emlékezetében. Akkor hősnek érezte magát. Rongylabdát rugdostak valahol. Ott volt a fiatal Minařík, Francek, Eman, a főtéri cukrász fia, egy sereg más fiú, jöttek hazafelé a fasoron át. A régi városkapunál Průcháné állt. Mindnyájan ismerték, hogyne ismerték volna a nagyságos asszonyt. A halastó mellett, a lépcsőkön ez a lány bömbölt. A vízen, zöld békatutaj között nagy, tarka labda úszott, és távolodott a parttól. Ondřejon akkor új tornanadrág volt. Kék színű. Mama kétoldalt vörös csíkot varrt rá. Gondolkodás nélkül beugrott a hideg vízbe. Ünnepélyes érzés lobogott benne. Azt képzelte, nem a labdát menti meg, hanem egy embert. Szertartásos mozdulattal adta át a lány anyjának. Elismerő és csodáló szavakat várt, az asszony azonban csak meglepetten, felülről nézett rá. Bólintott, mintha magától értetődő volna. „Látod, le se szart" — jegyezte meg lenézőn Pepek Hrůza.

— És mit csinál Marie Roznerová? Férjhez ment? — hallja a Průcha-lány szavát.

— Nem ment férjhez — mosolyog Ondřej. — Most nálunk dolgozik a gyárban.

— Egykorúak vagyunk, együtt éltük a gyerekkorunkat. Tavasztól őszig együtt voltunk. A szülei...

Ondřej bólint, tudja.

— Amint látom, mindent tud. Maga vele dolgozik, ugye? Szeretném egyszer látni.

— Jól ismerem — mondja Ondřej.

— Csöveket csiszolsz! — jut Ludvíknak eszébe.

— Mostanában keveset vagyok a műhelyben — válaszolja Ondřej tétova mosollyal.

— Funkcionárius lettél, mi? — kiáltja Ludvík. — Legalábbis az üzemi tanács elnöke.

Ondřej ismét zavartan mosolyog, bólint. Beszéljenek már másról. Olga nevet.

— Hát ez nagyszerű! Mamát bizonyosan megütné a guta, ha tudná, hogy itt ülök magával. Tegnapelőtt maga tette ki a szűrét, ugye?

— Kicsi a világ — próbálja nevetéssel menteni a helyzetet Ondřej. — Azt hiszem, mennem kellene.

— Dehogyis! — torkolja le Olga. — Ellenkezőleg. Találkozni akartam magával. Tudtam, hogy itt lesz. Meg akartam kérdezni, tulajdonképpen mi is történt Křižanovban. Hiába faggatom a többieket. Mama csak felizgul. Mondja meg nekem, ki áll az egész mögött? Maga?

— Én? — neveti el magát Ondřej. — A munkások megszavazták.

— Maga igazán hisz ebben? — mondja Olga.

— Miben?

— Hogy megszavazták.

— Ott voltam. Miért ne hinnék benne? — értetlenkedik Ondřej. Olga nem válaszol, csak szárazon nevet.

— Miért nem hiszed? — kérdi csodálkozva Ludvík.

— Miért? — mondja Olga kissé ingerülten. — Mert tudom, hogy azoknak az embereknek mindegy, kié a gyár...

— ...és hogy én kényszerítettem őket — teszi hozzá gúnyosan Ondřej.

— Maga vagy valaki más. Esetleg magát is kényszerítették.

— Mire? — Ondřej nem érti.
— Arra, hogy kényszerítse őket — nevet Olga.
— Maga igazán azt hiszi?
— Olga — mondja szinte könyörögve Ludvík. — Ezt nem gondolhatod komolyan.
Olga csak vállát vonogatja. Ludvík cigarettára gyújt, Ondřej is gépiesen kivesz egyet a tárcából. Ludvík hozzáhajol, tüzet ad, Ondřej azonban visszateszi a cigarettát, és azt mondja:
— Elhatároztam, hogy kevesebbet fogok szívni.
— Tulajdonképpen mit akarnak? — fordul Olga ismét, s ezúttal már izgatottan Ondřejhoz.
— Kicsoda? Én? — kérdi Ondřej, és megjátssza, mintha nem értené.
— A kommunisták — mondja Olga.
— Van otthon egy brosúrám — próbál tréfálkozni Ludvík, hogy elejét vegye a veszekedésnek. — Az a címe: „Mit akarnak a kommunisták!"
— Hagyj békét a vicceiddel — inti le idegesen Olga. — Komolyan beszélek.
— Miért nem akarja elolvasni? — kérdi Ondřej.
— Mert azt akarom tudni, mit vár maga mindettől, mit akar *maga*.
Ondřej nevet, felkattintja cigarettatárcáját, rágyújt.
— Nem ez a fontos. Legalábbis nem ez a legfontosabb.
— Akkor hát mi a legfontosabb? — faggatja Olga.
Száját összeszorítja, ajka most sápadt és színtelen. Homlokát ráncolja, orra tövénél két redő mélyül. Ludvík tudja, mit jelent ez. Csalhatatlan jele annak, hogy Olga ingerült.
— Ha megmondom is, úgysem elégszik meg vele — feleli Ondřej.
— Hát mondja meg!
— A szocializmusról van szó — mondja, s látva a lány csalódottságát, türelmesen rámosolyog és hozzáteszi: — Mindjárt mondtam, hogy nem elégszik meg vele.
— Nem elég — ismeri be Olga. — Én ugyanis nem

tudom, mi az, lehet-e benne élni, és hogyan lehet majd benne élni!

— Erre nem válaszolhatok, mert nem tudom, hogyan képzeli el maga az életet — mondja Ondřej.

— De hisz maguk rákényszerítik az emberekre az életről vallott elképzeléseiket.

Ondřej ránéz, látja, az egész lány csupa feszültség és izgalom. De mert ugyanakkor magán érzi Ludvík kíváncsi pillantását is, elhatározza, hogy támadni fog. Nyugodtan beszél, de határozottan:

— Szó sincs róla! Mi egyszerűen megvalósítjuk a magunkét. A mi elképzeléseinket arról, hogy milyen legyen az emberek élete. Ezért képzeli, hogy magára kényszerítjük. Új életfeltételeket teremtünk. S minthogy magának alá kell rendelnie magát nekik, s minthogy vonakodik múlhatatlan szükségszerűségként elfogadni őket, úgy találja, hogy magára kényszerítik. De ha úgy tetszik, ám legyen! Kényszerítjük!

Olga meglepetten pillantott rá.

Ondřej kihasználta a lány látható zavarát, és megkérdezte:

— Maga mit csinál?

Olga félrekapta tekintetét, zavarát mosollyal igyekezett leplezni.

— Hogy érti?

Ludvík megértette, hogy ezzel a kérdéssel időt akar nyerni.

— Úgy, ahogy mondom. Miből él?

— Semmiből! — felelte Olga kissé kihívón. — Az anyám tart el. Nem csinálok semmit. Kinek mi köze hozzá?

— Azoknak van közük hozzá, akiktől a maga anyja vissza akarja venni a gyárat.

— Az övé a gyár, és az övé is volt. A törvény szerint.

Ondřej szárazon és kurtán nevet.

— A *maguk* törvényei szerint — mondja keményen. — De a forradalomnak saját törvényei vannak. Mi csináljuk őket. Azok az emberek, ott kinn az utcán, érted, Ludvík.

Olgára rá sem pillant. Mereven néz Ludvík szeme közé.

— Megyek! — teszi hozzá, és felkel.

— Megállj — ugrik fel Ludvík. Olga mosolyogva szürcsöli a forralt bort. Mintha örülne annak, hogy Ondřej elmegy.

— Még nem is beszéltünk egymással — tartóztatja Ludvík.

Ondřejnak már nem jut ideje válaszolni. Már Ludvík sem törődik vele. E pillanatban jelenik meg asztaluknál Krammer, Seymour és Smith.

— Mégis utolértük magukat — kedélyeskedik Krammer.

Olga meglepetten felugrik.

— Istenem, hisz ez Smith — kiáltja. — Ő az. Hogy kerül ide?

Schmiedtke már ott áll Olga mellett, udvariasan meghajol, kezet csókol.

— Mint rendesen. Kiránduláson vagyok — válaszolja. — Hihetetlenül megszépült azóta.

Seymour lovaglóülésben ül a székre, kíváncsian körülnéz a helyiségben.

— Mialatt a munkásosztály harcol, mi elcsórjuk a hatalmat — mondja Krammer, és ő is az asztalhoz ül. Ludvík Ondřejhoz lép, tartóztatja.

— Hagyj elmenni — mondja Ondřej. — Nem itt a helyem...

— Talán csak nem megy el, idealista — kiált Krammer Ludvík után.

— Visszajövök — feleli Ludvík, miközben Ondřejt a ruhatárhoz kíséri.

— Fölösleges fáradnod — jegyzi meg Ondřej.

— Dehogyis fölösleges — feleli Ludvík. — Itt vannak a kulcsok. Én majd becsöngetek.

Ondřej hallgat. Csak bólint és kimegy a fekete, fagyos utcára.

— Inni akarok. Ma sokat akarok inni — kiabál Krammer, amikor Ludvík visszatér az asztalhoz. — Szép lány is van köztünk, üljük meg a saját halotti torunkat.

3

Nem tudta elhinni, hogy Marta hívja. Alázat, beletörődés, nyugalom. Hangja is megváltozott. Valahonnan messziről jött, csendesen beszélt és egyhangúan, mintha betanult szerepet mondana fel.

— Isten veled, Alfréd!

Nem értette.

— Ki beszél? — kérdezte néhányszor, míg végre megbizonyosodott felőle, hogy valóban Marta. — Szükséged van valamire? — Azt akarta mondani: „drágám", de az utolsó pillanatban lenyelte. Azt mondja, nincs szüksége semmire. Ez volt a legfurcsább az egészben. Éppen csak felhívta, minden különösebb ok nélkül, talán azért, mert hallani akarta a hangját, mert vágyakozott utána. Ostobaság! Nem tudta elhinni. Annyira megzavarta a dolog, hogy óvatos lett és tartózkodó. Ezt eddig nem szokta meg Martától.

— Mindent megbocsátottam neked, te is bocsáss meg nekem!

Az istenért, mire jó ez az érzelgősség. Honnan szedi? Komédiázik? Kellemetlen érzése támadt, hogy Marta provokálni akarja, és beszélgetést akar kezdeni a múltról és a jövőről, a bűnről és a megbocsátásról, a szerelemről és a barátságról.

Csakhogy, drágám, rajtam ki nem fogsz, ahhoz kissé öregek vagyunk.

Megjátszotta, mintha nem hallotta volna, amit az asszony mondott, nem vette tudomásul hangulatát, és tárgyilagosan, gyakorlati dolgokról kezdett beszélni.

Beszélt, beszélt, míg egyszer csak olyan érzése támadt, hogy a semmibe beszél, Marta nem hallgatja, hogy elment a készüléktől. A fürdőköpeny lecsúszott válláról, meztelenül állt a szobában.

— Halló! — szakította félbe szavai zuhatagát. — Halló! Hallasz, Marta? Ott vagy? Halló!

Semmi! Csend! A hallgató úgy zúg, mint az üres tengeri kagyló. Még kis ideig várt, aztán tétován letette. Sietve felöltözködött. Mi ütött megint ebbe az asz-

szonyba? Miért ez a világfájdalom? Isten veled! Mindent megbocsátottam neked, te is bocsáss meg nekem! Esztelenség! Marta tárgyilagosan gondolkodó asszony. De talán éppen azért, mert tárgyilagosan gondolkodik, olyan következtetésekre juthatott...

„Ha majd nem megy tovább, véget vetek mindennek" — mondogatta könnyelműen. Alfréd sohasem vette komolyan. A víz elpárolog, és a szó elillan. Alighanem a telefonja romlott el. Elmenőben, már télikabátban még egyszer visszatért az ajtóból, és lassan, aggódva feltárcsázta Marta számát.

Foglalt!

Megnyugodott lelkiismerettel ment el hazulról. A Vencel téren és a Jindřišská utcán keresztülfurakodott a tömegen, elkapott egy-egy foszlányt az emberek izgatott beszélgetéséből, ismét ellenségének érezte Prágát, vészjóslón morajlott és zúgott valahol lenn, mintha ki akarna lépni medréből, és el akarna árasztani mindent, mindent.

Ingerült fenevad, ugrásra készül. Fišar fél a tömegtől. Egyszer egy amerikai filmben lincselést látott... utána azt álmodta, hogy menekül Prága utcáin, keresztülrohan az átjárókon, árkádok alatt lapul, tetőkön rohan végig és elesik, zuhan. Iszonyodva ébredt fel. Igen, valahol a lelke mélyén ösztönös tömegiszony lappang benne.

Örült, amikor becsukódott mögötte a színház előcsarnokának az ajtaja. Kellemes meleg volt idebenn és szinte templomi csend. A kövér büfésasszony óvatosan és nesztelenül rakosgatta dobozokba áruját, s mihelyt Fišart megpillantotta, elmosolyodott, az órára nézett és cinkosan mondta:

— A kisasszony minden percben itt lesz. Már rég nem volt nálunk, doktor úr.

Bólintott, leült az egyik bársonyhuzatos székre. Örült, hogy találkozni fog Luciéval — már négy napja nem látta —, de gondolatai visszatértek Martához, és egyszeriben vége volt az örömének. Rádöbbent, hogy az asszonnyal valami nincs rendben. Valami történt.

Minden, amit mondott és ahogy mondta, tökéletesen elütött attól a képtől, ahogyan Marta több mint két évtizede élt benne. Felállt, nyugtalanul és izgatottan megkérdezte a kövér büfésasszonytól:

— Telefonálhatok?

Az asszony kinyitotta a fülkét. Istenem, mitől ilyen ideges? Feltárcsázza Marta számát. Foglalt. Olgának tavasz óta saját telefonja van. Valahová feljegyezte a számát. Keresgél a noteszában. Olga készüléke rendben van, csenget, de senki sem jelentkezik. Alighanem Martánál van, gondolja, és ettől kissé megnyugszik. Természetesen. Ha Martával valami baj történt, ott van Olga. Végeredményben, mi köze Martához? Miféle kötelességei vannak még iránta?

A fülke ablakán keresztül megpillantja Luciét. A lány siet. Fišar kirohan és utoléri.

— Lucie — lihegi, és a lány kezét csókolja. — Olyan régen nem láttalak.

— A szomszédba megyünk vacsorázni — mondja Lucie minden átmenet nélkül és a lehető legközömbösebben. Csöppet sem örül, hogy négy nap után végre találkoznak. Fišar kissé meg is sértődik.

— Azt hittem, a mai estét együtt töltjük. Társaság vár? — kérdi.

Lucie bólint.

— Kár — sóhajt lemondóan Fišar. — Úgy örültem neked, Lucie. Sok mindent kell elmondanom, megosztani veled a gondjaimat. Nem szentelnél nekem egy órát? Elmehetnénk a lakásodra...

— Megígértem, hogy odamegyek, és otthon elaludnék. Fáradt vagyok. Nem vacsoráztam, és otthon nincs semmi ennivalóm — mondta, egy szuszra felsorolva minden érvét, hogy eltérítse Fišart szándékától.

Pár percig szótlanul nyomakodtak keresztül a Néphház előtt hullámzó tömegen. Fišart szorongó érzés lepte meg. Lucie magába zárkózott, nem hajt a szavára, ügyel, hogy véletlenül se mondjon egy melegebb, szívesebb szót. Fišar ilyenkor szerelmesből derék öregúrrá változott át, aki elnézőn tűri a lány szeszélyeit,

és hálás minden percért, amelyet szabad idejéből neki ajándékoz. Önvédelemből tette. Félelemből, hogy mindent el ne veszítsen, vonult vissza ebbe a biztos pozícióba. Ilyenkor rendszerint magázni kezdte Luciét.

— Akkor hát a maga segítsége nélkül kell döntenem — mondta mosolyogva.

— Miről? — kérdezte önkéntelenül Lucie, s a következő pillanatban már meg is bánta kíváncsiságát.

— Vannak pillanatok, Lucie, amikor szükségünk van egy emberre, aki legalább egy kissé megért. Én meg, hála magának, az utóbbi idoben túlságosan megszoktam azt a tudatot, hogy magához fordulhatok. Hogy nem vagyok egyedül. Az ember sohasem szokik le a tévedésekről, a hibákról — még el is nevette magát, és igyekezett pontosan kiszámított mennyiségű keserűséget vegyíteni a nevetésébe. Sem sokat, sem keveset. Éppen annyit, hogy felkeltse Lucie részvétét, háláját.

— Valóban nem lehet meg a segítségem nélkül? — kérdezte Lucie fürkészőn és gyanakodva.

— Más nem marad hátra! — felelte Fišar most már jókedvű mosollyal.

— Akkor hát gyerünk be pár percre ide a kávéházba — bólintott lemondón Lucie.

A kávéház tele volt emberekkel és füsttel. A máskor csendes és kihalt helyiség ezen az estén olyan volt, mint valami városszéli kocsma. Ide is benyomult az a Prága, amelytől Fišar félt. Keresztülfurakodtak a sűrűn körülült asztalok között.

Elérte ugyan, hogy egyedül lehessen Luciéval, de csöppet sem örült neki. Ellenkezőleg, mérgelődött, hogy nem utasította vissza a lány ajánlatát. Nem ezt akarta. Egy másik Lucie után vágyakozott, aki odaadó, hálás és szereti őt. Azt képzelte, éjszakára ottmarad nála — az utóbbi időben a lány ezt mindig visszautasította, és Fišar mindig engedett neki, türelmesen várta az alkalmat, amikor Lucie simulékony lesz, amikor legyőzik vallomásai, és sikerül kikényszerítenie belőle azt az ígéretet, hogy hozzá jöjjön, sikerül elszédítenie az oldalán ráváró gondtalan, nyugodt és békés élet

ígéretével. Soha semmiben sem korlátozom a szabadságodat. Bármikor elmehetsz, és egy szemrehányó szót sem fogsz hallani tőlem. Semmiben sem nyesem meg a szárnyaidat. Ellenkezőleg! Azért akarom, hogy a közelemben élj, hogy lehetővé tegyem akadálytalan szárnyalásodat. Hogy segítsek, tanácsokat adjak, hogy művészi becsvágyad az én becsvágyam is legyen. Ha ilyesmit mond ebben az összeköpködött környezetben, egy csapásra elront mindent. Jobb lesz, ha türelmesen más alkalomra vár.

— Reménytelen hely — mondta rosszkedvűen, s körülnézett, mintha szabad asztalt keresne. — Menjünk!

Lucie is elismerte, bólintott. Mialatt végigmentek a kávéházon, Fišar egy nagy asztalnál, fiatalemberek körében Vladimír Bezděket pillantotta meg. Buzgón magyarázott valamit, hevesen hadonászott, mintha veszekedne, Lucie rá sem nézett, Fišar is tovább akart menni, mintha nem látná. Bezděk azonban észrevette őket, felállt, s utat törve magának a székek között, hozzájuk sietett.

Lucie nem nyújtott neki kezet.

— Nem tudtam, hogy ennyire ad a részeg beszédekre — mondta Vladimír.

— Nem volna hol megmosakodnom — felelte ridegen Lucie, és oldalt lépett.

— Mit vétett Lucie ellen? — kérdezte Fišar.

— Egy kis nézeteltérés — mondta Vladimír. — Még ma is fáj tőle az orrom! Csak annyit akartam mondani magának, hogy gyalázatos a helyzet...

— Hogy érti? — kérdezte Fišar.

— Híreket kaptam a Népházból. Itt várom az újságírókkal a fejleményeket. Borotvaélen táncol minden, s minden arra vall, hogy a lemondásból semmi sem lesz. Csak valami se hideg, se meleg nyilatkozat. Jól tenné, doktor, ha gyakorolná a félfordulatot balra.

Fišar türelmetlen volt. Lucie szertartásosan hátat fordított nekik, és lassan az ajtó felé tartott. Fišar tekintetével követte, és csak fél füllel figyelt Bezděkre.

— Mit is beszélek félfordulatról. Az már nem elég,

doktor! Itt már csak a hátraarc segít — röhögött Vladimír.

— Inkább magával törődjön és ne mással — mondta Fišar félig tréfásan, félig komolyan.

Türelmetlenül kezet nyújtott.

— Nem vagyok önző, doktor! Meg akarom osztani magával, amit tudok. Azt tanácsolom, várjon meg. A szomszédos borozóban. Éjfél előtt minden körülmények közt ott leszek. A nyilatkozat szövegével együtt. Úgyis fel akartam hívni magát telefonon.

— Nem ígérhetem — mondta Fišar.

— Fejezze be korábban a mai nászéjszakát — felelte Vladimír, és tekintetével Luciét kereste. A lány már elért az ajtóhoz, ott megfordult, és feléjük tekintett. Fišar utána sietett.

Lucie nem kérdezett semmit, Fišar mégis kötelességének érezte, hogy mentegetőzzék.

— Bocsásson meg, Lucie — mondta. — Nem tudtam, hogy nincsenek beszélő viszonyban egymással. A Népházban rendezett gyűlés lefolyásáról tájékoztatott. Sok függ attól, hogyan végződik. Ez az ember ott van közvetlenül a forrásnál, és a körülöttünk zajló események amúgy is kissé összefüggnek azzal, hogy mire határozom el magam.

— Miféle események? — kérdezte Lucie. — A kormányválságra gondol? Annak meg mi köze magához? Talán maga is miniszter? — nevette el magát.

— További életem szempontjából messzemenő jelentőségű, hogyan oldódik meg ez a jelenlegi helyzet — mondta Fišar. — Lehet, hogy nem fogod fel mindennek a hatását.

— Valóban nem értem — mondta Lucie. — Nem tudom ugyanis, mi köze hozzá magának. A maga életének . . . ahogy mondta.

— Valóban nem álltam és sajnos most sem állok távol attól, hogy miniszter legyek — mondta Fišar fanyarul, és a következő pillanatban máris csodálkozott önmagán. Miért mondta ezt? Néha csak úgy hazudik, és maga sem tudja, miért.

— Maga? — kiáltott fel meglepetten a lány.

De igen! Tudja, miért hazudik. Luciét akarja. Ki akarja kényszeríteni érdeklődését saját személye iránt. Együttérzést akar. Vagy akár részvétet. Bármit. Akármilyen érzelmet. Talán az ellenszenvét is kedvesebbnek találná, mint a részvétlen, érdektelen, közönyös arcát.

— Az *új* kormányban számolnak velem! — mondta tárgyilagosan, hangjában ismét pontosan adagolt keserűséggel.

— Magával? — mondta meglepetten a lány és nevetett. — Miért éppen magával?

Érthetetlennek, sőt értelmetlennek találta, s ez felháborította Fišart.

— A szakemberek kormányát akarják megalakítani! — mondta, mintha kisgyerekkel beszélne.

— Hivatalnokkormányt, ugye, úgy mondják? — kérdezte Lucie részvétlenül, de hangjában mégis megvetés csengett. Fišar látta, legfőbb ideje visszavonulni.

— Úgy! — bólintott kissé fáradtan. — Természetesen, mindez akaratom ellenére történik. Az eseményekről megvan a magam véleménye. Bárhogy fejlődjenek is, bár előre tudom, hogyan alakulnak.

— Hogy érti ezt? — szakította félbe érdeklődéssel Lucka.

— Egyszerű a számítás — mondta meggyőződéssel Fišar. — A kommunisták győznek. *Ebben az egyenletben egy ismeretlen sincs.*

— Ezt maga mondja? — kiáltott fel Lucie meglepetten, ugyanakkor rádöbbent, hogy megint elmentek a Színházi Borozó mellett, és a lakása felé haladnak. Megállt, de mielőtt felszólíthatta volna Fišart, hogy forduljanak vissza, az biztos hangon beszélni kezdett:

— Igen! Túlságosan sok szennyet láttam a túlsó oldalon. Úgy döntöttem, hogy levonom belőle a tanulságot.

— Miféle tanulságot? — kérdezte Lucie. Furcsa ellentmondás nyugtalanította belülről. Tudta, hogy egy szavát sem szabad elhinnie, mégis felkeltette az érdeklődését minden, amit mondott.

— Mindez, Lucie, összefügg azzal, amiről ma beszélni akartam veled! — mondta Fišar és elhallgatott.

— Beszéljen hát!

— Nem! Itt nem! Túlságosan komoly dolog ahhoz, hogy csak úgy mellékesen, az utcán meg lehetne oldani.

Keserűn, sőt fájdalmasan mosolygott. Ezt a mosolyát gyűlölte legjobban Lucie, azt a ráncot a szája körül. Volt benne valami cinikus és durva magabiztosság. Megint kizsarolja a részvétét. Azt akarja, hogy komoly legyen, halálosan komoly, mert *ő* valamire elszánta magát. Legyen engedékeny mindenben, tisztelettudón engedelmeskedjék neki, mint a tanítvány tanítójának, a lány apjának, a tapasztalatlan süldőlány a bölcs és érett férfinak. Hisz egyszer segített rajta, és ezért hálásnak kell lennie. Hálásnak, amíg él. Odaadónak, alázatosnak, tisztelettudónak.

— Leküzdöm a kíváncsiságomat! — mondta. — Megígértem . . . forduljunk vissza.

Tudja, most meg kellene hajolnia, kezet csókolni és szótlanul és büszkén távozni. De nincs bátorsága hozzá. Érzi, hogy Lucie viselkedése nem öncélú, valami oka van, és el is árulja majd, ha vele marad.

— Kérem — bólint és elindul visszafelé, még bele is karol a lányba.

Amikor megérkeznek a Színházi Borozóba, megdöbbenve pillantja meg az asztalnál Schmiedtkét, Janebát és Olgát még néhány emberrel, akiket Lucie nem ismerhet. Még érthetetlenebbnek tűnik fel előtte a lány viselkedése. Luciét is meglepte és kissé zavarba hozta a kis asztal körül szorongó sok ember. Meglepetten és magyarázatot várón nézett Ludvíkra. Janeba hálás, boldog és bocsánatkérő tekintettel válaszolt. Minden kellemesebb, mint egyedül lenni Fišarral, mondta a lány tekintete. Gyors bemutatkozások. Lucie egyetlen nevet sem jegyzett meg magának. Valaki széket hozott. Leült és hirtelen csak egyre vágyott: vacsorázni.

Benedikt unatkozott, nem látta be, miért kell ágyban feküdnie, amikor már semmi baja. Az első penicillininjekció után elmúlt a láz, megszűnt a fájdalmas köhögés is. Igaz, az első két napon szédült a feje, valahányszor fel kellett kelnie és végigmennie a hideg folyosón a vécére, vagy ha tűzre kellett rakni, és örült, amikor megint magára húzhatta a dunnát.

Várjunk csak, kedden kapta el a nyavalya, ma péntek van, vagyis már harmadik napja fekszik itt Machartnál.

— Hát fekhetem itt, idegen helyen, doktor úr? — mondta ma az orvosnak.

— Esze ágába se jusson felkelni, ember. Kétoldali tüdőgyulladása volt. Ebbe nemrég még belehaltak az emberek.

Megint a fenekébe szúrta azt a vacakot, csak semmi szamárkodás, Benedikt, ez nem játék, ki kell feküdni.

Hát fekszik, de ki bírja ezt ki. Az öreg Machartné marhahúslevest hord neki és citromos teát.

Egyáltalán miért mászott ide? Azon az éjjelen, amikor rászánta magát, hogy elmegy Macharthoz, mindent világosabban látott, mint ma. Szédült volt a láztól vagy mi! Megivott három sört, aztán azt a grogot itt Machartnál, az beadott neki, nem szokta meg az italt, fél tőle, mint ördög a szentelt víztől. Tudja, hova visz az ivás, látta az öregénél. Mindig tökrészegen járt haza, előbb elverte az asszonyt és a gyerekeket, aztán úgy vinnyogott valahol a sarokban, mint a megvert kutya. Még szerencse, hogy eljött ide. Ha odahaza kapja el a nyavalya, vége lehetett volna, mielőtt valakinek eszébe jut, hogy feléje nézzen.

„Te, Josef — mondta tegnap az öreg Machartné. — Miért nem törődsz egy kicsit magaddal? Úgy élsz, akár egy csavargó. Nem tudsz rendes lakást szerezni magadnak meg valami ügyes fehérnépet? Idegentől sohasem várhatod, hogy úgy gondoskodjon rólad, mint az asszonyod."

Szent igaz! Egyik a másikkal jár. Lakás nélkül asz-

szonyt sem kerít magának, és mire volna a lakás asszony nélkül? Aztán egyre Tonka jár az eszében, tulajdonképpen sohasem gondolt más asszonyra, már gyerekfejjel, amikor igazából nem is tudta, mi az, eljárt bámulni a Tonkáék szatócsboltjába, nézni, hogyan forgolódik a lány a pult mögött és méri a mazsolát. Amikor aztán férjhez ment a Francekhoz, Josef azt mondta magában, sokáig úgysem marad meg a mellett a dörzsölt léhűtő mellett, azt nemsokára lecsukják, és ha vége a parádénak, majd hallgat az okos szóra, minden asszony megunja egyszer az ilyen életet.

„Rendes asszony Tonka és megérdemli, hogy jó sora legyen — mondta Machart azon az estén, mielőtt elutazott. — De valahogy én vagyok a rossz, Josef. Én nem tudom, hogyan mászom ki belőle."

Hát igen, beleesett Mařka Roznerovába. A lány azelőtt Slezákkal járt, aki Valouch nyomdájában dolgozott, együtt csukták le Macharttal, és Slezákot az utolsó percben kicsinálták.

„Mindig is Mariéra gondoltam — mondta Machart tegnap este, amikor leoltották a lámpát. — De mit tehettem. František jó pajtásom volt. Aztán, amikor meghalt, csak még nehezebb lett. Mindent elrontottam. Elvesztettem a fejem, így volt. Vannak asszonyok, akik nem szeretik a sietséget."

„Akkor hát neked már semmi dolgod Tonkával?" — kérdezte Benedikt.

A másik persze elég soká hallgatott, aztán így szólt:

„Nem. Már semmi dolgom vele!"

„És meg is mondtad neki, hogy semmit sem akarsz tőle?"

„Még nem. Nem volt rá alkalmam. Félek, ember, hogy nem is leszek rá képes. Nem olyan könnyű dolog."

Csodálkozik önmagán, hogy csöppet sem haragszik Machartra. Máskor forrna benne a düh. Ha az ágyán feküdne és revolverével játszana, a házi áldást nézné az ajtó fölött, talán megint elfogná a méreg. Elképzelné, hogyan végez Macharttal. De most nem is dühös rá. Még azért sem, hogy Tonkával hált. Talán irigyli,

azt igen, a teremtését! Benedikt se gondolkoznék sokat. Azt képzelte Machartról, hogy az útjában áll, és ha nem volna, minden másképp volna. Most látja, hogy egyáltalán nem akadályozza semmiben, sőt egészen más, mint amilyennek gondolta, citromot is szerzett, és azt mondta, nesze, itt van, edd meg mind, vitamin van benne. És itt maradsz, abba a vacak lyukba többet nem mész. Pazdera megígérte, hogy szerez neked valami lakást, és amíg beköltözhetsz, itt maradsz nálam. Egy asszony miatt csak nem vesztjük el a józan eszünket. Vannak még más dolgok is ezen a világon.

Szent igaz! Az is lehet, hogy Benedikt volt a nagyobb disznó, nem Machart. Mintha vasabroncsok vették volna körül, rozsdás vasabroncsok. Nem bírt kibújni belőlük, és senki sem juthatott közel hozzá. Amikor aztán egy csapásra lepattannak az abroncsok és az emberek közelebb kerülhetnek egymáshoz, egyszeriben látod, hogy minden más, hogy minden embernek megvan a maga baja. A mindenit, úgy él itt, mintha otthon volna, az anyjánál. Ki tenne meg ilyet a kedvéért? Amikor rosszul volt, az öreg Machartné a jeges udvaron cipelte végig a húslevest, és Machart dugdosta hóna alá a hőmérőt, és azt mondta, mutasd a nyelved, hogy vagy, a fenébe is, hogyne betegedtél volna meg, ott voltam a lakásodon, hisz ott a fal csupa jég, hát igen, mi is hibásak vagyunk, hogy ott hagytunk.

Benedikt nem tehet róla, bőgni kezdett, mint egy taknyos kölyök, hason fekve a dunnába fúrta a fejét, hogy senki se lássa. Szörnyen sajnált valamit. Leginkább saját magát. Az a nyavalyás betegség tette. Csakhogy a betegség ellen nincs biztosítás, akkor ér utol, amikor a legkevésbé várod. Rosszul érezte magát, soha életében ilyen rosszul nem volt, néha nem is tudott magáról, isten a megmondhatója, mit fecsegett össze. Rosszul volt, és mégis olyan jól érezte magát, hogy sohasem jobban. Talán attól kezdett bőgni.

Hallja, hogy az öreg Machartné csoszog végig az udvaron. Lassan, óvatosan lépeget, aztán nyikordul a külső ajtó, és pár pillanattal később benyit a szobába.

— Hát hogy vagy, fiam? — mondja. — Egész örökkévalóság, amíg végigcsoszogok ezen az udvaron. — Az asztalra teszi a fazekakat. — Minden kihűlt.

— Ugyan már, néni — mondja Benedikt. — Ne hordjon nekem ide mindenféle löttyöket. Aztán én vegyem a lelkemre, ha elvágódik azon a jeges udvaron. A fia miért nem vágja föl a jeget?

Az öregasszony a levest melegíti a kályhán.

— A fiamnak — magyarázza — más jár a fejében. Igaza van! Amikor még rossz volt az élet, mit meséljek, te is éheztél eleget, bizony nemegyszer felhánytam neki. A világot nem változtatod meg, mondtam, inkább a mesterségeddel törődj, és ne spekulálj mindig a forradalomról, inkább arra vigyázz, hogy ki ne rúgjanak a munkából. De ő csak a magáét hajtogatta. Hogy mindent meg kell változtatni, egészen az alapjától, mert addig úgysem lesz jobb. Hát meg is változtatta, az ember el sem hitte volna róla. Azóta hallgatok. Ki töródne az ilyen kicsiségekkel. Mint például a jég. Kisüt a napocska, és egykettore vége. Ugyan már, a jég! Most arra vigyázzatok, hogy megmaradjon minden, ami a tietek.

— Hát igen! Maga is kommunista, néni, ugye? — kérdezi Benedikt.

— Itt a levesed, metélt van benne meg egy darab hús — teszi az öregasszony a fazekat az ágy mellett álló székre. — Kommunista nem vagyok, de miért ne lehetnék. Ha sor kerül rá, én is az leszek. A fiam azt mondja: hagyja, mama, elvégzem én maga helyett is. De ha a mienkrol van szó, mindnyájan kommunisták vagyunk. Te talán nem az vagy?

— Hát persze — morog Benedikt, és nekilát a levesnek. — Mindenki tudhatja!

— Itt van a teád meg egy kifli, délután melegítsd meg, hogy ne kelljen ide másznom. Este majd elhozom a vacsorádat.

— Nem kell — mondja Benedikt. — Már semmi bajom. Elmegyek haza.

— Vagy úgy — néz rá az asszony. — Azt nem lehet.

Ondra azt mondta: Mama, el ne engedje, ha el akarna menni. Kemény a fejed. Ez az. De elmenned nem szabad, én kapnék ki miattad.

— Hát persze! Mindig annak kell történni, amit a maga fia akar! — dünnyög Benedikt. — Hát köszönöm.

— Nincs mit. Most megyek az öregemhez, még nem evett.

Amikor az öregasszony szatyorba rakta a piszkos edényt és elment, Benedikt felkelt, fölhúzta a nadrágját, cipőjét, télikabátjába bújt, még Ondřej takaróját is maga köré csavarta. Aztán kihúzta a kályhából a hamusládát, és kiment az udvarra. Felszórta hamuval a csúszós köveket.

A világot megváltoztatná, de az udvart nem szórja föl, gondolta magában, de minden harag nélkül. Vacogott a hidegtől. Bebújt a dunna alá, és pár perc alatt elaludt.

Csak késő délután ébredt föl. Pešek doktor és az öreg Pazdera álltak az ágya mellett. A szobába már belopakodott a sötét. Pazdera lámpát gyújtott.

— Jó estét! — mondta.

A doktor végigkopogtatta Benedikt hátát, szőrös melléhez szorította a hallgatót, lélegezni, nem lélegezni, beleszúrta a penicillint, valami receptet írt, ezt hozassa el a patikából, és elment. Pazdera maradt, leült az ágy szélére, és azt mondta:

— Hát azok a te minisztereid azt mondják, hogy már semmi közük hozzánk. Büdösek vagyunk nekik. Ezentúl csak a maguk nótáját fújják!

— Micsoda miniszterek? — morog Benedikt.

— Hát a testvérek! Azt mondják, hogy többet nem közösködnek velünk a hatalomban. Vagy mindent, vagy semmit. Hát akkor semmit! Mi megleszünk nélkülük.

— Én is! — mondja Benedikt.

— Eljöttem megmondani, hogy hurcolkodni fogsz. Holeček kiüríti neked a felső szobát a házában, és mihelyt lábra állsz, odaviheted a holmidat. Száraz szoba

és nagyobb ennél is — tette hozzá, körülnézve a helyiségben.

— Éppen Holeček! A járási elnök — néz rá Benedikt.

— És miért ne Holeček — kiabál Pazdera. — Talán emberevők vagyunk?

— Miért nem tette meg előbb? Miért éppen most?

— Előbb nem tudtuk, hogy úgy élsz, mint az... izé...

— Mintha nem járt volna nálam maga is, bátyó! Ne beszéljen! Hányszor összeszidott, és megpróbált rávenni, hogy álljak maguk mellé.

— Egy ember észre sem veszi. Persze azt képzeled, hogy tudjisten milyen fontos vagy nekünk, te csóró! Éppen te kellesz nekünk!

— Bátyó, ne hergeljen. Ha így beszél, mindig méregbe jövök. Ha nem éreznék maga iránt kötelező tiszteletet, ahogy mondják, mert az apám barátja volt és a bátyám gyámja, szavamra, nemegyszer kirúgtam volna. Most már nincs szükségem sem a tanácsára, sem a prédikációjára.

Pazdera szárazon nyelt egyet-kettőt, mintha mondani akarna valamit. Föláll, kis ideig Benediktre néz.

— Na jó — mondja. — Mit üzensz Holečeknek?

— Hogy rendben van — dünnyögi Benedikt.

Pazdera elismerően bólint.

— Machart mondta, hogy megjött az eszed — jegyzi meg, és fölteszi a sapkáját. — No igen, öt perccel tizenkettő előtt. Megyek is.

El sem köszön, csak a fejével int. Benedikt dühösen a fal felé fordul, lehunyja szemét és csak akkor nyitja ki, amikor hallja, hogy nyikorog az udvaron a kiskapu. Csak mérgesíteni tud, mihaszna vénember. Az ördög vinné. Benediktben békesség volt és nyugalom, most újra kedve volna dühöngeni, pontosan az ellenkezőjét tenné annak, amit eltökélt magában. De Pazdera már ilyen, nem kell törődni vele. Mintha a világon se volna! Hat felé jár, odakinn leszállt a sötétség. Hihetetlenül frissen kiugrik az ágyból. Megborotválkozik a Machart szerszámjával, megmosakszik a kályhán

melegedő vízben. Egyszeriben épnek és egészségesnek érzi magát. Aztán leoltja a villanyt, és óvatosan kimegy az udvarra. A szél belekapaszkodik, vaktában tapogatódzik a kiskapu kilincse után, keresztülmegy a pallón, s mihelyt az utcára ér, megszaporázza lépéseit. A patika még világos, de a redőnyt már félig lehúzták, átbújik alatta és bejut. A pult mögött szemüveges kisasszony áll, valami üvegeket rendezget.

— Jó estét — köszön; a kisasszonyt annyira meglepte a jötte, hogy nem is válaszol.

— Ezt kotyvassza össze nekem, kisasszonyka — folytatja Benedikt, és kezébe nyomja a receptet. — Én addig beszélgetek a gyógyszerész úrral.

— A gyógyszerész úr nincs itt.

— Az se baj, fölmegyek a lakására — mondja Benedikt, és a pult mögé kerül. A patikuslányt annyira elképeszti a viselkedése, hogy útját sem állja. Kissé ijedten hátrál előtte.

— Mit kotyvasszak ezen — kérdi. — Hisz ez egészen közönséges szirup!

— Akkor hát adjon szirupot. Majd benézek érte.

Keresztülmegy az orvosságszagú hátsó helyiségen, ahol üvegekkel és tégelyekkel teli szekrények sorakoznak a fal mentén, végighalad a megvilágított folyosón, föl a lépcsőn az első emeletre, ott becsönget.

A szolgáló nyit ajtót, rábámul.

— A patikussal akarok beszélni — mondja Benedikt.

— A gyógyszerész úr csak az imént jött haza, és éppen vacsorázik — feleli a lány.

— Az se baj — nyakaskodik Benedikt. — Beszélnem kell vele. Mondja meg neki, hogy nagyon fontos. A nevem Benedikt. Josef Benedikt.

— Politikáról akar beszélni? — firtatja a lány.

— Arról hát — bólint Benedikt.

— Akkor várjon — mondja a szolgáló, és benyit az egyik szobába. Az ajtót félig nyitva hagyja maga mögött. Benedikt tágas, világos szobába lát be, ragyogó, nagy csillár alatt fehér abrosszal leterített asztal. Az asztalnál a patikus ül mellényben, asztalkendővel

a nyakában, mellette a felesége meg a fia. Esznek. Sült hús szaga szűrődik ki az előszobába. Benedikt látja, hogy a gyógyszerész leteszi az asztalkendőt, feláll, és megfontolt, lassú léptekkel jön kifelé.

— Nazdar — mondja, amikor megpillantja Benediktet. — Mi jót hoztál?

A gyógyszerész magas ember, csaknem egy fejjel nagyobb Benediktnél, egyenes, izmos alak. Méltóságteljesen viselkedik, és méltóságát szemlátomást most is meg akarja őrizni, bár csak mellényben és papucsban van.

— Hogy mit hoztam? — mondja Benedikt. — Ezt ni!

Előveszi zsebéből az összetépett pártigazolványt. A patikus értetlenül bámul rá, nem képes felfogni, mit akar Benedikt. Még kezébe is veszi az igazolványt, és kíváncsian belelapoz.

— Mi ez? — kérdi.

— Hát csak ennyi — mondja Benedikt, de elharapja a szót, és másképp folytatja, nem úgy, ahogy előzőleg gondolta: — Visszaadom az igazolványt magának, úgy is mint elnöknek, mert semmi közöm magukhoz!

Csend — a patikus pár pillanatig szótlanul áll, úgy látszik, még mindig nem értette meg.

— Vagy úgy! — szűri az orrán keresztül a szót. — Hát magát is megfőzték!

Utálkozva, a sarkánál fogja meg az igazolványt, és nem tudja, mihez kezdjen vele.

— Megfőztek, nem főztek meg, egykutya — mondja Benedikt, és szétvetett lábbal áll, mert szédül a feje, és kiveri az izzadság. — Hát csak vegye tudomásul.

Szemben állnak egymással. A régi sifonéron kettőt üt az óra, fél hét van. A hangja mintha felrázná a patikust. Odadobja az igazolványt, amelyet eddig a kezében tartott, Benedikt lába elé, és ráordít:

— Mit mászik utánam a lakásomba! Azért, hogy megfenyegessen, mi? Nem tudja, hol a titkárság? Vagy talán azt képzeli, hogy megijedek maguktól, csürhe?

A szolgáló az egyik ajtónál áll, rémülten keblére szorítja a törlőrongyot. A másik ajtóban megjelenik

a gyógyszerész felesége, benn a szobában elsírja magát a gyerek.

— Ne ordíts rám! — bődül el Benedikt. — Ezt pedig tartsd meg — rúgja vissza a patikus felé az igazolványt. Aztán gyorsan körülnéz az előszobában, és kifelé menet még elmordul: — Isten vele!

Becsapja maga mögött az ajtót. A patikuskisasszonytól átveszi a szirupot, kibújik a félig lehúzott redőny alatt, és megáll a křižanovi sötét főtéren. Elgyengítette a láz, mégis csodálatosan könnyűnek és szabadnak érzi magát. Egyszer már átélt ilyesmit, igen, jól emlékszik rá: fölmászott a város fölé magasodó Polanka hegyre, a látóhatár a messzeségbe, szinte a végtelenbe futott előtte, azt hitte, csak a kezét kell mozdítania és felrepül. Sem azelőtt, sem azóta nem ismerte ezt a felszabadult, boldog érzést. Csak most. De akkor fönn a Polankán semmi oka sem volt rá, csak annyi, hogy sütött a nap, ő egyedül volt és örült valaminek. De ma oka van rá. Lehet, hogy széttörte a páncélt, amely fojtogatta és nem engedte, hogy közelebb jusson az emberekhez. Szembefordult nemcsak a patikussal, hanem saját magával is. Nem fél többé, semmitől sem fél, kiverekedte szabadságát, és ezért mosolyog, ezért örül mindennek, a kivilágított kirakatoknak is, futni szeretne és kiabálni. Kétoldali tüdőgyulladás. Azelőtt belehaltak az emberek, mondta a doktor.

Érzi, hogy hűti hátát a veríték. Feltűri télikabátja gallérját, és mélyen zsebre dugott kézzel, előregörnyedve, hosszú léptekkel ered neki a néptelen utcának. Číhákék háza előtt megáll, illetve a lába megtorpan magától. Talán azért, mert a világos ablak mögött Tonka árnyékát sejti. A kilincshez nyúl, lenyomja, az ajtó kinyílik. Bemegy a folyosóra. Egy ajtó és a küszöb között vékony fénysáv világít. Mielőtt Tonka válaszolhatna a kopogtatásra, benyit. Hirtelen maga is megijed saját merészségétől. Tonka a fehér, tiszta konyhában ül, kezében kötés, Ondřejt várja. Azért hagyta nyitva a ház kapuját, bár máskor mindig gondosan kulcsra

zárja nappal is, mert fél egyedül. Ezért pillant meg Benedikt mosolyt az arcán, amikor belép. A következő pillanatban a mosoly kialszik, és helyét a meglepetés foglalja el, ami félreérthetetlenül kifejezésre jut abban, hogy az asszony leteszi a kötést és feláll.

— Te vagy az, Josef? — mondja csalódottan. — Mi jót hoztál?

Néhányszor már járt itt, de sohasem ok nélkül, csakis olyankor, ha Tonka hívta, hogy hozzon rendbe valamit, javítsa meg a vízvezetéket. Egy házban mindig akad javítanivaló.

— Erre jártam — mondja —, gondoltam, benézek, megkérdem, nincs-e szükséged valamire.

Még mindig ott áll az ajtóban.

— Szép tőled — feleli Tonka. — De most éppen semmi munka sincs — teszi hozzá, és kissé nyugtalanul, kissé tanácstalanul néz körül.

Benedikt nézi az asszonyt. Virágokkal hímzett, mélyen kivágott pongyola van rajta. Kis híján látja a helyet, ahol a keble domborodni kezd. Uramisten, ha megtapogathatná a meleg húsát. Gondolni sem mer rá, csak érzi egész testében, az ujja hegyében. Lába remegni kezd, hirtelen gyöngeség fogja el, ezért megint szétterpesztett lábbal áll.

— Hát igen! — jegyzi meg lemondón, és érzi, most hozzá kellene tenni: „Akkor megyek is", de nem tudja kimondani, kétségbeesetten ürügyet keres, hogy tovább nyújtsa a beszélgetést. Akaratlanul az asszony jön a segítségére. Minden vágya, hogy elmenjen ez a hívatlan vendég, retteg, mert bármelyik pillanatban jöhet Ondřej, és még találkozik vele.

— A külvárosban voltál? — kérdi, csak éppen hogy mondjon valamit.

— Most is oda megyek — hangzik a válasz. — Machartnál lakom.

Abban a reményben mondja ki Machart nevét, hogy felkelti vele az asszony érdeklődését. Nem is téved. Tonka szemlátomást megijed.

— Leégtél vagy micsoda? — kérdi.

— Inkább befagytam — nevet Benedikt, és zavarában kissé megtántorodik. — Éppen nála kapott el, így aztán már ott is maradtam.

— Mi kapott el?

— Gyulladás! Itt ni — mutat a mellére. — Kedd óta fekszem, és ma már nem bírtam ki. Vasárnapig valahogy kihúzom. Mihelyt Machart hazakerül, hurcolkodok...

— Ülj le, Josef, mit állsz az ajtóban — invitálja beljebb Tonka, bár kelletlenül. Kissé fél Benedikttől. De győz benne a kíváncsiság, nem látta Ondřejt kedd óta!

Kegyetlen ez a magányosság. Egyes-egyedül lakik ebben a házban, a városbeli emberekkel alig érintkezik, legföljebb egy-két szót vált a szomszédokkal. Francek minden elsején rendszeresen pénzt küld, nem sokat, de annyit, hogy kijön belőle, néha anyjától is kap valamit, javarészt portékát az öreg Šimon boltjából. Tudja, Francek csak annyit akar tőle, hogy rendben tartsa a házat, ezt kínos gonddal meg is teszi. Kedden, miután Ondřej elment, a postás két levelet hozott. Soha senki sem levelezett vele. Francek néha levelezőlapon értesítette, miért nem küldte el a szennyest és mikor küldi haza.

Az első levél névtelen volt, egy ismeretlen jó barátja figyelmeztette benne, hogy férje egy másik asszonnyal él Česká Lípában. Nem bánta. A másik levél sokkal jobban felizgatta. A lakáshivatal küldte. Jelentse be a lakószobák számát, és hogy hány ember lakik az 53. számú házban. Tudta, mit jelent ez. Ondřej már régen mondta: „Így nem maradhatsz. Ez legalább két lakás. Tudod, hogy laknak ma az emberek?" Bár néha gyötörte a magány, el sem tudta képzelni, és minden idegszála tiltakozott ellene, hogy idegen emberek csődüljenek be a házba, amelyben megszokta a csendet és azt is, hogy senkivel sem kell osztozkodnia. Azt is tudta, hogy ez Ondřej látogatásainak is végét jelentené. Viszonyukat nem titkolhatnák tovább, úgyis csodával határos, hogy eddig sikerült titokban tartani.

Türelmetlenül és azzal a titkos reménységgel várta

Ondřejt, hogy tanácsot kér tőle, kihez forduljon, hogy megmondja, mit tegyen, hogyan hárítsa el a veszélyt. Ondřej bizonyosan kitalál valamit, már csak azért is, hogy továbbra is eljárhasson hozzá. Sohasem gondolkozott felőle, szerelem-e, amit Ondřej iránt érez. Ondřej itt volt és létezett. Megszokta látogatásait, ez volt élete egyformaságában az egyetlen változatosság, amelyet megengedett magának. Viszonyuk az idő múlásával egyre inkább házassághoz kezdett hasonlítani, Tonka megszokta, hogy gondoskodjék a férfiról, számítson rá. Itt volt és törődni kellett vele. Amikor jönnie kellett, bár nem tudta bizonyosan, eljön-e, mindig készített neki vacsorát, s amíg Ondřej meg nem tiltotta, ruhájával is törődött; ha éjszakára maradt, ő reggel korábban kelt fel, hogy reggelit és uzsonnát készítsen. Ondřej mérgelődött emiatt. Látogatásai hamarosan elvesztették számára a tiltott gyümölcs varázsát, és viszonyuk gyakorlatilag házastársi viszonnyá változott.

— Hát... — mondja Benedikt, míg kigombolja télikabátját, és kezében nyomorgatja sapkáját —, hogy el ne vigyem az álmodat...

— Add ide, fölakasztom.

Benedikt leveti a nagykabátot, a sapkával együtt odaadja. Tonka kiviszi az előszobába. A néhány pillanat alatt, míg egyedül marad, Benediktet szorongó érzés fogja el. Mit keres itt tulajdonképp?

— Készítek neked egy teát rummal — mondja Tonka, mikor visszajön.

— Rum nélkül. Az orvos azt mondta, nem szabad. Machart is rumos teát adott.

— És ki gondoskodik rólad, ki főz neked? — kérdi az asszony, miközben a teáskannát a villanyfőzőre állítja.

— Az öregasszony! Machartné. Derék teremtés — mondja Benedikt. — Jövő héten meg hurcolkodom.

— Hova utazott? — kérdi Tonka, s leül Benedikttel szemben.

— Mármint Machart?

— Persze! — bólint Tonka.

— Prágába, arra a kongresszusra.

— Mikor? — Tonka tudja, hogy uralkodnia kell a kíváncsiságán, nem szabad felkeltenie a másik gyanúját.

— Ma, korán reggel. Még sötéttel kelt, vasárnap vagy hétfőn érkezik vissza. Ne aggódj miatta — teszi hozzá.

Tonka figyelmesen ránéz, és azonnal megérti, hogy Benedikt mindent tud.

— Miért aggódnék? Nekem mindegy — mondja, de hangja csöppet sem meggyőző.

— Ugyan! — dünnyög Benedikt. — Tudom én!

— Mit tudsz? — esik neki az asszony.

— Mit tudok? — ismétli Benedikt. — Mondom, mindent tudok, talán még többet is, mint te.

Tonka föláll, a forró vizet a teáskannába önti, csészét, cukortartót rak Benedikt elé.

— Eszel valamit? — kérdi.

— Ne fáradj — feleli Benedikt. Miközben az asszony a csészéjébe tölti a teát, szorosan ott áll mellette. Érzi az illatát, s hogy ne essen kísértésbe, mereven nézi a teli csészét.

— Hadd hallom, mit tudsz, te mindentudó — mondja Tonka, ügyetlenül leplezve kíváncsiságát.

— Csak annyit tudok, hogy nem vár rád könnyű élet. Én jól tudom, mi az, ha az ember egyedül van, néha ki se lehet bírni. Az ember szinte eszét veszti.

— Csak ne félts engem — legyint az asszony.

— Jót akarok én neked, Tonka — mondja kissé hebegve Benedikt. — Amióta élek, jót akarok neked, te is tudod. Semmi rosszat nem kívánok. Egész életemben csak rád gondolok. Már kiskorodban tetszettél nekem... — Amíg ezt mondja, nem mer az asszonyra nézni, kissé előregörnyed, és nem veszi le tekintetét a teáscsészéről.

Tonka is tudja. Gyerekkora óta ismeri Benediktet, emlékszik rá, amikor a lenszárítóból kiköltöztették őket, mint kisfiú hozzájuk járt a boltba, a mamája küldte oda, mert maga már nem mert többet adósságra vásárolni. Az öreg Šimonnal, Tonka apjával nehéz volt kijönni. Már akkor is zsugoriskodott és harácsolt,

akárcsak ma. Mama néha egy darab száraz kenyeret dugott nekik, ételmaradékot, azért járt a Josef. Tonka sajnálta, s ugyanakkor irtózott tőle. Irtózott a szörnyű nyomortól és szegénységtől, amelyben Benedikték éltek. Amikor az öreg Benedikt fölakasztotta magát, kétszeresen félt és irtózott Joseftől. Ezt az érzést sohasem tudta leküzdeni magában, akkor sem, amikor már felnőttek és táncolni jártak. Josef is felkérte néhányszor. Mindig a meztelen, kérges lábát látta maga előtt, amelybe bemarta magát a piszok, a munkától görcsös két kezét — most is lopva rápillant! Ma is szakasztott olyan. Félt a szemétől, amellyel nyomon követte, s szinte üldözte, néhányszor megpróbált közeledni is hozzá, olyankor Tonka elszökött előle, el sem tudta képzelni, hogy tűrné Josef érintését. Még ma sem tudja elképzelni, s ha megtűri a lakásában, csak azért, mert Benedikt nem jött ok nélkül. Tonka Ondřejt várta, hogy meglátogatja mindjárt munka után, hisz megmondta neki, hogy gyereke lesz tőle, meg akart vele beszélni mindent, tanácsot akart kérni tőle a lakás dolgában. De Ondřej feléje sem néz, keddtől péntekig színét sem látta!

— Tudom, rendes ember vagy, Josef — mondja pár pillanatnyi hallgatás után, mialatt Benedikt a teát szürcsöli és azt kérdi magától, jól tette-e, hogy ide jött. Machart megmondta, az ember sohase siesse el a dolgát az asszonyokkal. Az üres csészét a tányérra teszi és föláll.

— Akkor hát megyek — mondja. — Csak azért jöttem, hogy megmondjam, bármikor hozzám fordulhatsz, ha szükséged lesz valamire. Hogy nem vagyok olyan, amilyennek az emberek tartanak.

Tonka ül a székén, fürkészve néz rá, mintha az járna a fejében, megkérdezze-e kereken, amit tudni szeretne.

— Miért mondod ezt éppen most? Éppen ma? Mondd meg nekem, mi van On... — elharapja a szót, de aztán kimondja: — Ondřejjal?

— Mondtam már, elutazott — vágja rá Benedikt.

— Ezt már hallottam — mondja Tonka. — Valami mást akartál mondani nekem, és most megijedtél. Ülj le és mondd meg!

Benedikt engedelmesen visszaül a székre, a csillogó takaréktűzhelyt nézi és hallgat.

— Most már mindegy! Ha mindent tudsz, mondd meg, miért jöttél — unszolja az asszony.

— Úgyis megtudod — dünnyögi Benedikt. — Én nem akarom megbántani Machartot. Megmondtam a magamét, hozzám mindig eljöhetsz...

— Mást szeret... — gondolja Tonka, és akaratlanul ki is mondja. Saját magát is meglepi, nem tudta és egyszeriben mégis tudja.

Benedikt hallgat, talán bólintott, most már mindegy, igaz, Tonka ebben a pillanatban már tudja, hogy igaz...

— Kit! Mondd meg... Hallod, Josef, tudnom kell...

Benedikt megijed az asszony arcától. Kín, félelem és harag ül rajta. Tonka feláll, odalép hozzá, megragadja a vállát, kényszeríti, hogy a szemébe nézzen.

— Hallod, kit...?

— Ne bolondulj, Tonka — próbálja megnyugtatni. — Én nem tudok semmit. Isten bizony...

— Tudod! Hogyne tudnád. Én is gondoltam már rá — mondja összetörten. Leül, kezét tanácstalanul ölébe ejti. — Ondřejnak nem kell egy magamfajta egyszerű, buta asszony. Én meg úgyis otthagyom Francekot. Én ezt nem bírom tovább, Josef.

— Hát igen! Csak hagyd ott, igazad van. Egyszer még bajba kever — bólogat Benedikt.

Legszívesebben fölállna és elmenne, de megesik a szíve Tonkán, nem akarja magára hagyni. Rosszullét környékezi. Csípős veríték csurog végig a hátán, a homlokán. Letörüli a zsebkendőjével.

— Mondd meg, ki az. Hálás leszek neked, Josef. Megígérem. Nagy bajban vagyok, értsd meg — mondja inkább magának, és Benedikt ellágyul, ahogy ránéz.

— Roznerová — mondja, és azt várja, hogy az asszony elsírja magát. De Tonka meg sem moccan, csak

a fejét ingatja, mintha úgyis tudta volna, és Benedikt szava csak a gyanúját erősítené meg. — De nem kell megmondanod, hogy tólem tudod — teszi hozzá.

Tonka megint szótlanul bólint. Töprengve ül, mintha Benediktet nem is látná. Benedikt feláll, pár pillanatig nézi, mintha vigasztalni akarná, de nem tudja, hogyan kezdje.

— Akkor hát megyek — mondja, és az asszony megint csak a fejét ingatja, még istenhozzádot sem mond.

5

Amikor Fišar megérkezett Luciéval, a társaságnak át kellett hurcolkodnia egy nagyobb asztalhoz, mert már nem fértek el a kis kerek asztalnál, ahol eredetileg Ondřej ült Ludvíkkal. Lucie az asztalfőn foglalt helyet, Ludvík mellé akart ülni, de Fišar megelőzte, így hát Fišar és Olga közé került. Olga élénken beszélgetett Smithszel. Luciéval szemben, az asztal túlsó végén Krammer ült Seymourral, aki bár egy szót sem értett a társalgásból, buzgón mosolygott jobbra-balra, és szerfölött elégedettnek látszott.

— Hogyan jutott ehhez a sok emberhez? — kérdezte Lucie vacsora közben.

— A sors játéka — nevetett Ludvík. — Inkább nem is gondolkozom rajta.

— Hallja, gratulálhatunk magának? — kérdezte váratlanul Fišar.

— Mihez? — nézett rá értetlenül Ludvík, és sikerült lopva pillantást váltania Luciéval.

— Azt mondják, hogy maga kerül Hevrle helyére — jegyezte meg Fišar csak úgy mellékesen, figyelmét elsősorban a vacsorájának szentelve.

— Vagy úgy! Nem — hangzott a szűkszavú válasz.

— Hogyhogy... ? Tudtommal elintézett dolog volt. Beszélt magával Hevrle? — fordult Fišar Ludvíkhoz.

— Beszélt.

— No és?
— Nem állapodtunk meg.
— Hogy lehet az? Miben nem állapodtak meg?
— Talán kellemetlensége lesz belőle, doktor. Ne vállaljon kezességet senkiért. Manapság az ember saját magáért sem kezeskedhetik — mondta Ludvík.
Lucie nevetett.
— Alfréd — fordult Olga Ludvík háta mögött Fišarhoz. — Negyedike vagy ötödike volt, amikor utoljára találkoztunk Smith úrral?
— Nem emlékszem — felelte meglehetősen kelletlenül Fišar.
— Mégis negyedikén volt! A születésnapomon. Akkor kaptam tőled Vaněk Várótermét. Elvégre csak tudom, mikor van a születésnapom.
— Akkor hát negyedikén — mondta Fišar.
Micsoda liba ez az Olga! Olyan naiv, hogy az isten őrizzen meg tőle. De végeredményben nem is lehet rossz néven venni tőle. Hiába, nem ismeri az összefüggéseket. De miért viselkedik ez a Schmiedtke ilyen ostobán, miért kezd beszélni és emlékezni arról az időről, amiről a legjobb volna hallgatni a saját és Fišar érdekében is!
El kellene mennie innen. Kimenteni magát. Egészen természetesen hatna, és senki sem csodálkozna rajta, hisz már megvacsorázott. Kellemetlenül érzi magát, semmi hangulata, fáradt, és nincs már ereje hozzá, hogy mindig résen álljon. Különben is, miért van itt? Luciénak találkája volt ebben a lokálban, ez annyit jelent, hogy nem köteles vele maradni. De kivel volt találkája? Az egész társaságból csak Olgát és Janebát ismeri. Vagy úgy! Nem akart egyedül maradni vele.
— Tulajdonképpen kivel volt itt találkája? — kívánkozott ki belőle a kérdés, és hangjában pontosan kimért adagnyi keserűséget és gúnyt vegyített.
— Látja — intett Lucie fejével az asztal köré.
— De hisz Olgán és Ludvíkon kívül senkit sem ismer!
— Éppen azért — felelte Lucie kihívón. — Az isme-

rősök nem mondhatnak nekem semmi újat. Az ott Krammer? Ő hozta az amerikaiakat? — fordult Ludvíkhoz.

— Igen — válaszolt Ludvík. — Az egyiket New Yorkból ismeri.

— Melyiket? — szólt közbe Fišar.

Ludvík fejével Smith felé intett, akinek minden figyelmét Olgával folytatott beszélgetése foglalta le.

— Maga is ismeri, ugye? — tette hozzá Ludvík, és fürkészve nézett Fišar széles, rózsaszín arcába. Este arra gondolt, hogy nyíltan megkérdi Fišart, nem járt-e a forradalom napjaiban autóval Rakovník környékén. De most, hogy alkalom adódott rá, habozni kezdett. Ma már másodszor jutott eszébe az a furcsa találkozás. Abban a pillanatban, amikor Smith kezet fogott Fišarral. Két olyan ember találkozása volt ez, akik annyira ismerik egymást, hogy már nem is érdeklődnek egymás iránt, vagy jó okuk van rá, hogy úgy tegyenek, mintha idegenek volnának. Miközben figyelte őket, Ludvík pontosan emlékezett Krammer szerdai beszélgetésére Smithszel a Split-vendéglőben.

Smith: „...a háborúban is kis ideig..."

Krammer: „Hogyhogy a háborúban?"

Smith: „Hát igen! Bizonyos küldetésben, ha úgy tetszik..."

Krammer: „Vagy úgy! Kémkedés. Így már mondhat, amit akar. Felőlem azt is, hogy Smithnek hívják."

Ezt a beszélgetést akkor közömbös csevegésnek vélte, és most sem ejtené gondolkodóba. De Smith fokozott mértékben felkeltette figyelmét attól a pillanattól kezdve, amikor kiderült, hogy Olgát is ismeri, s a beszélgetésből, amelynek foszlányait véletlenül kihallotta, megértette, hogy alighanem Fišar révén ismerik egymást.

— Azt hiszem — felelte Ludvík kérdésére tétovázva Fišar —, egyszer már láttam. Valami társaságban.

Hazudik. Ludvík ezt kétségtelenül megállapította. Az álarc meglazult, és Fišarnak oka van, hogy eltitkoljon valamit. Az asztal fölött Luciéhoz és Fišarhoz ha-

jolt, egy pillanatra hátat fordított a Smithszel beszélgető Olgának, és úgy mondta, mintha titkot árulna el Fišarnak.

— Hallja, doktor, magával is elő szokott ez fordulni? Meglát egy arcot, és abban a pillanatban felbukkan az emlékezetéből valami régi, elfelejtett helyzet.

— Ez csak természetes — nevetett Fišar.

Lucie mintha megértette volna, hogy Ludvík szavainak célja van, figyelmesen és érdeklődve nézett rá.

— Én például megesküdnék rá — folytatta Ludvík, le nem véve tekintetét Fišar arcáról —, hogy magát és Smith urat meglehetősen különös körülmények között láttam...

Fišar álarca megint biztosan ült. Mereven nézte az asztalt, mintha figyelmesen hallgatná Ludvík szavait. Szokása ellenére még cigarettára is gyújtott, majd Ludvíkhoz fordult, és farkasszemet nézve vele azt mondta:

— Szavamra, örülnék, ha felfrissítené az emlékezetemet. Velem éppen az ellenkezője szokott történni: ismerek egy arcot, és a világért sem jut eszembe, milyen körülmények között találkoztam vele. Ami ezt az urat illeti, mármint Smith urat, valószínűleg Olga társaságában láttam. Egyébként megkérdezhetjük tőle.

— Olga bizonyosan nem volt ott. Nem lehetett ott — mondta Ludvík. — A forradalom alatt a kozlanyi országutat őriztük pár kilométerre Rakovníktól...

— Tölthetek? Egyedül nem iszom meg — szakította félbe Fišar Ludvík elbeszélését, s Luciéhoz fordult.

A lány szótlanul bólintott.

— Beszéljen csak, Ludvík, engem nagyon érdekel.

— Kevéssel azelőtt valami SS-tisztek egy autóból lelőtték egyikünket. Bizonyos František Slezákot. Közvetlenül utána egy fekete kocsi érkezett, amelyet megállítottunk, és megesküdnék rá, hogy maga szállt ki belőle ezzel a Smithszel. Ha maga volt, lehetetlen, hogy ne emlékezzék rá. A földön ott feküdt szegény František, kissé odább a felfordított autó és a két agyonlőtt SS.

Fišar nevetett. Az álarc most már tökéletesen fedett mindent.

— Soha életemben nem jártam Rakovníkban — mondta teljesen nyugodtan. — De ezek hallatlanul érdekes dolgok — nyilván az volt a szándéka, hogy elterelje Ludvík és Lucie figyelmét, és általános tanulságokat vonjon le a történetből. — Én tulajdonképpen mindig arra vágytam, hogy orvostanhallgató legyek, elsősorban a lélektan érdekelt. Apám azonban ügyvédet akart faragni belőlem, így aztán csak műkedvelő módjára foglalkozhattam ezekkel a dolgokkal. Magukkal még nem fordult elő, hogy az az érzésük támadt: ezt vagy azt már láttam, átéltem egyszer? A lélektan ezt egy francia szakkifejezéssel jelöli: déjà vu. Az egész lényegében nem más, mint a hisztéria egyik megnyilvánulása, és az oka fáradtság, szellemi kimerültség, izgalom. Hát persze! Manapság ki nem hisztériás, fáradt, túlfeszült és izgatott... én egészen bizonyosan az vagyok!

Órájára pillantott, és Luciéhoz fordulva megjegyezte:

— Nos, Lucie, nem fog haragudni, ha most elbúcsúzom?

Tekintetével a pincért kereste, hogy fizessen.

— Ilyet csak nem tesz velünk, doktor! — kiáltott rá Schmiedtke, mihelyt észrevette, hogy Fišar távozni készül.

— Sajnálom — mondta Fišar hűvös mosollyal, és ismét órájára nézett —, de mennem kell.

— Gyerünk, látogassuk meg Marta asszonyt — javasolta Schmiedtke.

— Attól tartok, hogy nagyon késő van a látogatáshoz — mondta Fišar, de aztán eszébe jutott esti telefonbeszélgetése, Olgához fordult és hozzáfűzte: — Természetesen elmehetünk, ha Olga meghív!

— Bizonyosan meghív! — állította nagy meggyőződéssel Schmiedtke.

— Nem lehet! — mondta szerencsétlenül Olga. — A lakásomban hideg van.

— Legalább kijózanodunk — mondta Schmiedtke, és az elázott Krammerra mutatott. — Itt kilátástalan a helyzet — intett fejével a főpincér felé, aki sorra járta az asztalokat és elszámolt.

— Ahogy akarják — mondta Olga. — De én figyelmeztettem magukat!

A ruhatárnál Vladimír Bezděkkel találkoztak.

6

Tonka Číháková azok közé az emberek közé tartozik, akik nem sokat gondolkoznak a fenyegető veszély okairól, ösztönösen megérzik és meglehetősen kezdetleges módon reagálnak rá. Veszélyben az élete. Ezért ráveti magát e veszély első látható forrására. Vagyis Marie Roznerovára, elintézi a dolgát azzal a cafattal, megmondja neki, a magadét tartsd meg, te repedtsarkú, és ne kacsingass a más udvarára. El van szánva rá, hogy harapjon és karmoljon, méghozzá mindjárt, anélkül, hogy valamire is várna. A következményekkel nem törődik. E pillanatban még Ondřejról is megfeledkezik. Ondřej az Ondřej, egyszóval férfi, és a férfi mind egyforma, a bűnös csak az a szajha, aki nem hagyja békén, és akinek ő majd ellátja a baját, hogy attól koldul. Egyáltalán nem érdekli, mihez van joga és mihez nincs, Ondřej az ő embere, Tonka csak őrá számít, csak vele törődik, az meg ezzel a culával hentereg.

Alig ment el Benedikt, sietve öltözködni kezdett. Már indult volna el hazulról, amikor bekopogtatott a Kastner-lány, az öreg Šimonék azt üzenik, hogy tüstént menjen el hozzájuk. Kézen fogta a lánykát, és sietett a Husz utcába. Szülei éppen vacsoráztak. Mama mint rendesen kávét és kenyeret, apa bicskájával kenyeret és szalonnát szelt, megsózta, megpaprikázta, és sört ivott hozzá.

— No, végre hogy jössz! — mondta.

— Mi a baj, apa? — kérdezte Tonka.

— Segítened kell. A kommunisták rekvirálni fognak. Anyád nem tud lábra állni, neked kell velem jönnöd.

— Miért nem szólt előbb! Most nem érek rá!

— No persze — az öreg zavartalanul evett tovább. — Mert annyi a dolgod. Ide se dugod az orrod a boltba, hogy öreg szüleidnek megkönnyítsd a munkáját.

— Mit keresnék a boltban? Nem vagyok már lány. Van elég dolgom a magam házában.

— Tudom én, henteregni azzal az alakkal — ripakodott rá az apja.

— Ahhoz senkinek semmi köze — vágta rá Tonka. — Hallgattam magukra, és férjhez mentem Číhákhoz. Úgy lett, ahogy maguk akarták.

Tudta, hallgatnia kellene, mert rossz vége lesz. Apa tovább szeldesi a kenyeret és a szalonnát, mint aki nem sokat bánja, mit beszél Tonka, de ő ismeri az öreget. Egyszer csak fölkel, és szó nélkül pofon vágja. De úgyis minden mindegy.

— Mit vett megint a fejébe. Hogy rekvirálni fognak? Mit rekvirálnának?

— Azt mondom, fogd be a szád! — ordított rá az apja. — És ha egy mukkot szólsz annak a külvárosi bolsevistának, többé nem ismerem a lányomat. Most pedig egy-kettő, vetkőzz, lemegyünk a pincébe.

— Mondom, ma nincs időm. Hisz nem ég a ház!

— Én meg azt mondom — vágta apja az asztalra a kést —, hogy tartsd a pofád.

— Már megint mit vett a fejébe? — dünnyögte durcásan Tonka, miközben levetette kabátját. — Úgyis csak szóbeszéd az egész.

— Szép kis szóbeszéd! Eredj, kérdezd meg a Zieglosert. Mindenki eldugja a portékáját.

— Még bezárják — véli Tonka.

— Hát zárjanak be! Amit lehet, mindent eltakarítok. Még akkor is, ha holnaptól kezdve csak kvarglit árusítanék is a boltban. Dögöljön éhen ez a piszkos csürhe.

— Jézusmária, apa, ne légy már olyan nyakas — siránkozott az öreg Šimonné. — Valahogy mindig volt, valahogy ezután is lesz. Isten adta, isten elvette...

— Nyavalyát vett el az isten, a kommunista ördögök visznek el mindent. Átkozott szemétnép. Azt mondta Ziegloser: Ha megszerzik a hatalmat, Šimon úr, mindnyájan mehetünk a fenébe. Semmi sem szent nekik. És ez egyik napról a másikra megtörténhetik. Itt már csak a háború segít!

— Jézusmária, apa — rimánkodott az öreg Šimonné. — Megint háború.

— Még mindig jobb, mint ez!

— A szenet eltakarította? — kérdezte tárgyilagosan Tonka.

— Ki a fene takarította volna el! Mama nem tud lábra állni, én meg egész nap ki sem húzom a lábam a boltból. Csak nem képzeled, hogy azt a külvárosi stricidet fogadom fel erre a munkára?

— Hagyja már abba, apa — mondta dühösen Tonka.

— Annyit mondok nektek, ez a rejtekhely a mi családunk dolga. Ha valamelyitek elvakkantja magát... Hallod — fordult Tonkához —, te nem tudsz semmit?

— Mit kellene tudnom? — kérdezte kelletlenül Tonka.

— Hát a gavallérodtól. Ha már hálsz vele, legalább kikérdezhetnéd.

— Mit kérdezzek tőle! Hol vannak a rongyaim? — fordult Tonka az anyjához.

— A kamrában!

— Azt, hogy mit akarnak csinálni! — szólt közbe az öreg.

— Akinek esze van, tudhatja! — mondta szinte kéjelegve Tonka, mialatt a sötét odúban átöltözködött. — Elvesznek mindent, amire rátehetik a kezüket.

— Hát erre nem teszik rá — nevetett Šimon.

— Meglehet — mondta Tonka. — De mit csinál majd vele, ha elveszik az üzletét és kiköltöztetik? Éjszaka majd a kulcslyukon keresztül gyönyörködik benne?

— Bennünket kiköltöztetnek? Ő mondta?

— Dehogyis mondta. Engem se hagynak meg egyedül a házban. Ami meg a feketézést illeti, attól megvadulnak. Úgy hívják: a nemzeti vagyon szétlopkodása!

Az öregember révetegen bámult maga elé, nehezen lélegzett, az asztmája napról napra rosszabbodott.

— Nemzeti vagyon — mondta megvetően. — Ez itt az én vagyonom... A nemzet szerezzen magának, ahol akar. Köpök a nemzeti vagyonukra. Te pedig eredj a pincébe, dobáld félre a szenet, én azalatt beszögezem a ládákat.

A háborúban, amikor nem tudta, hova rakja a feketézéssel szerzett árut, Francekkal a pincében rekeszt tákoltak össze, kimeszelték és titkos raktárnak használták. A kis vasajtó elé szenet hánytak, s ráadásul még deszkákkal is eltakarták. Ügyes rejtekhely volt, de kényelmetlen. Valahányszor az öreg Šimon be akart jutni, el kellett hánynia a szenet. Az utóbbi időben már nem győzte erővel, és mindig Tonkát hívta segítségül. Tonka gyűlölte ezt a munkát, de nem mert szembeszegülni apjával. Gyerekkorától megszokta, hogy minden szavának engedelmeskedjék, s ha néhanéha ellenkezni mert, tudta, hogy úgyis hiába, és verés lesz a vége. Sietett, hogy minél előbb elkészüljön a munkával. Egyre az járt a fejében, hogy el kell mennie Marie Roznerovához, ezért mihelyt elkészült a szénnel, fölment és újból megpróbált fellázadni. Megállt a szoba közepén, amely inkább raktárhoz hasonlított, mint lakáshoz, s hirtelen sírás fojtogatta. A megvetett ágyak között néhány nehéz láda állt, az ablak előtt rozsdaszínű takarót dobtak a zongorára, s a zongora tetején edények, tányérok, kancsók, kristályüveg vázák álltak egy nagy rádió körül, a szoba közepén az asztalt ugyancsak telerakták mindenfélével, ahogy jött: uborkásüvegek, egy nagy csomag magyar szalámi, mindenféle konzervek, főként szardínia, skatulyák, amelyeken ez állt: FÉSŰK, egy láda tele szegfűszeggel, a varrógéphez egy tekercs kátrányospapirost támasztottak. Az öreg Šimonné az ágy szélén ült, előtte mosdótál, forró vízben áztatta dagadt lábát. A szobát kamillatea szaga ülte meg.

— Ezt nem bírom el — mondta Tonka, és iszonyodva nézett a nagy ládákra, amelyekre az öreg Šimon

éppen rászögezte a fedelet. — Beleszakadnék. Hisz úgy vagyok...

— Jézusmária, apa! — jajdult fel Šimonné.

— Mióta? — kérdezte kételkedve Šimon, és fürkészve nézett Tonkára.

— Számítsák ki. Karácsonykor Francek idehaza volt — mondta Tonka.

— Hát azért. Már azt gondoltam... Mert szétvertem volna a pofádat. Tehát csak második hónapja, és még nem is biztos. A ládákat le kell vinni. Idegent nem eresztheted be a házba.

— Jézusmária, apa, meglátod, elveszti!

— Csak nyugalom. A fontos, hogy a bolton túl jussunk. A pincébe már deszkákon csúsztatjuk le.

Fél tízig huzakodtak a ládákkal. Amikor elkészültek vele, Tonka verítéktől csuromvizesen, maszatosan állt a szoba közepén, és nem bírta kiegyenesíteni a derekát.

Az öreg Šimon egy széken ült, és levegő után kapkodott.

— Most már jöhetnek! — mondta elégedetten.

Tonka a szomszédos kamrában mosakodott. Gyűlölte apját. Régebben nem is gondolt arra, hogy miért ilyen zsugori, azt képzelte, ilyennek kell lennie, az üzlethez tartozik, de ma már nem érti, miért teszi mindezt, kinek harácsol, kinek kuporgat, kinek a kedvéért játszik az életével. Hisz mindenki tudja róla, miféle.

— Annak a külvárosi bolsinak pedig mondd meg — hallja az apját —, hogy megkaphat mindent, amit akar. Kuláns ember vagyok én, de persze nem ingyen. Elég, ha behunyja a fél szemét, ejt értem egy jó szót... ha valami történne.

— Fütyül magára — mondja Tonka a kamrából. — De ha baj lesz belőle, apa, ha rájönnek, és maga bíróság elé kerül, én többet nem vagyok a lánya, érti?

— Csigavér. Mindnyájuknak kell valami, és akkor jó lesz nekik az öreg Šimon. Nagyon csodálkoznék, ha megváltoznának az emberek.

Tonka felöltözve lép ki a kamrából.

— Hát isten velük — mondja, és csak arra gondol, bárcsak már kinn lehetne.

Marie Roznerovát csak látásból ismeri, nem emlékszik, hogy valaha is beszélt volna vele. Az a hír járja róla, hogy lakást ügyeskedett ki magának az új házakban, csak a kommunisták segítségével kapta meg, rafinált egy nőszemély lehet, de Ondřej mindig a védelmébe vette. A Slezák-lánynak, aki odaköltözött hozzá, Tonka dunnahuzatot küldött, Ondřej úgy gondoskodik róla, mint a tulajdon testvéréről, és néha eljár hozzájuk. Itt van ni, ezt kapta a jóságáért! Behálózta az a szajha.

Világos az éjszaka, a város tisztán és csendesen pihen a sziporkázó csillagok alatt. Tonka végigsiet a fasoron, a halastó partján, s úgy érzi, mérhetetlenül erőssé teszi a benne sarjadó élet, senki sem vonhatja kétségbe az Ondřejhoz való jogát, olyasmi ébred benne, amit eddig nem ismert. Szükségét érzi, hogy megvédje önmagát, életét. Életében nem sokat gondolkozott, s ha igen, csakis Francekkal kapcsolatban. Soha esze ágába sem jutott, hogy elmehetne tőle, végét vethetné ennek az életnek, amelyről azt hitte, neki ítéltetett, apja akaratából jutott osztályrészéül. De most fellázadt benne a jövendő anya büszkesége, olyan, akár a kotlós, amelynek csibéit veszély fenyegeti.

„Az enyém!" — mondta Ondřej, vagyis ez az ő akarata is.

Gondolkodás nélkül kész feláldozni mindent, megfeledkezni mindenről, nem ismerni senkit sem, csak jogát, védelmezi jövendő életét, amely kitárul előtte, és amely elválaszthatatlanul egy a gyerekkel és Ondřejjal is. Korlátolt képzeletvilágában másnak nem jut hely.

A kaputt zárva találja, de a ház előtt találkozik a fiatal Zichával, akinek anyját ismeri. A fiú bebocsátja.

Marie egész este egyedül volt odahaza, Terezka moziba ment. Éppen lefeküdni készült, amikor megszólalt a csengő. Sietve beágyazza a dunnát, begombolja pongyoláját és megy ajtót nyitni. Talán a gyárból jött va-

laki, ma határozták el, hogy a műhelyekben és az udvaron őrség marad éjjelre. Talán valami történt és hívatják.

A küszöbön egy asszony áll, akit ugyan látásból ismer, tudja, hogy a városban lakik, de nem jut eszébe, kicsoda és hogy hívják. Szőrmegalléros, sötét télikabátot visel, kezében táska, fején kalap, amelyet Marie furcsának és nevetségesnek talál. Arra gondol, hogy neki életében sohasem volt kalap a fején.

Tonkát kissé meglepte Marie nyugodt mosolya.

— Jöjjön beljebb — mondja Marie. — Mit kíván?

Hogy mit kíván? Azt akarja mondani neki, hogy verje ki fejéből Ondřejt, hagyja békében. Nézze, kisasszonyka, én gyereket várok tőle, hogy tudja, keressen magának mást, és az enyémre ne vessen szemet. Azt képzelte, röviden elintéz mindent, de most egyszeriben sehogy sem megy.

— Beszélhetnék magával? — mondja.

Mariét megdöbbenti a hangja. Nem ellenséges, de nem is barátságos. Mielőtt beljebb tessékelné, megkérdi:

— Miről?

— Mindjárt megtudja! — mondja Tonka, és mert mérgesíti a másik nyugalma, hozzáteszi: — Nem telik öröme benne!

Marie az órájára néz, illetve órájára akart nézni, de aztán eszébe jut, hogy már letette az éjjeliszekrényre.

— Nem ér rá holnapig?

— Nekem nincs olyan jó álmom, mint magának, kisasszony — vágja rá Tonka.

— Ne haragudjon! — mondja Marie, és a fogasra mutat —, de nem is ismerem magát. Illetve, nem emlékszem, kicsoda maga! — mondja, s nem veszi le szemét a másikról. Tonka leteszi kalapját, valósággal letépi fejéről, aztán a kabátját, selyemblúz és szürke szoknya van rajta, haja festett szőke, arca fehér és kerek, szeme vízszínű és kicsi. Az istenért, mit akar tőle ez az asszony? Tíz óra felé jár, a mozi fél tizen-

egy előtt végződik, Terezkára még jó ideig várhat. Kissé félni kezd az asszony határozottságától. Bevezeti a konyhába, és székkel kínálja. Ő is leül, és kíváncsian nézi látogatóját.

— Azért jöttem, hogy megmondjam magának, verje ki a fejéből Machartot — mondja Tonka. — Foglalt.

Marie mindenre inkább gondolt volna, mint arra, hogy ennek a látogatásnak valami köze van Ondřejhoz.

— Szóval miatta jött — nyögi, leküzdve a torkát fojtogató félelmet.

— Igen! — hangzott a válasz. — Azt mondom magának, hagyjon neki békét, és törődjön a maga dolgával.

— De kérem — háborog Marie. — Ehhez magának egyáltalán semmi köze!

— Ebben nagyon téved, kisasszony — mondja Tonka fojtott hangon.

— Különben is, honnan tudja, hogy valami közöm van hozzá? Ostobaság az egész.

— Azzal maga ne törődjön! Tudom, amit tudok.

Marie háborogva feláll.

— Tudni akarom, kivel beszélek — mondja.

— Ha olyan fontos magának, Číhákné vagyok.

Číhákné. Az isten szerelmére, ez a név semmit sem mond neki. Annyit tud, mint eddig. Číhákné! Číhákné! Semmit sem tud róla.

— Egyáltalán, hogyan jutott ilyesmi az eszébe? — kezdi nyugodtan, s arra gondol, talán sikerül lecsillapítania ezt az asszonyt, és akkor többet tudhat meg tőle. Tonka pufók ujjai idegesen dobálják egyik kezéből a másikba táskáját, nem találja helyét a széken. Ez aztán nő a javából, már a szeme is úgy áll, ezt mondják a gyárban az emberek Pepka Macourekováról. Ennek is „úgy áll a szeme". Marie nem tudja, mi az, de valami tisztátalant, valami közönségeset lát benne.

Milyen ártatlannak látszik, gondolja Tonka. Úgy viselkedik, mintha nem tudná, miről van szó. Tulajdonképpen miről is van szó? Miért van ő itt? Mert Ondřej ez után a nőszemély után koslat, és Tonka érzi,

hogy ez itt elébe furakodott, hogy fontosabb Ondřejnak, mint amilyen Tonka valaha is lehet.

— Hát csak ne sokat fenje rá a fogát, és ne reménykedjen — mondja, és nem gondolja meg, hogy tulajdonképpen saját magának válaszol. — Nekem viszonyom van Macharttal. Elválok a férjemtől és összeházasodunk — teszi hozzá, mintha ez már elintézett tény volna.

— Micsoda? — sóhajt Marie. — Ondřej Macharttal? — mondja, mintha bizonyságot akarna szerezni arról, hogy nem téved.

Ránéz, és elképzelni sem tudja, hogy Ondřejnak bármi köze lehet ehhez a személyhez. Minden fellázad benne.

— Miért mondja ezt nekem? — folytatja hidegen, mintha semmi köze sem volna az egészhez. — Nekem tökéletesen mindegy, mi van maga és Ondřej Machart között. Bocsásson meg, de késő van már ilyen fölösleges beszélgetéshez.

De Tonkát már nem csapja be. Eszébe sem jut, hogy fölkeljen és elmenjen.

— Ne komédiázzon — mondja —, és ne képzelje, hogy maga más, mint a többi. Mielőtt észbe kapna, úgy lesz, mint én.

Marie dermedten bámul. Leroskad a székre, és már nem is igyekszik leplezni megdöbbenését.

— Maga gyereket vár tőle?

— Hát csak tudjon meg mindent — bólint Tonka. — Maga még nincs férjnél, magának könnyű. De az én életemet az ellenségemnek sem kívánnám.

Marie némán bólint.

— Hát hogy tudja, mihez tartsa magát — mondja Tonka és föláll. — Hogy *ne ábrándozzon hiába!*

Zörren a kulcs a zárban. Terezka jön haza. Ahogy megpillantja az előszobában az ismeretlen asszonyt, kíváncsin néz Mariéra.

— Terezka, kérlek — mondja Marie, és alig bír uralkodni magán. — Menj, nyiss kaputt ennek az asszonynak. Én nem tudok kimenni.

Terezka kikíséri Tonkát, a lépcsőházban egy szót sem váltanak.

— Jó éjszakát — mondja, miközben kaput nyit.

Tonka nem válaszol. Amikor Terezka bemegy a konyhába, Mariét a díványon találja sírva.

— Ki volt ez? Mit akart? — kérdi elképedve.

— Eljött megmondani nekem, hogy ne ábrándozzak hiába, Terezka! És igaza van.

Hangosan felzokog.

7

Amikor megérkeztek, úgy találták, hogy Olga lakásában nem is olyan szörnyű a hideg. Ez persze csalóka dolog volt. Bár a villanykályhát Olga bekapcsolva hagyta, amikor elment hazulról, néhány perc múltán mindnyájan vacogtak a hidegtől. A beszélgetés akadozott. Seymour fel-alá járkált, lábnyomokat hagyott Olga „hallatlanul gyönyörű, de csöppet sem praktikus", homokszínű szónyegén, kezét dörzsölgette, Fišar zsebre tett kézzel ült, és azt mondta:

— Ez kész botrány, Olga, miért nem fűt be? Martánál is ilyen hideg van?

— Kidobta Elent. Nem volt, aki befűtsön! — magyarázza Olga.

— Ez mindig megismétlődik, valahányszor elmegy a cselédlányuk. Már régen be kellett volna vezettetniük a központi fűtést.

— Én figyelmeztettem magukat — feleli Olga. — Mamának baja van a légcsövével, azért nem akar központi fűtést.

— Nincs szebb dolog az elveknél — jegyzi meg Krammer.

— Remélem, szenük van — kérdi Schmiedtke Olgától.

— Van, de lenn a pincében — hangzik a válasz.

— És remélem, egy kevés itóka is akad — teszi hozzá Krammer.

— A világon nincs legyőzhetetlen akadály — hangoskodik Schmiedtke. — Befűtünk magunknak! Ha majd meleg lesz, Marta asszonyt is ide csábítjuk.

— Kérem, Smith — mondja Fišar —, hagyjuk aludni. Holnap is van nap!

— Ez biztos? — nevet Schmiedtke. — Nosza, két férfi ide mellém, és gyerünk a pincébe. Hol találunk vödröt, lapátot?

Vladimír föláll, és rövid habozás után Ludvík is. Az erkélyen négy hólepte vödröt találtak, az egyikben egy kevés szén és fa is volt még. Bevitték a szobába. Fišar ajánlkozott, hogy tüzet rak. Ludvík, Vladimír és Schmiedtke lement a pincébe kokszért. Seymour lábát maga alá szedve ül, és nézi Fišar működését. Lucie kölcsönvette a kockás takarót Olga heverőjéről, és beleburkolódzott. Krammer felnyitott egy palack bort, amelyet Olga tett eléje.

„Miért jött ide?" — töprengett Fišar, és Lucie lábára nézett, amely a forró villanykályha felé nyújtózott. Meglepte, hogy Lucie velük jött, bár éppen ellenkező irányban lakott, és hosszú út állt előtte hazáig. Taxit ebben az időben nem szerez. Ismeri Luciét, tudja, hogy előadás után semmire sem vágyik jobban, mint csendre és nyugalomra. Kétségtelenül Krammer iránt érdeklődik, de Krammer tökrészeg, vagy legalábbis az volt az imént. Fišart is érdekli Krammer. A háborút Amerikában élte át, és Fišar tudni szeretné, milyennek látja most a helyzetet.

Krammer Luciéval beszélget valamiről.

— Nagyon téved — hallja Krammer hangját. — A kommunisták ellenzik az egyéni terrort. Osztályként likvidálják majd őket. Érti, egyszerre mindet.

— Maga azt hiszi, hogy sikerül elszöknie ez elől a likvidáció elől? — kérdi Fišar a kályha mellől.

— Én ügyesen kikerülöm! — mondja Krammer, és óvatosan bort tölt a poharakba.

— Hogyan akarja kikerülni? — kérdi Fišar, feláll a kályhától és maszatos kezét nézi.

— Hogyan? Hogy megkíméljem a kommunistákat

a munkától, lassankint önmagamat likvidálom. Persze, a lehető legkellemesebb módon. Most elmegyek. Igaz, ez csak halasztás. Értsük meg, nekem alapjában semmi kifogásom a likvidálás ellen. Sőt, szükségesnek találom, mert ha jól meggondolom, mi semmire sem vagyunk használhatók. Még befűteni se tudunk, azt hiszem, a tüze kialudt... — neveti el magát.

Fišar visszamegy a kályhához. Tényleg, a fa elégett, és a szén nem gyulladt meg. Most Seymour próbál szerencsét. Vladimír, Ludvík és Schmiedtke visszaérkezik a pincéből.

— Mi újság? — fordul Vladimírhoz Fišar. — Megígérte, hogy megmondja, mi van a szociáldemokratákkal.

— Se hús, se hal. Nem mondanak le, doktor. Csak felhívást tesznek közzé. Befütyültek a reményeinknek — feleli Vladimír.

Krammer nevet.

— Nevetségesnek találom az egészet. Mintha valaki azt mondaná: „El akarok menni, de könyörgöm, tartsanak vissza!" Ez pontosan az én esetem. Szeretnék elmenni innen, de szörnyen örülnék, ha visszatartanának.

— Ez mind puhaság és tehetetlenség — jegyzi meg Fišar. — Végre meg kellene érteniük, hogy az igazság nem harcol önmagáért.

— Ó! Akkor hát miért harcol ön, barátom, ha olyan jól ismeri az igazságot? — szakítja félbe Krammer.

— Ugyan, kérem! — válaszol Fišar. — Az intelligens ember ma nem látja egyértelműen a helyzetet.

— Az intelligens ember olyan, mint a szalmaszál. Oda röpül, ahova a szél viszi!

— Jobb lenne, doktor, ha abbahagyná ezt a fölösleges elmélkedést — jegyezte meg Schmiedtke olyan hangon, amelyet Fišar véleménye szerint négyszemközt megengedhetett volna magának, de nem itt, Lucie, Ludvík és a többiek jelenlétében.

— Itt az ideje, hogy fölkeltse Marta asszonyt! — fordul Schmiedtke Olgához.

— Nem merem fölébreszteni — mondja Olga.

— És honnan tudja, hogy alszik? Talán éppen kellemetlen gondolatok gyötrik, és boldog lesz, ha valaki megszabadítja tőlük.

— Menj, nézd meg, mi van vele — szól közbe Fišar. — Este beszéltem vele telefonon.

— No és?

— Furcsa volt. Nem tudom pontosan megmondani, milyen, de mintha nem Marta lett volna.

Olga fogja Marta lakrészének kulcsait és megy. Mihelyt belép az előszobába, úgy érzi, valami nincs rendben. Gáz.

Bemegy a konyhába, megnézi a gáztűzhelyt. Minden le van zárva. Nem mer lámpát gyújtani, sötétben nyit be a szobába. Tudja, hogy Marta a sarokban álló heverőn alszik.

— Alszol, mama? — suttogja. Csak a csend válaszol, üres, halott csend. Lámpát gyújt. Az ágy meg van vetve, az éjjeliszekrényen a telefon, hallgatója a villa mellé téve, egy üvegcse Dormiral és egy felbontott konyakosüveg.

„Elment" — mondja magában Olga, s igyekszik erőt venni egyre növekvő nyugtalanságán. A szobában nyitva áll a szekrény, kihúzogatva a fehérneműsfiókok. Hiányzik mama fekete kisestélyi ruhája, amely még egyszer sem volt rajta. De a bunda a helyén van.

„Istenem, miben ment el?"

Amikor Olga tizennégy éves lehetett, és néha egy szobában aludt a mamával, éjszaka többször fölébredt és hallgatta a lélegzését. Ha nem hallotta, mindig halálra rémült, és azt hitte, meghalt. „Mama, mama" — ébresztette ijedt rimánkodással.

— Mama! — kiáltotta most is ijedten és rimánkodva. Csak egy szoba van hátra, az, amelyik szomszédos Olga lakásával. Benyit a magas, fehér ajtón, a sötétség hidegen és üresen lehel rá.

— Mama! — kiált be a sötétbe.

A falon túl az emberek hangosan nevetnek. Nevetésükbe beleharsog Vladimír hangja. Olga nem érti, mit

mond. Mindenütt égve hagyja a villanyt, végigrohan a szobákon, ki a folyosóra, s ott ismét érzi a gázszagot. Visszafut és mindenütt kinyitja az ablakokat.

Még benéz a fürdőszobába. Egész testében reszket a hidegtől vagy az izgalomtól. Az ajtó zárva van. Kopog, öklével döngeti, kiabál:

— Mama! Mama, nyisd ki.

Rázza az ajtót, de hiába, benéz a kulcslyukon, látja, a kulcs nincs a zárban, és odabenn ég a lámpa. De csak a fehér mosdót látja. Semmi mást.

Nyitva hagyja anyja és saját lakrészének ajtaját, végigrohan az előszobán és befut a szobába, ahol együtt ülnek a többiek. Jókedvtől ragyogó arcok, a karosszékekben kényelmesen elterpeszkedő testek, a kezekben borospoharak, most minden olyan valószínűtlennek látszik.

Megáll az ajtóban, s csak egy szó buggyan ki belőle:

— Mama!

Nem értik, csak Fišar ugrik fel nyugtalanul és odamegy hozzá.

— Mi baj? — kérdi, pedig már bizonyosan tudja.

Olga a nyitott ajtóra mutat. Mind elhallgatnak. Feláll Ludvík, Schmiedtke s utánuk a többiek.

Olga arca merő rémület. Egész testében reszket, keblén összekulcsolja kezét, összegörnyed, mintha saját testének börtönébe akarná zárni, nyugalomra akarná kényszeríteni magát.

— Menjen oda valaki, én félek!

Fišar elindul, de az ajtóban megtorpan, bátortalan, könyörgő pillantással mered a többiekre. Schmiedtke és Ludvík csatlakoznak hozzá, nyomukban bizonytalanul és habozva Seymour halad Vladimírral. Olga a falnak támaszkodik, Lucie melléje lép, és nyugalmat erőszakolva magára megkérdi:

— Mi történt?

— Megölte magát. Megölte magát, én tudom! — Olga egy székre roskad, és kezébe temetve arcát suttogja: — Nem akarom látni!

Egyedül Krammer marad ülve. Tölt magának és

iszik, de egy szót sem szól. Hallja Olga szavait: „Nem akarom látni!" Furcsának találja. Mintha olyasmire válaszolna, ami benne él. Én sem akarom látni, mondja magában. Az emberek általában félnek a bizonyosságtól. De mihelyt megismered és elfogadod a bizonyosságot, sohasem olyan rossz, mint a bizonytalanság. Ténnyé válik, és a ténnyel már számolni lehet, kiszámítani és mindenekelőtt, bele lehet törődni. Ezekben a napokban mindnyájan bizonytalanságban élnek. Mihelyt megismerik a bizonyosságot, tudni fogják, mit tegyenek. Vagy alárendelik magukat a ténynek, vagy szembeszegülnek vele, vagy megölik magukat...

— Gyere velem oda — suttogja Olga Luciénak. Lucie átöleli, úgy vezeti, együtt haladnak keresztül a világos előszobán, mind a két lakás ajtaja nyitva áll, a többiek ott tolonganak a fürdőszoba ajtaja elött. Schmiedtke valahol egy darab drótot talált, álkulcsot készített belőle. A földön térdelve próbálja kinyitni az ajtót.

— Zárják el a gázt, meg kell találni a főcsapot.

Ludvík az előszobába megy, keresi a gázcsapot. A villanyóra alatt találja meg, az előszoba túlsó végében. Elfordítja.

E pillanatban sikerül kinyitni az ajtót.

Marta holtan és nyugodtan fekszik, arcán mintha mosoly ülne, kivillannak fehér fogai, egyik kezét szívére szorítja, a másik lecsüng a hideg kőre. Gondosan felöltözött, száját kifestette, ajkának pirossága rikítóan elüt lilás, merev arcától.

Schmiedtke a küszöbre lép, s fél kezével a fehér kád szélébe kapaszkodva kinyitja a szellőztetőt. A többiek dermedten állnak. Amikor Lucie az ajtóhoz vezeti Olgát, félénk tisztelettel utat nyitnak nekik.

— Mama! — suttogja Olga. — Uramisten...

Aztán Lucie keblére ejti fejét, és felenged benne a görcs.

Zokogni kezd.

„Nem tudja, mit kell csinálni, ha a lakásban hirtelen meghal valaki?" — jutnak e pillanatban Fišar eszébe Nývlt szavai.

„Ez Marta" — mondja magában, és nézi az asszony mozdulatlan, merev testét. Halott, ismétli néhányszor magában, hogy végre megértse. Életének egy darabja halott, azé az életé, amellyel az utóbbi napokban nem tudta, mihez kezdjen. Vége, visszavonhatatlanul vége. Hirtelen izgalmat érez, de elszörnyedve állapítja meg, hogy ez az izgalom nem kellemetlen. Ellenkezőleg. Mintha terhet vetett volna le a válláról. Luciéra néz. Átölelve tartja Olgát, aki a lány mellére rejti fejét, mintha félne halott anyjára nézni.

Félrelép az ajtóból, és majdnem beleütközik Seymourba, aki fel-alá járkál az előszobában, kezével hadonászva dünnyög valamit, senki sem érti, mit. Közben csodálkozva mosolyog.

Schmiedtke Fišarhoz lép.

— Erre mondják, hogy a kellő időben ment el. Meg kellene tanulnunk ezt a művészetet nekünk is, doktor.

Fišar nem felel, csak szomorúan ingatja fejét. Schmiedtke odamegy Seymourhoz, megfogja a kezét, megállítja.

— Gyerünk, Seymour — mondja angolul. — Itt már se nem használhatunk, se nem árthatunk. Mondhatnám, fölöslegesek vagyunk — teszi hozzá csehül még egyszer Fišarhoz fordulva. Ludvík Olgához lép, aki még mindig kétségbeesetten kapaszkodik Luciéba, és arcát Lucie vállára hajtja. Pár pillanatig tanácstalanul néz Luciéra. Lucie biztatóan mosolyog rá. Ludvík bátortalanul megérinti Olga karját. Olga felemeli fejét, nagy, könnyes szemével Ludvíkra néz.

— Ludvík — suttogja, mintha csak most ismerné meg, és elengedve Luciét, Ludvík karjába veti magát. Ludvík megöleli, bevezeti a hideg szobába. Olga bénán, mereven roskad egy székbe. Fišar zsebre dugott kézzel jár fel-alá. Rázza a hideg.

— Az istenért — rimánkodik Olga —, ne hagyjatok magamra.

— Mindjárt visszajövök — mondja Ludvík, s int Fišarnak, hogy vigyázzon a lányra. Kimegy a folyosóra.

— Lucie — mondja boldogtalanul.

— Az isten szerelmére — vág közbe a lány —, csak nem akar most mentegetődzni? Megyek.

Olga lakásának előszobájában Seymour és Schmiedtke már öltözködik. A szobában, teli poharak mellett Krammer és Vladimír ülnek, élénken beszélgetnek, nyugodtan és izgalom nélkül, mintha mi sem történt volna.

— Szokratész tanítása — mondja éppen Krammer: — Nem is olyan nehéz, ó férfiak, elkerülni a halált, sokkal nehezebb elkerülni a nemtelenséget!

— Erkölcs, elvek, jellem, meggyőződés, mind fölösleges ócskaság — mondja Vladimír. — A *modern* ember nem elégedhetik meg vele. Minél előbb megszabadul ettől a limlomtól, annál jobb.

Lucie végre megtalálja táskáját. Elmenőben megáll az ajtóban, s Vladimírra és Krammerra néz.

— Felbomlás! Rothadás! — mondja inkább magának.

— Mondott valamit? — kapja fel fejét Krammer.

— Nem, nem — vágja rá gyorsan Lucie és elsiet.

HETEDIK FEJEZET

1

Mintha megsebezték volna. Mintha megállt volna a szíve. A szombat délután nem akart véget érni, vágyódott már, hogy otthon legyen, bezárkózzék, senkit se lásson és senkivel se beszéljen. A világ és az emberek ködbe vesztek körülötte, a gyár zaja mintha mérhetetlen távolságból jönne, a gépek ütemes zakatolása tolakodó kérdésként visszhangzott az agyában:

Hogy tehette? Hogy tehette? Hogy tehette?

Terezka ijedt és részvevő tekintettel, majd meddő és hiábavaló vigasztalással követte. Újból és újból elismételte magában, amit Ondřej mondott és ahogy mondta:

„Rossz vagyok. Mindent elmondok neked, Marie."

Ebből sok minden egy csapásra érthetővé vált, és kettős értelmet nyert. Már érti a szomorú, semmibe révedő tekintetét, ijedt érintését. Néha szerencsétlennek látja Ondřejt, máskor rossznak és könyörtelennek, dacosnak és bosszúállónak. Nem kímél semmit és senkit. Őt sem kímélte. Bosszút állt rajta, kegyetlen bosszút. Jobbat ki sem találhatott volna, s ő lépre ment neki.

Terezka egész szombat délután nem mozdult mellőle. Vele töltötte a vigasztalan, üres estét. Nem ment se táncolni, se moziba. Csak vasárnap délután ment el kis időre hazulról. Ült és hallgatott. Várt, mikor szakad fel Marie sebe, mikor ömlik ki belőle a fájdalom. Amikor leszállt a sötétség, és Marie előtt megint siváran és végtelenül nyúlt el az éjszaka, megsokszorozva a szégyen, az iszonyat és a megalázottság érzését, az éjszaka, amikor szótlanul mered az ablak négyszögére, és reménykedve várja, mikor virrad végre, ezen

a vasárnap estén már nem bírta ki, és mindent elmondott Terezkának.

Hogy félt tőle, amikor visszatért, hogy hallgatott és csak nézte, hogy meg akarta csókolni a březinyi cserjésben, és ő elfutott tőle. Nem tudta, szereti-e. Semmi sem volt köztük. Egyikük sem mert elsőnek közelíteni a másikhoz, csak lopva pillantottak egymásra, és feszültség támadt köztük, valahányszor egyedül maradtak. Mégis azt hitte, Ondřej tudja, hogy szereti őt. Hitt abban, hogy egy asszony sem kell neki, csak ő, Marie. És ő éppen egy ilyennel — az istenért, érted ezt, Terezka?

Hogy tehette? Hogy tehette, hogy tehette?

De Terezkának sem mondhat el mindent. Nem mondhatja meg neki, hogy féltette Ondřejt, és Terezkától féltette. Hogy maga ment hozzá. Először. Bement a szobájába, odaadta magát neki. Csak azért, hogy az övé legyen, nem győzte kivárni, mikor lesz már az övé. Hogy elvegye Terezkától. Rossz és önző. Ez a büntetése.

Pongyolában feküdt a vetett ágyon, kezét feje alá kulcsolva nézte a mennyezetet.

Terezka az asztalnál ült valami könyv mellett, de nem olvasott.

— Mama mindig azt mondta — szólalt meg —, hogy az emberek nem angyalok, a férfiak pedig ördögök. Az asszonyok meg arra valók, hogy mindent megbocsássanak nekik.

— Te megbocsátanál neki?

— Megbocsátanék — bólintott Terezka gondolkodás nélkül.

— Akkor hát bocsáss meg neki — mondta dühösen Marie, és elfordult.

— Nekem nincs mit megbocsátanom — felelte Terezka szinte sajnálkozva. — De ha volna, mindent megbocsátanék.

Nyugodtan, magabiztosan és magától értetődően mondta ezt. Mintha szóra sem volna érdemes mindaz, ami Mariét gyötri.

Marie visszafordult, kissé fölemelkedett és erőlködve mondta:

— Hisz az az asszony gyereket vár tőle... Kell is neki az én bocsánatom?! Megcsalt. Bosszút akart állni rajtam, és mindent, de mindent elmondott neki... annak az asszonynak.

— Nem igaz! — tört ki Terezka. — Ezt sohase tenné meg. — Felháborodott és megsértődött Ondřej helyett. Aztán maga is megijedt indulatától, és sietve hozzátette: — Nem hiszem.

— Mit tudsz te az emberekről — mondta Marie keserűen és elfordult. Terezka oldalvást ült az asztalnál. Nem kellett egymás szemébe nézniük. Így mindkettőjüknek könnyebb volt.

— Az is meglehet... — kezdte Terezka, de nem fejezte be.

— Mi? Mi lehet...?

Marie Terezkát nézte. A lányka az asztalon nyugtatta kezét, elgondolkodó tekintettel meredt maga elé.

— Mi lehet? — ismételte Marie.

Mariét ingerelte Terezka Ondřejba vetett odaadó, vak hite, de ugyanakkor megértette, hogy szüksége van rá. Visszaadja reményét, megmenti számára Ondřejt.

— Ugyan, semmi. Éppen csak eszembe jutott — mondta Terezka. — Úgyis csak megharagudnál miatta.

— Mondd meg! Nem fogok haragudni.

— Meglehet, hogy éppen te tehetsz mindenről — mondta Terezka hevesen.

— Én? — Marie felült az ágyon. Terezka elevenére tapintott, egyik titkos gondolatára, amelyet igyekezett elhessegetni magától, amelynek semmiképpen sem akart hitelt adni. De szíve mélyén ott lappangott a bűntudat. Igen! Meglehet! De ha úgy volna is, mi haszna? Ondřejnak gyereke lesz valami Číháknétól, és elveszi feleségül. Marie ezerszer elismerheti saját hibáját, ez nem segít rajta. Ondřejnak mégis meg kellett volna mondania. Idejében meg kellett volna vallania neki, nem lett volna szabad engednie, hogy ennyire

megalázza magát. Amikor odament hozzá, mindjárt meg kellett volna mondania. Talán ugyanolyan megalázó lett volna, döbbent rá, de most legalább nem érezné, hogy Ondřej mindenből kifosztotta, hogy kiégett, kirabolt, érzéketlen roncs lett. Mindent kiadott magából. Mindent odaadott neki. „Nem tudom őt úgy szeretni, mint te" — akarta mondani Terezkának, de csak annyit mondott:

— Lehetséges! — és a párnába temette arcát.

Érezte Terezka fölényét. Határozottan látta, hogy ebben a dologban Terezka nem az ő oldalán áll, hanem Ondřején.

— Ondřej úgysem veszi el — mondta Terezka meggyőződéssel. — Mindezt kétségbeesésében tette.

— Micsoda? Kétségbeesésében? — Marie nem értette.

— Mert nem kaphatott meg téged. Nagyon szeret téged, Marie, én tudom — tette hozzá leplezetlen hévvel.

— Mit tudsz? — kérdezte hitetlenül Marie.

— Tudom!

— Semmit sem tudsz — mondta Marie. — Mit tudhatsz te!

De Terezka tudja. Talán többet tud Mariénál is. Az utóbbi napokban magába mélyedt. Legyőzte önmagát. Ondřej iránti érzelmei megszabadultak minden önzéstől. Mindabból, ami péntek este óta történt körülötte, Marie célzásaiból, még mielőtt mindent elmondott volna, megérezte, hogy Ondřej boldogtalan, hogy segítségre van szüksége. Terezka segítségére. Ondřej olyan, akár a kősziklа! És Terezka ezen a kősziklán építi fel az életét. Vak odaadás és vak hit, ezek voltak Ondřej iránti érzelmei. Ondřej mindig ott volt, valahányszor Terezkának szüksége volt rá. A legnehezebb pillanatokban jelent meg és segített. Mintha mindenütt jelen volna. Nincs a világon semmi, amit Terezka meg ne tenne Ondřejért, amit fel ne áldozna érte.

Az életet? Az életet, Ondřej. Ondřej most Mariét szereti. Azt is megértette, milyen nagyon szereti. Nem

tudott féltékenykedni. Talán azért, mert lénye egy részében még gyerek volt, nem tudta, és elképzelni sem volt képes, milyen az igazi, egyszerű emberi szerelem. De ábrándozásában is megmaradt tárgyilagosnak. Falujukban a fiatal Filipi szerette Jiřinát, Hudeček gazda lányát. Az öregek nem akarták hozzáadni. Rimánkodott és fenyegetődzött. Jiřina szenvedett, s Filipi végül kikezdett az özvegy Chládeknéval. Az asszony egyedül lakott fönn a hegyoldalban, messze a falutól, s a férfiak, ha berúgtak, eljártak hozzá és — fizettek neki érte. A fiatal Filipi odaköltözött hozzá, inni kezdett, erőt vett rajta a kétségbeesés. Egy reggel holtan találták az árokban. Berúgott, elesett, és egy kőbe verte a fejét. Ondřejon is erőt vehet a kétségbeesés. Kétségbeesésében elvehetne egy más asszonyt, és szerencsétlen lenne. Inni kezdene, és egy napon talán őt is bevert fejjel találnák. Tudta, segítenie kell Ondřejon. Talán nem is Mariénak menti meg. Ő csak Ondřejt akarta megmenteni.

Valahol tudata mélyén élt benne a hit, hogy Ondřej az övé, hogy senki és semmi sem veheti el tőle. Talán csak álom volt, de ott élt benne, lelke mélyén. S ő úgy cselekedett, ahogyan érzett.

*

Azon a vasárnap délutánon, miután kitakarította a konyhát, felöltözködött és elment Tonka Číháková-hoz. Véletlenül otthon találta. Tonka minden vasárnap délután kötelező látogatásra járt szüleihez. De ma nem akaródzott, szörnyen nem akaródzott odamenni, s amikor Terezka bekopogott, azt hitte, az öregek küldtek érte.

— A mieinktől jössz? — kérdezte az ajtó küszöbén, és be sem akarta bocsátani a kislányt. — Mondd meg nekik, hogy nem megyek. Hogy fáj a fejem.

— Terezka Slezáková vagyok — mondta Terezka. — És beszélnem kell magával.

Tonka elnézett mellette, beengedte. Meleg volt

a konyhában, Terezka levetette kabátját, körülnézett, hová akaszthatná. Tonka kivette a kezéből.

Mire visszajött az előszobából, Terezka már az asztalnál ült.

— Hát mit... — nem tudta, tegezze-e vagy magázza ezt a lánykát, volt benne valami gyerekes is, de mégsem volt gyerek — akar tőlem — tette hozzá.

— Jobb lesz, ha maga is leül — mondta Terezka. — Ondřej miatt vagyok itt.

— Ondřej miatt? — csodálkozott Tonka, de a következő pillanatban rájött, hogy ismeri Terezkát. Ez az a lány, akiről Ondřej gondoskodik, és akinek ő a dunnahuzatot küldte. Ő eresztette ki a kapun, amikor pénteken ott járt annál a... Leült.

— No mi van! — mondta óvatosan. — Roznerová küldött? — kérdezte, hogy Terezka pár pillanatig hallgatott.

— Nem. Senki sem küldött. Magamtól jöttem — felelte Terezka.

— Hát mit akarsz? Vagyis akar — javította ki magát nyomban.

— Segíteni akarnék maguknak — mondta Terezka. — Főként Ondřejnak. De Mariénak is, magának is. Hát persze, mindnyájuknak. Hogy ne történjék szerencsétlenség.

— Micsoda szerencsétlenség? — kérdezte Tonka.

— Ondřej nem veheti el magát — mondta magától értetődőn Terezka. — Szerencsétlen lenne maga mellett. Mariét szereti.

Terezka magabiztossága és természetessége megzavarta Tonkát. Emellett bizonyosan érezte, hogy ennek a lánykának, aki itt ül vele szemben, igaza van.

— Mit dugod ebbe az orrodat — förmedt rá.

— Miért tegez engem? Én se tegezem magát — felelte Terezka.

— Attól még nem esik le a fejedről a korona!

— Én nem vagyok *sértődős* — felelte Terezka. — De jó szándékkal jöttem. Semmi bajom magával. Az igazat mondom, amit gondolok.

— De engem nem érdekel — vágta rá Tonka. — Semmi közöm hozzá, mit gondolnak rólam mindenféle taknyosok. Tudom a magamét.

— Hát, ahogy akarja — mondta Terezka és felállt. — De maga semmit sem tud. Legföljebb elrontja az életét, Ondřejét is meg ...

— Semmi közöd hozzá! — vágott közbe Tonka, és ülve maradt.

— Magához semmi közöm. De Ondřejhoz igenis van közöm, tudja — mondta Terezka már az ajtóban, a kilincsen tartva kezét. — És én ezt nem engedem, jegyezze meg magának!

Tonka hevesen megfordult a széken. Nevetni akart, de amikor Terezka arcába nézett, megborzongott. Mintha ez a lányka egy pillanat alatt megváltozott, megöregedett volna. Szemében világosan látta a megvetést és a sajnálkozást.

— Talán nem tudja, hogy gyereket várok tőle? — nyögte ki kétségbeesetten. — Hogyan segíthet rajtam? Rajtam senki sem segíthet, senki sem tudja, hogyan élek.

— Gyereke lesz — mondta Terezka, eleresztette a kilincset, és egy lépést tett Tonka felé. „Gyereke lesz, hisz ez boldogság és vigasz, ennyivel meg kellene elégednie, Ondřej többet nem adhat magának" — akarta mondani. Most, hogy Tonkára nézett, egy dologban bizonyos volt: hogy Ondřej nem veheti el és nem is veszi el ezt a nőt. Természetellenesnek, értelmetlenségnek találta az egészet. Érezte, ha megtenné, Ondřej az ő számára sem létezne többé, elveszítené. Ondřej mellett elviselné Mariét, de ezt a nőt soha. Özvegy Chládekné jutott eszébe. Ondřej elkövethetett ilyen ballépést kétségbeesésében, tanácstalanságában vagy részegségében, ezt mind megérti és megbocsátja. De nem tudja elképzelni, hogy Ondřej elvethetné magától a *szerelmet*. Hogy megtagadná önmagát, hogy gyönge lenne.

— Csakhogy nekem nélküle nem kell a gyerek. Elvetetem.

— Ezt nem szabad — felelte Terezka ijedten és tanácstalanul.— Ondřej gondoskodni fog a gyerekről.

— Gondoskodik! Tartsa meg magának! Nekem nem kell pénz... Nekem az kell, hogy kikerüljek ebből...

— Miből?

Tonka legyintett.

— Eh! Mit magyarázok én magának — mondta, s e pillanatban dühös volt saját magára. — Menjen innen, mi közöm magához!

Terezka kis ideig még tétovázott, aztán csendesen kinyitotta az ajtót, az előszobában sietve felvette kabátját és elment. Amikor hazaérkezett, Marie úgy feküdt, mint már napok óta, tágra nyílt szemmel meredt a mennyezetre. Terezka nem merte megmondani, hogy Tonka Číhákovánál járt. Minek is mondaná? Miért? Ez az ő dolga.

Felállt, Mariéra nézett, és így szólt:

— Aludd ki magad, Marie. Minden rendbejön, meglátod.

— Mi jöhetne rendbe? — mondta Marie halkan, és ajka alig mozdult. — Már vége van.

— Ondřej visszatér hozzád.

— Nem akarom, hogy visszatérjen — mondta Marie, és oldalára fordult, így adta értésére Terezkának, hogy egyedül akar maradni.

2

Mérhetetlen, ésszel nehezen felfogható idő terült el elutazása és visszatérése között. Az a péntek éjszaka, amikor elvált Ludvíktól és a Průcha-lánytól, oly távolinak rémlett, hogy alig tudta felidézni magában, miről is beszéltek. Valaki más érkezett ebbe a városba és bolyongott utcáin, s ismét másvalaki indul most hazafelé. Csak nehezen éri fel ésszel ezt a változást. Amikor azon a péntek éjjelen visszatért Ludvík lakásába, szinte kézzelfoghatóan érezte, hogyan lüktet a városban a számtalan egybekeveredett sors, s köz-

ben valahol a mélyben óriási vihar zúg, remegteti a mindenséget. Valahol olvasta: a város olyan volt, mint egy kráter. Tetszett neki ez a kép, és néhányszor elismételte magában. Kérdezősködés nélkül visszatalált Ludvík lakására. Nyugtalanul aludt. Félt, hogy el találja mulasztani Ludvík hazatérését. Csak reggel felé aludt el mélyen, s hosszú csöngetés ébresztette fel. Friss volt, erős, és tele ösztönös türelmetlenséggel. Akár a ló a futtatás előtt.

Ludvík sápadtan, kialvatlanul, dideregve roskadt a heverőre, le sem vetkőzött. Szótlanul, lehunyt szemmel hanyatt feküdt.

„Mi van veled?" — kérdezte Ondřej, és fürkészve nézte Ludvík arcát, amely időnkint ferdén görcsökbe rándult, mintha testi kínok gyötörnék.

„Mi bajod?" — sürgette újra Ondřej.

„Semmi. Sajnálatot és félelmet érzek. Ondřej, ebbe belepusztulnak az emberek..." — mondta.

„Gustavra gondolsz?"

„Gustavra. Ma éjjel pedig Průcháné. Olga anyja. Gázzal megmérgezte magát."

Mozdulatlanul feküdt, csak ajka mozgott. Ondřej fölötte állt, figyelte fáradt arcát. Aztán leült a heverő szélére.

„Azt mondom neked, Ludvík — kezdte nyugodtan —, az embernek valahová tartoznia kell. Valahonnan valónak kell lennie. Rendszerint nem jut hozzá ingyen. Végig kell élnie, végig kell gondolnia. Nem tudom, képes volt-e erre Gustav."

„De Průcháné! — tört ki Ludvík, és felült az ágyán. — Hisz ő tartozott valahová. Valahonnan való volt, ahogy te mondod. Az ellenségeid közül..."

„Neked nem ellenségeid?" — kérdezte Ondřej, és ő is felemelkedett.

„Nem tudom, hová tartozom" — ismerte be Ludvík, és visszafeküdt.

„És Průcháné? — kérdezte Ondřej keményebb hangon, mint szándékában volt. — Alighanem rájött, hogy fölösleges. Valószínűleg tudta, mi történik ezekben

a pillanatokban. Mégpedig törvényszerűn, szükségesen és elhárithatatlanul történik."

„Törvényszerűn, szükségesen és elhárithatatlanul — ismételte Ludvík. — Jól van. De igaz ez?"

„Igaz! — felelte Ondřej már elmenőben. — Keresd! Siess és ne habozz!"

„Hol keressem? Hol van..." — kiáltotta Ludvík kétségbeesetten és szerencsétlenül.

Itt van. Itt, mondta magában Ondřej, amikor már kinn járt a ház előtt. Itt van. Az utcán. Árad és hömpölyög, ő meg nem látja. Viszik a tömegek, és a tömegeket az igazság viszi.

De Ludvík és a halott Gustav meg a křižanovi gondok hamarosan eltűntek valahol tudata legmélyén. Csak az életnek ez a testet öltött igazsága éltette. Test test mellett, szív szív mellett, akarat akarat mellett. Menetben és harcban. Csak így nyeri meg életét és sorsát.

Hirtelen megértette, amikor a tömegbe veszve állt az Óvárosi téren, hogy tulajdonképpen egész életében ezekre az órákra várt. Hogy minden igyekezete e pillanatok felé irányult. Igen, nem ismeri ezeket az embereket, mégis meghitt ismerősei. Nehéz kezük zászlórudat szorongat, ismeri széles és nyílt mosolyukat, egyszerű és félreérthetetlen szavaikat.

„Éberségre és készenlétre hívlak mindnyájatokat. Felhívlak benneteket..."

Itt az igazság, ismételgette magában másnap is, a Mintavásár-palota tágas és fűtetlen csarnokában. Én, te, ő, mi mindnyájan döntünk itt. Az életünkről, mindnyájunk nagy és új életéről.

„Óva intettünk mindenkit, ne árulja el a forradalmi ígéreteket. Figyelmeztettünk mindenkit, milyen következményekkel jár ez. Ma dönteni kell. Vagy a szocializmushoz vivő népi demokratikus fejlődés mellett, vagy a mellett az út mellett, amely visszafelé vezet. A visszafordulás annyit jelentene, hogy elveszítünk mindent, amit eddig kiharcoltunk. Ezért úgy döntünk, hogy tovább megyünk előre. Nem leplezzük, hogy ma

sok minden kockán forog. A habozók és az árulók megnehezítik előrehaladásunkat, nem csekély kellemetlenségeket okozhatnak nekünk és saját maguknak is, de nem bomlaszthatják szét sorainkat..."

Elveszve a tömegben hallgatva is egyetértett azokkal, akik körülvették, magába itta a szavakat, amelyek éppen azt fejezték ki, amit érzett és amit gondolt. „Holnap hazamegyek..." — ismételgette magában türelmetlenül, és kissé félve is, hogy amit itt megtalált, el ne veszítse, ha majd egyedül marad.

*

Hétfőn az esti vonattal érkezett haza. Minden, amit négy napja itthagyott, ami prágai tartózkodása idején távolinak látszott, azonnal szót kérő türelmetlenséggel tudatába tolakodott, mihelyt szobájában asztalhoz ült. Mama a vacsorát melegíti, Ondřej majd bekapja, fölkel és elmegy a gyárba. Prágában és az egész úton arra gondolt, hogy először Tonkához megy. Megmondja neki, hogy mindennek vége. Visszavonhatatlanul vége, nincs értelme, hogy hazudjanak egymásnak, gyerek ide, gyerek oda, együtt nem élhetünk, nem vezetne jóra. Értsd meg, egész életünkről döntünk, értelmetlen, sőt erkölcstelen volna, ha olyasmit tennénk, amiről mindketten eleve tudjuk, hogy nem lehet jó vége, hogy előbb vagy utóbb csódbe visz. Igen, csődbe! A gyereket nyilvánosan elismeri a magáénak, viseli gyöngeségének minden következményét, a gyerek az övé, gondoskodni akar róla, fizetni érte, akár magához is veszi. Bármit megtesz! De Tonka nélkül. Elképzelte magában, mit tesz majd Tonka, mit mond, miután végighallgatta. Ellentmondás nélkül beleegyezik-e, ahogy eddig mindig beleegyezett mindenbe, bármit tett és bármit mondott is Ondřej? Vagy fellázad? Bárcsak fellázadna! Kedvesebb volna számára, mint a szótlan tűrés, a könnyei, az alázatossága.

— Miért nem eszel, fiam? — hallja mamát.

Előtte egy tányér húsleves gőzölög.

— Ide figyelj! — szól rá apa a székéből. — Nem megy a fejembe, hogy csak úgy se szó, se beszéd engednék, hogy kirúgják őket. Meglátod, valamit forgatnak a fejükben.

— Még csak pisszenni se fog egyik se — mondta Ondřej, és belekanalazott a levesbe. — Láttam Prágában! Hogy mennyi ember tart velünk, apa! Még hogy valamire vetemednének! Szó se lehet róla. Igaz is! Meghalt Průcháné. Gázzal megmérgezte magát.

— Az istenért! — csapta össze kezét mama. — A gyár miatt...

— Valószínuleg minden miatt, ami történik — felelte közönyösen Ondřej.

Előbb talán mégsem a gyárba kellene mennie, hanem Holečekhez. Megkérdezni, mi újság és hogyan készítették elő a holnapi napot. Nemcsak az ő gyárukról van szó, ott van a textilgyár, a vágóhíd és a fegyvergyár, be kellene szüntetni a munkát Hykešnél is, ott is vagy huszonöt ember dolgozik, és a Beran boltjában. Ki tudja, küldtek-e oda valakit? A sztrájknak százszázalékosnak kell lennie. Holeček mamlasz, nem tud bánni az emberekkel. Isten tudja, kiket ültettek be az akcióbizottságokba. Az öregeknek odavetett valamit, amin rágódhatnak. Průchánét. Amíg megemésztik, egyedül lehet gondolataival.

— Éppen akkor vásárolta meg az öreg Průcha a gyárat — meséli apa mamának. — Új emberek kellettek, én is akkor mentem oda Feuersteintől, öt koronával többet fizettek. Huszonháromban volt. Ugye, mama?

— Úgy, úgy, huszonháromban — bólogatott Machartné.

— Az asszony is eljött vele. Megnézni az új gyárat. Csupa fehérben volt. A derekát olyan szorosra fűzte, olyan volt, mint egy darázs, a szoknyája meg széles volt, akár a ringlispíl. A kezében meg olyan izét tartott... fehér paraplét, no...

— Parazolt — szólt közbe Machartné.

— Úgy van, napernyőt. Ahogy ott forgatta a fenekét

összevissza, valahol bekente magát kulimásszal. Hát olyat még nem látott a világ, hogy az a nőszemély micsoda ricsajt csapott. Mintha elment volna az esze.

Rekedten elnevette magát. Nevetett az öreg Machartné is. Mindig újból nevetett, pedig már számtalanszor hallotta apa történetét.

Marie valószínűleg a gyárban lesz. Alighanem a legtöbb ember ott maradt estére is és éjszakára. Marie bizonyosan arra számít, hogy Ondřej, mihelyt visszaérkezik, bemegy a gyárba. Hogyan mondja meg neki? Egyelőre elképzelni sem tudja.

— Holnap tehát nem dolgoztok! Mi is sztrájkoltunk egyszer...

— Ez csak egyórás sztrájk, apa, amolyan figyelmeztető általános sztrájk — magyarázta Ondřej.

— Egyórás? Az semmi. Miért nem sztrájkoltok rendesen...

— Ez csak olyan próba. Ha szükség lesz rá, csinálunk igazi sztrájkot is. Köszönöm a vacsorát — tette hozzá Ondřej, és eltolta maga elól az üres tányért. — Be kell még mennem a gyárba, nem kerestek?

— Hogyne kerestek volna — mondja mama kissé büszkén. — El se tudnám mondani, hányszor üzentek érted, hányszor kérdezték, hazajöttél-e már, fiam.

— Pazdera is itt volt. Josefnél. Az öreg cimborájára nem is volt kíváncsi. Hát igen, kit érdekel a magamfajta, béna öregember — mondta keserűen apa.

— Ne vegye a szívére, apa. Most sok a munkájuk — vigasztalta Ondřej, és igyekezett, hogy minél előbb kívül kerüljön. Talán ha Marie nem lépett volna ilyen hirtelen és meglepően az életébe, még egy ideig minden maradt volna a régiben. Egyet azonban bizonyosan tud, sohasem szánta volna rá magát, hogy Tonkával éljen együtt. Mariétól függetlenül kézzel-lábbal tiltakozott volna ellene. Érezte, vétene saját maga, Tonka és talán a gyerek ellen is, aki még meg sem született.

Mégis boldog, hogy idehaza van. Egész Křižanov, a csendes, néptelen és gyatrán világított utcák, a háza-

kon túl messzefutó, behavazott földek csendes békét és nyugalmat árasztanak, minden közel van, szinte elérhetné a kezével, minden áttekinthető és jól ismert, saját fájdalmai és örömei s a többi ember fájdalmai és örömei is.

Tonkánál az ablak világos. Jól ismeri ezt az ablakot. Jobboldalt beszakadt a roletta. Óvatosan körülnézett, és besurrant az ajtón.

Nyitva van. Ez annyit jelent, hogy az asszony várja. Nyilván mindennap várta, nem mondta meg neki, hogy elutazik. Nem tudott elmenni hozzá elutazása előtt. Alig lép be a folyosóra, nyílik a konyhaajtó, Tonka hosszú, fekete pongyolájában megjelenik a küszöbön.

— Zárd kulcsra — mondja, és nem mozdul az ajtóból. Ondřej ráfordítja a kulcsot, mint mindig.

— Tedd le a kabátodat — mondja még az asszony.

Sohasem jött elébe a folyosóra. Mindig úgy volt, hogy besurrant az ajtón, bezárta maga mögött, kabátját az előszobában a fogasra akasztotta, és kopogtatás nélkül benyitott a konyhába. Tonka csak szemével köszöntötte, de rendszerint egy szót sem mondott, mintha magától értetődő volna, hogy jön. De ma mintha először járna itt: zárd kulcsra az ajtót, tedd le a kabátodat, az ajtó is nyitva, hogy el ne tévedjen.

— El voltam — mondja Ondřej. — Péntek óta. Nem volt rá időm, hogy benézzek.

— Tudom! — feleli Tonka. — Akarsz rántott húst?

Az asztalon már ott a tányér, kés és villa, pohár meg egy palack sör. Önmagának is érthetetlen haraggal félretolja és azt mondja:

— Nem! Honnan tudod . . . ? — kérdi meglepetten.

— Josef mondta! — válaszolja magától értetődően Tonka.

— Miféle Josef?

— Benedikt. Itt volt. Véletlenül. Benézett hozzám.

— Ne beszélj — tör ki Ondřej meglepetten, mintha hazugságon kapta volna az asszonyt. — Benedikt ágyban feküdt. Tüdőgyulladása volt.

— Mondta — jegyzi meg nyugodtan az asszony. Ke-

zében a forró serpenyővel visszafordul a tűzhely mellől, a zsíron még serceg a rántott hús, kiborítja a tányérra és odatolja Ondřej elé.

— Mondtam, hogy nem kell — ugrik fel ingerülten Ondřej. Néhány lépést tesz, majd nyugodtabban hozzáteszi: — Már ettem otthon.

Hirtelen rájön, hogy Tonka tud valamit. Szinte görcsösen igyekszik, hogy minden a régiben maradjon, hogy semmi se változzék.

— Nem fekszel le? — kérdi az asszony bátortalanul, miközben a tányért engedelmesen elviszi az asztalról.

Igen, most le kellene vetnie a kabátját és elnyúlni a kanapén, feje alá kulcsolva kezét számolgatni a csempéket a tűzhely mellett. Mindig így tett, amikor idejött egyenest a gyárból. Le kellene feküdnie és mondani valamit. Mindegy, akármit. Tonkának talán elég volna, hogy hallja a hangját. Sohasem volt kíváncsi az asszony véleményére, beszélt, mert kikívánkozott belőle a szó, a mindennapi gondok és bajok. Az asszony a széken ült, kötött vagy horgolt, hallgatta vagy nem hallgatta, válaszolt vagy egyszótagos kérdéseket tett fel. Aztán Ondřej rendszerint kinyújtotta feléje kezét — ennyi volt az egész!

Most nem érti, hogyan bírta ki olyan sokáig. Látja kétéves együttélésük minden nyomorát. Az asszony, akár az állat, ösztönösen megérzi, hogy valami nincs rendjén. Látja szemén, fürkészve les rá, és szeme sarkában félelem lappang. Benedikt még valamit mondott.

— Ide hallgass, Tonka — szánta el magát végre a szóra, s kerülte az asszony tekintetét. — Ülj le — mutatott egy székre. Tonka a szék mögött állt, támlájába kapaszkodott. — Meg kell állapodnunk valamiben, ha már gyereket vársz.

Az asszony engedelmesen leül, mintha a tanító parancsolná az iskolában, ölébe ejti kezét, és ijedt várakozással mered Ondřejra. Amikor a férfi már jó ideje hallgat, ő kezd beszélni.

— Miről akarsz beszélni? — Felemeli kezét, mint egy báb, és ismét visszaejti az ölébe.

— Nem tudod?! — ugrik fel Ondřej, mintha ingerelné az asszony értetlensége. A valóságban saját zavarát igyekszik leplezni. — Hát azt hiszed, olyan könnyű? Férjed van, Francek, a gyerek meg az enyém.

— Elválok tőle — mondja Tonka nyugodtan. — Nekem mindegy, mit szólnak hozzá az emberek. Francek még annyit se törődik vele. A házon valahogy megosztozunk, vagy zabálja meg, ha akarja. De lelépést fizet!

Ondřejt lefegyverzi és aggasztja Tonka gondolkodásának tárgyilagossága. Igen, ez az! Nincs semmi akadály. Tonka elválik, férjhez megy Ondřejhoz, ha Francek meg akarja tartani a házat, elköltöznek Machartékhoz, az öregeket a hátsó szobába költöztetik, a ház elülső részét maguknak rendezik be. Gondold csak végig, ember, meglátod, milyen előnyös megoldás! Tonkának már megvan mindene, kelengyéje, bútora, Francek leguberálja a lelépést... Kétségbeejtő, hogy ez milyen világos.

— Tonka, én nem vehetlek el feleségül, érted! — mondja keményen és könyörtelenül. Pedig nem is Tonkához akar könyörtelen lenni, inkább önmagához.

Az asszony hallgat. Mozdulatlanul ül a széken. Ondřej nézi. Úgy érzi, meg kell ütnie, hogy életre keltse, hogy az isten szerelmére végre fellázadjon és szitkozódni kezdjen. Ért ehhez Tonka! Ondřej nem is kételkedik benne. Hisz nemegyszer veszekszik a szomszédasszonyokkal, kiabál apjára. Hát miért nem kiabál rá, Ondřejra? Sarkon fordul, és fel-alá kezd járni a helyiségben.

— Nem lenne jó vége. Tudom. Mi ketten nem illünk egymáshoz, ez az. Megőrülhék melletted, hallod! — kiáltja, és hevesen az asszony felé fordul.

— Azt mondtad, azt akarod, hogy a gyerek a tied legyen — mondja Tonka, és alig észrevehetően Ondřej felé fordítja fejét.

— Igen! — sziszegi Ondřej. — A gyereket nem tagadom le. Semmit sem tagadok le, ami történt, megtörtént. De mi ketten nem élhetünk együtt. Értsd meg, végét kell vetni...

— Akkor hát legyen a gyerek Franceké — mondja Tonka. — Akármilyen apa is jobb, mint semmilyen. Vagy elvetetem.

— Ne bolondulj! — horkan fel Ondřej.

Nem is mert erre gondolni. Valósággal fellázadt ellene, undorodott tőle.

— Nem engedem meg!

— Hogy csak most jöttél rá — mondja keserűen az asszony.

— Mire?

— Hogy nem élhetsz velem. Eddig jó voltam neked. Most meg: nem illünk egymáshoz. Hogy a fenébe illenénk. Neked nem akaródzik... — mondja, az asztalra könyököl, és fejét a kezébe temeti.

— Nem akaródzik — ismeri be Ondřej. — Mást szeretek.

Tonka meg sem moccan. Vagyis mindent tud. Ondřej szava csöppet sem lepte meg. Lehajtott fejjel ül, ujja hajába mélyed, van a tartásában valami kétségbeesett és reménytelen. Ondřej fél tőle és sajnálja is egyszerre.

— De azt nem mondtad meg neki, annak a lánynak, hogy gyereket várunk, hogy nálam hálsz és kosztolsz, hogy itt vagyok én is, hogy megvannak a jogaim.

Van-e értelme magyarázkodni?

— Nem mondtam meg — ismeri be.

— Hát én megmondtam neki — szökik ki a szó Tonkából.

Hallgatni akart, egy szemrehányó szóval sem illette volna, ha minden a régiben marad. Mielőtt Ondřej jött, még bánta is, hogy elment Mariéhoz, hogy megmondott neki mindent. Talán eljön, gondolta, minden úgy lesz megint, ahogy volt, Benedikt csak kitalálta, amit mondott, minden férfi egyforma, mindegyik mások után is jár, Ondřej majd eljön, jóllakik, lefekszik a kanapéra, mint mindig, beszélni kezdi, hogy ki mit mondott és ő mit gondol róla, ezt szerette a legjobban, aztán magához öleli, hogyan feledkezhetik meg erről, hogyan vetheti ezt el magától, hogyan mondhatja: nem illünk

egymáshoz, szerencsétlenek lennénk, megőrülnék melletted. A szeméből olvasta ki a kívánságait, két álló éven át egyszer sem veszekedtek, ha Francek csak három napig van idehaza, úgy ordítanak egymásra, mint az állatok, de Ondřejjal egészen más volt, az Istenért, semmit sem akart tőle, egyszer sem említette a házasságot, várt, amíg ő maga kezd beszélni róla, s ha nem mondja, neki így is jó lett volna, nem kellett semmi, és most sem akarna mást, ha...

— Kinek! — ordít rá Ondřej. — Kinek mondtad meg?!

— Kinek? — rezzen meg. — Roznerovának...

— Mit mondtál neki! — kiáltja Ondřej elszörnyedve és kétségbeesetten.

Tonka hallgat. Konokul nézi a befüggönyözött ablakot, és ebben a pillanatban bizonyosan tudja már, hogy közte és Ondřej közt mindennek vége. Hangjából, minden mozdulatából süt a gyűlölet, tudja, hogy a férfi megutálta, most már nincs tekintettel semmire és senkire.

Ondřejt lesújtotta, amit Tonka mondott. Megértette, hogy elvesztette utolsó reménységét is, amely még éltette, hogy Marie megbocsát neki és megért mindent, ha maga megy oda hozzá, és önként bevall mindent, ha nem takargat semmit, és nem festi magát jobbnak, mint amilyen. Isten a tanúja, hogy meg akarta tenni. Most rádöbben, hogy Tonka türelme és alázata csak látszólagos, hogy védekezni fog, vadul védekezni, foggal és körömmel, s hogy e pillanatban mindenre képes. Alig bírta leküzdeni az asszony iránt érzett ellenszenvét. Csak bűntudata akadályozta meg abban, hogy goromba legyen. Tonka máskor kifejezéstelen arca most híven tükrözte, mi megy végbe az asszonyban. Mindig gondosan csigákba tekert, világos haja — hogy viselhette el ezeket a papirospillangókat a hajában és harisnyakötőjét, hogyan nyelhette le az ízetlen kényelmét —, haja hirtelen arcába hull, álla előreszökik, és arca szinte tébolyodott kétségbeesést fejez ki.

— Rendben van! — mondja Ondřej és föláll. — Je-

gyezd meg, a gyereket nyilvánosan elismerem a magaménak, de köztünk vége mindennek. Utoljára vagyok itt. Nem volt jogod hozzá, hogy ilyet tégy. Az a lány semmiről sem tehet.

Az ajtó felé indul. E pillanatban Tonka felugrik a székről, olyan hevességgel, amilyet Ondřej sohasem várt volna tőle, és megáll az ajtó előtt. Bal kezével ráfordítja a kulcsot, kihúzza a zárból, és görcsösen szorongatja a markában.

— Nem! Sehová sem mész! — lihegi.

Ondřej tétován, bizonytalanul megáll. Az asszonyra néz. Tonka arca teljesen megváltozott. Őrült ember arca ez. Haja kibomlott, és arcába lóg. Minden erejével az ajtóhoz tapad, igyekszik egész testével eltakarni.

— Mi értelme ennek, Tonka — próbál Ondřej nyugalmat erőszakolni magára.

Az asszony fejét ingatja, mintha szólni akarna, de csak száját nyitja ki, egyetlen hangot sem ejt.

Ondřej tehetetlenül és védtelenül áll előtte, kissé fél tőle, kissé félti is, röstelkedik önmaga és az asszony előtt is.

Tonka vizenyős, világos szemében gyűlölet és kétségbeesés csillog, könyörgőn mered rá.

— Tonka! — mondja Ondřej nyugodtan és rábeszélően. — Gyere, ülj le. Beszéljünk értelmesen. — Értelmesen! Érzi, milyen kevéssé értelmesen hangzik most ez a szó. Semmi tartalma. Megérti, hogy az asszony mindenre képes, és ő legjobban tenné, ha elmenekülne. Gyáván elmenekülne. Az ablakon át. Gyorsan kinyitná és kiugrana rajta. Bemehetne a szomszéd szobába. Tonka szalonnak mondja. Új bútor van benne, a szekrényeken alma, ebben a szobában nem laknak, csak paráděra van, Tonkával a manzárd szobában szokott hálni. A hitvesi ágyon. A szobából kiszökhetne az udvarra és az udvarról...

Leül és minden erejét megfeszítve nyugalmat kényszerít magára. Tonka egy pillanatig nézi — igen, tébolyodott a szeme! Aztán tétován ellép az ajtótól, és leül a szék peremére, minden pillanatban készen arra, hogy

felugorjék és testével zárja el az ajtót. Görcsösen szorongatja a kulcsot. Fejével int, beszéljen Ondřej.

A férfi karjára teszi a kezét. Tonka teste megremeg, mintha villanyáram érte volna.

— Tonka! — kérleli. — Mindenképpen el kellett volna válnunk egymástól, ha Marie Roznerová nem volna, akkor is. Elvégre nem élhetünk örökre így. Egyszer megtudják az emberek...

— Hadd tudják meg. Mindenki tudja, milyen az életem.

— Nemcsak rólad van szó. Rólam is. Tudod, miket beszélnének a városban? Hogyan kapnának rajta némelyek...?

— Mondtam már, hogy elválok. Minden bíróság igazat ad nekem.

— De én nem akarlak és nem tudlak feleségül venni. Értsd meg végre. Így pedig igazán nem kényszeríthetsz — tör ki ismét Ondřej.

Egy ideig szótlanul ülnek egymással szemben. Tonka mintha minden erejét megfeszítve gondolkozna valamin. Ondřej mereven nézi az asszony kulcsot szorongató kezét. Szabadulni akar innen, e pillanatban nem képes másra gondolni. Látja, hogy Tonka kezének görcsös szorítása lassan felenged, ha most gyorsan utána kapna, megkaparinthatná a kulcsot, és egyetlen ugrással az ajtónál teremhetne. Felrémlik elotte, hogy egyszer már volt hasonló helyzetben. De nem, az egészen más volt. De akkor is ugyanilyen feszülten figyelte egy magányos hegyi házban az öreg Reichert kezét, ugyanígy számítgatta magában, hogy egy gyors mozdulattal meg kell kaparintania az asztalon fekvő kést. Tonka most elengedi a kulcsot, a kulcs koppanva az asztalra hull, de még mindig rajta tartja kezét. Végtelennek tűnik fel ez a csend. Mintha az asszony meggondolná minden mozdulatát, mindent, amit a következő pillanatokban tenni fog. Mit fog tenni?

— Hát így van! — mondja Tonka, és megint elhallgat.

Ondřej nem veszi le róla tekintetét, mintha attól

félne, hogy az asszony nekitámad, és meg akarja ölni. S ha volna valami gyilkos szerszám a kezében, e pillanatban valószínűleg megölné.

— De a célodat úgysem éred el — mondja Tonka gyűlölködve, és leveszi kezét a kulcsról. Ott fekszik köztük az asztalon, most nyugodtan elvehetné és elmehetne, Ondřej mégsem teszi meg. Nézi és otthagyja az asztalon.

— Nem akarok elérni semmit — mondja. — De nekünk el kell válnunk. Végét kell vetnünk...

— Mást se tudsz mondani. De miért? Mondd meg végre, hogy miért.

— Mert nem szeretlek... illetve talán szeretlek is, de másképp, értsd meg... — zavarában ötöl-hatol, fél, hogy ne mondjon olyat, ami az asszonyból újabb hisztériás rohamot válthatna ki. De Tonka csodálatos módon nyugodt marad.

— Nem szeretsz, de gyereket tudtál csinálni nekem! Most meg más kellene.

— Szeretem azt a lányt. Már régen szeretem, Tonka. Már a háború előtt...

— Kuss, te! — ordít rá az asszony. — Ezt meséld valaki másnak.

Ondřej vállát vonogatja, elhallgat. Az asszony is hallgat, Ondřej feláll, elveszi a kulcsot az asztalról.

— Apa agyonüt, ha megtudja, és hogy mit tesz Francek, azt elgondolni sem tudom — töpreng Tonka hangosan, s Ondřejjal már nem törődik. Ondřej elmehetne, mégsem megy. Most már nem fél, most már az asszonyt félti. Nem meri magára hagyni.

— Hova gondolsz, Tonka — kezdi barátságosan. — Nem hagylak el. Ha szükséged lesz rám, mindig eljövök. Megteszem, ami tőlem telik. Törődni akarok a gyerekkel. A mindenit, nem bújok ki semmi alól, de *ennek* véget kell vetnünk. Sehová sem vezet. Francekot pedig otthagyod.

Tonka keserűen nevet.

— Otthagyom. És egyedül leszek...

— Férjhez mész. Elfelejtesz engem.

— Nem könnyen vesznek el manapság egy elvált asszonyt gyerekkel...

— Ma ez már nincs úgy. Mindenben segítségedre leszek, megbízhatsz bennem.

— No igen! Eredj — sóhajt az asszony és feláll. — Eredj, és mondd meg neki, hogy szabad vagy.

— Nem megyek hozzá — mondja Ondřej. — Nem mehetek többé hozzá azután, amit tettél. De nem haragszom rád.

— Még csak az kellene, hogy haragudjál — mondja az asszony.

— Most rólad van szó — fogja meg Tonka vállát Ondřej. — Legyen eszed, minden rendbejön.

— Már rendbejött. Csuda szépen. Csak eredj, és velem ne törődj — mondja, és a kályhához megy. Rakosgatni kezdi az edényt a mosogatóba.

Ez kissé megnyugtatja Ondřejt. Kis ideig még habozva áll, nézi az asszonyt.

— Hát, isten veled — mondja.

Tonka nem válaszol. A tűzhely mellett áll, fekete lábast tart a kezében, és tompán mered maga elé. Ondřej elfordítja a kulcsot a zárban, keze már a kilincsen, még egyszer visszafordul és megismétli:

— Isten veled. Holnap megint benézek — mondja inkább csak azért, hogy megnyugtassa a lelkiismeretét. Tonka hallgat, meg sem moccan, rá sem néz.

Ondřej kilép az ajtón, s érzi, minden akaraterejét meg kell feszítenie, hogy lába tovább vigye.

*

Rója a csendes, kihalt utcákat, leküzdi magában a kísértést, hogy visszatérjen Tonkához.

Ki tudja, Mariét benn találja-e a gyárban? Egyáltalán lesz-e annyi ereje, hogy rá emelje tekintetét? Szinte kívánja, hogy bárcsak ne volna benn a lány. Fél találkozni vele mások jelenlétében, színlelnie kellene, hogy semmi sem történt, hogy minden rendben van.

A portásfülke világos, máskor csak egy kék lámpa

pislog benne, ma ömlik ki az ablakokon a fény, Celestýn rámosolyog Ondřejra, a portásfülkével szemben a kis kuckóban Holanné fózi a kávét, idáig érzik a szaga, a kis szobában vágni lehetne a füstöt, a férfiak máriásoznak, a többi kibicel, a puskák sorban állnak a falnál, csattog a kártya, harsog a szó, a nevetés. Alig lép be Ondřej a szobába, máris boldognak érzi magát.

— Erőt, egészséget, fiúk! — mondja.

Mintha parancsszóra harsanna az „isten hozott". Mindez magától értetődő, még akkor is, ha nem értetődik magától. A puskák a falnál állnak. Az embereknek otthon volna a helyük, feleségük mellett. Senki sem ügyel rá, tehát minden rendben van. A többiek nem törődnek vele, még mindig egy közülük, még mindig nem gondolnak róla semmi rosszat. Rádöbben, hogy úgy mozog, akár az óra ingája. Egyik helyről a másikra. Most a gyárban van és minden rendben. Tonka és Marie nem gyötrik többé, egyszeriben másik világba került, ez a férfiak világa. Abban a másikban, az asszonyok közt, úgy látszik, minden férfi papucs.

— Pazdera nincs itt? — kérdi.

— A műhelyekben lesz — mondja Celestýn.

Megy a műhelyek felé. Megáll az ajtóban, félve kémlel be a csarnokba, nincs-e ott Marie. Egyetlen asszonyt sem lát, ettől megkönnyebbül. Csak férfiak ülnek csoportokban, ahogy lehet, röhögnek és csapkodják a kártyát.

Cafek elkapja Ondřej kezét.

— Hát mi lesz? Miért babrálnak velük annyit ott Prágában?

— Minden jól megy. Még csak lőni se fogtok — feleli Ondřej.

— És erre mondja, hogy jól megy... A szentségit, egy csapásra el kellene intézni őket!

Ondřej nevet. Pazdera után érdeklődik. Állítólag fönn van valahol. Mikor később lenéz a folyosóról a csarnokba, olyan kép tárul elébe, mintha katonák táboroznának. A cigarettafüst fölfelé száll, a csarnok homályából harmonikaszó hallatszik tompán. Musil egy ócska

slágert nyaggat, fiatal legények ülnek körülötte, és félhangon dúdolják:

Az erdő mélyén építek
neked egy csendes lakot,
eltakarják a fák és úgy lesz
minden, ahogy akarod...

Megint elfogja a boldogság, az öröm és a biztonság érzése, amelyet szombaton és vasárnap érzett, amikor az Óvárosi téren és a Mintavásár-palotában elveszett a tömegben.

Amikor belép az irodába — irodának hívják ezt a helyiséget, bár inkább kis raktárra hasonlít —, ott találja Pazderát, az igazgatóságbeli Štychhel beszélget és Landával a műszaki irodából.

— Csakhogy jössz! — fogadja Pazdera, Landa és Štych is felé fordulnak, és némán bólintanak.

— Csak ma este érkeztem — mondja Ondřej, és télikabátját az ajtó mellett álló fogasra akasztja.

— Éppen arról tanácskozunk, mi legyen holnap...

— Hát mi legyen! — mondja Ondřej. — Sztrájk! Százszázalékos sztrájk!

— És mi legyen azokkal, akik nem vesznek részt benne? — kérdi Pazdera. — Azt mondják, hogy csak a műhelyiek dolga...

— Ki mondja? — kérdi Štych.

— Az irodákban hallottam — mondja Landa.

— Beszéltetek Schejballal? — kérdi Ondřej. — Ha Schejbal jön, vele tartanak az irodából mind.

— Az igazgató holnap Prágába utazik. Föltétlenül szükséges. Baj van az anyagszállításokkal, kész nyilvánosház — indulatoskodik Štych.

— Éppen holnap. Elég sokáig várt vele. Persze, így találja a legcélszerűbbnek. Én nem tehetek semmiről, én éppen hivatalosan Prágában voltam — jegyzi meg gúnyosan Ondřej.

Csend. Csak Pazdera bólint és megjegyzi:

— Ugyanez az én véleményem is.

Landa maga elé mered, mozdulni se mer, nehogy felhívja magára a figyelmet. Štych valamit firkál egy darab papirosra, mintha semmi köze sem volna az egészhez.

— Beszélnetek kellett volna vele. Figyelmeztetni — szakítja félbe Ondřej a már-már kínossá sűrűsödő csendet. Neki is olyan gondolatok kezdtek már keringeni az agyában, amelyek nem tartoznak ide.

— Schejbal nem törődik a politikával — magyarázza Štych. — Szakember, és ezek a dolgok nem tartoznak rá. No és mondd! Hát van értelme kényszeríteni?

— Nem kényszerítünk mi senkit — tör ki Ondřej. — De olyan a helyzet, hogy mindenkinek meg kell mondania: igen-e vagy nem! Ez a fontos. Vagy velünk tartasz, vagy ellenünk. Mi, kommunisták vállaljuk a felelősséget. Ők lemondtak róla. Ezért tudni akarjuk, hogy állunk. Tudnunk kell. Különösen az igazgató esetében. Mindenkinek volt elég ideje, hogy meggondolja. Mi nem akartuk, hogy idáig jussunk, mindig világosan megmondtuk, mit akarunk és mi a célunk. Aki nem tudja, mit akar, és aki zavarosan beszél, az mind a túlsó oldalon áll. Eredj, kérdezd meg Minaříktól, mit akar. Kupeckedni! Eredj, kérdezd meg a patikust, mit akar. Pénzt! És azonfelül? Semmi mást nem akar...

— Egyetértek — mondja kissé fojtott hangon Štych. — Én személy szerint egyetértek, de nem beszélhetek az igazgató nevében...

— Mindig az ő nevében beszéltél itt — vág közbe Ondřej. — Most hirtelen nem beszélhetsz az ő nevében. Te, a titkárja, az üzemi tanács tagja, nem mondhatod meg neki: Hallja, igazgató, ezt ne tegye. Furcsa dolog, amikor az egész gyár sztrájkba lép, maga meg azt mondja, én semmiről sem tehetek, én itt sem vagyok. Ezt senki sem veszi be. Ez lett volna a kötelességed, Štych. Az ő érdekében kellett volna megtenned. Éppen azért, mert nem tudja, hova forduljon. Sok más ember se fogja tudni, ezzel számolnunk kell.

— Lehet, hogy igazad van, de mondjátok meg neki ti. Ti, kommunisták — mondja hűvösen Štych.

— A szociáldemokratáknak ehhez semmi közük? Ők, úgy látszik, nem szocialisták. De ne félj, megmondjuk neki, ha már te, a titkára olyan jó tanácsokkal láttad el — vágja rá Ondřej, és tárcsázza Schejbal számát.

— Otthon lesz a lakásán — készségeskedik Landa.

Ondřej a kagylóval kezében vár. Ez a pár pillanat elég, hogy megint eszébe jusson Tonka.

— Machart beszél. Tudomásomra jutott, hogy holnap Prágába utazik...

Igen! Halaszthatatlan ügyben. Machartnak is tudnia kell, hogy állnak az anyagellátással. Föltétlenül rendezni kell a szállítások határidejét, ezt nem lehet levélben elintézni.

— Meg akartuk kérni, hogy halassza el az utazását egy nappal, esetleg kettővel.

Micsoda ötlet! Miért?

Schejbal igyekezett fenntartani tekintélyét, de Ondřej is észrevette, hogy az igazgató fél. Igyekezett nyugodt, barátságos, sőt tisztelettudó hangon beszélni, de úgy találta, bármit mond, minden gúnynak vagy erőszaknak hat.

— Hogy kicsoda? Az üzemi tanács, és ha úgy tetszik, hát mi, kommunisták, érti, igazgató úr. Röviden: az a véleményem, hogy holnap szükség lesz a maga jelenlétére is.

Őszintén akart beszélni Macharttal. A vállalat igazgatójaként semlegesnek kell maradnia ebben az egész vitában. Mindenek fölött, elsosorban a pártok fölött kell állnia, megegyezésre kell törekednie, elejét venni minden súrlódásnak, hogy a vállalat zavartalanul dolgozzék tovább. Természetesen — erről biztosíthatja Machartot — nem akadályozza meg a sztrájkot, de mint igazgató nem vehet részt benne. Igen, miután Štychhel megbeszélte, úgy döntött, hogy holnap Prágába utazik.

Ondřej Štychre pillant. Még mindig firkál valamit.

— Úgy hiszem, Štych elvtárs reggel óta megváltoztatta a véleményét.

Štych kezéből kiesik a ceruza. Ijedten pillant Ond-

řejra, kézzel-lábbal integet, hogy őt hagyja ki a dologból.

— Meg akartam mondani magának, igazgató úr, hogy rosszul teszi! — mondja Ondřej, és kihúzza magát, mintha bátorságot gyűjtene. — Bármennyire nehezére esik is, döntenie kell. Csak két lehetőség van. Vagy velünk, vagy ellenünk. A gyárban az emberek tudni akarják, kivel tart az igazgatójuk. Értse meg, a helyzet félreérthetetlen, és sem maga, sem én nem változtathatunk rajta. Mi, kommunisták a jövőben felelősséget vállalunk mindenért, ami ebben az országban történik. Nem lesz könnyű dolgunk, ellenkezőleg. Nagyon nehéz lesz, talán most még senki sem képzeli, mennyire nehéz! De éppen ezért tudnunk kell, kire számíthatunk és ki az ellenségünk. Velünk akar tartani? Jól van, mondja meg, örömmel fogadjuk. Szembefordul velünk? Az is rendben van, megleszünk maga nélkül. De tudni akarjuk, hányadán állunk. Választhat. És jól válasszon. Ha tanácsot adhatok, és én mindig őszinte voltam magához, a dolog lényegét nézze, ne pedig azokat a kis hibákat és igazságtalanságokat, amelyeket elkövettünk, és talán még el fogunk követni. Azt kérdezze magától, mi a tét, igazgató úr! Ez minden.

Őszintén hálás Machartnak, nagyra becsüli és mindig nagyra becsülte őszinteségét, ígéri, hogy reggelig jól meggondol mindent.

Ondřej leteszi a kagylót. Ugyanakkor Štych és Landa is fölállnak, túlzott és gyanús szívélyességgel búcsúzkodnak és elmennek. Ondřej egyedül marad Pazderával.

— Beszélnem kell veled — mondja.

— Baj van? — ijed meg Pazdera. — Most kezdődik a forrója, mi? — teszi hozzá, szeme felvillan, ujjai türelmetlenül dobolnak az asztalon. — Hála istennek, hogy Prágában végre megmozdultak.

— Szó sincs róla — siet a válasszal Ondřej. — Ellenkezőleg, minden jól megy. Meg se mernek mukkanni. A magam dolgáról akarok beszélni veled.

Elhatározta, hogy mindent elmond Pazderának. Ez akkor jutott eszébe, amikor a telefonnál várt. Paz-

dera kisgyerek kora óta ismeri, mindent tud róla, bizonyosan megérti, meg kell értenie. Ondřejnak pedig beszélnie kell. Szüksége van rá, hogy mindent a más szemével lásson. Minden eltorzul előtte, nem tudja már, mi a bűne és mekkora. Pazdera legyen a bíró. Ő mondjon ítéletet. Ondřej már nem képes rá.

Pazdera fürkésző szemmel nézi.

— Hát igen — mondja hirtelen. — Látom, valahogy mintha más volnál. Ez nem is te vagy. Az a Prága hozott ki ennyire a sodrodból?

Ondřej fejét csóválja. Maga sem tudja, hogyan és honnan kezdje.

— Milyen az akcióbizottság? — kérdi, bár már eleve tudja, mit fog felelni Pazdera.

— Hát milyen volna? Te vagy az elnök.

— Azt nem lehet, Pazdera. Éppen azt nem lehet — ugrik fel Ondřej, és járkálni kezd a székek között. Egymás után félretakarítja őket, hogy beléjük ne botoljék. Ezt sohasem tette. Csak most. A mozgás mintha könnyebbséget hozna. Mintha könnyebben összpontosíthatná gondolatait, s közben, igen, ez az, nem kell az emberek szemébe néznie. — Mindenről le kell mondanom. Kell. Máskülönben szégyent hozok rátok. A pártra. Segítenetek kell rajtam — mondja szinte könyörögve.

— Miről kell lemondanod? — Pazdera nem érti, feszült figyelemmel és kissé csodálkozva mered Ondřejra.

— Miről! — tör ki Ondřej. — A funkciókról. Minden funkciómról. Érted?

— A mindenségit, mi ütött beléd megint? Micsoda ostobaságot beszélsz?

Ondřej megáll, oldalvást fordul Pazderához, gondolkozik, hogyan mondjon meg neki mindent, hogy megértse. Lassan leül. Pazdera nehéz és csomós két keze összekulcsolva pihen az asztalon.

— Belekeveredtem valamibe, Pazdera, és nem tudom, hogyan szabaduljak tőle — mondja Ondřej alázatosan.

— Hát akkor beszélj, a szentségit...

Nem tudja, hogyan kezdje el. Hát, szóval, már a háború alatt, amikor Holečeknél találkoztak, tele volt

a feje Mariéval. Nem tudta, mihez kezdjen, úgy szakadt rá az egész, mint az igézet. Agyában, testében, minden gondolatában élt a lány, csakhogy ott volt František. De aztán, amikor František meghalt, a háború után, semmivel sem lett könnyebb. Azt képzelte, a lágerben majd elfelejti Mariét, de ott az ember nem felejt, csak emlékezik, kétszer annyit emlékezett, ember, ott az álom is valóság...

— Megérted ezt?

— Eredj már — mondja gúnyosan Pazdera. — Dehogyis értem. Én hülye vagyok. Én nem tudom, mi az asszony. Mit sírsz itt nekem. A lány szabad, te is nőtlen vagy, talán én taszigáljalak oda hozzá?

Várt rá. Két évig várt rá. Talán már nem is várta. Talán már beletörődött, és ha néha eszébe jutott, hogy talán mégis lehetséges volna, tüstént kiverte fejéből, hogy ne kínozza, ne gyötörje. Nem számított többé a lányra. Nem szívesen álmodozik olyasmiről, ami lehetetlen. És akkor egyszer csak eljön, érted, ő maga, eljön, itt van, mintha csoda történt volna...

— Megállj, hagyjuk a költészetet! — mondja tárgyilagosan Pazdera. — Még mindig nem tudom, mi a baj!

— Csakhogy én időközben belekeveredtem egy másik dologba. És a nőnek gyereke lesz, Pazdera — teszi hozzá lemondóan Ondřej.

— Férfiemberrel megesik — nevet Pazdera. — És ki az a nő?

— Číhákné. Tonka — mondja kétségbeesve Ondřej.

— Mármint annak a feketéző Šimonnak a lánya.

Ondřej némán bólint.

— Azoknak is a körmükre nézünk. Bevilágítunk a pincéjükbe — tüzeskedik Pazdera. — Minařík, Ziegloser meg ez a Šimon! Már rég meg kellett volna tenni. Csodálkozom is Gottwaldon, hogy olyan kesztyűs kézzel bánik az ilyenekkel...

— Megállj — vág közbe türelmetlenül Ondřej. — Ez most nem tartozik ide.

— Miért ne tartozna? — Pazdera idegesen dobol az asztalon. — Nekem nem tetszik az egész. Túlságosan

sokáig tart. Eredj csak le, kerdezd meg a fiúkat, ők is torkig vannak már vele. Ha forradalom, hát legyen forradalom, és nem alkudozás!

— Nem alkudozik senki — vágja rá hevesen Ondřej. — Ezt meg honnan szedtétek? Elbújnak...

— Éppen ez az! — esik a szavába Pazdera. — Elbújnak. Az egereket addig kell összefogdosni, míg el nem bújnak. Ki húzza ki aztán oket a lyukból, a mindenségit! Holnap aztán mondd meg nekik. Ne kímélj senkit, hadd tudják, hogy nem alkudozunk senkivel!

— Ugyan már, holnap! — mondja Ondřej, és hirtelen tehetetlennek érzi magát. — Nem mondok semmit. Nem hallottad, nem beszélhetek. Le kell mondanom mindenről. Hát nem érted?

— Nem én — vágja rá kereken Pazdera.

— Číháknénak férje van, és gyereke lesz tőlem. Én meg nem tudom és nem akarom elvenni. Botrány lesz belole, eltitkolni nem lehet... és nem is akarom — hajtogatja Ondřej makacsul. — Az egész város tele lesz vele. Nézzétek a funkcionáriust, mondják majd...

— Lehet, hogy kurta az eszem — jegyzi meg töprengve Pazdera. — Az öreg Šimon nagy gazember, cégéres tolvaj, ez igaz. De a lány talán nem tehet róla...

— Nem az öreg Šimonról van szó — indulatoskodik Ondřej.

— Hát akkor kiről!

— Arról, hogy gyereket vár tőlem. Törvénytelen gyereket. Házasságtörés vagy hogy a fenébe hívják, nekem pedig példás életet kell élnem, a lelkiismeretem legyen tiszta, és ne hordjak ilyesmit a fejemen, hát nem érted! És ha már megtörtént, legalább el kellene vennem Tonkát, de én nem tehetem...

— Nem is ajánlanám — mondja Pazdera. — Roznerovát igen, az másféle.

— Pazdera! — mondja Ondřej szinte kiáltva. — Hát te azt gondolod, hogy nem bitangság, amit tettem? Hogy... — mondani akar még valamit, de elfelejtette, mit, némán mered Pazderára.

Az öreg nyugodtan és kissé görnyedten ül, apró, inas

ember, keze, mint mindig, az asztalon pihen, és mosolygós szemmel néz Ondřejra.

— Azt én nem tudom — mondja kis idő múltán. — Talán egészen mindennapi és emberi dolog. Hozd rendbe!

Ondřej leül Pazderával szemben, valósággal megrendíti szavainak természetes egyszerűsége.

— Talán! — mondja csendesen. — Talán valóban mindennapi és emberi dolog! — ismétli önmagának.

3

Csak kedden találkozott vele. Reggel megpillantotta, ahogy végigsietett a folyosón a szerelőcsarnok fölött, pontosan tudta, hol lassúdik meg lépte, honnan néz le rá. Néhány pillanatra megmerevedett, szinte kővé dermedt, érezte, minden mozdulata elárulná reszkető izgalmát. Bár fel sem nézett, pontosan tudta, mikor ment tovább. De azt is tudta, hogy ma nem térhet ki a találkozás elől. Tudta, hogy Ondřej tegnap az esti vonattal érkezett vissza, és várta, hogy eljön hozzá. Terezka is számított rá, estefelé valami ürüggyel elment hazulról, hogy ők kettesben lehessenek. Egész este mérhetetlen izgalom dúlt benne, újból és újból felidézte találkozásukat. Ki-kiment az előszobába, figyelt, nem hallja-e a lépcsőn lépteit. Tíz óra után hazajött Terezka — istenem, már mindentől fél, még Terezka részvevő és kíváncsi pillantásaitól is. Nem jött el? Nem jött, Terezka. Nem mert, gyáva. Végtelen és sivár volt az éjszaka, kietlen, akár egy sivatag. Újból végiggondolt mindent, megforgatta agyában minden egyes szavát, úgy vonultak fejében a gondolatok, mint valami végtelen karaván. Sehol nincs megállás, sehol sincs pihenés, csak egy pislákoló kis reménysége, hogy végre fakulni kezd az ablak négyszöge, és kezdődik a nappal, a fagyos, hideg nappal, kezdódik az élet, amely sivár és üres, akárcsak ez az éjszaka. Nem marad számára más, csak a büszkesége. Semmi több. De mihez kezd vele? A hosz-

szú éjszaka elfárasztotta, eltompultan és minden iránt közömbösen kelt fel. Hála az istennek ezért az eltompult közönyért. Ennek köszönheti, hogy ma, amikor bizonyosan találkozik vele, nyugodt marad, nem remegteti meg az izgalom, nem vet szemére semmit, és meghallgatja mentegetódzéseit. De mihelyt reggel megpillantotta, egy csapásra odalett nyugalma és közömbössége. Izgalma egyre nőtt, ahogy közeledett a dél, amikor néhány lépésnyire ül majd tőle, és hallja a hangját, érzi közelségét.

A csarnok sarkában a férfiak emelvényt ácsoltak össze az éjszaka, most még vörös kelmével burkolják be, föl az emelvényre egy, kettó, három, négy, nyolc széket raknak. Középen Ondřej fog ülni, Marie majd a legszélére ül. Tizenegy órától a munka már nem ért semmit. A csarnok megtelt, jöttek az emberek, minden percben megállt valaki mellette, és mondott valamit. Marie nem is hallotta, mit. Mintha minden kívüle történnék, mintha semmi sem érintené. Aztán jött Pazdera, hogy hagyja abba a munkát, és menjen föl az emelvényre. A széken, amelyet kiválasztott magának, mindjárt a lépcső mellett, Cafek foglalt helyet. Rávette, hogy üljön egy székkel odább. Utána Pazdera következett, aztán egy üres szék Ondřejnak, odább a rokkant kezű Celestýn és végül Musil, lába mellett harmonikájával. Minden ajtón özönlött befelé a tömeg. Az emberek leültek mindenre, amire lehetett, szerszámpadokra, lépcsőkre, ellepték a szemközti folyosót, két fiatal tanuló, Truneček és Brázda, a fal kiszögellésén trónolt a nagy óra fölött. Hangzavar, nevetés, köhögés, az ember azt hinné, senki és semmi nem képes lecsillapítani ezt a zsibvásárt. Ondřej sehol sincs. Pazdera percenkint nézi nagy zsebóráját, aztán kiveszi mellényzsebéből, és maga elé teszi az asztalra.

Egyszer csak a zsibvásár odalenn magától elcsendesedik, az emberek utat nyitnak, Schejbal igazgató jön Štychhel, nyomukban siet Ondřej. Felfut az emelvényre, Marie dermedten mered maga elé, Ondřejnak el kell mennie mellette, érzi, hogy megérinti pillantása.

Schejbal igazgató zavartan mosolyog jobbra, balra. A hozzá közel álló emberek ugyancsak zavartan bólogatnak, mintha azt mondanák: Jó, hogy itt van, igazgató úr. A múlt héten, amikor Průcháné miatt sztrájkoltak, nem volt köztük, eltűnt a gyárból. Ma Prágába akart utazni, Pazdera mondta. Nyilván meggondolta vagy megijedt. Inkább megijedt. Nem tudja, milyen képet vágjon, nem tudja, hová lépjen, idegesen topog egy helyben, legszívesebben kibújna a bőréből, és zavarát azzal leplezi, hogy semmitmondó tekinteteket vet erre-arra, és integet boldog-boldogtalannak.

Alig két méterre Mariétól ül Ondřej. Minden idegszálával érzi közelségét, nekitámaszkodik a szék hátának, hogy elbújjon Cafek széles háta mögött. Úgy érzi, csupa tűz az arca, s mintha mindenki észrevenné zavarát, mintha ezer szempár meredne rá. Nem szabad rágondolnia, az embereket nézi majd, akár Schejbalt vagy Benediktet, aki leghátul áll télikabátban, sállal a nyakán. Még nem dolgozik, de ma eljött. Felemeli vörös hajú fejét, vigyorog rossz fogaival. Talán éppen rá nevet, nem bizonyos benne...

— Nesze, itt van — hajol hozzá Cafek háta mögött Pazdera. — Egyelőre olvasd el, hogy bele ne sülj.

— Nem fogom felolvasni! Add oda Cafeknak.

— Mi jut eszedbe? — védekezik Cafek. — Nem nekem való az ilyesmi!

Harsan a sziréna, mindenki elcsendesedik, szinte áhítatosan hallgatják, mintha először hallanák. Az emberek megdermednek, Marie is furcsán borzong, mintha a sziréna szava nem az egyórás tüntető sztrájk kezdetét jelezné, hanem a régi világ végét és pusztulását, mintha, mihelyt elhallgat, új, más életnek kellene kezdődnie. Lehet, hogy így is van! — mondja magában Marie. Vijjogó, panaszos sivítással hal el a hang, az emberek csendben maradnak, és az emelvény felé fordítják tekintetüket. Ondřej feláll, feje még lehajtva, mintha még egy pillantást vetne papirosaiba, aztán lassan felemeli a tekintetét. Beszél. Csendesen, mély, nyugodt hangon. Most ránézhet. Nézi és nem képes meg-

érteni és elhinni, hogy ez ő, hogy itt áll és beszél, hogy nyugodt, mintha mi sem történt volna, hogy ugyanolyan maradt, és nem változtatta meg ez a néhány nap, amely Mariét annyira kimerítette és annyira kiégette, hogy még könnye sem maradt a sírásra.

Arcát mintha kőből vésték volna, egy vonása sem mozdul, szemét valahová az alattuk szorongó testek tömegének közepébe mereszti, igen, mégis más, van benne valami kemény és könyörtelen, mint akkor, amikor visszatért és hírül adta Mariénak, hogy František már nem él.

— Csak mi fogjuk megoldani ezt a válságot. Az egységben összefogó dolgozó emberek visszakergetik odúikba mindazokat, akik spekulálnak a munkásság tulajdonával és szabadságunkkal. Tudjuk, hogy az ő szabadságuk a mi rabságunkat jelenti. Jól ismerjük őket...

Hangja betölti a csarnokot, megsokszorozza a folyosón elhelyezett hangszóró, végigömlik az elcsendesedett és feszülten figyelő sorok fölött.

— ...Megismertük őket a múltban, megismertük őket az utóbbi napokban is. Mindent megtesznek, minden eszközt felhasználnak, hogy felbomlasszák sorainkat és gátolják munkánkat. Ismerjük ezeket a Minaříkokat, patikusokat, Hodurákat és Průchákat, mindnyájan az első alkalomra lestek és lesnek, hogy megint nyakunkra fonják a hurkot, hogy megint hallgatásra és engedelmességre szorítsanak, hogy megint megkaparintsák azt, ami a forradalom jogán csak a miénk, az egész dolgozó népé. Ismét uralkodni akarnának...

Ő az? Az ő hangja ez? Marie lopva ránéz, mintha félne, hogy elkapja pillantását. Igyekszik felidézni magában hangját, azt a hangot, amelyen hozzá beszélt, amikor egyedül voltak, amikor olyan szavakat suttogott, amelyek elvették eszét. Az istenért, ő volna az, aki úgy csókolta és szerette?

Nem szabad rágondolnia.

Hallja, hogy Cafek valamit súg Pazderának. És aztán hallja Pazdera válaszát. Pazdera nem tud suttogni.

— Megállj! Ennek semmi köze hozzá — mondja rekedt hangon.

Semmi köze hozzá. Például annak, amit Ondřej mond és ami körülötte történik, igazán semmi köze Marie szenvedéséhez. Ez itt egy másik Ondřej. Ez itt Ondřej Machart, a funkcionárius, az akcióbizottság elnöke, amaz pedig egy közönséges Ondřej, aki az asszonyok után jár, és elcsavarja fejüket. Hát fontos lehet valami Marie Roznerová, vagy fontos Číhákné? Senki és semmi sem fontos.

— Mit akarunk? — hallja Ondřej hangját. — Azt akarjuk, hogy teljesítsék igazságos követeléseinket. Hogy létrejöjjön az igazi Nemzeti Front, amely a mi sorainkból, a dolgozó emberek soraiból nő ki, rájuk támaszkodik és biztosítja ezeknek a követeléseknek valóraváltását. Csakis ebben látjuk annak zálogát, hogy politikai életünkbe visszatér a nyugalom és a biztonság.

Nyugalom és biztonság. Mi adja vissza Marie nyugalmát és biztonságát? Úgy látszik, ha az emberek még a napot is lehoznák a földre, akkor sem lesznek mindannyian boldogok, és ha ebben az órában megvalósulna a földi paradicsom, Marie akkor is boldogtalan maradna.

Van ennek valami köze mindehhez, vagy nincs köze hozzá? Valamiféle nagy életet élünk, s aztán élünk kis életecskéket is, saját szenvedéseinket, amelyekhez a többi embernek semmi köze, s amelyek senkit sem érdekelnek. Vagy csak egy nagy élet van, amelybe belefér minden szenvedés és fájdalom, mint valami nagy hordóba?

A csarnokban felcsattan a taps, Marie rádöbben, hogy tapsolnia kellene, de újból és újból visszazökken gondolataiba, talán nem is gondolatok, inkább álmok, különös, sápadt és tompa álmok, egy másik világ. Ondřej közel van. Már nem beszél. Cafek meglöki.

— Eredj már! — suttogja, és valami papirost lök eléje.

Feláll, csak most gondol rá, hogy oda kell mennie a mikrofonhoz, amely Ondřej és Pazdera között áll. Ott

fog állni szorosan mellette. Minden akaraterejével igyekszik leküzdeni a remegését. De kezében reszket a papiros. Szorosan mellette áll, olyan szorosan, hogy ha csak egy kicsit megmozdítja a lábát, hozzáér Ondřej lábához.

Olvas. Először, másodszor, harmadszor. Valahányszor maga elé néz, számtalan figyelő, reá meredő szemet lát, a szavai, amelyeket kimond ugyan, de fel nem fog, egymás után hullanak le közéjük, visszaveri őket a hangszóró, ez nem az ő hangja, ez itt nem Marie, ez valaki más, egy szobor, aki beszél. De az alulról áradó figyelmes csend mintha megragadná és biztosan tartaná, támogatná, hogy össze ne essen. E pillanatban érzi, hogy nem önmagáé, nem is Ondřejé, csak azoké az embereké ott lenn. Végigolvassa és szinte vaktában tér vissza helyére. A csarnokban mennydörög a taps, a kezek a magasba röpülnek. Aztán mind felállnak és a Munka dalát éneklik. Alatta Schejbal igazgató áll, Marie tekintetével rátámaszkodik, mert szédülni kezd a feje, látja, hogy Schejbal hangtalanul tátogatja a száját. Marie is énekel, furcsa, hogy tud és képes énekelni. Mihelyt ennek vége lesz, Ondřej valószínúleg idejön hozzá. Nincs hozzá ereje és nincs bátorsága, hogy most beszéljen vele.

A csarnok hullámzani kezd, a tömeg megmozdul, az emberek erre-arra sodródnak. Marie csak most döbben rá, hogy keresztülfurakszik az emberek között, hogy ki akar jutni a levegőre, hogy el akar menekülni Ondřej elől.

NYOLCADIK FEJEZET

1

Marta Průchová temetése szerdán, február huszonötödikén, délután négy órakor volt az olšanyi temetőben. Aznap délután Fišart Hevrle főszerkesztő kereste fel irodájában, s ott maradt háromig. Látogatásának látszólag kicsinyes oka volt. El akarta adni a villát, amelyet egykor hozományul kapott. Miután visszatért a koncentrációs táborból, épen és csorbítatlanul visszszakapta, sőt még új berendezést is talált benne, mert a háború alatt valami nagyfejű náci lakott ott. Egyszóval, likvidál. Hevrle teljesen lehangolt volt. Nyoma sem maradt erőtől duzzadó szilajságának, időnként még elharsogott valami örök igazságot, de nagyobbrészt mindössze arra szorítkozott, hogy az utóbbi napok lehangoló eseményeit ecsetelje. Leginkább a köztársasági elnökben csalódott, mondta.

— Nem az én sorsom aggaszt — szónokolt karját széttárva, —, sokkal fájdalmasabb, amikor látom, hogyan temeti el ő saját nagyságát. Elárulta önmagát. Kompromisszumokba bocsátkozott. Megmaradhatott volna a történelem színe előtt a nagy elnöknek, doktor, ha ellenáll a kommunisták nyomásának. Nem bírta ki, bár mindezt ő kezdeményezte, és becsületszavát adta, személyében kezeskedett mindenért. Nem tartott ki, és egy órával ezelőtt elfogadta a lemondásokat. Ezzel megnyitotta a gátakat. Kezdődik az árvíz, a vízözön, s beláthatatlan következményekkel jár az egész ország számára.

Összekulcsolta kezét, kétségbeesetten rázta, és tragikus pátosszal ismételte:

— Szegény ország!

— A siránkozás senkin sem segít. — Fišar kifür-

készhetetlen diplomataképet öltött. — Meg kell mondanunk, mi lesz ezután. Maga tehát nem hiszi, hogy bárki is ellenállhatna a bekövetkezendőknek?

— E pillanatban már nem! — felelte Hevrle. — De a harcnak nem szabad szűnnie, ez magától értetődik — húzta ki magát. — A harc folytatódik. Most az a fontos, hogy erős garnitúrát juttassunk a határokon túlra, és idehaza felkészüljünk a földalatti munkára. Egyesítsük az ellenállás minden erejét. Vereségünk egyik oka, hogy ezek az erők túlságosan szétforgácsolódtak. Kezdettől fogva két fronton kell harcolnunk. Ez ellenállási harcunk hagyományos és immár kétszer is kipróbált módszere. Ezenfelül el kell sajátítanunk az *ő* harci módszereiket is.

— Melyek azok? — meredt rá Fišar.

— Az infiltráció. A beszűrődés. Belülről kell bomlasztanunk őket, ugyanúgy, ahogy ők tették e napokban. Mesterek ebben, doktor. E pillanattól kezdve minden eszköz szent.

— Ha jól látom — mondta Fišar enyhe gúnnyal, amelyet Hevrle nem vett észre —, maga *külföldre* megy *harcolni*...

— Igen! — bólintott Hevrle. — Így döntöttek rólam. Magasra emeljük az ellenállás zászlaját. Meggyőzzük a nagy demokráciákat arról, hogy a kommunista veszély az ő szabadságukat is fenyegeti. Minden pillanatban készen kell állnunk arra, hogy küzdelmünket az ő harcukkal egyesítsük. Megvédjük a masaryki humanista elveket. Nagy küldetés ez, doktor, megérdemli, hogy mindent feláldozzunk érte...

„Még a villánkat is" — gondolta Fišar. Megtanulta Schmiedtkétől, hogy cinikus legyen, és kerülje a nagy szavakat, és elsősorban azt kereste, ami megbújik mögöttük. Hangosan azonban csak annyit mondott:

— Az ön ügye tehát sürgős, nemde? Hamarosan el akar utazni!

— Bizonyos nevek a kormányban, amelyeket állítólag Gottwald javasol, biztosítják, hogy az üldözés nem tör ki azonnal teljes erővel. Általában az a nézet, hogy

még nem engedhetik meg maguknak. Ezalatt összpontosítanunk kell a hazai erőket. Úgy számítom, hogy valamikor tavasszal utazom el. Legkorábban április végén vagy május elején. Egyelőre van miből élnem, ez nem okoz gondot. Szerény ember vagyok, nincsenek igényeim. Természetesen, álmomban sem jutott eszembe, hogy valaha is külföldre kell távoznom.

Fišar gondterhelten bólogatott, mintha azt mondaná: Igen, értem, mindnyájan ugyanebben a helyzetben vagyunk.

— Sajnos, nem vagyok bizonyos benne, hogy tudok-e segíteni. Nem foglalkozom — tette hozzá bocsánatkérő mosollyal — villák vételével és eladásával.

— Tudom, tudom — sietett a válasszal Hevrle. — De értsen meg engem. Az ilyen gyakorlati dolgokban teljesen tanácstalan vagyok. Ön azonban gyakorlati ember, mégis kapcsolatba kerül másokkal. S az ismerőseim közül ön az egyetlen, aki ebben az ügyben tanácsot adhat, és vevőt ajánlhat.

— Természetesen megteszek mindent, ami tőlem telik — felelte Fišar. — Nagyon szívesen. Csakhogy manapság a viszonyok bizonytalanok, az ember még azt sem tudja, hogy a szék, amelyen ma ül, holnap az övé marad-e. Veszélyes dolog vásárolni. Azonfelül félek... — elhallgatott, mintha gondolkoznék valamin.

— Mitől?

— Már odáig jutottunk, hogy még megkérdik, miért adja el. Nem ön lesz az egyetlen, aki emigrációra gondol.

— Ó, szörnyű szó — sóhajtott Hevrle.

— De igaz. Nincs értelme, hogy elkenjünk bármit is. A kommunisták sem engedhetik meg, hogy az országból külföldre mentsék a vagyont. Úgy vélem, a pénznek nem sok hasznát venné. Inkább kisebb értéktárgyakat gyűjtsön, amelyeket magával vihet, és külföldön könnyen pénzzé tehet.

— Igen, igen — bólogatott Hevrle. — Kétségtelenül igaza van. — Majd hevesen felállt, megrázta fehér üstökét, és így harsogott: — Elátkozott nemzedék va-

gyunk, a világ számkivetettjei, akiket halálra hajszolnak, és tömegesen leöldösnek a harctereken. Két világháború van mögöttünk, doktor, és a harmadik kétségtelenül előttünk áll! Nem csoda, hogy mindez megtört bennünket. Megtört engem is. Megöregedtem e napokban. Úgy viselkedem, hogy nem is ismerek magamra. Igen, vannak pillanatok, amikor megvetem saját magamat...

Kétségbeesetten egy székre roskadt.

— Ami történik, erósebb az akaratunknál — jegyezte meg lemondóan Fišar.

— Sohasem tettem semmit életemben, ami ellenkezett volna lelkiismeretemmel. Esküszöm, soha! De tegnap...

— Mi történt tegnap? — kérdezte Fišar, és érdeklődve pillantott rá.

— Felbomlasztottak bennünket, elvágták életünk gyökereit. Már egy gesztusra sem vagyunk képesek. Az emberek eldobják az álarcot, megmutatják igazi képüket, ez itt barátod volt, ma pedig ellenséged.

Fišar hallgatott, nem akarta Hevrlét egy szóval sem újabb szónoki fordulatokra ösztönözni vagy kérdésekkel tovább nyújtani a beszélgetést. Ismerte Hevrlét, tudta, ha beszélni kezd, nem képes abbahagyni. Pedig még föl kell mennie a lakásába, hogy átöltözködjék, most fél három, Olgának megígérte, hogy háromnegyed négykor találkoznak Olšanyban.

— Nem hallotta, hogyan akolbólították ki tegnap az igazságügyminisztert? Még a Várban, a köztársasági elnök előszobájában is megalakult az akcióbizottság. Mától kezdve az állam feje is felmondásban van. Vagy itt van az én esetem...

— Miféle esete? — húzta fel szemöldökét Fišar.

Hevrle kurtán és keserűen kacagott. Aztán háborogva elmondta Fišarnak, hogy tegnap, úgy déltájban, akcióbizottságuk bejött az ó dolgozószobájába. Három szedő, Janeček szerkesztő, akinek egy hete felmondott, és Kameník, a faktor. Bejelentették, hogy egyórás általános sztrájk kezdődik, ha nem tudna róla, és meg-

kérdezték, részt vesz-e az üzem alkalmazottainak gyűlésén.

„Nem veszek részt — válaszolta szilárdan Hevrle. — A sztrájk talán a nyomda dolga. A szerkesztőség azonban dolgozni fog."

„A szerkesztőség nem fog dolgozni — vágta rá Janeček. — A szerkesztők valamennyien, kivétel nélkül részt vesznek a sztrájkban. Megkérdezheti tőlük, ha nem hisz nekünk."

„Jómagam megvárom a lap vezetőségének utasításait" — hajtogatta makacsul Hevrle.

„Nem mutatkozik itt semmiféle vezetőség. Ott is megalakult az akcióbizottság, és a maguk régi vezetősége szétfutott — felelte Kameník, a faktor. Egy szociáldemokrata, kérem! — Utoljára kérdem, részt vesz-e a sztrájkban, vagy egyedül marad sztrájktörő!"

Hevrle háborogva mondta el mindezt. Amikor a végére ért, felállt, és tehetetlenül széttárta karját.

— Maga pedig velük ment — állapította meg szárazon Fišar.

Hevrle bólintott, és megint leült.

— Valóban, doktor, mindnyájan ott voltak a gyűlésen — mondta szokása ellenére csendes és megtört hangon. — Sőt, úgy láttam, néhányan még lelkesedtek is.

— És aztán persze maga is megszavazta a határozatot! — könnyítette meg Fišar a keserves vallomást.

— Ezt magyarázza meg nekem — ugrott fel Hevrle. — Nem értem, önmagamat sem értem. Miért tettem . . . ?

— Félelemből — mondta Fišar tárgyilagosan. — Ki lesz az új főszerkesztő?

— Nem tudom. Egyelőre csak a helyettest nevezték ki. Šebának barátomat — mondta keserűen.

— És Janebával mi van? — kérdezte Fišar.

— Visszahívták. Mindenkit meghagytak a helyén. Természetesen engem kivéve.

Fišar ismét órájára pillantott. Véget kell vetni ennek a beszélgetésnek. Majd valami reménnyel kecsegteti, elnézést kér és kikíséri az ajtóig.

— Március tizenötödike után, vagyis mintegy három hét múlva többet mondhatok majd. Talán szolgálatára lehetek, barátom — mondta olyan kedvesen, ahogyan csak tudta. — Remélem, akkor nyugodtabbak és főként okosabbak leszünk már. Most pedig nagyon kérem, ne vegye rossz néven, de mennem kell. Tudja, szegény Průcháné...

— Szörnyű dolog, hallottam róla — sóhajtott Hevrle.

— Ma négykor van a temetése — tette hozzá Fišar komoly képpel, és harmadszor is karórájára nézett.

Amikor magára maradt, pár pillanatra még leült íróasztalához. Fáradt és eltompult, talán már lemondott mindenről, ezért látszik nyugodtabbnak Hevrlénél, aki alighanem csak most értette meg, hogy minden elveszett. Fišar úgy érezte, Marta halála óta nem is öt nap telt el, hanem egész esztendő. Egész korszak fekszik az asszony halála és temetésének napja között.

Amikor fél négykor fekete kabátban, mely már kissé szűk volt, elindult hazulról, a Vencel teret már ellepték az emberek, s egyre újabb folyamok szakadtak bele a fekete és morajló embertengerbe. Villamosok nem jártak, taxinak nyoma sem volt. Egy ideig tanácstalanul ácsorgott. Istenem, most mi lesz, mondta magában, lehetetlen, hogy ne menjen el a temetésre. Eszébe jutott, hogy autóját Brnóban hagyta. A járda szélén halomba gyűlt a megtaposott, fekete hó, az emberekkel zsúfolt tér fölött szürkén terült el a köd, nem volt sem világos, sem sötét, csak kellemetlen, fárasztó, szürke félhomály. Amikor a Můstek felé pillantott, nem látott mást, csak feketéllő, hullámzó, morajló és türelmetlen tömeget. A Múzeum felől állandóan újabb tömegek áramlottak, s az utolsó zugig megtöltötték a teret. Isten a megmondhatója, olyanok, akár a folyó, amely új medret keres magának.

„Fantomokat teremtettek. Osztályok, nemzet, nép. Semmi ilyen nem létezik" — jut eszébe a křižanovi szállodában nemrég elmondott szónoklata. Marta akkor még élt. Igen, talán fantomok. Mindez iszonyatosan valószínűtlen, másik világból való, ezek az emberek ta-

lán a föld alól lépnek ki, talán Marta nyitotta meg előttük a kapukat ott a másvilágon. Jönnek, vasalt cipőjük zúzza a havat, kezük zászlórudakat szorongat. Némán megyünk, makacsul megyünk, mert mennünk kell, letaposunk mindent, ami utunkba áll. Nem, nem, Fišar már nem akar az útjukba állni. Tudja, hogy hiábavaló és fölösleges. Tudja már, hogy nem marad más hátra, mint beállni ebbe az áradatba, és elveszíteni saját magát, elveszíteni arcát, elveszíteni akaratát, és az utcákon áramló egyetlen nagy akarat parányi részévé válni. Hányadik napja már!

Visszatolakszik a Štěpánská utcába. Az is megtelik emberekkel. Árad a fekete víz, még pár pillanat, és eléri a háza küszöbét.

Ha taxit találna a Felszabadító Péter téren, talán még odaérne. Hosszú léptekkel rója az utcát, van ott egy ismerős taxis, Berannak hívják, mikor is utazott vele utoljára? Mindenütt szembe találkozik velük, ellepik a Mezibranská utcát is. Tulajdonképpen az ár ellen tör! Nem szabad ár ellenében mennie, nem szabad, hogy saját arca legyen, ezek száz lépésről megismerik a Fišarokat. Mutasd a lelkiismeretedet, elolvassuk gondolataidat, itt már nem használ semmi „pardon" vagy „bocsánat". Miért nem tartasz velünk? Hová mész? Temetésre megyek. A magam temetésére...

A Leger utca üres. Végében úgy lóg a nehéz, szürke ég, akár a gyászkárpit. A Ludmila-templom felől megint fekete menet közeledik. Az Orion-gyár és a vršovicei Waldes-gyár emberei. Nem szöksz meg, semmi elől sem szökhetsz meg. A Ječná utcában összetorlódtak a villamosok. Minden megállt, álljon meg a föld is, szűnjön meg verni a szív is!

*

Amikor visszatért lakásába, majdnem sötét volt már. Az órájára nézett. Negyed öt. Talán e pillanatban már eresztik le a sír mélyébe a koporsót mindazzal együtt, ami Martából megmaradt. Aztán földet szórnak rá

vagy nehéz követ, és nem lesz többé. Volt-e egyáltalán valaha?

A sír mélyén alighanem csend van. Semmit sem hallani a kétfelé szakadt világ zajából. Tudta, mikor kell elmennie. Még nemrég azzal vádolta, hogy nem eléggé nagyvonalú. Nem volt igaza, százszor nem volt igaza. Erős volt. És csöppet sem érzelgős. Nagyszerű, valóban antik gesztussal halt meg. Mintha bátorságot akart volna önteni belé. Amikor azon az éjszakán Marta csodálatosan nyugodt, csak békét és csendet sugárzó arcába nézett, amelyen kisimult minden ránc, és amelyre visszatért valami egykori lányos szépségéből, azon az éjszakán mintha hallotta volna szavát:

„Gyere utánam, hisz semmi az egész. Itt nincs gond, nincsenek apró-cseprő örökös bajok. Csend van. Mérhetetlen csend. Gyere!"

Házának, ennek a régi és csendes háznak ablakai alatt árad a tenger, fekete és zavaros, morajló és duzzadó, ellenséges tenger, amelybe előbb vagy utóbb belefullad. Tudja, hogy így lesz. Magába szívja, és ismét kilöki a partra, sziklához veri testét, lelkét, s egy napon elnyeli.

Nem sír ez, bár hasonlít a sírhoz. Csend van itt, és még sincs csend. Hallja s nem is hallja a zúgást. Elég kinyitni az ablakot, s ide is betör a szörnyű moraj, és ledönti a falakat. Elég kinyitni az ablakot, és becsap a szennyes hullám. Nem szökhetsz meg előle. Legföljebb a fekete sír mélyére, mint Marta.

Elmegy az ablaktól, leül egy karosszékbe. Pénteken végül magukra maradtak. A halott Marta, Janeba, Olga és ő, Fišar. Aztán kis idő múlva jött Kratochvílné, kitakarította a szobát, fölemelték Marta testét, és a heverőre fektették. Feje fölött meggyújtották a kislámpát. Tompa fénye az arcára hullt. Gyönyörű volt e pillanatban, csodálatosan megfinomodott. Fišar lezárta a szemét, megérintette az arcát, amely merev volt és nyirkos a hideg verítéktől.

„Isten veled, drága barátnőm" — suttogta. Olga felzokogott. Még sokáig érezte az érintést, egyszerűen

nem bírta elviselni, meg kellett mosnia kezét. Aztán mind a hárman leültek Olga fűtött szobájában, és megpróbáltak a karosszékekben ülve szundikálni. Fájdalmas, kellemetlen alvás volt. De a nappal világosságában Marta halála már nem látszott olyan tragikusnak és iszonyatosnak. Ellenkezőleg. Mintha biztatná, erőt adna. Odament hozzá, hogy még egyszer elbúcsúzzék.

„Ne hagyd magad, Alfréd — mondta reggel Marta arca. — Én már nem bírtam tovább, de neked bírnod kell. Szabad a kezed."

E pillanatban beletörődött a halálába. De meg kellett értenie, hogy Marta ugyan a kellő pillanatban tudott meghalni, de neki, Fišarnak mindez már késő. Fišar odáig megy, hogy valahol a lelke zugában rosszakarattal gyanúsítja. Eredj, szabad a kezed! De az istenért, mi hasznát veszi? Mihez fogjon velük? Talán ha mindez valamivel előbb történik, még más irányt szabhatott volna életének. Valószínűleg elvette volna Luciét. De most már őt is elvesztette. Tudja, bár még élesztgeti magában elhamvadt reménységét. Fordíthatott volna a kormányrúdon, hátraarcot csinálhatott volna eddigi életének, ahogy Bezděk mondta. De már nem teheti. Kiütötték kezéből az utolsó fegyvert.

Amikor szombat reggel bement irodájába, hogy elintézze a Marta halálával kapcsolatos halaszthatatlan teendőket, elszállítását, orvost, rendőrséget, gyászjelentéseket és a temetést, titkárnője a „Rudé Právo" egyik megpirosceruzázott cikkét tette eléje. *Nagyőkések összeesküvése* volt a címe, és a KIT-nek, valamint elnökének, a *milliomos* Nývltnek múltbeli és jelenlegi tevékenységével foglalkozott. Leleplezte a fekete üzleteket és a Nemzeti Megújhodás Alapjában végbevitt mesterkedéseket, továbbá Zelený, Hátle, Prokop, Čáp nagykereskedők és mások titkos üzelmeit. Végül beszámolt a cikk arról is, hogy pénteken, február huszadikán a milliomos Nývlt villájában ezek a jómadarak gyűlést rendeztek, ötmillió koronát adtak össze a reakciós államcsíny támogatására, és új titkárukul Alfréd Fišar doktort, az ismert kollaboránst választották meg.

„A nép leplezze le mesterkedéseiket és számoljon le velük egyszer s mindenkorra" — fejeződött be a cikk.

Ez a szó szoros értelmében megtörte Fišar erejét. Úgy érezte, megcsalták, elintézték, félni kezdett saját titkárnőjétől, a telefontól és minden látogatótól. Közismert kollaboráns. Honnan vették ezt, az istenért? És egyáltalán hogyan jutott tudomásukra a gyűlés? Egy emberük ül a KIT-ben, más magyarázat nincs. Indulatoskodni próbált: ezt vissza kell vonniuk! Beperli őket! Szinte kívánta, hogy Schmiedtke felhívja, tanácskoznia kellene vele, megmutatni neki, milyen módszerekkel dolgoznak, meg akarta kérdezni tőle, hogy juthatott ez a tudomásukra. Aztán úgy döntött, helyreigazítást küld a lapnak. *Megcáfolja,* amit írtak. Izzadva próbálta megszövegezni egész délelőtt. Nem igaz, hogy ... ezzel szemben igaz ... De mi igaz és mi nem igaz? Van-e egyáltalán igazság? Igaz, hogy péntek délután Nývlt villájában gyűlés volt? Igaz. Igaz, hogy Nývlt milliomos? Kétségtelenül igaz. Igaz, hogy ötmilliót adtak össze az államcsíny támogatására? Nem tudja, mennyit adtak össze, de tudja, hogy gyűjtöttek. De ő akkor már nem volt ott. Elment! Értik? Nem akarta, hogy bármi köze legyen hozzá. Nem igaz, hogy Fišar doktor közismert kollaboráns. Nem volt kollaboráns, és most sem az. Sem közismert, sem ismeretlen. De mi lesz, ha tudják? Együttműködött Schmiedtkével, a gestapó ügynökével vagy nem? Együttműködött. De megálljunk! Csakhogy Schmiedtke nem volt *közönséges* gestapós ügynök. Rendkívüli ügynök volt, mert egyidejűleg szolgálta a ... Annál rosszabb, ennek nem ül fel senki. Tehát kinevezték a kollaboráns Fišar doktort a KIT titkárává vagy sem?

Mit cáfoljon meg? Ha nem állna ott a *kollaboráns* szó, talán nagyszerű ürügyet látna ebben a cikkben, hogy megírja, mit tud a KIT-ről és tagjairól, sokkal többet írhatna meg, mint ami a cikkben áll. Sok mindent tud a katonai bizottságokról, a rádió elfoglalására kidolgozott tervekről, arról, hogy hogyan szorítják ki a kommunistákat a fontos pozíciókból. Még azt is meg-

írná, hogy megundorodott ezektől a kulisszák mögött folyó intrikáktól és cselszövényektől, igenis megundorodott, és rájött és megértette, hol az igazság, és hogy felajánlja erőit és képességeit az igazságos harc szolgálatára és így tovább.

Valószínűleg közölnék. Malmukra hajtaná a vizet, nagy ricsaj lenne belőle. Kollaboráns! Ezzel az egy szóval elevenébe találtak, és lehetetlenné tettek mindent. Ha Marta élne, hozzá menekülne. Ő volna az egyetlen, aki előtt nem kellene magyarázkodnia. Elbújna, eltűnne nála, senki sem tudna róla, senkivel sem kellene beszélnie. Csak most érzi, mennyire hiányzik neki Marta. Vele együtt elment a biztonság is, amely fedezte, vele együtt elment a menedék, ahová, ha baj volt, mindig visszavonulhatott. De Marta nincs többé.

Most úgy érzi, Marta volt az utolsó kő, amely visszatartotta a lavinát. Elment, és a lavina megindult. Már szombaton reggel, amikor a halott Martától hazafelé tartott, találkozott a havat gázoló fekete csoportokkal, látta a zászló nyelét keményen szorongató kezüket, hallotta menetelésüket, egy, kettő, egy, kettő, hallotta hangjukat, amely azon a szombati napon harsant az Óvárosi téren és vasárnap valahol a Mintavásár-palotában. Koddre minden elcsendesedett, de ez a csend a sztrájk csendje volt, a teljes és tökéletes sztrájké, s talán még a zsivajuknál is jobban rémítette. Most aztán próbáld meg!

Bekapcsolja a rádiót. A hang előbb valahonnan messziről jön, közeledik, akár a vihar, amely elsöpör minden akadályt, aztán betör az ablakon, és máris itt van szobájában. Csupán egyetlen hang. Mégis millió torokból fakad. Elcsendesül a hullámverés, s ismét riad, felzúdul az ostromló tengerár.

„Népünk egysége, a munkásosztály egysége, a munkások, a parasztok, az iparosok és az értelmiségiek egysége adott nemzetünknek elég erőt ahhoz, hogy már csírájában, néhány nap alatt meghiúsítsa a reakció cselszövéseit és összeesküvését. Most, hogy a reakció minden támadását visszavertük, visszatérünk ...”

Kikapcsolja a rádiót. Fišar nem tér vissza. Nincs hová. Csak menekülni próbálhat. Egyedül van. Akárcsak Marta e pillanatban már egyedül van sírjában. Nincs nagy különbség köztük. Csakhogy Martával már nem tehetnek semmit...

2

— *Istenem, teremtőm, fogadd be őt* — énekli egy láthatatlan énekesnő.

Hangja megtörik a kápolna hideg falain, mintha alig ébredve megfagyna, és jégkristályként hullana a kis koporsóra — istenem, milyen kicsi ez a koporsó! Két nagy koszorú fekszik előtte művirágból, hosszú szalagokkal. Az egyiken ez áll: „Drága anyámnak, Olga" és a másikon: „Drága barátnőmnek, Alfréd".

Kinek énekel? — gondolja Olga. Mama úgysem hallja, be van zárva ebbe a fekete és sírnivalón kicsi koporsóba, a koporsó mellett áll a pap, fejét kissé oldalt hajtja, kezét karinge széles ujjába rejti, nyilván fázik, topog a lábával, csak egy kicsit, hogy észre ne vegyék. Olga is érzi, hogy egész testében megdermed.

Ez hát mama temetése. Milyennek képzelhette a temetését, amikor meghalt? Lehet, hogy semmit sem képzelt. De ha elképzelte... bizonyosan azt várta, hogy Olga mellett ott fog állni Alfréd, komolyan és lesújtva, s hogy a kápolna tele lesz emberekkel, akik meghatottan emlékeznek vissza a szép és gondtalan asszonyra.

Pedig a kápolna üres, minden mozdulat százszoros visszhangot ver, csak Olga áll itt, s oldalt a közömbös pap és valahol fenn a láthatatlan énekesnő. Talán nem is énekesnő, csak gramofonlemez. Forog, forog.

„Istenem, teremtőm, fogadd be őt." Hová lettek mindazok, akik körülrajongták, akik udvaroltak neki, akik elárasztották figyelmességükkel? Hol van Alfréd, hol van Ludvík, hol van Vladimír... istenem, teremtőm, hol vannak mind? Miért kell egyedül állnia itt?

Elhallgat az ének, tompa visszhangja még egy pillanatig reszket a levegóben, a pap a koporsó elé lép, érthetetlen szavakat mormol, valószínűleg imádkozik. Olgának is imádkoznia kellene, de nem tud. Sohasem imádkozott, csak valamikor gyerekkorában tanulta meg a Miatyánkot.

„Miatyánk, ki vagy a mennyekben, *szenteltessék* . . ." Mi az, hogy szenteltessék? Mindig furcsának találta ezt a szót, „szenteltessék meg a te akaratod", nem, nem, nem az akaratod, *„szenteltessék* meg a te neved, legyen meg a te akaratod, miképp a mennyben, azonképpen itt a földön is, jöjjön el a te országod, mindennapi kenyerünket add meg nékünk ma és ne vigy minket a kísértésbe, *miképpen"*, ez is furcsa szó ez a miképpen, *„mi is megbocsátunk* . . ."

Valamit kihagyott. Semmit sem tud jól. Soha semmit sem tanult meg rendesen. A pap beszenteli mama koporsóját, aztán hátralép, négy ismeretlen férfi jön, megszólal az orgona, elképzelhetetlen zajjal tölti be az apró kápolnát, a pap elindul, mögötte a négy ember viszi a koporsót, utánuk megy Olga, a kápolna remeg és mennydörög, mennek, egyik lépés a másik után, kopár és fekete fűzfák között, amelyek kétségbeesetten nyújtogatják karjukat a szürke ég felé. Hókupacok . . . nem, ezek nem azok, ezek sírok, csupa sír, ahová néz, csupa sír, a hóból hervadt virágok kórója les ki, végtelen a fekete fűzfák sora, mennek, a távolból még hallatszik az orgona, az út végét nem látni. A kereszteket és a fekete fákat kékes köd üli meg, mennek, elöl a pap, reverendája alól feketén lóg ki nadrágja, a négy ember viszi a koporsót, leheletük fehér füst a hidegben, mögöttük Olga, fekete fátyol mögé bújva. Igen, ebben a félhomályban az ember egyedül lehet, nem kell látnia, nem kell néznie semmit, ha nem akar. Hát ezért hordanak fátyolt a temetéseken, egyszer gondolkozott rajta, vajon miért, most már tudja. Azért hordják, hogy az ember mögéje rejthesse üres gondolatait, amelyek ilyen komoly pillanatban eszébe jutnak.

A gyászmenet megáll egy fekete gödörnél, a férfiak

megkönnyebbülve teszik le a fekete koporsót a fehér hóba. A sírkő mellett — amely életnagyságú angyalt ábrázol, szomorú, lekonyult szárnyú angyalt, lehajtott fejjel és kezében hosszú, törött szárú liliommal — más férfiak jelennek meg, egy, kettő, három, hatan vannak, köhintenek, fontoskodva, komoly képpel néznek a világba, s egyikük intésére rákezdik:

Virradj fel, éltem aranynapja...

Az ég szürke, hótól terhes, messze a sírkő mögött, a kékes ködben varjúk raja kap szárnyra, a pap betanult pózban megáll a sír mellett, kissé félrehajtja fejét, szemét lehunyja, hideg van ma, még két temetés vár rá, a négy koporsóvivő ember hátrább lép, az utacskán túlra, kezüket dörzsölik, valamit suttogva magyaráznak egymásnak, az egyik egy fatörzs mögött rágyújt, és a cigarettát kabátja ujjába rejti.

Olga a fekete fátyol mögé bújik. Úgy érzi, láthatatlan.

Fekete gödör ásít feléje. Ez a kripta. Mélyén fekszik az apja. Szinte már nem is emlékszik rá. Valami nagyot, erőset, óriásit lát maga előtt, mellényén nehéz óralánc hintáz. Az órát ki szokta húzni zsebéből, Olga füléhez tartotta, és azt mondta: „tik-tak!"

A fekete gödörbe lebocsátották a koporsót mama testével, ráteszik a kőlapot, és mama végérvényesen megszűnik létezni. Egyelőre Olga nem tudja elképzelni. Még mindig van, még mindig hallja, még mindig maga mellett érzi odahaza.

Ez tehát mama temetése. Elárvultan áll a koporsónál. Egyelőre még gondolkozni sem tudott róla, miért van itt egyedül.

— Isten, fogadd be elhunyt testvérünk lelkét, mert sietett, hogy magadhoz öleld. Hitt a te szeretetedben és végtelen jóságodban. Ütött, urunk, nyájadnak nehéz órája, és sok a meghívott, de kevés a kiválasztott. Legyen a te kezed irgalmas a gyöngék iránt, megbocsátással teljes a kishitűek iránt, akiknek nem volt erejük, hogy elviseljék a rosszat, amelyet te küldtél reá-

juk. Mert te jól tudod, mit teszel, és legyen meg a te akaratod az égen és a földön. Igazságosan ítélsz majd e jóságos asszony és derék anya fölött, aki nem bírta elviselni a napok terhét, és lelkét a te kegyelmedbe ajánlotta...

A pap gyorsan, éneklő hangon beszél, ellenszenvesen elhúzza az utolsó szótagokat, az égre forgatja szemét, és mellére szorítja az imakönyvet. Nehéz megérteni, mit mond, néhány lépésre innen, a kofal mögött él és viharzik az élet. Villamos csönget, autó dudál, messziről hallani az utcai hangszórót, úgy morajlik, mintha viharzó tenger mennydörögne, hol felcsap a hang, hol ismét elhalkul, nem tenger ez, emberi hangok, mérhetetlenül sok emberi hang.

— Az atyának és fiúnak és szentléleknek nevében, ámen — mondja a pap a gödör fölött, meglengetve a szentelt víz szóróját. Aztán jön a négy fekete ember, méltóságteljes és bús képpel, ahogy illik, hevederekre rakják a koporsót, és lassan lebocsátják a fekete gödörbe.

— Isten veled, mama! — suttogja Olga maga elé fátylának félhomályában, már nem sír, már nincs könnye, érzi, hogy reszket a lába, meg kellene kapaszkodnia valakiben, de nincs kiben, egyedül van. Egyedül vannak ketten. Ő és halott anyja.

Utánadobja a virágcsokrot, amelyet egész idő alatt görcsösen szorongatott, aztán a pap megszorítja kezét, látja még, hogyan siet vissza a kápolnához a kopár és fekete fűzfák között.

Vége, vége mindennek. Lába zsibbadt, örül, hogy szabadon mozoghat, meggyorsítja lépteit, hogy már kinn legyen az utcán, élő emberek között.

Szaporán ereszkedik le az alkonyat, az utcákon kigyúlnak az ablakok, a villamosok hosszú sorokban állnak egészen a Floráig, a hangszórók friss indulókat harsognak, Olga megy, elkábítja a hirtelen rázúduló élet.

Furcsa. Hirtelen élni akar, hirtelen — bár röstelkedik önmaga előtt — szinte jókedve támad.

3

Éppen amikor már menni akart, Thompson kisasszony hívta, hogy a *főnök* három órakor fogadja őket. Tudta, hogy ebéd után a Fehér Házzal beszélt, aztán valami hírügynökségek levelezői jártak nála, rájuk persze csak utoljára került sor. Schmiedtke elégtételt érzett, és kissé csodálta önmagát, hogy olyan jól becsülte fel a helyzetet. Bár alig volt rá ideje, hogy körülnézzen, az, amit inkább szimatával, *intuíciójával,* hatodik érzékével sejtett meg, arra késztette, hogy a főnöknek adott jelentéseiben tartózkodjék minden derűlátó jóslástól. A főnöknek persze megvoltak a *saját* értesülései, néhányszor beszélt a játékban résztvevő miniszterekkel, ott járt nála annak a *nationalsozialistische* pártnak a titkára, beszélt az érsekkel, a Várból is járt nála valaki, közölte, hogy a köztársasági elnök hajthatatlan, s ezért nem sokat adott Schmiedtke helyzetjelentéseire, ahogy azokból a beszámolókból is kitűnt, amelyeket a főnök az államtitkárnak küldött. Tárgyilagos és óvatos jelentések voltak ezek, de egészben véve biztatók és megnyugtatók. Most aztán itt van.

Beneš hajthatatlansága megtört, ma szélnek eresztette cimboráit, és igyekszik védelmezni saját magát. Mindnyájan ugyanabba a hibába estek, mint a boldogult Hitler: lebecsülték a kommunistákat, és Schmiedtke attól tart, hogy egyhamar nem szabadulnak meg ettől a hibájuktól. Egyszóval, hamis elképzelésekben élnek. Ennek az az oka, hogy mindenhatóknak és tökéleteseknek érzik magukat, de nem volna szabad elfelejteniük...

Hát igen, valahogy így áll a bál. Az imént odajött hozzá Gratham a „Herald"-tól, és azt mondta:

„Hallja, Smith, maga állítólag kiismeri magát ebben. Hallott valamit a huszitákról? Én sehogy sem tudok megszabadulni attól az érzéstől, hogy inkább *lélektani,* mint politikai tényekkel állunk szemben. Hogy nem vagyunk képesek felfogni a dolgot."

És bizisten, úgy is van. De Schmiedtke nyugodt lehet, megmondta az öregnek a magáét. Igaz, diplomáciai nyelvre lefordítva, bár ezt szörnyen nem szereti és nem is ért hozzá, de nem hallgathatott, amikor látta, hogy a főnök azt képzeli, hogy már minden a zsebükben van. Ez szombaton történt, az után a kellemetlen éjszaka után. A főnök valamiféle magánértesülést kapott. A vasárnap állítólag nyugodt lesz, de a hét elején megtörténik a döntés, valószínűleg nem mehet majd végbe kisebb beavatkozások nélkül, amelyek talán *félig-meddig katonai* jellegűek lesznek, és azt a célt szolgálják, hogy megjavítsák az ellenzék helyzetét és a közvélemény hangulatát.

„Az ellenzék erői napról napra konszolidálódnak" — mondta.

Schmiedtke eredetileg hallgatni akart, de aztán nem bírta. Mintha megszállta volna az ihlet. Jó is, hogy beszélt, az öreg legalább megérti, hogy ezentúl nem veheti semmibe a véleményét.

„Attól tartok, uram — mondta —, hogy az ellenzék vezéreinek ábrándos szemüvegén keresztül látjuk a valóságot. Mármint, hogy összetévesztjük kívánságainkat a lehetőségekkel. Ezek az emberek képtelenek felbecsülni a mögöttük álló erőket."

„És melyek az ön következtetései?"

„Éppen ellenkezőek, mint az önéi, uram — mondta Schmiedtke. — Az idő nem az ellenzéknek dolgozik, hanem a kommunistáknak. Nézetem szerint a fordulatra alkalmas pillanatot elmulasztották."

Schmiedtke nézetét a főnök érdekesnek mondta, de több szót nem vesztegetett rá. Egyszóval, nem hitt neki, *megvoltak a saját értesülései.*

„Mi a teendő?" — kérdezte még.

„Csakis kívülről jövő nyomás segíthet. Egyébként az ellenzék is erre számít."

„Nemcsak erre — mondta hűvösen a főnök. — Elvégre, kezdettől fogva nem hagytam őket kétségben, és megjelöltem azt a határvonalat, amelyet az Egyesült Államok az adott helyzetben nem léphet túl."

Kész és pont. Hűvös volt és kimért, s a megbeszélés során többé tudomást sem vett Schmiedtkéről. Mintha ott sem volna, mintha ügyet sem kellene vetni a véleményére. Keresztülnézett rajta. Schmiedtke később szemrehányásokat is tett magának, hogy nem lett volna szabad beszélnie, inkább ösztönére hallgatott, arra, amit megérzett, megszimatolt a levegőben, és nézetéhez nem gondos elemzéssel jutott el. Bizonyos sem volt a maga igazában. Egyszeriben olyan embernek látta magát, aki *tiszteli* a kommunisták módszereit. Ez szombaton volt, és ma kész a kocsi. Beneš állítólag még ma jóváhagyja a kommunista kormányt. Schmiedtkét ez persze csöppet sem nyugtalanítja. Ellenkezőleg. További ok arra, hogy jókedvű legyen. Ez ugyanis annyit jelent, hogy kényelmesen berendezkedhetik itt hosszabb időre. Tulajdonképpeni küldetése abban a pillanatban kezdődik, amikor Beneš aláírja. Összefogni az ellenzék erőit, megkeresni őket, dollárinjekciókat adni nekik, híreket szerezni. Mindehhez úgy kell itt berendezkednie, mintha otthon volna. Mintha az idők végezetéig itt akarna maradni, és itt akarná majd egykoron végső pihenőre helyezni fáradt csontjait. Gombócot enni sült disznóhússal, pilzeni sört és szilvapálinkát inni, és cseh lányokat szeretni.

Tapasztalatból tudja, a dolgok mélyén lappangó igazságot csak akkor fedheti fel, ha megérti, tulajdonképpen mit is gondolnak valójában az emberek. Egy időre Šmídek mérnök lesz.

Amikor a háború alatt itt járt, volt egy barátnője, Elsa, mi lehet azzal a derék teremtéssel, reméli, végül észre tért és Moosbeck védelme alá menekült. Talán sikerült baj nélkül elkerülnie innen. Moosbecknek elég sok minden száradt a lelkén, ha elkapták, aligha kerülte el a kötelet.

Most az a Průcha-lány lenne a legmegfelelőbb, sokkal szebb, mint Elsa volt, persze fiatalabb is, ő meg, sajnos, három évvel öregebb, van abban a lányban valami hűvösség, de éppen ezt szereti, semmi sem okoz nagyobb élvezetet, mint ha lángra gyújt egy hideg asz-

szonyt. Az anyja más volt — istenem, irgalmatlanul forog ez a világ, most lesz a temetése, ha nem téved, négy órakor. Valószínűleg Fišar küldte a gyászjelentést. Eredetileg úgy gondolta, kimegy a temetőbe, de most, hogy az öreg kitalálta ezt az értekezletet, nem is gondolhat rá.

A főnök közismert dolgokat mondott. Semmi újat. Beneš, ha még nem írta alá, ma bizonyosan aláírja, az egész vonalon engedett a kommunisták nyomásának. Ezt tudomásul kell venni, állítólag nincs utasítása, hogy mit tegyen a továbbiakban, az egyedüli, amit bizonyosan tud, hogy az amerikai presztizsnek nem szabad csorbát szenvednie. Várni kell, milyen lépéseket tesz az Egyesült Államok kormánya. Alighanem megelégszik azzal, hogy tiltakozik az orosz bolsevisták e *közvetett beavatkozása* ellen. A legközelebbi napokban számítani kell arra, hogy elsősorban az ellenzék vezérei, továbbá számos nagyiparos és nagykereskedő fordul majd hozzájuk és beutazási engedélyt, vízumot kér, esetleg a nagykövetség közvetlen védelme alá helyezi magát. E tekintetben is óvatosan kell eljárni, gondosan különbséget kell tenni, kin és hogyan segítenek, fel kell becsülni, ki lehet hasznára az európai politikának.

Schmiedtke azt várta, hogy a főnök őt is megemlíti. Seymourtól tudta, hogy ma ebéd közben — Seymour nála ebédelt, unokaöccse vagy mi a fene — a főnök dicsérően nyilatkozott róla. Állítólag azt mondta, hogy csak Smith becsülte fel jól a helyzetet. Az ördögbe, ez jólesik, de most hangosan is megmondhatná. Az egész értekezlet olyan volt, mint valami mélabús beszélgetés a kandalló mellett, kis ideig még ülve maradtak, whiskyt szopogattak, még azután is, hogy a főnök elbúcsúzott tőlük.

Watling titkár a tűzbe meredt és meditált:

— A szabadságot mindenki másképpen képzeli el. Éppen ebből erednek kudarcaink. Huxley azt mondja . . . — folyton Huxleyt idézi, azt hangoztatja magáról, hogy tévedésből került a diplomáciai szolgálatba, a filozófiának, az indiai jógának akarta szentelni magát, de ez

semmit sem hozott a konyhára, és apja ráfogta, hogy naplopó.

Smith a rádióhoz ült, nyilván ő volt az egyetlen ember a nagykövetség egész személyzetében, akit legalább egy kissé érdekelt, ami ebben az országban történik. A rádió szörnyen zenebonázott, valami nyilatkozat vagy mi a fene, a többiek ráordítottak, hogy kapcsolja ki, Thompson kisasszony elindította a gramofont, és Seymour táncra kérte.

Schmiedtke unatkozni kezdett, és nem szeretett unatkozni. Itt semmire sem volt kíváncsi, és semmi sem ingerelte. Kihasználta az első adódó alkalmat és elment, elhatározta, hogy felkeresi Olgát. Minek halogatná. Pénteken, mielőtt az a kínos dolog történt, nagyon ígéretesen alakult a beszélgetésük. Olga érdeklődött iránta, hibátlan ösztönnel megérezte, már akkor kísértésbe került, hogy elindítsa az általános támadást, de erőt vett magán, és jól tette. Ma van a legjobb alkalom, hogy udvariassági látogatást tegyen a lánynál, természetesen tartózkodóan viselkedik majd, de szívélyes lesz és részvevő, aggódni fog a lányért, és felajánlja segítségét.

Azt várta, hogy látogatókat talál majd nála, de meglepetésére Olga egyedül volt, és valóban őszintén örült a jövetelének.

— Ó istenem, maga az, Smith, ez szép magától. Az imént érkeztem haza a temetésről... — mondta.

Fekete ruha volt rajta, meglepőn jól állt neki, tiszta és finom arcát még jobban kiemelte.

— Az utóbbi napokban szüntelenül magára gondoltam — mondta Schmiedtke mindjárt az előszobában. — Ez a gyászos esemény nagyon megrendített. De nem mertem felhívni telefonon, még kevésbé meglátogatni, föltételeztem, hogy a barátai nem hagyják magára...

— Ó, a barátaim! — mondta keserűen Olga, s várt, míg a férfi leveti kabátját. Aztán leültek egymással szemben, és Schmiedtke, körülnézve a szobában, mentegetódzve így szólt:

— Igazán nem akarom zavarni, nyilván csendre és

magányra vágyik. Mondja meg őszintén. Csak azért jöttem, hogy tudja, van egy ember, aki bármikor kész segíteni magán, ha szüksége lenne rá. Nagyon sokat köszönhetek édesanyjának, és nem felejthetem el, hogy ő is kész volt segíteni rajtam, amikor a legrosszabb helyzetbe kerültem.

— Nem, ne menjen el, kérem — mondta élénken Olga. — Nem is tudja, mennyire hálás vagyok, hogy eljött. Hogy éppen maga jött el.

— Miért éppen én? — kérdezte Schmiedtke. — Hisz alig ismerjük egymást.

— Kissé féltem magától... akkor — mondta Olga enyhén zavartan.

— Milyen távolinak tűnik fel mindaz, pedig még három éve sincs, hogy itt ültünk az édesanyjával — pillantott körül Schmiedtke a szobában, mintha azt keresné, mi változott meg azóta. — Maga akkor ünnepelte huszonkettedik születésnapját. És miért félt tőlem? — kérdezte halkan, nagyon kedvesen.

— Nem tudom — felelte Olga. — Olyan titokzatosnak látszott, mint az olyan ember, aki sehonnan sem jött, és sehová sem megy. Nem tudom — egy csöppet elnevette magát.

— Már nem látszom olyannak? Már nem fél tőlem?

— Ugyanolyan keveset tudok magáról, mint akkor... most mégis minden valahogyan más... — mondta elgondolkozva a lány.

— Hogyhogy más? — faggatta Schmiedtke, és rádöbbent, hogy beszélgetésük túlságosan gyorsan válik meghitté, s ebben ő a ludas, az ő kérdései. Lassabban kellene, hogy meg ne riassza, előbb meg kellene nyernie bizalmát, de ez a lány túlságosan szép, rugalmas, akár az ugrásra készülő szarvas, minden mozdulata izgatja. Még egyszer át kellene gondolnia, ki kellene számítania mindent, elsősorban jókor elmenni, kissé ingerelni közönyével, és mesélni valamit saját magáról. Kissé fanyarul elmosolyodott. — Tudja, csak azért kérdem, mert érthetetlen számomra, hogyan ébreszthetek valakiben ilyen képzeteket. Maga nem az első, aki ezt

mondja. Pedig én egészen hétköznapi ember vagyok, az életem csöppet sem titokzatos, talán kissé szerencsétlen, kissé könnyelmű... fiatal koromban olyan voltam. Most már az sem vagyok... De ha fél tőlem, máris megyek.

— Ne, ne! — kiáltotta ijedten Olga. — Az imént azt akartam mondani, hogy most éppen ellenkezőleg látom. Legalábbis ha összehasonlítom azokkal, akik hozzám járnak. Maga az egyetlen, akiben biztonság van, és aki mellett az ember tökéletes biztonságban érzi magát.

— Ez nem az én érdemem — válaszolta Schmiedtke. — Biztonságban érezhetem magam, mert nem vagyok itteni állampolgár. Máskülönben talán én sem tudnám, mihez kezdjek, tanácstalanná tenne mindaz, ami itt történik. De kérem, hagyjuk ezt.

— Talán igaza van — bólintott elgondolkozva Olga, s ismét anyjára gondolt. Ő sem tudta, mihez kezdjen. Senki sem tudja. Sem Fišar, sem Ludvík, sem Vladimír, sem a részeg Krammer, sem Lucka. Csak ketten tudják. Smith és a křižanovi Machart. Ezért bizonyosak a dolgukban, és ezért érzi magát biztonságban az ember velük. Ezek ketten legalább képesek tenni valamit, a többiek mintha megbénultak volna, ami történik, vagy magával sodorja, vagy összetöri őket. Ízzé-porrá, ahogy Vladimír mondja.

— Mit iszik? — mondta elfogódottan.

— Egy kis konyakot, ha van. De nem szükséges.

Olga vendégeket várt halotti torra, és mindent előkészített, egy palack konyakot, poharat és szendvicsestányért rakott Schmiedtke elé.

— Maga várt valakit — állapította meg a férfi bocsánatkérőn.

— Töltsön magának, kérem — mondta Olga. — Vártam, de amint látja, egyelőre csak maga jött el.

— Hívatlanul!

— Ne értsen félre. Azt hittem... — nem fejezte be a mondatot, erőt vett rajta zavara és saját szerencsétlenségének érzete. Schmiedtke figyelmét ez sem kerülte el.

— Mi van magával?

— Kínos beszélnem róla — küzdötte le sírását Olga. — Képzelje, egyedül, egészen egyedül temettem el. Senki sem jött el a temetésre. Iszonyatos volt, csoda, hogy kibírtam... És nem értem, nem tudom megmagyarázni, miért nem jöttek el. — Sírva fakadt, s nem volt nála zsebkendő. Bocsánatot kért, és átfutott a szomszéd szobába.

„Alkalmasabb pillanatban nem is jöhettem volna — gondolta Schmiedtke. — Könnyebben fog menni, mint hittem." Ivott, és sietve megint teletöltötte poharát.

Olga hamarosan visszajött, zsebkendővel kezében.

— Bocsásson meg, kérem — mentegetődzött még egyszer —, már rendben van. Minden pillanatban elsírom magam. Valahogy nagyon a szívemre vettem. Amikor még élt, mindnyájan... de hagyjuk ezt. Nem akarok beszélni róla. Nem tudok. De aligha felejtem el nekik. Alfrédnak, Ludvíknak, Vladimírnak...

— Nekem?

— Ó, dehogyis. Magának nem. Maga csak egyszer látta életben mamát. Másodszorra már halott volt.

— Túlságosan sokat vesztettem ebben az életben — mondta Schmiedtke lassan. — Talán kissé el is tompultam. Ebben az évszázadban minden megsokszorozódik. A veszteségek is. És valahogy többet is élünk... gyorsabban öregszünk ugyan, de mégis tovább maradunk fiatalok... Ellentmondásnak hangzik, de így van. Most többet kell törődnie magával, saját magára gondolnia, nem emlékezni, de nem törni a fejét a jövon sem... — Eszébe jutott, hogy nemrég Watling titkár beszélt erről a témáról és idézte... kit is? Igen, Schopenhauert, most ez jól jönne. Hogy is mondta? — Jegyezze meg magának, Olga... megengedi, hogy így szólítsam? — szakította félbe önmagát.

A lány szomorúan mosolygott és bólintott.

— Csakis a jelen reális, és csakis a jelen bizonyos — valahogy így volt. — A jövő mindig másképpen alakul, mint gondoljuk, a múlt pedig sohasem volt olyan, ahogyan az elképzeléseinkben él. A távolság

megmásítja, felfokozza emlékezetünkben. Csakis a jelen való, és csakis benne gyökerezik létünk.

Valószínűleg nem pontos, de valahogy így mondta Watling. A lányra szemlátomást hatott. Meglepetten nézett rá. Schmiedtke még hozzátette:

— Ha ennek tudatában van, megnyugszik és megvigasztalódik. Igazán nincs értelme, hogy olyasmin gyötródjék, ami volt vagy ami lesz.

— Köszönöm — mondta szinte suttogva Olga.

— Kezdjen el élni! — mondta szinte parancsolón a férfi.

— Maga is ezt mondja? Mi az, hogy élni? — kérdezte kissé meglepetten Olga.

— Megragadni minden percet. Minden pillanatot. Minden napot. Ha boldog akar lenni, érezze magát boldognak akár e pillanatban is, amikor még tele van halott anyja emlékével. Mert csakis ez a pillanat a való, csakis ez a pillanat reális. Gondjai vannak a jövője miatt...

— Hát igen, vannak. Hogyne volnának... most.

— Ebben a pillanatban ne gondoljon rájuk.

— Különös ember maga — mondta elgondolkozva Olga.

— Ó, nem, csak túl sokáig vert az élet, és bőségesen megajándékozott tapasztalatokkal.

— Maga úgy él, ahogy mondta? — kérdezte Olga.

— Azt hiszem, igen. Megtanultam.

— Akkor miért jött ide? Hisz ez kellemetlen kötelesség volt magának.

— Miért mondja, hogy kellemetlen, és miért mondja azt, hogy kötelesség? És ha úgy lett volna is, most már rég nem kellemetlen kötelesség. E pillanatban érzem... — elhallgatott és várta, hogy a lány kérdezzen. Aztán még egy kicsit habozni fog, mielőtt befejezné mondókáját.

— Mit érez?

Megjátszotta, mintha zavarban volna. Világoskék szemét a lányra emelte, pillantásuk találkozott, és pár pillanatra egybefonódott.

— Mit érez? — ismételte a kérdést Olga, és nem tudta leplezni hirtelen támadt izgalmát. Különös, félelmet érez, kellemes félelmet, nem is félelem ez, édes várakozás, védekezik ellene, de akarata ellenére teszi, kívánja, hogy minél tovább tartson, s rádöbben, hogy hangja is másképpen cseng.

— Mondja, mit érez? — ismétli harmadszor.

— Gyengédséget és örömöt, hogy itt lehetek magánál — mondta habozva és szelíd mosollyal Schmiedtke. — Ez minden.

Lenyűgözi ennek az embernek az ereje. Érzi. Kemény, mint az acél, biztosan áll a lábán, oszlop, amelynek támaszkodni lehet. Olgának éppen *erre* van szüksége. Véletlen, hogy eljött hozzá, vagy törvényszerű, hogy éppen ezekben a napokban bukkant fel? Életében ma látja harmadszor ezt az embert, jelenléte mégis elúzi az ismeretlen jövőtol való félelmét, szorongását a magánytól, mintha közelében nyugodtan megpihenhetne. Pedig semmit sem tud róla. Hogy is mondta? Csak a jelen reális, csakis a jelen bizonyos.

— Mire gondol? — s kis ido múltán suttogva hozzáteszi: — Olga.

A lány ránézett, valami közhelyet akart mondani, ami beszélgetésüket megszokottabb kerékvágásba terelné, és rést hasítana ezen az izgató, ingerlő feszültségen. Meg kellene kínálni szendviccsel. De helyette azt mondta:

— Arra gondolok, hogy én is jól érzem magam. Váratlanul és hosszú idő óta először. Félek, hogy vétkezem, hogy nincs hozzá jogom.

— Látja — mondta a férfi lassú szóval. — Örülök, ha ebben nekem is van egy kis részem.

Ivott egy kis konyakot. Szívesen felhajtotta volna az egészet, ami a pohárban volt, ahogy szokta, de jobb lesz, ha ezzel vár egy kicsit. A lány keze a szék támláján pihent. Hosszú, finom ujjai vannak, gyönyörű kéz, mintha szobrász vésője alól került volna ki, mi lenne, ha rátenné kezét? Nem, nem, túlságosan messzire menne, mozdulata kissé erőszakosnak látszana és talán

faragatlannak is. Csak semmi szenvedély. Ösztönösen megérezte, hogy Olga retteg a szenvedélyektől, mindennek természetesen és erőszak nélkül kell történnie.

Bármelyik pillanatban becsöngethet Fišar, Ludvík vagy Vladimír, gondolta Olga. Kissé idegesítette ez a gondolat. Nem akarta látni őket, egyiket sem akarta látni. Legkevésbé Ludvíkot. Belefáradt a gyöngédségébe és figyelmességébe. Számított rá, és még mindig számít rá, talán csak azért, mert nincs más, akinek az odaadásában ennyire megbízhatna. De most már minél messzebbre szeretne jutni az elmúlt, fájdalommal terhes, fárasztó napoktól.

— Bevallom, félek azoktól az emberektől, akik bármelyik pillanatban jöhetnek. Ma képtelen vagyok elviselni a hangos társaságot.

— Ne gondoljon a jövővel. Ki lehet kapcsolni a telefont?

— Igen!

— Kikapcsoljuk — mondta Schmiedtke, felállt és kihúzta a konnektort. — Hát a csengőt?

— Azt nehezebben — nevette el magát Olga.

— Ne nyisson ajtót! Mondjuk, hogy nincs idehaza.

— Az utcáról meglátják, hogy ég a lámpa. Az még rosszabb lesz, azt képzelik, isten tudja, mi történt.

Ludvíkra gondolt, meggyőződése volt, hogy az egész házat felveri rémületében, ha nem nyit ajtót.

— Ennél mi sem könnyebb! — mondta Schmiedtke. Jegyzetfüzetéből kitépett egy darab papirost, tollat nyomott a lány kezébe: — Írja ide: El kellett mennem. Ennyi elég. Kívülről bedugjuk az ajtó résébe — nevetett.

— De nem! Nem volna szép dolog — mondta nevetve Olga.

— Inkább be akarja ereszteni őket? — mosolygott rá a férfi.

Olga visszanézett rá. Pillantásuk kissé hosszabb ideig kapcsolódott egymásba, mint akarta. Aztán lehajtotta fejét, és felírta a papirosra: „El kellett mennem. Bocsánat. O. P."

Schmiedtke fogta a papirost, kiment az előszobába, és a folyosón bedugta a levélszekrény lappantyúja mögé. Visszajövet azt mondta:

— Még egy kérésem van. Igérje meg, hogy nekem is megmondja, mikor menjek el...

— Igen — bólintott Olga, felállt, meggyújtotta a rádió mellett álló, tompa fényű kislámpát, és leoltotta a csillárt. Leeresztette az ablakredőnyöket.

— Úgy érzem, most végre biztonságban vagyok — mondta, amikor ismét leült.

Különös megkönnyebbülést érzett, semmi sem fenyegeti már. A fáradtság és a gyász terhe mintha lehullott volna róla. Boldognak érezte magát ennek a csodálatosan erős embernek a közelében. Azt is tudta már, hogy megtesz mindent, amit ez az ember akar.

4

Hányszor kezdte már elölről. Utoljára néhány napja, amikor megismerte Luciét, és abban az elképzelésben élt, hogy elég ereje van elvetni magától azt, amit régi életének nevezett, s azt hitte, az egész csak annyi, mint amikor az ember leveti a régi kabátját. De alapjában véve csak az volt a fontos, hogy megszabaduljon Olgához fűződő terhes, fájdalmas és megalázó viszonyától, megszabaduljon tőle, leküzdje határozatlanságát, és választ találjon az örök kérdésre: mit akarok tulajdonképpen? Mindez egybeforrott az Olgánál meddőn és üresen eltöltött esték, az állandóan megújuló és elhamvadó, holt remények, a véget nem érő ábrándozások képzetével. Arra vágyott, hogy rendet teremtsen napjaiban, rendszerbe fogja óket, hogy ne forgácsolódjanak szét, hogy ne úgy élje óket, ahogy jönnek egymás után, mindazzal, amit hoznak, anélkül, hogy rendszeres munkára összpontosítaná erejét. Hogy ne várjon arra a bizonyos „nagy tett"-re, hanem végre hozzáfogjon és megvalósítsa.

Érezte, hogy itt van. Itt a pillanat, amikor nem térhet

ki többé, amikor határozottan válaszolni kell, már nem is válaszolni, hanem dönteni. Itt áll előtte, és elég igent vagy nemet mondani. Az ár elsodorta, és nem tehet mást, úsznia kell. Melyik part felé? Elveszettnek érezte magát a Vencel teret elárasztó tömeg közepette, végig sem tudott tekinteni a Múzeumtól a Můstekig feketéllő sokaságon. Véletlenek összjátéka — de véletlenek voltak-e valóban? — hozta ki ide a hidegbe, a fagyba, ezer és ezer ember közé, akinek mindegyiknek megvan a *saját* élete és *saját* sorsa, de együttesen egyetlen nagy és más életre törekszik, egyetlen nagy és más sorsra. Vágyukat és együttes akaratukat Ludvík számára túlságosan egyszerű és túlságosan konkrét jelszavakba zsúfolják: „Le az áruló miniszterekkel!" és: „Éljen Klement Gottwald kormánya!" Ludvík valami mást akarna kiabálni, valamit, ami közvetlenül összefügg az ő életével, ami az ő vágyát fejezi ki. Például... igazán nem tudja, mit kiáltson. Valamit, ami lelke legmélyéről fakad.

— Mit hallgatsz — böki oldalba egy tányérsapkás, bekecses, tömzsi ember. — Ha nem tartasz velünk, akkor tűnj el innen. Itt nincs keresnivalód!

— Hogyne tartanék veletek! — feleli zavartan Ludvík, és kerüli a másik tekintetét.

— Akkor meg nyisd ki a csőrödet, hogy a becsületes ember tudja, ki talpal mellette.

— Le az áruló miniszterekkel! Éljen Klement Gottwald kormánya! — harsogja Ludvík, és egy csapásra megérti, ezek az egyszerű és konkrét jelszavak is elegendők ahhoz, hogy kifejezzék, amit érez. Annyit jelentenek például: le Fišarral, le Olga hamis életével, le Ludvík felelőtlenségével, le Bezděk és Krammer cinizmusával, le a kályha mellett, melegben kiagyalt elméletekkel, ide hozzátok őket, ide a fagyba, teremtsétek meg az egyszerű, hamisítatlan, igaz életet. E pillanatban hirtelen bizonyosnak érezte magát, az ide-oda hullámzó és morajló óriási tömeg egy részecskéjének.

Az Olga valószerűtlen, homályos és mintegy mesterséges világában eltöltött napok és éjszakák után

kétszeresen hatott rá ez a találkozás a viharzó és kézzelfogható élettel. Úgy érezte, hogy a testet öltött igazsággal találkozik. Ez az igazság mindennapi, világos és kegyetlen. Ölni is tud. Talán megölte Průchánét, talán Ossendorfot is, megölheti vagy megmentheti Ludvíkot és Olgát is. Megmentheti, ha alávetik magukat erejének, ha megértik, és megölheti, ha szembeszegülnek vele. De elfogadja-e Olga? Talál-e magában annyi erőt, hogy elfogadja?

Az utóbbi napokban alkalma nyílt rá, hogy megfigyelje a lány óvatlan megnyilatkozásait, és megértette, mily hallatlanul nehéz lesz számára, hogy a maga lábára álljon, és ne támaszkodjék többé senkire. Nem képes egymaga élni, biztos támasz nélkül. Ez a támasz mindeddig aranyból volt, mindig le lehetett faragni belőle valamit, és az aranyforgácsokért könnyű és kényelmes életet lehetett vásárolni.

Az aranyoszlopnak támaszkodva ábrándozhatott, és elképzelhette, milyennek kellene lennie az életnek és a világnak. Csak ez az oszlop ki ne dőljön! Ez az ő oszlopa, gyakran elég csak annyit tudni, hogy van, még akkor is, ha éppen nem támaszkodik neki. De ott kell állnia, hogy visszatérhessen hozzá, botladozó lábán hozzá siethessen és megmenekülhessen.

Az anyja meghalt, most, e pillanatokban temetik, az oszlop leomlott, és Olga Ludvíkba kapaszkodott. Illetve csak Ludvík maradt, akibe belekapaszkodhatott. De bizonytalan ez az oszlop, ide-oda ingadozik, elég egy erősebb szélroham...

Az utóbbi öt nap alatt, Marta halála óta ideje java részét Olgával töltötte. Elbódította a lány gyengédsége, hálája, alázatossága és fájdalma.

„Kérlek, ne hagyj el!" — rimánkodott Olga.

A világ messze volt, mérhetetlenül messze, messze volt Ondřej, messze volt Lucie, csak Olga félelme maradt és Olga gyásza, szomorú és kisírt szeme. Mintha ez alatt az öt nap alatt a világon kívül éltek volna. Valahányszor Ludvík kiszabadult ebből az édes-kínos börtönből, úgy érezte, mintha álomból menekült volna,

és megdöbbenve állapította meg, hogy az élet megy tovább, és hogy a világ közepe valahol másutt van, nem Olga szobájában.

E pillanatban Olga világa romokban hever. Ráköszöntött a döntés könyörtelen perce. Ezt halálos biztonsággal érzi, úgy tűnik fel neki, hogy minden, ami benne és körülötte történik, az apró véletlenek, amelyek péntek éjszaka óta érték, nem véletlenek, hanem valaki létrehozza őket azzal a céllal, hogy lecsapjon Ludvíkra és színvallásra kényszerítse.

Igen, hétköznapi, apró és átlátszó véletlenek. De valóban véletlenek? Véletlen az, hogy abban a pillanatban, amikor elszánta magát, hogy elhagyja Olgát, amikor ereje is volt hozzá, nem élhetett erejével, mert Marta meghalt, és Olga magára maradt, elhagyottan és védtelenül, és Ludvíkban látta egyetlen támaszát?

A tömegben áll, az ég fekete, a sokaság fölött világítótornyokként emelkednek a magasba a zászlók, érthetetlenül jól érzi magát ebben az irdatlan sokadalomban, ahol az egyik akarat a másikkal találkozik, a másik a harmadikkal, és mind együtt egyetlen óriási áradatba torkollanak.

Felhullámzik, felmorajlik a nagy tér, majd elcsendesedik, és újabb hullámok kelnek, melyek ugyancsak elsimulnak, ahogy erősödik a láthatatlan hangszórókból ömlő, mély hang:

— *Éppen most jövök a Várból, az elnök úrtól. Ma reggel javaslatot terjesztettem elő, hogy fogadja el a február huszadikán visszalépett miniszterek lemondását, s egyidejűleg javasoltam a köztársasági elnök úrnak, kikkel egészítse ki és szervezze újjá a kormányt. Közölhetem, hogy az elnök úr valamennyi javaslatomat, úgy, ahogyan előterjesztettem, elfogadta.*

Az e pillanatig tökéletes csendet robbanásszerűen tépte szét a kitörő lelkesedés, hullámzani kezdett a testek fekete tengere, magával ragadta azokat is, akik a parton álltak várakozva. A lelkesedés Ludvíkot is elragadta. Istenem, csak el ne hagyjanak, bárcsak mindig ezekkel az emberekkel lehetnék.

A hang még mindig beszél. Nyugodtan és bársonyosan, mintha egybefolyna a sokaságra leszálló alkonyattal. A fekete tömegek mintha mérhetetlen acélárrá ötvöződnének össze. Amikor a hang elhallgatott, az acélfolyam megindul. Fölfelé és lefelé, ömleni kezd minden oldalra, magával hurcolja Ludvíkot, eltűnnek az ismert arcok, a pipás Šebánek, Janeček széles és mosolygós képe, Čermák kővé dermedt arca — igen, Čermák is itt van —, új arcokat pillant meg, s köztük váratlanul Luciét. Ott áll, emelt fővel, mosolyogva néz előre.

Ludvík odafurakodik hozzá. Véletlen vagy nem véletlen, hogy öt nap után itt találkozik vele? De ott áll mellette, megérinti karját, a lány feléje fordítja ragyogó arcát.

Kézenfogva furakodnak előre, keresztültörtetnek a Múzeumtól a Můstek felé ömlő tömegen, besurrannak egy átjáróházba, ahol kevesebb az ember, most már egymás mellett mehetnek, Lucie belekarol Ludvíkba. Lucie az új élethez tartozik. Ezt bizonyosan érzi. Minden könnyű lenne, ha vele maradna.

— Milyen különös éjszaka volt! Akkor ... — mondja Lucie, mintha a végzetes péntek óta esztendők teltek volna el, s nem csupán öt nap.

Ludvík hallgat. Egy kis vendéglőhöz érnek, bemennek, pillanatnyi nyugalomra, csendre, magányra vágynak. Áthaladnak a söntésen, a pultnál néhány ember áll, rumot isznak, a söntés mögött kis szoba van, benne négy, csíkos abrosszal leterített asztal, az ajtó mögött egy öregasszony ül, kenyeret szeldes magának, és minden falatot néhány korty sörrel öblít le.

Ludvík mérhetetlen hálát érez Lucie iránt, megszorítja a lány kezét.

— Nem mertem ... — suttogja.

— Mit?

— Hogy hozzád menjek és elhagyjam őt — ismeri be alázatosan.

— Miért nem mertél hozzám jönni ... ?

— Nem tudom. Talán nem is tehettem volna. Mindig

vele voltam. Nem hagyhattam el. Csak ma... most délután volt az anyja temetése.

Lucie szomorúan mosolyog.

— Tulajdonképpen összetartozik a kettő.

— Micsoda? — kérdi Ludvík.

— Az ő halála és ez a... — Lucie elhallgat, mintha a szavakat keresné. — Az életnek ez a felszakadása... — teszi hozzá.

— *Olga!* — mondja Ludvík felhevülten, a következő pillanatban rádöbben tévedésére, és kezébe temeti arcát.

Lucie fejét ingatja, mintha e pillanatban mindent megértett volna.

— Lucie vagyok — állapítja meg tárgyilagosan.

— Állandóan vele voltam, és szüntelenül rágondolok — tör ki Ludvík boldogtalanul. — Bocsáss meg. Nem hagyhatom el, nem szolgáltathatom ki...

— Minek? — kérdi Lucie, és fürkészve nézi Ludvíkot.

Igaz, minek? Annak az ürességnek, saját magának, a zűrzavarnak, amelybe hirtelen belekerült, a magánynak, amely számára kétszerte kegyetlenebb. Meg kell próbálnia, hogy kivezesse őt az emberek közé, az imént gondolt rá, ott a viharzó és örvendező sokaság közepette, segítenie kell, hogy széttörje az üvegburát maga körül, megszüntetni a világ közepét, amelyet szobájába, saját magába helyezett...

— Te nem élsz ürességben, te nem élsz önmagadban, te nem élsz zűrzavarban... vagy talán olyan erős vagy, hogy megmenthess másokat?

— Erősebb vagyok nála. Sok mindent megértek, ami számára ismeretlen, és ezért legyőzi őt. Már ezért is erősebb vagyok.

— Lehet — bólint Lucie. — Az is lehet, hogy elveszett ember vagy. Nem tudom, hogyan mondjam meg neked — élénkül fel hirtelen. — De valahogy így érzem: olyan, mint valami ferde, csúszós sík. Csúszol, csúszol, egyre gyorsabban... rám is ez várt Fišar mellett. Most már a biztos, egyenes földön állok, ezért tudok veled

így beszélni. Nem vagyok eldobott szerető, és semmit sem sajnálok. Megértlek téged, de nem hiszem, hogy Olgát meg lehetne menteni. Menj el tőle, Ludvík.

Ludvík lehajtotta fejét és hallgatott. Tudta, hogy a lánynak igaza van. Igen, Olga mellett ő is bármikor elvesztheti lába alól a talajt, ha tovább éli a régi életet. De e pillanattól Olga csak az övé, kizárólag rá van utalva, vezetni fogja, kivezeti lelke és a kor zűrzavarából.

Mintha kitalálná gondolatait, Lucie így szól:

— Te nem vagy Messiás! Csak játszod a szerepét. Mentegeted vele saját gyöngeségedet, saját következetlenségedet.

— Akkor volnék gyönge, ha ezekben a pillanatokban elhagynám — mondja szilárdan Ludvík.

Lucie kiissza teáját, előveszi pénztárcáját. Lehetetlen, hogy most így elmenjen! Ludvík a lány kezére teszi kezét.

— Lucie! Félek attól, hogy elveszítelek — mondja. Valóban valami szorongatja belsejét. Ha egyszer magára marad Olgával, Lucie nélkül, anélkül, hogy tudná, bármikor elmehet hozzá, hogy Lucie van, él, van hová menekülnie, akkor támasz nélkül, egyedül marad és elvész.

— Elvesztesz mindent. Olgát, önmagadat... — Lucie elhallgat, majd pár pillanat múltán hozzáteszi: — Engem is. Talán akkor már nem segíthetek rajtad. Döntsél. Mindnyájan döntünk. Bárkire nézel. Vannak, akik tudva, mások öntudatlanul, de mind, kivétel nélkül. Dönts jól és gyorsan, Ludvík.

Pénzt tesz az asztalra és feláll. Ludvík vele akar menni.

— Fölösleges — mondja Lucie. — A színházba megyek.

Ludvík még kis ideig ülve marad, aztán hazaindul. Az utcák még mindig tele vannak emberekkel, de az élet már lassabban árad, valahonnan nevetés és pattogó induló hallatszik, az úttest közepén üzemi őrség halad el mellette, az emberek a járdáról integetnek.

Rendkívül erősen érzi, hogy ezeken az utcákon az

imént megszületett valami, formáját nem ismeri fel, de tudja, hogy ami hétfő reggel óta a mai szerda estéig végbement körülötte, s aminek inkább kívülálló nézője, mint résztvevője volt, szorosan összefügg életével. Ebbe az életébe fogadta be Olgát, mellette döntött. De most, hogy elvesztette Luciét, félni kezdett ettől az élettől. Talán e pillanatban mindkettőjükre szüksége volna. Tudta, hogy Lucie mellett minden könnyű lenne. Szélesre tárt kapun lépnének be az életbe. Olga mellett küzdelem vár rá, s vállalni akarta ezt a küzdelmet, bár nem volt bizonyos győzelmében. De Olga nagyon is régóta élt a vérében, megmámorosodott attól, hogy elnyerheti, amiről már kétségbeesésében lemondott, ingerelte a puszta remény, hogy Olgát lebírja, meghódítja, és csak saját magának tartja meg.

Olgával nem mert a jövőről beszélni. Valahányszor rágondolt, a jövő egészen hétköznapi és unalmas gondok képével jelent meg előtte, s ezeknek a gondoknak neve még hétköznapibb volt: esküvő, lakás, megélhetés. De mindez Olga előtt is sürgető türelmetlenséggel bukkant fel. Elsősorban a lakás gondja.

Hogy nem tartja meg anyja lakását, az magától értetődik. De valószínűtlen az is, hogy megtarthatja-e a magáét. Olga erre valószínűleg még nem gondol, esze ágába sem jut, hogy ilyen gondjai is lehetnek. Valamikor az volt a szándéka, hogy odaköltözik Ludvíkhoz. Meg akart szabadulni attól, hogy anyjától függjön. Még pénteken is erről beszélt. De most okosabb lesz, ha Ludvík költözik oda Olgához. Ludvík lakása kicsi ahhoz, hogy két ember hosszabb ideig együtt élhessen benne, különösen kicsi Olgának, aki nagyigényű, és egész életében megszokta a lehető legnagyobb kényelmet. Elveszi feleségül. Szinte elképzelhetetlen, gyönyörű, kissé fél tőle, de mégis így lesz...

Ahogy közeledik a folyóparthoz, az jár a fejében, hogy el kellene mennie hozzá. De úgy gondolja, hogy sok ismerős lesz most nála, anyja egykori barátai. Jómaga nem jutott el a temetésre, hiába, nem mehetett el, természetesnek tartották, hogy a szerkesztőség

valamennyi tagja részt vesz a tüntetésben. Nem is említi meg Olgának, hogy nem volt kinn az olšanyi temetőben. Majd úgy viselkedik, mintha ott lett volna, valahol a tömegben. Megállapodtak abban, hogy Olgát Fišar kíséri majd, és Ludvík késő este megy el hozzá, amikor már elbúcsúztak a vendégek.

Odahaza csend és meleg fogadta, istenem, milyen áldott ez a csend, most leülhet, és számba vehet mindent és dönthet. Az asztalon megint ott fekszik a belépési nyilatkozat.

Hétfőn reggel, amikor Olga elment szabónőjéhez és Fišarhoz, hogy megbeszélje vele anyja temetését, Ludvík élt az alkalommal és hazasietett, remélte, hogy még otthon találja Ondřejt. Ondřej már elment. De alig tette be maga mögött az ajtót, csöngött a telefon. A központból hívta a telefonos kisasszony, közölte, hogy várják a szerkesztőségben. Megmondta, hogy Hevrle felmondott neki. „A felmondást visszavonták." „Ki vonta vissza?" A kisasszony nem tudta, de utasítást kapott, hogy hívja fel Ludvíkot. „Kitől kapta az utasítást?" „Šebának szerkesztőtől."

A beszélgetés tartalmánál jobban meglepte az a körülmény, hogy éppen otthon találta a telefonhívás. Most már tudta, mindennek úgy kell történnie, ahogy történik, van valami törvényszerűség, amely alól lehetetlen kibújni. Csúszol, csúszol lefelé, egyre gyorsabban...

A szerkesztőségben minden úgy festett, mintha mi sem történt volna. Alig ült le szobájában, Janeček nyitott be hozzá. Bátortalan volt és elfogódott, parasztos arca fülig pirult, és mosoly ragyogott rajta.

„Olyan színe van az egésznek — mondta —, mintha karriert akarnék csinálni. Mert kommunista vagyok. De ne gondold, hogy így van. Be akarom fejezni a tanulmányaimat, és elmegyek innen. Csak most vagyok itt, mert szükség van rám."

„Eszem ágába se jut ilyesmi" — felelte az igazsághoz híven Janeba, és az járt az eszében, mit akar tőle Janeček.

„Meg akartalak kérdezni..." — kezdte a másik, és zavara fokozódott, láthatóan ideges volt, s nem fejezte be a mondatot.

„Mit?"

„Úgy hiszem ugyanis, kötelességem, hogy megkérdezzem tőled. Miért nem léptél be a pártba?" — mondta hirtelen.

„Nem léptem be semmiféle pártba" — felelte tétovázva Ludvík.

„Tudom — bólintott Janeček. — De miért nem léptél be a kommunista pártba?"

„Őszintén megvallva, nem tudom — ismerte be Ludvík. — Ha beléptem volna valamilyen pártba, az a kommunista párt lett volna. Más párt eszembe se jutott."

„Értelek — mondta Janeček most már élénken, és arcán mosoly ömlött el. — Én is ugyanígy voltam vele."

„Hát te miért léptél be?"

„Mert meggyőződtem róla, hogy igazuk van. Vagy talán így: nem az a fontos, hogy belépjünk a pártba, az a fontos, hogy színt valljunk az élet igazsága mellett..."

Mintha megijedt volna szavaitól, kissé ellágyult tekintetet vetett Ludvíkra. Mintha bocsánatot kérne, amiért így elragadtatta magát.

„Igen — bólintott Ludvík. — Nem az a fontos, hogy belépjünk a pártba, az a fontos, hogy kommunisták legyünk. Nem tudom... — majd kijavította magát — illetve nem tudtam, képes leszek-e rá. Te kommunista vagy?"

„Nem tudom — mondta Janeček. — De az akarok lenni. Tudom, mit akarok."

Ludvík meglepetten pillantott rá. Mintha Janeček kitalálta volna, hogy Ludvík túlságosan gyakran kérdezi önmagától: *Tulajdonképpen mit akarok?*

„Attól félek, hogy magamra maradok. Ha belépek a pártba, nem lesz olyan színe a dolognak, mintha..." — elhallgatott, és zavartan nézett valahová az asztal alá.

Janeček zsebébe nyúlt, és ugyanolyan szertartásos mozdulattal, mint egykor Vaněk, Ludvík elé tette a belépési nyilatkozatot.

Most ott ül szobájában, és egymás után tölti ki a rubrikákat, igent és nemet ír, életrajzát, született, ilyen és ilyen családból származik, apja elesett, anyja kis nyugdíjából élt, bebörtönözték, ekkor és ekkor, mert gyanúba fogták, hogy kapcsolatban áll Josefy illegális csoportjával, ezt és ezt tette, igyekezett minél őszintébben írni. Amikor befejezte, úgy érezte, pontot tett életének egy szakasza után. Új szakaszt kezd. Erős, szilárd lesz, megmenti önmagát, megmenti Olgát. Felöltözködött és elindult hozzá. Majdnem kilenc óra volt már. Olga lakásának ajtajában egy cédulát talált:

„El kellett mennem. Bocsánat. O. P."

Amikor elgondolkozva kilépett az utcára, felnézett a lány ablakaira. Mind sötét volt. Csak az egyiken, annak a szobának az ablakán, amelyben a homokszínű szőnyeg díszelgett, szűrődött ki keskeny fénysugár.

5

Ondřej tudta, hogy Marie előle menekült. Az élet mintha elszállt volna belőle, mintha kővé dermedt volna, egy pillantást sem vetett rá, nem létezett számára. Amikor ott állt mellette és a határozatot olvasta fel, Ondřej látta, hogy reszket a keze. Mekkorát vétett ellene! De semmi rosszat nem akart... Minden, ami történt, akaratán kívül történt. Mit tenne, ha egy héttel ezelőtt Marie nem jött volna el hozzá? Elvenné Tonkát? Vagy megmondaná neki, hogy nem élhet vele, hogy nem bírja elképzelni mellette az életét, hogy beleőrülne vagy megölné? Vagy önmagát ölné meg! De mit kellett volna tennie? Megmondta volna Mariénak, amikor eljött hozzá, tudod, nem lehet, én más asszonnyal élek, gyereke lesz tőlem, el kellett volna tagadnia szerelmét, le kellett volna mondania róla? Nem bírta megtenni. Talán gyöngeség, de most sem volna

képes rá. Összeszorult a szíve, amikor a lányra nézett, úgy sajnálta. Hisz mindent meg akart mondani neki: látod, ilyen ember vagyok, találtam magamnak egy asszonyt, amikor neked nem kellettem, ezt és ezt tettem, igen, gyereke lesz tőlem, de minden csak azért történt, mert nem hittem, hogy egyszer eljössz hozzám, hogy szeretni fogsz, gondolni sem mertem rá, csak hiábavalóan álmodozhattam rólad.

Amikor hétfő éjjel hazament a gyárból, még egyszer elhaladt Tonka háza mellett. Az ablakok mind sötétek voltak. Tonka aludt. Ez megnyugtatta, de később, amikor egyedül feküdt a hideg szobában, álláig húzva a dunnát, egyszer csak félni kezdett. Különös, Tonkát féltette, nem pedig Mariét. Idegesen felkelt, világot gyújtott és befűtött. Alvásra gondolni sem tudott, az asztalhoz ült, és megpróbálta elókészíteni beszédét, amelyet másnap, a sztrájkgyűlésen mond. Értelmetlennek és nevetségesnek találta, hogy holnap éppen ő beszéljen. Le kellett volna mondania, nem lett volna szabad hallgatnia Pazderára, ragaszkodnia kellett volna elhatározásához.

„Mindennapi és emberi dolog" — mondja Pazdera.

Ondřej úgy érzi, nincs más megoldás, oda kell kötnie magát a taposómalomhoz. Önként oda kell kötnie magát Tonkához, és aztán húzni, húzni az igát, lezárni az álmokat, lemondani a vágyakról...

Legszívesebben felöltözködne és odafutna most mindjárt, éjszaka, hogy megmondja neki, ne menjen el az eszed, meggondoltam mindent, otthagyod Francekot és elveszlek...

Reggel hat óra előtt ment a gyárba. Tonka ablaka világos volt. Ez megnyugtatta. Most bemehetne hozzá, az utca üres és csendes, éjszaka sok hó esett, az úttesten csak egy nyomot látni.

Elég volna bekopogni az ablakon. Délután majd benéz, ha eljön Holečektől, és megmondja neki. Nyugodtan fog beszélni, minden érzelgősség nélkül, meggondoltam, végiggondoltam, látom, ez a kötelességem, írd meg Franceknak, mi történt, hogy elválsz tőle, menj

ügyvédhez, és mihelyt minden elintéződik, hozzám költözöl. Tavasszal az öregeket a hátsó szobába költöztetjük — a gyerek szépen megszületik... megálljunk csak, most február vége van, úgy augusztusban, szeptemberben... Aztán még egyszer elmegy Mariéhoz. Nem, nem megy el hozzá...

Egész délelőtt az üzemi tanács irodájában ült bezárkózva, megírta beszédét, aztán Schejbal hívta — úgy déltájban, amikor már-már kezdeni kellett volna. Hogy öntsön tiszta vizet a pohárba. Mi történnék, ha nem venne részt a sztrájkban. Miért tőlem kérdi, mondta Ondřej. Menjen le a műhelyekbe. De ha mindenáron tudni akarja: elveszti az emberek bizalmát. Nyilvánvalóan nem tart velük.

— Egész éjszaka nem aludtam — mondta Schejbal. — Csak emiatt!

Ma éjjel sok ember nem aludt, gondolta Ondřej. De hangosan azt mondta:

— Őszintén beszéltem magával, igazgató úr. Most már nincs sok ideje, hogy döntsön. Mennem kell.

— Magával megyek — szánta el magát Schejbal.

Štych kitárta előttük az ajtót, és együtt mentek le a szerelőcsarnokba. Már nem gondolt Mariéra. Az emelvényen el kellett mennie mellette, Marie úgy ült, mint egy kőszobor, meg se moccant, Ondřej csodálkozott, hogy a lány közelsége nem hat rá. Az éjjel tökéletesen elfásult. Most csak arra gondol, hogy odalenn, az emelvény előtt az emberek várják, mit mond nekik. Aztán Marie ott állt mellette, elég lett volna egy picit megmozdítani térdét, hogy a lábához érjen, látta rajta, mennyire megfeszíti erejét, hogy nyugodtnak és természetesnek lássék. Benne semmi sem mozdult. Már elhatározta magát. Mihelyt ennek is vége, Holečeknél még egy gyűlés vár rá, és aztán már csak Tonka marad. Úgy látszik, manapság minden ember két életet él. Egy nagy és közös életet meg egy kicsi életet. Nem jó ez így. Mindennek összhangba kellene lenni, a kicsi magánéleteknek is, melyek itt sorakoznak előtte, egy, kettő, három — talán ezer apró élet és mind együtt

egyetlen nagy élet. Az embernek nem szabad önmagára gondolnia, ha arra kerül a sor, hogy elnyerjék mindnyájuk közös, nagy életét. Úgy érezte, mindent megoldott magában a pár pillanat alatt, amíg Marie a határozatot olvasta fel, és olyan közel állt mellette, hogy csak egy kicsit kellett volna felemelnie kezét, hogy megérintse.

Aztán Holečeknél gyúléseztek a járási titkárságon. Mindenütt sztrájkoltak, a textilgyárban csak hárman szavaztak a határozat ellen, a fegyvergyárban senki, a vágóhídon hatan, sztrájkoltak Kynclnél és Berannál is. Ki állhat ellen mindennek? Holeček elküldte Benediktet a nemzeti szocialista párt titkárságára, hogy csináljon ott rendet, a patikus eltunt, színét sem látták. Így lesz mindenütt. Befejezett dolog. Most már nem lesz szükség Ondřejra. Ezentúl csak Machart lehet. Megmondta Holečeknek: Otthagyok mindent, és visszamegyek a műhelybe. Találjatok magatoknak más elnököt. Nem értek a hivataloskodáshoz.

Nem vették komolyan beszédét, nem is nagyon figyeltek rá.

— Házasodhatnékja van — nevetett Pazdera. — Hát érdemes ilyenkor veszekedni vele?

— Hagyd abba — mondta dühösen, fölállt, és hat előtt otthagyta őket.

Tonkához ment, hisz elhatározta. Gondolat nélkül vitte előre a lába, körülbelül úgy, ahogy az állat ballag a vágóhídra. Lenyomta a széles ajtó kilincsét, de zárva volt. Az ablakban világosságot látott. Fölösleges titkolóznia. Bekopogtatott. Félrehúzták a függönyt, s az öreg Šimonné arcát pillantotta meg. Az öregasszony pislogott, kezével integetett, mindenféle arcot vágott.

Ondřej nem értette, újból bekopogtatott. Az öregasszony eltűnt az ablakból, és jó idó eltelt, míg végre hallotta, hogy elforgatja a zárban a kulcsot. Úgy állt meg az ajtóban, mintha testével emelne gátat eléje.

— Maga az? — mondta énekló hangon és hamis kedvességgel. — Tonička fekszik. *Infolenzája* van.

— Beszélnem kell vele, Šimonné asszony — düny-

nyögte Ondřej, s az asszony mellett benyomakodott a folyosóra.

Nem hitt neki. Az első pillanattól kezdve, hogy meglátta lapos és puffadt képét az ablakban, tudta, hogy valami történt. Félelem szorongatta szívét, inkább önmagát féltette, mint Tonkát. Semmit, istenem, semmit sem érzek iránta. Előbb ezt nem tudtam? Télikabátban rohant be a konyhába, csak kalapját akasztotta fel a fogasra az előszobában. Tonka a kanapén feküdt, ahol ő szokott feje alá tett kézzel heverészni és hagyni, hogy kiszolgálják. Az asszony arca valósággal tüzelt, erőlködve fordította feléje szemét, és éppen csak tudomásul vette jelenlétét.

— Mi van veled, Tonka? — kérdezte Ondřej.

Fullasztó meleg volt a konyhában. A dívány mellett egy szék állt, rajta hőmérő, egy csésze tea és egy tubus aszpirin. Ondřejt elöntötte a veríték, levetette télikabátját, és az asztal mellett álló székre dobta.

Az öreg Šimonné is betipegett a konyhába, nehézkesen járt, lassan lökdöste előre kövér, dagadt lábát. Lihegve roskadt le egy székre.

— No látja — mondta hallatlan nyugalommal. — Semmi baja sem volt, délután meg egyszer csak rájött a láz. Mondom, infolenza.

Ondřej a dívány mellett állt, Tonkát nézte. Az asszony lassan anyjára fordította tekintetét.

— Hallgass! Elvetettem — mondta, és erőlködve a fal felé fordult.

Csend. Ondřej nem értette mindjárt. Csak az öreg Šimonné lihegését hallani, és a kredencen ketyeg a nagy bádogvekker. Ondřej úgy találja, hangosabban és szaporábban ketyeg, mint máskor. Mintha megtébolyodott, megőrült, megzavarodott volna.

— Szegénykém — mondja Šimonné, és sírva fakad.

— Tonka, az istenért, ezt nem lett volna szabad... — mondja Ondřej elszörnyedve.

Nem értett az efféle dolgokhoz. Csak annyit tudott róluk, amennyit más férfiaktól hallott. Sekalné csinálja, az alsóvárosi bábaasszony. Ondřej Tonkára nézett.

Láthatólag rosszul van. Szeme lecsukódott, alszik vagy eszméletlen.

— Öt ezresbe került. Pontosan öt ezresbe, Machart úr! Ennyi pénz — hallja Šimonnét.

— De ez talán még sincs rendjén — mondja Ondřej az öregasszonyhoz fordulva. — Láz, rosszullét... Orvost hívattak?

— Azt nem lehet... — szepeg Šimonné ijedten, és elfogja a köhögés.

— Mit nem lehet! — tör ki Ondřej, de azonnal elhallgat, és ijedten néz Tonkára. Az asszony meg sem mozdul, a fal felé fordulva fekszik, nehezen lélegzik.

— Lecsuknák. Mármint Toničkát és Sekalnét. Az apja meg agyonverné, ha megtudná.

— Hát nem látja, milyen rosszul van?

Tonkához lép, kezét az asszony homlokára teszi. Izzadt és forró. Tonka nem érzi az érintést. Ondřej sietve felkapja kabátját.

— Várjon itt rám! — mondja Šimonnénak. Az öregasszony bólint. Hihetetlenül nyugodt. Talán azért, mert jobban ért hozzá. Ondřejnak az jár a fejében, hogy fölösleges riadalmat kelt. De amikor az aléltan fekvő Tonkára néz, megijed. Nem tudja, mit tegyen, de valamit tennie kell.

— Mióta van így? — kérdi. Maga sem tudja, miért. Talán azért, hogy Šimonnét kizökkentse nyugalmából.

— Ma reggel csinálták, Machart úr. Sekalné azt mondta, feküdjön három napig, minden rendben lesz.

— Rendben is van, mondhatom. Hát maga nem látja...?

Az öregasszony sírni kezd.

— Látom, hogyne látnám — mondja szipogva. — De mit tegyek, én szerencsétlen! Alig bírom húzni a lábam.

Ondřej kirohan a házból. Elmegy a kórházba. Barták doktort ismeri. Őszintén beszélhet vele. Órájára néz. Fél hét. Sietni kezd. Lába csúszik a fagyott havon, bokáig süllyed, nem lát, nem hall, egy merő láz az egész teste. A kórház folyosója csendes, karbolszagú, tompa, kékes fény világítja meg.

Sehol senki. Háromszor végigment a hosszú folyosón, ide és oda, tanácstalanul és türelmetlenül. Úgy érezte, nem is Tonkát akarja megmenteni, hanem saját magát. A lépcsőn lassú, csendes léptekkel egy ápolónő jön le.

— Kérem, Barták doktor...

— Barták doktor úr — mondja a nővér közömbösen, és a bejárat fölött függő nagy órára pillantott — már rég elment.

— Akkor egy más orvos...

— Pech doktor úr van szolgálatban.

— Hol találom? Kérem, legyen olyan szíves...

— Ott, a hármas számú ajtó — mondja az ápolónő és elsiet.

Ondřej bekopogtat az ajtón. Egy rosszkedvű, szemüveges ember fordul feléje az asztaltól. Érdektelenül és mérhetetlen közönnyel.

— Jó napot — mondja bátortalanul Ondřej.

— Mit kíván? — kérdi Pech doktor.

— Machart vagyok. Szeretnék kérdezni valamit...

— Nos — nyújtja a szót kelletlenül Pech doktor, és maga elé teszi az asztalra a csésze teát, amelyet éppen most főzött. Ondřejra rá sem néz, leül és elgondolkozva kavargatja teáját. — Nos, mi a baj?

Kis szoba az orvosé, benne alacsony, fehér ágy, íróasztal, mosdó és falba süllyesztett fehér szekrény. Más semmi. Az orvos oldalvást fordul Ondřejnak, elmerülten kavargatja a kiskanállal a teát.

— Maga van szolgálatban, doktor úr? — kérdezi Ondřej, akit felingerel az orvos sértő közömbössége.

— Tessék — mondja türelmetlenül az orvos.

E pillanatban cseng a telefon. A doktor felemeli a hallgatót, arca örömtől sugárzik, hátat fordít Ondřejnak, és könyökével az asztalra támaszkodik. Csendesen, szinte suttogva beszél a készülékbe, nagyobbrészt igent és nemet mond, s mosolyog hozzá. Ondřej úgy érzi, soha nem ér véget ez a telefonbeszélgetés. De arra jó volt, hogy közben visszanyerje nyugalmát. Az orvost ellenszenvesnek találta, valami ingerelte viselkedésében, megalázta közönye.

— Gyerünk, ki vele, mi baj! — mondja Pech doktor, mihelyt letette a kagylót. Hörpintett teájából.

— Egy asszony... reggel elhajtották a magzatát, nyilván kontár módon, most lázasan fekszik. Magas láza van, eszméletét vesztette...

— Sekalné! — állapítja meg szűkszavúan és tárgyilagosan Pech doktor. — Itt van? Mármint az asszony...

— Nincs! — felelte Ondřej zavartan.

— Maga mije neki?

— Az a gyerek ugyanis az enyém volt — mondja zavarával küszködve Ondřej. — Persze, nem tudtam, hogy ilyet tesz...

— Természetesen. Az ilyesmiről soha senki sem tud. A bábának öt ezrest adtak, mi meg ingyen hozzuk rendbe az egész disznóságot, mi?

— Magától értetődik, hogy senki sem kívánja ingyen... — feleli Ondřej röstelkedve. Csak most döbbent rá, hogy nincs nála pénz. — Megháláljuk...

— Akkor hozza be — mondja az orvos. — Megálljon! — Valamit írt egy cédulára. — Adja oda a portásnak, majd mentőkocsit küldenek magával.

A portás ismerte Machartot. Jobban mondva Ondřej apját.

— Mi van? Valami baj történt nálatok...?

— Nem. Egy asszonnyal... rosszul van!

— Hova küldjük a kocsit?

— Číhákné. Antonie Číháková...

— Az öreg Šimon lánya... Mi van vele?

— Nem tudom. Megkértek...

— Na jó...

Telefonált. Ondřej a hideg folyosón járkál, cigarettázik. A portás kihajol az ablakon, feléje int.

— Mindjárt itt lesz. Megint a Sekalné csinált valami disznóságot, mi?

— Nem tudom — feleli kelletlenül Ondřej.

— Jó, jó! Máskor gyere egyenest ide. Pech olcsóbban megcsinálja, és ráadásul rendesen. A doktor dühös Sekalnéra. Elhalássza előle a kuncsaftokat, neki meg csak

fölöslegesen több a munkája. Neked bárki szívesen megcsinálja. Szükségük van rád az embereknek.

Hiába is beszélt volna. Dünnyögött magában valamit, az ablakhoz ment, és türelmetlenül kinézett a kórház fehér udvarára. Röstelkedett önmaga előtt, alighanem a hazugságok miatt, egész könnyű hazudni, az ember megtanulja, megszokja, és aztán már a lelkiismeret sem gyötri. Mégis megnyugtatta, hogy Tonka esete semmi feltűnést sem kelt. Természetesnek találják. Nem is sietnek, úgy látszik, az ilyesmi itt napirenden van, egyszóval, „mindennapi és emberi" dolog.

Tonka lakásán mindent úgy talált, mint fél órával azelőtt, amikor elment. Tonka sem moccant meg azóta, az öregasszony is ugyanúgy ült a széken. Amikor Ondřej az ápolóval belépett, Šimonné elsírta magát.

— Ne sírjon, mama, inkább adjon rá valami meleget — mondta a kórházi ember.

Pokrócokba, kabátba bugyolálták Tonkát, hordágyon a mentóautóba vitték. Gyönge hangon, szorongva jajgatott. Ondřej mellé ült, és megfogta kezét.

— Semmit se félj — vigasztalta. — Minden rendbejön!

Tonka nem felelt. Ondřej örült, hogy nem látja az asszony arcát, örült, hogy minden zökkenőnél feljajdul, legalább tudta, hogy még él. Felvitték a kórházfolyosóra, ott állt mellette, Tonka megint mozdulatlanul feküdt, szinte nem is pihegett már. Megoldotta a maga módján... — mondta magában Ondřej. És kész! Mindennapi és emberi. Ha meghal, az is mindennapi és emberi lesz...

Hát ő? Rágyújtana. Dohányozni tilos.

Pech doktor jött, nyomában két ápoló, fogták a hordágyat és elvitték valahová Tonkát.

— Magára nincs szükség — mondta Ondřejnak Pech doktor. — Holnap jöjjön el hozzám... az elcsinált életért öt ezrest adtak, a megmentett belekerül kétszer annyiba.

Csak amikor már kinn járt az utcán, értette meg, hogy az orvos ezt nem erkölcsi prédikációképpen

mondta, hanem így adta értésére, hogy másnap hozzon tízezer koronát.

Tíz darab ezres Tonka és az ő életéért. Az ő életéért és talán Tonka haláláért. A kínjaiért. Tíz darab ezres Marie szerelméért. Pénzzel minden lemérhető. Tíz ezres azért, hogy az orvos hallgatni fog, tíz ezres azért, hogy Ondřej becsülete makulátlan marad. Ennyi az egész!

Megy a sötét utcákon, vargabetűvel tart hazafelé, fél bárkivel is találkozni. Fél a magánytól is. Mindentől fél, és leginkább önmagától. A betonpalló előtt, amely a patakon át házukhoz vezet, megáll, megfordul, és lassan elindul visszafelé. Tudja, hogy Mariéhoz megy, de nem tudja, lesz-e ereje odamenni hozzá, nem futamodik-e meg az utolsó percben, ahogy most megfutamodott magánya elől. Valamivel meg akarta büntetni saját magát. Látott egyszer egy döglődő lovat. Az állat vergődött a kövezeten, patájával rugdosta a földet, felfelemelte a fejét, s ismét leroskadt, aztán jött egy csendőr és lelőtte. Neki is ez kell, a kegyelemdöfés. Azt keresi, azért megy. Valaki a járdán ráköszönt. Mosolyogni akart és visszaköszönni, de nem tudott.

Terezka nyitott ajtót. Ondřej megállt előtte, csak kalapját vette le, és gépiesen végigsimított izzadságtól csapzott haján.

— Ondřej — suttogta Terezka. Hangjában csodálat volt és félelem. Mivel ijesztette meg? Szólni akart, de nem tudott, csak némán bólintott, mintha azt mondaná, igen, én vagyok. Én voltam Ondřej. Terezka megfogta a kezét, és szinte behúzta az előszobába.

— Menj — taszította a szobaajtó felé. — Menj!

Ment. Terezka ijedt tekintettel követte, de nem mozdult az előszobából. Ondřej benyitott. Marie az ablaknál állt, két kezét keblére szorítva. Szemét lehunyta, mintha félne ránézni.

Ondřej télikabátban állt, kalapját kezében tartva. Becsukta maga mögött az ajtót, s ott maradt előtte állva.

— Marie — mondta —, eljöttem...

Úristen, mit is akart mondani! Mit akart mondani neki! Miért van itt!

— Eljöttem — ismételte —, mert félek a saját gyávaságomtól.

Marie felnyitotta szemét, és rápillantott. Ondřej a szemébe nézett. A szemébe kellett néznie. Most, most kapja meg a kegyelemdöfést. De nem. Marie hallgatott, még mindig olyan volt, mint egy kőszobor.

Pár pillanatig szemben álltak egymással.

— Mit akarsz? — mondta hidegen Marie, ridegen és csak azért, mert megijedt a csendtől.

— Semmit! — mondta Ondřej, majd hozzátette, mintha részeg volna: — Kellett... tudod, el kellett jönnöm. Így eléd állni... ez minden!

El akart menni.

— Megállj — mondta a lány.

Megállt. A kalap kicsúszott kezéből. Lehajolt érte, néhány lépést tett előre, és leült egy székre az asztal mellett.

— Nem tudom. Semmit sem tudok — mondta, és maga sem értette, miért mondja. De talán Marie kérdezett valamit, talán csak gondolta a kérdést, és ő megfelelt rá.

Talán már előre válaszolt Marie kérdésére, mert úgysem tudna válaszolni rá. A kalap ismét kiesett a kezéből. Otthagyta a földön, s egész testével előrehajolva kezébe temette arcát. Pár pillanatig így ült és nem gondolt semmire. Aztán egyszer csak érezte, hogy a lány keze megérinti a fejét, hogy Marie ujjai beletúrnak a hajába.

KILENCEDIK FEJEZET

1

Tavasz volt. Hirtelen robbant ki a hosszú tél után. Virágoztak a fák, mindenütt bőven ömlött a napfény, illatos volt a levegő és illatos a folyó vize is. Ludvík Janeba a parton sétált, és sóvárogva gondolt Olgára.

Minden már megint a régiben van. Olga mindjárt anyja temetése után mintha egyszeriben levetett volna magáról minden gyászt és fájdalmat.

„Ami volt, elmúlt — mondogatta. — Csak a jelen reális. A múlt nem létezik. Lehet, hogy nem létezik a jövő sem."

Érzelgősség nélkül búcsúzott el mindentől, ami anyjára, közös életükre emlékeztette. Eladott mindent, amire nem volt szüksége, Průcháné lakásába két hét múlva beköltözött Hásek professzor öttagú családja a földszintről. Ludvíkot is maga mögé dobta. Múlt volt számára. Ludvík nem mert közeledni hozzá, nem mert meghittebb beszélgetést kezdeni vele. Olga keresztülnézett rajta, nem látta, tudomást sem vett róla, nélküle rendezkedett be. Mintha sohasem lett volna helye Olga életében.

„Hallja, maga eszeveszett idealista — mondta nemrég Krammer —, a maga naiv tündére azzal a minden hájjal megkent Smithszel hentereg. Magának van valami köze hozzá? Vagy talán még szerelmes is belé?"

„A dolog kissé bonyolult — felelte zavartan Ludvík. — Nincs köztünk semmi..."

„A lány nem akar, mi?"

„Igen. Az egész olyan barátságfélévé alakult át."

„Pfuj! — kiáltotta Krammer. — Magával nagyobb a baj, mint gondoltam. Azt tanácsolom, hagyja ott."

Igaz, jóval régebben sejtette, mielőtt Krammer így

a szemébe vágta. De nem volt ereje, hogy bevallja magának. Nem tudta elhinni, hogy Smith néhány nap alatt elérte azt, amin ő három évig hiába fáradozott. Ez annyit jelentene, hogy beismeri saját maga előtt vereségét. Éppen úgy, ahogy Lucie megjósolta. Elvesztette Luciét, Olgát, és végül elveszti önmagát.

Magányos és elhagyott volt ezekben a napokban. És képtelen volt elviselni a magányt. Mindaddig megszokta, hogy állandóan emberek vannak körülötte, de semmi sem változott, és látszólag semmi sem történt. A szerkesztőségből elment Hevrle. Helyére egy fiatal szerkesztő jött, Zachoval nevű, senki sem ismerte, előzóleg senki sem hallott róla, barátságos, szívélyes és kedves embernek mutatkozott. Ez volt minden. Šebánek április elsejétől nyugdíjba ment. Čermák nem járt be a szerkesztőségbe, Ludvík később megtudta, hogy letartóztatták. Egyszeriben új arcok mozogtak körülötte, csupa fiatal, tettre kész, becsvágytól és lendülettől duzzadó ember. Bizalmatlanul viselkedtek Ludvíkkal szemben. Ez megtörte biztonságát, nem érdeklődött többé a munka iránt, gépiesen húzta meg a híreket, és besorolta a rovatba a beérkezett cikkeket anélkül, hogy sok időt vesztegetett volna olvasásukra és javításukra. Valamikor a múlt hónapban lehívták a szedőterembe. Kameník, a faktor, miközben bekísérte a terem mellett nyíló kis helyiségbe, megjegyezte:

„A kerületből jöttek. Valamit akarnak tőled."

A hosszú asztalnál, az ablak alatt két ember ült. Az egyik Vaněk volt. Úgy pillantott Ludvíkra, mint valami idegenre, majd ismét az asztalon fekvő iratokra nézett. Kihajtott gallérú inget viselt, bár csak március elején jártak, és az utcákon még hó feküdt. A másik apró termetű ember volt, nagy, szarukeretes szemüvegével úgy festett, mint valami adóhivatalnok.

„Miért határoztad el magad, Janeba elvtárs, hogy belépsz a pártba?" — kérdezte Vaněk, és egy pillanatra ráemelte szemét. Ludvík igyekezett elkapni tekintetét, de nem sikerült.

„Mindent tudsz rólam — mondta. — Miért kérded?"

„A többiek is tudni akarják" — intett Vaněk fejével a jelenlevők felé. Javarészt szedők voltak, néhányan a kiadóhivatalból, és ketten a szerkesztőségből, Zachoval, az új főszerkesztő és Janoušek.

„Soha életemben nem gondoltam rá, hogy más pártba lépjek" — mondta Ludvík, és minden igyekezetével azon volt, hogy ragaszkodjék az igazsághoz. Nemcsak Vaněk, hanem önmaga előtt is.

„Azt akarod mondani, hogy eddig nem volt elég akaratod hozzá?" — javította ki Vaněk.

„Lehet. Annyi bizonyos, hogy most döntenem kellett!"

„De miért döntöttél mellettünk?" — sürgette Vaněk.

Ludvík sokáig habozott. Mindnyájan hallgattak és rámeredtek. Most ismét Ludvík nem mert Vaněkra nézni.

„Rákényszerültem, hogy megmondjam, hol állok."

„Rákényszerült!" — kapta fel fejét a szemüveges.

„Erkölcsi kényszerre gondolok!" — javította ki magát Ludvík.

„Hát a függetlenséged?" — kérdezte Vaněk, és Ludvík először vélte felfedezni arcán a mosoly árnyékát. Vállát vonogatva hallgatott.

„Még hiszel benne?" — unszolta Vaněk.

„Nem létezik. Természetesen, nem létezik" — ismerte be Ludvík.

„És volt?"

„Nem. Neked volt igazad."

„Mégis azt gondolod, hogy kényszerűségnek veted alá magadat, mi?" — folytatta Vaněk.

„Igen. Semmi rossz sincs ebben. Mindnyájan ezt tesszük. Ha nincsenek a februári események, nem kényszerültem volna dönteni, állandóan egyformán éltem és gondolkoztam..."

„És a függetlenségről álmodoztál, mi?" — szakította félbe Vaněk.

„Alighanem" — bólintott Ludvík. Ismerte Vaněk modorát. Ezt a kissé kihívón, kissé megvetően ejtett egytagú „mi"-t. Mindig ellenszenvesnek találta. Meg akar-

ta még mondani neki, hogy ha az ember belép a pártba, az még nem jelenti, hogy megszűnik gondolkozni, elveti magától eszét és szívét. Ha Ludvíknak valamikor téves nézetei és elképzelései voltak is, ez még nem annyit jelent, hogy Vaněknak mindenben és mindig igaza volt. De mielőtt mindezt végiggondolta volna, megszólalt a Vaněk mellett ülő ember.

„Mi a véleménye Hevrléről, a volt főszerkesztőről?"

Röviden felelhetett volna neki. Hogy Hevrle ostoba fickó. De az a tény, hogy Hevrlét kidobták és ártalmatlanná tették, megakadályozta abban, hogy kereken kimondja véleményét.

Nagyon is olcsó dolog leköpni egy hullát, gondolta, és hangosan azt mondta:

„Az utóbbi időben nem volt köztünk jó viszony. Elfordultam tőle. Előzőleg, igaz, jól kijöttem vele. Csalódtam benne."

„Tudja, hogy az az ember áruló?" — kérdezte a szemüveges.

„Nem tudom bebizonyítani — felelte Ludvík. — Csak annyit tudok, hogy olyan nézeteket vallott, amelyekkel nem értettem egyet."

„Higgye el, és értse meg, hogy az az ember áruló" — ismételte az ismeretlen.

Vaněk hozzáhajolt, valamit mondott neki. A szemüveges bólintott és elhallgatott. Amikor Ludvík kiment a szobából, Vaněk utánasietett. Csak most szorították kezet. Vaněk sokáig szorongatta Ludvík kezét, és barátságosan beszélt hozzá.

„Nem is tudod, mennyire örülök. Egyszer majd megérted, mit ér számodra, különösen a teszámodra, hogy a párt tagja vagy."

„Nem tudom — mondta szomorúan Ludvík. — Most egyedül vagyok. Iszonyatosan egyedül..."

„Gyere el néha hozzám. Este kilenc után. Most annyi a munkám, hogy ki sem látszom belőle."

„Festesz?" — kérdezte Ludvík nem minden gúny nélkül.

„Nem — felelte Vaněk, és kitért Ludvík tekintete

elől. — De festeni fogok. Van úgy, hogy az embernek le kell győznie önmagát és... — pár pillanatig habozott, majd sietve hozzátette — és más munkát kell végeznie."

„Nem tudom. Most szinte semmit sem tudok. Főként nem tudom, mi a helyes, mi az, amit az embernek tennie kell..." — mondta még Ludvík.

„Igérd meg, hogy eljössz" — unszolta ismét Vaněk.

Megígérte. Már több mint egy hónapja, és még mindig nem tudta rászánni magát. Amikor már nem bírta elviselni a magányt, inkább Olgához ment, mint Vaněkhoz. A lánynál valahogy több ember jött most össze, mint régebben. Gyakori látogatója volt Krammer, a furcsa és hallgatag Seymour, természetesen Smith, eljött Vladimír és gyakrabban, mint azelőtt, Kajda a feleségével. Megszokás volt ez benne, tehetetlenség, képtelen volt felégetni maga mögött a hidakat, úgy járt oda, mint a bűnös tettének színhelyére, s csak az hajtotta, hogy újból és újból meggyőződjék róla: nem tarthat velük, nem érthet egyet velük, az ő világa egy másik világ. Ingerelték is és felizgatták. Legalább ez. Legalább ez, mondta magában. Iszonyodott a zátonyok csendjétől. De ők is megérezték elfordulását, és nem bíztak benne. Legalábbis Ludvík jelenlétében nem beszéltek többé arról, hogy mi történik a politikában és a közéletben. Az eseményekhez még véletlenül sem fűztek megjegyzéseket. Sokáig tartott, amíg Ludvík megértette, hogy félnek tőle. Eleinte azzal magyarázta, hogy Olgát és Smitht nem érdekli a politika, Fišar pedig — ezt ismételten hangsúlyozta — kímélni akarja szívét és idegeit.

„Ha megfosztják az embert a becsületétől, mi értelme van még az életnek? — mondta egyszer, és a »Rudé Právo« egyik cikkére célzott, amelyben kollaboránsnak bélyegezték. — Ha aztán az embert megfosztják minden fegyvertől is, amellyel megvédhetné a becsületét, nincs más hátra, csak a hallgatás és a néma megvetés."

Lucie állítólag szakított vele, és ezt Fišar nagyon nehezen viseli el, mondta Olga. Valóban szótlan volt,

alig maradt nyoma egykori frisseségének és beszélőkészségének, fáradtnak látszott, nem érdekelték az emberek, nem érdekelte a világ. Ludvíknak csak Krammer maradt. Azt gondolta, végre sikerült megértenie Krammert. Szüntelenül két ember harcol benne. Az egyik kihívja a másikat. Ezért vannak pillanatok, amikor nyílt és őszinte. Életmódján mit sem változtatott. Mindig kész az elutazásra, és sohasem utazik el.

„Elszalasztottam az alkalmat. Most majd titkon kell átszöknöm a határon" — mondogatta.

*

Tavasz van, illatozik a folyó, és ezüstösen ragyog a napfényben, zöldellnek a fűzfák. Odabenn, lelke mélyén egyik pillanatban szomorúság honol, s a másikban remény ébred. Már rég nem jár el rendszeresen Olgához. Azelőtt mindig bizonyosra vehette, hogy otthon találja, még akkor is, ha váratlanul toppan be. De az utóbbi időben Olga mindig tudni akarta, mikor jön Ludvík. Gyakran járt el hazulról.

„Megfulladnék itt a négy fal között — szokta mondani. — Emberek közé kell mennem."

A ház előtt Fišar autója áll. Fišar valószínűleg fönn lesz Olgánál. Örült neki. Félt kettesben maradni a lánynyal. Olga nyitott ajtót, és kissé meglepetten meredt rá.

— Te vagy az? — mondta csalódottan.

— Fišar autóját láttam a ház előtt. Azt gondoltam, itt találom. Beszélnem kell vele — hazudta Ludvík.

— Hívd fel telefonon!

— Vannak dolgok, amiket nehéz telefonon elintézni.

Olga meglepetten nézett rá, de hallgatott.

— Rosszkor jöttem — állapította meg Ludvík, miután körülnézett a szobában. A székeken Olga ruhái hevertek. Ugyanilyen rendetlenséget pillantott meg a nyitott ajtón túl, a másik szobában is. Az előszobában, a tükör előtt két nehéz bőrönd állt.

— Költözködsz?

— Rendet csinálok a szekrényeimben — felelte Olga, és átfutott a másik szobába.

— A bőröndök meg mit keresnek az előszobában? — kérdezte Ludvík, amikor a lány visszajött.

— Švihovba megyek.

— Mikor?

— Holnap reggel. — Ismét a szomszédos szobába akart menni, de megállt és magyarázóan hozzátette: — Eladom a villát.

Olga egyik ruhát a másik után aggatta fogasokra, Ludvík úgy érezte, sürgölődésének semmi értelme, és csak mímeli a munkát. Nem tudta volna megmondani, mit furcsáll a viselkedésében. Olga türelmetlen és ideges volt. Ludvík kabátban állt a szoba közepén, és kíváncsian nézett a lányra, valahányszor megjelent.

— Olga — mondta tétován. — Beszélni szeretnék veled.

— Az istenért, mit akarsz már megint? Látod, hogy nincs idom — felelte Olga idegesen.

Ludvík a fejét ingatta, mintha azt mondaná, tudja, amit tud.

— Fišar autójával mész? Egyedül? — mondta gyanakodva.

— Fišar autójával és egyedül — ismételte ingerülten Olga.

Nem hitt neki. Leült egy szék szélére, cigarettára gyújtott, s némán figyelte a lányt. Tudta, hogy ingerli a jelenlétével, néhányszor elkapta riadt és fürkésző pillantását.

— Az embernek néha akkor is segítenie kell, ha a másik nem akarja — mondta pár pillanat múltán, amikor Olga megint bejött a szobába. Kezében fekete kazetta, Ludvík tudta, abban tartja az ékszereit.

— Mire célzol ezzel? — kapta fel a fejét Olga.

— Hogy vak vagy, hogy nem látod, mibe zuhansz. Esztelenség! — kiáltotta Ludvík.

— Légy olyan szíves, és törődj magaddal — felelte Olga, és nem is igyekezett leplezni, hogy Ludvík a terhére van.

— Nem vagyok olyan ostoba, hogy elhiggyek mindent, amit mondasz.

— Higgy, amit akarsz — vágta rá a lány.

— Olga, térj észre — mondta Ludvík könyörögve. — Katasztrófába rohansz.

— Ugyan kérlek, micsoda katasztrófába?

— Külföldre akarsz szökni. Smithszel. Tudom.

Olga nevetett. Le akarta venni estélyi ruhájáról a melltűt, ujjába szúrt, szájához kapta, és szívta belőle a vért.

— *Katasztrófa* — ismételte, és megint nevetett. — Fišar vevőt szerzett. Egy nappal előbb Švihovba kell mennem, hogy átnézzem, mink maradt ott. És kiadjam Roznernak az útját. Ez az a te katasztrófád — s pár pillanat múltán türelmetlenül s dühösen hozzátette: — Kérlek, menj már, menj...

Igen. Egészen valószerűen hangzott. Sokszor mondta már, hogy eladja Švihovot. Ludvík most mégsem tudott hinni neki. Felállt, begombolta felöltőjét, még egyszer körülnézett a szobában. Olga utána ment az ajtóig, Ludvík érezte, hogy a lány türelmetlen, alig várja, hogy ő elhordja magát.

Eredetileg haza akart menni, de az utolsó pillanatban meggondolta. Elmegy a Splitbe, megkeresi Krammert. Ha közlékeny kedvében találja, talán megtud tőle valamit.

A Vinohradyra menet igyekezett megnyugtatni magát. Ostobaság. Olga tényleg rendet csinált a szekrényekben. Amióta ismeri, mindennap hallotta tőle: ma sehova se megyek, rendbe kell raknom a szekrényeket. Vagy: szörnyű rendetlenség van a szekrényeimben. Természetes dolog. Az is természetes, hogy Olga Švihovba utazik. Fišar vevőt szerzett. A vevő meg akarja nézni a villát, Olgának el kell hoznia a dolgait, ki kell adni az útját Roznernak. Igen, ez mind logikus, mégis van valami, ami kínzón nyugtalanítja Ludvíkot.

Krammer tényleg ott üldögélt a Splitben. A főpincérrel beszélgetett.

— Mester, külföldön otthon érzem magam — ma-

gyarázta a pincér. — Két évig dolgoztam Nizzában. A Casinóban, ismeri? Aztán két évig Marseille-ben, a Cannebière-en. Hotel de l'Europe. Akkor még fiatal voltam. Ma lúdtalpam van. El se tudja képzelni, hogy megkínozza az embert a lúdtalp...

Krammer érdeklődés nélkül hallgatta.

Amikor megpillantotta Ludvíkot, örvendezve kiáltott feléje:

— Nagyszerű. Maga meg hogy kerül ide?

Mihelyt magukra maradtak, Ludvík vaktában megjegyezte:

— Még egyszer szerettem volna látni magát, mielőtt elutazik. Sohasem bocsátanám meg magamnak, ha nem búcsúznánk el egymástól.

Krammer szomorúan ingatta fejét.

— Ha nem sikerül, küldjön majd tiszta fehérneműt. Azzal biztatnak, hogy semmi kockázat sincs. De mindenképpen ma ülünk együtt utoljára. Egyáltalán, honnan tudja?

— Olgánál voltam — mondta Ludvík.

— Úgy? — kapta fel fejét meglepetten Krammer. — A mi kis kémnőnknél. Úgy viselkedik, mint egy hamisítatlan műkedvelő. Igaz, csak nemrég kezdte a tanulást.

A pincér egy palack vörös bort hozott. Krammer töltött.

— Annyi baj legyen — mondta könnyelműen. — Egyelőre még semmi sem történik. Ma csütörtök. Szombatig nem történik semmi. Tehát igyunk.

Ludvík izgatottan figyelt. Kellemes volt ez az izgalom. Félt bármit is kérdezni, nehogy Krammer észrevegye, hogy semmit sem tud. De Krammer nem állta szó nélkül, beszélni kezdett, és Ludvík tudta, egyhamar nem hagyja abba. Csak fél füllel figyelt rá.

Az járt a fejében, hogyan kérdezze meg, vele megy-e Olga is.

— A materialista világnézet csak tántoríthatatlan idealistáknak való. Éppen ez a mai világ legnagyobb paradoxonja. Olyanoknak, mint maga, nem olyan nehéz

jövő időben beszélniük és gondolkozniuk — ágált Krammer.

— Ezt meg hogy érti?

— Valamikor írtam egy elbeszélést, azelőtt ugyanis író voltam — jegyezte meg gúnyosan Krammer. — Az elbeszélés egy kisfiúról szólt, aki elindul, hogy megkeresse a világ végét. Látni akarja a semmit. Nem tudja elképzelni, milyen az a semmi. Fölszalad egy hegyre, de egy másik hegyet lát maga előtt. Fut, egyre fut... Valahogy ilyen az a szocializmus is. Azt mondják: ha legyőzzük ezeket az akadályokat, meglátjuk a jövendő fényeit. De az akadályok mögött újabb akadályok vannak, a jövendő fényeinek pedig nyoma sincs. Hurrá, neki! Ezen az akadályon túl bizonyosan meglátjuk. Megint semmi. A végén vért köpnek, és valahol elnyújtóztatják csontjaikat abban a boldog tudatban, hogy akik utánuk jönnek, az unokáik, talán mégis eljutnak odáig...

Keserűen nevetett, és kis időre elhallgatott. Aztán dacosan mondta, mintha veszekednék valakivel.

— De én ura akarok lenni az életemnek. Úgy akarom elrendezni az életemet, ahogy nekem tetszik.

— Néha nem lehet — mondta Ludvík. — Egyelőre a maga életét is más irányítja.

— Igaz — ismerte be Krammer. — De megszabadulok tőle. Pénzzel betömöm a pofáját. Aztán szabad leszek.

— Smithre gondol? — kérdezte óvatosan és bátortalanul Ludvík.

— Kire másra?

— Mi baja vele? Hasznos ember...

— Éppen ez az — tört ki Krammer —, mert nincs jogom gyűlölni őt, mondjuk, erkölcsi okokból, hát azért gyűlölöm, mert erősebb nálam. Mert mindig újból és újból lekötelez. Mert mindezért valamit akar majd tőlem, és én nem tudom, mit. Fogadja meg utolsó tanácsomat: Száz mérföldről kerülje ki ezt az embert.

Ludvík nem találta ellenszenvesnek Smitht. Rendkívül tartózkodóan viselkedett, semmi sem zökkentette

ki nyugalmából. De volt benne valami félelmetes. Talán ereje, amelyet sejteni lehetett benne, talán céltudatossága, az a képessége, hogy fölébe kerekedjék mindenkinek, mindez meddő becsvágyat ébresztett Ludvíkban, hogy szembeszegüljön vele. Ne engedje át neki Olgát.

— Velem nincs semmi baj — mondta. — De Olga! Úgy érzem, meg kell őt védenem Smithtől.

— Magának? — álmélkodott Krammer. — Hát ez nagyszerű. — Fürkészve nézett Ludvíkra, mintha azon törné a fejét, megmondja-e neki, vagy inkább hallgasson. — Tudja maga egyáltalán, ki ez az ember?

— Hát maga tudja? — mondta hitetlenül Ludvík. — Most majd lefesti őt nekem mint egy krajcáros ponyvaregény hősét, a közveszélyes kémet.

— Természetesen. A világos és mindennapi dolgok nem tetszenek magának. Mindenben a bonyodalmat keresi. Közönséges kémek nem is léteznek, mi? — nevetett, hörpintett poharából és legyintett. — A dolog sokkal érthetőbb és sokkal banálisabb, mint a legroszszabb regényekben szokott lenni. Smith ugyanis egyáltalán nem Smith.

— Hát kicsoda? — unszolta Ludvík.

— Közönséges gestapó-ügynök vagy még annál is rosszabb. Itt annak idején az emberekre vadászott, fölforgatta fiókjaikat, felhasította szalmazsákjukat és kiverte fogaikat, tessék, a krajcáros ponyvaregény.

— Honnan tudja? — kiáltotta elszörnyedve Ludvík.

— Mi köze hozzá? Tudom. Vagy járatom a számat, ha úgy tetszik. Kénytelen vagyok megállapítani, hogy jobb vagyok, mint gondoltam. Még arra is képes vagyok, hogy erkölcsileg felháborodjam, ami az én helyzetemben megbocsáthatatlan hülyeség. Talán mentségemre szolgál, hogy utoljára történik. Hagyjuk és igyunk.

— Mi a szándéka Olgával? — buggyant ki a kérdés Ludvíkból.

— Ugyanaz, ami velem — felelte most már nyugodtan Krammer. — Elad bennünket valami bordélyházba. A lányt egy igaziba, engem meg politikaiba. Lehet, hogy

elveszi feleségül, ez még rosszabb. Elég volt! Ne gondolkozzunk...

2

Ismeri ezt az állapotot. Egyszer már átélte mindezt. *Déjà vu.* Három évvel ezelőtt. Akkor még élt Marta, odamenekülhetett hozzá, és megoszthatta vele félelmét. Azóta foltozgatja életét. Folt hátán folt. Kis reményfoltocska a reménytelenség nagy fekete szakadásán. De ment valahogy. Sőt voltak pillanatok, amikor intenzívebben élt, mint bármikor azelőtt. Lucie! Hol van Lucie! Minden szörnyen messze van, mintha sohasem lett volna.

A mai reggel is mérhetetlenül messze van. Körülbelül fél kilenckor benyitott az irodájába Schmiedtke. Fišar még le sem ült íróasztalához, kevéssel előbb az ablakból kinézett az utcára, és csaknem örömet érzett. Nem tudja, miből fakad ez az öröm. Hosszú idő óta nem volt rá oka, hogy örüljön. De jól érezte magát, talán azért, mert beköszöntött a tavasz, a nap rásütött a szemközti ház ablaküvegeire. A járda mellett megállt egy amerikai autó, és Schmiedtke szállt ki belőle. Pár pillanattal később már ott ült nála, felöltőjét sem vetette le.

— Nývltet tegnap letartóztatták, doktor — mondta. — Tudomásom szerint nagy affér lesz belőle. Nývlt nagyban játszott. Falhoz szorítják, és összefogdosnak mindenkit, aki kapcsolatban állt vele. Beszéljen őszintén. Mi köze volt hozzá?

Tulajdonképpen semmi. Semmi esetre sem volt köze ahhoz a játékhoz, amelyet Nývlt nagyban űzött. Semmit sem tud róla.

— Valami vagyonmentésről beszélnek, átutalásokról, állítólag a brit követség egyik emberének segítségével. Remélem, maga nem dolgoztatott a konkurrenciánál?

Beismerte Schmiedtkének, hogy egy héttel ezelőtt valami aranyat és ékszereket meg tizenkétezer dollárt adott Nývltnek, hogy juttassa ki külföldre.

— Maga butább, mint az ember képzelné — ripakodott rá gorombán Schmiedtke. — De már megtörtént. Értse meg, semmi kedvem hozzá, hogy most lecsukják magát. Az asztalra csapnak, és maga, ahogy ismerem, kiköp mindent. A legkellemetlenebb az volna, ha a régi dolgokat teregetnék ki. Azt hittem, még egy ideig itt maradhat, de most azonnal mennie kell...

— Azonnal? — ugrott fel Fišar. — Hogyhogy azonnal?

Tudta, hogy erre egyszer sor kerül. De nem akart gondolni rá. Elképzelhetetlen volt. Felfoghatatlan. S most itt van. Azonnal! Hirtelen minden világos és szinte hétköznapi, mert Schmiedtke mondja. Neki a legnyaktörőbb dolgok is simák és világosak.

— Üljön le, Fišar — szólt rá. — Szó szerint azt fogja tenni, amit mondok. Egy lépéssel sem többet vagy kevesebbet. Semmi ostobaság, minden kockán forog.

Leült. Ismerte már annyira Schmiedtkét, hogy tudja, mikor engedheti meg magának, hogy ellenkezzék vagy megsértődjék.

— Rendbehozza az autóját! — mondta Schmiedtke.

Rendben van.

— Ellátja benzinnel.

Bólintott.

— Belerakja a holmiját, amit magával akar vinni. De csak egy koffert. Nehogy nekem magával cipelje az egész múzeumát.

— És aztán? — suttogta Fišar. Nem találta a hangját. Érezte, már nem képes leküzdeni izgalmát és rettegését. Vacogott, egész testében reszketett, és csikarni kezdett a hasa.

— Igyon konyakot — mondta Schmiedtke.

Fišar engedelmesen felállt, töltött magának és Schmiedtkének is.

— És aztán? Hova menjek a kocsival?

Schmiedtke nevetett, ivott.

— Csak ide a partra. Průchová kisasszonyhoz. Az autót ott hagyja a ház előtt, a kisasszonynak átadja a kulcsokat és az iratokat.

— Mi köze ehhez Olgának, Smith? — szakította félbe Fišar. — Hagyja ki őt a játékból.

— Magának ehhez semmi köze — mondta Smith hűvösen. — Olgától már ne jöjjön haza. Valahogy verje el a napot. Menjen moziba vagy egy kocsmába sörözni. Mihelyt besötétedik, eljön a lakásomra. De semmi esetre sem nyolc óra előtt.

— És mikor . . . ? — kérdezte Fišar fojtott hangon.

— Vegye fel minden pénzét — vágott szavába Schmiedtke. — Szüksége lesz rá. Egyelőre ez minden.

Felállt, kezet sem nyújtott, két ujjával megpöccentette a kalapját és elment.

Fišar dermedten ülve maradt. Lába elzsibbadt. Felhajtotta a poharában maradt konyakot, és fel-alá járt a szobában, hogy elűzze lábából a különös zsibbadást. Még arra sem volt képes, hogy elismételje magában Schmiedtke utasításait. Csak két mondat csengett állandóan a fülében. *Nyúltet letartóztatták. Azonnal mennie kell.* Kétségbeeséséből a telefon csengetése zökkentette ki. Hevrle volt. Sürgősen beszélnie kell Fišarral. Izgatottan beszélt, hangja meg-megcsuklott, ordított a telefonba. Fišar alig értette.

— Ne kiabáljon — mondta.

Aztán megértette, hogy Hevrle fel akarja keresni. Lehetetlen. Fišarnak el kell mennie. Majd holnap. Holnap talán már késő, jajveszékelt Hevrle.

— Sajnos, nem tehetek mást.

— Barátom! — hallotta, hogy Hevrle kétségbeesetten ordít a telefonba. Letette a kagylót. Még fecsegni kezdene. Beszélgetésük azonban rákényszerítette, hogy ésszerűen gondolkozni próbáljon.

Minél gyorsabban el kell tűnnie innen. Talán örökre. Szörnyű. Kegyetlen. Hihetetlen. Nem szabad gondolkoznia. Erőt venne rajta a kishitűség és a pánik. Gépiesen kell cselekednie, teljesíteni a parancsokat. Semmi többet.

Kiment az előszobába. Halíková kisasszony ijedten rejtette az asztalfiókba tízóraiját, és hirtelen lenyelve a falatot, Fišarra emelte buta, naiv szemét.

— Posta jött?

A kisasszony nagy, fekete szegélyes borítékot nyújtott eléje. Gyászjelentés. Kelletlenül felbontotta. Knapp doktor. Mélységes fájdalommal... örökre eltávozott körünkből. Mi köze hozzá? Örökre. Lehet, hogy Fišar is örökre távozik. Az asztalra dobta a borítékot.

— Holnap valószínűleg nem jövök be, kisasszony — mondta. — Legfeljebb késon délután. Ne várjon rám.

— Igenis, doktor úr — bólintott a titkárnő.

Tanácstalanul járkált fel-alá a lakásában. Az utóbbi időben, mikor este egyedül, mélabúsan, önmagát sajnálva üldögélt itt, az járt a fejében, mit visz magával, ha kénytelen lesz szökni. Többek között a bibliára is gondolt. Most tudja, hogy mindez üres elmélet volt. A gyakorlat más. Természetesen ékszert, aranyat, amit nem adott oda Nývltnek. Maradt kétezer dollárja. Ruhák, ingek, fehérnemű. Mi lesz a télikabáttal? Schmiedtke azt mondta, csak egy bőrönd! Mit csináljon az olyan ügyetlen dolgokkal, mint például a cipő? Az ördögbe is, nem kirándulásra megy. *Ott* — csak így mondta: ott, mert fogalma sem volt, hova sodorja végzete —, ott élnie kell majd. Semmi provizórium. Öltözködnie kell, talán valamit dolgozni is, hogy élhessen. Nývlt, amikor utoljára beszélt vele, azt mondta:

„Nézetem szerint ez az emigráció négy-öt évig is eltart. Természetesen feltéve, hogy az Egyesült Államok megőrzi a fegyverkezésben szerzett előnyét. Akkor talán háború nélkül is menni fog. Ha pedig háború lesz, mindegy, hol temetik el az embert." Egy mondást is idézett, amely állítólag Einsteintől származik: „Ha sor kerül a harmadik világháborúra, a negyediket már bunkókkal vívják meg."

Nem gondolkozni és nem töprengeni. Megőrizni a józan észt. Úgy cselekedni, hogy minél gyorsabban eltűnhessen innen. Eléggé kevés ideje marad, ha még fel akarja venni a pénzét. Néhány betétkönyve van különféle takarékpénztárakban. Az legalább két órát vesz igénybe.

Kevéssel tizenegy után úgy-ahogy elkészült. Tudta,

hogy sok mindenről megfeledkezett, de lemondóan legyintett, és sorsába beletörődve vonszolta a nehéz bőröndöt a kisudvaron keresztül a garázsba. Horákné ablaka zárva volt, a fehér függöny behúzva. Ez annyit jelent, hogy nincs otthon. Beszélni akart vele, de már nem jutott hozzá. Mit is akart mondani neki? Ja, igen, hogy csöpög az ereszcsatorna. Ördög vigye az ereszcsatornát.

Olgát festői rendetlenség közepette találta. Kezébe nyomta az autó kulcsait és az iratokat.

— Légy boldog, Olga, ha már nem találkoznánk — búcsúzott el tőle.

— Találkozunk — mondta meggyőződéssel a lány és nevetett. Nevetése elárulta Fišarnak, hogy Schmiedtke tervéről többet tud, mint ő.

— Azt hiszed? — kérdezte.

— Ne kételkedj, és bízzál a *galambocskámban* — mondta Olga, Fišar vállára téve kezét.

— Kiben? — kiáltott fel Fišar meglepetten.

— Smithben.

Fišar nevetségesnek találta. Akaratlanul megjegyezte:

— Szép kis galambocska!

A szobában az ablak alatt nagy, de még üres bőrönd állt a földön. Az istenért, csak nem megy vele ez a lány is, ijedt meg Fišar. Ez lehetetlen. Schmiedtke nem kívánhatja tőle, hogy ott még Olgával is törődjék. Elég lesz a maga baja. Egyébként azonban megnyugtatta Olga hidegvére és Schmiedtke iránti határtalan bizalma.

Még egyszer elbúcsúzott tőle. Hirtelen elérzékenyülésében még homlokon is csókolta. A lány elnevette magát, és azt mondta:

— Ne légy fölöslegesen drámai.

Sorra járta a takarékpénztárakat, összesen háromszázhúszezer volt, tele lett a zsebe papirokkal. Egy óra tájt ebédelni ment. Üres és kétségbeejtő délután állt előtte. Ólmos fáradtságot érzett. Az utóbbi időben megszokta, hogy ebéd után lepihenjen. Kettőkor járt

be az irodába, addig a díványon heverészett, újságot olvasott, és rendszerint elszunnyadt közben. A vendéglőben kellemetlen és csípős meleg volt. Szeretett volna hazamenni. Úgy érezte, arra sem volt ideje, hogy elbúcsúzzék a tárgyaktól, amelyek egy életen át társai voltak. Az asztalfiókban felejtette anyja és apja, Marta, sőt Lucie fényképeit és leveleit. Megfeledkezett róluk. Most idegenek fognak kotorászni köztük.

Lucie! Testi fájdalom szorongatta szívét. Igen, Lucie. Még egyszer látni szeretné.

„Elképzelhetetlen, hogy magával éljek. Én is leszámolok mindennel, ami volt" — mondta.

Belelapozott az újságba, azt kereste, játsszák-e ma a „Vassza Zseleznová"-t. Hogy agyoncsapja az időt, háromtól moziba megy, ahogy Schmiedtke tanácsolta. Hosszas válogatás után egy szovjet természettudományos film mellett döntött, amely a bálnavadászatról szólt. Nem akarta, hogy bármi is felizgassa. Egyedül ült a páholyban, kényelmesen elhelyezkedett, lábát fölrakta az egyik székre és pár percre elszunnyadt. Azután is inkább a földszinten ülő embereket figyelte, semmint a filmet; elégedetten cukorkát rágcsáltak és fagylaltot szopogattak. Utálatosaknak találta őket, irigyelte gondtalanságukat. Fél hat óra tájt elment a színház felé. Meglátta Luciét. Egy nagyhajú fiatalemberbe karolva ment, aki valamit magyarázott, és Lucie nevetett. A túlsó járdán is hallotta nevetését. Megálltak a színház kapuja előtt, és búcsúzáskor sokáig fogták egymás kezét. Amikor már elváltak — még egyszer visszatértek egymáshoz.

Fišar úgy érezte magát, mint egy koldus. Számára már nem marad más, csak a szorongás és a sóvárgás. Akkor sem szabadult meg tóle, amikor megérkezett Schmiedtke tágas lakására.

*

Megfürdött, papucsba bújt — Schmiedtkétől kapta kölcsön —, és egy kis asztal mellett várt, míg Schmiedt-

ke telefonált. Az asztalon természetesen ott állt a konyakosüveg. Fišar érdeklődve hallgatta az angol szavakat.

Aztán Schmiedtke leült vele szemben, órájára nézett és azt mondta:

— Itt kell hagynom magát, doktor. Érezze otthon magát. Teljes biztonságban van.

— Nyugtasson meg, Smith — könyörgött Fišar fáradt hangon. — Mondja meg, mi a szándéka velem...

— Tehát elsősorban: holnap egész nap nem mozdul ki innen. Értse meg, a helyzete semmivel sem jobb, mint az enyém volt három éve a maga lakásán. Örülök, hogy viszonozhatom — nevetett Schmiedtke.

— Köszönöm. Elengedtem volna — felelte fanyarul Fišar. — Mondja meg nekem, mikor és hogyan jutok el innen. És mi lesz Olgával? Talán csak nem akarja őt is a nyakamba akasztani?

— Magam gondoskodom majd róla. Szombaton elviszem magát Švihovba. Diplomáciai kocsival. Ezért ne képzelje magát hosnek. Tudom, hajlama van rá.

Fišar sorsába beletörődve viselte el a másik minden impertinenciáját. Valószínúleg még sokkal többet is eltúrt volna. Egyébként Schmiedtke egészen rendesen viselkedett. Már nem is titkolt semmit. Elmondta, hogy szombaton magával viszi még Krammert, Hevrlét és Hodurát is.

— Hevrlét! — jajdult fel Fišar. — Hisz az az ember bolond. És hogyan jutott Hodurához?

— Hummel kliense — felelte Schmiedtke. — Hogy el ne felejtsem, felvette a pénzt?

Fišar bólintott, és kiürítette zsebeit. Schmiedtke elvett háromszázezret. Húszezret meghagyott Fišarnak.

— Ha valamire szüksége lenne — mondta. — Ami megmarad, adja oda a határon Hummelnak. Amott úgysem venné hasznát.

— Hogyhogy? Nem maga visz át a határon?

— Csak Švihovba, doktor. Ott megvárják Hummelt. Ő majd tovább viszi magukat... hogy is hívják... Kasperbaudéba.

— Kašparova bouda — élénkült meg Fišar. — Ismerem...

A háború előtt majdnem minden vasárnap oda jártak Švihovból Martával együtt ebédelni. Nem egészen tizennégy kilométernyire van onnan. Gyönyörű kilátás nyílik a bajorországi völgyre. Marta szerette ezt a helyet.

„Průchának ott kellett volna villát építenie. Az ember olyan könnyűnek érzi magát, mintha hullámok ringatnák..." — mondta Marta. Utoljára negyvenhét tavaszán jártak ott. Még egy éve sincs. A menedékházból csak üszkös gerendák és néhány falcsonk maradt. Megmondta Schmiedtkének.

— Nem bankettezni mennek oda. Tudtommal ott vár majd magukra Hummel embere, aki átvezeti magukat a határon Kitzbergbe. Az egész gyalog nem több másfél óránál.

Kitzberget is ismerte. Kis német fészek.

— Seymour pillanatnyilag Münchenben van szolgálati úton. Kitzbergben autóval vár magukra.

— Vagyis Münchenbe megyünk.

Schmiedtke bólintott és felállt.

— Mennem kell. Még bőven ráérünk, hogy megbeszéljük a részleteket.

Schmiedtke távozása után Fišar lefeküdt az egyik szobában. A helyiség szinte üres volt. Csak egy heverő volt benne, éjjeliszekrény helyett közönséges szék, a falak kopárak, a mennyezetről egy villanykörte lógott bura nélkül. A heverőt meg sem vetették, csak egy gyapjútakaró és kemény vánkos feküdt rajta.

Elfelejtette megkérni Schmiedtkét, hogy kölcsönözzön egy pizsamát. Leoltotta a lámpát, levetkőzött, és meztelenül bújt a takaró alá. A gyapjúpokróc kellemetlenül szurkálta testét. Fölkelt és legalább inget vett fel. Holnap jó gyűrött lesz. Utálja a gyűrött ingeket. Tiszta fehérneműje Olgánál van egy boröndben. Holnap vehetne magának egy új inget. „Holnap egész nap nem mozdul ki innen" — mondta Schmiedtke.

Az utcai lámpa homályosan megvilágította a szobát,

a félig nyitott ablakon keresztül hallani lehetett a villamosok távoli robogását. A szoba olyan volt, mint valami vigasztalan, szürke cella. Gyerekkorában volt egy könyve. Elfelejtette a címét. Már sokszor hiába próbált visszaemlékezni rá. De egy kép megragadt az emlékezetében, minden részletében híven látta most is: ablaktalan, ajtó nélküli helyiség. A földön kétségbeesett ember fekszik, egy fiatal arab, félig meztelen, csupa csont és bőr, iszonyodva mereszti szemét a sötét menynyezetre. A kép alatt ez állt: „A vasmennyezet lassan és könyörtelenül ereszkedett lejjebb, egyre lejjebb . . ."

Fišar érezte, hogy vadul kalapál a szíve. Elöntötte a veríték.

3

Jólesett az autóút a napos, ragyogó reggelen. De nemcsak az utazás tette. Az utazás csak fokozza azt az állandó örömet, amely beléköltözött attól a pillanattól, hogy Smith az életébe lépett. Galambocskám. Honnan jött, honnan nem, egyszer csak itt volt. Hogy őt megörvendeztesse, boldoggá tegye, szétkergette a ködöt, amely körülvette, elűzte a félelmet és a szorongást, amely bilincsbe verte. Mindig vele van, mindig benne van, akkor is, ha egyedül marad. Tiszta, üde, harmatos a reggel, a hegyoldalban és a kertekben cseresznye- és almafák virágzanak, az út mellett a földek az élet szagát lehelik.

Ez Olga tavasza. Galambocskájának tavasza. Az ő tavaszuk.

Végtelenül és kristálytisztán feszül fölötte a mennybolt, alatta bőven jut hely a vágyaknak és álmoknak, amelyek sorra megvalósulnak. Ő valósítja meg őket. Mindent megtehet. Merész, félelmet nem ismerő, kemény, akár a szikla.

Olyan természetes, magától értetődő és mégis csodálatos: valahányszor mellette fekszik és nézi az arcát, a halántéka fölött őszülő haját — ezért nevezte el galambocskának —, érthetetlennek találja, hogy ez

a tegnap még idegen ember olyan közel került hozzá, mintha mindig ott lett volna életében, mintha őrá várt volna epedve és türelmetlenül. Eljött, kézen fogta és azt mondta: „Gyere, vezetni foglak." Kivezette az útvesztőből a napfénybe, s ő most már látta, hogy az élet nem ellenség, amellyel harcolni és viaskodni kell, hanem élvezet, mérhetetlen élvezet, széles, akár a folyó, amely ott hömpölyög ablaka alatt, világos és ragyogó, mint ez a reggel, kristálytiszta és lüktető.

Minden napnak mindjárt holnapja is van, amelynek bolondul örülni lehet. A mai napnak is van holnapja. Holnap utána jön. Este már egészen egyedül lesznek, megfogja a kezét, végigvezeti azokon a helyeken, amelyek összeforrtak életével, fiatalságával és gyermekkorával. Úgy érzi, meg kell tennie. Csak azután lesz az övé egészen. Így ajándékozza meg nemcsak jelenével, nemcsak jövőjét bízza rá, hanem kezébe adja múltját is. Ilyen vagyok, ismersz, a tied vagyok. Aztán már csak a jövő marad. A kettejük jövője. Elszöknek ebből a világból, amelyben minden hideg, rideg és idegen, ebből a világból, amely mázsás sziklaként nehezedik rá, porrá zúzza és lélegzeni sem hagyja őket.

„Májusban elveszlek — mondta nemrég. — Talán sikerül szabadságot szereznem, elutazunk Párizsba, és aztán a tengerentúlra. Ha majd velem együtt térsz vissza ebbe az országba, már más ember leszel."

„Már most is más ember vagyok" — felelte a lány. „Amerikai állampolgár leszel."

Jókor jött. Az utolsó pillanatban. Talán már valami ostobaságot követett volna el, többé nem volt képes élni a gondok és mindennapos kellemetlenségek közepette, olyan emberek körében, akik untatták, terhére voltak, elfárasztották, és akiket úgy ismert, mint a ruhásszekrényét. Már elszánta magát mindenre. Talán férjhez ment volna Ludvíkhoz, talán végzett volna magával, mint mama. Most mindez nincs többé.

Ebéd előtt Plzeňbe ért. El kellett szakadnia melengető gondolataitól. Ez olyan kellemetlen volt, mint amikor az ember a meleg ágyból kibújik a hideg szobába.

Egészen mindennapi dolgokra kell gondolnia. Elsősorban bevásárolni. Hányan is jönnek holnap? Krammer, Fišar, Hevrle, Hodura. És természetesen Galambocska. Tehát sonkát vesz, ha kap valahol, tojást, kenyeret, süteményt, sajtot, csupa ilyesmit, hogy ne kelljen állandóan a konyhában lennie. Bort meg konyakot. Jól teszi, ha itt ebédel. A vendéglőből a széles ablakon keresztül egy beomlott, még helyre nem hozott házra látott. Olga nem akart többé háborút.

„Ha háború lesz — mondta Galambocska —, elmegyünk a tengerentúlra, ott nem is fogsz tudni róla."

Fél egykor indult el Plzeňből, és kettő előtt már Švihovban volt. A kert, a piros téglás ház ragyogott a napsütésben. Az út mentén fehéren virágzó cseresznyefák, a tarka ágyások, a smaragdzöld gyepszőnyeg, a fehér testű nyírfák mind-mind mintha saját tükörképüket csodálnák a halastó tükrén.

Mielőtt a nyitott kertkapun behajtott volna, még mielőtt kiszállt volna az autóból, érezte, hogy kimondhatatlan boldogság virágzik ki benne.

Ha valaha igazán boldog voltam, akkor az csak itt volt, gondolta, ahogy a sokszínű édent nézte. Legszívesebben futva iramodott volna a halastóhoz, kiabálni, dalolni szeretett volna. Csikordult a zöldségeskert ajtaja, megjelent a görnyedt, inas Rozner, szertartásos mozdulattal kapta le sapkáját, és azt mondta:

— Isten hozta, kisasszonyka.

Olgát minden meghatotta e pillanatban. Rozner is. Istenem, hogy megöregedett.

— Jó napot. Hogy van?

— Egészséges vagyok, az a fő — mondta az öreg szinte mosolytalanul. — Hogyhogy egyedül? Azt hittem, vendégek jönnek.

Bizonytalanul körülnézett, mintha keresne valakit. Olgának eszébe jutott, hogy a kocsiban három bőrönd van. Az egyik Fišaré, a két kisebb az övé.

„A koffereket ne mutasd senkinek. Feltűnést keltene. Az öreget otthagyhatod szombat reggelig, hogy éjszaka ne légy egyedül" — mondta tegnap Galambocska.

— Beviszem a poggyászát — mondta Rozner.

— Tulajdonképpen nem hoztam magammal semmit — vágta rá sietve Olga. — Csak vasárnapig maradok. Inkább nyissa ki a garázst. Aztán jöjjön hozzám. Mondanom kell magának valamit, Rozner. Semmi jót.

— Ugyan már mit? — kérdezte az öreg, de nem várt a feleletre. Sietett a garázshoz, hogy kinyissa a kaputt.

Olga behajtott a garázsba, megvárta, míg Rozner eltűnik a házban, csak a maga bőröndjét és bevásárló táskáját vette ki a kocsiból és felvitte a szobájába.

Megmosakodott, átöltözködött, aztán hívta Roznert, hogy hozzon fel teát. Mindjárt beszél vele, jobb, ha minél előbb elintézi.

„Mesélj neki valamit — mondta Galambocska. — Például azt, hogy eladod a villát. Ezt minden eshetőségre vidd magaddal, ha egyedül maradnál a házban."

Egy kis revolvert nyomott a kezébe. Éppen elfért a tenyerében. Nevetett. Mihez kezdjen vele? Sohasem merné elsütni. De elvette, inkább azért, mert tetszett neki ez az apró holmi, soha még ilyet nem látott. Ott van a bőrönd fenekén.

— Ide tegye a teát, Rozner — mutatott a heverő mellett álló éjjeliszekrényre. Kétségbeejtően ügyetlen ez az ember. Mamának igaza volt. Úgysem lehetett volna megtartani.

— Üljön le egy percre.

Az öreg leült egy székre az asztal mellett, inkább csak a szék peremére, előregörnyedt, és nagy, eres kezét térdére kulcsolta.

— Maga is tudja, milyen helyzetbe kerültem mama halála után. És hogy egyáltalán mi minden történt. Mihez kezdjek én Švihovval? Állandóan csak pénzt kell beleölni...

— Bizony — bólintott az öreg. — A padlásra becsurog az eső. A tetőt sürgősen rendbe kell hozatni. Beszéltem egy lhotai emberrel, bizonyos Adámekkal. Tetőfedő...

— Már nem lesz rá szükség, Rozner. Elhatároztam, hogy eladom Švihovot. Mindkettőnknek el kell búcsúz-

nunk tőle — mondta, és figyelte az öregembert, mit szól hozzá.

Rozner nyugodt maradt. Úgy bólogatott, mintha helyeselné.

— És szabad tudnom, mikor? — kérdezte kis idő múlva.

— Máris, Rozner — felelte Olga. — Mit tegyünk? Úgy gondoltam, már ma kiviszem magát az állomásra. Mennyi idő kell hozzá, hogy összecsomagolja a holmiját?

— Nem sok — vonogatta az öreg elgondolkozva a vállát. Kis ideig gondolkozott, majd felkapta fejét és megkérdezte: — Ejnye, hogy ilyen sietős a dolog. Ki vásárol ilyen kutyafuttában?

— Magam sem tudom — felelte közömbösen Olga. — A vevőt Fišar doktor szerezte.

— Hát ez... — kezdte Rozner, de nem fejezte be. — Hogy megértse, én akár mindjárt is mehetnék, de a lányomat várom.

— Mariét? — kiáltott fel fanyarul Olga. — Mikor jön?

— Azt írták, hogy szombaton érkeznek. Mármint holnap. A vőlegényével együtt. Most hogyan üzenjek nekik? Talán már úton is vannak. A levélben az állt, hogy Táborban hálnak meg. Valósággal a világ túlsó végéről jönnek ide, s hozzá motorkerékpáron.

— Motorkerékpáron — ismételte Olga, és maga sem tudta, mi ebben olyan csodálatos. Aztán idegesen fölugrott a heverőről.

— De hisz ez lehetetlen — mondta néhányszor egymás után. Rozner nyugodtan, mozdulatlanul ült a széken. Olgát ingerelte az öreg nyugalma. „Föltétlenül el kell tűnnie, mielőtt megérkeznénk" — mondta néhányszor Galambocska.

„Nyugodj meg, ez nem probléma" — felelte Olga. És most mégiscsak probléma. Erre senki sem számított. És egyáltalán, hogyan képzeli ez a Rozner?

— Itt akarják megtartani a lakodalmat vagy mi? — tört ki Olga.

Az öregember meglepetten bámult rá. Olga rádöbbent, hogy uralkodnia kell magán, mert még gyanút kelt. Manapság minden gyanús. Minden szó. Szándékosan hintik el a gyanút az emberek között, mondja Alfréd. Mindenki *eleve* gyanús lesz.

— Kellemetlen dolog — mondta kissé nyugodtabban.

— Csak nem lesz olyan nagy baj, ha egy éjszakával később megyek el... — jegyezte meg bátortalanul Rozner. — A fiatalok be se lépnek a villába, legyen nyugodt. Legföljebb, ha vendégei jönnek és segítségre volna szüksége.

— Nem, nem! — mondta elgondolkozva Olga.

Valamit tennie kell. Órájára nézett. Három elmúlt. Vissza kellene térnie Prágába. De nincs már ereje a hosszú úthoz. Talán elég, ha táviratot küld Galambocskának. Nem, Galambocskának nem.

„Micsoda pimaszság — mondta nemrég. — Már a külföldi diplomatákat is ellenőrzik. Inkább ne írj nekem, és ne is telefonálj."

Inkább Alfrédnak küldhet táviratot. Igen, Alfrédnak. Bizonyosan otthon lesz. Az utóbbi időben keveset jár el hazulról. Bizonyosan készülődik az útra. Megkönnyebbült, mintha valami talányt fejtett volna meg.

— Megyek vásárolni valamit — szánta el magát hirtelen.

Rozner felállt, és bocsánatkérőn mondta:

— Ne haragudjon a kisasszony. Vasárnap reggel elmegyünk...

— Jól van, jól — felelte szinte kedvesen.

Az autóval megint kihajtott a garázsból, óvatosan végighaladt a keskeny erdei úton, és mihelyt az országútra ért, gázt adott.

„Egy nappal halasszátok el az utazást. Olga" — ismételgette magában idegesen, s nem nyugodott meg, míg el nem érkezett a városkába, és fel nem adta a postán a táviratot.

4

Délután négy óra tájt érkezett meg Švihovba. A kert és a garázs kapuja tárva-nyitva állt. A garázs sötétjéből Rozner bukkant elő, seprűvel kezében, és kíváncsin nézett Ludvíkra.

— Emlékszik még rám? — kérdezte Ludvík, s ott maradt állva a kerítésnél. Kis idő eltelt, míg Rozner válaszolt.

— Tavaly nyáron járt itt nálunk. Azokkal a fiatal urakkal. Maga ... — nem jutott eszébe a neve.

— Janeba — segítette ki Ludvík. — Olga kisasszony itt van?

Rozner bólintott.

— Minden percben visszajöhet. Gyalog jött az állomásról?

— Autóbusszal érkeztem — felelte Ludvík.

— Máskülönben találkoztak volna. Alig negyedórája ment el.

— Vendégei vannak? — firtatta Ludvík.

Rozner fejét rázta, és türelmetlenül nézett a garázs felé, amelyet az imént kezdett kisöpörni.

— Megvárhatom? Itt a kertben?

Rozner bólintott, és eltűnt a garázsban. Ludvík a kertbe ment. A halastó partján fehérre mázolt pad állt, élesen elütött a buja, zöld gyeptől. Úgy fordította, hogy a villa és a nyitott kapu felé lásson.

Friss levegő, melengető napsütés és békesség. Mintha gyógyítgatná. Érezte, hogy tér vissza ereje, amelyet az éjszaka oly hiábavalón tékozolt el Krammer társaságában.

Átmulatták az éjszakát. Egyik borozóból a másikba mentek. Éjfél előtt, emlékszik rá, a Színházi Borozóban voltak. Remélte, hogy ott lesz Lucie is, hogy, hogy ... Semmi. Jó is, hogy nem jött. Előbb azért maradt Krammerral, mert remélte, hogy megtud valamit Olgáról, s később, amikor már úgy döntött, hogy a lány után utazik, azért, hogy könnyebben agyonüsse az éjszakát. Emlékezetében beszélgetésük foszlányait keresgélte.

Krammer vagy nem akart beszélni, vagy nagyon keveset tudott. Amikor úgy találta, hogy Krammer már eléggé részeg, kereken megkérdezte:

„Olga szombaton magukkal megy?"

Krammer a vállát vonogatta, részeg szemmel bámult Ludvíkra, és gyanakodva megjegyezte:

„Hallja, maga valamit forral magában. Az utolsó erőmből azt tanácsolom, hagyja abba..."

„Nem tehetem" — felelte Ludvík.

„Mit akar csinálni?"

„Kiragadom a karmaiból" — mondta Ludvík a részegek konokságával.

Krammer nevetett.

„Még mit nem! Látom már magát. Ha útjába áll, elintézi. Emlékszik rá, vannak a világon emberek, akik nem tudnak nyugodtan egy nyakra nézni. Azt képzelik, csak azért van nyakunk, hogy elvághassák. Ő is közéjük tartozik."

Krammer később elszólta magát, hogy pénteken este találkozója van Smithszel a Valdštejn-borozóban.

„Holnap estig inni fogok — mondta. — Aztán meghallgatom az utolsó utasításait, mielőtt útnak indulnánk, és tovább iszom."

Ludvík mindebből arra következtetett, hogy Olga pénteken reggel valóban egyedül utazik Švihovba. Ez döntött. Reggel megszökött Krammertől, hat előtt kinn volt a pályaudvaron, emlékszik, minden akaraterejét megfeszítette, hogy ne lássék részegnek. A vonatban mindjárt elaludt, csak Plzeňben ébredt fel, a pályaudvari vendéglőben szundikált egy korsó sör mellett és várt a vonatra. Csak a friss levegőn párolgott el mámora. S vele együtt, sajnos, az elszántsága is.

„Kitépem a karmai közül" — hencegett az éjjel. Most nevetségesnek találta. Nevetséges az is, hogy itt van. Nem kellett volna innia. Az embernek, úgy látszik, nem szabad annyit innia. Ma a szerkesztőségben le kellett volna adni a cikket május elsejéről az ünnepi számba. Hol a cikk és hol a szerkesztőség? És hol van Ludvík?

Felkelt a padról, megállt a parton, és nézte a tavat.

Legyőzhetetlen kedve támadt, hogy belemerüljön a vízbe. Levetette kabátját, feltűrte ingét, és lement a lépcsőn a tóhoz. Legalább az arcát akarta megmosni. De ahogy a víz fölé hajolt, elszédült, és kis híján beleesett a tóba. Óvatosan csak az egyik kezét mártotta a vízbe, a másikkal a korlátba kapaszkodott.

Éjszaka mindent világosan látott. Mintha valaki parancsolta volna: meg kell mentened Olgát! Valahol odabenn égető fájdalom kínozta. Düh. Féltékenység. Sértett büszkeség. Isten tudja, mi volt. Most már nyoma sincs. Kialudt a kemence, be kellene fűteni. Inni. Talán innia kellene valamit, hogy ismét meggyulladjon. Itt van, nemsokára jön Olga, megáll előtte. Ludvík nem tudja, mit mond neki. Járatni fogja a száját. Köpni fogja a nagy szavakat. Kém, katasztrófa, őrület, térj észre . . .

El kellene mennie, amíg még van idő. De már erre sincs ereje.

Végignyúlt a padon, és tompán, képtelenül arra, hogy gondolatait rendszerbe foglalja, bámult a vörös téglás villára.

A földszinten, az erkély alatt az az ablak a könyvtárból nyílik. Ott volt Fišar dolgozószobája. A másik széles ablak, a bejárat mellett a hall. Kandalló van benne, s a közepén vastag faoszlop. Az erkélyre üvegajtó nyílik az emeleti lakószobából. A mennyezetről kristálycsillár lóg, és a komódon oszlopos óra áll. A szoba mellett van Průcháné lakosztálya, aztán Olga szobája és a vendégszobák. Apró helyiségek, alig lehet megmozdulni bennük, éppen csak arravalók, hogy az ember aludjék bennük. A másik oldalon a házmesterlakást ragasztották a villához, előtte van a zöldségeskert. A háború előtt iszonyú sok pénzbe került. Pénzbe! Tegnap egyetlen fillért sem költött, Krammer fizetett mindent. Ez jó. Elég pénze van, előleget vett fel a május elsejei cikkre. Mindegy. A lírának semmi értelme. És Olgának — neki sincs. El kellene verni. Nesze, te cafat, nesze még egy. Tulajdonképpen mi köze hozzá? Szereti? Talán csak dühös, mert nem kapta meg, és mert

az a csirkefogó Smith rátette a kezét. Mert elcsalta Ludvíktól, es mert a lány megcsalta.

Mélykék fölötte az ég, végtelen, akárcsak a tanácstalansága. Nem alvás ez, nem is ébrenlét. Arra gondol, hogy a kemény padon fekszik, és hogy arcára süt a nap. Mégis álmodik. Kocsis vezeti a lovakat és csattogtatja fölöttük ostorát. Csatt! Csatt! A kocsi előtt hirtelen magas kőfal nő ki a földből. A lovak fölágaskodnak rá. Csatt! Csatt!

Talán csak néhány másodpercig tartott, inkább csak kábulat volt, révület. Susogott fölötte a nyárfa lombja, és a messzeségből gépkocsi robogása hallatszott. Olga jött vissza. Fölállt, a kabátját vállára dobta, esőköpenyét karjára vette és elébe ment. Olga éppen kilépett az autóból és nézte, hogyan közeledik. Valószínűleg nem ismerte meg mindjárt, tudta a lányról, hogy rövidlátó.

— Az istenért, *te* meg hogy kerülsz ide? — mondta nem is leplezve megdöbbenését.

— Magam sem tudom — felelte Ludvík. — De ha már itt vagyok, szeretnék beszélni veled.

Olga homlokát ráncolta. Ludvík ismerte ezt is. Olyan sóhajtásféle volt, és annyit jelentett: „Már megint?" A lány órájára nézett.

— Éjjelre is itt akarsz maradni?

Ludvík vállát vonogatta.

— De holnap reggel elmész.

— Ahogy akarod.

Olga kinyitotta előtte a földszinti könyvtárszoba ajtaját.

— Mindjárt jövök — mondta.

Az ajtó mögött volt a mosdó, borotvakészletet is talált, élvezettel megborotválkozott. Aztán unalmában a könyveket nézegette. Javarészt jogi munkák voltak, leginkább német nyelven, talált néhány divatos regényt: „Elfújta a szél", Galsworthy „Ságá"-ja, Axel Munthe, Céline és egypár detektívregény. A könyvtár alsó részében régi folyóiratok és újságok. Jogi szaklapok, női folyóiratok, „Eva", a „Hvězda", „Národní Politika", „Národní Listy", „Lidové Noviny" néhány száma. Össze-

vissza, minden rendszer nélkül. Egy rakás háború előtti „Přítomnost". Belelapozott. Alighanem Fišar tartotta itt az irattárát, mert minden számban egy-egy cikket talált tőle. Ludvík leheveredett a díványra, kis ideig olvasgatott, aztán elaludt. Már alkonyodott, amikor fölébredt, sötét volt a hallban, ahol Olgát kereste. Úgy látszik, Olga is elaludt. A kandallóba bekészítették a fahasábokat, meggyújtotta, leoltotta a lámpát és nézte a tüzet.

Nemsokára jött Olga. Felvágottat és egy üveg bort hozott. Kis estélyi ruha volt rajta.

— Kinek a kedvéért öltöztél ilyen parádéba?

— Régi szokásom. Akkor is megtartanám, ha egyedül volnék.

Leült vele szemben a karosszékbe, a kandalló felé fordult, és fájdalmasan ráncolt homlokkal ő is a tüzet nézte.

— Bontsd fel az üveget. Igyál és egyél — mondta.

— Nem iszom — felelte Ludvík. — Egész éjszaka ittam. — Majd különös hangsúllyal hozzátette: — Krammerral.

A lány közömbösen és idegenül pillantott rá.

— Ez annyit jelent, hogy mindent tudok — folytatta Ludvík.

— Mit tudsz?

Beszéltek, de nem néztek egymásra.

— Hogy velük együtt külföldre akarsz szökni. Smithszel, Krammerral, Fišarral. Azért jöttem, hogy...

— Hiába jöttél — szakította félbe hevesen Olga. — Miért szöknék el innen? Krammer mondta?

Ludvík rádöbbent, hogy mindez tulajdonképpen csak az ő feltevése. Vaktában próbált célba találni, azt képzelte, véletlenül sem téveszthetí el. Krammer semmi ilyet nem mondott. Vagy mondott? Már nem tudja.

— Nem fontos — tört ki ingerülten. — De azt tudom, hogy esztelenség, amit teszel vagy tenni akarsz. Katasztrófába rohansz. Olga, térj észre, gondold meg, milyen ember az...

— Kiről beszélsz? — kérdezte hűvösen Olga.

— Smithről.

A lány nevetett.

— Mit tudsz róla? Semmit — felelte.

Már itt is van. Pontosan ugyanazokba a hibákba esik, amelyeket mindenképpen el akart kerülni. Semmit sem ér el Olgánál. Azt mondja neki: Ez az ember kém, közönséges gestapós, véreb, aki embereket gyilkol — hogy is mondta Krammer? —, kiverte a fogaikat és szalmazsákjukban turkált. Olga nevetni fog. Nem hiszi el. Ludvík nem tudja, hogyan hasson rá. Hogyan ingassa meg elviselhetetlen nyugalmát és elégedettségét. Inkább hallgatott.

Olga azonban kis idő múlva kitört:

— Manapság bárki bele mer szólni az ember magánügyeibe. Elegem van belőle. Gyűlölök mindent, ami itt történik. És gyűlölök mindenkit, aki ezt segíti.

— Természetesen, engem is — mondta Ludvík.

— Igen — felelte habozás nélkül Olga.

Ludvík felállt, végigment a helyiségen. Arra gondolt, most el kellene mennie, de az utolsó pillanatban meggondolta, visszafordult, és tőle telhetőleg nyugodtan mondta:

— Csakhogy amit te a szabadságod korlátozásának érzel, az másoknak, és kétségtelenül az emberek többségének, a szabad élet előfeltétele. Sőt, a puszta életé. Értsd meg végre.

— Neked is?

— Igen.

— Semmi közöm másokhoz.

— Ami körülöttünk történik — folytatta Ludvík —, nem hullott az égből. Senki sem találta ki, *van*, és törvényszerűen megy végbe...

— Törvényszeruen — mondta megvetőn Olga. — A saját piszkos lelkiismeretedet akarod tisztára mosni.

— És te is törvényszerűen eljutsz a végsőkig — mondta Ludvík. — Kénytelen leszel a lelkiismereted ellen cselekedni, emberileg, érted, emberileg...

— Hagyd abba a prédikációt, és mondd meg, mit akarsz, miért jöttél — vágott közbe a lány.

Ludvík a szoba közepén állt, eléggé messze tőle. Nem látta az arcát.

— Ma éjjel azt képzeltem, hogy még segíthetek rajtad. Hogy segítenem kell rajtad. Azért jöttem, hogy óva intselek. Most látom, hogy fölösleges. Igen, sebzett vagyok — tört ki. — Te sebeztél meg, te játszottál az érzéseimmel. De megbocsátanám neked, lemondanék rólad, ha kimenthetnélek ebből az esztelen kalandból, amelybe meggondolás nélkül rohansz. Csak boldogtalan embernek látlak, aki...

— Boldogtalan embernek! Ugyan, mi jut eszedbe! Boldog, boldog vagyok... — kiáltotta Olga olyan őszintén, hogy Ludvík elszörnyedve nézett rá. — Veled sohasem voltam boldog. Esztelen kaland! Lehet. De legalább egy pillanatig élni fogok és nem egy helyben topogni, mint te. Mindenki döntött valahogy, csak te nem. Csak te akarsz ott állni középen, csak te akarsz mindenkit megérteni és semmit sem kockáztatni.

— Igen, igazad van, későn fedeztem fel az igazságot. De te nem elvek mellett döntesz, nem elvek mellé állsz, hanem Smith mellé. Kiszolgáltattad magad neki, és ő a pusztulásba visz.

— Igen, kiszolgáltattam. Mert amíg meg nem ismertem, semmit sem tudtam. Érted, semmit. Azt sem, hogy mi a szerelem, és azt sem, hogy milyen lehet az élet. Tanácstalanságomban mindenbe belekapaszkodtam, még tebeléd is. Te meg azt képzelted, hogy rávehetsz engem...

— Már nem képzelem — felelte Ludvík. A lányra nézett. Volt benne valami engesztelhetetlen és ellenséges, egyenesebben is ült, mint máskor. Mintha más embert látna, akit sohasem ismert. Lemondóan visszaült helyére, és inkább önmagának mondta:

— Hová jutottál, Olga...

— Hát te? — felelte a lány. — Kit szolgálsz? Anyám gyilkosait, azokat az embereket, akik az első alkalommal megfojtanának engem, ha hagynám. Ha majd jól megdolgoztak, te is képes leszel rá.

— Ilyen ostobaságokat beszél neked. Kérdezd meg

Krammertól, Fišartól, ki az az ember, ha nekem nem hiszel.

— Fišartól, Krammertól! — mondta Olga megvetőn. — Hol volnának nélküle! Fišart lecsuknák, Krammer meg talán még rosszabb véget érne. Hagyjuk abba. Ha akarod, beszéljünk mindennapi dolgokról...

Nem volt miről beszélniük. Úgy látszik, nincsenek mindennapi dolgok. Olga fölállt, a nagy üveges ajtóhoz ment, amely a hallból a kertbe nyílt. Félrehúzta a függönyt, a hold kékes fénye becsurgott a homályos helyiségbe.

Ludvík szótlanul el akart menni. A lány azonban hátrafordult, és olyan hangon kérdezte, amelyben félelem lappangott:

— Mit akarsz tenni?

— Aludni. Reggel elmegyek — felelte.

— És aztán?

Ludvík egy pillanatig nézte a lányt. Gyönyörű szép volt, de hideg, idegen és ellenséges.

— És aztán? Mit teszel?

Ludvík elnevette magát.

— Sorsodra hagylak. Hívják Smithnek vagy az ördög tudja, minek.

Olga szótlanul visszafordult az ajtóhoz, és kinézett a kertbe. Ludvík a szobájába ment. Leheveredett a díványra, magára húzta a nehéz, kék takarót, mely összehajtva hevert a festett ládán. Bár fáradt volt, nem tudott elaludni. Gépiesen a „Přítomnost" egyik száma után nyúlt, amely az éjjeliszekrényen hevert, és éppen Fišar egyik cikkénél volt kinyitva. Tárca egy olaszországi utazásról. Délután kezdte olvasni, de nem jutott a végére.

Bár lelkünk mélyén mindnyájan meggyőződéses demokraták vagyunk, nem maradhatunk vakok Mussolini rendszerének sikerei előtt. Sőt, úgy vélem, a demokráciának, ha meg akar menekülni a pusztulástól, meg kell tagadnia — bármennyire paradoxonnak látszik is — nem egy vezérelvét, és el kell fogadnia a fasizmusnak, az újkor demokráciájának elveit. De lehet, hogy már

túlságosan késő ... — fejezte be egykori elmefuttatását Fišar.

Ludvíknak leragadt a szeme. Kétségbeesetten kívánta, bárcsak már reggel lenne.

Amikor felébredt, a szoba ablakán már besütött a nap. Mélyen aludt, kis ideig eltartott, míg megértette, hol van, miért van itt, és mi történt este. Olga! — mondta magában. Semmi visszhang sem ébredt benne. Ellenkezőleg, csendes és félénk öröm lopódzott szívébe. Vége, szabad, és lelkiismerete tiszta. Felkelt, sietve megmosakodott a vízvezetéknél, éhomra cigarettára gyújtott, és kiment a kertbe. Csendesen, békésen és frissen terült el előtte. A füvön harmatcseppek csillogtak. Órájára nézett. A nap szerint próbálta megállapítani, hány óra lehet.

— Elég későre járhat már — mondta magában.

Felpillantott Olga szobájának ablakaira. Nyitva voltak, de a redőnyök leeresztve. Még alszik.

Kiment a kapun, elindult az erdei ösvényen. Csak azért ment arra, mert vitte az út. Minden út valahová vezet. Csak az ő útja nem vezet sehová. *Nem vezetett,* javította ki saját magát.

A kanyarból egy vörös motorkerékpár fordult rá az erdei ösvényre. Lassan haladt, a hepehupás úton hol jobbra, hol balra kanyarodott. Elöl bőrkabátos ember ült, fején motorosszemüveg. Háta mögött egy nő, az ő arcát is nagy szemüveg takarta el.

Ludvík a fák mellé húzódott, hogy elhaladhassanak mellette. Megálltak. A férfi leugrott, lekapta fejéről a szemüveget, és elnevette magát.

— Ő az — kiáltotta, és Ludvíkra mutatott.

Ondřej Machart volt és Marie Roznerová.

5

Hodura a vendégszobában az ablaknál ült, az erdei utat nézte, és nem vette le szemét az egyik betonoszlophoz támasztott motorkerékpárról. Nem akart együtt

lenni a többiekkel. Mihelyt megtudta, hogy nemcsak Rozner van Švihovban, hanem, mint Olga mondta, Ondřej Machart is idejött Marie Roznerovával, azonnal félni kezdett. Végzetesnek találta, hogy itt, ebben a magányos házban, élete sorsdöntő pillanatában ismét találkozik Macharttal. Figyelmeztetést látott benne, hogy mondjon le veszélyes vállalkozásáról. Ragaszkodott hozzá, hogy azonnal térjenek vissza Prágába. Smith azonban erre nem volt hajlandó.

„Ne mozduljon az ablak mellől, és ne vegye le szemét a motorkerékpárról" — mondta.

Figyelt és várt. Csendesen, kihaltan feküdt a fák között az út. Az idő kétségbeejtő lassúsággal múlt. Nemcsak Hodura, hanem a többiek is, akik a švihovi villa halljában üldögéltek, úgy érezték, hogy kelepcébe kerültek. Mindegyik igyekezett elűzni szorongását, ahogy lehetett. Krammer konyakkal és akasztófahumorral, Hevrle minden pillanatban felugrott a székből, és harsogó kinyilatkoztatásokat tett, Fišar emlékeibe merült, amelyek itt, Švihovban, különösen nagy erővel törtek rá.

Az asztalon vajjal és pástétommal megkent kenyérszeletek, sonka, szalámi és uborka száradtak.

— Még csak három óra — mondta Fišar órájára nézve. — Hummel csak hat óra múlva jön. Mi minden történhetik addig!

— Semmi — felelte szárazon Schmiedtke.

— Vagy minden — állapította meg Krammer. Konyakot töltött magának, majd így szólt: — Hallja, doktor, ezt a maga Švihovját mintha az isten is szabadtéri színpadnak teremtette volna. Nyugodtan eljátszhatnánk itt a „Fehér ló" operettet. Gyerekkoromban egyszer láttam. De lehet, hogy igaza van. Ma inkább tragédia készül.

Hevrle e szavaknál fölugrott, és háta mögött összefont kézzel keringeni kezdett a helyiségben.

— Üljön le, az ördögbe is — dörrent rá Schmiedtke.

— Ez a keringés nem tartozik a szerepéhez — mondta Krammer. — Most jut eszembe. Gyönyörű operett

volt. Képzeljék el a főszerkesztőnket, ahogy Komenský maszkjában búcsúzik a hazától, és közben azt énekli... Mit gondolnak, mit is énekelhetne?

— Krammer — jajdult föl Fišar —, a maga élcelődése felér egy kínvallatással.

— Már megvan. *Sohasem tér vissza szép ifjúságunk.* Pirkad a hajnal, derék főszerkesztőnk magasba emeli a kelyhet, és két szín alatt áldozik.

Senki sem hallgatott rá, ezért abbahagyta és ivott. Hevrle kevéssel utóbb beleharsogott a csendbe:

— Mindenre felkészültem. A harcot megvívtam immár magamban. Ha kell, jöjj, ó halál.

— Ugyan, fogja be a száját — szólt rá Krammer, és Fišarhoz fordulva megjegyezte: — Azt mondja, még hat óra? Egy jó tragédiának nem szabad harmadfél óránál tovább tartania. Ellenkező esetben bohózat lesz belőle, és a közönség unatkozni kezd.

Fišar nem válaszolt. Unta Krammert. Mindent unt. Az utolsó két napot mintegy bódulatban élte át. Csak ma ébredt fel belőle, amikor elindultak. Reggel még jókedve is volt. Végre történik valami, végre megszökik rettegése, saját maga elol, megszökik minden elől. Azt hitte, minden simán megy majd, kockázat nélkül. Abba is beletörődött, hogy velük jön ez a kerge Hevrle, ez a vásári hírharsona, aki véletlenül sem tud reálisan gondolkozni. Valami illegális lapot kezdett kiadni, pénzt is zsarolt ki rá Fišarból. Az ám! Még hozzá sem fogtak a nyomáshoz, és már nemzeti gyűjtést rendeztek.

Fišar most lassankint megint visszaesett abba az állapotába, amelyben rendszerint elvesztette az ellenőrzést önmaga fölött. Ez az állapot az utolsó két napon már Prágában is elhatalmasodott rajta. Megint úgy találta, hogy a helyzet kilátástalan. Bezárták egy betonfalú cellába. Visszafelé nincs út. És a vasmennyezet lassan és könyörtelenül ereszkedik egyre lejjebb, lejjebb...

Az utolsó órákat Schmiedtke lakásán szinte lázban élte át. Tanácskozott, készülődött az indulásra, nyugalmat mímelt és azt, hogy minden rendben van, a való-

ságban azonban mind a két éjszakát átvirrasztotta, áttöprengte, átsétálta. Gépiesen teljesítette Schmiedtke utasításait. Péntek délután, szinte hihetetlen, hogy csak tegnap volt, Schmiedtke azt mondta:

„Ember, maga min gondolkozik állandóan? Csak két lehetőség között választhat. Az egyik a nem vendégszerető külföld, a másik a még kevésbé vendégszerető börtön."

Van még egy harmadik lehetőség. Amit Marta választott, mondta magában Fišar. Schmiedtke mintha kitalálta volna a gondolatát, megjegyezte:

„Bizonyos körülmények között ez is megoldás. De ebben az esetben szíveskedjék más színhelyet választani a lakásom helyett."

A vasmennyezet lassan és irgalmatlanul ereszkedik lefelé.

Amikor kiszállt az autóból és körülnézett a švihovi kertben, még valami boldogságfélét is érzett. Csak egy pillanatig tartott. A félelem és a bizonytalanság hirtelen lehámlott róla ezen az eldugott helyen, ahol minden bokrot, minden fát, minden ösvényt ismer. Ha lehunyná szemét, egy pillanatig még most is élné saját, sikerekben dús, fiatal életét. Ó, minden öncsalás... Ott elöl Janeba ül, mellette Machart, az öreg Rozner meg a lánya, és élvezik az ő rémületüket. Kellemetlen, hogy itt vannak a házban. Olga táviratát nem kapta meg. Különben is el kellett menniük Prágából. Az utazást nem lehetett elhalasztani. Schmiedtke már aggódni kezdett, az ördögbe, sokáig tart a dolog, mondta, mérget vehet rá, hogy már keresik. Legalább néhány pillanatra egyedül lenni! Szükségét érzi, hogy elbúcsúzzék mindentől. Még egy kis ideig vele lehet Marta, a fiatal és szép Marta. Aztán minden visszavonhatatlanul meghal. Meghal ő is.

Felállt és azt mondta:

— Kimegyek, sétálok egyet a kertben.

— Mi jut eszébe, doktor — tartotta vissza Schmiedtke. — Egy lépést sem tesz.

— Mit változtatna ez a helyzeten? — próbált ellen-

kezni. — Úgyis tudják, hogy itt vagyunk. Tőlük nem látni a kertbe.

— Igazán jobb lesz, ha abbahagyja ezt a szentimentális búcsúzkodást.

— Ahogy gondolja — vonogatta vállát Fišar, és újból leült. — Eléggé kellemetlen, hogy itt sakkban tartanak bennünket.

— Nekem is — nevette el magát Schmiedtke. — Csinálhatna egy jó ellenhúzást. Megvan a revolvere, amelyet magának adtam?

— Talán a felöltőmben lesz — mondta Fišar. Felkelt, és keresgélni kezdett a kabátjában, amelyet bejövet a díványra dobott.

— És a magáé, Krammer?

— Megbízhat bennem, főnök — vágta rá Krammer, mint egy telivér amerikai gengszter.

Schmiedtke Hevrléhez fordult. Hevrle rémülten nyújtotta maga elé a kezét, mintha azt mondaná: Távozz tőlem, sátán.

— Nem, nem. Soha!

— Csehtestvér a jámbor — mondta Krammer. — Irtózik az emberirtástól. Galambszelíd lélek, Smith. Kit lőjek agyon? — folytatta a komédiázást.

— Mit csináljak vele? — kérdezte Fišar. Fegyverrel a kezében ballagott vissza székéhez.

— Vágja zsebre és üljön le — felelte Schmiedtke. — Az ilyesmit az ember tartsa mindig magánál.

— Na jó! És most mit csinálunk? — folytatta a kérdezősködést Fišar.

— Mindjárt, mindjárt — mondta elgondolkozva Schmiedtke. El kellett rendezni mindent a fejében. Elválasztani a fontosat a kevésbé fontostól, nem sokat törődni azzal, hogy mi a kényelmesebb, számot vetni minden eshetőséggel, betömni minden rést, amelybe az ördög beletehetné a lábát. Kevéssel előbb a felső szobában kifaggatta Olgát. Úgy látszik, elmondott mindent, amiről Janebával beszélt. Értésére adta, hogy helyrehozhatatlan ügyetlenséget követett el. Le kellett volna szerelnie Janebát, ártalmatlanná tenni, ha már

ott volt a keze között. Lekötelezni, nem engedni el magától, bűntársává tenni, hogy ne beszélhessen. Az ördögbe is, nem sok kellett volna hozzá, az ágyába sem kellett volna engednie, ha nem akarta. Megszelídült volna, akár a kezes bárány. Kezd torkig lenni a lány szentimentális rajongásával.

„Elhoztad az ékszereket?" — kérdezte. Olga elhozta. „Ma este velük megyünk" — döntött. Olga elsápadt, de egy szóval sem mert ellentmondani. Ismeri már az efféle helyzeteket. Tudja, a legrosszabb, ha az ember habozik, és felemásan dönt. Janeba és kétségtelenül Machart is már untig eleget tud ahhoz, hogy kellemetlen helyzetbe hozhassa őket. Diplomata ide, diplomata oda, affér lenne belőle. Csehszlovák állampolgárok külföldre szöktetése, pénzmachinációk, szerelmi ügyek. Jegyzékváltás, s ráadásul börtön, amíg Smitht „nem kívánatos személy"-nek bélyegzik, és Amerikában találnak valakit, akinek ellenében kicseréljék. Ha aztán kikaparják a régi háborús dolgokat is, előfordulhat, hogy az öreg leveszi róla kezét, és sorsára hagyja. Nem szereti az ügyetlenkedést. Ez pedig nagyfokú ügyetlenség lenne. Ezért el innen. Eljut Münchenbe, beszél Seymourral, hogy hozza rendbe a dolgot Prágában a főnökkel. Aztán majd meglátja. Ha a főnök akarja, eltussolja az egészet, valamit valamiért, tudjuk, hogyan csinálják. Ha meg nem akarja, úgy is jó. Schmiedtkének szabad lesz a keze, kereshet magának valami mást.

Érezte, hogy mindnyájan ránéznek, várják, mit mond. Cselekednie kell, megőrizni hidegvérét és jókedvét.

— Nem szeretem az áttekinthetetlen helyzeteket — kezdte. — Még kevésbé az unalmat. Odalenn jó ismerőseink vannak. Mi lenne, ha meghívnánk őket magunk közé, és egy kellemes délutánt töltenénk velük?

— Hogy gondolja? — kérdezte Fišar.

— Úgy, ahogy mondom. Olga látni szeretné gyerekkori barátnőjét, maga, Krammer, bizonyára szívesen elbúcsúzna barátjától, Janebától, én meg keblemre ölelem a harmadikat, ha jól tudom, Machartnak hívják. Az öregember nem zavar vizet. Teát főzhet nekünk.

— Jól van. De miért? — értetlenkedett még mindig Fišar.

— Hogy el ne menjenek előttünk. Ez csak világos. Mihelyt távoztunk, tehetnek, amit akarnak.

— És ha nem lesznek hajlandók?

— Mese nincs. Kényszerítjük őket, hogy szórakozzanak velünk — nevetett Schmiedtke, és zsebére csapott. Felállt, intett Krammernak. — Gyerünk Olgáért.

6

— Hány óra? — kérdezte Marie Roznerová.

— Fél négy — felelte Ondřej a konyhából. — Elég, ha öt előtt indulok.

Marie a nyitott szekrény előtt állt, kirakta belőle az öreg Rozner szegényes ruháit és fehérneműit. Egy halomba dobált mindent, ami használhatatlan volt, és nem ért annyit, hogy visszacipeljék Křižanovba. A többit berakta apja ócska bőröndjébe.

Reggel, amikor belépett ebbe a lakásba, amely úgy élt emlékeiben, mint mama gazdasszonykodása idején, elhatározta, hogy ráveszi apját, térjen vissza hozzá Křižanovba. Csak később tudta meg, hogy Olga eladja Švihovot, és azt akarja, hogy apja azonnal költözzék el.

„Ha tudtam volna, hogyan élsz, egy percig sem hagytalak volna itt. Hogy bírtad itt ki a telet? Mit ettél?" — árasztotta el apját utólagos szemrehányásokkal. Bár kezdetben izgalommal töltötte el a gondolat, hogy tíz esztendő múltán ismét látni fogja azt a helyet, ahol gyerekkorát élte, mihelyt ide érkezett, feltámadt gyűlölete a halott Průcháné és egész Švihov iránt. Maga is csodálkozott rajta, mennyire elidegenedett mindentől.

Igen, ilyen volt Průcháné. Innen-onnan összeszedett, ócska vackok. Hogy ne kerüljön semmibe. A recsegő ágy a vendégszobából való, a korhadt asztal kinn állt a kertben, a székek a garázsban hevertek, az ásatag dívány pedig, amelyből kíváncsin kukucskáltak ki a rugók

és a lószőr, Marie kislány korában már fönn volt a padláson. A cifra kredencre is emlékszik, valamikor a villa konyhájában látta. Most hiányzanak belőle az üvegek, oldalai csorbák, fáját szú rágta, a vitrinben mindössze két tányér szomorkodik, néhány mustárospohár és apa virágos kávésbögréje.

Minél közelebb értek Švihovhoz, annál jobban meghatotta minden, amit látott. Kérte Ondřejt, hogy lassan hajtson. Megdöbbenve állapította meg, hogy minden megváltozott. A vágás a málnáson és a szedresen túl, a fenyves sűrűjében eltűnt, erdő foglalta el helyét, az útmenti cseresznyefák, amelyeket ültetni segített, megerősödtek, terebélyes koronát növesztettek, tele voltak virággal, a hegyi patakon, amelyben tavasszal fürgén csobogott a víz, keresztülvágott az új országút, az elágazásnál a kereszt megkorhadt és ledőlt. Mindenütt megváltozott valami. Marie is más lett. Csak itt maradt minden a régiben. Itt még mindig él az öreg Průcháné.

El, minél gyorsabban el innen. Úgy döntött, hogy éjszakára sem maradnak. Apa Prágába utazik, Janeba felajánlotta, hogy nála alhat. Ondřej és Marie motorkerékpáron indul utánuk. Ha öt után elindulnak, kilenc előtt ők is Prágában lehetnek.

Kivitte apa bőröndjét a konyhába. A férfiak az asztalnál ültek, Ondřej és Janeba egyik cigarettát a másik után szívták, istenem, milyen gyönyörű idő, és ezek egész nap itt gubbasztanak a füstös konyhában.

— Vegyél fel tiszta inget az útra — mondta apának. — Úgyis ez az utolsó. — Ondřejhoz fordult, a kofferre mutatott, és tanácstalanul hozzátette: — Nem tudom becsukni, Ondřej.

— Én majd becsukom — bólintott Ondřej, és órájára nézett. — Nem akarsz inkább velük menni vonattal? Motorkerékpáron utolérnélek benneteket.

— Úgy hajtanál, mint a bolond, és kitörnéd a nyakadat. Ha veled vagyok, legalább egy kicsit vigyázol — felelte Marie.

— Igazad van — mondta az öreg Rozner, és bement

a szobába, hogy átöltözködjék. — Nehogy aztán lakodalom helyett kórházba kerüljetek. El kellene búcsúznom a kisasszonytól — jutott eszébe.

— Ne menjen oda, apa — felelte Ondřej. — Ő is ide talál.

— Nem tudja, hogy már ma megyünk. Ki gondolt volna rá, hogy ennyire sietni fogtok — dünnyögte Rozner, mialatt levetette ingét.

— Azt mondom magának, csak fölöslegesen zavarná őket — kiáltotta Ondřej, mintha Rozner nagyot hallana. — Az uraságok ugyanis ma éjszaka át akarnak lógni a határon.

Marie csodálkozva nézett rá. Ondřej fejével Ludvík felé intett, mintha azt jelezné, hogy ő is tudja.

— Olga? — mondta megdöbbenten Marie, és leült az üres székre.

Ludvík bólintott.

— Tulajdonképpen miért is csodálkozunk rajta — mondta Marie. — Maga meg hogy került ide hozzá? — fordult hirtelen Ludvíkhoz.

— Azt az ember sohasem tudja — nevette el magát Ondřej, mintha ki akarná segíteni Ludvíkot zavarából.

— Vagyis a férfiak sohasem tudják — felelte Marie félig tréfásan, félig komolyan.

Abban a pillanatban, amikor Ludvík reggel az erdei ösvényen találkozott Ondřejjal, tudta, hogy éppen őrá van szüksége. Hihetetlen és mégis természetes volt, hogy találkozott vele. Ludvík tudta ugyan, mi elől menekül, de nem tudta, hová és hogyan menekülhet meg. Mögötte nem volt semmi, és előtte sem volt semmi. Ha valakire gondolt, az Vaněk volt. Még ma, mihelyt visszaérkezik Prágába, elmegy hozzá. Aláveti magát az ő érzelgősségmentes nevelésének. De nem jutott el Vaněkhoz. Ondřej állt útjába. Az eleven, jókedvű és gondtalan Ondřej.

„Marie, ez itt Ludvík — harsogta. — Ludvík Janeba. Együtt szöktünk meg a lágerből, vele meg Františekkel . . ."

Ludvík megint menekül. Megint szüksége van Ond-

řejra, hogy fölemelje a földről, és meleg, biztos helyre vigye. Pedig két hónapja még azt hitte, hogy már nem lesz rá szüksége. Hogy nincs mit mondaniuk egymásnak. Úgy találta, Ondřej nem érti meg az élet bonyolultságát. Ludvík életének bonyolultságát...

Velük együtt tért vissza, s Ondřej felajánlotta, hogy délután majd kiviszi az állomásra. Hirtelen mérhetetlenül jól érezte magát. Igen, ezt kereste. Az Ondřej világos és magától értetődő életét. Amikor később velük együtt ült az asztalnál és füstölt húst evett kenyérrel, mintha a front túlsó oldalára került volna, övéihez. Melegbe és biztonságba. Megszabadult. Igyekezett mindent elmondani Ondřejnak magáról. Szintelihegve beszélt, csak a tényeket mondta. De a tények most túlságosan egyszerűeknek látszottak, nem volt bennük semmi csodálatos. Ami fontos volt és lényeges, éppen a tények mögött bújt meg. Ludvík belsejében játszódott le. Olgában, Krammerban, ott lappangott Olga lakásának megnevezhetetlen légkörében.

„Egyszóval, valami hiányzik belőled" — állapította meg Ondřej.

„Micsoda?"

„Nem tudom — felelte Ondřej. — De én kezdettől fogva ellenségeknek éreztem őket."

„Mit tennél a helyemben?" — kérdezte Ludvík.

„Sohasem jutottam volna el odáig, ameddig te. De tudom, a legrosszabb, ha az ember semmit sem tesz. Nem lát. Egyelőre legalább ne sajnáld már őket."

Már nem sajnálja őket. Nem is tartanak igényt az ő sajnálatára. Sem Krammer, sem Olga. Egyszóval, a múlt nincs többé. Elvetette magától. Lehet, hogy tovább él a házmesterlakás falain kívül, de Ludvík végtelen távolinak érzi. Valamikor azt olvasta, hogy az ember nem szökhetik meg a múlttól. Megszökött tőle. Szabadnak érezte magát egészen addig a pillanatig, míg meg nem tudta, hogy Smith is itt van. Attól kezdve erőt vett rajta a nyugtalanság. Legszívesebben szeretett volna már minél távolabb lenni. És egyre türelmetlenebb lett, mintha veszélyt érezne.

— Jó volna, ha előbb indulnánk — mondta.

Az ajtóban Rozner jelent meg tiszta ingben. Ondřej felállt, hogy becsukja a bőröndöt. Nem sikerült, megpróbálta szíjjal átkötni. Marie csüggedten állt egy rakás papiros és Rozner rongyai fölött.

— Legjobb volna elégetni — mondta.

— El kellene itt égetni mindent — nevetett Ondřej. — Az ember maga sem tudja, mi lenne a jobb: ha lecsuknák óket, vagy ha az ördög vinné mindnyájukat.

— Vigye őket az ördög — mondta Ludvík türelmetlenül, és kabátját kereste.

E pillanatban a folyosón lépések és hangok hallatszottak, kopogtak az ajtón.

Rozner állt legközelebb, kinyitotta. A küszöbön Olga és Krammer jelent meg, mögöttük Smith.

— Marie — mondta Olga szívélyes hangon. — Még nem volt időm, hogy felkeresselek.

Odalépett hozzá, olyan mozdulatot tett, mintha meg akarná ölelni. Marie kezét nyújtotta, elfogódottan és riadtan. Ugyanakkor ijedten hátrált egy lépést.

Krammer úgy toppant be a konyhába, mintha régi ismerősök között volna.

— Azért jöttünk, hogy meghívjuk magukat egy kis házi estére lampionokkal és görögtűzzel — hangoskodott.

Igyekezett barátságosan, vidáman és gondtalanul viselkedni. De Ludvík azonnal észrevette, hogy játszik.

A kis helyiség megtelt emberekkel. Ludvík az asztalnál ült, a kályhánál Marie és Olga állt, az öreg Rozner a szoba küszöbére vonult vissza. Krammer az ablak alatt az öreg díványra telepedett le, Ludvík háta mögött. Smith nem jött beljebb, ott maradt az ajtófélfának támaszkodva.

— Hamarosan indulunk — mondta Ondřej. Rozner bőröndjét maga elé tette egy székre.

Csönd. Mindnyájan mozdulatlanul álltak vagy ültek, az egész olyan volt, mint egy élókép valami műkedvelő előadáson. Ludvík magán érezte Smith tekintetét, de nem mert szembenézni vele.

— Valóban nagyon örülnénk, ha elfogadnák a meghívásunkat — mondta Smith.

— Igazán — buzgólkodott Olga. — Úgy szeretnék veled beszélgetni, Marie. Istenem, hány éve már...

Ludvík világosan látta, hogy komédiáznak. De nem tudta, miért.

— Hagyjanak bennünket békén — morgott Ondřej. Szavaiból leplezetlen ellenségeskedés áradt. Smith Ludvíkra nézett, aki nem állta tekintetét.

— Maga tehát mégis fecsegett — mondta Smith gyűlölködve. Majd Ondřejhoz fordult, és kissé enyhébb hangon hozzátette: — Hagyjuk magukat békén. Szívesen megtennénk. Sajnos, semmi biztosítékunk arra, hogy maguk is így tennének. Ezért úgy vélem, jó lesz, ha elhalasztják utazásukat, és a délután hátralevő részét társaságunkban töltik. Mármint a villában.

Ismét csend. Kínos, hosszú csend. Újabb élőkép. Csak az alakok helyzete változott valamicskét. Ludvík az ablakhoz hátrált, Marie a székre támaszkodott, hogy közelebb legyen Ondřejhoz. Ludvík úgy fordult Krammer felé, mintha azt várná, hogy valami tréfával megoldja a helyzetet. De Krammer is hallgatott, egy Camel-cigarettát ugratott ki a csomagból, és megkínálta Ludvíkot.

— Megyünk — mondta Ondřej, Mariéra és Ludvíkra pillantott, mintha nem venné tudomásul a többiek jelenlétét. Megragadta a széken heverő bőröndöt.

E pillanatban Smith kezében megjelent a revolver.

— Sajnálom — mondta. — Igazán nem szívesen teszem.

Ondřej eleresztette a bőrönd fogantyúját, mereven nézett Smithre, mintha azt vizsgálná, komolyan gondolja-e.

— Legyen eszük — szólalt meg Krammer. — Még elrontják a mai délutánt, amely egészen kellemes lehetett volna.

— Mi az, Krammer, talán magának is revolvere van? — kérdezte Ludvík gúnyosan.

— Persze hogy van — felelte nyugodtan és zavar-

talanul Krammer, és elővette a fegyvert. — De nem nagyon tudok bánni vele. Annál rosszabb maguknak. Azt tanácsolom, jöjjenek velünk, és igyunk egy pohár konyakot.

— Tessék — mondta Smith, pisztolyát továbbra is Ondřejra szegezve. — Előbb a hölgyek — mutatott Mariéra és Olgára, kissé ellépett az ajtótól, hogy bal kezével kinyithassa. — Aztán az öregúr...

Senki sem mozdult. Olga megint odalépett Mariéhoz, megérintette karját, és mondani akart valamit. Marie azonban megelőzte.

— Mi lett belőled — mondta undortól és gyűlölettől izzó hangon. — Ne hízelegj! Vedd elő te is a revolveredet.

— Milyen szépen lehetne minderről beszélgetni egy pohár konyak mellett — mondta Krammer. — Egyébként, isten bizony megígérhetem maguknak, hogy ha kénytelen leszek valakit agyonlőni, valami nagyon szépet gondolok majd közben. Például az emberségről vagy az emberek testvériségéről. Maguk meg szépen előkészülhetnek, hogy mit kiáltanak utoljára, mielőtt meghalnának. Elvégre a gyilkosságnak is legyen színvonala.

— Gyorsan, gyorsan — rendelkezett türelmetlenül Smith.

— Also los, los! — kiáltotta Ludvík, és hisztériásan kacagni kezdett.

— Maga disznó! — sziszegte Smith.

A szoba közepén váratlanul Rozner jelent meg. Még mindig nem vette föl a kabátját, ünneplő, fehér ingben állt ott. Mintha nem értené, mi történik körülötte. Ondřej és Smith közé állt, és halkan megkérdezte:

— Mit akarnak tőlünk? — Hol Smithre, hol Ondřejra és Olgára nézett, mintha magyarázatot várna tőlük.

— Azt tanácsolom magának, öreg, tűnjön el innen — ordított rá dühösen Smith. De Rozner mintha nem hallaná, kinyújtotta kezét a fegyver után.

Smith hirtelen hátralépett, revolverét átdobta bal

kezébe, a jobbal megragadta Rozner gallérját, és teljes erejéből úgy ellökte, hogy az öreg feldöntötte a széket a bőrönddel, és Ondřej lába előtt elterült a földön.

— Krammer! — parancsolta Smith.

Krammer habozás nélkül felemelte fegyverét, és Ondřejra szegezte, aki rá akart rohanni Smithre. Ludvík mintha egész testében megbénult volna. Mint harapófogó szorította össze szívét a félelem. Elordította magát, felemelte kezét Krammer ellen. Lövés dörrent. Látta, hogy Ondřej karjába kapja a földre roskadó Mariét. Aztán még érezte, hogy Smith gonosz, gyűlölködő szeme néz rá. Ludvík tudta, nem menekülhet. A revolver nyílása egyre nagyobbodott. Óriási, fekete torok, amely könyörtelenül elnyeli.

7

Él. Talán még él. Istenem, bárcsak életben maradna.

Nem tudott másra gondolni. A szobában meleg van és sötét. Ondřej fölugrott a matracról és türelmetlenül az ablakhoz ment. Csendes és kihalt utcára látott. Ki akarta nyitni az ablakot. De aztán megijedt, hogy felébreszti Roznert, aki a másik matracon fekszik. Talán mégis elaludt. Csendesen fekszik, lélegzését sem hallani.

Cigarettára akart gyújtani, gyufa után kotorászott zsebében. Csak egy üres skatulyát talált.

Megpróbálta halkan kinyitni az ajtót. Vakító fény csapott a szemébe.

— Miért nem alszol, elvtárs? — mondta az asztal mögött ülő ember.

— Nem megy — felelte Ondřej. — Itt maradhatok egy kicsit?

A férfi bólintott, gyufát gyújtott felé. Ondřej leült egy székre az íróasztal mellett, rágyújtott, előregörnyedve szívta a cigarettát, és a faliórára meredt. Fél kettőt mutatott.

Él. Talán még él. Istenem, bárcsak életben maradna.

Éjfél előtt megengedték, hogy odatelefonáljon. Most nem meri megint háborgatni őket. Feláll, végigmegy a szobán, és megint leül. Az a férfi az asztalnál valami írásokat olvas, itt-ott belejavít. Valószínűleg Ondřej és Rozner vallomása.

Kétségbeejtően keveset tudott nekik mondani. Mintha kihagyott volna az emlékezete. Attól a pillanattól, hogy Marie a karjába roskadt, mintha álomban mozgott volna. Csak a tehetetlenség vitte előre. Hajtotta a harag, a kétségbeesés és ismét a tehetetlen harag. Ezt még tudja: Mariét óvatosan lefektette a kemény földre, és idegen, öntudatlan szemébe nézett. Nevén szólongatta. A két szem egyszer csak megelevenedett, egy pillanatra ránézett, vértelen ajka megmozdult, illetve nem, csak megremegett, aztán ismét eltűnt belőle az élet valahol messze a mélyben. Él. Ez a tudat visszaadta erejét, cselekvőképességét, lázas sietségre késztette.

„Le akarta lőni Machartot — vallotta itt Rozner. — Ahogy ott térdelt Marie mellett, úgy akarta lelőni. Hátulról. De a lány belekapaszkodott a kezébe és kiabálni kezdett..."

„Milyen lány? Olga Průchová?"

„Az — bólintott Rozner. — Az a másik meg futni kezdett..."

„Megálljon! Ki kezdett futni?"

Rozner nem tudta. Ondřejhoz fordult. De ebben a pillanatban Ondřejnak sem jutott eszébe a neve. Ludvík délután beszélt róla, nevén is szólította...

Most, ahogy itt ül és az órát nézi, hirtelen mintha hallaná a csendben Ludvík hangját: „Mi az, Krammer, talán magának is revolvere van?"

— Krammer — mondja hangosan, és az asztal mögött ülő tiszthez fordul. Az ránéz.

— Krammernak hívták azt az embert, aki Mariéra lőtt. Marie Roznerovára. Most jutott eszembe. Janeba azt mondta róla, hogy író.

— Janeba! — jegyzi meg a tiszt. — Az, aki meghalt.

Ondřej bólint.

— Krammer — ismétli a tiszt, és felírja magának a nevet. — Ennyi elég.

Él. Talán még él. Istenem, bárcsak életben maradna.

— Nem telefonálhatnék? — kérdi bátortalanul, félénken. — A kórházba...

A tiszt pár pillanatig ránéz. Aztán bólint és így szól:

— Felhívom őket.

Kibírhatatlanul lassúk a mozdulatai. Az utcáról motorkerékpár robogása hallatszik. Az asztalnál ülő ember, fülén a hallgatóval valamit firkál egy darab papirosra.

— Itt a rendőrség — szólal meg végre, és közömbös, hivatalos hangon folytatja. — Beszállítottak önökhöz egy bizonyos Marie Roznerovát. Igen! Lőtt seb...

Rövid hallgatás után leteszi a kagylót. Ondřejra néz, aki az asztal fölé hajol.

— Még él — mondja. Ondřej megint leül, a tiszt az irataiba mélyed. — Aludnod kellene. Ezzel nem segítesz rajta — teszi hozzá.

Ondřej nem válaszol. Elképzelni sem tudja, hogy most lefeküdjön és aludjon. Hogy ne tudjon magáról. Hogy átaludja Marie szenvedését és talán Marie halálát. Ha virrasztok, vele vagyok. Így érzem. Az első pillanatban, amikor Marie a karjába roskadt, azt hitte, meghalt. De aztán megcsillant a szeme, egy pillanatra megjelent benne az élet, az élet egy szikrája. Rá akart rohanni Smithre. De Smith már nem volt ott. Smith helyett a Průcha-lány tévedt az útjába.

„Cafat!" — üvöltött rá, és a sarokba lökte. Ott maradt fekve a földön, Ludvík lába mellett, és úgy nyöszörgött, mint egy megvert szuka.

„Ráparancsoltam — mondta vallomásában Rozner —, hogy üljön a motorkerékpárjára és hozzon innen segítséget."

Az útból semmi sem maradt meg emlékezetében. Semmi. Versenyt vágtatott az idővel, mintha álomban száguldott volna végig az úton. Aztán itt ült, igyekezett összeszedni józan eszének utolsó morzsáit, hogy értelmesen beszéljen. A nyugodt, tárgyilagos kérdések

kissé visszaadták nyugalmát. Úgy érezte, minden iszonyúan sokáig tart, ingerelte tárgyilagosságuk, nem értette őket, nem értett semmit, azt sem, amit ez az ember a telefonba mondott.

„Via Kitzberg" — jegyezte meg valaki, és mindnyájan nevettek. Aztán a sisakos, fegyveres férfiak motorkerékpárokra ültek. Velük akart tartani.

„Maradj itt — mondta ugyanez a tiszt, akinek szőke, bozontos haja homlokába hull. — Ez már a mi gondunk."

Aztán a kórháznál várt, míg a mentőautó elhozza Mariét. Illatosan szállt le a tavaszi este. A mennybolt kiderült, sötétkék bársonyán megjelent a hold sarlója. A kórház kertjében szinte világítottak a virágzó cseresznyefák. A városka a szombat este békés nyugalmába merült. A kapuban közömbösen szívta pipáját a portás.

„Amikor a dúvad döglődik, veszettül harap és karmol — mondta. — Most mindig történik valami errefelé."

A városháza tornyán csengő, szinte vidám hangon ötöt ütött az óra. Nem tudta elhinni, hogy még egy óra sem telt el azóta, hogy elhagyta Mariét.

Valahonnan tülkölés hallatszott. Kevéssel utána megérkeztek. A portás kitárta a kaput, a mentőautó csendesen behajtott. Ondřej utánarohant. Már ki is emelték a hordágyon Mariét. Megpillantotta sápadt, tiszta arcát. A hordágy mellett Rozner ment, fehér ingben, kabátját elfelejtette magára kapni, görnyedten lépkedett, de meglepő nyugodt volt.

„Mi van vele?" — suttogta aggódástól reszketve Ondřej.

„Azóta nem tért magához..."

Lassan kúszik előre a falióra mutatója. Csend van, iszonyú csend. Ondřej az asztalnál ülő férfihoz fordul. Nem tud az órára nézni. A tiszt arcát nézi. Világosszőke haja homlokába hull, erős orra van és széles arca. Mintha megérezné Ondřej tekintetét, leteszi a ceruzát, kiegyenesedik, és tenyerével megdörzsöli

arcát. Aztán felkel, végigmegy a szobán. Megáll Ondřej előtt, kis ideig elgondolkozva néz rá.

— Ki volt az, aki meghalt? Janeba, azt mondod?

— Későn értette meg — feleli Ondřej és megkönnyebbül, hogy végre emberi szót hall.

— Mit?

— Hogy az ember nem futkoshat ide-oda a frontok között.

A tiszt lassan pipára gyújt. Majd fejét ingatva így szól:

— Úgy gondolod, hogy másként nem is végezhette volna. Vannak ilyen emberek. Szinte kívánják...

Nem fejezte be. Megszólalt a telefon. Csöngetése belehasított a csendbe, Ondřej szíve összeszorult. A tiszt lassú léptekkel visszament az asztalhoz, leült, kezébe vette a ceruzát, és szótlanul felvette a jelentést. Amikor letette a kagylót, maga elé nézett.

— Csak Kašparová boudánál sikerült elkapni őket. Ott bujkáltak. Négy férfi és egy nő. Nem egyezik.

Ondřej gyorsan számol magában.

— Az ötödik?

— Igen! — bólint a férfi, és papirosaiba tekint. Ondřejra emeli szemét és hozzáteszi: — Valami Smith. Eltűnt a sötétben.

Aztán megint csend. A feszültség, amely mindaddig Ondřej szívét szorongatta, hirtelen felenged. Megint Mariéra gondol. Előrehajolva, ökölbe szorított kézzel ismételgeti magában: Élni fog. Élnie kell.

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság felszabadulásának 15. évfordulója alkalmából rendezett pályázaton díjat nyert Vasmennyezet Březovský második nagysikerű regénye. Maga a szerző a cseh irodalom derékhadához tartozik, a középkorú prózaírók nemzedékéhez (1912-ben született). A Vasmennyezet szabad folytatása az Emberek májusban (Lidé v květnu) című, 1954-ben kiadott regényének, amelyről Jiří Hájek kiváló cseh kritikus Irodalom és Élet (Literatúra a život) című könyvében megállapítja, hogy eleven képet fest a cseh népnek a fasiszta megszállás idején tanúsított erkölcsi erejéről, és ezzel új színnel gazdagította a cseh irodalmat. „Březovský regényének ereje abban van, hogy megmutatja, hogyan formálódnak e történelmi napokban az emberi jellemek kifejező társadalmi típusokká" — írja Jiří Hájek az Emberek májusban című regényről, találóan jellemezve Březovský prózaíró művészetének legjelentősebb vonását.

Az Emberek májusban cselekménye a háború utolsó és a felszabadulás első napjaiba sűrűsödik, s a cseh helytállást ábrázolja a fasizmus elleni harcban, amikor már megszületik a felismerés, hogy az új köztársaságban elkerülhetetlenül társadalmi változásoknak kell bekövetkezniük. Bár az író törekvése elsősorban arra összpontosul, hogy leleplezze a müncheni árulást előkészítő és később, a megszállás idején a fasisztákkal együttműködő erőket — megtestesítőjük a többi között Fišar doktor —, már az új történelmi erők születését is ábrázolja. Březovský regénye — bár emberábrázolása még nem teljesen meggyőző — azok közé a művek közé tartozik, amelyekben az első kommunista hősökkel találkozunk. A kritika Bohuslav Březovský első regényének hibájául mindenekelőtt azt rótta fel,

hogy szerkezetileg még nem teljes, a cseh kispolgárok és tőkések világát erőteljesebben, drámaibban jeleníti meg, mint a dolgozó emberek életét. A mű vitathatatlan erénye, hogy az író kiforrott művészettel fokozza a cselekmény drámaiságát, s képes a korforduló megjelenítésére szereplőinek tetteiben és magatartásában.

Az Emberek májusban pozitívumai fokozott mértékben tapasztalhatók Březovský új regényében, az 1959-ben megjelent Vasmennyezetben. A problémák egyszerűsítése volna, ha azt mondanánk, hogy ez a regény az 1945—1948-as évek történetének egy részét vagy 1948 februárjának előkészítését és beteljesedését ábrázolja. Minden, ami a regényben történik, minden, ami az embereket élteti, problémáik, szeretetük és gyűlöletük elválaszthatatlanul egybeforr a kor légkörével. Az alakok és a cselekmény nem csupán a történelmi és politikai fejlődés e fontos mérföldkövének egyszerű illusztrálására szolgálnak, hanem éppen a regény áramlásából ismerjük meg az okait, mélységes szükségszerűségét mindannak, ami történelmi fordulatként bekövetkezett. Az írónak sikerült művészi módszerekkel megmutatnia emberi sorsokat, a cseh társadalomnak azokat az alakjait, akikben a kor fő ismérvei sűrűsödnek össze, akikre a történelmi fejlődés támaszkodott, illetve akiket félresodort.

A Vasmennyezetben számos olyan szereplővel találkozunk, akiket Bohuslav Březovský első regényében már megismertünk: Fišarral, a kollaboráns és kétéltű ügyvéddel, Marie Roznerovával és Ondřej Macharttal, ezzel a két tisztalelkű, mélyen érző emberrel, akiken a fasiszta megszállás mély sebeket ütött s akik megismerték az ellenséggel együttműködő burzsoázia igazi arcát. Březovský regényének cselekményét kevés szálból szövi; arra törekszik, hogy a cseh társadalom különböző rétegeihez tartozó embertípusokban megtalálja a szocialista forradalommá átnövő nemzeti forradalomhoz való viszonyuk törvényszerűségeit. A kritikusok az író szemére vetették, hogy népi alakjai számban és művészi ábrázolásban nem állnak arányban

a burzsoázia és lakájai világának alakjaival. Igaz, Březovský figyelmét elsősorban arra összpontosítja, hogy az egykori gyárosok, fiskálisok, hazug és erkölcstelen újságírók rothadó világát ábrázolja, s bár például Machart a maga határozottságával, megalkuvást nem ismerő kommunista céltudatosságával a negatív alakok hatásos ellenpólusa, a regény népi és munkásalakjai nem szerepelnek a cselekmény első vonalában. Mégis nyilvánvaló, hogy a dolgozó nép ügye mindennél fontosabb; döntő jelenetekben és helyzetekben mindig cselekvően lépnek elő a népi alakok. Ezek az élesen megrajzolt jellemek határozzák meg a ma már történelmivé lett pillanatokban a regény végső kicsengését, alakítják ki 1948 prágai Februárjának megismételhetetlen légkörét, azt a „vasmennyezetet", amely maga alá temeti a burzsoázia szekértolóit.

Březovskýnak nagy művészi erővel sikerült ábrázolnia a burzsoázia világának csődjét, politikai törekvéseinek és eszméinek nevetségességét és irrealitását, s ezzel azt is, hogy minden handabandázásukkal sem sikerül hatniuk a tömegekre. A felbomlás, a rothadás, amely az olvasó szeme láttára megy végbe Fišarban és elhervadt szeretőjében s a regény más alakjaiban, egyben az író ítélete is arról a társadalomról, amelyet a cseh burzsoázia igyekezett megvalósítani és minden eszközzel védelmezni. Éppen e jellemek konfliktusaiban, cselekedeteik bonyolult ábrázolásában sikerült legmegkapóbban megjelenítenie az egész folyamatot. Élethűen és igazan rajzolta meg a gyártulajdonos Průchová alakját, aki végül öngyilkossággal válaszol osztálya uralmának bukására. Kifejező és emberileg vonzó Ondřej Machart, ez a határozott, szenvedélyes és egyenes, kommunista ember.

Bohuslav Březovský elmondta a cseh burzsoáziáról mindazt, ami történelmi és társadalmi arculatát jellemzi, mindazt, amivel ez a burzsoázia félrevezette és kihasználta az egyszerű cseh embereket. A Vasmennyezet feltárja a cseh burzsoázia utolsó nemzedékének kialakulását, s azoknak az embereknek jellemfejlődé-

sét, akik az utolsó harcot vívták meg ellene. Híven és bonyolultságában is áttekinthetően ábrázolja e korszak ható és hajtó erőit. A Február előtti cseh értelmiség művészi ábrázolása, az egyik „független" napilap szerkesztőségének bemutatása — mindez a regény nagy erénye, s helyet biztosít számára a cseh szocialista széppróza legjobb alkotásai között. A Vasmennyezet — Březovský első könyvével együtt — figyelemre méltó művészi alkotás, amely hozzásegíti az olvasót, hogy felismerje a közelmúlt bonyolult és mélyreható változásainak folyamatait.

A Vasmennyezet magyar fordítása kétségtelenül hozzájárul ahhoz, hogy a magyar olvasóközönség jobban megismerje a csehországi társadalmi fejlődés törvényszerűségeit, s nem utolsó sorban közelebbről megismerkedjék azokkal az emberekkel, akiknek elég bátorságuk és erejük volt, hogy leszámoljanak saját burzsoáziájukkal és rohamra induljanak a polgári társadalom ellen. E tekintetben Bohuslav Březovský egyike azoknak az íróknak, akik — mint a Vasmennyezet bizonyítja — igen sokat mondhatnak a cseh emberről, jelleméről, küzdelmeiről, nehézségeiről és álmairól.

Břetislav Truhlář